


BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
11 A
3

CHERONEI

GRÆCORVM RO-
manorúmq; illustrium
vitæ, è Græco in La-
tinum ver-
sæ.

Tomus Tertius.





LVGDVNI,

Apud hæredes Iacobi Giuntæ.

1552

VIRORVM ILLVSTRIUM, QUORUM VITAE HOC PRÆCLARISSIMO PLUTARCHI TERTIO TOMO DESCRIBUNTUR, CATALOGUS.

VIRORVM ILLVstrium, quorum vitæ hoc præclarissimo Plutarchi tertio tomo describuntur, catalogus.

Lector occupationibus tuis, & materiam multiplicem, qualis in historia ferè occurrit, in Indices aliquot digessimus, quò magis autor tantus vsui præsenti tibi foret. Indicum porrò primus res gestas complectitur ipsas & quicquid historici argumenti est: reliqui, quos tute reperies ordine, Oracula, prodigia, auguria, somnia, prouerbia, leges, orationes, epistolas, strategemata, triumphos, statuas, autorum nomina, habent.

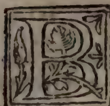
De litera A.



Arat

Aristo

De litera. B



De litea C.



Cæs

canidius

Conon

De litera D.



Decem

Demetrij

De litera E.



De litera G.



Gemi



De litera H.

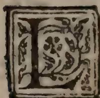
De litera I.



Ingenia

De lit

De litera L.



Mors.

De litera M.



Mulie

De litera N.



AVGVRIA.

SOMNIA.

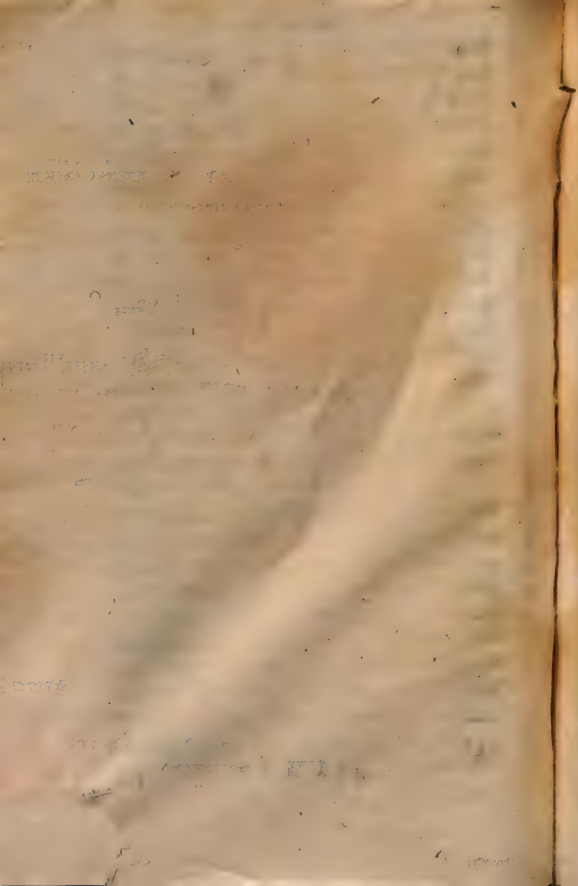
PROVERBIA.

Cato

AVTORES A PLVTARcho nostro citati.

FINIS.





De litera O.



De litera P.



Piton

Pytheas

De litera S.



De lit

De litera T.



Theophra

Tria

De litera V.



De litera X.

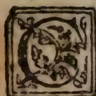


X eno

INDICIS RERVM gestarum finis.

EN TIBI LECTOR QVAE à iusto Indice segregaturos praemonuimus.

ORACVLA.



PRODIGIA.

Anton.

Orp

PLVTARCHI CHERONEI GRAECORVM, ROMANORVMQVE ILLVSTRIVM VITAE.

TOMVS TERTIVS.

Caius Cæsar.

IACOBO ANGELO DE SCARPARIA *Interprete.*



INNAE *Dictatoris filiam Corneliam à Cæsare distrahere potitus rerum Sylla uoluit: quod cùm aut metu aut spe efficere nequiret, eius dotem publicauit. Inimicitiarũ uerò Cæsaris & Syllæ causa, Marij affinitas erat. Iuliam Cæsaris amitam uxorem maior habuit Marius, ex qua Cæsaris consobrinus minor creatus Marius. Cùm alijs intento Sylla, post æditas in eius dominatu plurimorum cædes, Cæsar ab ipso se negligi cerneret, haud*

tamen destitit quò minus in petitione sacerdotij uixdum pubescens populum adiret, à quo mox aduersante Sylla repulsus est. Dehinc de ipsius exitio deliberante Sylla, fuere quidam quibus iniquum esse asserentibus talem necare puerum: eos amentes esse inquit, nisi in hoc puero multos inspicerent Marios. Hæc ubi ad Cæsarem perlata uox est, aliquandiu in Sabinis peruagatus delitescebat. Postea dum per singulas noctes, quanquam per aduersam ualetudinem, in alterum se transferret domicilium, in Syllanos incidit milites, qui per ea disquirentes loca latitantes corripiebant, à quorum duce Cornelio duobus se talentis redemit. Mox ad mare discedens, in Bithyniam ad regem Nicomedem traiecit. Apud quem non diu uersatus, inde descendens circa Pharmacusam insulam à piratis capitur, qui per id tempus nauibus magnis & immensis classibus mare occupauerant. A quibus cùm primùm pro se redimendo uiginti deposcerentur talenta, derisit, quòd qualem cepissent uirum ignorarent: proinde quinquaginta se daturum pollicitus est. Postmodum suos alium ad aliam ciuitatem pro expediendis pecunijs dimittens, apud immanissimos Cilices mansit cum uno amico, & ministris duobus. Eos autem adeò per contemptum habuit, ut quoties quieti se dederet, qui silen

silentium illis ediceret, misit. Ibi multa cum licentia duodequadraginta uersatus dies, eos non ut custodes, uerum ut famulos & satellites habens, nunc ludis, nunc certaminibus prouocabat, interdum carmina, orationesq́; conscribens, ipsos ad audiendum inuitabat, quos non admirantes, palàm imperitos barbarosq́; uocabat, eos inter ridendum se cruci suffixurum sæpe minitans. Quibus in rebus hi magnopere lætabantur, eam loquendi libertatem ioco ac simplicitati cuidam attribuentes. Allatis ex Mileto traditisq́; ad se redimendum pecunijs liberatus, confestim ex Milesiorum portu instructis nauibus prædones aggressus est, quos adhuc circa insulam cum classe per ocium subsidentes maxima ex parte in potestatem redegit. Rebus pecunijsq́; direptis, uiros Pergami in uinculis posuit, dein Iulium prætorem Asiam prouinciam administrantem adit, quòd proinde ad eum ex captis supplicia sumere pertineret. Cæterùm is adiectis ad pecunias oculis (nec enim modicæ fuerant) de captiuis consilium posthac habiturum se inquit. Eum igitur per ocium ualere iubens Cæsar, Pergamum profectus prædones ad unum patibulo affixit, sicut eis multoties in insula commorans ioco prædixerat. Post hæc tabescentibus syllanarum partium uiri-

bus, cùm domum ab amicis uocaretur, Rhodum nauigauit, ut ibi per ocium Apollonio Molonis filio (cuius etiam auditor erat Cicero) operam daret, modestißimo quidem uiro, & clarißimo dicendi magistro. Cæsari elegantißimam quandam ciuilis eloquentiæ uim à natura insitam fuisse perhibent, in qua eum splendidißimè adeò elaborasse constat, ut secundum absque ulla contentione locum obtinuerit, priorem minimè consequutus, dum dicendi rationem, ad quam habilis & natura pronus ferebatur, omittens, rei militaris & urbanorum magistratuum curam suscepit, quibus ex rebus in repub. princeps euasit. Ipse posterius ad Ciceronem suos conscribens Anticatones, militaris hominis eloquentiam cum grauißimi oratoris ingenio, & in ea plurimum uersati, comparari debere negat. Romam reuersus Dolabellam repetundarum postulauit, quam quidem ad causam complures Græciæ ciuitates ei testimonia detulerunt. Dolabella tamen absolutus est. Cæsar autem Græciæ ciuitatibus ut ob earum promptitudinem parem referret gratiam, suum contulit patrocinium, dum P. Antonio sub Macedoniæ prætore M. Lucullo diem dicerent, quòd susceptis largitionibus iudicia corrupisset: ubi eum tantùm ualuisse liquet, ut Antonius ad tribunos plebis prouocarit.

Cæsari secundus locus in eloquentia datus

rit,

rit, iniquè secum actum esse commentus, si sibi cum Graecis in Graecia disceptandum sit. Romae cùm in perorandis causis magnus ei cum gratia splendor obtigisset, mox lenitate, clementia, consuetudine, studio, magnam ex plebe, quam praeter eius aetatem colebat, beneuolentiam comparauit, iamq; sensim, cùm epulis & comessationibus, tum splendidissimis in omni uita moribus non mediocrem sibi in repub. potentiam auxerat, quam principio inuidi deficientibus maturè pecunijs, cùm mox exilem futuram arbitrarentur, florentem illam in plebe paruifaciebant. Cùm uerò ingens adeò ut non facilè aduersari possent increuisset, eam propalam ad res permutandas tendentem, serò quidem intellexerunt. Verumenimuero nullius rei tam paruum existimandum initium est, quod non assiduitas statim amplificet, praesertim cùm incuria ne obsistatur efficit. Primus igitur Cicero cùm eum remp. uelut pelagi quaedam ridicula non sine timore cerneret contemnentem, tantamq; morum grauitatem sub illa latitantem humanitate perdidicisset, caeteris quidem illius insidijs & meditationibus dominandi consilium introspicere se dictitabat. At uerò cùm molliter adeò pendentes comas, eumq; unico duntaxat sese scalpentem digito, inquit, aspicio, haud profectò hunc ho-

minem ad tantum facinus animum inducere posse existimo, ut Romanæ reipub. moliatur exitium. Hæc quidem posterius. Primum hoc ergase fauoris & beneuolentiæ popularis accepit indicium, cùm C. Pompilium tribunatus competitorem esset nactus, prior designatus est: secundum uerò manifestius, cùm amitam suam Iuliam Marij uxorem defunctam luculenta laudauit oratione pro rostris. In efferendo ipsius funere, Marij statuas tum primum post Sillæ dominatum uisas producere ausus est, iandudum illius factionis hominibus à senatu hostibus iudicatis.

Id nanque Cæsaris factum, reclamantibus nonnullis, populus lætis excipiens plausibus, clarissimè refragatus, hunc uel præcipuè uirum admirantes, quòd longo pòst tempore decora Marij tanquàm ex inferis in urbem reduxisset. Cæterum grandiores natu matronas defunctas laudare mos Romanis patrius est, qui in iunioribus haud obseruari solet. Primus Cæsar mortuæ uxoris laudationem edidit. Quæ res quandam illi gratiam attulit, popularemq; contraxit beneuolentiam, quòd uirum idcirco humanitate ac modestia refertum censerent. Post uxoris sepulturam, quæstor cum Tuberone prætore in Iberiam profectus est, quem honorificè semper coluit, ac eius insuper filium, prætor factus, quæstorem creauit.

Mos Romanis matronas natu grandiores defũctas laudare.

Ex

Ex eo reuersus magistratu Pompeiam tertiam duxit uxorem, ex Cornelia susceptam iam filia Iulia, quam postea Pompeio Magno in matrimonium collocauit. Ad impensas autem profusior, breuem ac momentaneam sibi gloriam tam magnis opibus permutare uidebatur, cùm re tamen uera paruis amplissima compararet. Antea uerò quàm ullum inicerit magistratum, mille trecentorum talentûm æs alienum conflasse dicitur. Commissa dehinc illi Appiæ uiæ cura, ingentes prodegit pecunias. Aedilis XX. ac CCC. gladiatorum paria exhibuit. Circa spectacula, pompas atque conuiuia profusissimis utens sumptibus, uniuersas superiorum munificentias obliterauit. Quas ob res affectam sibi adeò plebem reddidit, ut unusquisque nouas dignitates, nouosq; excogitaret honores, quibus pares illi gratias referrent. Duæ enim Syllanorum ac Marianorum cùm Romæ partes essent, pollentibus adhuc maximè Syllanis, disiecti subtrepidiq; Mariani, depressam admodum humilemq; uitam exigebant. Has attollere stabilireq; Cæsar uolens, cùm ædilitium munus ædere magnificentissimè instituisset, conflatas clàm Marij statuas, triumphalesq; uictorias noctu in Capitolio erexit. Vt primũ illuxit, cuncta auro micantia & magnificis instructa artificijs cernebantur. Trophæa

ſubinde Cimbrica inſculptis indicabantur literis. Quocirca is qui in illis reſtituendis audax adeò fuiſſet, non parum timeri cœpit. Haud enim in occulto res erat, cæterum diſperſus rumor ſtatim ad ſpectandum contraxit uniuerſos. Ibi nonnulli contra Cæſarem uoces ſpargebant, ut qui iandiu legibus ac ſenatuſconſultis ſepulta reſtituens inſignia, ciuitatis ſibi dominationem inſtrueret, hiſce illum rebus experiri populum, qui tantis talibúſue magnificentijs emollitus mitigatusq; ſit: quam quidem ad rem nouella quædam hæc exhiberi præludia. Mariani autem ſeſe inuicem exhortari, quorum immenſa repentè multitudo prodierat, & magno cum plauſu Capitolium occupare. Multis cùm Marij faciem intuerentur, præ gaudio manare lachrymæ, tum Cæſarem magnis attollere laudibus, hunc ſolum Marij neceßitudine dignum eſſe uirum. Eas ob res coacto ſenatu, Catulus Luctatius uir ea tempeſtate plurimæ inter Romanos autoritatis, multa in Cæſarem acerbißima præfatus, uulgatum illud inclamauit: Non per cuniculos Cæſarem, uerùm iam machinamentis rempub occupare. At ubi perſuaſo ſenatu obiecta in ſe refelliſſet, longè magis qui illum colere admirariq; cœperant efferebantur, eumq; ne cuiquam mentis elatione & eorum magnitudine cederet, hortabantur: futurum enim

enim ut ſtudio & fauore populi ſuperatis uniuerſis, princeps exiſteret. Interea defuncto Metello pontifice maximo, cùm pontificatum ſtudio & diſceptationibus plenum Iſauricus & Catulus, clariſsimi uiri, & in ſenatu potentiſsimi, peterent, haud propterea Cæſar quin & ipſe candidatus deſcenderet, ceſsit: cæterum pari undique fauore ac ſtudio apparente, Catulus quò amplior erat dignitas, eò magis euentus incertitudinem reformidans, miſit qui grandi pecunia Cæſarem ut ab ea contentione deſiſteret, inducerent. Quibus ille grandiorem ſe mutuaturum, certatimq́; enixius petiturum eſſe reſpondit. Inſtante comitiorum die, cùm mater eum ad fores uſque lachrymis proſequeretur, illam complexatus dixiſſe fertur, Mater hodie aut pontificem, aut exulem tuum uidebis filium. Euntibus igitur certatim in ſuffragia tribubus, ſuperior declaratus, non paruum ſenatui & optimatibus terrorem incuſsit, tanquam ad omne audaciæ genus plebem redacturus. Quapropter Ciceronem Piſo & Catulus incuſabant, qui inter Catilinarios tumultus occaſionem nactus, neci Cæſaris peperciſſet. Catilina nanque non ſolum rempub. permutare, uerumetiam omnia confundere, & uniuerſum delere imperium machinatus, cùm priuſquam extrema ipſius detegerentur conſilia in paruas quaſdam con-

Catilinæ coniuratio.

iecturas incidisset, urbe excessit, relictis in ciuitate Cethego & Lentulo, qui coniurationis uices obirent: quibus si qua in re clàm adiutor exhortatorq; Cæsar extiterit, incertum est. Deinde detecta prorsus coniuratione, cùm consul Cicero unumquenque de consciorum pœna sententias rogasset, cæteri quidem dedendos neci homines censebant, donec insurgens Cæsar grauissimam & accuratissimam super ea re concionem habuit, iniquum nec patrij moris esse dictitans, clarissimos stirpe ac dignitate uiros, uel ultimæ necessitatis tempore indicta causa necare: quòd si donec Catilina debelletur, ipsi per ea Italiæ municipia quæ Cicero ipse delegerit, custodiantur in uinculis, postea sedatis pacatisq; rebus senatui de omnib. statuere licebit. Qua in re cùm magnis dicendi uiribus perorasset, tantam præ se ferre humanitatem uidebatur, ut non modò eos quibus post se dicendum erat, uerumetiam illos qui antea dixerant, repudiantes priora, ad suam trãstulerit sententiam, donec res ad Catonem, Catulumq; peruenit. Quibus enixissimè resistentibus, Catone insuper illis grauissimam pro concione suspicionem infligente, homines ut nece mulctarentur traditi. Egredienti deinde curiam Cæsari magna iuuenum manus, qui Ceceronem præsidij causa circunstabant, occurrere, nudos intentantes gladios.

Tum

Tum Curio obiectu togæ complexus eum eduxisse traditur. Cicero quoque aspectantes deterruit adolescentes, siue ob plebis metum, siue quòd impiam ac iniquam eam cædem duceret. Quod si uerum est, haud scio quonam modo id utique Cicero, cùm de consulatu suo perscriberet, tacitus prætermisit. Verumenimuero haud reprehensione caruit in posterum, quòd opportunissimo aduersus Cæsarem nequaquam usus esset tempore, plebem reformidans, quæ illum mirandum in modum ambiret: paucis nanque pòst diebus cùm Cæsar in suspicionem uenisset, ab ea se purgaturus curiam ingressus, in diros incidit tumultus. Diutius autem solito sedente senatu, plebs magnis elata clamoribus curiam circunsedere, uirum efflagitantes, & missum fieri iubentes. Eapropter Cato inopes ne quid rerum nouarum molirentur, uehementissimè pertimescens (hi enim spem gerentes in Cæsare, reliquam multitudinem succendebant) senatui persuasit, ut menstruum in plebem frumentum partiretur. Quæ quidem largitio cæteris annuis impensis quinquies uicies sestertiûm adiecit. Id manifestè consilium magnum impræsentia terrorem extinxit, & plurimum ex potentia Cæsaris tum abscidit, tum dissipauit, eo præsertim tempore cùm præturam initurus, terribilior ex eo

fieret

fieret magistratu, ex qua tamē haud trubulentū quippiam obtigit. Tum Cæsaris domū acerbus quidam casus inuasit. Erat P. Clodius uir cùm nobili genere ortus, tum diuitijs eloquentiaq; præclarus, nulli autem uulgatißimorum hominum superbia ac procacitate secundus. Hic Cæsaris uxorem Pompeiam, nec inuitam quidem adamabat: at ea diligenti custodia ob seruabatur. Cæsaris enim mater Aurelia singulari pudicitia mulier usquequaque aderat, nurumq; excolebat, ita ut difficilem ac periculosum illis congressum & colloquia faceret. Romæ Bona dea colitur, quam Græci Gynæciam nominant. Eam Phryges Midæ nepotes, regis parentem asserunt. Romani Dryada puellam, Fauni uxorem existimant. Nonnulli Græcorum illam ex Liberi matrib. esse, quam ne fari liceat. Vnde & mulieres cùm festos ei dies peragunt, tabernacula uiniferis intexunt ramis, sacrum insuper draconem deæ secundum fabellam erigunt. Dumq; illi sacra celebrantur, neque eò uirum accedere, neque domi adesse fas est. In eis sacrificijs ipsæ inter se mulieres multa Orphicis consentanea facere traduntur. Cùm igitur ea instant solennia, uir ipse, seu præturam seu consulare gerat imperium, cunctiq; mares unà emigrant, uxor domum ornatißimè extruit, ibi maxima sacrorum pars

noctu peragitur, promiscua sonis & cantibus ioca longas exercent uigilias. Has eo tempore cæremonias celebrante Pompeia, Clodius, cui nondum genas prima lanugo uestierat (eam enim ob rem latêre sperauerat assumpto psaltriæ amictu apparatuq́;, illò commeat, teneræ uultu puellæ persimilis. Is igitur apertas offendens fores, securus à conscia rerum ancilla intromissus est. Quæ ad Pompeiam ut rem aperiret accurrens, cùm tardiuscula rediret, interea loci Clodius expectationis impatiens, errabundus spaciosa lustrat atria, lumina usquequaque fugiens. Cui obuia quædam Aureliæ pedissequa, eum perinde ac fœminam fœmina ut modularetur prouocabat. Recusante uerò, illa in medium pro trahens, quænam & unde sit rogat. Clodius cùm se Pompeiæ ancillam, quæ Ancilla quoque nomine uocabatur, præstolari se diceret, uoce sua proditus est. Quapropter sublato clamore, pedissequa statim ad lumina turbasq́; prosilijt, uirum comperisse uociferans. Tum trepidantibus paßim mulieribus, Aurelia interruptis occultatisq́; deæ sacrificijs, simulac fores clausit, ardentibus cæreis domum circuit, Clodium uestigans. Is demum in ancillæ cubiculo inuentus, quò agnitus profugerat. Hoc patefactum modo Clodium è ianua mulieres perturbant. Abeuntes inde

matronæ

matronæ eadem confeſtim nocte rem ad ſuos exponunt coniuges. Vbi illuxit, frequens per ciuitatem rumor it molitum impia clodium, non ſolùm ijs quos ignominioſe affecerat, uerumetiam dijs & ciuitati pœnas ac ſupplicia debentem. Quidam igitur ex Tribunis plebis eum pollutarum cæremoniarum poſtulauit. Aduerſus quem & potentiſsimi ex ſenatoribus uiri, aliarum quoque libidinum & grauiſsimarum procacitatum teſtimonia dixerunt, & ſororis inceſtum addentes, quam nuptam Lucullo corruperat. contra horum ſtudia ſeſe plebs oppoſuit, clodium obnixè defendens. Quam quidem ad rem id potiſsimum conduxit, quòd terrore multitudinis conſternati iudices erant. Cæſar ſtatim repudiata Pompeia, cùm teſtis in reum citaretur, nihil eorum quæ in clodium obiecta dicuntur, noſſe reſpondit. Quod uerbum cùm præter aſtãtium ſpem obueniſſet, interrogauit accuſator, cur igitur uxorem repudiaſti? Quoniam meam, inquit, neque ſuſpicionibus obnoxiam eſſe oportere cenſui. Quidam hæc ita ſentientem dixiſſe cæſarem perhibent: quidam ut gratiam plebis iniret, quam pro clodij ſalute magnopere ſolicitam animaduertebat. Cæterum eam clodius accuſationem euaſit, iudicibus maxima ex parte confuſis, adeò literis ſen

tent iam

tentiam ædentibus, ut ne si condemnassent multitudinis discrimen adirent, aut si absoluissent, ex optimatibus infamiam consequerentur. cæsar ex prætura prouinciam sortitus Hispaniam, cùm proficiscenti creditores magnis clamoribus impedimento essent, confugit ad crassum, qui Romanorum ditißimus, aduersus Pompeij in repub. potentiam, acri cæsaris ingenio ac feruore simul egebat. crasso contra inexorabiles maximè ac importunos creditores cum triginta & octingentorum sponsione talentorum interueniente, cæsar in prouinciam abijt. In transitu Alpium cùm quoddam barbarorum oppidulum paucis admodum ac mœstis habitatum incolis præteruehieretur, comites eum ioco & risu ita percontati traduntur: Nam hìc aliquas esse putas principatus ambitiones, dignitatumq; certamina, & mutuam inter se potentum inuidiam? Quibus cæsar seriò: Mallem equidem inter ipsos primus, quàm inter Romanos esse secundus. Iterum in Hispania cùm ocium nactus res quasdam Alexandri pictas perlegeret, secum diu cogitabundus, dehinc illachrymasse traditur. cuius rei caussam admirantibus socijs, Nónne, inquit, iure dolendum arbitramini, quòd huius ætatis Alexander tot gentes suo subdidisset imperio, qua nullum adhuc præclarum facinus

cinus ipse gesserim? Quamobrem continuò rebus gerendis innitens, Hispaniam obiens, intra paucos dies cohortes decem comparat, quas alijs uiginti coniungeret. Mox expeditionem contra Calæcos & Lusitanos agens, cuncta uictor ad oceanum usque perdomuit. Prostratas gentes tum primùm Romano subiecit imperio. Bellicis deinde rebus optimè constitutis, profectò haud deterius togatas in pace disposuit, ciuitatibus usquequaque concordiam & amicitiam peragens, præcipuè uerò in medendis debitorum & creditorum disceptationibus intentus, iussit ut ex debitorum prouentib. duas quidem creditor partes quotannis desumeret, reliqua dominus quoad æri alieno satisfecisset frueretur. His rebus magna sibi gloria parta, è prouincia decessit magis atque magis opulentus factus, cũ suos quoque milites ingenti præda exuuijsq; ditasset, à quibus imperator consalutatus est.

Mos petẽtium triũphum & consulatum.

Mos erat, ut qui triumphum ducturi essent, extra urbem aliquandiu moram protraherent: qui uerò consulatum peterent, necessariò in urbe præsentes adessent. Cæsar in huiusmodi constitutus ambiguitatibus, quoniam comitijs consularibus aduentarat, misit qui à senatu impetrarent ut per amicos absenti etiam sibi consulatum petere liceret. Eius postulatis primùm Cato cum legis aduersatus

satis auxilio, mox ut compluresà Cæsare delinitos aspexit, rem temporis prolixitate refellere cœpit, totam orando diem conterens. Eapropter omisso Cæsar triumpho, ad consulatum animum applicare statuit, statimq; urbem ingressus astutum adoritur consilium, quod præter Catonem uniuersos fefellit homines. Id autem extitit, Pompeij Crassiq; potentissimorum ciuium inimicitiarum depositio. Quos ubi Cæsar ex simultate in gratiam reduxisset, ex duobus non paruam in se potentiam transferens, magna permutatione remp pub. labefactauit: quod cæteros latuit, adeò plena humanitatis ipsius rei erat appellatio. Nec enim, ut plurimi existimant, Pompeij ac Cæsaris inimicitia, sed amicitia potius bellum ciuile peperit. Qui cùm ad dissoluendam optimatum potentiam primum unanimes coissent, mutuas postmodum inter se discordias & odia contraxerunt. Catoni uentura sæpenumero prauaticinanti euenit, ut eo quidem tempore importunus homo & superuacanea disquirens putaretur, posterius eius sapientiam atque consilium optimum quidem, sed parum prosperum prædicabant. Cæsar Crassi & Pompeij amicitia utrinque munitus, ad consulatus petitionem deductus, cum Calpurnio Bibulo consul creatus est. Is ut magistratum inijt, le-

ges non consuli, sed audacissimo cuipiam tribuno conuenientes, ad plebis gratiam & uoluptatem tulit, nunc agri uiritim diuidendi, nunc largitionis impartiundæ. Honestissimis autem & præstantissimis in senatu uiris obnixè refragantibus, Cæsar dudum occasionis indigens, sublatis clamoribus obtestatus est, sese ad plebem confugere, ad quam colendam non spontè, sed necessitate & senatus insolentia & acerbitate compellebatur, ad eamq; prosilijt, & assistentibus hinc Crasso, inde Pompeio, utrumque legésne approbarent interrogauit. Quibus approbare se affirmantibus, orauit ut auxilio adessent, & quos aduersantes cernerent, minis & gladijs absterrerent. Quod hi facturos se polliciti sunt.

Pompeius etiam adiecit, se non modò aduersus enses cũ ense affuturũ, uerũ & clypeũ insuper allaturum. Id dictum haud paruum optimatibus mœrorem iniecit, alienam ab ipsius uerecundia, & ea quæ senatui debebatur ueneratione indignam, quin furiosam potius & puerilem uocem audientibus. Hæ res magnam plebi uoluptatem afferebant.

Cæsar ut maiorem in modum ex Pompeij potentia fructum legeret, filiam suam Iuliam Scipioni Seruilio antea desponsatam Pompeio despondit, Pompeij filiam Seruilio se præbiturum asseuerans, nec illam quidem indespon-

desponsatam, quin Fausto Syllæ filio collocatam, Ipse paulò pòst Calpurniam Pisonis filiam uxorem duxit, quem successurum sibi consulem ipse crearat, obtestante multumq; uociferante Catone, rem haud sanè tolerandam esse, præturas ac imperia per nuptiarum lenocinia uendicari, inq; uicem prouincias, exercitus & copias, propter huiusmodi mulieres in seipsos traduci. Cumq; Cæsaris collega Bibulus frustra contra legum promulgationem intercederet, & persæpe unà cum Catone in foro uitæ discrimen adisset, sese domi concludens, totum maiestratus tempus exegit. Peractis nuptijs statim Pompeius referto militibus foro, ad promulgandas leges socium se autoremq; præstitit. Omnem subinde Cæsari transalpinam citerioremq; Galliam adiecto Illyrico, cum legionibus quatuor, in quinquennium administrandam adiudicauit. Quibus rebus contradicentem obnixius Catonem Cæsar in carcerem adduci iussit, eum ad Tribunos prouocaturum existimans. Ast ubi Cæsar illum ne uoce quidem emissa uadentem cerneret, nec solùm primores grauiter & iniquè ferentes, sed & plebeos ob Catonis reuerentiam ac uirtutem tacitos mæstosq; consequentes, unum ex tribunis plebis clàm obsecrauit, ut Catonem è manibus lictorum auferret. Dehinc ex se-

natorijs uiris paucißimi ad eum in curiam con ueniebant, reliqui molestè tolerantes quàm procul abibant. Considius quidam natu per grandis idcirco non aduentare senatores dixe rat, quoniam illius arma militesq; pertimesce rent. Cui Cæsar, Quid tu, inquit, hec quoque reformidans non te domi contines? At Considius, senectus me facit intrepidum. Cui enim parum uitæ superest, quid magna illi prouidentia opus est? Quod autem in Cæsaris consulatu turpißimè factum iudicatur, creatus Trib. pleb. Clodius ille, qui & rem uxoriam, & arcanas noctis cæremonias temerasse ausus est: ad Ciceronis autem perniciem delectum fuisse constat. Nec prius Cæsar in expeditionem profectus dicitur, quàm Ciceronem & Clodium turbulentis inter se altercationibus irritasset, eumq; eiecisset Italia. Hæc quidem ante bellum Gallicum confecta traduntur. Tempus autem bellorum quæ deinceps gessit, & expeditionem quibus pacatam reddidit Galliam, aliud quoddam uitæ principium, ac gerendorum nouam quasi uitam instituit, ita ut summorum uirorum & clarißimorum ducum neminem huic & bellatori & imperatori præponendum censeas. Nã si quis Fabios, Scipiones, Metellos, & ætatis suæ aut paulò superioris duces, Syllam, Marium, utrunque Lucullum, & ipsum denique Pom-

Cesar in re milita ri omnibus præferẽdus.

Pompeium, cuius commoda in re militari uirtus & gloria ad cœlum usque perfloruit, comparandos duxerit, profectò Cæsaris gesta superant: hunc quidem locorum asperitate, in quibus ab eo decertatum est: illum regionum amplitudine, quas Romano adeptus est imperio: alium ab se domitorum hostium ui ac multitudine: quendam pacatarum ab eo nationum feritate atque perfidia: alium mansuetudine ac clementia quas erga uictos exercuit: aliquem gratia & munificentijs, quibus suos prosecutus est commilitones: uniuersos autem uel hoc ipso superauit, quòd & longè plura commisit prælia, & plures in acie obtruncauit hostes. In Gallia si quidem nec totum belligerans decennium, octoginta ui cepit oppida, trecentos subiugauit populos: aduersum trecentas sparsim instructus myriades, centum quidem ferro cæsis, totidem uitæ reseruatas captiuas habuit. Tanta autem suorum militum charitate ac promptissima usus est opera, ut qui multùm cæteris dimicando præstabant, pro Cæsaris gloria & honore inuicti ac fortissimi grauissima cuncta subirent. Qualis Attilius, qui nauali apud Massiliam prælio hostilem ingressus puppim, abscissa ei gladio dextra, umbonem sinistra retinuit, eousque hostes uultibus obterens, ut prostratis omnibus, nauem uictor occuparit. Et Cassius Scæua

qui pugna ad Dyrrhachium commissa, excusso sagitta oculo, traiectis per humerum crusq; iaculis, centum ac triginta telorum ictibus acceptis in clypeo, hostes perinde ac se dediturus accibat: subeuntibus duobus, alterius quidem humerum ense cecîdit, alterum ore percussum uertit in fugam. Dehinc suorum acceptus amplexibus tutò relatus est. In Britannia quoque primis centurionibus in palustrem & aquosum incidentibus locum, irruẽtes incubuere hostes. Tum prælium inspectante cæsare, miles quidam in medios irrupit, plurima conspicuæ fortitudinis ostentans opera, uersis in fugam barbaris, centuriones reduxit incolumes: ipse ægrè cunctos euadens, in limosam sese deiecit paludem, quam nunc natans, nunc pedibus commeans, uix tandem amisso scuto traiecit. Admirante deinde cæsare, & magna cum alacritate ac clamore obuium excipiente, mœstus ille ante cæsarem concidit, ex abiecto clypeo multis cum lachrymis ueniam postulans. In Africa cùm cæsarianorum nauis qua Granius Petronius quæstor designatus uehebatur, in Scipionis potestatem reducta fuisset, direptis cæteris, Scipio quæstori incolumitatem pollicebatur. cui Granius, cæsarianos, inquit, milites non suscipere, uerum præstare salutem solere: quo dicto seipsum pugione trans-

transfixum examinauit. Huiusmodi tam feroces militum spiritus, & tam elatas animi magnitudines ipse Cæsar instruxit, ipse Cæsar aluit, eos quidem primum honore ac liberalitate uberrimè prosequens, usqueadeò ut ostenderet se diuitias non uoluptatis, aut suarum gratia delitiarum ex bello cumulasse, sed communia potius uirorum fortium præmia apud se conseruata tacere, seq; aliqua ex parte locupletari, quoties illa benemeritis militibus impertijsset. Præterea quum illum unumquodque discrimen sponte adire, & ad nullum laborum genus defatigari cernerent, mirum in modum in eius amorem incitabantur. Eius quippe in suscipiendis periculis studium haud adeò propter ingentem quandam honoris & gloriæ cupiditatem admirabantur. Tam magna uerò in tolerandis supra corporis uires laboribus patientia, cunctos stupore conficiebat. Erat enim corporis habitudine macilentus, candidus mollisq;, frequenti capitis dolore uexatus, comitiali morbo plerumque obnoxius. A quo primùm Cordubæ correptus, ut traditur, non mollitiei occasionem ex ipsa fecit ægritudine, quin ex millitia ægritudini remedium comparauit. Indomitis nanq; uiarum difficultatibus, uictus parcitate, assiduis uigilijs, & durißimis laboribus, aduersus morbum dimicãs,

inuictum ac insuperabile tutatus est corpus, plurimos somnos uehiculo aut lectica ducere solitus, ocium omne in rebus peragendis reponebat. Interdum uehebatur, castella, ciuitates, & castra obiens, assistente illi ex pueris aliquo, qui eo quopiam proficiscente subscribendi causa simul adesse solebat, ponè etiam milite qui gladium tenebat assistente. Tanta autem celeritate itinera conficiebat, ut cùm primò Roma excessit, octauo adusque Rhodanum die peruenerit. Equitandi usus ei ex pueritia facilis adeò extitit, ut reflexis in tergum manibus, equum uelocissimis concitare cursibus sæpe consueuerit. Equo uehebatur insigni, pedibus propè humanis, & in modum digitorum ungulis fissis, quem alterius minimè sessoris patientem primus ascendit. In ea expeditione exercitationis gratia equitãs dictabat epistolas duobus simul librarijs, uel ut Oppius perhibet, pluribus abundè suppeditans. Mutua amicorũ per epistolas colloquia primus excogitasse Cæsar dicitur, cùm ob negociorum multitudinem & urbis magnitudinem uiuos urgentiũ causarũ affatus haud tempus expectaret. Circa uictum facilitas uel eo patet indicio, quòd Mediolani apud eius hospitẽ Valerium Leonem cœnãs, cùm appositis asparagis Valerius pro oleo unguentum instillasset, facilè cõmanducauit opiparè, idq; molestè ferentes

Equus Cæsaris.

soda

ſodales increpuit, Satis fuerat, inquiens, ruſti ſcitatem nos cauiſſe: quòd porrò ruſticitatē illā accuſatis, declaratis nos eſſe ruſticos. Olim ex itinere ui tempeſtatis cuiuſpiam caſam pauperis intrare compulſus, ut unicū ibi cubiculum unius uix capax inuenit, amicis inquit: Ex honorifico quidem loco decedendum eſt potentibus, ex opportuno autem ijs qui aduerſa tenentur ualetudine: ſimulq́; ibi requieſcere iuſsit Oppium, ipſe uerò unà cum cæteris in priore tugurij parte apud fores recubuit. Cæterum primum Cæſari in Gallia aduerſum Heluetios & Tigurinos bellum fuit, qui duodecim eorum urbibus uicisq́; quadringentis ab ſe concrematis, ulterius per Romanorū terras migrabant, quemadmodum antea Cimbri aut Teutones quib. nō audacia, nō fortitudine, ulla ex parte inferiores erant. Horū planè multitudo uniuerſa trecentis millibus conſtabat, ex quibus centum & nonaginta bellaciſsimorum erant. Labienus à Cæſare miſſus Tigurinos penes Ararim fluuium profligatos attriuit. Cæſari uerò ad quandā ſociorum urbem exercitū agenti, de improuiſo Heluetij in itinere occurrerunt. Quos præueniens, in munitum quendā confugit locum. Ibi collectis copijs, ut primū acies inſtruxit, ei adductus equus eſt: quo inſpecto, Hoc, inquit, poſt uictoriam in perſequendis utar hoſtibus, nunc in eos progrediamur: ſi-

mulq; impetu facto, pedibus ire cœpit. Aliquandiu summa cum difficultate pulsa hostium acie, plurimus circa carros uallumq; labor extitit, cùm hi non solum acres inde pugnarent, uerumetiam pueri ac mulieres ad necem usq; dimicantes obtruncati sunt. Quam ob causam uix nocte media finis prælio factus est. Pulchrum me hercule id uictoriæ facinus fuit, at longè pulchrius quod adiecit. Centenis nanq; barbarorum millibus qui ex prælio profugerant collectis, desertos prius ab se agros, uastatasq; urbes coli rursus coëgit. Quod non absq; metu ab eo factum esse constat, ne Germani desolata incolis loca transeuntes occuparent. Alterum pro Gallis palàm contra Germanos bellum gessit, quanquam antea cum eorum rege Ariouisto Romæ societatem inisset. Hi autem intolerandi Romanorum subditis finitimi non diutius quieturi uidebantur, quin ad incolendam habitandamq; transirent Galliam. Cæterum quū præfectos quosdam metu perculsos animaduerteret, præsertim qui clari generis adolescentes uoluptatis gratia aut quæstus secum in eam proficiscebantur expeditionē, eos in cōcionem uocatos abire iussit, ne muliebres adeò & pauidi inuita susciperent discrimina: se uerò, inquit, cum decima tantummodo legione barbaros inuasurum, cùm nec aduersus fortio-

res

res Cimbris hostes, nec deterior Mario dux, sit dimicaturus. Quapropter ad eum ex decima legione legati missi affuere plurimas illi gratias referentes, & suorum improbitatem praefectorum exponentes. Dein animosi ac promptissimi omnes facti, diebus pluribus eousque consectati sunt, donec stadijs ducentis intra hostium regionem castra posuere. Id equidem impetum Ariouisti magnopere perculsit & audaciam, ut qui Germanos aduentantibus Romanis ne perstare quidem posse speraret. Ea igitur res cùm Germanorum perturbasset exercitum, longè magis eorum obtundebant animos sortilegarum uaticinia mulierum, quae fluuiorum cursus, uortices, strepitumq́; coniectantes, futura praedicebant, nec eos antè praelium committere sinebãt, quàm noua fulsisset luna. Quod ubi Caesar accepit, quoties Germanos conspiceret, satius esse duxit trepidantibus congredi, quàm idoneum illis tempus expectantem sedere. Facto itaque in eorum munitiones tumulosq́; impetu, non antè stimulare ac incessere destitit, quàm ira deducti pugnam capesserent. Eis in fugam uersis, Caesar stadijs trecentis adusque Rhenum persequens, campum omnem cadaueribus spolijsq́; refersit. Ariouistus cum paucis praeueniens Rhenum traiecit. Caesorum numerum octoginta millia

millia fuisse perhibent. His rebus ita confectis dimissis in Sequanis ad hyberna militibus, ipse ijs quæ Romæ gerebantur intentus, in circumpadanam descendit Galliam, quæ commissæ illi prouinciæ pars erat. Fluuius enim Rubicon Galliam citeriorem à reliqua distermninat Italia. Ibi residens plebis animos ad se pelliciebat. Nam cùm ad eum multi concurrerent, unicuique tum postulata præbebat, tum spem ingentem addebat. In ea expeditione haud intellexisse Pompeius uidetur, quòd Cæsar cùm ciuium Romanorum armis hostes profligaret, ciues hostili uictos gaza capiebat. Dein potentissimos Gallorum Belgas tertiam Galliæ partem incolentes defecisse audiens, compluribus secum hominum millibus sub arma coactis, ad eos uersus immensa celeritate contendit. Quos in sociorum Gallorum agris prædas conuectantes adortus, maxima ex parte turpiter dimicantes fudit, cæcîditq;, ita ut per paludes & profunda quædam flumina cæsorum strages Romanis transitum præbuerit. Quo facto, ex ijs qui antea defecerant cuncti fermè ad oceanum uergentes, nullo confecto prælio imperata fecerunt. Postea contra efferatissimos & bellacissimos Neruios duxit exercitum, qui densissimas incolunt syluas. Hi igitur cùm in profundissimo nemore filios ac supellectilem quàm procul ab

hoste

hoste collocassent, cum sexaginta millibus armatorum contra Cæsarem repentinos fecerunt impetus, quem castra locantem, prælioq; abstinentem offenderunt. Et uerso in fugam equitatu, septimam ac duodecimam legionem circumuenientes, uniuersos trucidauere centuriones: quòd nisi Cæsar correpto scuto, & his qui coram se prælabantur detentis, intra barbaros irruisset, ac subinde quodam ex tumulo decima legio per hostiles irrumpens acies periclitanti succurrisset, neminem euasurum incolumem liquet. At uirtute Cæsaris & audentia supra uires, ut dici solet, decertantes, haud tantum Neruios dare terga coëgerunt, uerum fortiter repugnantes obtrucarunt.

Ex sexaginta enim millibus, quingentos euasisse traditur. Ex patritijs autem uiris, qui quadringenti numero erant, tres superfuere incolumes. Hæc ubi senatui renunciata sunt, per sacrificia indictasq; solennitates, quindecim dierum supplicatio, quantum ulla in uictoria nunquam superiori tempore obtigerat, dijs immortalibus decreta est. Nam cùm tot in unum gentes erumperent, ingens profectò discrimen ingruerat. Victoriam autem eo illustriorem populi fauor & beneuolentia faciebat, quòd à Cæsare parta fuerat. Inde Galliæ rebus optimè dispositis, in cisalpina hyemauit, illic res urbanas apparatu-

rus.

rus. Non solum enim qui dignitates & magistratus appetebant, eo utentes largitore, corrupto illius pecunia populo designabantur, & quicquid ipsius potentiam augeret perficiebant, sed etiam clarissimi & amplissimæ autoritatis uiri complures ad eum Lucam peruenerunt, Pompeius, Crassus, & Sardiniæ prætor Appius, & Nepos Hispaniæ proconsul, ita ut lictores centum ac uiginti, senatorij ordinis circiter ducentos fuerint. Hi consilio constituto decreuerunt Crassum ac Pompeium designari consules oportere, pecunias Cæsari suppeditari, & belli administrationem in aliud quinquennium prorogari. Quæ res à prudentibus iniquissima iudicabatur. At qui tam grandem à Cæsare pecuniam susceperant, eum indigentem etiam senatui persuadebant, imò uerò ob ea quæ decernebant, eò angustiarum senatum redigebant, ut longè magis cogere uiderentur: Cato nanq; aberat, ita de industria missus in Cyprum. Eius autem sectæ Faonius cùm nihil reclamando proficeret, è foribus prosilijt, multa uociferans in uulgum, aures interim adhibente nemine. Quosdam enim Crassi & Pompeij reuerentia deterrebat, plurimi uerò spem uitæ gerentes in Cæsare, ipsius gratia quieti sedebant. Reuertens iterum Cæsar ad exercitum in Galliam, ingens in ea regione bellū offendit. Duo enim maxi

maximi Germanorum populi, quos & Tenteridas appellant, ad quærendos agros nuper profecti Rhenum traiecerant. De bello adversus eos confecto Cæsar in suis commentarijs ita scriptum reliquit, Barbaros missis ad eum legatis cùm inducias egissent, eum in itinere adortos, quapropter octingentos eorum equites quinque millia ex Cæsarianis de improuiso in fugam uertisse. Postea missos ad se confestim alios subtexendæ fraudis gratia, quibus retentis, contra barbaros exercitum duxisse: dementiæ esse iudicantem ullam tam infidis ac periuris hominibus habere fidem. † Calisius refert Catonem cùm in senatu pro ea uictoria supplicatio decerneretur, sententiam dixisse, ut Cæsar hostibus dederetur, quò pro ciuitate perfidiam expiarent, & execrationes in autorem uerterent. Cæterùm ex his qui transierant, quadraginta millia ferro cæsa paucos remeantes excepere Sicambri: ea uerò Germanica natio est. Hanc nactus Cæsar occasionem, cùm alioquin gloriæ cupiditate duceretur, quòd primus omnium Rhenum exercitu traiecisset, pontem instruxit. Erat per id temporis immensa eius fluminis latitudo, undis & æstu rapidissimi. Ingentes autem operi ictus delata fluuio ligna & trunci infligebãt. Ad quos excipiendos, uimq; simul fluminis refrenandã, Cæsar in superiori parte

ταννύσιος

Põs à Cæsare in Rhenum extructus.

te

te maximas coniugatas trabes præfixit, incredibile prabens spectaculum, intra decimum diem ponte nauato. Tum obuium se inferente nemine copias traduxit: præstantißimi Germanorum Sueui sese in profundißimis syluarum conuallibus abdidere. Cæsar in Germania duodeuiginti consumptis diebus, postquam hostium uicos & ædificia incendit, amicosq; populi Roma. ad spem cohortatus est, se iterum in Galliam recepit. Dehinc in Britanniam expeditionem agere contendit: cuius facti audacia magnam illi gloriam peperit. Primus nanq; occiduum classe ingressus oceanum, perq; Atlanticum pelagus ad belligerandum transportans exercitum, adnauigare cœpit. Incredibilis nanq; magnitudinis insulam, de qua non parum inter scriptores & historicos disceptatum est, cùm eam non re, sed uerbo solùm ac nomine fictam nusquam extare contenderent, subiugare adortus, extra orbem terrarum Romanum propagauit imperium. Eò ex continenti Galliæ bis adnauigans, cùm maiora hostibus dãna, quàm suis emolumenta contulisset (quid enim ex hominibus acerbißimo uictu & summa laborantibus inopia preciosum eriperet?) non qualem animo conceperat, bello finem imposuit. Acceptis autem à rege obsidibus, & tributis imperatis, ex insula remeauit.

uit. Cùm nauem solueret, è Roma literæ illi redduntur, quibus ab amicis de morte filiæ certior fiebat, quæ Pompeio nupta pariens obierat. Quæ res & Pompeium & Cæsarem magnis affecit luctibus. Amicos autem præcipua affligebat perturbatio, quoniam cùm cæteræ reipub. partes ægrotarent, hæc ipsa necessitudo, quæ pacem concordiamq; conseruabat, soluta defecisset. Infans enim cùm paucis matri diebus superstes fuisset, statim uita excessit. Populus Iuliam inuitis tribunis attollens, in Martium campum detulit, ubi tumulata iacet. Cæsar cùm ingentes iam haberet copias, eas necessariò in diuersa partitus hyberna, in Italiam uti consueuerat reuertitur, cùm interim Galli magnis irrūpentes exercitibus, undique Romanos milites in ipsis trucidant hybernis, castraq; simul expugnare conantur. Ex his autem qui cum Ambiorige desciuerant, plurimi & fortissimi Cottam & Titurium cum exercitu obtruncarunt. Ciceronis legionem sexaginta hominum millibus circūuenientes obsederunt, paululumq; al fuit quin eos uiribus interciperent, uniuersis fermè uulneratis. Contrà à Romanis summa uirtute promptissimè pugnatum est. Hæc cùm procul absenti nunciata sunt Cæsari, haud pluribus septem millibus hominum in unum coactis, statim rediens Ciceronem ab obsidione

liberare contendit: quod minimè obsidentes latuit. Itaque perinde ac omnia directuri contemptu paucitatis occurrunt. Cæsar usquequaque consultò dolosa se fuga subripiens commodissimum occupat locum, ex quo paucis aduersus plures præliandi facultas esset, ibiq; castra communit. Suis ut omnimo abstineant à prælio edicit. Tum uallum altius educi, portasq; obstrui timoris simulatione iubet, ut se ductorib. despectum faceret, donec dispersos & temerariè subeuntes egrediens Cæsar fudit, & magna ex parte interfecit. Hæc uictoria multas Gallorum rebelliones sedauit. Ipse per hyemem quocunque progrediens, ne res innouarentur acutissimè prouidebat. Confestim enim ex Italia ad cæsorum supplementum tres ad se legiones uenere, duas ex suis mutuante Pompeio, aliam ex Cisalpina habito nuper delectu contraxit. Procul inde ingentis ac periculosi belli primordia, quæ dudum extincta uidebantur, potentissimorum uirorum inter bellacissimas nationes clandestinus furor alebat. Id magnis emicuit uiribus Ingens siquidem armatorum ætate florentium undique multitudo cogebatur. Magnæ in unum opes conferebantur, ualidissima oppida, inaccessæ penitus regiones. Tum hyberna glacies fluuios tenebat, niues saltus obduxerant, campi torrentib. inundabant. Profundissimæ niues incertas

reddebant semitas: paludes & stagnantia flumina uias & cunctos occultabant aditus. Quae res Caesarem omnino ne contra desciscentes quicquàm conaretur absterrere posse putabatur. Gentes autem mulae desciuerant, ex quibus longè praestantiores Aruerni Carnutesq;. Totius rei summa administratioq; Vertingentorigi demandatur. Huius patrem olim regnum affectantem necauere Galli. Is partitus plures in partes copijs, multisq; praefectis ducibus, omnem circumadiacentem oram quae Ararim usque uergit, sibi conciliat. Iam enim Romae contra Caesarem conspirantibus aduersarijs, uniuersas Galliae ciuitates ad bellum solicitare cogitabat: quod si paulò pòst profecto ad ciuile bellum Caesare gessisset, non leuior sanè quàm Cimbrorum terror occupasset Italiam. At Caesar cùm ad omnem bellicae rei usum peritißimus, tum ad captandas temporis opportunitates optimè à natura institutus, quamprimum cognita defectione, praedictas ingressus est uias. Quibus per tam saeuam hyemem ui ac celeritate superatis, intellexere barbari insuperabilem & inuictum bellis exercitum ad se uentitare. Nam quò eius nuncios aut tabellarios penetrasse diu incredibile iudicatum erat, ibi cum totis conspectus est copijs, agros uastans, uicos diruens, oppida funditus euertens. Dehinc

*hinc receptis in fidem quos facti pigeret, haud destitit quoad Eduorum gentem, qui aduersus eum bellum susceperant, deuicit. Hi superiore tempore fratres se Romanorum prædicantes, magnificentißimis habebantur honoribus: ea uerò tempestate socios se defectionis asciscentes, Cæsaris copias uehementer afflixerant. Inde castra mouens in Lingonum fines transit, ut ad Sequanos in fide amicitiaq; permanentes sese reciperet. Hi ex cætera Gallia Italiam uersus incolunt. Ibi eum hostes adorti, multis armatorum millibus circunueniunt. Quibus congressus terrore diuturno ac fortitudine compreßis barbaris, cæteris quidem in rebus uictor euasit, at initio minus prosperè dimicasse uisus est. Siquidem Aruerni suspẽsum in templo gladium commostrant, tanquam captum ex Cæsare spolium, quem is posteriori tempore conspicatus subrisit: cumq; detrahere illum amici iuberent, nequaquàm permisit, quòd rem sacram existimaret. Cæterum complurimi unà cum imperatore fugientes, in*Alesiam sese urbem recepere. Eam dehinc obsidenti Cæsari cùm ob murorum altitudinem & ingentem repugnantium numerum capi posse desperaret, quouis consilio & ratione maius extrinsecus discrimen incubuit. Trecenta enim armatorum millia Alesiam aduentabãt, cùm intra urbem haud pau-*

*Alexiã

cio

ciora centum ac septuaginta bellatorum millibus uersarentur. Quamobrem intra ingens adeò bellum deprehensus & obsessus Cæsar, geminos obijcere muros compulsus est, alterum contra urbem, alterum contra hostis aduentum. Si enim hæ utrinque coniungerentur copiæ, profectò de rebus Cæsaris actum esset. Non ab re igitur in eo prælio quod apud Alesiam gestum est, maximam adeptus est gloriam, in quo maiora profectò quàm uspiam audentiæ & fortitudinis opera egregiè dimicando declarauit. Præcipua uerò admiratione prosequendum est, latuisse oppidanos cùm Cæsar cum tot millibus exterius Marte collato palmam reportarit, imò uerò nec uictoriam ipsos prius intellexisse Romanos qui obiectum urbi murum pro statione tenebant, quàm oppidanorum luctum & plangentes mulieres audissent, cùm altera ex muri parte præditos auro & argento clypeos, resp ersos cruore thoracas, Gallica tentoria, paterasq; à Romanis in castra deferri cernerent. Adeò maturè tantus exercitus uelut insomnium quoddam aut simulacrum euanuit, ad internecionem profligatus, & maxima ex parte pugnando deletus. Qui Alesiam tenebant, post multa sibi Cæsariq; illata sæpius detrimenta tandem sese dedire. Totius autem belli dux & imperator Vertin-

gentorix pulcherrima indutus arma ornatissimoq́; delatus equo desiliit, & deiectis armis ad Cæsaris pedes tacitus sedit, donec triumpho destinatus custodiæ traderetur. Cæsar de Pompeij destructione, sicut & Pompeius de illius, dudum mente conceperat. Crasso enim qui amborum medius insederat, apud Parthos interfecto, reliquum erat ut alter augendæ gratia dignitatis amplißimum iam factum deleret, alter quò minus id pateretur, eum quem pertimescebat matura præoccuparet ruina: quanquam id Pompeius haud magnopere formidare uidebatur, usqueadeo Cæsarem despicatum habens, quasi uerò non arduum opus esset, quem ad tantum extulisset fastigium, denuò in stragem perniciemq́; detrahere. At principio Cæsar contra aduersarios hoc inito consilio procul sese constituit, & more pugilis per Gallorum prælia usum ac exercitationem uendicans, & potentiam simul instruxit, & rebus ab se confectis suam auxit gloriam. Quibus elatus, sese magnificis Pompeij gestis adæquarat, occasionem cùm ex ipso Pompeio, tum ex sæua Romanæ reipub. tempestate nactus. Nam qui honores principatusq́; petebant, omni abiecta prorsus uerecundiam, epulum publicè largitionesq́; distribuebant in populum. Quapropter corruptum mercede populum ad comitia descendentem cerne

Principatus ambientes epulum & largitiones publicè distribuebant.

cerneres, non suffragijs, sed arcu, gladio, fundaq; pro largitione decertantem, & tribunalia sæpenumero sanguine cadaueribusq; fœdantem, rem inter se petulantissimè decernere, cùm interim ciuitas amisso rectore, sicuti nauis relicto clauo, fluctuans agitaretur. Idcirco qui animo & ratione ualebant, satis fore existimabant, si ex ea hominum insania & tanta rerum tempestate nihil truculentius quàm monarchia tantisper emergeret. Erant qui asseuerare publicè auderent, nullo pacto nisi delato ad unius arbitrium principatu, curari medicariue rempublicam posse, ei uerò medelam ex benignissimo medico adhiberi oportere, Pompeium insinuantes. At ille bellissimis quidem uerbis repudians, re magnopere satagebat ut Dictator crearetur. Qui cum Catone consentiebant, de eo solo consule designando ad senatum retulere, ut cùm iustioris appellationis singularem haberet principatum, de adipiscenda Dictatura nequaquam uiribus contenderet. Plurimi de propaganda illi prouinciarum administratione decernebant. Duas enim obtinebat Hispanias, & uniuersam Aphricam, quas per legatos administrabat. Ad alendos præterea exercitus mille quotannis talenta ex ærario publicè sumebat. Tum Cæsar qui consulatum pro eo peterent & suarum quoque pro-

uinciarum tempus dilatandum impetrarent, misit. Initio quidem tacente Pompeio, Marcellus & Lentulus alioqui odio Cæsarem insectantes, aduersari cœperunt, & Cæsaris tantum ignominiæ ac dedecoris auidi, necessarijs haud necessaria adhibebant. Colonis enim quos nuper Cæsar in urbem Galliæ Nouocomum deduxerat, ciuitatem adimere conabantur. Ex quibus cùm decurio quispiam Romæ uersaretur, eum consul Marcellus uirgis pulsauit, ea se illi adiecisse præfatus insignia, ut se ciuem Romanum nequaquàm esse intelligeret, cumq; discederet, ut illa Cæsari commostraret imperauit. Postea Cæsar uberrimas Gallorum diuitias per omnes passim magistratus hauriendas dimittens, Curionem tribunum plebis grandi fœnore obstrictum liberauit. Paulo quoque consuli mille & quingenta sestertia præbuit, ex quibus nobilissimam ille in foro basilicam Fului æ dicatam extruxit. Eos ita cõsentientes ueritus Pompeius, iam ipse cum amicis palàm ut Cæsari imperium rederetur effi ciebat, quosq; illi ad bellum Gallicum commodarat milites repetijt. Eos remisit Cæsar, ducẽtis & quinquaginta uiritim donatos drachmis. Qui hos ad Pompeium deducendos acceperant, immites ac malignas de Cæsare uoces in uulgus spargere, Pompeium inani spe corrumpere, cum Cæsarianis militib. magno desi-

derio

derio esse: cumq; Romæ ob gliscentem in repub. inuidiam ægrè rerum potiatur, illic paratas profectò copias habiturum: moxq; ubi in Italiam transcenderit, eum sectaturas: adeò illis Cæsarem multitudine præliorum odio esse, & ingentem insuper metu regni suspicionem contraxisse. Has ob res emollitus Pompeius, perinde ac nihil pertimesceret, de comparandis exercitibus negligentius agebat, uerum nunc orationibus nunc sententijs aduersum Cæsarem inuehebatur. Quæ Cæsar nihil pendisse traditur, quin missus ab eo Romam centurio quidam, cùm stans pro foribus curiæ tempus imperij minimè à senatu Cæsari prorogari cognouisset, concusso manu gladij capulo, hic prorogabit, inquit. Verumenimuero Cæsaris postulatio clarissimam præ se ferebat æquitatem: se enim arma depositurum, idem faciente Pompeio, utrunque priuatum boni quippiam à ciuibus consequuturum. At indignum esse ut detractis sibi copijs, Pompeio uires confirmentur, cumq; alterum tyrannum insimulent, alterum tyrannum instruant. Hæc Curio pro Cæsare obtestatus ad populum perspicuis exceptus est plausibus, tum florentes in eum coronas ueluti fortissimum pugilem iniecerunt. Postea super hisce rebus literæ deferuntur à Cæsare, quas tribunus plebis Antonius ad populum extulit, &

apud consules recitauit. Socer Pompeij Scipio sententiam dixit in senatu, ut nisi Cæsar ad diem certam arma deposuisset, hostis à senatu pronunciaretur. Rogantibus sententias consulibus, nunquid exercitum à Pompeio dimitti oportere censeretur: subinde, nunquid à Cæsare: illi quidem uoci pauci admodum, huic, admodum paucis duntaxat exceptis, cuncti assensere. Deprecante insuper Antonio ut magistratum uterque deponeret, cuncti planè approbarunt. At uiolentius agente Scipione, & uociferante Lentulo consule aduersus latronem non suffragijs, sed armis opus esse, dimissus est senatus. Dehinc ob intestinæ seditionis mœrorem, obsoleta uestis induta. Delatis à Cæsare literis quibus modestè satis deprecabatur (petebat enim ut omißis cæteris, cisalpina tantum Gallia Illiricumq; sibi cum duabus legionibus usque ad secundi petitionem consulatus concederetur) Cicero quidem orator nuper ex Cilicia reuersus utriusque amicos concilians, Pompeium mitigare non desistebat: qui cùm cætera concederet, exercitus illi denegabat. Cicero quoque Cæsaris amicos induxerat, ut prædictis contenti prouincijs, & sex tantummodo millibus militum in pacem amicitiámque conciliarentur. Inclinante Pompeio, qui cum consule Lentulo conspirabant nequaquam

quam fuere, Antoniumq; & Curionem è curia propulsantes, summa cum ignominia ex urbe eiecerunt. Quae res bellissimam atque honestissimam Caesari occasionem praetextumq; attulit unde suorum animos militum accenderet, cùm elegantissimos uiros atque principes ostenderet seruili ueste (eo nanque habitu occultati per metum Roma excesserant) meritoriarheda, fugisse coactos. Erant cum Caesare haud sanè plures equitibus trecentis, militum uerò quinque millibus. Miserat autem qui relictum trans alpes exercitum ad se deducerent. Cumq; ad earum rerum initium ac impetum quas moliebatur, haud impraesentiarũ magna opus esse manu cerneret, quin terrore potius, & audacia, & temporis celeritate suscipiendam rem esse, ut qui pauorem citius quàm ullam afferre uim posse crederetur, paratus accedens, duces quidem ac centuriones absque reliqua armatura solos tenentes gladios praemisit, qui Ariminum extra Galliam ciuitatem occuparent, à caedibus & tumultu quammaximè possent abstinentes.

Traditis Hortensio cohortibus, ipse in publico quidem diem exigens spectaculo, quo gladiatorum munus edebatur, interfuit: uespere autem curato paulisper corpore, triclinium ingressus cum conuiuis discubuit. Vbi paululum immoratus, in multam iam noctem exurgens,

gens, quosdam ex amicis benignè alloquutus, ut se mox reuersurum præstolarentur edixit, cæteris ut per diuersa consectarentur præfatur. Ipse meritorium quoddam ascendēs uehiculum, aliam primò uiam ingressus, dehinc Ariminum uersus flexit iter. Ventum erat ad fluuium Rubiconem, qui citeriorem, ut diximus, Galliam à reliqua disterminat Italia. Ibi reputans se propè grauissima ferri, & iam ausurum maxima, cursum compescuit, ac diu secum tacitus animum cogitationemq; circunferebat. Plurima tamen consilia deliberationesq; permutans, cum astantibus amicis, ex quibus Asinius Pollio erat, complura disceptans, animaduertesq; quot malorum initium uniuersis hominibus ipse allaturus esset transitus, quantum insuper de eo relicturi sermones sint, denique impetu quodam animi perinde ac ex futuri cogitatione dimissus, cùm id quòd incertos ac audaces subeuntibus casus uulgò exordium esse solet, Iacta sit alea, dixisset, flumen traiecit. Dehinc aduolans nondum illucescente die Ariminum ingressus occupat. Nocte quam insequutus est Rubiconis transitus, impium uidisse traditur insomnium. Existimauit enim per quietē infando se matri permiscuisse concubitu. Capto Arimino, iamq; latissimis belli portis terra mariq; patefactis, confusis

fusis prouinciæ terminis, patriæ legibus perturbatis, non ut aliàs, uiros & mulieres pauore consternatos Italiam peragrare putares, at totas ciuitates proprijs exilientes sedibus mutua fuga distrahi. Roma, confugientibus eò undique finitimis, & undarum instar commigrantib. referta, neque facile perêre principi, neque ulla ratione detineri, at parum abesse quin in tanta procellæ conquassatione ex se ipsa subuersa concideret. Contrarij nanque affectus ac uiolenti motus omnem detinebant locum. Nec enim qui lætitia gestiebant, quietem agebant, uerùm quos formidine ac mœrore confectos aspicerent, illis persæpe audacißimè insultantes, de rerum urbanorum euentu longas conciones actitabant. Pompeium alioqui attonitum alij alijs sermonibus perturbabant: eum nãque pœnas dare qui contra se ac Rempub. Cæsaris uires auxisset. Alij acrius increpabant, quòd cùm Cæsar ex sua uoluntate cederet, & modestas pacis cõditiones offerret, Lentulum per insolentiam restitisse permisisset. Tum Faonius eum terram pedibus pulsare iubebat. Pompeius enim antea ut omnem de apparatu belli curam ac solicitudinem patribus demeret, per quandam magniloquentiam ita in senatu iactauerat, Cùm solum pede pulsauero, plenam exercitibus omnem reddam Italiam. Eo autem tempore maiores

Pompeio quàm Cæsari copiæ aderant, sed uirum uti suis consilijs nemo sinebat. Itaque cùm falsi undique rumores ac metus ingruerent, perinde ac instante & cuncta occupante iam hoste, cedens, simulq; omnium ruina eiectos & impetu, turbationem rerum uidere statuit. Quocirca urbe decedens, senatui se consequi iußit, nec qui patriæ libertatem quàm tyrannidem malit manere quempiam. Ita consules nec peractis ante digressum de more sacrificijs, fuga se surripuere. Complurimi etiam consulares uiri suis perinde ac alienis quicquid occurisset raptim acceptis effugiebant. Nonnulli Cæsarearum partium, quanquam nihil ad eos tantus rerum attineret impetus, tamen animi consternatione compulsi unà efferebantur. Miseranda uerò ciuitatis facies erat, cùm desperantibus in tanta tempestate gubernatoribus, sicuti nauis quædam ad omnem præceps casum deferebatur. Ex qua cùm miserabilis adeò hominum commigratio fieret, fugam tamen ac exilium præsente Pompeio patrios lares & commune domicilium existimabant, Romam uerò tanquam Cæsaris castra reliquerāt. Tunc Labienus maxima Cæsari deuinctus amicitia, qui bello Gallico legatus fortißimè decertauit, ab eo transfugit ad Pompeium: qua re cognita, Cæsar et pecunias sarcinasq; transmisit. Aggressus deinde Corphi-

Corphinium, quod Domitius triginta præfectus cohortum præsidio tenebat, ibi metatus est. Domitius cùm desperatis rebus à suo medico seruo quidem uenenum poposcisset, datum illicò tanquam moriturus hausit. Paulò pòst ut admirabilem Cæsaris humanitatem qua erga captos utebatur audiuit, seipsum lugere & consilij celeritatem improbare cœpit. Eum uerò consolante medico, quoniam non mortiferam sed somniferam potionem hausisset, alacer emicans ad Cæsarem contendit. Cuius dextram amplexatus, denuò se contulit ad Pompeium. Quæ Romæ nunciata tantam attulere uoluptatem, ut quosdam ex fuga reuocauerint. Cæsar acceptis Domitij cohortibus, ac cæteris qui per oppida Pompeij nomine alebantur, delectibus iam potens, iam timendus, Pompeium persequi statuit. Qui haud expectato belli impetu, Brundusium confugit: præmittens deinde cum copijs Dyrrhachium consules, paulò pòst ut aduentare Cæsarem audiuit, nauibus euasit, quemadmodum in eius rebus conscribendis singulatim explicauimus. Eum mox insectari conatus, defectu classis destitit. Dehinc Romam conuersus, diebus sexaginta, nullo cruore profuso, cunctam in potestatem redegit Italiam. Romæ, cuius pacatiorem quàm sperauerat statum inuenerat, multi obseruabantur se

natores,

natores, ad quos benignissima & populari habita oratione, de mittendis ad Pompeium legatis pro pace ac modestis eius postulatis exhortatus est. Cui neminem paruisse constat, seu desertum ab se Pompeium reformidarent, seu non ita sentire cæsarem cogitarent, quamuis speciosa uerborum uteretur uenustate. Ei postmodum pecunias ærario demere conanti, impedimento affuit Metellus tribunus plebis, cui leges quasdam proferenti, Non idem armorum ac legum tempus est, inquit: quòd si has ipse res æquo animo ferre non potes, in præsentia quidem procul abscede. Nec enim huiusmodi loquendi fiducia bellum indiget. At cùm peractis fœderibus arma deposuerimus, tunc rediens te plebis patronum age. Hæc tibi meo decedens iure loquor. Nam cùm te reliquosq; mihi aduersarios ceperim, omnes mei iuris factos liquet. Hæc Metello loquutus, ad ærarij se portas contulit. Apparentibus nusquam clauibus, fabros accersit, quibus portas effringere iussis, Metellus iterum quibusdam collaudãtibus incitatus obstare cœpit. Cui si molestus esse pergeret, necẽ cõminatus cæsar, Istud inquit, néne scis adolescentule longè mihi difficilius esse dicere quàm facere? Quo dicto perterritus Metellus abijt, et cætera necessarijs bellorum ministerijs statim præbita. In primis Hispaniensẽm expeditionẽ egit

iu,

ut inde Afranium & Varronem Pompeij legatos expelleret, & redactis in potestatem copijs atque prouincijs, cùm nullum post terga reliquisset hostem, Pompeium inuaderet. Ibi plura per insidias subiens corporis discrimina, quanuis ingenti fame uexaretur exercitus, non antè destitit quàm nunc hostem insequens, nunc ad pugnam prouocans, aut fossa circumagens, castris potitus, copias quoque in deditionem acceperit. Duces autem sese ad Pompeium fuga receperunt, Reuersum Romam cæsarem socer eius Piso rogare cœpit, ut ad pompeium legatos pro pace mitteret. Qua in re obsequundans Cæsari contradixit Isauricus. Tunc Dictator à senatu creatus, exules reduxit. Eorum etiam qui Syllana tempestate proscripti sunt, filios admisit ad honores. Abscissa fœnoris parte, debitoribus magnum detraxisse onus uisus est. Talia quidem populariter attingens, intra diem undecimam deposita Dictatura, se consulem ac Seruilium Isauricum designauit. Tunc ad exercitum conuersus, reliquas in itinere post se dimittens copias, sexcentos delegit equites, & legiones quinque. Instabat hybernum tunc solstitium circiter idus Ianuarij, quem ab Athenienfibus ποσιδεῶνα appellatum dixerim. cum ijs igitur Ionium transfretans sinum, Noricum & Apollo-

niam capit: naues deinde ad traijciendos milites qui tardiores in itinere erant, Brundusium remisit. Hi quandiu iter habebant Cæsarem maledictis incessebant, qui effœto iam corpore ad tantam hostium ac bellorum multitudinem debilitati cederent. Quem tandem nobis modum uir constituet, quos in omni laborum usu perinde ac indomitos & immortales circumagit? Defatigatum uulneribus iam femur est. Quænam thoraci aut clypeo in tanta diuturnitate requies? Nónne cæsar se imperare mortalibus, nosq; mortis casibus & doloris subiacere uel ex ipsis uulneribus animaduerti? Hybernos uerò dies cùm mare flatus agitāt, nec deus ipse uiolauerit: at cæsar non sicut hostem persequens, sed fugiens, aperta suscipit pericula. Talia dicentes lentè Brundusium ibant. Eò cùm peruenissent, transfretasse Cæsarem comperientes, permutata confestim sententia, seipsos incusare, se imperatoris proditores appellare, tùm uerò præfectos carpere, qui non iter ocyus solicitauerint. Celsis itaque sedentes in collibus, nunc pelagus, nunc continentem prospectabant, si naues uspiam quibus ad eum traijcerent, occurrerent. Cæsar Apolloniæ commorans, ubi satis copiarum quibus prælium capesseret sibi deesse, cæterasq; ex Italia lentè subsequi cernit, in magna

rerũ ambiguitate conflictatus, graue & periculosum iniјt consilium. Nam cùm tantis hostium claßibus mare teneretur, conscio nemine paruam remorũ duodecim scapham ingressus, Brundusium transire decreuit. Nocte igitur clanculum seruili ascendens habitu, se ut uilißimum quempiam tacitus abiecit. Annio flumine nauigium ad mare usque delatum est. Soletis quum matutina spirante aura fluctum longè repellat, circa ostium tranquillus illabit. Ea uerò nocte ingens ex ponto uentus perflarat, à quo extincta resederat aura. Cæterùm cùm aduersus procellas ac tempestatem acrius flumen irrumperet, ingens attollebatur sonitus, & rapidi confligebant uortices. Quamobrem gubernator postquam nulla ui superare sperat, retrocedere statuit: itaque nautis ut remigationem permutarent iusserat. Quod ubi persensit cæsar, seipsum detexit: apprehensa deinde gubernatoris dextra, qui ad eius obstupuerat aspectum, perge, inquit, generose, perge, aude, nec extimesce quicquã, Cæsarem uehis, ac Cæsaris fortunam nauigationis comitem. Tum obliti tempestatis remiges, innixi remis promptißimè fluminis impetum superare contendunt. Quod ut frustra conati sunt, Cæsar multis obrutus fluctibus, & in ipso fluminis ostio magnis susceptis periculis, gubernatori-

ut rediret inuitus admodum conceßit. Ei poſtmodum ad ſuos reuertenti multis querimonijs triſtes occurrêre milites, affligi ſe magnopere, niſi per ſe ſolos uictoriam adipiſci ſat perſuaſum habeat, ac dolore angatur, & abſentium cauſa tanta petat diſcrimina, quaſi paruam præſentibus fiduciam gerat. Interim Antonius tranſmißis ex Brunduſio copijs aderat. Quibus factus audentior. Cæſar, Pompeium prouocabat commodißimè metatum, ut cui terreſtres ac maritimi commeatus abundè ſuppeterent. Principio Cæſar cùm haud magnam inter copiam degeret, poſtea maxima neceſſariorum opprimebatur inopia.

Interea milites radicem quandam auellebant, & commiſta lacte ueſcebantur. Interdum ex ea confectos panes inter hoſtium ſtationes prætercurrentes inijciebant, addebantq; ſe quoad huiſumodi radices terra produceret, obſidionem Pompeij non derelicturos.

Eos autem & panes & ſermones in uulgus proferri Pompeius uetuit, ne ſuorum animos refringerent, qui hoſtium immanitatem pertinacemq; tolerantiam ſicuti ferarum exhorreſcerent. Quotidie circa Pompeij uallum tumultuariæ fiebant pugnæ: cunctis Cæſar uictor intererat, una duntaxat exceptа, in qua fuſis magna ex parte ſuis, ſummo cũ periculo propémodum totũ amiſit exercitum.

Penuria maxima in caſtris Cæſaris.

tum. Acies enim inferente Pompeio perstare contrà nullus ualuit. Repletæ cæsis fossæ, nonnulli circa uallum & castra passim fugientes cædebant, quibus occurrens Cæsar fugam in hostem conuertere frustra conatus est. Signa etiam corripienti reiecerunt signiferi. Duo igitur & triginta in hostium potestatem uenerunt. Ipse ne interficeretur parum abfuit. Nam cùm procera statura & robustissimo corpore uirum penes se fugientem iniecta manu consistere, & in hostem conuerti iussisset, ille terrore grauissimo perturbatus, eum gladio uulnerare molitus est. Ictum autem Cæsaris scutifer occupabat, eius abscindens humerum. Adeò uerò suarum despera tionem rerum ceperat, ut cùm Pompeius priusquam tam magnæ rei extremam adijceret manum, seu pietate, seu casu retardatus suos in castra reduxisset. Cæsar amicis discedens inquit, Hodie penes hostem uictoria fuisset, si uincentem habuisset. Inde tentorium ingressus accubuit, ubi mœstissimam exegit noctem, cùm animaduertisset quàm improbanda uteretur militia, qui fertilissimæ regioni & opulentissimis Thessaliæ & Macedoniæ ciuitatibus uicinis, illic dispergi ac uagari hostes sineret, & cùm aduersarij latè maria classibus teneant, hic sedeat in littore, uerius à necessariorum penuria obsessus, quàm armis obsidens.

Tanta igitur inopia & præsentium grauitate distractus, contra Scipionem castra mouit, quem in Macedoniam iter agere cognouerat: ita enim aut Pompeium elicere ubi maritimo pariter destitutus commeatu pugnam committeret, aut desolatum subsidio Scipionem opprimere. Ea res Pompeij exercitum reliquosq; præfectos exciuit, ut perinde ac uictum fugientemq; Cæsarem persequerentur. Pompeius nanque pro talibus pugnam detrectabat, & rebus suis uniuersis optimè præparatis, uires hostium perbreues quidem futuras tempore conteri debilitariq; censebat. Bellacissimæ enim Cæsaris copiæ cùm militarẽ quidem scientiam, & indomitam dimicando fortitudinem haberent, tantis erroribus, labore castrensi, oppidorum expugnationibus, nocturnisq; uigilijs defatigatæ, ac senio confectæ erant, & iam corpore graues, & perferendis laboribus imbecilles, promptitudinem & audaciam amiserant. Tum etiam pestilens quidam morbus ab immanissimo uictu creatus, Cæsaris castra uexare tradebatur, quodq; uehementissimum erat, cùm neque pecunijs pollerct, neque cibaria satis adessent, maturè per se periturus censebatur. Hæ res à committenda pugna Pompeium abstrahebant.

Quod solus ut ciuibus parceretur collaudabat Cato, qui ut hostis circiter millæ

pre-

prælio cecidisse conspexit, caput obuoluens effusis secessit lachrymis. Cæteri detrectantem pugnam Prompeium maledictis incessebant, eum Agamemnonem & regum regem uocitantes, ut qui deponere recusaret imperium, & tot se stipatum ducibus eius quotidie tabernaculum adeuntibus gloriaretur. Faonius Catonis more dicendi licentiam assequutus, insaniens fermè excruciabatur: O indignum facinus, inquit, si eo anno ob studium cupiditatemq; imperandi Pompeij, non Tusculanas esse ficos liceret. Afranium quoq; (is enim ex Hispania nuper aduenerat) cùm re male gesta exercitum pecunia prodidisse criminaretur, rogauit cur non aduersus eum depugnaret mercatorem, qui ab se prouincias mercatus esse diceretur. Hisce omnibus compulsus ad dimicandum Pompeius, inuitus quidem, Cæsarem persequi statuit, qui reliquum iter grauissimo labore confecerat, cùm ob acceptam nuper suorum iacturam & ei commeatus inhiberentur, & omnibus esset contemptui. Vt uerò Gomphos Thessaliæ oppidum cepit, non modò exercitum aluit uerumetiam ab ægritudine liberatum mirabili quodam modo reddidit. Ingentem nanq; uini affluentiam nacti, cùm largissimè potassent, immodestis per uias saltibus debacchabantur. Vnde reiecto ac propulsato lan-

guore, alteram subinde corporis habitudinem receperunt. Ingreßi postmodum ambo Pharsaliam, castra locant, ubi Pompeius ad pristinum rursus consilium mentem reflexit. Cùm minus prospera illi occurrerent signa pariter & insomnia, inter cætera cernere se existimanti suo se in theatro magnis Romanorum plausibus excipi, nonnulli suorum iam spe uictoriam adepti, eò temeritatis peruenerant, ut inter se de Cæsaris pontificatu contenderent Domitius, Spinther, ac Scipio: multi etiam Romam mitterent, qui consulares ac prætorias domos conducerent, perinde ac post bellum continuò magistratum inituri. Præcipua uerò dimicandi cupiditate flagrabant equites lucidißimis armis insignes, saturis prouecti equis, præterea speciosis corporibus, & multitudine præsertim elati. Septem nanque millia contra mille Cæsaris erant. Nec uerò par peditum numerus, quippe quadraginta quinque millia contra uigintiduo instruebantur. Cæsar conuocatis ad concionem militibus, Duas ad nos, inquit, legiones Cornificius ducit, quem haud procul abesse scio. Quindecim sub Caleno cohortes circa Megaras & Athenas resident. Hós ne operiri, an soli præliari mauultis? Tunc sublatis uocibus ne operirentur supplices orauere, quin confestim ut cum hoste congre-

dian

diantur, quàm instructißimas arte locarat acies. Lustranti subinde exercitum, cum primùm immolasset hostiam ariolus, Triduo, inquit, rem cum hoste bello decernes. Percontante deinde Cæsare si quem lætum conspicaretur euentum: Tu tibi melius respondebis, inquit. Magnam nanque status permutationem ac rerum prolapsum in contraria dij tibi portendunt. Itaque si te impræsentia felicem existimas, deteriorem expecta fortunam: sin infelicem, præstolare sequundam. Nocte quam insequutum est prælium, circa noctis medium stationes obeunti cœlestis fulgor ignis apparuit, qui desuper uolitans ut supra castra Cæsaris astitit, latè flammatior factus intra Pompeij uallum decidisse uisus est. Matutina autem uigilia intra hostilem exercitū ingens, sed incertus sentiri cœptus tumultus. Cæsar tamen haud ea se die pugnam commissurum crediderat, uerùm ad Scotussam castra mouerat, cùm solutis iam tentorijs, præmissi speculatores hostes ad prælium descendere nunciant. Ea re lætus admodum Cæsar, dijs primùm adoratis phalangem instruxit triplicem componens aciem. Media quidem acie Caluinum Domitium, sinistro cornu Antoniū, dextro se cōstituit, in decima legione prælium initurus. Contra hoc collocatos cernens hostium equites, eorum numerum ac splendorem ue-

ritus, ex posteriori acie sex clanculum uenire cohortes iussit, quas post dextrum dispositas cornu, quid opus esset facto præmonuit, cùm aduersariorum aduentaret equitatus. Dextrum cornu Pompeius, sinistrum habebat Domitius, medio socer eius præerat Scipio. Totum uerò pondus equitum ad sinistrum confluxerat cornu, ut dextro hostium circumuento, egregiam circa ducem fugam ac stragem efficerent. Nulla enim uel confertissimæ phalangis arma obluctari posse, quin omnia oppugnantes obtererent, cùm tantus simul equitum ingrueret impetus. Cùm utrinque concurrendi signa data essent, Pompeius suis præcepit, ut stantes & densa manentes serie hostilem incursum ac ictus donec intra pilli iactum essent, exciperent. Qua quidem in re Cæsar errasse Pompeium asserit: ignarum enim quemadmodum feriendo, ita & initio confligendo, magnas uires impetu & cursibus adjici, & animos perinde ac flatibus excitatos omni ex parte succendi. Cæsar cùm aciem moturus progrederetur, fidissimum usquequaque centurionem suos ad strenuè dimicandum exhortantem cernit. Quo nomine compellato, Quid spei nobis, aut quidnam audemus, inquit C.* Crassine? Tum Crassinus dexteram protendens, magno clamore, clarissime uincemus ô Cæsar, ait: me enim hodie

Pugna inter Cæsarē & Pōpeium.

*Crastinus a Cæsare & Lucano uocatur

die uel uiuum uel mortuum collaudabis. Hæc cùm dixisset, centum & uiginti secum milites trahens, primus in hostes procurrit, interfectisq; ab eo prioribus, ulterius magna cum strage uiolentius irrumpens obtruncatur, gladio per os transuerberatus, ita ut cuspis per neruos aduersi promineret occipitis. Confligentibus ita in medium peditibus, iamq; prælium ex cornu ineuntibus, Pompeiani equites turmas pertinacissimè adigunt, ut dextrum Cæsaris cornu circumirent. At priusquam congrederentur immissæ à Cæsare cohortes procurrere, nec ut antè solebant pila iactare, nec hostium crura surasq; manu percutere, uerum oculos & uultus obnixè ferire. Ita enim à Cæsare præmoniti. Eos nanque, iuuenes coma & ætatis flore decoros, parum bellis ac uulneribus assuetos, tales maximè plagas deuitaturos, nec expectaturos in præsentia, cùm simul discrimen & oris deformitatem reformident. Quod haud secus accidit: uehementia enim tela ne sustinere quidem poterant, utq; ferrum ante oculos uersari cernebant, omnem protinus exuentes audaciam auertebantur, simulq; ut uultibus parceretur, capita uelabant. Hi deniq; hunc in modum turbanti, fugæ terga uertentes, turpissimã in cunctos ædidere stragem. Confestim enim uictores, cirumuento peditatu, à tergo eos inua-

Pompeianorũ fuga.

uadentes obtruncant. Parte alia Pompeius ut dispersos fuga uidit equites, non amplius ille qui quondam erat, nec se magnum esse meminerat, uerum perinde ac deo aduersante uecors & diuina superatus uictoria obstupuit. Tum nullis emissis uocibus pugna excedens in tabernaculum se contulit, ibiq; consedit euentum expectans, quoad cunctis iam in fugam uersis, hostis uallum ascenderet, & contra eos qui custodiæ relicti erant, dimicaret. Tum quasi mentis inops factus, hanc solam (ut ferunt) emittens uocem, Igitur ad castra, paludamentum & imperatoria exuit insignia, sumptoq; subinde fugaris amictu discessit. Qua autem in posterum usus fortuna, quóue pacto se conferens ad Aegyptios interfectus sit, de eo conscribentes ostendimus. Cæsar Pompeij castris potitus, cùm strata hominum cadauera, aliosq; insuper necari conspicaretur, suspirans inquit: Hoc uoluerunt, huc me necessitatis adduxerant, ut C. Cæsar maximis confectis bellis si exercitum dimisissem, condemnatus utique forem. Hæc Asinius Pollio eo tempore à Cæsare latinis quidem uerbis pronunciata, ab eo autem græce conscripta refert. Ex his qui in castrorum expugnatione perempti sunt, maximum seruorum numerum extitisse dicitur, ex militibus quoque non plures sex millibus cecidisse.

Qui

Qui uiui in deditionem recepti ſunt, plurimi in legiones promiſcuè redacti. Compluribus quoq; clarißimis uiris ueniam dedit, ex quibus Brutus extitit, à quo poſteriori tempore occiſus eſt. Quo primum non comparente acriter indoluiſſe Cæſar dicitur: cumq; poſtmodum incolumis ad ſe perueniſſet, ſummam cepiſſe lætitiam. Eius uictoriæ complurima commemorantur ſigna. Id clarißimum eſt quod Trallibus obtigit. In templo Victoriæ Cæſaris erat ſtatua, circa quam locus natura ſolidus & durißimo deſuper inſtratus lapide, ex eo penes ſtatuæ baſim palma fertur exorta. Patauij C. Cornelius augurali ſcientia præditus, Liuij quoque hiſtorici conterraneus ac familiaris, ea die cùm ad captanda ſediſſet auguria, primum, ut Liuius dicit, pugnæ tempus agnoſcens, adſtantibus inquit: Iam res ipſa conficitur, iam uiri opus ineunt. Iterum ad auſpicium conuerſus & ſigna contemplatus, more lymphati exilijt: tum uociferans, Vincis, ait, Cæſar. Ea res cùm uehementem aſtantibus ſtuporem incußiſſet, ille detractam, capiti coronam non antè repoſiturum adiuratus eſt, quàm res arti teſtimonium adſtipularetur. Hæc quidem Liuius ita geſta conſtanter affirmat. Cæſar ob uictoriæ præmium Theſſalis libertate donatis, perſequi Pompeium ſtatuit. Dehinc attingens Aſiã, Theo-

pompi

pompi gratia qui in unum fabulas coëgit, Cnidijs libertatem impartiuit, omnibus Asiam colentibus tertia tributorum parte remissa. Post occisum Pompeium profectus Alexandriam, cùm Theodotus ei Pompeij caput attulisset, per summum fastidium auertit hominem. Accepto autem anulo multas effudit lachrymas. Quotcunque etiam illius socij ac familiares eam peragrantes regionem in regiam uenerunt potestatem, uniuersos beneficentia ac liberalitate prosequens, magna sibi charitate conciliauit. Romam ad amicos scribens, maximum & iucundißimum colligere se fructum dicebat, quòd ciues quos aduersarios sibi semper habuerat, conseruasset. Bellum Alexandrinum sunt qui nulla neceßitate, sed amore Cleopatræ cum magno ipsius discrimine ac dedecore gestum asserant. Quidam in regios homines & potißimum in Eunuchum Pothinum causas conferunt, qui plurimum potens occiso nuper à se Pompeio, eiecta Cleopatra, clandestinas insuper Cæsari tendebat insidias. Quapropter eum custodiæ corporis gratia nocturnas in conuiuijs uigilias ex eo inchoasse tempore commemorant. Pothinus cùm nihil in Cæsarem moliri palàm sufferret, multa in eum conuicijs & inuidia plena dicebat faciebatq;. Militibus nanq; deterrimum ac uetustißimũ dispar

tiens

tiens triticum, tolerare aiebat, & æquo ferre animo, quandò aliena absumerent bona. Vasis præterea ligneis & fictilibus ad conuiuia utebatur, quòd cuiuspiam gratia crediti, aurea & argentea cuncta Cæsarem intercepisse diceret. Regis enim pater mille septingentas quinquaginta miriadas Cæsari debebat. Ex quibus cùm reliquas antea Cesar quidem filijs remisisset, mille tantum unde exercitum aleret, receperat. Hortante deinde Pothino ut impræsentiarum discedens magnificas res adoriretur, cum omnium postmodum gratia remeaturus: Aegyptiorum sibi consilio minimè opus esse respondit, continuoq; è regione clãculum Cleopatram accersit. Ea cùm ex familiaribus solum adsciisset Apollodorum Siculum, paruulum quendam ingressa lembum, dum primæ iam intenderent tenebræ, regiam adnauigauit. Vbi uerò alio occultari pacto nequiret, sese intra culcitram protendit in longum, quam loro circunligans Apollodorus per fores intrò tulit ad Cæsarem. Hic primum Cleopatræ astus illexisse Cæsarem fertur. Cuius dehinc splendore formæ & quadam sermonis gratia uictus, ita eam fratri reconciliauit, ut pariter regni gubernacula teneret. Quibus in gratiam redeuntibus dum publicè celebrarentur epulæ, tonsor Cæsaris pauore quodam quo uniuersos antei-

ibat

mis. Constituta dein Aegypti regina Cleopatra, susceptoq; paulò pòst ex ea filio, quem Alexandrini Cæsarionem appellabant, contendit in Syriam. Inde proficiscens in Asiam, cognouit Domitium à filio Mithridatis Pharnace profligatum ex Ponto cum paucis admodum profugisse. Post eam uictoriam inexpleta quadam cupiditate usum Pharnacem, capta Bithynia & Cappadocia, animum quoque ad Armeniam minorem adiecisse, uniuersos insuper reges & tetrarchas expulisse. Contra quem tribus confestim legionibus uadens, ingenti penes Zelam commisso prælio, regem quidem fugauit ex Ponto, exercitum uerò funditus deleuit. Huius belli celeritatem cùm Romam ad eius familiarem Amintium nunciaret, tribus perscripsit uerbis: Veni, uidi, uici. Postea traijciens in Italiam, Romam perrexit. Exacto iam anno in quem creatus secundo Dictator fuerat, cùm superiori tempore nunquam ea in anni spacium conferri dignitas soleret, consul designatur in posterum. Quo tempore multa de se audire conuicia contigit. Motis nanque ad seditionem militibus, cùm duos prætores Cosconium & Galbam occidissent, tantum eos obiurgauit, ut ipsos pro commilitonibus ciues appellatos, mille uiritim drachmis donarit, & multa insuper Italiæ prædia sorte distribuerit. In

eius quoque redigebantur opprobrium, furor Dolabellæ, expilationes Amintij, ebrietates Antonij atque Cornificij, qui Pompeianæ partem domus perinde ac incommodæ ac minus idoneæ demoliebatur, subinde reædificans: quod Romanus populus iniquißimo perferebat animo. Verumenimuero Cæsar statum reipublicæ minimè ignorans, hisce ministris uel inuitus uti cogebatur. Post Pharsalicam pugnam cùm Cato ac Scipio in Libyam profugissent, & ingentib. ibi coactis copijs, rex Iuba opem atque auxilium subministraret, Cæsar contra eos expeditionem agere statuit. Hyberno itaque solstitio in Ciciliam traijciens ut omnem moræ & ocij spem ducibus abscinderet, ita tabernaculum fixit, ut ipso alluerentur fluctu. Mox inspirante uento nauem conscendens in altum euectus est cum tribus millibus peditum, equitibusq; paucißimis. His in terram expositis, denuò clàm mare repetijt maioribus timens copijs, quas cùm iam offendisset in pelago, omnes in castra deduxit. Cognito aduersarios uetusto quodam confidere uaticinio, quòd semper in Aphrica uincere fatale Scipionum generi foret, haud facilè dictu est siue ut hostium imperatorem Scipionem per iocum quempiam floccipenderet, siue ut seriò sibi id uendicaret augurium, quendam ex Corneliorum familia, homi-

minem sanè abiectum & alioqui despectissimum, Scipionem cognomento Salutionem, inter præliandum perinde ac exercitus ducem præposuit, ita ut interdum cum hoste congredi cogeretur. Cùm neque militibus frumenti, neque iumentis pabuli satis esset, ob necessitatem ex maris alga salsuginem abluebant, & gramine tanquam sapore ac condimento immisto equis proponebant. Aduentantes enim & multitudine & uelocitate conspicui Numidæ, regionem quaquauersus obtinebant. Cæsarianis olim equitibus ocium agentibus, Libysticus homo interueniens, compositis ad tibiam motibus mirabilem in modum saliebat: qua re delectati, cùm pueris equos commisissent, assederunt. Tum hostes repentino aduolantes incursu, nonnullos ibidem interficiunt, alijs intra uallum præcipiti fuga compulsis, illi unà irrumpunt: quòd nisi Cæsar simulq; Asinius Pollio ex castris auxilium conferentes fugam inhibuissent, de eo fermè bello actum extitisset. Altero quoque prælio cùm collatis aliquando armis præualeret hostis, Cæsar fugientem aquiliferum detinuit, eiusq; collum obuoluens, Hic hic sunt aduersarij, inquit. Hisce uictorijs elatus Scipio, rem prælio decernere statuit. Afranium igitur ac Iubã paruo inter se metatos interuallo dimit-*

* Νομάδες

tens, ipse penes Thapsum oppidum supra stagnum castellum communiuit, ut uniuersis perfugium & receptaculum esset. Eum in opere occupatum circa syluestria loca & difficiles ductu aditus incredibili celeritate superans Cæsar partim circumuenit, partim à fronte inuasit. Quibus fusis, occasione ac fortuna usus, impetu cōtinuato statim clamorē Afranij castra cepit, statimq; fugiente Iuba Numidarum castra diripuit, una die modicis in spacijs trinis potitus exercitibus, in quibus quinque hostium myriadas interfecit, ex suis uix dum amissis quinquaginta. Hæc quidam de eo ita prodidere prælio: nonnulli Cæsarem ei negant interfuisse. Eum autem cùm instructas locaret acies, subitus inuasit morbus, quē simulac initio præsensisset, prinsquam uexatus & omnino correptus ab eo sensus esset, in proximam quandam turrim magna cum agitatione delatus quieti se dedit. Cæterùm ex prætorijs & consularibus uiris qui se fuga surripuerant, nonnulli in potestatem redacti seipsos necauere, complures etiam captos Cæsar interfecit. Catonem uerò ut uiuentem reciperet enitens, summo studio contendit Vticam: quam quidem urbem cùm ille præsidio teneret, minimè prælio interfuerat. Postquam uirum sibi mortem consciusse cognouit, acriter indoluisse certum est:

quam

quam autem ob causam, incertum. Tum, tibi pro morte cato, inquit, inuideo, nam & tu mihi pro salute inuidisti. Verumenimuero liber quem is aduersus defunctum iam uita catonem edidit, haud sanè beneuoli & placati hominis signa præ se ferre uidetur. Quo enim pacto uiuenti pepercisset, qui contra destitutum sensibus uirum, tam magnam effudit iracundiam? Sed ob eam qua in ciceronem, Brutum, & innumerabiles denique hostes usus est clementiam, coniecturam faciunt, hunc librum non odio, non inimicitia, uerùm ciuili potius quadam contentione hac de causa fuisse compositum. Cicero catonis laudationem scribens, ei operi nomen catonis indidit. Ea res plurimorum studio uti par erat comprobabatur, ut quæ ab oratore eloquentissimo, pulcherrimam nacto materiam, confecta uideretur. Hoc cùm mœrore cæsarem angeret, hominis nanque propter se occisi præconia, obtrectationes sibi ac ignominiam inurere existimabat, conscripsit multa in catonem crimina obiurgationesq; complectens, qui liber inscribitur Anticato. Opus utrunque cæsaris & catonis gratia multos habet adstipulatores. Romam ex Aphrica rediens, ex ea uictoria magnificè per ora populi ferebatur. Tantum enim agri ab eo in ditionem subactum, ut annuo prouẽtu perceptu-

Anticato liber à Cæsare in Catonem scriptus.

rus fiscus esset tritici quidem ducenta millia modiûm Atticorum, olei uerò pondo tricies centena millia. Aliquot inde triumphos egit, Alexandrinum, Ponticum, Aphricanum, non de Scipione, sed de Iuba rege. Eius filius Iuba quoque nomine infans admodum in eo deductus est triumpho, fortunatißimam utique captiuitatem, qua effectum est ut ex barbaro scilicet ac Numida, inter doctißimos scriptores connumeretur. Post triumphos ingentia militib. donaria dedit. Ad conciliandam sibi plebem spectacula adidit, conuiuiaq; celebrauit, uno die in duobus ac uiginti millibus triclinijs epulum præbens uniuersis. Munus gladiatorium, ac nauale certamen filiæ Iuliæ dudum defunctæ adhibuit. Censu deinde peracto, centum & quinquaginta hominum millia reperta, cùm antea tercentum ac uiginti fuissent. Tam magnam cladem tantásue populi strages intestina mala pepererunt, præter reliquas Italiæ ac prouinciarum uastitates. His ita peractis, quarto consul designatus, in Hispaniam contra Pompeij liberos expeditionem egit. Qui quanquam adolescentes adhuc ingentibus congregatis copijs dignas imperio uires & audaciam ostentabant, ita ut extremum Cæsari discrimen intentarint. Magnum prælium ad urbem Mundam commissum est, in quo cùm Cæsar suos opprimi,

&

& ægrè impetum sustinere cerneret, per medias armatorum discurrens acies elato clamore, Si nihil pudoris, inquit, superest, corripite me, & in puerorum manus tradite. Magna uix promptitudine & animi audacia repulsis hostibus, triginta eorum millia cæcidit, ex suis mille fortissimos amittens. Post prælium excedens, ad familiares conuersus, Sæpenumero, inquit, pro uictoria, nunc autem primum pro uita dimicaui. Hic uictoriæ dies sacer Bacchanalium agebatur, quo Pompeius Magnus in prælium progressus traditur, cùm iam quadriennij tempus intercessisset. Ex Põpeij liberis iunior sese fuga subripuit. Eius autem qui ætate prouectior fuerat, paucos post dies caput à Didio relatum. Hoc ultimum à Cæsare gestum est bellum, de quo cùm triumphum ageret, dolore permaximo Romanum afflixit populum. Non enim exteros ab eo duces aut barbaros in eo debellatos reges ait, cùm optimi uiri & certè Romanorum præstantissimi filios ac stirpem per quosdam fortunæ successus funditus delesset, inter patriæ miserias pompas ac triumphum actitaret, quibus in rebus exultare iniquissimum erat. Cùm tamen una ad deos hominésque sit excusatio, quòd id ex necessitate gestum est, & eo magis quòd partis antea de ciuili bello uictorijs, non nuncios,

non ullas publicè literas miserit, quin pudore quodam eam semper gloriam repudiasse constat. In eius tamen fortunam proni ciues, cùm accepto iam freno, aliquam intestinis malis respirationem ex unius principatu adhiberi posse crederent, eum perpetuò Dictatorem designauere. Ea uerò confessa erat dominatio, cùm perpetuitatem ipsa regnandi uendicasset impunitas, atque licentia. Postquam cicero de conferendis illi primarijs pro humano quodammodo fastigio honoribus rogationem in senatu tulisset, cæteri tamen immensos etiam certatim adiecere, ut ex rerum ei decretarum amplitudine ac fastu, inuisum ipsum & molestum uel modestissimis uiris effecerint. Quibus decernendis non minus fauoris inimici, quàm assentatores tribuebant, ut quamplurimis in eum causis & uehementissimis inniti criminibus uiderentur. Finitis ciuilibus bellis, cùm cæteris in rebus nullius se maledictis carpendum præbuit, tum uerò Clementiæ templum à suis nequaquam moribus abhorrens, suæ gratia mansuetudinis ei meritò decretum esse uidetur. Ex his enim qui bellum contra se gesserant compluribus dimissis, quosdam insuper, ut Brutum & Cassium, ad imperia & honores admisit, quorum uterque præturam administrabat. Disiectas etiam Pompeij statuas haud

con-

contempsit, quin continuò restituit, & ut ait Cicero, Cæsar dum Pompeij statuas reposuit, suas confixit. Obsecrantibus amicis ut præsidio corpus muniret, multisq; ad id operam suam pollicentibus, facere noluit, satius esse inquiens mori semel, quàm aßidua expectatione pendêre. Cæterùm ut sese beneuolentia pulcherrimo quidem ac stabilißimo receptaculo circumuallaret, ad alliciendam plebem uersus, epulum multoties dedit, frumentumq; diuisit. Ad conciliandum etiam sibi militum animos, quasdam deduxit colonias, ex quibus clarißimæ sunt Carthago, aeque Corinthus. Hisce duabus obtigit urbibus, ut cùm superioribus annis simul in potestatem uenissent, eodem etiam tunc restituerentur tempore. Petentibus consulatus & imperia pollicebatur in posterum, quosdam dignitatibus & honoribus demulcebat. Cùm in petendis ultrò magistratibus adiretur, spem omnibus ingerebat, ita ut mortuo consule maximo, quanquam unica magistratui dies superesset, Caninium Rebilium consulem designarit. Ad quem congratulandi & associandi gratia euntibus multis, Cicero maturemus, inquit, ut ad hominem ante sui consulatus exitum praueniamus. Cæsarem natura magnificum & honoris percupidum cùm nulla rerum magnitudo gesta-

Hostiensi littore excidisset; portus & tanta dignas nauigatione stationes extruere uersabat. Hæc quidem parabantur. Ordinandorum autem ac corrigendorum dierum simul & discrepantis temporis ratio ab eo cùm sapienter, tum gratiose plurimum excogitata atque perfecta, iucundissimum attulit usum. Non solùm enim antiquissimis Romani temporibus confusis ad anni ambitum mensibus utebantur, ita ut sacrificia & feriæ sensim decurrentes in contrarias anni partes caderent, uerùm cùm reliqui tunc etiam solis cursum ignorarent, soliq; ipsum tempus sacerdotes noscerent, repentè sentiente nullo intercalarem mensem quem Mercedonium uocabant, ascribebant. Hunc prius intercalasse Numa dicitur, paruum sanè & ad eos emendandos errores non longè tendens adiumentum commentus, sicut in eius uita perscriptum est. Cæsar autem postquam ea de re inter philosophos præstantissimosq; mathematicos proposita discussisset, ob subiectas antea disciplinas propriam quandam emendatiore cum diligentia uiam demonstrauit. Qua quidem in hanc usque diem utentes Romani, in tanta discrepantia minus quàm cæteræ nationes uidentur aberrare. Quod quanquam ita sit, haud tamẽ efficere ponit quò minus inuidi, quiq; ho- Anni ordinatio per Cæsarem.

minis facultatem aut potentiam grauiter fere bant, id factum improbarent. Orator igitur Cicero cùm quidam cras oriri Lyram diceret, Ita est, inquit, ex edicto: quasi uerò & hoc ipsum hominibus necessariò sit accipiendum. Regnandi uerò cupiditas manifestum præser-tim odium & capitalem in eum conflauit in-uidiam. Quæ res prima compluribus causa fuit, his autem qui ueteres cum eo simultates agebant, honestißimam præstitit occasionem. Hi quoque qui hanc Cæsari dignitatem com-parabant, in uulgus spargere uoces cœpe-runt, ex Sibyllinis portendi libris, res Par-thorum Romano subiugandas imperio, si aduersus illos rex cum expeditione mittere-tur, inuictos alioqui fore Parthos. Postea descendente in urbem ex Alba Cæsare, re-gem salutare eum ausi sunt. Tunc pertur bata plebe indolens Cæsar, non regem, sed Cæsarem uocari se dixit. Tunc facto cun-ctorum silentio, non lætus magnopere, non be-neuolus prætereuectus est. Cùm honores illi quosdam in senatu humano ampliores fasti-gio decreuissent, eum fortè in rostris seden-tem, consules ac prætores, cunctis simul consectantibus patribus adiere: quibus haud assurgens Cæsar eo more respondit, ut prin-cipem infimæ conditionis hominibus respon-sa dare crederes, Minuendos magis, inquit,

quàm

quàm amplificandos honores esse. Id non modò senatoribus, sed & plebi magnum incussit dolorem, tanquam in patribus eam ciuitas contumeliam suscepisset. Idcirco quibus abire licebat, statim grauissimo cum mœrore discessere. Id ubi animaduertit, illicò se domum conuertit, & deducta ex collo weste ad familiares uociferatus est, sese cuicunque uolenti paratum præbere iugulum. Eius rei causas posterius in morbum reiecisse fertur: quo qui tenentur, cùm concionem ad populum habituri surgunt, eorum sensum quietem nusquam agere, quin statim conquassatum & circumagitatum uertigines accersere, immobilemq; deprehendi.

Res autem haud ita habuerat. Nam cùm magnopere Senatui assurgere uellet, quidam eum ex amicis, quinimò assentatoribus, Cornelius Balbus detinuisse traditur: Nónne te Cæsarem esse memineris, inquit, teq; perinde ac potentiorē coli rewereriq; duces indignum? Inter hæc rerum obstacula Lupercalium solennitas aderat, de qua multi scriptores prodidere, eam antiquis temporibus fuisse pastorum: & profectò Lycæis quæ in Arcadia celebrantur, perquàm similis est. In ea multi nobiles ac primarij adolescentes per urbem nudi transcurrunt, densis loris obuium quenque per risum iocumq; cædentes. Complu- Luperca lia.

res

res etiam uxores procerum eis sese obuias de industria offerentes, manus tanquam sub præceptore ictibus exhibent. Persuasum enim habent, prægnantibus mulieribus pariendi, sterilibus autem concipiendi facultatem afferre. Hæc Cæsar triumphali habitu aurea sedens in sella, spectabat è rostris. Antonius ex his qui sacrum agebant cursum unus consulatum administrabat. Is igitur cùm forum intrauit, cedente populo, lauream tenens coronam perrexit ad Cæsarem: haud clarus, & is quidem ex apparatu modicus, subsequutus est plausus. Tum eam repudiante Cæsare, uniuersus applausit populus: offerente rursus Antonio applaudebant pauci: eo autem repudiante, denuò cuncti fauebant. Patefacta hunc in modum experientia, surgens Cæsar coronam in Capitolium deferri iußit. Eius quoque statuæ regium habentes diadema uisæ sunt, quod tribuni plebis duo, Flauius & Marullus detraxerunt, compertisq; qui primò regem Cæsarem salutauerant, eos in uincula duci iusserunt, quos magno cum applausu insectatus populus, eos uiros Brutos appellabant. Brutus nanque regum succeßione deleta, summam rerum ex unius principatu ad Senatum populumq; detulerat. Ea re instigatus Cæsar, Marullum dignitate priuauit, eius complices subinde incre-
pans,

pans, ut populum quoque unà obiurgaret, Brutos crebrò & turbulentos homines uocitabat. Hoc pacto multi sese ad M. Brutum conuertunt, cui paternum quidem genus ab illo fuisse censetur, maternum uerò ex illustri Seruilij domo, Catonis quoque generum, & ex sorore nepotem. Hunc cùm per se ad regiam destruendam potestatem incitaretur, suscepti à Cæsare honores & gratiæ retundebant. Non solùm enim bello Pharsalio ex Pompeij fuga conseruatus, multis quoque suorum salutem impetrauerat, uerumetiam magna ei à Cæsare fides habebatur: clarissimam præturæ dignitatem assequutus erat, quartum in annum consul futurus, competitori prælatus Caßio. Tum ita Cæsar dixisse fertur: Iustiera quippe referre Caßium, attamen haud Brutum præterire licuerit. Quin confecta iam coniuratione, & nonnullis aliquando uirum incusantibus, nequaquam fidem adhibuit, corpusq; manu tangens ad accusantes conuersus, Hoc, inquit, corpus Brutus expectat, ut qui principatum uirtute meruisset, principandi tamen causa nullum per ingratitudinem scelus admitteret.

Quidam cōmutandarum rerum cupidi in hunc solum aut primum spectantes, cùm illi uerba facere nusquam auderent, noctu tribunal ac sedem ex qua prætor ius dicebat, inscri-

ptioni-

ptionibus huiusmodi replebant: Brute dormis, & Brutus non es. A quibus ut Caßius illius animi magnificentiam paulatim commoueri sensit, magis solito instare, uirosq; stimulare. Nam priuatim quoque nonnihil odij contra Cæsarem habebat, ob eas quas cùm de Bruto scribebamus causas explanauimus. Cæsari præterea suspectus habebatur, idcirco ad amicos olim dixisse fertur: Quidnam Caßium uelle putatis? haud enim mihi magnopere placetis, magnopere pallidus. Rursus delata ad se de Antonio & Dolabella calumnia, quòd res innouarent, Non hos, inquit, pingues crinitosq; pertimesco, uerùm pallentes magis atque macilentos illos. Brutum uidelicet & Caßium. Sed enim fatum præuideri quàm euitari facilius potest, cùm admiranda quædam signa & prodigia apparuisse dicantur. Fulgores itaque cœli, & nocturnos strepitus per multa delatos loca, solitarias in forum aues delapsas, in tanta commemorare calamitate fortaßis indignũ est. Strabo uerò philosophus scribit complures ignitos apparuisse homines. Extisse quendam militis seruum ex cuius manu ingentem emicuisse flammam, quod qui intuebantur, concremari hominem extistimabant: ut uerò extincta est, eum nihil mali habuisse liquebat. Ipsi quoque Cæsari immolati cor nusquam com-

Prodigia quæ Cæsaris mortem præcessere.

comparuisse uictimæ, quod dirum sanè erat prodigium. Nullum enim animantium sine corde natura constare. Multi præterea tradidere, ei à uate prædictum, ut magnum Idibus Martij discrimen præcaueret. Ea die Cæsar cùm in Senatum iret, uatem salutauit, secumq; cauillatus, Martiæ qui idē, inquit, Idus aduenere: cui ille submissa uoce, uenere utique, sed nondum præterijsse, respondit. Pridie apud M. Lepidum cœnans, cùm discumbens quasdam de more subscriberet epistolas, incidente sermone quænam optima mors esset, cunctos præueniens magno cum clamore, inexpectata respondit. Illo deinde penes uxorem (ut assolet) dormiente, omnes pariter cubiculi fores atque fenestræ patefactæ sunt. Strepitu uerò ac splendore (illucebat enim luna) perturbatus, Calpurniam sensit profundo sopore iacentem, incertas uoces & inarticulata sommo suspiria emittentem. Ipsa uerò se illum lugere existimabat, quem inter ulnas trucidatum haberet. Quidam hoc mulieri uisum obtigisse negant, uerùm ut Liuius refert, ante Cæsaris domum sacellum quoddam instar tumuli decori ac uenusti ex consulto Senatus instructum prominebat, hoc in somnijs demolitum cernens Calpurnia, maximis prosequi lamentis & lachrymis uidebantur. Cùm igitur illuxit dies, Cæsa-

rem supplex orauit, ut si fieri posset, foras ne progrederetur, aut senatum saltem differret: sin sua paruifaceret insomnia, alijs diuinationibus & sacrificijs rei sciscitaretur euentum. Iam uerò quidam Cæsarem metus atque suspicio ceperat, quòd superiori tempore nullam fœmineo more superstitionem Calpurniæ obiectari posse cognorat, quam eo die hisce malis ægram afflictamq; uidebat. Postquam multis peractis sacrificijs, male litari uates retulere, decreuit misso Antonio senatum dimittere. Interea Decius Brutus cognomento Albinus, cui magnam Cæsar fidem habebat, adeò ut secundus ab eo inscriptus hæres esset, aduentat. Ille alterius Bruti & Cassij in ea cõiuratione socius, ueritus ne si eã Cæsar diem omitteret, res ipsa uulgaretur, & uates obiurgare, & Cesarem nonnihil increpare cœpit, quòd senatorib. qui irrideri se existiment, causas in se detrectationis præberet & obloquij: eos nanque illo iubente uenisse: prompta etiam omnium esse suffragia, ut ipsum cunctarum per Italiam prouinciarum regem crearent, utq; per cæteras terras & maria diadema gestaret. Sin quisquam sedentibus illis dixerit ut impræsentiarum quidem abscedant, denuò affuturi cùm meliora Calpurniæ obtigerint insomnia, quos inuidorum fore sermones putas? aut quisnam tolerabit ami-

cos, qui talia neque seruitutis, neque tyrannidis esse edoceant? quòd si illam omnino diem abominaretur, aut suspectam auersaretur, præstare, inquit, ut ipse procedens in curiam, appellatis patribus, senatum in aliud tempus differret. Hæc dicens Brutus, simulq; manum cæsaris apprehendens, ipsum deduxit. Is ubi paulalum extra fores processisset, seruus quidam alienus cum alloqui uehementer nitebatur: ut uerò superante populi frequentia retrudebatur, domum irrumpens, sese calpurniæ quoad rediret cæsar, obseruandum custodiendumq; tradidit, utpote magnas illi res propalaturus. Erat præterea Artemidorus natione cnidius græcæ præceptor eloquentiæ, cuius rei gratia cùm quosdam Bruti familiares consuetudine sibi conciliasset, plurimam perpetrandi facinoris partem agnouerat. Id cæsari significaturus cum quodam libello peruenit. Videns autem cæsarem uniuersos quos suscepisset libellos eius ministris commendantem, propius admodum accedens, Hunc, inquit, Cæsar confestim solus perlege: in eo enim magna, & quæ tua uehementer intersint, conscripta sunt. Quo accepto cùm eum sæpenumero Cæsar legere eniteretur, ab colloquentium multitudine id facere inhibitus est. Eum tamen solum cum obseruatione manu retinens Senatum ingressus

est. Quidam ab alio traditum hunc libellum asserunt. Artemidorum etiam tota explosum uia nullum in modum adiisse. Verùm hæc profectò casus affert. cæterum ipsum cædis & certaminis locum in quo ea die Senatus cogebatur, Pompeius inter alia ornamenta ante theatrum dedicauerat. In eo præterea quædam Pompeij iacebat imago. Eapropter declaratum omnino est, id alicuius numinis opus extitisse eò rem peragendam ducentis conuocantisq́; . Caßius itaque antequam facinus adoriretur, ad Pompeij statuam aspiciens, eum tacitus inuocasse dicitur, quanquam haud multum ab Epicuri opinione foret alienus: uerumenimuero cùm terribilia iam ingruerent, consternationem tempus incusserat, & priorem subinde sententiam mentis ægritudo mutarat. Antonium fidum usquequaque Cæsari & præcipua pollentem robustitate Brutus Albinus exterius detinebat, longum de industria sermonem inijciens. Ingredienti deinde Cæsari honorificè senatus assurgit. Bruti uerò complices partim post eius sellam constiterunt, partim ei obuiam processere, ut unà cum Metello Cimbro pro fratre exule supplicanti intercederent. Sicq́; magnis eum obsecrationibus ad sellam usque sunt consectati. cùm uerò sedens rogãtes submouisset, hi uiolentius imminebãt: quod grauiter

-ter ferente cæsare, Metellus comprehensam utraque manu togam deduxit ex collo. Id enim aggrediendi signum erat. Primus Cascas iuxta collum ense percußit, ut tamen neque graue admodum, neque letale uulnus esset. Virum enim, ut par erat, ingentis audacia cœpta perturbauerant. Tum saucius cæsar sese conuertens, ubi gladium eius apprehendit, apprehensumq; tenuit, latinè simul inclamauit, Scelerate Casca quid agis? Ille autem ubi percußit, fratrem græco sermone uocans, Fer, inquit, frater auxilium. Exorto tumultu, eos qui aderant rerum ignari, consternatio facti pariter & horror oppreßit, ita ut neque fugam capessere, neque opem ferre, neque uoces emittere prorsus auderent. Ex his autem qui ad necem instructi uenerant, cùm aduersi nudis circunstarent ensibus, ita ut quocunque intueretur uulnera occurrerent, ferrumq; per uultum atque oculos agitaretur, inter omnium manus ut fera uersabatur. Eius enim cædis initium unicuique degustandum erat. Quocirca Brutus eum in inguine uno confodit uulnere. Tradunt quidam, illum cæteris quidem repugnantem, huc atque illuc corpus magno cum clamore ferentem, ut Brutum nudo mucrone conspexit, contracta ueste caput obduxisse. Tum siue casu, siue obtrudentib. homicidis, ad quampiam se basim demi-

minis facultatem aut potentiam grauiter fere bant, id factum improbarent. Orator igitur Cicero cùm quidam cras oriri Lyram diceret, Ita est, inquit, ex edicto: quasi verò & hoc ipsum hominibus necessariò sit accipiendum. Regnandi uerò cupiditas manifestum præsertim odium & capitalem in eum conflauit inuidiam. Quæ res prima compluribus causa fuit, his autem qui ueteres cum eo simultates agebant, honestißimam præstitit occasionem. Hi quoque qui hanc Cæsari dignitatem comparabant, in uulgus spargere uoces cœperunt, ex Sibyllinis portendi libris, res Parthorum Romano subiugandas imperio, si aduersus illos rex cum expeditione mitteretur, inuictos alioqui fore Parthos. Postea descendente in urbem ex Alba Cæsare, regem salutare eum ausi sunt. Tunc perturbata plebe indolens Cæsar, non regem, sed Cæsarem uocari se dixit. Tunc facto cunctorum silentio, non lætus magnopere, non beneuolus præteruectus est. Cùm honores illi quosdam in senatu humano ampliores fastigio decreuissent, eum fortè in rostris sedentem, consules ac prætores, cunctis simul consectantibus patribus adiere: quibus haud assurgens Cæsar eo more respondit, ut principem infimæ conditionis hominibus responsa dare crederes, Minuendos magis, inquit,

quàm

quàm amplificandos honores esse. Id non modò senatoribus, sed & plebi magnum incußit dolorem, tanquam in patribus eam ciuitas contumeliam suscepisset. Idcirco quibus abire licebat, statim grauißimo cum mœrore discessere. Id ubi animaduertit, illicò se domum conuertit, & deducta ex collo ueste ad familiares uociferatus est, sese cuicunque uolenti paratum præbere iugulum. Eius rei causas posterius in morbum reiecisse fertur: quo qui tenentur, cùm concionem ad populum habituri surgunt, eorum sensum quietem nusquam agere, quin statim conquassatum & circumagitatum uertigines accersere, immobilemq́; deprehendi.

Res autem haud ita habuerat. Nam cùm magnopere Senatui assurgere uellet, quidam eum ex amicis, quinimò assentatoribus, Cornelius Balbus detinuisse traditur: Nónne te Cæsarem esse memineris, inquit, teq́; perinde ac potentiorē coli uererió; duces indignum? Inter hæc rerum obstacula Lupercalium solennitas aderat, de qua multi scriptores prodidere, eam antiquis temporibus fuisse pastorum: & profectò Lycæis quæ in Arcadia celebrantur, perquàm similis est. In ea Lupercalia. *multi nobiles ac primarij adolescentes per urbem nudi transcurrunt, densis loris obuium quenque per risum iocumq́; cædentes. Complu-*

pans, ut populum quoque unà obiurgaret, Brutos crebrò & turbulentos homines uocitabat. Hoc pacto multi sese ad M. Brutum conuertunt, cui paternum quidem genus ab illo fuisse censetur, maternum uerò ex illustri Seruilij domo, Catonis quoque generum, & ex sorore nepotem. Hunc cùm per se ad regiam destruendam potestatem incitaretur, suscepti à Cæsare honores & gratiæ retundebant. Non solùm enim bello Pharsalio ex Pompeij fuga conseruatus, multis quoque suorum salutem impetrauerat, uerumetiam magna ei à Cæsare fides habebatur: clarissimam præturæ dignitatem assequutus erat, quartum in annum consul futurus, competitori prælatus Caßio. Tum ita Cæsar dixisse fertur: Iustiera quippe referre Caßium, attamen haud Brutum præterire licuerit. Quin confecta iam coniuratione, & nonnullis aliquando uirum incusantibus, nequaquam fidem adhibuit, corpusq; manu tangens ad accusantes conuersus, Hoc, inquit, corpus Brutus expectat, ut qui principatum uirtute meruisset, principandi tamen causa nullum per ingratitudinem scelus admitteret.

Quidam cõmutandarum rerum cupidi in hunc solum aut primum spectantes, cùm illi uerba facere nusquam auderent, noctu tribunal ac sedem ex qua prætor ius dicebat, inscriptioni-

ptionibus huiusmodi replebant: Brute dormis, & Brutus non es. A quibus ut Caßius illius animi magnificentiam paulatim commoueri sensit, magis solito instare, uirosq; stimulare. Nam priuatim quoque nonnihil odij contra Cæsarem habebat, ob eas quas cùm de Bruto scribebamus causas explanauimus. Cæsari præterea suspectus habebatur, idcirco ad amicos olim dixisse fertur: Quidnam Caßium uelle putatis? haud enim mihi magnopere placetis, magnopere pallidus. Rursus delata ad se de Antonio & Dolabella calumnia, quòd res innouarent, Non hos, inquit, pingues crinitosq; pertimesco, uerùm pallentes magis atque macilentos illos. Brutum uidelicet & Caßium. Sed enim fatum præuideri quàm euitari facilius potest, cùm admiranda quædam signa & prodigia apparuisse decantur. Fulgores itaque cœli, & nocturnos strepitus per multa delatos loca, solitarias in forum aues delapsas, in tanta commemorare calamitate fortaßis indignũ est. Strabo uerò philosophus scribit complures ignitos apparuisse homines. Extisse quendam militis seruum ex cuius manu ingentem emicuisse flammam, quod qui intuebantur, concremari hominem existimabant: ut uerò extincta est, eum nihil mali habuisse liquebat.

Prodigia quæ Cæsaris mortem præcessere.

Ipsi quoque Cæsari immolati cor nusquam com-

comparuisse uictimæ, quod dirum sanè erat prodigium. Nullum enim animantium sine corde natura constare. Multi præterea tradidere, ei à uate prædictum, ut magnum Idibus Martij discrimen præcaueret. Ea die Cæsar cùm in Senatum iret, uatem salutauit, secumq; cauillatus, Martiæ qui idē, inquit, Idus aduenere: cui ille submissa uoce, uenere utique, sed nondum præterijre, respondit. Pridie apud M. Lepidum cœnans, cùm discumbens quasdam de more subscriberet epistolas, incidente sermone quænam optima mors esset, cunctos præueniens magno cum clamore, inexpectata respondit. Illo deinde penes uxorem (ut assolet) dormiente, omnes pariter cubiculi fores atque fenestræ patefactæ sunt. Strepitu uerò ac splendore (illucebat enim luna) perturbatus, Calpurniam sensit profundo sopore iacentem, incertas uoces & inarticulata somno suspiria emittentem. Ipsa uerò se illum lugere existimabat, quem inter ulnas trucidatum haberet. Quidam hoc mulieri uisum obtigisse negant, uerùm ut Liuius refert, ante Cæsaris domum sacellum quoddam instar tumuli decori ac uenusti ex consulto Senatus instructum prominebat, hoc in somnijs demolitum cernens Calpurnia, maximis prosequi lamentis & lachrymis uidebantur. Cùm igitur illuxit dies, Cæsa-

rem supplex orauit, ut si fieri posset, foras ne progrederetur, aut senatum saltem differret: sin sua paruifaceret insomnia, alijs diuinationibus & sacrificijs rei sciscitaretur euentum. Iam uerò quidam Cæsarem metus atque suspicio ceperat, quòd superiori tempore nullam fœmineo more superstitionem Calpurniæ obiectari posse cognorat, quam eo die hisce malis ægram afflictamq; uidebat. Postquam multis peractis sacrificijs, male litari uates retulere, decreuit misso Antonio senatum dimittere. Interea Decius Brutus cognomento Albinus, cui magnam Cæsar fidem habebat, adeò ut secundus ab eo inscriptus hæres esset, aduentat. Ille alterius Bruti & Cassij in ea coniuratione socius, ueritus ne si eam Cæsar diem omitteret, res ipsa uulgaretur, & uates obiurgare, & cesarem nonnihil increpare cœpit, quòd senatorib. qui irrideri se existiment, causas in se detrectationis præberet & obloquij: eos nanque illo iubente uenisse: prompta etiam omnium esse suffragia, ut ipsum cunctarum per Italiam prouinciarum regem crearent, utq; per cæteras terras & maria diadema gestaret. Sin quisquam sedentibus illis dixerit ut impræsentiarum quidem abscedant, denuò affuturi cùm meliora calpurniæ obtigerint insomnia, quos inuidorum fore sermones putas? aut quisnam tolerabit ami-

cos, qui talia neque seruitutis, neque tyrannidis esse edoceant? quòd si illam omnino diem abominaretur, aut suspectam auersaretur, praestare, inquit, ut ipse procedens in curiam, appellatis patribus, senatum in aliud tempus differret. Haec dicens Brutus, simulq; manum caesaris apprehendens, ipsum deduxit. Is ubi paulalum extra fores processisset, seruus quidam alienus cum alloqui uehementer nitebatur: ut uerò superante populi frequentia retrudebatur, domum irrumpens, sese calpurniae quoad rediret caesar, obseruandum custodiendumq; tradidit, utpote magnas illi res propalaturus. Erat praeterea Artemidorus natione cnidius graecae praeceptor eloquentiae, cuius rei gratia cùm quosdam Bruti familiares consuetudine sibi conciliasset, plurimam perpetrandi facinoris partem agnouerat. Id Caesari significaturus cum quodam libello peruenit. Videns autem caesarem uniuersos quos suscepisset libellos eius ministris commendantem, propius admodum accedens, Hunc, inquit, Caesar confestim solus perlege: in eo enim magna, & quae tua uehementer intersint, conscripta sunt. Quo accepto cùm eum saepenumero Caesar legere eniteretur, ab colloquentium multitudine id facere inhibitus est. Eum tamen solum cum obseruatione manu retinens Senatum ingressus

est. Quidam ab alio traditum hunc libellum asserunt. Artemidorum etiam tota explosum uia nullum in modum adiisse. Verùm hæc profectò casus affert. cæterum ipsum cædis & certaminis locum in quo ea die Senatus cogebatur, Pompeius inter alia ornamenta ante theatrum dedicauerat. In eo præterea quædam Pompeij iacebat imago. Eapropter declaratum omnino est, id alicuius numinis opus extitisse eò rem peragendam ducentis conuocantisq;. Cassius itaque antequam facinus adoriretur, ad Pompeij statuam aspiciens, eum tacitus inuocasse dicitur, quanquam haud multum ab Epicuri opinione foret alienus: uerumenimuero cùm terribilia iam ingruerent, consternationem tempus incusserat, & priorem subinde sententiam mentis ægritudo mutarat. Antonium fidum usquequaque Cæsari & præcipua pollentem robustitate Brutus Albinus exterius detinebat, longum de industria sermonem iniiciens. Ingredienti deinde Cæsari honorificè senatus assurgit. Bruti uerò complices partim post eius sellam constiterunt, partim ei obuiam processere, ut unà cum Metello Cimbro pro fratre exule supplicanti intercederent. Sicq; magnis eum obsecrationibus ad sellam usque sunt consectati. cùm uerò sedens rogãtes submouisset, hi uiolentius imminebãt: quod grauiter

-ter ferente cæsare, Metellus comprehensam utraque manu togam deduxit ex collo. Id enim aggrediendi signum erat. Primus Cascas iuxta collum ense percussit, ut tamen neque graue admodum, neque letale uulnus esset. Virum enim, ut par erat, ingentis audaciæ cœpta perturbauerant. Tum saucius cæsar sese conuertens, ubi gladium eius apprehendit, apprehensumq; tenuit, latinè simul inclamauit, Scelerate Casca quid agis? Ille autem ubi percussit, fratrem græco sermone uocans, Fer, inquit, frater auxilium. Exorto tumultu, eos qui aderant rerum ignari, consternatio facti pariter & horror oppressit, ita ut neque fugam capessere, neque opem ferre, neque uoces emittere prorsus auderent. Ex his autem qui ad necem instructi uenerant, cùm aduersi nudis circunstarent ensibus, ita ut quocunque intueretur uulnera occurrerent, ferrumq; per uultum atque oculos agitaretur, inter omnium manus ut fera uersabatur. Eius enim cædis initium unicuique degustandum erat. Quocirca Brutus eum in inguine uno confodit uulnere. Tradunt quidam, illum cæteris quidem repugnantem, huc atque illuc corpus magno cum clamore ferentem, ut Brutum nudo mucrone conspexit, contracta ueste caput obduxisse. Tum siue casu, siue obtrudentib. homicidis, ad quampiam se basim demi-

sit, in qua Pompeij statua fuerat, quã occisi cruor magna ex parte respersit, adeò ut præside Pompeio, subiectum pedibus hostem pœnas dantem, & inter uulnerum multitudinem terram calcibus pulsantem existimares, quæ uiginti tria numero is suscepisse dicitur. Vbi complures dum unum in corpus tot intendunt plagas, sese mutuis consauciant ictibus. Mortuo cæsare, cùm Brutus de his rebus à se confectis relaturus in medium processisset, nequaquam immoratus senatus, per portas effugit, plebem tanto tumultu & ancipiti terrore repellens, ut alij clausis domibus, alij relictis trapezis & nummularijs officinis, discurrerent. Quidam locum cædis inspecturi, quidam iam conspicati aduolebant. Antonius & Lepidus cæsaris amicissimi cũ sese subduxissent, in alienas quasdam domos profugere. Brutus & reliqui sicut erant à cæde tepentes, nudis ensibus ex curia sese unà non fugientium more in capitolium receperunt, quin apprimè alacres ac fiducia pleni ad libertatem populum conuocabant, obuios quosque optimates congratulentes excipiebant. Nonnulli perinde ac operis participes comparebant, se illis conscendentibus admiscebant, ex quibus C. Octauius & Lentulus Spinter erant. Hi ab Antonio & Cæsare Augusto posterius interfecti, ostentationis & iactan-

cæsaris interitus, uiginti tribus uulneribus in eũ illatis.

stantiæ pœnas luere, cùm interim ne gloriæ quidem, ob quam gloriabantur, fructum ullum percepissent. Nam nec eos aliquod in ea re periculum suscepisse creditum est, quiq; illos trucidabant, non perpetrati facinoris, sed uoluntatis supplicia exigebant. Postridie descendens Brutus concionem habuit, cui eo se pacto populus attentum adhibuit, ut factum neque grauius increparet, neque probaret, uerùm permulto silentio declarabat se cùm Bruti reuerentia, tum uerò Cæsaris misericordia commoueri. Senatus uniuersis conciliatus, oblitterandas statuit inimicitias: Cæsari quoque diuinos decernere honores: ex his quæ in suo principatu censuisset, ne minimum quidem labefactandum esse decreuit: Bruto reliquisq; tum prouincias, tum honores pro uniuscuiusque dignitate distribuit. Quapropter omnibus & pacata res & transacta probè uidebatur. Apertis autem Cæsaris testamentis, postquam ampla Romanis legata uiritim esse compertum est, ac delatum per forum corpus deforme uulneribus apparuit, nullus amplius rerum decor, nullus ordo uulgum detinebat: at congestis succensisq; circa cadauer ex foro gradibus, subsellis, cancellis trapezis, ipsum concremarunt. Ardentibus inde sublatis torribus, ad percussorum domos ut eas incendio uastarent percurrebant. Alij per omnes ur-

bis regiones, ut captos discerperent uiros, magna cum indagatione commeabant. Ex quibus in nullum prorsus (hi enim sese in tuto sepserant) inciderunt. Cinnæ autem Cæsaris æquali superiore nocte durum quoddam obtigisse uisum ferunt. Existimabat enim se à Cæsare ad cœnam inuitari, quòd cùm recusaret, inuitum ac reluctantem ab eo manu trahi. Cùm uerò Cæsaris corpus in foro cremari accepisset, exurgens ut eum decoraret, ibat, quanquam & insomnij suspicione & febri teneretur. Eo in publicum prodeunte conspectum, cùm ex multitudine quispiam de illius nomine percontaretur, ex alio certior factus, subinde alteri retulit. Confestim per omnes diuulgatum est hunc hominem ex Cæsaris interfectoribus esse (quidam enim eiusdem nominis Cinna inter coniuratos fuerat) quem cùm istum ipsum esse suspicarentur, eum magno cum impetu trucidarunt. Hoc ueriti Brutus & Caßius, paucis pòst diebus ex urbe decesserunt. Quid autem hi gesserint, ac deinde pertulerint, in uita Bruti scripsimus. Perijt Cæsar sexto & quinquagesimo ætatis suæ anno, post Pompeiũ haud multò amplius quatuor superstes annis, cui ex ea dominatione & principatu, quē omni uitæ tempore per tãta insectatus erat pericula, nullus præter nomen et refertã inuidia gloriã ex ciuibus fru-

ctus

ctus obtigit. Magnus ille suus quo uiuens usus erat genius, eius quoq; defuncti necis ultor subsequutus est. Omnes namque terras & maria peragrans, eousq; inuestigauit, ut ex percussoribus neminem relinqueret, quin uniuersos aut operi manus inferentes, aut consilium impartientes in stragem deserit. Caeterum ex humanis quidem rebus id praecipuae admirationis extitit, quod Caßio euenit. Eodem siquidem pugione quo in caesarem usus fuerat, seipsum interemit. Ex diuinis autem stella ingens crinita, quae cùm post caesaris interitum ad septem usque noctes eximio fulgore apparuisset, postea nusquam uisa comparuit. Solis praeterea lumen caligine obsessum: toto namque illius anni spacio pallens globus, & sine splendore oriens, imbecillem ac tenuem ex se calorem emittebat: quare grauis ac dispertientis imbecillitate caloris obscurus aër, semicoctos edebat fructus, immaturos, & imperfecto flore collabentes, tantum aëri, frigus inerat. Ingratam uerò minimeq; deis complacitam caesaris necem praesertim factum Bruto declarat ostentum. Id autem fuit eiusmodi. Ex Abydo in alterum littus traiecturus exercitum, suo more intra tabernaculum nocturnae sequieti dederat, haud dormiens, uerùm futuri solicitus. Hunc enim uirum omnino longè

Caesaris mortem quae ad miranda subsecuta sint.

imperatorum suapte natura uigilantissimum, minimum somno tempus impendisse tradunt. Interea circa fores quendam sensisse strepitum uisus, cùm ad inclinantis iam lucernæ lumen intueretur, horrendum cernit simulacrum hominis inusitata quidem magnitudine, & specie grauissima: quem ut nihil agentem aut proloquentem, sed lectulo tacitum assistentem aspexit, primùm attonitus quisnam esset interrogauit. Et respondens simulacrum, Tuus, inquit, malus sum Brute genius, in Philippis me uidebis. Tum Brutus summa cum fiducia intrepidus, Videbo, ait: continuoq; euanuit imago. Insequenti tempore Brutus in Philippis aduersus Antonium & Cæsarem pro acie dimicans, priore prælio à sua parte uictor, fugato ac fuso hoste, Cæsaris castra diripuit. Secundam deinde pugnam commissuro nocte quadam eadem aduentat imago, ita ut nullum faceret uerbum. Brutus ubi impendêre iam fatum intellexit sese discrimini obiecit. Ei tamen in certamine cadere nequaquam euenit, at uersis iam suis in fugam, ipse in præcipitem quandam se recipiens collem, nudo mucroni pectore incubuit, itaque familiari quodam (ut fama est) ictum fortius adiuuante, moribundus cecidit.

Phocion.

LAPO FLORENTINO

Interprete.



EMADEM oratorẽ tradunt plurimũ Athenis potentia & opibus ualuisse, ob id maximè quòd in repub. administranda nihil præter Macedonum & Antipatri gratiam quæritabat. Hunc pleraq; contra patriæ dignitatem & cõmoda facientẽ, dicere solitum accepimus, iure sibi ueniam tribuendã, qui naufragæ ciuitatis reliquias gubernaret. Dictũ nempe temerè imprudenterq; ab homine sicut non prudente, ita & parum in integro repub. ciue. Id si ad Phocionis institutum & uitã, illiusq; seculi mores retuleris, uidebitur ab eo quidẽ nõ ineptè falsóue dici potuisse. Nam Demadẽ ipsum reipub. fuisse naufragiũ constat, ciuem luxu & auaritia perditũ. In quẽ sæpe, cùm esset fracta ætate, corporeq; senecto, dicere solebat Antipater, nihil ei, perinde ac cæsis uictimis præter uẽtrẽ et linguã reliqui superesse. Atenim magnas Phocionis eximiasq; uirtutes, iniquitate tẽporum, uelut insuperabili quodam hoste deprehensas,

minus

minus ad consequendam gratiam idoneas effecere Graeciae calamitates atque procellae. Neque enim Sofocli censeo adhibendas aures, cùm uirtutem eius fingit suapte natura & uiribus imbecillam. Non enim infelicibus ô rex, inquit, idem manet animus qui florebat antè, sed languet, & sese ipse deserit. Ego uerò fortunae magno cuiq; ac forti uiro aduersanti, nihil plus tribuendum potestatis existimo, quàm ut inuidiam posit pro laude, pro debita gratia odium comparare. Atqui plebem compertum est tum solitam iniurijs benemeritos de se ciues afficere, cùm sequundis rerum flatibus uelut caeco quodam impetu pulsa feratur: quanquam idipsum interdum solet uel afflictis reipublic. temporibus euenire. Nam calamitatis & miseriae hanc esse causam saepe perspicimus, ubi mortalium animos ad omnem irae impetum mobiles ac procliues reddit, à quibus nihil solet nisi quod blandum sit, aequis auribus audiri. Mordet econtrà aduersum omne, tametsi ratione illud bonaq; mente dicitur. Sic enim planè comparatum est, ut cùm calamitosi hominis erratum reprehenditur, miseria illi potius uideatur exprobari quàm culpa. Quo fit ut ei liberius patefacta ueritas non tam monendi, quàm obijciendae infelicitatis causa explicata putetur. Nam ut mel natura suaue

quidem,

quidem, ulceribus tamen salubriter admotum acerbos dolores concitat: ita & infelicem aduersi sermones, uel si salutares sunt, mordent tamen, nisi prudenter admodum & aliqua cum misericordia proferantur. Rectè igitur iucundum diffiniuit Homerus, quod menti facilè assentiret. Nec illi palàm obsistunt ex aduerso solli, qui oculorum laborant ualitudine, sed umbrosa loca opacosq; rerum colores appetunt, & ab omni paulò excellenti lumine abhorrent. Id quoque ciuitatib. euenit grauiore aliqua procella sua præsertim culpa exagitatis: quæ sicut assentationibus capiuntur maximè, ita periniquè ferunt si quis illarum peccata apertius improbat: si quis ueritatem nudam, nulloq; adornatam fuco deprompserit: si quis fortiter, grauiter, ac seuerè afflictis rebus consulat. Nihil salubre gratum illis est, si non idem aliqua fuerit adulatione conspersum. Ego itaque eiusmodi ciuitatem minimè tutam, quin potius labentem & inclinatam dexerim, in qua is potest plurimum, qui neglecta ciuitatisq; posthabita salute, captandæ papularis auræ causa ad gratiam pergat consulere. Eorum demũ breuissima uia est, in qua sese pariter ac bonũ quenq; fallendo ac mentiando perditũ eant. At operæprecium est, in ciuitatibus & populis gubernandis solem ipsum imitari, sapientissimũ

Iucundũ quid.

Moderandæ multitudinis ratio.

rerum

rerum parentem & seruatorem. Hunc mathematici perhibent supremi orbis ui ac impetu raptum obsequi, nonnihil tamen contrà tendere nitiq; , sed ea modestia & arte, ut illi nec omnino obsequi, nec obsistere contumaciter uideatur. Nam cùm intelligeret hinc superiorib. cœli uiribus parendum esse, illinc rerum naturam sine altero contrario motu haud posse consistere, cepisse illum aiunt iter ex transuerso obliquè moliterq; deflexum, eaq; ratione nouum quoddam motuum ac temperamenti genus excogitasse, quo uno rerum ortui ac saluti perquam tutè consuleret. Sic itaque in ciuitatib. dura nimium & populari uoluntati semper aduersa seueritas, contraq; item blanda & ad uulgi tantum libidinem accommodata facilitas, pari ciuitates labe ac periculo affecere. Qui uerò in administrandis rebus ita uersantur, ut ad salutem publicumq; commodum uelut ad metam aliquam sua consilia dirigant, nonnihilq; interdum ciuium gratiæ & uoluptati concesserint, nec singula uelut ad filum redacta, uelint seueritate potius & ui, quàm mansuetudine & humanitate conficere, hi mihi planè uidentur sapientissimè seruandarum rerũ uiam incedere: quanquam existimo haud parui esse negocij, seueritatem posse cum comitate retinere: quod qui nactus est, rem profectò est assequutus, qua nulla

nulla est neque harmonia concinnior, neque concinnitas suauior, neque suauitas gratior aut utilior. Ea est qua mundi molem hanc deus gubernare dicitur, non tam ui fretus aut potentia, quàm arte & ratione necessitatem parendi demulcens. Hoc iuniori Catoni de fuisse proditum est, homini seueriore ingenio prædito, & moribus ad popularem gratiam minimè accommodatis, cuius id fuerit semper in repub. institutum, ut nihil unquam aut assentando, aut ambiendo, aut obsequendo, in omni uita confecerit. Ea propter Ciceronem dicere solitũ accepimus, consulatu caruisse Catonem, quòd in Romuli repub. uiueret quemadmodum fuerat in Platonis politia uiuendum. Mihi uerò idem Catoni, quod intempestiuis & extra naturæ legem nascentibus pomis, contigisse uidetur, quæ non tam libenter homines comedere, quàm mirari, & iucundè conspicere solent. Sic prisca illa Catonis iamq; obsoleta, & altè nimium repetita uiuendi forma inter perditos sui seculi mores excellens, admirationem habuit illa quidem & gloriam singularem, fructum uerò & utilitatem minimè certè parem. Eius enim uirtus celsa nimium eminensq;, haud ullo potuit pacto cum eiusce tempestatis prostratis morib. adæquari. Cato si non dirutam uel labentem patriam ut Phocion, ac certè crebris agitatam

procel

procellis & fluctibus nactus est. E cuius puppi clauoq; exturbatus, cùm nihilo segnius rudentibus & uelis inniteretur, fortunæ, quæ ad obruendum Romæ libertatem omnes uires suas intenderat, usqueadeo impedimento fuit, ut ancipitem illi diuq; dubiam uictoriam fecerit. Scelestorum itaque ac perditorum ciuium auxilio freta, Romanæ tandem libertatis splendorem extinxit, non id quidem citò facileue. Nihil enim propius factum est, quàm ut Roma Catonis uirtute constantiaq; defensa ex eo periculo superesset. Huic tanto uiro Phocionem iure comparandum duximus. Fuit enim in utroque morum uitæ ingeniiq; similitudo, non illa quidem remota & generalis, ut inter multos sæpenumero fuisse legimus. Est enim plerunq; fortitudinis ad fortitudinem dissidens quædam comparatio, ut Alcibiadis, Epaminondæq;. Quosdam dissimiliter prudentes fuisse accepimus, ut Themistoclem, & Aristidem. Iustitiamq; item in Numa, aliter in Agesilao eluxisse dicitur. Phocionis autem Catonisq; si non fortuna, at certè cùm natura & ingeniũ, tum multò maximè mores uidentur & institutum sic conuenisse inter sese, ut omni uel tenui uarietate sublata, unam uterq; præstiterit animi speciem & ingenii lineamenta. Ambo etenim seueritatem cum comitate, fortitudinẽ cum

cum prudentia, alienæ rei curam sine sui negligentia, turpitudinis odium cum honestatis cultu sic pari æquáue lance mistas habuere, ut in dignoscenda, si qua est, uarietate subtili quodam accuratoq; iudicio opus esse uideatur. Catonem nobili claraq; familia natum (ut à nobis dicetur) constat. Phocion autem Atheniensis haud certum habemus quo genere, quibúsue parentibus fuerit. Ego tamen non abiecto illum puto aut ignobili loco natum, tametsi Idomeneo placet, patrem eius cochleariū fuisse opificem. Extat enim Glaucippi oratio in Phocionem & acris & uehemens, in qua cùm plura in eum conuicia & probra collegisset, nullum de genere, aut parentibus maledictum attigit. Abducit me item ab Idomenei sententia eximia uiri & præstans in omni uita & modestia, ingenuaq; institutio ac liberalis, quem constat ab ineunte ætate Platonis primum, deinde Xenocratis in Academia fuisse discipulum, & optimarum artiū studia coluisse. Hunc Duris tradit fuisse ea morum grauitate constatiaq;, ut eodem oris habitu in omni uita seruato, nec ridere illum quisquam, nec lugere facile uiderit. Nunquam lauandi causa uulgares balneas est ingressus: indutus nunquam è pallio manum exeruisse uisus est. Ruri ac militiæ nudo semper inceßit pede, nisi hyems illum atrocior ad calceos impulisset.

Idcirco ferunt inter iocantes milites nullum fuisse significandi crudelis frigoris certius argumentum, quàm affirmare calceatum Phocionem tunc fuisse. Erat ingenio miti humanoq́; sed cuius lenitatem facies natura tristis atq; seuera ita mentiretur, ut eius congressum nemo non familiaris aut solus aut libens petierit facilè. Inde Chares (ut erat orator non insulsus) cùm in eius supercilium festiuè inter orandum inuectus uniuersæ cõcioni risum excitasset, Hoc supercilium, Phocion inquit, nihil mœroris usquam uobis ô ciues intulit: at horum salibus & facetijs luctus est sæpenumero patriæ comparatus. Fuit eius oratio grauis, uehemens, & præceptis & sententijs salubribus cõferta. Maximè autem eius erat acuta quædam & iniucunda breuitas dicendi. Siquidem Zenonem Stoicum dicere accepimus solitum, philosopho dignum minimè esse id uerbum quod non fuisset mente prius & cogitatione intinctum. Idipsum quoq; uidetur placuisse Phocioni, cuius erat sermo uerborum paucitate perbreuis quidem, multus uerò sententiarum magnitudine & grauitate. Polyncto quoq; homini graui & erudito ornatissimum oratorem uisum est fuisse Demosthenem, in suadendo autem uim maximam Phocionem habuisse. Animaduertit idem orationi conuenire quod nummis, qui eò sunt præstantiores, quò in minore mater

materia plus ualoris ac pretij complectantur. Sic optimum esse uidetur orationis genus illud, quo paucis multa sunt grauiter, sapiēter, acutè significata. Igitur Phocione apud populum aliquando dicturo, cùm oppleto iam hominibus theatro cogitabundus deambularet in scena, familiarem eius quempiam ferunt propius accedentem rogasse, quidnam istuc esset, quod secum tam acuratè cogitaret. Tum Phocion, Ita me pol, inquit, iandudum cogito si quid ex ea possum oratione quā habiturus sum demere. Demosthenē uerò fama ex cæteris spretis oratoribus, si quando dicturus sententiam Phocion surrexisset, conuersum ad amicos suos misse dicere solitum, En adest uerborum meorum gladius. Cæterum hoc non minus fortasse moribus quam eloquētiæ tribuendum. Etenim sæpenumero compertum habemus, multas diserti hominis argumentationes ingenio & arte instructas, uel uno uiri boni uerbo, uno etiā nutu facilè fusas atq; disiectas. Phocion adhuc adolescens sub imperatore Chabria meruit, à cuius nunquam latere miro quodam discendi studio discedebat. Is ad discendas bellicas artes militaremq; disciplinam magno Phocioni adiumento fuit. Nec minus ille sui ducis ingenium in re agenda nō satis constans aut frenatū, suo consilio, grauitate & prudentia gubernabat. Chabrias enim suapte natura ad ineū-

Oratio-nis quod genus sit optimū.

da pericula tardior, posteaquàm cepisset cum hoste conferere, ira nimia concitatus uehementer solebat accēdi, imperatorij officij facilè obliuisci, sese temerè periculis obiectare. Cuius audacia quò tandem par erat euasit. Nam in pugna nauali aduersus Chios primus omnium in hostile littus inuectus, cùm pro explicando in terrā milite in occurrētes hostes audacius prouisset, pugnans confossus est. At uerò Phocion & in cauendo periculo prudens, & in gerendo negocio impiger, illū & cunctantem incitabat, & cōpescebat nimia audentem. Chabrias ut erat ingenio docili perhumanoq; illā libenter audire, ei maxima quæq; credere. Si quid strenuè, fortiter, sapienter esset obeundū, illius potißimū uti opera, nihilq; prætermittere, quò minus insignem uiri uirtutē omni Græciæ palàm faceret. In eo prælio quod aduersus Naxios sequundo Marte nauib. gestū est, maximam sibi Phocion & fortitudinis & prudentiæ laudem uendicauit, in quo dux Chabrias illum opposuit dextro Naxiorū cornu, ubi locatū erat omne fermè militis robur. Prima illa naualis pugna pro Græcis ab Atheniensib. post uastitatem, propriaui, felicibusq; auspicijs confecta longè charißimū Chabriā patriæ reddidit. Egregiā quoq; uirtutem Phocionis iam dignam imperio cuncti summis laudib. affirmabant. Parta est ea uictoria quo die agebantur

Athe-

Athenis magna mysteria, eiusq; gratia Chabrias quoad uixit poculum quotānis Attico populo dedit. Hic deinde Phocionē delegit, qui cum XX. nauibus ad exigenda insularũ tributa proficisceretur. Tum Phocion ærarij potius paupertati quàm suæ dignitati consulens, dixisse fertur: Exiguas eas esse copias si ad hostes pugnaturus emittatur, sin ad socios, sat sibi uel unam fore. Ita unica cũ trireme singulas adiēs insulas, earumq; principib. sibi conciliatis, cũ multis quas insulares ad conuehenda tributa coëgerant, nauibus Athenas uenit. Mortuo Chabria, grati admodum & beneuoli in illum animi argumentum dedit. Nam quem uiuũ multo studio & obseruatione coluerat, extinctum etiam omni quo potuit officij genere est prosequutus. Eius enim necessarijs nulla in re defuit unquam. Ctesippum filium diligenter ac perhumanè recepit, quò impuros adolescentis mores ipse componeret: eius tamen cùm duro, tum minimè liberali ingenio nusquam adduci potuit, ut curam & laborem in illo instituendo dimitteret, cuius ineptias non modò pertulit patienter, uerumetiam studiose tegebat: quanquàm semel aiunt Phocionis constantiam importunitate leuißimi iuuenis superatam. Nam cùm ille imperatorium quoddam munus studio accuratior obiret, Ctesippus ut erat futilis delirusq;, grauißimum peritumq;

imperatorem cœpit fatuis quibusdam interrogatiunculis obtundere, atq; illum quasi monẽs docénsue importunius perurgere. Tum stomachatũ Phocionem dixisse fama est, O Chabria Chabria, cumulatã tibi pro amore nostro gratiã nũc persoluo, qui nati tui deliramẽta sustineo. Vt uerò animaduertit ciuitatis principes munera bellica & togata inter se quasi sortẽ partitos: quidam enim uelut Eubulus, Aristophon, Demosthenes, Lycurgus, Hyperidesq;, è foro tãtum & curia dignitatem sibi & amplitudinem quæritabant: alij uerò bellicos magistratus & imperia sectabantur, hi erant Diopethes, Menesthеus, Leosthenes, & Chares. Hæc inquam ubi animaduertit Phocion, uisum est sic munus utrunq; sibi complectendum, ut in toga posset excellere, & nulli ducum in armis esse inferior. Meminerat enim tales Periclem, Aristidem, Soolnemq; fuisse, quorum nemo (ut est apud Archilochum) aut Martis opera saui, aut placida Musarum dona neglexit. Atq; Palladem ipsam bellicam simul ac ciuilem & esse & uocitari. Hoc instituto rempub. capessendam ratus, nihil tamen potius quàm quietem pacemq; publicam cupere uidebatur. Imperia habuit quot quĩtaq; nemo aut suæ aut superioris ætatis ducum Athenis est consequutus, è quibus nullum omnino aut ambiens, aut ulla significatione cupiditatis

est-

est adeptus: sed illa sicut populi uoluntate sponte delata capessabat, ita repudiabat nunquam repub. postulante. Certum est enim Phocionem quintum supra quadragesimum gessisse imperium, cùm nec semel ipse comitijs praesens interfuisset. Quod eò solet uideri maius, quò nihil eum in omni uita popularis gratiae causa uel fecisse certè, uel dixisse constat, quinimò ab ijs adulatorijs artibus tantum abfuit, ut saepissimè plebi sit acerrimè contumeliosèq; aduersatus. Hoc nonnullis miraculo fuit, qui parum popularem leuitatem experti, non intelligunt uulgarem turbam reges imitari solitam, quib. post epulas ubi Cerere & Libero laeta mens diffluit, ioci tantum & assentationes, posthabitis serijs, in pretio sunt. Quod item in ciuitatibus ubi plebs imperat, factum uidemus. Nam arridente fortuna tranquilloq; rerum cursu, in quo plus blanditiarum, & assentationis conspexerint, in hunc facilè suos honores conferunt. Ast ubi intonuerit, ubi grauior aliqua tempestas illis uelut crapulam & somnium abegerit, iam in gubernaturo nō quaeruntur blāditiae, uerùm seueritas, iustitia, sapientia in honore est, ad eos tum confugitur maximè, quos antè uiderint erroribus suis fuisse uehementer aduersos. Habuerant ex Delphis Athenienses oraculum, cuius erat haec fermè sententia: Vnum Athenis hominem esse solùm, qui

aduersus ciuitatem sentiret, cùm cæteris tamẽ omnibus idem esset in rempub. animus. Hoc ubi publicè recitatum est, exurgens Phocion, Desinite ciues, inquit, quemnam deus ea uoce significet, deinceps inquirere: unus enim is ego sum, cui placeat nihil eorum quæ in repub. nũc gerantur. Rursus cùm inter orandum eius sententiam uniuersa magno assensu concio accepisset, ad proximos uersus, Me miserũ, inquit, uereor enim ne quod mihi stultum uerbum imprudenter exciderit. Sacros ludos Athenienses instituerant priuata ciuium collatione ornandos, portionemq; suam contulerant cæteri. Tum inuitatus ad soluendum Phocion, A diuitibus, inquit, ista exposcite: puderet enim me, si eam qua sum Callicli fœneratori obnoxius pecuniam in hosce sumptus absumerem. Cùm uerò importunius illi clamore instarent & minis, fabulam huiusmodi orsus est. Ignauus quidam miles in prælium pergit ire, illum grex cornicum obscœna uociferatione circumuolat: eo quasi infausto homine perterritus miles, positis armis non ultra progreditur. Silent aues, ille tela resumens ire constituit. Ingeminatur auium cantus de integro, tunc ad illas conuersus, Vos, inquit, pro uiribus clamabitis, me certè nunquam gustabitis. Ferunt à militibus aliquando rogatum ut se in aciem pugnaturos educeret, illorum diffisum animus

Phocionis dicta factáque multa egregia.

ac ui

ac uiribus noluiſſe: tunc irati milites crebris illum maledictis inceſſere, trepidum imperatorem effœminatumq; uocitare, eum metui ſuo periculum uanum prætendere. Adhæc Phocion: O uirorū, inquit, fortiſſimi, neque uos me intrepidum, nec ego uos item ignauos unquam efficiam. Atqui ſat nobis eſt, noſtra utriſque noſtrum planè cognita eſſe ingenia. Re aliquando militiæ malè geſta, accenſa plebs, irāq; in Phocionem euomens, pœnas ab eo malè adminiſtrati imperij depoſcebat. Quibus ille: O felices, inquit, ſaluti prius & periculo ueſtro conſulite, deinde meis de criminibus per ocium ſtatuentis. Fuere nonnulli milites, qui quoad ſub ipſo meruerant, inter tubas & armorum ſtrepitum exangues ac conſternati, hoſtis etiam longinqui conſpectum non ſuſtinerent: hi pace facta, omniq; exacto periculo, feroces derepentè audenteſq; facti ſeſe iactabundi extollere, Phocionem ignauiæ inſimulare, illum unū fuiſſe cuius formidine uictoria è manib. eſſet erepta. Tum ridens Phocion, O fortunatos uos milites, inquit, quibus imperatorem ſors dederit ueſtræ gnarum uirtutis atque ingenij, alioqui iampridem miſerè perijſſetis. Diſceptabant Bœotij de agrorum finibus cum populo Athenienſi, quem cùm uideret Phocion repudiatis arbitriis ferro malle quàm iure litem dirimere, Si ſapitis, inquit, uiri Athenienſes,

uerbis potius quibus præstatis, quã armis quibus impares estis, decernite. Orantem illũ cùm obstrepens concio impediret quò minus sententiam diceret haud illis omnino gratam, Vestri, inquit, arbitrij ciues est, ut quod nolim à uobis coactus faciam, contra uerò sententiam meam ut eloquar, id profectò hominum nemo facturus est. Sed interseramus nunc è multis pauca, quæ in oratores contrariarum partiũ mordaciter ab eo feruntur. Cùm populum aliquando paulò liberius in concione reprehenderet, Demosthenes ait, Trucidabit te plebs Phocion, si paululum insanierit: cui Phocion, quin te potius, si paululum resipuerit. Polyeuctus Sphecius longam de suscipiendo contra Philippum bello orationem habuerat: erat autem tunc æstas media: hunc igitur partim pinguedine corporis, partim solis feruore coactum, cùm uidisset sæpius ad recreandos oppressos anhelitus aquam sorbillare inter orandum, Dignam herclerem, inquit, uiri Athenienses ut huic de gerendo bello credatur: quanta enim illum in medio marte sua galea & thorace facturum existimatis, quem uel ipse loquendo labor in animæ exhalandæ discrimen impulerit? Lycurgus Phocionem multis in concione maledictis carpserat, quia Alexandro decem ad supplicium ciues poscenti dedendos censuisset: cui Phocion, meis, inquit, cõsilijs utinã tãta fuisset

babi

habita fides, quanta erat in illus salus atque utilitas. Fuit ea tempestate Athenis Alcibiades quidam, cui ficti fucatiq; mores Laconistæ cognomen indiderant. Hic autoritatem sibi non tam uirtute, quàm enutritæ barbæ prolixitate, graui supercilio, tardo incessu, lacernaq; laconica quæritabat. Illum igitur Phocion cùm sibi ad populum dicenti parum fidei haberetur, dictorum suorum inuocat testem: qui cùm populo ut assentaretur, ueritatẽ negasset, continuò accedens propius Phocion, illiusq; barbam in speciem mulcendi apprehendens, Quàm decuerat, inquit, hanc barbã & indumenta boni uiri insignia, prius quàm mentireris deposuisse. Nec illud Aristogitonis sycophantæ prætereundum, cuius conciones nihil fermè præter bellum sonabant & arma, quiq; suum populum orationibus in pericula sæpe compulerat. Is cùm intelligeret haberi delectum, simulata ualetudine crus obligat, baculoq; innixus instar uulnerati claudicando prodit in publicum: quem Phocion à tribunali longè prospiciens, uociferans inquit: Scribe Aristogitonem claudum, & eundem improbum, ac mendacem. Hæc mecum interdum reputans, mirari soleo hominem usque adeò durum seuerumq;, frugi cognomentum esse adeptum: quanquam haud impoßibile puto, ut est in uino, & sic & in uiro suauitatem esse cum austeritate coniunctã,

uti plerosq; contrà uidemus primo statim congressu faciles uideri suauesq; ac perhumanos, quorum ingenium consuetudo longa detegit asperum intractabileq;. Propterea Hyperidem tradunt Atheniensibus dicere solitum, ne uellent an esset acerbus inspicere, sed an esset ab re proteruiterq; acerbus. Vulgus enim si qui præcellant modò, etiamsi uel ad iniuriam, uel ad inuidiam, uel ad iram, uel ad ambitionem potentia sua non abutātur, uelut graues odit, molestosq; persequitur. At uerò Phocionem ex omni ciuiū numero neminem cōpertū est nō modò priuatum affecisse iniuria, sed ne odisse quidem, tametsi cum multis sæpius est ab eo reipub. causa suscepta contentio. Atq; hac in re sic se constantem præbuit, sic acrem inexorabilemq;, ut nullo periculo, nulla gratia, nullis deniq; potuerit artibus abiuuandæ patriæ instituto abduci, cùm priuatim tamen tanta in omnes fuerit humanitate beneuolētiaq;, ut uel eorū sæpe quos in repub. aduersos habuit, temporibus & periculis nō deesset. Quare cùm à suis reprehenderetur quòd hominem improbum in iudicio defendisset: At nemo bonus, inqt, eiusmodi patrocinio indiget. Aristogitonem sycophantam Athenienses dānatum uinculis coërcebant: is oratū Phocionē mittit, ut paululum uelit ad se uisendū accedere: assensus Phocion, cùm hāc eius facilitatē sui damnarent

Phocionis humanitas.

narent (erat enim scelestus Aristogiton flagitiosusq; atque illũ conarentur ab itinere iã cœpto deflectere: Sinite, inquit: nam ubi locorum iucundius quam in carcere Aristogitonem uiderim? Nec minore fuisse beneuolentia, quàm autoritate & fide apud urbes insulasq; socias ferunt. Nam si quando classis alio duce Athenis emitteretur, socij omnes nõ tam amicos illos, quàm hostes rati, loca omnia aduentantibus eis occludere, portus molibus aggereq; munire, liberos, uxores, armenta, mancipia in urbem ex agro compellere, ut nihil loci illorum rapinæ libidiniq; patêret. Ast ubi Phocionẽ audissent classis esse præfectũ, longius omnes nauibus obuiã ire, sertisq; coronis, omniq; lætitiæ significatione illum excipere, urbes, uillas, portus, domos deniq; ipsas uacui animo patefacere, tanta de illius erat integritate & continẽtia apud omnes mortales existimatio. Ea tempestate renunciatũ Athenis est, Philippum traductis in Eubœam ex Macedonia copijs, urbes aliquot, allectis sibi principum animis, primo statim aduentu occupasse. Tum Plutarchus Eretrieus legatos Athenas mittit, qui oppressæ à Macedone insulæ opem efflagitent. Placuit mitti auxiliũ, & præfici huic expeditioni Phocionẽ. Cum parua igitur militis manu (spem enim in Eretriensium uiribus & fide locarat) in Eretriam extemplò traie-

cit, ubi cùm omnia offendisset infida proditionibus, auroq; uenalia, in magnum rerum discrimen uenit. Tunc locis omnibus oculo ac mente lustratis, tumulum tandem conspicit paululum ex una ualle turgentem, è quo patebat in planitiem quæ circa Tamynas est longè latéq; prospectus, eò cum insigni robore militũ ipse concessit. Nam ignauus quisque, uel quibus ad pugnandum deerant uires, uel frigebat animus, loci ac rerum desperatione perculsi castris profugerant, quorum discessu ne diffidãt, néue rem gerant segnius, duces qui aderant se cum hortatur. Fugaces enim illos si cum hoste conserendum fuisset, non modò non utiles, uerumetiam forti cuique ac strenuo impedimento fore dicebat. Secundum hæc crebri de aduentu hostium afferuntur nuncij. Tum Phocion militem continuò curare corpora, & arma capere iubet, atque armatos pro castris quiescere, quoad ipse rem diuinam absoluisset. In eo igitur paulò diutius immoratus, seu quia non citò ritè litasset, seu quò simulato metu propius hostem allicerct, socijs ignauiæ ac desidiæ suæ suspicionem iniecit. Ergo Plutarchus Phocionem pugnam detrectare ratus, signis temerè motis, impetum in Macedonas cum peregrino milite fecit. Post hunc equitatus omnis in condito turbatoq; agmine, non minori temeritate quàm clade in hostem ruit. Primis

itaque

itaq; facilè profligatis, cæterisq; subinde fusis dissipatisq;, Plutarchus & ipse tandem pedibus turpiter saluti suæ consulit. Macedo iam propè debellatum ratus, uallum cum parte copiarum adoritur continuò: quod dum excindi omni conatu parat, Phociō peractis interim sacris Atticum militem magno impetu in hostem instructū emittit. Atrox pro uallo initur prælium, multa Macedonū cædes æditur, reliqui fusi fugatiq;. Inde Phocion receptui cani, sistiq; signa imperat, ut suos longius hostem insectatos, & peregrinum priore impetu passim districtum colligeret, collectos in ordinem disponeret, dispositosq; uniuersa dimicatione in hostem educeret. Igitur cùm aciem pro loci ac temporis opportunitate struxisset, hostium castra pede citato petit. Ingens ibi de integro pugna oboritur: utrinque diu est dimicatum, sicuti cruento Marte, ita & incerta spe, ancipitiq; uictoria. Ingentem Macedonū stragem ædidere Thallus Cinei filius, & Glaucus Polymedis, ante ipsum imperatorem instructi. In primis tamen Cleophanis uirtus insignis eo die & clara fuit. Nam ut primum fœdam equitū suorum fugā agnoscit, impressis equo calcaribus, singulos ut poterat adiens hortari, monere, precariq; ne plus pedibus quàm manu fiderent, neu exercitum ac imperatorem in summo laborantem discrimine fœdè desererent.

rent. Nisi redierint, omnes suorum copias pariter cum Attica dignitate casuras: si steterint, salua omnia fore, fessum iam & facilè inclinaturum hostem esse. His uerbis mutatus eques cùm animos recepisset, in hostem à fuga conuersi, afflicto pediti rebusq; labentibus & opem & uictoriam attulere. Secundum hanc pugnã Phocion ex Eretria Plutarchum exegit. Zaretra deinde oppidum locum sibi peropportunum occupat. In ea insulæ latitudo perstringitur, ubi coërcentibus utrinque fluctibus, in angustum protracta insulæ latitudo redigitur. Græcos captiuos manu oēs emittit, ueritus ne si in Atheniensium conspectum uenissent, plebs oratorijs stimulis concitata, in eos animaduertisset crudelius. His ita gestis, reuectus Athenas Phocion, ingens sui desiderium socijs ipse reliquit, & Atheniensibus magno cum suo malo breues moræ ostendêre quanta in eo uiro uirtus, quantus esset rerum usus atque præstantia. Nam Molossus imperio subrogatus Phocioni, usqueadeò infelici rem gesßit euentu, ut amisso exercitu, ipse uiuus in Macedonum uenerit potestatem. Qua uictoria elatus Philippus, ingenti plenus spe, continuò in Hellespontum infestum traducit exercitum, ratus uno se impetu Cherronesi, Perinthi, ac Byzantij potiturũ. Terruit Athenienses eiusce profectionis nuncius, & eos hinc sociorum fides, illinc

illinc suum periculũ impulit, ut auxiliũ maturè dubijs rebus afferrent. Charetẽ itaq; populus nõ tam suo merito, quàm, oratorum ambitione, & studijs partium, huic expeditioni præficiũt. Is magna cum classe profectus, nihil huic periculo aut apparatus par effecit, quin tantum ab omni socijs ope ferenda abfuit, ut sua illum libido & auaritia in cunctis mortalibus æquè suspecta, ab omni prorsus socialium urbium ingressu excluserit. Cæterum errabundus, amicorumq; rapinis ac præda locupletatus, & apud hostes contemptui & formidini, odioq; apud socios fuit. At uerò plebs oratorum incensa facibus, in socios cœperat ob suum spretum imperatorẽ irasci, pœnitereq; auxilij quod Byzantijs nuper miserant. Contrà Phocion plebis indignationem lenire, innocentiam sociorum defendere, nil esse præter ducis libidinem & perfidiam accusandum. Non tam oportere non credentibus socijs, quàm imperatori iure non credito succensere: ducum tantummodo uitio Atticũ nomẽ iã esse amicis omnibus inuisum atque horrendum. Nihil causæ esse quamobrem socij in tãto rerum & salutis suæ discrimine sibi traditam opem aspernarentur, si modò potuissent sese & sua imperatorum fidei tutò committere. Sociorum salutem minimè omnium rerum oportere negligi, cum qua salus esset Athenarum quoque coniuncta. In hanc

H senten-

sententiam multa cùm grauiter & sapienter disseruisset, populus mutatis animis imperatorem Phocionem delegit ad opem socijs in Hellesponto maturè ferendam, iubetq; classem ad eam rem parari de integro. Fuit ea tempestate Phocionis nomen illustre magnumq;, nec fama tamen uirtus fuit in ea expeditione inferior. Eius enim præsentia maximum ad tuendum Byzantium momentū tulit. Nam Cleon uir in urbe illa & genere & uirtute facilè princeps, Phocioniq; usq; ab Academia necessitudine & familiaritate deuinctus, cum Byzantijs pro continentia & integritate ducis uadē se præstitisset, haud sunt illū oppidani passi extra mœnia castra tenere, sed apertis portis, inuitū propè & sola modestia reluctantē cum omni milite lætè ac periucūdè excipiūt. Atti eius miles sub alijs ducib. & rapax antè & perfidus, nunc sub Phocione Byzantijs passim immistus, sese non modò in omni uita moderatum & integrum, uerumetiam ob habitam sibi fidem in arcendis hostibus omniq; obeundo labore, & acrem in primis, & impigrum præbuit. Macedo potiundi Byzantij frustratus spe, cōtentus Hellesponto cessit, neq; ad inferē dum modò bellum, sed ne ad propulsandum quidem periculum satis idoneus habitus. Attiens interim aliquot ex Philippi captis nauibus, nōnullas insuper cum suis præsidijs urbes

in pote-

in potestatem redegit, & crebris dissensionibus hostiles agros igni, ferro, omnique depopulandi genere preuastauit, quoad acceptis ab hoste uulneribus, recipiendam Athenas classem existimauit. Haud multò post Megarenses clam nuncios ad Phocionem mittunt, qui se Atheniensibus dedi paratos, si cũ præsidio maturè aduenerit, pollicea̅tur. Veritus ille ne à Bœotijs (si id præscissent) Megara præoccuparetur, postridie ubi primum illuxit concione habita, cùm ea profectò populo placuissent, confestim à concione tuba cani, capique arma e uestigiò iubet. A Megarensibus itaque perhumanè exceptus, Nisæam cingit muro, & duabus alijs ab arce ad nauale deductis, urbem mari iungit, ab omni terrestri impetu tua uia munitáque Atheniensibus semper pateret à mari. Iam cum Philippo eò inimicitiarum uentum erat, ut bellum non clàm, aut dolo, ut antè, sed manifestis animis & uiribus gereretur. Athenienses ei bello duces designarant absente Phocione, qui ubi primùm è Megaris pedem in urbem retulit, summopere populum conatur ab armis abducere, suadet ut de pace cum hoste agatur, cũ eam & ipse Macedo uideretur uehementer expetere. Huic sententiæ magno studio aduersatum ferunt sycophantam quendam eorũ qui circa Iliæã (id est Athenis tribunal) uersari solebant eumq;

ut nimiam Phocionis licentiam exprobrãtem ita dixisse: Túne ô Phocion is homo es, qui populũ Atheniensem audes consulò iam captis armis in hostem ruentem retrahere? Audeo, inquit ille, atque id quidem & uolens & prudens facio, tametsi planè intelligo, in bello me tibi, in pace te mihi imperaturum. Demosthenis autem uicit oratio, elegantior certè quàm felicior, ut bellum scilicet cum Macedone quam longissimè ab Atticis finibus gereret. Qua in re Phocion, Per deos immortales, inquit, uiri Athenienses, non ubi pugnetis, sed quo pacto uincatis inspicite: uictoribus enim bellum undecunque abest longissimè. uictis autem etsi multum hostis abfuerit, proximum est omne periculum. Accepta igitur paulò pòst à Philippo clade, factiosi & rerum nouarum cupidi Charidemum summæ rerum præfici uolebant. At optimus quisq; cuiq; plus in salute publica, quã in delectu & gratia pensi erat, accito ĩ urbẽ Areopagi cõsilio, plebẽ supplices lachrymis & prece orare, ne labenti patriæ in tanto rerum discrimine desint, neu uelint facinorosorum ciuium libidinem suæ liberorúmque & coniugum saluti præferre. Phocionẽ unum esse ex omnibus, cuius exploratæ iampridem fidei uirtutiq; ciuitatem in tantã temporum difficultate tutò committant. Vicit itaque ambitionem & gratiam periculum imminens,

ut urbis scilicet imperium ad Phocionem deferretur. Is inito magistratu, de pace cum uolente Philippo agendum putauit. Tulit itaq; rogationẽ Demades, pacẽ eo duntaxat pacto factum iri, ut Athenienses & ipsi haberent quas esset reliqua Græcia conditiones cum Macedone habitura, unaq; esset cum reliqua Græcia pacis conditio. Refellebat eam sententiam Phocion, stultum esse asseuerans, incertis & alieno arbitrio statuendis conditionibus pacem firmari: prius esse intelligendum quidnam sibi Philippus à cæteris Græcis expeteret. Superior fuit temporum ac morum iniquitate Demades. Pace itaque facta, cùm populum animaduerteret Phocion sui iam serò pœnitere consilij (nam & equitatum & maritimas copias Macedoni mitti ex fœdere oportebat) isthæc, inquit, ego uobis initio metuens tantopere Demadis consilio aduersabar, uosq; par erat animo hæc antè prospicere: nunc uerò quoniam ita uobis cum Philippo conuentũ est, & in fide manendum censeo, & æquis hanc sortẽ animis esse ferendã. Sic maiores nostros accepimus nunc imperando, nunc parendo, in utraque fortunæ uicissitudine sapienter fortiterq; uersatos, nõ modò urbem hanc nostram, sed & reliquam Græciam conseruasse. Nunciata interim Philippi mors est, & ob id plerisque placebat. publica sacra festosq; ludos dijs

immortalibus pro felici hoc faustoq; nuncio persoluendos. Refellebat hanc sententiam Phocion, ignobilis ac demißi animi esse affirmãs, ciuitatem amplißimam & belli gloria uiribusq; florentem, manifesto gaudio petulantius exultare, quia tanta hostium in Charonea copiæ uno duntaxat essent homine imminutæ. Admouerat Thebis infestum exercitũ Alexander. Hunc sæpenumero cùm Demosthenes priuatim publicéque maledictis insectaretur Phocionem ei dixisse tradunt Homericum illud,

Desine iam demens sæuum stimulare leonẽ,
Οδυσ. ά. Gloria quem torquet, regniq; immensa cupido.

Vis ne hanc urbem tanto tamq; urenti rogo iniicere? Ast ego cui seruãdæ tantæ ciuitatis cura commissa est, nusquã eos ciues audiri patiar, qui sese aliosq; cæci & imprudentes perditum ire pergunt. Captis deinde Thebis Alexander Demonsthenem, Lycurgũ, Hyperidẽ & Charidemum sibi ad supplicium dedi flagitat, & Thebanos qui profugerãt. Hæc cùm ad populum essent relata, uniuersi in Phocionem unum ora oculosq; conuerterant. Qui ut sententiam diceret nomine sæpius appellatus, exurgens tandem, accitoq; ad se Nicocle, quo nec amore sibi nec consuetudine quisquam fuerat charior, ita uerba facit: Hi quos Alexander

uictor

victor efflagitat, uiri Athenienses, ciuitatē nostram in hoc periculum compulerunt. Quod equidem pro sua magnitudine tanti existimo, ut Alexandro si uel hunc meum Nicoclē sibi deposcat, uitandi publici periculi causa continuò dedendū censeam, mihiq; ipsi si pro uestra patriæq; salute lux ista relinquenda sit, summā medius fidius incōparabilemq; felicitatem me consecuturū putarim. Mouet me insuper nōnihil eorū misericordia, quos ærumnis deformatos uidemus deletis Thebis in nostrā fidem, unicū sibi portū cōfugisse. Iam satis est uiri Athenienses, iam Græciæ satis est, unas Thebas earumq; excidiū deplorare, liceat nobis illarum exemplo, de capite & fortunis consulere. Ego neque hos calamitosos profugos negligendos duco, atque multò maximè publicam salutem in tanto rerum discrimine paucorum gratiæ præferendam arbitror: uictoriq;, quoniam ita nostra sors tulit, ita pericula postulant, gerere morē malim, quàm pugnando simul uniuersa fortunæ committere. Primū igitur decretū missum ab Atheniensib. fama est Alexandrum contemnentē abiecisse, statimq; uertentē ad legatos terga per cōtumeliā abiisse. Idipsum uerò secundò per Phocionem ad se delatum perhumanè admisisse, à maiorib. natu admonitum, Phocionē ob eximiā eius laudem & uirtutē, à Philippo semper singulari honore habitum.

Phocionis oratio in concilio.

Quæ igitur ille legationis nomine petijsset, in his facilem sese Alexander exoratumq; præstitit, & priuatim non eius modò usus est familiaritate congressuq; , uerumetiam consilio & sententia. Nam cùm à Phocione quæsisset, quidnam potißimum in uita sibi cẽseret agendum, cõsuluiße primus omniũ dicitur, ut arma exercitusq; dimiteret, si tranquillitatẽ sibi securamq; expeteret uitã: sin uerò gloriam, nominis celebritatẽ in barbaros, quos ei natura fecerat hostes, nõ in Græcos uires suas uirtutemq; explicaret. Multos præterea fertur ad eius ingeniũ institutumq; accõmodatos sermones habuisse, atrocesq; iuuenis animos inflexisse, & ab Atheniensiũ odio in beneuolentiam ita traduxisse, ut per Phocionẽ Athenienses monuerit rebus suis ita prospicere, ut si quid sibi cõtigisset aduersi, Græciæ imperiũ uendicarent. Eum sibi priuatim & hospitẽ fecit, & amicũ appellauit. Cui honoris tantum autoritatisq; tribuit, quantũ nemini fermè omniũ quos apud se habuit unquã. Nã Duris historicus Alexandrũ tradit, posteaquã profligato Dario Magnum sese cognominari uoluit, nulli mortaliũ in epistolis dixisse salutẽ præterquã Phocioni, Antipatroq;, quos duos honoris causa semper initio literarum saluere iubebat. Hoc ipsum & chares rerũ scriptor memoriæ prodidit. Fama est præterea Alexãdrũ ex Asia centũ Phocionĩ

talenta

talenta dono misisse, atq; Phocionẽ ut erat auri minimè auidus, nuncios qui ad se illa detulerant rogasse, quidnam esset causæ quamobrem se unum Alexander inter tot claros præstantesq; Athenis uiros donandum potißimũ delegisset. Respondentibus illis, quia te unum ex omnibus uirum bonum & honestum iudicat: Sinite igitur, inquit, qualẽ me iudicat talẽ & esse & uideri perpetuò. Illi domum Phocionem subsecuti ingreßiq;, ubi domesticam uiri paupertatem inspiciunt, ædes uidelicet uacuas, pinsentem uxorem, & illum sibi lauandis pedibus aquam haurientem, hæc inquam ubi conspiciunt, ut pecuniam accipiat rogant importunius, indignum esse dicentes regis amico eidemq; primario in omni Græcia uiro, uitam usqueadeò abiectam & inopem esse. Conuersus tum Phocion, cùm mendicum quendam senem uidisset sordido amictu prætereuntem, illos rogat, num minoris se existimarent quàm istum. Precantibus ut diceret meliora: Atqui paucioribus, inquit, quã ego uiuit ille, cui sat est quantulumcunq; quotidianus labor adijciat. Desinite igitur me frustra obtundere: ego enim argentum incassum sumpsero, si sumpsero: pro eius amplitudine non utar: si uerò utar, dignã ego cum rege ipso inuidiam ciuium & suspicionẽ non euitabo. Nuncij perspecta uiri constantia, ad regẽ cũ auro redeunt. Omnẽ uerò Græciã celebris

Alexandri dona Phocion respuit.

eiusce rei fama paruasit, diciq; cœptum, ditiorem esse eum qui in summa auri egestate aurum contempsisset, quã qui aurũ obtulisset. Indignatus Alexander munificentiam suam Phocionis frugalitate & continentia superatam, lõgè plura mittit deintegro, illud adijciẽs, amicum neminem se putare, qui à se non accipiat. At Phocion cùm nihilo segnius hoc auri respuisset, ne regis tamẽ uideretur aspernari liberalitatẽ, pro auro petit, ut Echecratidem sophistam, simulq; Athenodorum Imbrium, duosq; item Rhodios Sparatonẽ & Demaratũ uinculis solueret, quos uarijs accusatos criminibus Sardibus coërcuerat. Hos Alexander continuò carcere liberatos dimisit. Et paulò antè quàm è uita migraret, proditũ est imperasse Cratero in Macedonias uenienti, uti ex quatuor his Asiæ urbibus, Chio, Gergetho, Mylasis, & Elæa, deligendæ Phocioni faceret optionem, adijceretq;, si omnes ille repudiasset, graue id admodum & permolestũ sibi futurũ. Nec tamen potuit uel muneris amplitudo, uel dulcedo sumendi, hominis continentiam & pectoris firmitatem labefactare. Extãt adhuc in Melita Athenarũ uico Phocionis ædes æreis adornatæ laminis, alioqui parcè & nullo splendore aut luxu elaboratæ. Geminas eum habuisse uxores literis mandatũ inuenio: primam Cephisodoti figuli sororem, eamq; nulla insigni

laude

laude celebratã. Alterius uerò pudicitia modestiaq; haud minus illustris, quã uiri uirtus Athenis fuit. Aiũt enim cũ ad spectãdas nouas tragœdias frequens populus conuenisset, unum ex tragœdis reginæ personam introducturum, à Melanthio ludorum præfecto cùm plures petijsset ancillas cultu magnifico exornatas, & cùm Melanthius tot se daturum negasset, iratum tragœdum in theatrum noluisse procedere. Tum præfectus tragœdo ui protracto in medium, quanta uoce potuit clamauit: Vidésne improbe hominum, uxorem Phocionis unica cum ancilla muliere semper prodire in publicum? Iam nimium ineptus es, nimium muliebri fastui tribuis, corrumpis exemplo tuo Atheniensium matronarum mores & modestiã. Hæc à Melanthio dicta ingenti plausu ab omni theatro excepta sunt. Ferunt insuper nobilem quendam mulierem genere Ionicam Athenas profectã cùm in uxoris Phocionis amicitiam uenisset, aureos illi torques, uarijsq; gemmis distincta monilia, mundum sui corporis, ostentasse. Tum illa, meũ uerò, inquit, ornamẽtum est Phocion, Atheniensiũ iam uigesimũ imperator. Phocion filio phocio cùm cuperet equestrem certare ludum, permisit, non tam uictoriæ desiderio, quam ut adolescentis corpus longè prius usu & labore exercitum, robustius & agilius redderetur, ut illum ludorum

delectatio

delectatione pellectum, à priori uita si fieri posset abduceret. Erat enim intemperãs Phocius, & uini immoderatius appetẽs. Potitus est adolescens uictoria, uniq; ex æqualibus suis, cùm tamen id pleriq; omnes peterent, parandi ob uictoriam epuli munus traditur. Cœnæ itaq; tempore Phocion stratis iam triclinijs ueniens, cùm pleraq; offendisset paulò delicatius splendidiusq; parata, in primis uina uario mista aromate pedibus lauandis apposita, Quid cinis, inquit, ô Phoci architriclinũ hunc tuam hoc luxu fœdare uictoriam? Intemperantiam uerò filij cùm nulla posset arte ad ingenuos mores transferre, Lacedæmonem illum tandem instituendum adducit, & in adolescentium locat ordinem. Visa est ea res Atheniensium animos incendisse, arbitratos Atticam dignitatẽ atq; doctrinã summis ubiq; laudib. celebratam sperni contemniq;, quòd grauissimus homo, idẽque primarius ciuis, peregrinã disciplinã illorũ moribus prætulisset. Tunc Demadẽ ita Phocio nilocutum aiunt: En quid prohibet ô Phocion, quò minus populo Atheniensium in animum inducamus, ut laconicam disciplinam in hanc ciuitatẽ excipiãt, uelintq; patrios mores ad illorum formã institutũ traducere? me profectò si eadem tibi mens est, & ferendæ & suadendæ legis principem fore polliceor. Quid ne feras & suadeas Phocion inquit? quandoquidem ne-

me

mo te magis est eiusmodi laudandi legem idoneus. Nam tibi uni maximè omnium ciuitas iure crediderit, homini unguentato, & myrtũ undique redolenti, quóue nemo uideri cupiat aut in uestitu splendidior, aut domi lautior, aut in omni luxus genere delicatior. Tibi, inquam, ciuitas iure crediderit, cùm de frugalitate, de continentia, de neglecto corporis cultu, de labore, de uigilijs, de paupertate, de durißimis denique Lycurgi legibus earumq; laudibus disputabis. Ea tempestate Alexander triremes ex fœdere sibi debitas ab Atheniensibus postulabat. Ei postulationi rhetores Attici magno sunt studio aduersati. Tum Phocion iussus sententiam suam dicere, Ego, inquit, uobis aut armis uincendum sentio, aut uictoribus planè obtemperandum. Pytheas homo tunc nouus erat, & nuper in Rempub. cùm largiendo, tum populum blandè salutando ascitus: cuius cũm quotidiana dicacitate conciones obtunderentur, Phocion inquit, tacebit ne unquam homo hic nouus, & populi Atheniensis emptitius? Harpalus ab Alexandro fugiens cum ingenti auro ex Asia Athenas traiecerat. Ad hunc certatim continuò confluit magna ciuium uis, auri magis quàm hominis amore compulsi, in primisq; oratores, & hi qui quæstum ex pulpito faciebant. Hos Harpalus exigua largitione

ne pellectos facilè sibi emptitios effecit. Vbi uerò Phocionis, quem ante omnes beneficio sibi deuinctum cupit, integritatem constãtiamq; intelligit, ualidiori rete ad huiusmodi aucupiũ opus esse ratus, septuaginta illi dono talenta mittit, oratq; ut sese suasq; fortunas in fidem & clientelam accipiat. Indignatus Phocion ad nuncios uersus, Auferte isthæc, inquit, hominum improbissimi, meoq; nomine mœrorem & luctum renunciate Harpalo, nisi à corrumpenda ciuitate manum abstineat. His uerbis sibi metuens Harpalus, neminem deinceps auro est oppugnare adortus, pauloq; pòst planè perspexit plus sibi ex largitionibus detrimẽti, quàm commodi comparasse. Mox enim cùm de illo apud populum ageretur, eos omnes quos donis labefactare quæsierat, ut se sumpti auri suspicione eximerent, suæ causæ palàm aduersos habuit. Contrà Phocion haud minus ueritatis cultor, quàm eiusmodi criminationis intrepidus, Harpalum apertè defendere, affirmare tanti uiri non esse salutem aspernandam, è Repub. se putare ut ille uitam Athenis degens, ciuitatis temporibus, si casus dederit, præstò adesse possit. Harpalus his auditis, gratiam Phocioni quoquo modo referre conatus, ubi hominem uidit omni undique explorato aditu, uelut munitissimam arcẽ, donis inexpugnabilem stare, ad eius

Phocionis constantia.

generum

generum Chariclem sese conuertit, hominem sicut ingenio parum integro, ita citò in malam famam ex Harpali consuetudine lapsum. Harpalus itaque multa Charilem generum Phocionis familiaritate complecti, et se suaq; omnia facilè credere, si quid facto consultóue opus esset, eius opera & sententia potissimum uti. Feruntq; mortua Phytonica nobili scorto, quam Harpalus amore insano deperibat, ex eaq; filiolam sustulerat, condendi magno sumptu sepulchri curam Charicli Harpalum tradidisse. Erat ea procuratio genere ipso abiecta & sordida, & ignominiam auxit ipsius tumuli tenuis & mentio sumptu minimè respondens ornatus. Extat enim adhuc sepulchrum illud secus Hermæum, quà in Eleusinam ex urbe est iter, in quo nihil omnino conspicitur dignum triginta talentis, cũ tot Charicles reddita impensæ ratione ab Harpalo exegisset. Harpalus deinde morbo oppressus naturæ tandem concessit. Eius filia quam Pytonica partu ediderat, in Phocionis Chariclisq; tutelam relicta, & diligenter ab his & perhumanè educata est. Et cùm Charicles male administratæ Harpalianæ pecuniæ accersitus reus, frustra oraret socerum ut suæ causæ patronus adesset, Ego te, Phocion inquit, honestis tãtum in rebus generũ mihi adsciui. Alexandri mortem Asclepiades primus

des primus omnium Athenis renunciauit, cui Demades credendum esse negabat, quia tanti odore cadaueris primo die impleri orbem terræ parfuerit. Cùm uerò populum uideret Phocion res nouas molientem, surgentes motus omni studio compescebat, ad tumultuosum quenque accedebat, hortabatur ut certiorem huius mortis nuncium expectarent. Et cùm multi tam ignari ueritas quàm nouandarum rerum cupidi pro concione clamarent Asclepiadem uera dicere, Phocion ait: Si hoc ho die uerũ est, & cras erit, & perpetuò deinceps uerũ. Quare per deos immortales uiri Athenienses uos oro, ne præcipites in noua ruamus consilia, sed grauiter tuteq; ita de repub. statuamus, ut nostri posthac consilij non pœniteat. Ea tempestate Leothenis erat Athenis amplißima autoritas. Is ad inferenda reliquæ Græciæ arma populum quotidianis stimulis concitabat: qui cùm Phocionem sibi aduersantem per contemptum rogaret, quidnam toties imperator reipub. profuisset: haud parum equidem Phocion ait, qui ciues meos ut proprijs tumulis conderentur effeci. Huic quoque superbè multa & uaria de se iactanti, Sermones, inquit, tui cupresse sunt planè similes, nam magni sunt, & nullos fructus ferunt. Et cùm exurgens Hyperides sic Phocionem interpellasset, Quo igitur

tempore

A tempore gerendum à nobis bellum cēsebus? Tunc, inquit, cùm milites uidero suos ordines non deserere, diuites libenter tributum conferre, & oratores à peculatu penitus abstinere. Leosthenes igitur dux tandem ei bello præfectus cùm ingentes copias coëgisset, & multi mortales tum numerum, tum militis ornatum admirarentur, rogatus Phocion qualis sibi ille exercitus uideretur, Belle me hercules, inquit, ad stadium decurrendum instructus: longiorem uerò belli cursum expaueo, quòd ciuitati nostræ intelligo neq; naues, neq; militem, neq; pecuniam in supplementum superesse. Quibus uerbis paulò pòst astipulatus est ipse rerum euētus. Vt primum enim est eductus exercitus, secundo Marte pugnatum est, Bœotij collatis utrinq; signis profligati, Antipater in Lamiā fugatus & conclusus. Ea prima fortuna ciuitatem non minori spe quàm gaudio inflatam extulit: ludi per urbem paßim instituti: templis omnibus & delubris supplicationes gratiæq; dijs bene fauentibus habitæ. Inter hæc nonnullos ferunt à quibus Phocion de mouendo bello dissenserat, eum exprobrandi gratia rogasse, nunquid hæc uellet non euenisse? Quibus ille, Minimè quidem, inquit, nec me propterea consilij pœnitet mei. Et cùm frequentes è castris nuncij super alium alius prosperum aliquid quotidie nunciarent, nunquàm ne, in- Val.Max. lib.iij. capi.viij.

quit, finem his uictorijs faciemus? Mortuo in ea expeditione Leosthene, ueriti quidam ne Phocion si illi subrogaretur, bellum in pacem uerteret, hominem quendam adornant, sicut ignobilem fama & genere, ita pulchrè ad mentiendum instructum. Hic dum imperatoria haberentur comitia, exurgens ait: Se teneris ab annis Phocionem non uulgariter dilexisse, primamq; pueritiam sub eodem præceptore, & reliquam deinde ætatem secum familiariter exegisse: se cùm beneuolentia, tum illius uirtute adductum, de salute hominis solicitè cogitare. Tanti uiri uitæ ac laboribus esse parcendum, illum angustioribus reipub. temporibus seruandum, cui neq; similem ciuitas, neq; proximum quenquam haberet. Abundè idoneum esse Antiphilum qui huic imperator bello præficiatur. His commentis cùm populum in suā sententiam traduxisset, accedens ad eum Phocion, Ego te, inquit, nulla ætate condiscipulū, nulla familiarem aut cognitum habui, & amicum ex hoc die per libenter accipio, quem intelligo quaqua ratione adductum & commodis & saluti meæ consuluisse. Athenienses ira perciti arma uidebantur in Bœotios esse moturi. Cœpit Phocion per id temporis imperator, incensæ multitudini primùm obsistere: tunc nonnulli eius capiti metuentes, illum hortari ut ab incœpto desisteret, cædem

ei par

ei paratam esse si insanæ plebi semper aduersus, cum illius ira, & furore pugnauerit. Quibus Phocion: Iniuria equidem peream, si pro salute reipub. certans cecidero: si uerò contrà, iure & magno meo occumbam merito. Ast ubi uidit nihil se consilio aut uerbis proficere, populumq; furentem in bellum & arma ruere, astu illos cohibendos ratus, quamprimum edici per præconem iubat, omnes qui intra septuagesimum annum ac pubertatem essent, statim dimissa concione armatos adesse, sumptoq; quinq; dierum commeatu, sese confestim sequi. Ortus continuò tumultus est. Nam hi quos iam ætate confectos inualidum corpus ipsaq; naturæ lex emeritos fecerat, edicti crudelitatem acrius incusabant. Quibus Phocion: Quid hoc intemperiarum est? quidnam ego iniuriæ uobis facio, si & ipse octogenarius in armis adero? Hac siquidem arte mutatos illos à belli impetu ad quietem ociumq; traduxit. Sub idem tempus nunciatum est Mitionem cum frequenti Macedonum manu, multoq; itē mercenario milite oram maritimam crebris excursionibus deuastare, & ad Rhamnusiū usq; progressum omni belli clade adiacentem agrū peruadere. Tum Phocion raptim coactas educit copias, Macedoni quam celerrimè occursurus. Castris itaq; intra cōspectum hostiū positis, cū pleriq; ex suis aliunde alius ad eum concur-

rerent, atq; officio uelut imperatorio fungentes dicerent, hic quidem, proximum esse tumulum pedite occupandum: ille, Macedonem equite circumueniendum, alius aliunde hostem ad oriendum: stomachatus tandem, ô Hercules, inquit, ut multos hic imperatores hodie uideo, at paucos milites. Suis deinde in aciem explicatis, unum ex militibus uidet relicto ordine aliquanto longius in hostes prodire. Hic deinde conspecto Macedone qui acer in armis sibi pugnaturus occurrerat, pedem metu referens, sese continuò in pristinum locum recepit. Tum Phocion: Non te, inquit, hominum ignauißime bini iam deserti ordinis pudet? nam & quem imperator locum tibi decreuerat, & quem tute tibi locum delegeras, reliquisti. Conserto itaq; prælio, breui mora profligatũ hostẽ longè lateq; disiecit. Fuit ea uictoria cùm ipsius Mitionis, tum aliorum nobiliũ cæde insignis. His ita gestis, Leonatus accitus ex Asia Macedonibus, græcas quoq; copias in Thessalia cũ Antipatro iungit. Pediti præerat Antiphilus, Menon Thessallus equiti. Hos Phociõ cruẽto Marte superatos fudit. Cecidit in eo prælio Leonatus, infesto telo acriter dimicando traiectus. Secundum hanc Craterus cum ingenti militium ui ex Asia traiecit Græciam. Cum eo quoq; instructis copÿs in Cranone pugnatum est. Anceps diu certamen fuit, cesitq;

tand

dem Græcus uiribus aliquantò inferior, haud magna tamen accepta clade, paucisq; ferro absumptis: quaquam Græci paulò pòst in Antipatri potestatem sua culpa redacti sunt, tum ob contemptos ab se duces, quos nec ætas, nec rerum usus, nec gubernandi peritia imperio dignos fecerent, tum etiam ob ipsorum ignauiam, qui ut Antipatrum uiderunt suis admotum mœnibus, uano metu perterriti, & urbes & libertatem pariter tradidere. Post hæc Antipater infesto agmine. Athenas petiturus uidebatur, tum Demosthenes, Hyperidesq; capitis metu ex urbe cesserunt. Erat ea tempestate Demades & senatu & omni publico eiectus munere, cui neq; comitijs intertereſſe neq; ulli cõſilio publico tũc licebat, quia pecuniã qua illũ Athenienſes mulctauerãt (septies enim falsi damnatus fuerat) nondũ ſolue rat ob inopiã. Is igitur pristina sibi ob iniquitatẽ temporũ uſurpata licentia, tulit ad populum ut legati ad Antipatrum de pace acturi cum imperatoria potestate mitterentur. Plebs metuens ad Phocionem studioſe confugere, eius opem & consilium implorare, illi uni ſuam patrieq; ſalutem committere. Quibus Phocion: Si mihi creditum, inquit, eſſet tũc cùm ociosus uobis consulebam, haud nunc profectò tumultuãtes consuleretis cui potiſsimum ueſtraq; credere debeatis. Cùm Dema-

dis ergo sententia populo placuisset, Phocion omnium consensu legatus ad Antipatrũ mittitur. Hic tunc in Cadmea statiua habebat, reficiendo armandoq; militi intentus, ut inde in Atticum agrũ irrumperet. Phocion primum omnium ab Antipatro petit ut Atticis finibus quoad agatur de pace, abstineat. Craterus iniustè idũ Phociõe peti dicebat: negabat enim prudentis esse aut boni imperatoris, exercitũ ex sociorũ agris atq; opibus alere, quẽ tutò liceat hostili preda pastum locupletare. Tum Antipater apprehẽsa legati dextera, Danda est, inquit, hæc Phocioni nostro gratia, de cæteris uerò iussit sic ipsis Athenienses rem permittere, quemadmodũ in Lamia Leosthení permisisset ille. Inde Athenas rediens Phocion, ubi populi consensu firmata sunt omnia, Thebas continuò alijs cum legatis emittitur. Horum principem constat Xenocratem fuisse philosophũ, cuius de uita, moribus, uirtuteq;, tanta fuit mortalium ea tempestate opinio, tanta nominis apud omnes famæq; celebritas, ut uulgò crederetur, nullum esse hominis tam crudelem, nullũ ita ferum & concitatũ animum, quem non uel solus Xenocratis conspectus ad mansuetudinem, suiq; uenerationem & amorem traduceret. sed fefellit hanc homini opinionem ingrata quædã Antipatri & bonis infesta malignitas. Nam cæteros legatos humanè complexus,

Xenocratis philosophi autoritas.

xus, hunc unum non dico non salutare, sed nec aspicere quidem sustinuit. Tũ Xenocratẽ bene secum agi dixisse ferunt, si se unũ Antipater suæ in Athenienses ingratitudinis & perfidiæ uereatur testem. Eũ deinde dicere incipientem, tacere tandem cùm obstrependo, tum aduersando & comminitando coëgit. Phocion itaque cùm post Xenocratem suæ ciuitatis causam perorasset, Antipater in amicitia se populi Atheniẽsis mansurum respondit, permissurumq́; ut sibi patrijs legibus uiueretur, si Demosthenes sibi & Hyperides dederentur, si magistratum more maiorũ à censu creauissent, si suum præsidiũ in Munychiam Athenarum arcem accepissent, si deniq; absumptam eo bello pecuniã, acceptaq́; damna resarcirent. Has cæteri legati conditiones læto excipiunt animo: at Xenocratem dixisse fama est, seruis illas adeò bellè modestas fore, liberis uerò sicuti durißimas, ita & repudiandas omnino. Cùm autem Phocion oraret Antipatrum, ut arcem uellet eiusq́; præsidiũ in Atheniensium manere potestate, nonnulli Antipatrum ita respondisse tradunt: Volumus equidem omnia tua gratia facere, his exceptis quæ aut tibi perniciei, aut nobis periculo uenire poßint. Quanquàm alij non hæc dixisse scribunt Antipatrum, sed rogasse Phocionem, uellét ne uas esse pro Atheniensium fide & constantia, spondereq́; populum, si arcem

illi & præsidium reliquisset, in pace suaq; amicitia permansurum, nihil tumulti posthac cõtra se excitaturum. Tacente Phocione, & repetenti hæc uerba Antipatro nihil præterea respondente, Carabum quendam Callimedontem procacem hominem & libertatis hostem acerrimum procilientem dixisse tradunt: Et si spõderit hic, eíne credes Antipater? Athenienses itaque accepere præsidium, cuius fuit præfectus Menyllus, homo & ingenio miti, & Phocioni necessitudine iunctus. Visa est nobilissimæ ciuitati tristis nimium & superba ac insolens ea conditio, nec tam ad Antipatri firmandam potentiam, quàm ostentandæ licentiæ, inferendæq; contumeliæ causa excogitata. Auxit autem hominum luctum atq; mœrorem tempus ipsum: nam ad xiij. Cal. Nouembris in arcem est accepta custodia, quo scilicet die magnorum mysteriorum Athenis agebantur solẽnia, & Iacchus, hoc est, Liber pater in Eleusinam ex urbe trãsmittebatur. Igitur hæ deorum immortalium ceremoniæ haud minori Græcorum celebritate quàm ueneratione confici solitæ, cùm armorum strepitu, tumultuq; militari confunderentur, plurimis occasioni fuere mortalibus, ut extinctum charissimæ ciuitatis splendorem, obruptamq; dignitatem lamentis & fletu conquererẽtur. Exactam superioris æui felicitatẽ

cum

cum præsenti calamitate conferebant. Repetebant animo mysticas illas & uoces & uisiones, quas melioribus reipub. temporibus incredibili admiratione stuporeq; uel ipsi Athenarum hostes excipiebant, ut deorum numina tunc uiderentur id sibi ex omni terrarum orbe clarißimum domicilium delegisse, nunc uerò deos ipsos uelut iratos uenisse spectatum Græciæ miserias atq; ruinã, & quasi exprobrata superiore fortuna, nunc ignominiæ causa sanctißimum ex omnibus & iucundißimum contaminasse diem, ut qui lætißimus esset antea appellatus, nunc mutato nomine miserabilis, mœstusq; & sibi & posteris diceretur. Memoriæ uerò proditum est, paucos ante quàm hæc euenißent annos Dodonides oraculum Atheniensibus ædidisse, quo consulebãt arcem Palladis ab externis uiribus diligentißimè custodiri. Item per eos dies ferũt quibus euenerunt hæc, uictimas mysticis infulis circumuolui solitas, mutato colore atras ex puniceis uno temporis puncto factas, cùm pristinũ tamen colorem reliqua omnis priuata supellex retinuisset. Et sacerdotem aiunt cùm porcellũ tranquillo in portu lauaret, cetum derepentè emergentem ab imis corporis partibus ad uentrem usq; deglutiuisse, quasi dea ciuitatem hoc uoluerit monuisse prodigio, ut superiores urbis partes maritimis inferioribusq; amicis custo-

dirent. Menyllus milites quos secum in præsidium duxerat, ab omni prorsus iniuria ita continuit, ut nihil triste Atheniensibus intulerit ea conditio. Eos qui ex fœdere ob inopiam & egestatem è ciuitate sunt eiecti, supra duodecim millia fuisse tradunt, quorũ pars in urbe manentes hac noua dehonestati contumelia, spectaculo mortalibus erant: pars relictis patrijs laribus in Thraciam migrauere, ubi cùm agrũ illis Antipater & urbem definiuisset, quadam inclusi uelut carcere uidebantur. Indignus autem Demosthenis in Calabria, Hyperidisq; apud Cleonas interitus, de quibus alio diximus loco, Alexandri Philippiq; nedum extinxit odium, uerumetiam desiderium excitauit, licuitq; Atheniensibus id tunc dicere quod agricolam quendam in Phrygia dixisse constat. Nam posteaquam trucidato Antigono occisores eius rerum potiti, omni genere iniuriarũ mortales sibi subiectos affecerant, agricola quidam agellum fodiens rogatus quidnam faceret, Ego suspirans, inquit, Antigonum quærito. Hocipsum licuit per id tempus Atheniensibus dicere, cupere scilicet se Philippum, Alexandrumq;. Meminerant enim quantus fuisset in regibus illis splendor, animiq; maiestas, quanta rerum gestarum gloria, quantum in omni regia uirtute lumen atque præstantia, quos tametsi hostes sibi, iratosq; habuissent,
fuisse

fuisse tamē illorum, ut animo celso generosóq;, facilem iram atque placabilem. Contrà uerò Antipatri truculentum & crudele imperiū eò erat omnibus durius, quò aspectu fœdo, deformiq;, sordido & populari amictu, uictu parco planeq; uulgari, regis speciem ac dignitatem mentiebatur. Atqui Phocion precatus Antipatrum, complures exilio soluit, multisq; item, quorum unus Agonides sycophanta fuit, effecit ut Peloponesum habitare liceret, néue ut cæteri Græcia eiecti ad incolendum Tænarum, aut Ceraunicos saltus relegarentur. Interea Phocioni ciuitatis cura suscepta, eos qui ingenio fuissent miti & urbano, magistratibus honestabat. Seditiosos & nouæ fortunæ cupidos, quos nec impositum iugum, nec ablata calcitrandi licētia satis edomuisset, ad telluris & agrorum colendorum curam studiumq; conuertit. Xenocratem uerò ex inquilinorum ordine cùm in ciuium numerum trāsferre uellet, Nunquā, inquit ille, cōmittā ut eius ciuitatis appeller ciuis, quæ ne talis fieret, omni diligentia legatus elaboraui. Cùm uerò Menyllus Phocioni pecuniam dono misisset, respondisse illum tradunt, Alexandro Menyllum neque esse præstantiorem, neque honestiorem nunc esse sumendi occasionem, à quo etiam maiora repudiarit. Cum autem à Menyllo eam ut Phocio filio sumendam

dam

dam permitteret rogaretur, Phocius, inquit, filius si uitam & mores composuerit, uiuet ille quidem paterna hæreditate contentus: si prodigus, ut est, impurusq; persliterit, nec argētū hoc satis futurum scio. Antipatro autem iniustum quippiam ab eo per nuncios flagitanti, Non habebit me, inquit, & amicum pariter & assentatorē Antipater. Antipatrum quoque plerunque dicere solitum accepimus, duos Athenis sibi esse amicos, Phocionē, Demademq;, quorum alteri nunquam potuisset ut caperet suadere, alterum nunquam potuisset largiendo explere. Paupertatem etenim Phocion, quasi præcipuum aliquod uirtutis decus & argumentum excoluit, qui Atheniensium toties imperator tantam opulentissimorum regum beneuolentiam consecutus, omnem tamen ætatem pauper diuitijs contemptis exegerit. At uerò Demades ingētes diuitias sicuti quæsitas turpiter, ita luxuriose disiectas profudit. In quo quidem non necessitas, non ratio, non honestas, sed sola libido modum sumptibus statuebat, qui sibi laudem ex impensis non modò turpibus, uerumetiā patria lege uetitis quæritabat. Nam cùm Athenis esset lex, quæ peregrinum uetaret publicis ludis in theatro saltare, & mille drachmarum mulcta indiceretur ludi præfecto, qui saltatorē eiusce induxisset, Demades cū ludos ipse pararet,

raret, pœna nihilo minus quàm legis ueneratione neglecta, centum & eo amplius magno undique studio cõquisitos aduenas saltatores in theatrũ admisit, millenasq; p̃ singulis exoluit drachmas. Demea uerò filij nuptias regio splendore parauit, in quibus eum ita filio locutũ accepimus: Matris tuæ nuptias ô Demea uix uel uicinorum quisquam sensit cùm ducebatur, cùm tuæ nunc & principibus & regibus celebratæ sint. Cupiebant uehementer Athenineses Macedonum leuari præsidio, Phocionemq; propterea importunius ea de re agitabant, quasi is unus esset, cuius dignitati ac beneuolentiæ id ab Antipatro facilè donaretur. Phocion siue consequendæ rei desperatione perterritus, siue, id quod arbitror, populũ ratus modestiorẽ hoc metu q̃etioremq; in ciuitate futurũ, nullis adduci p̃cibus potuit, ut id muneris uellet accipere. Tributũ uerò ut in aliud differretur tẽpus, libens ad Antipatro impetrauit. Populus à Phocione conuersus ad Demadẽ, facilè illi suadet ut pro auferendo præsidio legatus proficiscatur. Demades sumpto secum Demea filio, in Macedoniã uenit, fato quodã tunc, ut uidetur, eò profectus, quo tempore letali ualetudine Antipater tenebatur. Nam Cassander, cuius erãt primæ partes apud Antipatrum, Demadis ad Antigonũ literas nuper interceptas habebat, quibus illũ

ex

ex Asia ad occupandam Græciā iā uelut ex putri uetereq; filio pendentē accersebat, Antipatrū scilicet filium putre per cōtumeliā appellans. Cassander ubi primū istuc uentum est, parentē natumq; iubet prehendi. primus Demeas intra paternos sinus carnifici iugulum dedit, ita ut Demades cruore nati fœdatus, flebile cunctis mortalibus spectaculum fuerit. Ipsum deinde patrē multiplici affectum contumelia, & proditorē ingratumq; sæpius uocitatū, tandem crudeliter trucidauit. Antipater moriēs Polyperchontē imperatorē constituit, tribunū uerò militum Cassandrum. Hic rege uita functo in spem occupandarū rerum elatus, omni sublata mora Nicanorē perinde ac Menyllo suffectū Athenas mittit, qui Munychiam antequā Antipatri uulgaretur mors, ab illo reciperet. Quod cùm cessisset è sententia, paulò pòst re patefacta, Phocionem populus insimulare, quasi ille Nicanoris gratia cognitam Macedonis mortem silentio contexisset. Phocion populari leuitate neglecta, Nicanorem nihilominus conueniens in longam diem secum tracto sermone, beneuolum eum mitemq; Atheniensibus reddidit, à quo etiam ut theatricos ludos ad leniendum mœrorem populi multo sumptu & splendore instrueret, impetrauit. Secundū hæc Polyperchon, cui relicti filij curā liquerat Antipater, dolo & astu cum Cassandro agen-

dum ratus, epistolam regis nomine Athenas mittit, qua se illos scribit pristinæ restituere libertati, permitteréq; ut more patrio, ueteriq; lege ciuitas gubernaretur. Eo consilio insidias Polyperchon sese Phocioni parare credidit. Nam cùm constituisset animo Athenas in suam redigere potestatem, nihil se non eiecto Phocione consecuturum putauit. Phocionem autem facilè perditum iri, si eiecta ex fœdere cum Antipatro paupertas in ciuitatem reciperetur, & si factiosi & populares rempub. nanciscerentur deintegro. Igitur cùm motus ob hasce literas excitarentur Athenis, uidereturq; plebs ad res nouandas plurimũ inclinata, Nicanor populi colloquiũ petens, in Pyræũ coacto ibi senatu præteriit, sese corpusq; ac salutem solius Phocionis fidei tradens. Dercyllus interea, quem regunomine Attica tunc regio præfectum habebat, insidias Nicanori parat, ut eo capto Cassandri deinde præsidiũ Munychia eijciat. Præsensit dolos Nicanor, & in Munychiam permittente Phocione sese repentè recipiens, cùm Dercylli fefellisset insidias, putabatur ulciscendæ iniuriæ gratià aduersus urbem confestim arma moturus, proptereaq; Phocionem uulgò incusabant, quòd Nicanori fugiendi fecerit potestatem. Contrà Phocion sese aiebat securũ omnis periculi esse, & Nicanoris promißis ita fidere, ut ex eo nihil penitus

tus speraret hostile. Quod si secus ac ipse putabat euenisset, malle se tamen acceptæ quam illatæ iniuriæ & pigere, & reum esse. Hoc si Phocionis dictum in se nudum consideres, uidebitur illud profecto honesti, constantis & fidelis animi imaginem planè referre: sin autē ad patriæ conuertas pericula, memineris q; illam nō hominis priuati, sed summū gerentis magistratū uocem fuisse, nescio an paulò seuerior illa fuerit, quam uel patriæ pietas, uel magistratus iura, uel necessitudo ciuiū postulabat. Nā quòd Nicanorem permiserit Munychiam repetere, nō id fecit quia ciuitatem suspicaretur in manifestum bellū impingere, sed amicitiæ iura, datam q; à se Nicanori dextram suo huic crimini prætendebat, arbitratus quieturū illū promissæ sibi pacis pudore, nihil tumulti, nihil iniuriarū Atheniensibus illaturū. Alijs etenim argumentis planè perspectū est Phocionē illi longè plus æquo credidisse, quem cū palàm pleriq; criminarentur quòd Pyræo pararet insidias, transmitteret q; peregrinū militem quotidie Salaminā, & multos item Pyræi accolas auro sibi conciliaret, non adhibuit aures Phocion, falsas eas esse calumnias arbitratus. Quin & Philomedem Lampreū cōtempsit, qui eiusce suspicionis metu ad populum tulerat, ut omnes arreptis armis ad imperatoris signū præstò essent. Nulla enim ratione adduci potuit, ut ijs

ut ijs

ut ijs quæ Nicanor contra ciuitatem moliebatur, adhiberet animum, quoad ille è Munychia impetum cum armatis faciens, fossam Piræo uallumq; circunduxit. Tum Phocion tumultuantem populum frustra conatus educere, & odio & cōtemptui omnibus erat. Dum hæc ita geruntur, Polyperchon Alexandrum filium cū ingenti armatorum numero mittit in speciem quidem ferendæ Atheniensibus opis contra Nicanorem, re autem ad subigēdam, si posset, urbem intestino iam morbo languentem. Fauebāt ei exules fermè omnes, quibus suo iam beneficio restitutis ciuitate frui licebat: fauebat egenorum turba, qui respub. per illum redditi, eo potissimū pacto relaturi gratiam uidebātur. Concio igitur ex omni mortalium colluuione congeritur, in qua eiecto magistratu, Phocioni nouos imperatores sufficiunt. Nec Athenæ hoc unquā periculū effugissent, ni crebri clandestiniq; Nicanoris cum Alexandro congressus prope mœnia sæpius deprehensi, illorum patefecissent concordiam, & Athenienses eius periculi cautos reddidissent. Secundum hæc Phocion reus proditionis accusante Agnonide accersitur. Eo metu perterriti Pericles & Callimedon clàm se ex urbe surripiunt. Phocion & ipse relicta urbe ad Polyperchontem se confert cum paucis, cum quis & Solon Platæensis, & Dinarchus Corinthius sunt

 profe-

Ἐλάτεια πόλις μεγίστη φωκίδος.

profecti, ambo Polyperchonti necessitudine & familiaritate coniũcti. Cæterũ Dinarchus morbo Elateæ correptus, complurium dierum moram itineri illorum adiecit. Hoc interim spacio rogationem tulit Archestratus, suadente Agnonide, populoq; probante, ut qui phocionem accusarent legati ad regem continuò mitterentur. Eodem tempore & ipsi legati & phocion Polyperchõtem peregrè cum rege profectũ assequuntur ad pharygas. Is est Phocidis uicus in radicibus montis positus, quẽ Galatam nũc uulgò appellant. Ibi Polyperchõ aurea umbella posita, cùm sub illa sedentem regem constituisset, Dinarchum cõtinuò cõprehendi iussum uarijs affectum supplicijs iugulat. Deinde legatis Atheniensiũ potestate dicendi facta, in ipso statim consessu tumultuari & mutuis accusationibus cõclamari cœptũ. Tum Agnonides, Mittite nos, inquit, Athenas omnes & uinctos, & una conclusos cauea, ubi de cuiusque supplicio populus decernat ac statuat. Eam uocem in risum regẽ soluisse fertur. Macedones autem & peregrini quos audiendi desiderium traxerat, ut eo in loco accusatio institueretur, legatis innuebant. Fuit in eo iudicio partiũ periniqua conditio: nam phocioni dicere pergenti sæpius obstrepens polyperchon, baculo tandem tellure percussa ab actum illum silere coegit. Hegemone uerò sua in populum fidei & be

& beneuolentiæ Polyperchontis testimonium implorantem, cùm illi Polyperchon respondisset iratus ut desineret improbè de se coram rege mentiri, prosiliens rex eum pilo transuerberasset, ni Polyperchon illum extemplò complexus cohibuisset. Eius tumultus causa solutus consessus est. Tum Phocion & qui cum eo aderant, lictoribus custodiendi traduntur: reliqui eius comites, quo melior fortuna tunc fortè absentes fecerat, mutata ueste, capiteq; uelato, salutem sibi fuga comparauerunt.

Illos itaque Cletus uinctos reduxit Athenas, non tam, ut aiebat, quòd de illorum criminibus iudicato statueretur, quàm ut capite plecterentur iniudicati. Fuit id spectaculum cunctis mortalibus & mœstum & miserabile, uiros illustrium factorum, omnisq; laudis gloria praecellentes, latronum more compeditos, plaustrisq; inuectos per Ceramicum (id erat scortorum diuersorium) spectante populo in theatrum peruehi: quos ibi Cletus ignominiæ causa tandiu detinuit, quoad ex omni hominum labe concio à magistratibus aduocata est, à qua non mancipium, non peregrinum, non lenonem, non perditissimum denique quempiam exclusum fuisse ferunt, sed uolenti cuique & theatrum, & pulpitum patuisse. Hic regis pro concione recitantur literæ, in quibus manifestò se reos prodi-

tionis illos deprehendisse scribit, populoq; Atheniensi iudicandi facere potestatem, quippe qui liberiam & suis legibus uiueret. His lectis, cùm Cletus eos distraxisset in medium, optimus quisq; crudelitate facinoris misericordiaq; perculsi, faciem uelare, oculos à tam truci flebiliq; spectaculo prohibere, solem nihil usquam crudelius, nihil uidisse indignius affirmare. Fuit inter hos qui surgens in media concione dicere paulò liberius auderet, seruum saltem esse & peregrinum quenq; eo consilio abigendum: regem iudicandi arbitrium populo permisisse non ut nefariè iniusteq;, sed ut legitimè, ritè, sanctè, de ciuium capite statueretur. Huic uoci plebs inflammata obstrepit, cõclamat aduentasse iam diem, quo hanc paucorum potentiam funditus deleri oporteat: perdendũ esse quicũq; multitudinẽ oderit, rẽ Atticam alio iam pacto stare non posse. Ad ea cũ nemo deinceps respondere auderet, Phocion ipse inter furentis turbæ tumultum & uoces uix auditus, Nũquid nos, inquit, iure an iniuria necari par ducitis? Illis uerò iure clamantibus, Quonã modo igitur, inquit, de inauditis iure decernitis? Et cùm nihilo tamen attẽtius audiretur, procedens paululũ, Ego, inquit, me capitis reum profiteor pro his quæ in repub. & gessi & sæpe consului. At istos ô uiri Athenienses, quid est causæ quamobrem nihil uobis

bis iniuriatos occidatis? Cui cùm respondissent, quoniam tibi amici sunt, cedens Phocion tacitus quiescebat. Tunc Agnonides decretum recitat iampridem ab se conscriptum, cuius hæc fermè sententia: Populus hos si reos obiecti criminis iudicarit, capite plectantur. Hoc audito, fuere nonnulli tanta immanitate animi, sæuitiaq; ut decreto id unum deesse diceret, Phocionem scilicet non antè necari, quàm uarijs esset cruciatibus & tormentis afflictus, iubebantq; induci rotã inspectante theatro, & ipsos cũ flagris et securib. carnifices expediri. Agnonides seu quòd id ægris aurib. à Cleto auditum aduertit, seu quia facinus ipsum & barbarũ & crudele nimium existimauit; Cũ Callimedontẽ, inquit, mastigiam ô Athenienses damnabimus, tunc ea supplicij crudelitate sæuire licebit, in phocionem uerò nihil tale laturus sum. Huic quędam summisse dixisse tradunt, Rectè facis Agnonides, nam si excurciabitur phocion, tibi quid faciemus? Post hæc cùm ad scrutandam sententiam populi circun ducerentur urnulæ, nullis ut in euersa concione sedentibus, quibusdam etiam coronatis, ut plecterentur capite iudicatum est. Fuere cum phocione damnati Nicocles, Thudippus, Hegemon, & pythocles. Demetrium uerò phalereum, Callimedontem, Chariclem, aliosq; nonnullos qui fortè tunc aberant, & hos mortis

Phocion capite dãnatus.

deterrunt reos. Concione dimissa, cùm damnati in custodia ducerentur, cæteri quidem inter postremos amicorum familiariumq; complexus fletu & lamentis miserè complebant omnia: at Phocionem cerneres eodem oris habitu incedentem, quo domum olim solebat imperator à concione reduci. Nec minorem admirationis quàm misericordiæ occasionem uiri uultus & gestus, animiq; constantia & magnitudo mortalibus afferebat. Aduersarios tamen eius tanta fuisse animi atrocitate, tanta crudelitate & impudentia dicitur, ut obuiam inter ducendum sæpius facti, certatim illum probris & maledictis incessierent, auderetq; ex his unus sputis eius ora fœdare. Tunc Phocion ad magistratum conuersus, Cohibebit ne quispiam, inquit, hodie huius hominis petulantiam atque ineptias? Atqui Thudippo cùm hic iam tritum poculoq; infusum uenenum conspiciens horruisset, fleretq; calamitatem hanc & crudelis iudicij indignitatem, accedens propius Phocion, Non te solatur, inquit, quòd iam es cum Phocione moriturus? Rogatus ab amicis si quid Phocio filio nomine suo dici uellet: Volo equidem, inquit, ne scilicet illatæ mihi ab Atheniensibus iniuriæ reminiscatur. At cùm ab eo peteret Nicocles is quem fidelißimum semper omniumq; charissimum habuit, ut priori sibi liceret haurire uenenum:

uenum, Durum id mihi quidem, inquit, ô Nicocles, molestumq́; , tamen & hoc tibi cõcedẽdum est, cui nihil unquam in omni uita negandum putarim. Igitur cùm & reliqui omnes poculũ priores sumpsissent, defecisse uenenũ dicitur: carnifex uerò se aliud nisi duodecim prius acceptis drachmis daturum negabat, tanti enim unciam uenire aiebat. Tum Phocion ubi hominẽ uidit in proposito stantem, ne morti fieret mora, ex amicis unum aduocans, Quãdoquidem, inquit, gratis emori Athenis non licet, huic quæso precium dato. Erat tũc Munychionis mensis undeuigesimus dies, quo tempore equester ordo Ioui solennem afferebat pompam. Horum pars in speciem luctus coronas auferentes, pars flendo ad carceris fores conuersi, eo pacto præstantißimi & innocentißimi ducis interitum ornauere. Nec mortaliũ quisquã fuit, in quo nõ fuisset aut feritate naturæ, aut ira, aliaq; acerbitate penitus extincta humanitas, qui non impium & nefarium duxerit, diẽ illum sanctißimum semper, & populo Atheniensi sacrum atq; solennem, hoc publico piaculo fuisse pollutum, & castas per id saltem temporis manus à tam impio scelere non seruasse. At eius inimici, quorum nondum erat in uiuum satis explicata crudelitas, mortui quoque corpus atrociter insectati sunt. Illud enim nullo prorsus igne succenso, nullo

Atheniẽsium in phocionẽ mortuũ crudelitas.

funesto lumine, nulla denique non honoris modò, sed ne humanitatis quidem significatione, Atticis exportari finibus edixerunt. Diciturq; ex illius familiaribus neminem eius corpus contingere ausum, sed Conopionem quendam curandis funeribus quaestum facere solitum: mercede accepta in Eleusinam deportasse cadauer, ibiq; igne ex agro Megarico sumpto, id cōcremasse. Indigenam uerò mulierem cum ancillis aliquot inane ibi constituisse sepulchrū, atq; dijs manibus, umbraeq; phocionis inferias parentasse. Hanc ipsam tradunt collectos cineres, gremioq; reconditos, intra domesticos lares tellure defossos sepeliuisse, dixisseq; Ego uobis chari penates innocentissimi uiri reliquias custodiendas trado, uos illas patrijs laribus, si quando resipiscant Athenae, reddito te. Nec multò pòst cùm res ipsae edocuissent qualem Athenienses praesidem, qualem reip. omnisq; iustitiae perdidissent custodē, statua illi aerea iussu populi cōstituta est, eiusq; inuētae reliquiae publicis sumptibus tumulo sunt mandatae. Accusatores autem eius Agnonidē quidem capite damnatum interemerunt. Epicurū uerò & Demophilum urbe profugum phocionis filius proprio telo est ultus. Phocius intemperans perditusq; puellā apud lenonem quempiam eductam miserè deperisse dicitur, eumq; Theodorum Atheum fortè aliquando audi-

uisse in Lycæo huiusmodi ratiunculam conclu dentem: Si amicum alere honestum est, & adeo utiq; haud turpe: quod si cum socio uiuere fas non est, nec cum socia honestè licebit. Hac ratione iuuenis tanquam sana ad intemperentiam suam abusus amicam seruauit. Hæc sunt quæ in phocionis uitam congerenda putauimus, cuius sanè interitus luctuosam Socratis memoriam excitauit. In ambos enim sicuti pari Atheniensium ingratitudine, ita nec dispari Athenarũ incõmodo animaduersum est.

Cato Vticensis.

LAPO FLORENTINO interprete.



CATONIS genus principiũ dignitatis & gloriæ sumpsit à proauo Catone uiro inprimis claro magnæq; autoritatis, ut à nobis in ipsius uita scriptũ est. Relictus est autẽ Cato parentum orphanus unà cum fratre Cæpione & sorore porcia. Erat & Seruilia Catonis soror ex matre: & hi omnes apud Liuium Drusum auũculũ suum, uirũ & eloquentia & sapientia præstantẽ, qui per id tempus princeps ciuitatis erat, educeban-

tur. Ferunt autem statim à pueritia constantiam & seueritatem Catonis conspicua fuisse. Vim nanque habebant ultra ætatem eius incœpta, adulantibus asper, terrentibus aduersus, tardus ad risum, ut perrarò uultum remitteret. Ad iram non facilè labens, sed cùm in eam deuenerat, implacabilis. Ad magistros autem disciplinasq; delatus in discẽdo quidem tardus erat, quæ uerò semel didicerat, memoriter retinebat, quod in cæteris quoq; natura fit, ut qui celeri ingenio sunt, non multum memoria ualeant: qui uerò cum labore percipiunt, hi sunt perceptorum tenaciores, propterea quòd uelut inuritur quicquid ab huiusmodi ingenijs discitur. Videtur aũt ipsa inflexibilitas mẽtis, causa fuisse ut Cato in discẽdo tardior esset. Nam passio nimirũ quædam est disciplina, & ut quisque infirmior est ad resistẽdum, ita facilius in sententiã trahitur. Itaque & iuuenes quàm senes, & ægri quã sani facilius credunt: & in uniuersum ubi quod fluctuat imbecillissimũ est, quod suggeritur maximè procliue. Pædagogo tamen, ut aiunt, parebat Cato, omniaq; faciebat illius iussu, singulorum uerò causas rationesq; ab eo efflagitabat. Erat illi pædagogus Sarpedon, homo comis atq; urbanus, & qui uerba magis quàm uerbera in promptu haberet. Puer adhuc cùm esset Cato, Latini summo studio conati sunt ut

in ciui

in ciuitatem reciperentur. Qua de causa cùm Pompædius Syllo uir militaris, summæq; inter socios autoritatis, propter amicitiam quæ sibi cum Druso erat domi eius multos dies obuersaretur, puerisq; familiarior factus, eos rogasset ut socios populi Romani in impetranda ciuitate apud auunculum iuuarent, Cæpione id se facturum comiter significante, Catone uerò nihil ad hoc respondente, sed oculis toruè in hospites fixis & intêtis, Quid tu, inquit Pompædius, ad hæc iuuenis respondes? nunquid non iuuare hospites apud auunculum quemadmodum frater potes? Vbi uerò nihil Cato respondisset, sed taciturnitate & uultu negare uideretur, prehendens iuuenem Pompædius, per fenestram inde abiecturum se illum nisi precibus annueret, cōminatus est, atq; ita manibus suspensum efferens minaci uultu & acerba uoce cōcußit, neq; tamen ab incœpto mouere illum potuit. Itaq; deponens eum pompædius ad socios reuersus, Gratulemur, inquit, nobis hunc esse puerum, qui si uir esset, nullo modo ciuitatem sperare liceret. A quodam ex cognatis ad cœnā in natali uocatus, cū cæteri pueri in quadam parte ædium luderent admißi simul minores & maiores natu (erant autem eorum ludi iudicia & accusationes & detrusiones in carcerē) uno ex pueris forma insigni, qui à maiore in cubiculū deductus, & per uim inclusus

Pueritiæ constātia.

inclusus erat, uociferante, Cato intellecta rei fœditate cucurrit ad ostiū, atq; his qui aditum prohibebant ui deiectis, puerum eduxit, iraq; incensus domū abijt, cæteris pueris unà secum abeuntibus. Ita uerò inter pueros clarus erat, ut cùm L. Sylla equestrem ludum, quem Troiam uocant, ædere statuisset, ac delectis patritijs pueris duos præfecisset, alterumq; pueri acceptarent gratia matris, erat enim filius Metellæ uxoris Syllæ, alterum uerò qui Pompeij nepos erat, Sextū nomine, nec recipere, neq; sub eo ludere uellent, interrogati à Sylla quem sibi ducem optarent, omnes uno ore Catonem depoposcerunt, quinetiam ipse Sextus sese ultrò Catoni submisit. Erat L. Sylla Catoni ac fratribus paternus amicus, quare sæpe illos ad se uocabat, & inter suos habebat, paucißimis hūc honorem familiaritatis per insolentiam tribuens. Gratè igitur hoc accipiēs Sarpedon, plurimumq; existimans huiusmodi amicitiam pueris cùm ad honorem, tum ad securitatē conducere, frequenter ducebat eos ad Syllam, cuius domus per id tempus nihil à carnificina quadam differebat. Erat tum Cato quatuordecim annorum, uidensq; ceruices clarorum uirorum ad Syllam deferri, atq; eos qui aderant clanculum misereri, à Sarpedone quæsiuit cur hunc talem uirum nemo trucidaret. Respondente pædagogo, quia plus timent Syllam

homi

hemines quàm oderint: Quamobrem mihi, inquit, gladium non dabas, ut patriam sæuo huius dominatu liberarem? Hæc cùm audisset Sarpedon, & simulacritatem uultus conspexisset, usqueadeò territus est, ut reliquo tempore diligentißimè puerum obseruaret, ne quid temerè contra Syllam moliretur. Paruulus quem maximè amaret rursus ac sæpius eodem modo interrogatus, semper fratrem respondendo interrogantem fatigauit. Sumpta deinde uirili toga, magis confirmauit erga fratrem beneuolentiam. Vsq; ad uigesimum ætatis annum nunquā sine fratre cœnabat, neç peregrinabatur, nec in campū descendebat: cùm tamen frater ungeretur, ipse ueniam postulabat. In cæteris quæ aduictum pertinent, durus erat atq; seuerus. Cæpio itaq; cùm ipse ut cōtinens moderatusq; laudaretur, non desinebat prædicare, se fortasse talem uideri si cum alijs cōparetur, uerùm si cū meo Catone, inquit, comparor, nihil mihi à Sippio uideor differre. Erat autem Sippius quidam propter mollitiem atq; luxuriam apud Romanos notatus. Inde Cato sacerdos Apollinis factus à fratre migrauit, centum uiginti talentis in diuisione bonorum paternorum acceptis: uictum magis etiā imminuit, & Antipatrū Tyrium Stoicæ disciplinæ hominē sibi familiarem coniunxit, ac moralibus ciuilibusq; præceptis inhærens, cùm omnē uirtutis

speciem

speciem ingenuè amplexaretur, egregiè tamen honestatem, seueritatem rigoremq́; bonitate ac gratia immotum adamauit. Eloquentiæ uerò ea de causa operã dedit, ut philosophiæ præceptis aliquid roboris, neruorumq́; in agendo consultandoq́; adiungeret. Non tamen cum cæteris iuuenibus exercebatur, nec audiri à quoquã uolebat. Qua de re cùm quidã eum reprehenderet, diceretq́;, improbant homines hãc taciturnitatem tuam Cato: Vt libet, inquit, dummodo uitam non improbent. & addidit: Ego uerò tunc demũ hanc taciturnitatẽ meam abrumpam, cùm talia dicere ualebo quæ non sint digna taciturnitate. Erat basilica quædã Porcia, quam magnus Cato in censura adiderat: tribuni pleb. quoniã illa ius dicere consueuerant, columnã quæ sellas eorum impedire uidebatur, decreuerant tollere, uel in alium locum transferre: ea res Catonem licet inuitum prima in campum deduxit: opponens nanq; se tribunorum uoluntati, & uim dicendi suam ac prudentiã ostendens, uniuersos ciues in admirationẽ sui cõuertit. Etenim sermo eius nihil iuuenile, neq; comptũ habebat, sed erat rectus, plenus & durus, quinimò gratia quædã & attentio inerat breuitati sentẽtiarũ, mosq́; eius orationi admistus, uoluptatem & risum quendam honestũ audientibus afferebat. Vox autem multa, & abundans, tonum habebat infra-

infractum, inexhaustumq; per uniuersam sæpe diem incessanter locutus, sine lassitudine desinebat. Tunc itaque cũ ea in causa superior fuisset, rursus ad silentium rediјt, ac in gymnasijs se exercẽs, assuefecit corpus tolerare labores & niuem detecto capite, iter conficere sine uehiculo. Cùm uerò amici qui unà iter faciebant equis ueherentur, singulos sæpe adiens, & partiter cum illis ambulans loquebatur, pedibus ipse uadens cùm illi ueherentur. Admirabilis uerò tolerantiæ tunc erat maximè, cùm aduersa ualetudine laborabat. Febri enim oppressus ipse solus degebat, nec ullum secum esse patiebatur donec releuationem certam sentiret. In cœnis autem partes sortiebatur, quod si non obtineret, amicis ipsum prius capere iubentibus dicebat, Non bene se habere inuita Venere. Ac semel quidem præpotus ibat ad mensam, deinde ita perstabat, ut sæpe cum amicis ad auroram usque in potationib. uigilaret. Causam huius rei credunt fuisse negotia publica, in quibus per totos dies occupatus, atque ita philosophos conuenire, & cum illis uersari prohibitus, per noctem atque potum eum eisdem esse cogebatur. Itaque cùm Memmius quidam dixisset totas noctes Catonem ebrium esse, respondit Cicero: at illud non addis, eum dies totas ad aleam ludere. Omnino ætatis suæ moribus se opposuit, utpote improbis

Laboris toleran-tia.

improbis, & à quibus contraria uia eundũ censebat. Itaq; cùm cæteris hominib. purpureã uestem saturatam murice atq; rutili coloris placere uideret, ipse fuscam gerebat: interdũ uerò nudis pedibus & absq; tunica in publicum prodibat, non gloriam aliquam ex hac nouitate captans, sed seipsum assuefaciens obscœnis rebus duntaxat erubescere, cætera uerò ut ignobilia aspernari. Ex hæreditate uerò Catonis nepotis cum centũ talenta ad eum peruenissent, pecuniã ex bonis redactam sine ullo fœnore indigẽtibus mutuabat: nonnulli agros etiam ac ministros eo largiente, ratũq; habente, in publicum conferebant. Deinde cùm iam tẽpus sibi uisum est matrimonij contrahendi, nulla muliere ante id tempus cognita, Lepidam uxorem accepit, quæ prius Scipioni Metello desponsata, renunciante Scipione, & uadimonij pœnas soluente, tunc libera erat. Eam cùm accepisset Cato, pœnitentia ductus Scipio, rursus illam acceptauit. Hac re uehementer commotus atque infensus Cato, decreuerat die Scipioni dicta iniuriam ulcisci, dissuadẽtibus tamen amicis se abstinuit, & ira simul & iuuentute accensus, iambos in Scipionem, non sine Archilochi mordacitate, citra tamen lasciuiã & obscœnitatem conscripsit. Attiliam deinde Sarrani filiam cepit uxorem, quam mulierem dicitur primam cognouisse: non tamen eam solã

coguouit

*cognouit, quemadmodum Lælius Cæpionis amicus. Ille nanq; in hoc felicior, qui unam tantũ in omni uita uxorem, quam à principio duxerat, cognouit. Bello seruili, quod Spartacium appellant, exorto, sub Gellio prætore uolũtariè militauit, idq; fecit gratia Cæpionis fratris, qui in eius exercitu tribunus militum erat. Sub quo quidem duce uirtutem quantum cupiebat ostendere non potuit, in mollitie tamen atq; corruptela exercitus audaciam, fortitudinem, ac decorem ostendens, nihil antiquo illo Catone inferior apparuit. Sed cùm prætor uirtutis gratia eum donare uellet, repudiatis muneribus, & nihil à se factum quod honore dignum foret testatus, inhumanè facere uisus est. In petitione quoq; tribunatus, legem quæ candidato*nomenclatores adesse uetat, solus seruauit, per seipsum appellans populum atque alloquens: quæ res ipsis quoq; laudantibus grauis erat, & eo magis quòd uidebant hoc genus laudis mutari non posse. Tribunus militum factus, in Macedoniam missus est ad Rubrium prætorem: cuius discessum cùm uxor Attilia grauiter ferre uideretur, atq; ob id lachrymaret, Munatium quendam ex Catonis familiaribus ei dixisse ferunt ut bonam spem haberet, nam se Catonem illi custoditurum. Cuius uerbis Cato tunc præsens cùm annuisset, postea unius diei iter profectus uocatum ad se Muna-*

Prima Catonis militia.

* ὀνομα-τολόγοι.

improbis,& à quibus contraria uia eundũ cen sebat. Itaq; cùm cæteris hominib. purpureã uestem saturatam murice atq; rutili coloris placere uideret, ipse fuscam gerebat: interdũ uerò nudis pedibus & absq; tunica in publicum prodibat, non gloriam aliquam ex hac nouitate captans, sed seipsum assuefaciens obscœnis rebus duntaxat erubescere, cætera uerò ut ignobilia aspernari. Ex hæreditate uerò Catonis nepotis cum centũ talenta ad eum peruenissent, pecuniã ex bonis redactam sine ullo fœnore indigẽtibus mutuabat: nonnulli agros etiam ac ministros eo largiente, ratũq; habente, in publicum conferebant. Deinde cùm iam tẽpus sibi uisum est matrimonij contrahendi, nulla muliere ante id tempus cognita, Lepidam uxorem accepit, quæ prius Scipioni Metello desponsata, renunciante Scipione, & uadimonij pœnas soluente, tunc libera erat. Eam cùm accepisset Cato, pœnitentia ductus Scipio, rursus illam acceptauit. Hac re uehementer commotus atque infensus Cato, decreuerat die Scipioni dicta iniuriam ulcisci, dissuadẽtibus tamen amicis se abstinuit, & ira simul & iuuentute accensus, iambos in Scipionem, non sine Archilochi mordacitate, citra tamen lasciuiã & obscœnitatem conscripsit. Attiliam deinde Sarrani filiam cepit uxorem, quam mulierem dicitur primam cognouisse: non tamen eam solã

coguouit

cognouit, quemadmodum Lælius Cæpionis amicus. Ille nanq; in hoc felicior, qui unam tantũ in omni uita uxorem, quam à principio duxerat, cognouit. Bello seruili, quod Spartacium appellant, exorto, sub Gellio prætore uolũtariè militauit, idq; fecit gratia Cæpionis fratris, qui in eius exercitu tribunus militum erat. Sub quo quidem duce uirtutem quantum cupiebat ostendere non potuit, in mollitie tamen atq; corruptela exercitus audaciam, fortitudinem, ac decorem ostendens, nihil antiquo illo Catone inferior apparuit. Sed cùm prætor uirtutis gratia eum donare uellet, repudiatis muneribus, & nihil à se factum quod honore dignum foret testatus, inhumanè facere uisus est. In petitione quoq; tribunatus, legem quæ candidato* nomenclatores adesse uetat, solus seruauit, per seipsum appellans populum atque alloquens: quæ res ipsis quoq; laudantibus grauis erat, & eo magis quòd uidebant hoc genus laudis mutari non posse. Tribunus militum factus, in Macedoniam missus est ad Rubrium prætorem: cuius discessum cùm uxor Attilia grauiter ferre uideretur, atq; ob id lachrymaret, Munatium quendam ex Catonis familiaribus ei dixisse ferunt ut bonam spem haberet, nam se Catonem illi custoditurum. Cuius uerbis Cato tunc præsens cùm annuisset, postea unius diei iter profectus uocatum ad se Munatium

Prima Catonis militia.

* ὀνομαστολόγοι.

tium monuit fidem Attiliæ seruaret, nec usquam à se discederet: atq; ita ex eo die binos lectos in eodem cubiculo sterni iussit, ipsumq; Munatium iuxta se accubare, non custodientem, sed certè custoditum. Proficiscentem Catonē quindecim serui, duo liberti, & quatuor amici secuti sunt, qui cùm equis ueherentur, Cato ipse pedes cum singulis loquens pariter gradiebatur. Vbi uerò in Castra uentum est, ex legionibus quæ illic erant uni præfectus à prætore, nequaquam magnificum putans se duntaxat bonum præstare, milites sibi pares efficere contendit, non timore aliquo iniecto, sed uerbis ac rationibus eos castigans. Difficile igitur dictu est, utrum humaniores uel fortiores, & an ferociores uel iustiores sua eos disciplina effecerit, tam scilicet feroces aduersus hostes, humanos uerò erga socios, timidos ad iniurias inferendas, promptos ad laudes adipiscendas reddidit. Sed quod minimè quærebat, id maximè factum est, ut cùm summam gratiam atq; beneuolentiam, tum gloriæ honorisq; plurimū apud milites assequeretur. Nam unà laborando, & ueste & uictu atq; incessu militari magis quàm ducis utendo, tum mira solertia rationeq; illos collaudando, duces atq; imperatores appellando, clàm ac latenter beneuolentiā exercitus erga se maximam concitauit. Vera enim uirtutis zelus non fit nisi per summam

Milites ad uirtutem qua ratione excitauerit.

laudan

laudantis beneuolentiam & honorem: qui uerò sine amore laudant bonos, hi reuerentur quidem famam ipsorum, non autem uirtutem admirantur neque imitantur. Inter hæc cùm audiuisset Athenodorum cognomine Cordilionem Stoicæ disciplinæ hominem Pergami commorari, & iam senescentem regum ac principum familiaritates amicitiasq; refugere, non putauit Cato per literas atque nuncios quicquàm se profectùrum, sed cùm per leges duos menses liceret ei abesse, transgressus in Asiam, hominem adijt, flexitq; eius animum, & ex sententia deiecit, effecitq; ut se in castra sequeretur, lætus atque gloriabundus, uelut ingentem adeptus palmam, & multò clariorem quàm aut Pompeius, aut Lucullus, qui tunc uniuersi orbis reges nationesq; subigebãt. Nondum finierat militiæ tempus, cùm frater eius Cæpio in Asiam proficiscens, in Aeno Thraciæ urbe incidit in morbum: quod cùm per literas nunciatum esset Catoni, licet & mare undosum foret, & nauis aliqua idoneæ magnitudinis non adesset, tamen paruam nauiculam cum duobus familiaribus & tribus seruis conscendens, è Thessalonica nauigauit. Nec multum abfuit quin mari obrueretur, fortuna tamen quadam ex ingenti periculo seruatus. Cùm fratrem iam mortuum reperisset, grauius ferre uisus est, quàm

Αἶνος πόλις Θράκης, ἀψυχίας καλούμενη.

 philo

philosopho conueniret: non solū enim lamentationibus, & planctu, & mœstitia, sed sumptu funeris immodico exquisitisq; uaporibus & preciosis uestibus corpus cremauit. Sepulchrū illi fecit in ipso Aeniorum foro, lapide Thasio talentorum octo. Hæc autem nonnulli carpebant propter cæteram Catonis seueritatem, non attendentes quantum in illa aduersus uoluptatem, timorem, & impudentes preces inflexibili duritiæ, humanitatis affectionisq; inesset. Ibi cùm ciuitates & potentes dona amplissima pro honore defuncti misissent, pecunijs omnino repudiatis, thura solùm & ornamenta ob honorem illorum qui mittebant recepit. In diuisione hereditatis quæ ad ipsum & ad filiam Cæpionis obuenerat, nihil ex his quæ in funere expenderat, deduxit. Hæc quanquàm fecisset faceretq; Cato, tamen inuentus est qui accusaret, quòd cribro exusti cadaueris cinere colato, aurum quæsiuerit igni destillatum. Finito tempore, prouincia abeuntem non uotis (ut fieri solet) sed lachrymis & insatiabili amplexu milites prosequebantur, sternentes uestes per ea loca quibus ipse pedibus iturus erat, manusq; osculantes, quod genus honoris non nisi imperatoribus, idq; perpaucis, eo tempore tribuebatur. Cùm uerò instituisset antequàm ad rempub. se conferret in Asiā proficisci, & mores hominum uiresq; prouinciarum agnoscere, simulq;

Honor à militibus habitus.

simulq; ut regem Deiotarum hospitem paternum id summopere ab eo postulantem conueniret, hoc modo peregrinationem conficit. Præmittebat summo mane pistorem & coquũ ad ea loca ad quæ diuersurus erat, qui cum summa continentia atque silentio urbem intrantes, si nullus Catonis hospes paternus amicus ibi esset, in diuersorio, si haberi poterat, necessaria præparabant, sine ulla cuiusquam incõmoditate. Si uerò non erat diuersoriũ, tunc magistratum adeuntes hospitalitatem postulabant, & quancunq; sibi à magistratibus traditam capiebant. Ac sæpe quidem euenit, ut fide non habita, illi quos præmiserat à magistratibus contemnerentur, quia non insolenter neq; minitando petebant. Itaq; interdum nulla præparatione facta, Cato superueniebat. Ipse insuper à plerisq; contemptus habitus ob magnitudinẽ curarum sæpe tacitus sedens, & ob id speciem hominis ignaui secordisq; præ se ferens. Nonnũquam tamen ad eos conuersus monere solebat ut cessarent ab hac improba hospitalitate, non enim semper Catones ad ipsos uenturos: comprimerent sua libertate eorum licentiam qui occasionem quærerent ab inuitis extorquendi, quasi à uolentibus obtinere non possint. In Syriam uerò cùm uenisset, ridiculum quoddam ferunt ei contigisse. Nam Antiochiæ appropinquãs, offendit ingentem multitudinem uario ornatu

atque sertis obuiam extra portam effusam. Ephebi in chlamydibus, pueri in alio ornatu separatim consistebant, sacerdotes & magistratus puras uestes & nonnulli serta gerebant. Opinatus igitur hunc honorem sibi à magistratu præparatum, grauiter ferre cœpit, & eos quos præmiserat increpare, qui talia fieri non prohibuissent, iussitque familiares ex equis descendere, & pedibus unà secum iter facere. Qui cùm magis appropinquassent, unus ex his qui turbam Antiochensium & ordines atque ornatum disponebant, uir iam grandior natu, baculum manu & sertum in capite gestãs obuiam Catoni factus, sine ulla honoris uel reuerentiæ exhibitione, quantum abesset Demetrius percontatus est. Cunctis fermè hominibus per id tempus in Pompeium conuersis, summo in honore etiam Demetrius seruus eius, quoniam multum apud illum poterat, habebatur. Ex ea re tantus risus socios Catonis inuasit, ut se nullo modo continere inter multitudinem ambulantes possent. At Cato ipse uehementer commotus, O miseram, inquit, ciuitatem: nec quicquam amplius locutus est. Posteriori autem tempore solebat ipse quoque memorando atque narrando ea quæ tunc sibi accidissent, ridere. Verùm homines qui per ignorantiam illum neglexerent, paulò pòst in admirationem eius ab ipso Pompeio conuersi sunt. Nam cùm Ephesum

sum uenisset, & Pompeium (quoniam is maior erat natu maiorisq; autoritatis) salutatum iussset, ut conspexit illum Pompeius, non passus est, neque expectauit ut sedentem se adiret, sed assurgens extemplo quasi cuidam maiori obuiam processit, dexteraq; eius apprehensa, multa in ipso congressu, plura etiam post discessum in laudem uirtutum eius sic enarrauit, ut qui audierunt, omnes in Catonem conuerterentur, illa admirantes quæ paulò antè contempserant, mansuetudinem scilicet & magnanimitatem. Neque Pompeij obseruantia obscura erat, sed manifestissimè apparebat, inseruientis magis esse quàm amantis: idq; ex eo maximè intelligebant homines, quòd præsentem uerebatur, & ob eius discessum gaudebat, & cùm cæteros aduenas iuuenes promptissimè apud se detineret, cuperetq; ut secum adessent, nihil tale à Catone postulauit, sed tanquam ueritus præsentiam eius libenter dimittebat. Soli fermè ex omnibus qui ad eum uenerant, filios atque uxorem commendauit, cùm propter cæteram coniunctionem, tum propter necessitudinẽ. Ex hoc studia ciuitatum in Catonẽ accẽsa, inuitationes & cõuiuia certatim exhibita. Quibus in rebus sæpe iubebat Cato familiares suos diligẽter uidere ne Curionis uerbũ à se cõfirmaretur, qui cùm amicus quidem esset Ca-

tonis, cæterùm infensus eius seueritati, ut audiuit in Asiam profecturum, Bene est, inquit, nam mitiorem & humaniorem Asia illum nobis remittet. Ab rege Deiotaro ut filios & filiam suam eidem commendaret uocatus, cùm ipse rex dona egregia protulisset, usq; adeò super ea re commotus est, ut cùm uespere ad eum uenisset, postridie circiter horam tertiam abiret. Profectus etiam unius diei iter, apud Pessinuntem maiora etiā dona ipsum expectantia offendit, & simul regis epistolam, qua rogabat ut si ea dona capere ipse nollet, amicis saltē qui propter se bene merebātur, habere sineret: nec enim ipsum tāta habere ut pro amicis quoque sat esset. Sed nec ipse accipere uoluit, nec amicos (quanquàm nonnullos eorum subsequentes cernebat) capere permisit, affirmans omnē largitionem uelamen honestatus facilè reperire posse, amicos uerò eius habituros ex ijs quæ ipse iustè poßideat. Brundusium rediturus cū cineres Cæpionis fratris secum ferre decreuisset, amicis suadentibus ut in alia naue huiusmodi reliquias poneret, potius animam suam à se separaturum respondit. Et dicitur quidem magno cum periculo ea nauis traieciſſe, cùm cæteræ nihil fermè periculi paterentur. Romam deinde reuersus, omne tempus aut domi cum Athenodoro, aut in foro cum familiaribus erat. Quæstor uerò factus non prius magistratum

Strabo lib. xij.

Continētia.

tum inire uoluit, quàm omnes leges quæstorias perlegisset, & ab ijs qui earum scientiam habebant, rectè atque ordine singulas cognouisset. Itaque postea huiusmodi magistratum iniens, magnam fecit conuersionem ministrorum & scribarum qui in eo ordine uersabantur: qui cùm leges & publicas scripturas in manibus haberent, homines adolescentes qui eum magistratum gerebant, ita gubernare soliti erant, ut ipsi planè magistratus essent. Sed Cato, qui prudentiam rectamq; rationem magis quàm nomen aut honorem sequebatur, scribas (ut par erat) ministrorum locum tenere coëgit, fraudes eorum redarguens, & per ignorantiam peccantibus quid agendum foret ostendens. Vt uerò erant impudentes, & cæteros collegas adulando sibi asciscere conabantur, & aduersus Catonem repugnabant, primum eorum ut reum fraudis in hæreditate commissæ, & infidum ærario expulit, aliũ uerò tanquàm inutilem negligentemq; accusauit: quem cùm Luctatius Catulus censor, uir magnæ autoritatis, & Catonis amicus defenderet, uictusq; rationibus atque argumentis apertè postularet ut sibi reus donaretur, erumpens in medium Cato, Turpe est, inquit, Catule te qui censor sis, & morum nostrorum moderator esse debeas, ne in ministris quidem nostris grauitatem seruare. Hæc dicentem prospexit Catulus

Quæstor quæ ĩ repub. salubriter immutarit.

tanquàm responsurus, sed siue ira, siue uerecundia, silentio consedit. Non tamen in eo iudicio scriba ille remotus est, sed cùm uno plures condemnarent quàm absoluerent, M. Lollius collega qui ob ualetudinem absens erat gratia Catuli in lectica ad ærarium perlatus, sua illũ sententia liberauit. Nunquam tamen adduci potuit Cato, ut eius scribæ opera uteretur, neque ut salarium persolueret, nec Lollium in numero iudicum habendum censuit. Ita scribarum insolentia à Catone repressa, deinceps eorum ministerio quemadmodum cupiebat usus, breui tempore ærarium honestius quàm curiam ostendit, ut omnes dicerent ac sentirent, consularem dignitatem quæsturæ adhibitam à Catone. Nam cùm reperisset multis rempub. debere, multos etiam reipub. debitores esse, ab alijs repetens atque exigens, alijs uerò persoluens, omnium mentes erexit, & eorum qui nunquam soluturos se arbitrabantur, & eorum qui nunquam ut sibi solueretur expectabant. Et cùm antea rationes & decreta quædam admitterentur falso, multa fierent per preces & precium, nihil tale Catonem aufugit, sed semel quodam decreto in dubium uocato, quanquam multi testimonium ferrent, non credidit, nec prius recepit, quàm consules iureiurando affirmarent

marent se ei decreto interfuisse. Erant multi quibus ob cæsos ciues L. Sylla pecuniam dederat, & quanquam omnes odio illos haberent, pollutosq; arbitrarentur, nullus tamen punire audebat. At cato indignatione simul atque ratione commotus, & impium factum detestatus, ab omnibus pecuniam tanquam indebitam repetijt. Enimuero hac pecunia restituta, statim præiudicium factum uidebatur, & quosi prius condemnati in causam homicidij trahebantur, applaudente populo Romano, putanteq; tunc Syllam ipsum damnatum uidere, tyrannidémue ex urbe depelli. Capiebat præterea populum asiduitas ac diligentia Catonis. Nullus ex collegis prior ad ærarium ueniebat, nullus posterior abibat, nulla concio, nullus senatus habitus quin adesset, timens ne homines per gratiam, aut pecuniam aut uectigalia publica condonarent. Cùm itaque ærarium calumnijs purgasset, pecunijsq; replesset, docuit atque ostendit licere reipub. pecunias habere sine cuiusquam iniuria. Et quanquam in principio magistratus quibusdam collegis odio fuisset, postea tamen ab uniuersis amabatur, onus omnium suscipiens contra largitionem atq; gratiam. Nam cùm quid postulabatur, omnes ea ratione preces reijciebant, quòd nequiret id fieri contra Catonis uoluntatē. Erat Marcellus Catoni ab adolescētia

familia

familiaris, & in hoc magistratu collega, uir quidem bonus si Catoni cõiungeretur, ipse aũt per se sic pronus ad gratiã, & sic facilis ob pudorem, ut nihil cuiquam petenti denegare sciret. Extrema igitur die finito magistratu, magna frequentia ciuium domũ reductus Cato, audiuit quosdam potentes Marcelli familiares apud ærarium conuenisse, petijsseq; à Marcello, ut debitam quandam largitionem perscriberet. Confestim itaque ad ærarium regressus, Marcellum offendit precibus uictum omnia concessisse. Tum Cato irrumpens tabellas popo scit, illasq; uidente ipso Marcello, atque silente, in præsentia eius deleuit, nec tamen ob eam rem familiaritas eorum disiuncta est, nec unquam Marcellus aduersus Catonem est questus. Post finitum quoque magistratum curam ærarij non remisit, sed singulis diebus seruos mittebat qui ea quæ agerentur perscriberent. Ipse autem liberos in quibus rationes publicarum pecuniarum erant à Sylla temporibus in suam quæsturam perscriptæ, quinque talentis emit, semperq; eos tenebat in manibus. In senatum primus ueniebat, ultimus abibat. Interdum uerò cùm cæteri cogerentur, ipse sedens toga circa librum obducta legebat, nec unquam abfuit cùm senatus haberetur. Quandoque per Cn. Pompeij amicos tentatũ est, cũ ijs quæ contra ius facere uolebant resistentem uiderent,
sibi

sibi impedimentũ aliquod obijcere quò minus in senatu adesset. Quare animaduersa, omnia semper negotia post habuit potius quàm abesset. Neq; enim gloriæ causa, neq; lucri, neque aliquo casu, ut pleriq; ad rempub. se contulerat, sed certo consilio urbis uelut priuati cuiusdam negocia susceperat, ratus nõ minus: operæ diligentiæq; rebus cõmunibus impendendum, quàm apes fauo solent. Quinetiã prouinciarũ negocia, & decreta, & iudicia, per hospites atq; amicos sibi nunciari procurabat. P. Clodio turbulentissimo ciue sacerdotes ac uirgines Vestales, inter quas Fabia Terentia erat, soror Terentiæ Ciceronis uxoris, apud populũ accusante, suscepta earũ defensione Cato, tantã accusatori uerecundiam iniecit, ut cogeretur urbem relinquere. Qua de re cùm Cicero Catoni gratias ageret, non sibi sed reipub. inquit gratias agendas, cuius causa ista fecisset. Ex hoc magna erat Catonis apud ciues Romanos autoritas, ut etiã orator quidã in dicendo cùm unico testi nõ esse credendũ diceret, nec si Cato, inquit, is foret. Plerunq; etiã ad res incredibiles, quasi prouerbij loco respondebatur, Nec si Cato ipse diceret, fidẽ esse adhibendam. Et ad uersus perditũ adolescentẽ uerba in senatu facientem de honestate & cõtinentia, assurgens amicus, quis te, inquit, ferat cœnantẽ ut Crassum, ædificantem ut Lucullus, loquentem nobis

Autoritas Catonis.

Vide suprà in uita Luculli.

ut cato? cæteros quoque prodigos atque luxuriosos cùm quid seuerè de continentia loquerentur, derisos catones appellabant. Multis catonem adhortantibus ad tribunatum plebis petendum, non putauit conuenire ut potentia tanti magistratus in tempore non necessario consumeretur. In Lucaniam itaque per id tempus cùm ocium sibi à repub foret, cum libris & familiaribus (habebat enim illic uillas satis amœnas) proficiscenti, multitudo hominum cum uehiculis & impedimentis fit obuiam, ex quibus intelligit Metellum nepotem Romam redire ad tribunatum. Perstitit ergo aliquantulum tacitus, ac subitò in urbem regrediendum esse dixit: admirantibusq; socijs, Metellus, inquit, per se ipse formidolosus est, & nūc ex Pompeij uoluntate redit, ut quasi fulmen rempub. feriat. Non est igitur ocij tempus, neque rusticationis, sed hunc omnia turbare cupienti resistendum est, aut pro libertate oppetendum. Extorserunt tamen familiares ut uillas adusque progrederetur: sed breue tempus cōmoratus, cùm ad uesperam in urbem redisset, postridie summo mane in campum descendens tribunatum petijt, ut Metelli conatus refringeret. Ius enim tribunitiæ potestatis magis ad impediendum est quàm ad agendum: quippe cæteris omnibus collegis uolentibus, unus qui nolit & se opponat, plus potest. Principio

Tribunitiæ potestatis ius.

igitur

igitur pauci ex familiaribus, deinde eius sententia latius patefacta, omnes boni Catonem sequebantur, cæterosq; ad mandandum Catoni tribunatum pleb. cohortabantur, utpote qui non honorem quæreret, sed operam suam patriæ offerret, qui cùm liceret per ocium gerere magistratum, noluerit, nunc uerò pro repub. ac libertate non sine periculo certaturus petat. Ferunt tantam fuisse multitudinem ei suffragantium, ut inter studia hominum pressus in periculo fuerit, uixq; habuerit facultatem sese à turba explicandi. Creatus igitur unà cum Metello cæterisq; tribunus plebis, cùm animaduertisset comitia consularia uenalia esse, increpuit uehementer populum Romanum, & in fine orationis suæ iureiurando testatus est, sese quicunque largitionem faceret, ei diem esse dicturum. Excepit tamen Syllanum, qui sororem eius Seruiliam habebat, propter necessitudinem, quam ob causam hunc præteriens L. Muranam ambitus accusauit, quòd per largitionem obtinuisset ut unà cum Syllano consul designaretur. Dabat lex reo, ut custode quodam apud accusatorem posito, cuncta resciret quæ ille attentaret, ut nihil clàm neque inopinatè ad iudicium afferrè posset. Missus igitur quidam à Murana qui Catonem obseruaret, ut intellexit Catonem nihil inimico animo gerere, ne iniustèq; quicquam

quam tentare, sed ingenuè & humaniter se ad causam comparare, usqueadeò moribus Catonis credidit, ut relicta obseruantia illo, continuò sæpe in foro aut domi Catonem adiret, ab eoq; percontaretur, an ea die quicquam quod pertineret ad accusationem feret acturus, ac si Cato negaret, continuò abibat. cùm uerò tempus dicendæ causæ uenisset, Cicero qui per id tempus erat consul, Murænam defendit, uarijs modis Stoicos philosophos, & ista quæ appellãtur Paradoxa illudens: ex quo cùm multum risum iudicib. iniecisset, ipse quoque Cato subridens illis qui iuxtà erant, dixisse fertur, Dij boni quam ridiculum consulem habemus. In eo iudicio Muræna absolutus non inimicum se præbuit Catoni, sed in consulatu geßit omnia ex Catonis uoluntate, & in cætera uita illum obseruauit, atque eius iudicium secutus est.

Erat Cato in suggestu quidem grauis atque terribilis iustitiæ custos, in cæteris uerò moribus mitißimus, atque humanißimus. Prius tamen quam tribunatum iniret, multa geßit pro republica: præcipuũ uerò quod fuit, rebus magnis atque amplißimis à Cicerone consule gestis finem præclarum imposuit. Nam L. Catilina coniurasse in perniciem reipub. conuictus à Cicerone, ex urbe migrauit. At Lentulo, Cethego, cæterisq; coniuratis qui domi remanserant, urbemq; incendere, & rebellionibus

nibus helluóq; concitatis imperium delere parabant, deprehensis, quemadmodum in Ciceronis uita scriptum est, agitabatur in senatu quid de illis statuendum esset. Censebat Syllanus eos ultimo supplicio afficiendos esse, huius sententiam plerique sequabãtur. At Cæsar rerum nouarum cupidus, materiamq; ad illa quæ iam mente conceperat quærens, necãdos sine iudicio nullo modo censebat, sed in carceribus habendos. Hæc Cæsaris sententia miti & composita oratione explicata, sic mentes omnium flexerat, tantumq; timorem senatui iniecerat, ut Syllanus sententiam suam interpretaretur, quasi nec ipse censuerit morte afficiendos, sed carcere, quod esset Romano uiro extremum supplicium. Facta igitur tanta conuersione sententiarum, omnibusq; in mitiorem & humaniorem sententiam inclinantibus, surrexit Cato, & in principio orationis suæ M. Syllani oratione reprehensa, aduersus Cæsarem suspicionem induxit, quasi sub populari specie & miti sententia rempub. euertere uellet, ac senatui formidinem incuteret, cùm timere ipse deberet, & bene secum agi putare si impunè talia patrasset: non insuper tanta impudentia parricidas defenderet, nec patriæ uix à tanto periculo seruatæ misereret, sed eos quos oportebat nunquam esse natos, comploraret, cùm tamen eorum crimina fateretur, grauiterq;

terq; ferret si perditi homines à cæde atq; incendio rēp. suo supplicio liberarēt. Hanc solā orationē catonis seruatā ferunt, cicerone cōsule uelocißimos scriptores deponente, atq; docente ut per signa quædā & paruas breuesq; notas multarū literarū uim habentes dicta colligerēt: nōdum enim reperti erant hi qui Notarij appellātur, sed tunc primū huius rei uestigium ferunt extitisse. Vicit itaq; catōis sentētia, assensusq; est illi senatus, ut de coniuratis supplicium sumeretur. Et si oportet ne parua quidem suorū morum signa præter mittere, ut tanquā pictores animi eis figuram exprimamus, ferūt dum magna esset inter catonē cæsaremq; de supplicio coniuratorū in senatu contentio, intuente eos uniuerso senatu, literas cæsari in curiā allatas fuisse. Quod cùm animaduertisset cato, putaretq; per aliquem de cōiuratis eas literas cesari missas, clamare incœpit ac postulare ut publicè recitarentur. At illa erat epistola à seruilia sorore catonis cæsari scripta, parum quidē pudicè & amatoriè, ac ne publicè legerētur cæsar ei legendas porrexit: quas cùm legisset cato, in cæsarē statim eas reiecit, & inquit, capias ebrie, atq; ita ad sermonem quem instituerat reuersus est. Parū omnino fortunatus uidetur fuisse cato circa pudicitiam fœminarū. Nam & seruilia soror (ut dictū est) à cæsare corrupta putabatur: ac de alia seruilia eius sorore

rore nihilo fama melior: nupta enim Lucullo summo uiro, cùm puerum ex eo peperisset, propter libidinẽ ab eo repudiata est. Cato cùm iam duos filios ex eadẽ sustulisset, post diuortiũ Atiliæ, Martiã Philippi filiã duxit uxorem. Hæc est Martia de qua tam multa feruntur. Quãquã ut in fabulis, ita in hac parte Catonis uita incerta atq; obscura est: attamẽ ut Thraseas scribit, q huiusce rei Munatiũ familiarẽ Catonis atq; in uita comitẽ habet autorẽ, ita gesta res est. Inter multos catonis amicos uirtutem eius maximè admirantes, & alijs alios magis effectos magisq; præ se beneuolẽtiã charitatẽq; ferẽtes, in primis fuit Q. Hortensius, uir quidẽ clarus atque humanus, qui cùm optaret non solum amicus & familiaris esse catonis, uerùm necessitudinẽ coniunctionemq; totius familiæ admiscere, suadere perrexit, ut Porcia catonis filia, quæ Bibulo erat nupta, atque ei duos iam filios pepererat, sibi uxor traderetur, tanquam fœcundus ager ad sobolem procreandam. Nam esse id opinione quidem hominum fortaßis abhorrens, cæterum natura honestum atque ciuile, ut mulier in ætatis flore constituta, nec à procreatione filiorum uacaret, nec plures cuiquam pareret quàm illi commodum foret. Id enim nihil aliud esse quàm molestiam & pauperiẽ inducere, si plures quàm opus sit natos quis tollat: coniunctione uerò familiarum inter

bonos uiros, & uirtutē crescere, & charitatē, & ipsam ciuitatem huiusmodi necessitudinibus, quasi nexibus quibusdam colligari atq; cōstringi. Quod si Bibulus grauiter ferat, nec à se disiungi mulierem patiatur, confestim simulatq; illa prægnās esset, se restituturū cōtractā iam maiori amicitia, & arctiori charitate, tā cum ipso Bibulo quā cū Catone, propter natorum consanguinitatē. Huic cùm respondisset Cato, se Hortensium amare, indignum tamen esse uerba facere de nuptijs filiæ quæ alteri nupta esset: non erubuit Hortensius, iam apertè agens, & sententiam suam enudans, à Catone postulare, ut sibi Martiā uxorē daret, iuuenē adhuc, & ad procreandum idoneam, cùm ipse certè sufficientem prolem haberet. Nec dici potest hòc fecisse Hortensius, quòd sciret Catonem mulieri non dare operam: nam in hoc ipso tempore scribit Martiam prægnantē fuisse. cùm igitur studium atque uoluntatem Hortensij intueretur Cato, non denegauit, sed inquit oportere, ut Philippo Martiæ patri hoc persuaderetur. Quod cùm factum esset, sponsalia facta sunt, ipso Catone præsente atque adstipulante. Ista quanquam posteriori tempore fuerunt, tamen placuit, quoniam in mentionem fœminarum incideram, referre. Sumpto igitur de coniuratis supplicio, Cæsareq; pro his rebus quarum gratia in senatu à Catone impu-

impugnatus fuerat, ad populum fugiente, homines'q; perditos & corruptos contra rempub. excitante, ut conatibus eius obuiaretur, persuasit senatui Cato, annonam plebi Romanæ largiendam. Erat autem sumptus annuus mille ducentorum quinquaginta talentorum. Ob quam largitionem omnis motus popularis tunc subsedit: sed paulò pòst rursus concitatus est, Metello tribuno plebis turbulentas conciones habente, lege promulgata, per quam censebat Magnum Pompeium cùm exercitu ad urbem uocandum, eiq; demandandum, ut uideret ne quid respub. detrimenti caperet. Et uerbis quidem sic Pompeius uocabatur, quasi periculum quod ex Catilina imminebat propulsaturus: re autem uera id agebatur, ut respub. in potestatem Pompeij deueniret. De hoc cùm in senatu referretur, sententiam dixit Cato, non iam quemadmodum solebat, contra Metellum inuectus, sed miti oratione atque composita admonens, ac etiam obtestans Metellum per familiæ suæ dignitatem, quæ semper optimas reipub. partes secuta fuisset, ut ab incepto desisteret. Sed cùm Metellus longè magis elatus se per uim omnia facturum prædicaret, confestim mutata oratione atque habitu, magna uoce protestatus est, se incolumi nunquam passurum ut Pompeius cum exercitu ad urbem uocaretur: idq; usqueadeò senatus probauit,

ut uniuersi faterentur nullum præter Catonẽ recta ratione uti, eiusq; puram uirtutem pro statu optimo ciuitatis pugnare. De Metello autem ita sentiebat, ut de homine qui omnia perdere atque turbare uellet. Cùm dies itaque suffragij uenisset, Metellus arma, hospites, gladiatoresq; in forum deduxit. Item magna pars plebis nouarum rerum cupida Metello fauebat. Cæsar quoque qui per id tempus prætor erat, Metelli studium enixißimè adiuuabat. Boni autem uiri magis indignabātur, & secum ipsi molestè ferebant magis quàm catonem fouerent. Itaque tanta domi catonis mæstitia erat, tantaq; trepidatio, ut & quidam ex familiaribus eius soliciti de catonis salute, cibum non sumerent, uxor atque sorores luctu se affligerent. Sed ipse Cato intrepidus omnia quæ in eo tempore agenda forent, solito more exequebatur, cœnauitq; ut consueuerat, dormiuitq; altißimè unà cum Munatio Thermo collega. Mane uerò non magno comitatu descendit in forum, à multis antè monitus, ut saluti suæ consuleret, diligenterq; caueret. Forum itaque ingrediens cùm uideret templum quidem castoris armis occupatum, omnesq; aditus gladiatoribus teneri, ipsum desuper Metellum unà cum Cæsare sedentes, conuersus ad amicos, O timidum, inquit, hominem, qui contra unum atque inermem, tantam multitu-

dinem

dinem armauit. His ſimul dictis, rectà perrexit cum Thermo, ijs qui aditum ſeruabant uiam ambobus duntaxat concedentibus, cæteros omnes prohibentibus, ut uix Munatius per manum à Catone tractus introduceretur. Inde ad ſedendum pergens Cato, repentè ſeſe medium inter Cæſarem Metellumq́; coniecit, eo conſilio, ut mutua eorum colloquia impediret. Quæ res tum aduerſarios eius primo aduentu turbauit, tum bonos atque urbanos uiros fiduciam Catonis admiratos erexit. Itaq; propius accedentes clamore & plauſu bonã ſpem habere Catonem iubebant, ac ſe inuicem cohortabantur ad reſiſtendum pro libertate, Catonemq́; defendendum, qui pro republi. egregiè dimicaret. Vt uerò miniſter legem manu tenẽs per Catonem legere prohibitus eſt, & ipſe Metellus eam capiens legere cœpiſſet, Cato librum è manibus extorſit. Sed Metello uerba ex ore, quòd ea mente tenebat, pronũcianti, Thermus manum ori opponens uocem Metelli præcluſit. Quos cùm uideret Metellus ita agere, & ſimul uniuerſum populum Romanum ad utilitatem reipublic. libertatemq́; conuerſum, iuſsit armatos qui domi erant, magno clamore in forum diſcurrere: quo facto cùm omnis multitudo perterrita aufugiſſet, Cato uerò ipſe ſolus relictus lapidibus atq; fuſtibus cõcideretur Murana quẽ ſuprà memorauimus à Catone

accusatum, tam indignũ facinus non tulit sed accurrens toga protexit Catonẽ, atque eũ repugnantẽ in templũ Castoris perduxit. Vacuefacto foro, Metellus se uicisse ratus, armatos abire iussit, ipse ad tribunal reuersus legẽ ferre cœpit. sed hi qui profugerãt, confestim redeuntes aderant minaci clamore, adeò ut perterritus Metellus, ac uim formidans, unà cum suis è foro profugeret. Cato studium populi Roma. cõmendauit, confirmauitq́;, & plebs quidem Metellum omnino deseruit, senatus autẽ Catoni fauere statuit ad legem impediendam, utpote turbulentam & bellum ciuile excitantem. Metellus itaque licet pertinax erat, tñ uidẽs amicos timore perculsos putãsq́; inuictũ & inexpugnabilẽ esse Catonẽ, ex urbe migrare statuit, ac prius in forum ueniens inuidiam Catoni conflare conatus est, uociferans se tyrannidem Catonis, & coniurationẽ aduersus Pompeium initam aufugere, ac fore aliquando ut populum Rom. pœniteret, quòd tantis iniurijs clarissimũ uirum affecissent. confestim itaque in Asiam abijt, quasi hæc omnia apud Põpeiũ accusaturus. Erat ob hoc magna Catonis fama, qui tantas inimicitias in tribunatu pro repub. suscepisset, & Põpeij potentiam in Metello contriuisset: sed etiam magis ea creuit, quòd senatũ ignominiã Metello infligere uolentem, sua sententia compescuit.

Tunc

Tunc enim & apud multitudinem laudata est mãsuetudo eius, quòd inimicum non insectaretur: & apud prudentes consilium eius approbatum, quòd Pompeium minimè irritandum putarat. Post hæc cùm C. Memmius tribunus plebis L. Lucullum tũc à bello Mitridatico redeuntem, cuius finem atq; gloriam Pompeius abstulisse uidebatur, triumphare prohiberet, dieq; illi apud populum dicta, res ab eo gestas magis ob gratiam Pompeij, quã ob aliam causam criminaretur, Cato propter affinitatẽ Luculli, quòd (ut diximus) Seruiliam uxorẽ habebat, tum quòd rem indignã iniustamq; existimabat, sese Memmio opposuit, tandẽq; effecit, ut causa deserta ab accusatione desisteret. Cùm ergo triumphasset Lucullus, postea magis atque magis Catoni adhæsit, putans maximum sibi præsidium in illo constitutum aduersùs Pompeij opes atque potentiam. Ipse autem Pompeius ab exercitu rediens, nihil sibi à populo Rom. denegari confisus, per literas postulauit ut comitia consularia in aduentum suum differrentur, quoniam Pisoni in petitione consulatus præsens fauere cuperet. Hæc plerique censebant facienda Pompeij gratia, sed Cato ipse obstitit, non quia magnum momentum in dilatione putaret esse, sed quia conducere existimabat Pompeij spem experientiamq; rescindere. Senatus Cato-

nis sententiam secutus est. Quae res non mediocriter Pompeium turbauit, ut iam nihil se facturum arbitraretur, nisi prius Catonē sibi cōciliasset, & in amicitiā suam traduceret. Per Munatium igitur postulauit, ut duas neptes quas habebat Cato, alteram sibi, alteram filio nuptui traderet. Nonnulli tamen scribunt non neptes, sed filias Catonis à Pompeio petitas. Quod postquàm per Munatium Catoni relatum est, uxore ac sororibus hanc affinitatem cum uiro primario atq; amplißimo uehementer approbantibus, cupientibusq;, ipse Cato statim sine ulla dilatione iußit Munatium ad Pompeium redire, eiq; respondere, Catonem per mulieres capi non posse, sed beneuolentiam eius sibi gratam esse, & si recta faciat amicitiam polliceri, quae omni propinquitate fidelior esset: obsides uerò contra rempubli. Pompeio nequaquàm daturum. Hoc eius consilium & mulieres domesticae grauiter tulerunt, & amici responsionem improbarunt ut feram ac superbam. Postea tamen cùm Pompeius cuidam ex amicis in petitione consulatus fauens pecuniā in tribus diuisisset, eaq; largitio uulgò iactaretur, & in hortis Pompeij numeratam esse pecuniam constaret, Catone tunc ad mulieres & amicos dicente, necessarium fuisse huiusmodi rebus, si affinitas contracta esset, conniuere, confeßi sunt omnes rectè & honestè factum, à Ca

Cato affinitatem Pompeij respuit.

à Catone, quòd Pompeij affinitatem repudiaſ
ſet. Si tamen oporteret ab euentu rerum conſi-
lia iudicare, uidetur erraſſe Cato in hac pro-
pinquitate repellenda: nam effecit denegando
ut Pompeius ad Cæſarem ſe conuerteret, &
iam uxorem acciperet, per quam utriuſq; opi-
bus in unum coniunctis reſpub. opprimeretur:
quæ forſitan ſtetiſſet, ni Cato parua Pompeij
errata metuens maxima neglexiſſet, patiens
alterius potentiam contra libertatem augeri.
Sed hæc poſterius. Deinde cùm inter Pompeiũ
& Lucullum eſſet orta contentio (certabat
enim uterq;, ut cuiq; quæ in Ponto egerant, ra
ta manerent, & Cato Lucullo, qui iniuriam
paſſus uidebatur, fauebat) uictus in ſenatu Põ-
peius ad populum confugit, & ad legem agra-
riam milites prouocauit. Hãc etiam legẽ cùm
Cato ſeſe opponens impediret, Pompeius Clodiũ
turbulentiſſimum, popularem fecit, & Cæſa-
rem ſibi amicum fecit, ipſo Catone quodammo-
do cauſam præſtante. Nam cùm Cæſar ex Hi-
ſpania, in qua prætor fuerat, rediens triumphũ
poſtularet, & ſimul conſulatum petere uellet,
legesq; iuberent, ut qui triumphaturi eſſent,
extra pomœria expectarent: qui magiſtra-
tum peterent comitijs adeſſent: poſtulabat Cæ
ſar à ſenatu, ut ſibi per alium petere conſula-
tum liceret. Contradicebat Cato, qui ut ſen
ſit ad gratiam Cæſaris ſenatum inclinari, lon

ga

ga diem oratione cōsumpsit, & sic facultatem senatui abstulit decernendi. Qua re cognita, Cæsar confestim petitione triumphi omissa, urbem intrauit, à Pompeioq; adiutus, cōsul est designatus, filiaq; Iulia Pōpeio tradita, quasi coniurationem quandam contra rempu. inierunt, & alter de colonia deducenda, deq; agris diuidundis leges tulit, alter suis opibus & potentia huiusmodi legibus fauit. Hi uerò qui cum Lucullo Ciceroneq; sentiebant, ad Bibulum alterum consulem confugientes resistebant, & inprimis ipse Cato, qui amicitiam & coniunctionem Pompeij & Cæsaris nulla bona causa factam iam inde cernebat, dicens non tantum diuisionem agrorum se timere, quantum id, quòd hæc largientes populo pro mercede petituri forent. Hæc igitur ostendens atque docens, senatum uniuersum in suam sententiam adduxit, ac multos præterea bonos, qui grauiter ferebant Cæsaris prauitatem, quòd is consulari potestate turpiter abutens, ea perficere contenderet, quæ leuissimi tribuni plebis ad gratiam multitudinis facere consueßent. Diffisi igitur suffragijs ui censuerunt agendum, & primum ipsi Bibulo in foro descendenti cophinus stercoris superfusus est, deinde lictoribus eius accepti fasces atque fracti, tandem uerò telis & uulnerib. ex foro pelluntur, sed alij quidem cursim fugerūt, Cato uerè

to uerò ultimus omnium pedetentim cessit, sæpe in persequentes conuersus, eosq; detestatus. Non solum igitur legem tulerunt, uerumetiã senatum iurare coëgerunt, se fauorẽ huic legi, si quis impedire uellet, præstiturum, magna pœna aduersus eum statuta, qui iusiurandum recusaret. Iurauerunt igitur omnes senatores necessitate coacti, antiqui Metelli exemplo, quẽ olim in simili re iurare recusantem, extra Italiam exulasse meminerãt. Quapropter & mulieres domi multis cum lachrymis, & amici atque familiares Catonem monebant, ut tempori cederet, atque iuraret. Maximè tamen eum mouebat, atque adigere nitebatur M. Cicero orator, qui disserebat, non esse fortasse iustum, his quæ populus uniuersus statuisset, ciuem unum repugnare: & cùm uideret nullo modo ista quæ facta erant mutare posse, stultum atque insanum esse spontè sine ullo fructu se periculis obiectare. Extremum uerò malorum esse, si patriam, cuius gratia hæc omnia faciat, deserens prodat malis hominibus, & secum ipse gaudeat ex ciuitate abiens, certamina reipub. reliquisse. Nam si Cato Roma non indigeat, at certè Romam indigere Catonẽ, indigere etiam amicos omnes, inter quos se primum Cicero fatebatur, cũ P. Clodius sibi per tribunatum immineret. Eiusmodi rationibus precibusq; tradunt Catonem expugnatum

gnatum

gnatum ad iuramentum descendisse. Iurauit tamen ultimus omnium præter unum M. Faonium familiarem suum atque amicum. His rebus elatus Cæsar aliam legem tulit, per quam fermè omnem Campaniam egenis diuidebat, nec ullus qui contradiceret inuentus est præter Catonem. Hunc igitur Cæsar cùm à subsellijs in carcerem traheret, nihil remisit cato mentis atque propositi sui, sed inter ambulandum uerba faciebat, dicebatq; non esse ferendos qui isto modo rempubli. euerterent. Catonem uniuersus senatus cum summa mœstitia & omnes boni ciues unà cum senatu taciti atque afflicti sequebantur. Quod cùm animaduerteret cæsar, cupiebat ut cato preces aliquas porrigeret, deinde cùm iam manifestum esset nihil tale catonem esse acturum, uerecundia adductus tribuno cuidam plebis persuasit ut catonem eximeret, nec in carcerem trudi pateretur. His legibus atque his muneribus plebem capientes, obtinuerunt ut cæsari quidem Illyricum, & Gallia prouincia, & quatuor legiones in quinquennium traderentur, prædicente catone atq; monente, populum Romanum acrem tyrannum suis suffragijs constituere. P. autem clodium ex patritia familia, ut ciceronem urbe depelleret, atq; omnia illorum gratia faceret, tribunum plebis: consules uerò calpurnium Pisonem, qui erat Cæsaris socer,

& Ga

& Gabinium paulum, qui erat (ut dici solet) ex sinu pompeij, facere. Sed quanquàm tanta ui rempubli. occupassent, & alia gratia, alia timore efficerent, tamen formidabant Catonem. Nam magno labore, & non sine uerecundia in his rebus superabant, uim tamen ei afferre, ac reum facere nefas erat, neq; omnino tentandum. Nam Clodius nec ciceronem expellere posse confidebat præsente catone: quare consilium cepit, ut eum à conspectu urbis remoueret. In principio enim tribunatus sui catone ad se uocato, sic uerba fecit, quasi omniũ ciuium integerrimum atque incorruptissimum esse, iudicio suo putaret, eius rei indicium se facturum. Nam multos profectionem in cyprum postulare, sed ad eam rem catonem solum existimasse idoneum. Cui cùm statim aduersaretur cato: assereretq; non ob honorem, sed ob contumeliam atque insidias hoc sibi negocium demandari, clodius nimium superbè, At si non uolens, inquit, tamen coactus dolensq; proficiscere, aduocataq; concione, plebiscito firmauit mißionem catonis, eiq; abeunti nec nauem, neque militem, nec ministrum quempiam tradidit præter duos scribas, quorum alter fur erat, alter clodij clientulus. Et quasi parum negocij foret cyprus, ac ptolemaus, etiam ut exules Byzantium reduceret iniunxit, eo cõsilio, ut ipsum plurimo tempore extra urbem

tonis audiret, optimo consilio & summa prudentia de re sua differentis, ac eum reprehendentis, quod tanta felicitate relicta, laboribus, dispendijs, & obseruationibus eorum qui Romae potentes forent, se subijciat, quorum cupiditatem si uniuersa Aegyptus in pecuniam redigatur, uix explere possit, & simul consulentis ut domum rediret, & cum suis ciuibus pacaretur, & se unà nauigaturum, ac intercessurum pollicentis, tanquàm ex insania quadam resipiscens, ueritatemq; agnoscens, & uirtutem Catonis admirans, decernit ita facere ut Cato suadebat. Sed postea ab amicis in priorem spem reductus, cùm Romam uenisset, statim cùm ad ianuam alicuius magistratus peruenit, errorem suum recognouit, damnauitq; quòd consilium uiri boni, imò potius Dei oraculum neglexisset. Cyprius autem Ptolemaeus felicitate quadam Catonis se ueneno necauit, qui cùm magnam uim auri & argenti reliquisse diceretur, ipse Cato quoniam Byzantiũ nauigare decreuerat, M. Brutum nepotem suum in Cyprum transmisit. Non enim satis Canidio in tractatione pecuniarum confidebat. Exulibus post haec Byzantium reductis, & pace inter eos firmata, in Cyprum uenit: ubi cùm gazam regiam in poculis, mensis, lapidibus, & purpura reperisset, quae omnia opus erat uenundare, & in pecuniam redigere, uo-

lens in ea re diligentia uti, & in summū precium adducere, cunctaq; ipse adesse, & supremam licitationem suscipere, non credidit consuetis auctionibus, sed in suspicione habuit omnes ministros, omnes præcones, omnes mangones, omnes amicos, per seipsum priuatim eos qui emere uolebant conueniens, ac res tractans, effecit, ut cùm cæteri amici quasi parum fidei eis haberetur, molestè ferrent, tum inprimis is qui omnes anteibat Munatius, ut cæsari orationem aduersus catonem scribenti, acerbissima accusationis pars ista fuerit, locumq; immorandi exinde habuerit. Munatius tamen scribit non diffidentia sibi aduersus catonem accidisse ut indignaretur, sed neglectu quodam catonis & obtrectatione canidij. Nam Munatius librum ædidit de rebus catonis, quem Thraseas maximè secutus est. In eo libro scribit se post catonem in cyprum uenisse, nec satis honestè à catone acceptum, sed cùm aliquando staret pro foribus, reiectum fuisse, catone intus aliquid unà cum canidio fabulante: & cùm de ea re quereretur, non satis clemens à catone tulisse responsum. Dixisse enim ait, Periculum esse ne nimia amicitia, secundum Theophrasti sententiam, interdum causa foret odij generandi: quippe tu propter maximum amorem, minus te in honore habitum putas apud me quàm oporteat, idq; grauiter fers: ego autem opera

Cani

Canidij utor, cùm propter experientiam rerũ quæ in ipso est, tum propter fidelitatem, qui & prius uenit, & integer comprobatus est. Hæc tamen catonem secretè secum locutum dicit, uerùm postea ad canidum relata cùm audiret, nec ad cœnam ire uoluisse, neque uocantibus paruisse: minante autem catone (ut fieri solet) se pignora capturum, ex Cypro nauigasse, & multo tempore sic aduersus catonem infensum perstitisse. Deinde Martia (adhuc enim catoni cohabitabat) comprobante cùm Barca ad cœnam eos uocasset, & catone moram trahente, alij iam discumberent, tandem uenientem catonem quæsisse à Barca, ubinam sederet: cùm uerò Barca dixisset, ubicunque liberet, circunspexisse catonem ac dixisse, iuxta Munatium sedere uelle, atque ita fecisse, nec tamen quicquam colloquij inuicem in cœna habitum. Verùm postea catonem à Martia rogatũ ut Munatio scriberet, scripsisse ut postridie manè domũ ueniret. se autem & à Martia retentũ donec omnes recesserunt, atq; ita catonem ad eos ingressum salutasse Munatium, & ambabus manibus cõplexum fuisse. Hæc scripsimus prolixius, arbitrãtes non minus in huiusmodi rebus mores hominũ cognosci posse, quàm in peruagatis ac magnis negocijs. Coëgit autem cato apud cyprum circiter septem millia talenta argenti. Veritus autem lõgitudinem nauigatio-

nis, uasa multa præparauit, singula duorum talentorum & quinquaginta drachmarum capacia: lōgum funem autem singulis alligauit, & in funis capite suber bonæ magnitudinis erat, ut per ipsum, si naufragium fieret, ubi esset argentum cerneretur. Hæc omnis pecunia incolumis Romam delata est, præter admodum pauca. Libri autem duo, in quibus rationes de ea pecunia diligenter perscriptæ erant, in uia perierunt: nam cùm alterum libertus eius nomine Philargyrus secum deferret, ex Cenchris delatus cum ipsis oneribus perijt. Alterum uerò cùm ipse Cato usq; in Corcyram seruasset, nautis propter magnitudinem frigoris ignem immodicè facientibus, arsere tabernacula, liberq; deperijt. Et licet calumniatores refellere poterant ministri regij, tamen hanc librorum iacturam ægerrimè Cato tulit, non tam ob fidē quàm ob exemplū diligentiæ suæ, quod cæteris hominib. præbere cupiebat. Aduectus igitur nauibus cùm urbem intraret, omnes magistratus, omnes sacerdotes, omnis senatus, item maxima pars plebis sic obuiam processerunt, ut ripæ Tiberis utrinque cōplerentur, nec à triumpho multum differret. Nonnullis tamen agrestis superbusq; uisus est, quòd consulibus prætoribusq; obuiam progredientibus neque substitit, neq; cursum retinuit, nec in terram ad eos descendit, sed prætergressus non prius destitit, quàm

quàm classem in naualia coniecisset. Cùm tamen argentum per forum portaretur, admiratus est populus Rom. tantam magnitudinem: & senatus post multas Catonis laudes, decreuit ei præturam extra ordinem, & ludos inspicere purpurea ueste. Verùm hæc senatus decreta Cato ipse deprecatus, Niciam regis seruum petijt à senatu manumitti ob fidem ac diligentiã rerum administratarum. Erat per id tempus consul Philippus Martiæ pater, & quodammodo magistratus eius potentia in Catonem redibat, collega Philippi Lentulo non minus in honore Catonem habente propter uirtutes, quàm Philippus ipse propter affinitatem. Post hæc Cicero in urbem unde prius à Clodio pulsus erat reuersus, quum potentia qua plurimũ pollebat fretus, tabulas in Capitolio fixas in quibus res in tribunatu Clodij gestæ perscriptæ erant, per uim deleuisset, senatusq; super ea re haberetur, & Marcus Cicero absentem Clodium accusaret, diceretq; à clodio gesta esse irrita oportere, quoniam ipse clodius contra leges tribunatum accepisset, non placuit id catoni. Itaque assurgens dixit, clodij tribunatum nihil sani neque boni in se habuisse, si tamẽ quis irritare uellet quicquid ab eo gestum esse, necesse fore ut ea etiam quæ ipse in cypro fecisset, irrita haberentur: neq; fuisse secundum leges profectionem eius in cyprum, cùm is tribunus referret qui

autoritatem non haberet. Non igitur contra leges tribunum esse factum P. Clodium, qui ex patritia familia ad plebem lege concedente transisset: quòd si tribunatu quemadmodum cæteri multi abusus est, ipsum corrigere oportere qui deliquerit, non uerò potestatem tribunitiam dissoluere. Ex hoc indignatio inter catonem & ciceronem exorta est, postea tamen procedente tempore reconciliati sunt. Cùm deinde Pompeius & crassus cum cæsare qui citra alpes uenerat communicato consilio, statuissent secundum consulatum inire, & consules facti, cæsari quidem in quinquennium prouinciam & exercitus prorogare pro se uerò magnas pecunias & prouincias & delectus accipere, & rempub. uexare, ac cùm multi boni uiri consulatum petituri destitissent, solus L. Domitius, qui Porciam sororem catonis uxorem habebat, monente catone non esse illis concedendum, sed pro reipublicæ libertate certandum, sustinuit competitor esse. Nec solùm ad Domitium hic peruenit sermo, sed ad omnes bonos, non esse negligendas Craßi & Pompeij opes in unum collectas, sed disiungendum esse alterum à consulatu: fore enim grauem & intolerabilem eorũ potentiam, si unà consules fierẽt. Fauebant igitur omnes Domitio, confirmabantq́; ostendentes multos ex ijs qui metu silerent, in comitio

ci

ei suffragaturos. Hoc cùm Pompeij familiares uererentur, insidias Domitio tendunt: cumq; is prima luce in campum cum funalibus descenderet, uno ex suis qui praecedebant interfecto, multis insuper uulneratis, omnes in fugam uertunt prater Domitium & catonem. Nam cato Domitium retinebat, ipsumq; cohortabatur, dicebatq; resistendum esse pro libertate patriæ aduersus tyrannos quandiu spiritus superfit, qui quemadmodum magistratu abusuri sint, iam ex tunc patefaciant, per tanta scelera ipsum procurantes. Hac dicebat cato iam brachium saucius: sed cùm Domitius periculum expectare nollet, domumq; se reciperet, designantur consules Pompeius & Crassus. Nec tamen cato quieuit, sed præturam petijt, ne priuatus consulibus aduersaretur. At illi cùm hoc timerent, quòd uidebant præturæ dignitatem in Catone parem fore consulari potestati, senatum habuerunt multis ignorantibus, & in eo decreuerunt, primò quidem uti prætores qui creati essent, confestim magistratum inirent, neque consuetum tempus expectarent: deinde ne fraudi esset si quis eum magistratum per ambitum obtineret. Et simul ipsi amicos & ministros ad petitionem eius concitarunt, porrigentes argentum, & ipsi suffragio

præsidentes. Et cùm nihilominus omnia ipsorũ studia Catonis uirtus superaret, erubescentibus cunctis, suffragium non dedere Catoni præturam petenti, qui uel precio comparandus fuerat ad eum magistratum gerendum: & cùm prima tribus eum nominasset, Põpeius id animaduertens, turpißimè mentitus se tonitrua audiuisse, comitia dissoluit. Nihil enim fas erat agere, cùm talia contigissent. Post hæc rursus magnis largitionib. freti, & optimatibus ex campo per uim pulsis, prætorem fecerunt Vatinium pro Catone, quo in loco ferunt eos qui suffragium tulerant, continuò præ uerecũdia è campo fugisse. Reliqui uerò qui id grauiter ferebant, tribuno quodam plebis concionem præbente, Catonem induxerunt, qui omnia quæ futura erant & reipublicæ euentura, quasi à [illegible] us prædixit, ciuesq́; in Pompeium & Crassum concitauit, qui ita sibi conscij essent, ita Rempub. administrare cuperent, ut timerent Catonem prætorem fieri. Tandem uerò cùm domum reuerteretur, tanta multitudo eum prosecuta est, quanta ne omnes quidem illos qui prætores erant creati. C. deinde Trebonio legem promulgante de prouincijs consularibus, ut alter Hispaniam Aphricamq́; haberet, alter Syriam & Ægyptum, & quibus uideretur terrestribus naualibusq́; copijs bellũ inferrent, cæteri omnes cùm desperarent prohibere

bere posse, supersederunt, nec aduersati sunt. Catoni autem contradicere uolenti, uix tempus duarum horarum ad dicendum concessum est: qui cùm multa dicendo ac præmittendo tempus consumpsisset, non permiserunt ut amplius loqueretur, sed minister eum adhuc dicentem & in suggestu stantem arripuit. Quinetiam cùm ex inferiori loco uociferaretur, multiq; ex ea re turbati essent, rursus per lictorem apprehensus extra forum tractus est, ibiq; relictus. Cato uerò simulatq; dimissus est, rursus ad rostra magna uociferatione reuersus, monebat ciues ne hoc paterentur. Hoc modo cùm sæpius ex eo loco deductus semper rediret, molestè id ferens Trebonius, iussit ut Cato in Carcerem duceretur: quòd cùm factum esset, ingens multitudo ciuium sequebatur, & ipse Cato inter ambulandum cohortari ac monere contra legem non desistebat: quamobrem territus Trebonius, Catonem dimisit. Et illa quidem dies frustra consumpta est. Posteris uerò diebus partim minis, partim largitionibus, uno præterea ex tribunis plebis Aquilio armis depulso, ipsoq; Catone qui tonitru auditum esse clamabat, foro deiecto, multis uulneratis, nonnullis etiam interfectis, per uim legem tulerunt: quod quidem tam indignè tulerunt boni, ut plerique statuas Pompeij ob indignationem cæderent: sed hæc quidem fieri

cato prohibuit. Deinde cùm de prouincijs exercituq; cæsari prorogandis referretur, non amplius cum plebe egit cato, sed ad ipsum Pompeium conuersus, attestatus est ac prædixit in suam ceruicem cæsarem armari, idq; non uidere nunc, uerùm enim eo tempore sensurum esse, cùm propter grauitatem ac potentiam nec deponere ualeret, nec perferre: proinde fore ut eo tempore catonis reminiscatur, intelligatq; non minus utilitatis inesse sententiæ suæ, quàm honestatis atque iustitiæ. Hæc tamen Pompeius neglexit, confisus felicitati suæ, nec putans fieri posse ut cæsar ab eo disiungeretur. Sequenti uerò anno prætor factus cato, non tantum uisus est dignitatis ei magistratui afferre, quantum demere, sæpe nudis pedibus & sine toga ad rostra ueniens, & causas capitales clarorum uirorum eo habitu cognoscens. Tradiderunt & nonnulli, iudicia nonnunquàm post prandium, cùm uinum potasset, eum exercuisse: quod tamen falsum est. Cùm autem populus Romanus largitionibus corruptus tanquam mercenaria opera suffragijs uteretur, cupiens mederi huic parti reipub. Cato, senatui persuasit decernere, ut hi qui designati essent, si nullum accusatorem haberent, ipsi tamen iudicium subire atque rationem reddere cogerantur. Hoc periniquè ferebat ij qui magistra-

ſtratum petebant, iniquius etiam plebs largitionibus aſſueta. Itaque cùm cato poſtridie ad roſtra ueniſſet, multitudo hominum in eum impetum fecit, clamans, deteſtans, ac percutiens illum, quoád uniuerſi qui circa roſtra erant, aufugerent. Ipſum uerò catonem multitudine preſſum atque delatum, uix roſtris apprehenſis continere ſe potuiſſe dicunt: ſed cùm in roſtra ſe recepiſſet, grauitate & autoritate turbam ſedauit, clamoresq; repreſſit, & oratione habita miti, attentè auditus eſt, turbationemq; omnem ex animis deleuit. Ob quam rem cùm à ſenatu laudaretur, At ego, inquit, P.C. uos minimè laudo, qui me pratorem in tanto periculo deſeruiſtis. Hi uerò qui magiſtratum petebant, cùm ſinguli à largitionibus deterriti eſſent, in unum conuenerunt, contuleruntq; unuſquiſq; duodecim millia & ſemis drachmarum argenti, facta ſponſione, ut qui ex eis per largitionem peteret, id argentum perderet, arbitrum ad eam rem catonem eligunt, & pecuniam apud illum deponere ſtatuunt: ſed ipſe cato pecuniam quidem recipere noluit, fideiuſſores tamen recepit. Cùm autem dies comitiorum ueniſſet, obſeruans etiam ſuffragia, deprehendit quendam ex ſponſoribus contra pacta egiſſe, ipſumq; damnauit, & eius pecuniam alijs tribuit. Illi uerò iuſtitiam atque integritatem

homi

hominis admirati, pœnam remiserunt, satis pœnarum dedisse illum arbitrati, quòd à catne esset damnatus. Sed ea res non mediocrem inuidiam in Catonem concitauit, quasi senatus iudicium ac magistratuum uim atque potestatem sibi arrogaret. Neque enim ulla uirtus est qua magis inuidiam cōtrahat, quam iustitia, quàm potentia & fides populorum maximè sequuntur. Neque enim duntaxat in honore habent iustos quemadmodum fortes, neque admirantur quemadmodū sapientes, uerumetiā amant, atque eis confidunt: ex illis uerò quos suprà memoraui, alios timent, aliis parum credunt, prӕterea arbitrantur natura magis quā uoluntate illos excellere, putantes fortitudinem & prudentiam, alteram acritatem quandam, alteram robur animi esse. Iustum uerò quemuis esse posse, modò prauitates repellat. Itaque iniuriam maximè ut inexcusabile uitium improbis dicunt. Quamobrem catoni tunc omnes potentes atque clari inuidebant, & inprimis ipse Pompeius, qui putabat Catonis gloriam suӕ potentiӕ officere, atque ea de causa semper quosdam summittebat calumniatores in catonem, quorum unus P. Clodius, qui rursus cum Pompeio in gratiam reuersus, catonem criminabatur multū argenti sibi in cypro expilauisse: Pompeio autem bellum inferre quòd nuptias filiӕ ut indignas repudiasset. Ad hӕc respon-

Inuidia comes iustitiӕ.

rñdebat cato, se tãtum argenti ex cypro Romã detulisse sine ullo milite, quantum Pompeius ex omnibus triumphis ac bellis, quibus uniuersum terrarum orbem turbasset, non attulerat. Affinitatem uerò Pompeij nunquam elegisse, non quòd indignum putaret, sed quòd non eadem in Repub. esset mens ac uoluntas. Nam se quidem prouincia abstinuisse cùm sibi à senatu post praeturam ultrò traderetur: Pompeium uerò partim pro se accepisse prouincias, partim alijs procurasse, nunc autem sex millia militum in Galliam ad Caesarem mittere, quos neque Caesar petierat à senatu, nec ipse Pompeius autoritate senatus concessit: sed tot hominum, tantae armorum copiae, tot equiratiae sunt ac remunerationes priuatim elargitae. Imperatorem appellatum Pompeium alijs prouincias exercitusq; commisisse, ipsum uerò domi manere ut seditiones & turbas aleret: quibus rebus manifestum est imperium affectari à Pompeio. Hoc modo Cato Pompeium ultus est. Erat M. Faonius Catonis amicus, atque aemulus, qualis Appollodorus Phalereus dicitur Socratis fuisse, uir quem faciliter uerba mouerent, nec id quidem modicè aut humanè, sed usque ad insaniam atque furorem. Hic aedilitatem petens repulsam ferebat: cui cùm faueret cato, animaduertit tabulas una manu omnes perscriptas: itaq;
hanc

hanc machinationẽ redarguens, & tribunos super ea re appellans, comitia dissoluit. Postea autem Faonio ædili facto, & cetera pro eo munera obiuit, & spectaculum addidit in theatro, proponens certantib. non ex auro coronas, sed quemadmodum in Olympico fieri solet, ex oleastro. Dona etiam attribuit, Græcis quidẽ ex porro, & lactuca, & raphano, & blito, & apio: Romanis autem uini amphoras, carnes, porcinas, & ficus, & cucumeres, & lignorum fasces: quorum utilitatem alij deriserunt, alij laudauerunt propter Catonis austeritatem. Faonius inter multitudinem se conijciens, & cum alijs sedens, Catoni applaudebat, admonebatq; ut uictoribus ea dona tribueret, attestabaturq; se Catoni hanc potestatem concessisse. In alio autem theatro collega Faonij magnificè ludos faciebat: sed uniuersa multitudo illum reliquerat, & ad Catonem Faoniumq; pro rei nouitate se contulerat. Fecit autem Cato hæc, ut doceret oportere eum qui ludos faceret, ludis uti, & gratia magis ac simplicitate certare, quàm tantos apparatus & sumptus in rem non utilem consumere, & curas ingentes ea de causa suscipere. Post hæc uerò cùm Scipio, & Hypsæus, & Milo consulatũ petẽtes non solùm illis solitis usitatisq; largitionibus, sed etiam armis & necibus contenderent, ac temeritate & audacia bellum

ciuile

ciuile concitassent, quibusdam censentibus Pompeium comitijs præficiendum, contradixit Cato, neque oportere, inquit, à Pompeio legibus præsidendum esse, sed Pompeio à legibus. Verùm postea cùm per multos dies tria ueluti castra forum obsiderent, censuit antequam summa necessitas cogeret, spontè & gratia senatus eam rem Pompeio esse mandandam, ex duobus malis quod minus foret eligens, ne cùm ciuitas seditionibus atque armis diu afflicta esset, tunc demum in potestatem unius deueniret. Dixit igitur sententiam in senatu M. Bibulus Catonis necessarius, qua censebat solum Pompeium consulem designandum. Fore enim ut uel respublica quietem accipiat Pompeio gubernante, uel meliori seruiat. Cato autem assurgens contra expectationem omnium Bibuli sententiam laudauit, asserens præstare ut quæuis potestas in urbe sit, quam rempublicam sine magistratu ac præside manere. Se quidem expectare ut Pompeius rempublicam sibi commissam laudabiliter tueatur & gerat. Per hunc modum consul designatus Pompeius, à Catone postulauit, ut in suburbanum ad se ueniret: qui cùm uenisset, amicissimè eum recepit, atque gratias egit, rogauitq; ut sibi in consulatu gerendo adiutor esse uellet, se ex illius autoritate cuncta facturum. Ad hæc respondit Cato, se

neque priori tempore aliquid unquam contra Pompeium fecisse inimico animo, neque in præsenti ut gratiam eius sibi cõpararet, sed pro utilitate reipublicæ semper locutum esse. Priuatim quidem igitur sese Pompeio affuturum si Pompeius id postulet, publicè uerò etiam si non postulet, omnia perscrutaturum. Et sanè ita fecit ut promiserat. Primùm enim magnam ac nouam pœnam aduersus locupletores Pompeio statuente, præterita condonanda censuit, futura uerò punienda. Neque enim finem præteritorum facinorum faciliter reperiri posse, nec noua pœna quæ nũc imposita est, punienda esse delicta tunc commissa, cùm lex aliam pœnã statuebat. Deinde cùm multi summi uiri hac ipsa lege rei postularentur, Pompeiusq; interdum pro amicitia & familiaritate eorum se facilem præstaret, remitteretq; seueritatem, increpabat eũ Cato uehementer atque excitabat. Præterea cùm Pompeius commendationes reis dari in iudicijs consuetas per legem uetuisset, ac postea ipse Munatio Flacco commendationem scripsisset, Cato qui in ea causa iudex erat, cùm recitari cœpta esset Pompeij commendatio, aures manibus clausit, legiq; illam prohibuit. Flaccus uerò ipsum ex iudicibus reiecit, & quidem post oratam causam, sed nihilominus condemnatus est. Omnino autem difficilis atque anceps scrupulus erat Cato

ijs qui in iudicium uocabantur. Nullus enim reorum habere iudicem uolebat catonem, & tamen reijcere formidabant. Nam multi eo ipso condemnati sunt, quòd catonem reijciendo non satis confisi suæ innocentiæ uidebantur. Multis etiam in magni opprobrij partem obijciebatur, quòd catonem iudicem oblatum recipere noluissent. Post hæc cùm cæsar in Gallia magnas haberet copias, Romæ uerò pecunia, largitionibus & amicis plurimũ posset, tunc demum monitiones catonis diu antea prædictæ Pompeium quasi dormientem excitarunt: cumq; etiam tunc piger uideretur ad cæsarem compescendum, perrexit cato consulatum petere, quasi cõfestim arma cæsari arrepturus, eiusq; insidias patefacturus. Competitores catonis duo fuerunt, ambo gratiosi, quorum alter P. Sulpitius plurimum catonis autoritate ac potentia omni tempore fretus, non rectè tunc facere uidebatur, neque satis gratum se erga catonem præstare. Ipse tamen cato nunquam questus est, sed minimè admirandum esse dixit, si id quod quis maximũ bonũ esse putat, alteri nõ cõcedat. Senatui uerò persuasit, uti ipsos qui consulatum peterent, per se Romanum pop. appellare iuberent; nec per alios quicquam agere: ob quod etiam magis homines sibi aduersos fecit, quasi non solum accipiendi pecuniam, uerumetiam gra-

tiam concedendi populo Romano reuerentiam abstulisset. Adhaec accedebat, quòd nec ipse ad dicendum pro se satis idoneus erat, sed dignitatem morum potius conseruare uolebat, quam compellando atque rogando dignitatem maigstratus acquirere: neque ut amici hoc facerent permittebat, ob quod multitudo capi & deliniri solet. Itaque uictus à competitoribus consulatum non obtinuit: & cùm ea res non solum ijs qui repulsam tulerant, uerùm amicis quoque & familiaribus rubori esse soleret, & tristitiam atque calamitatem per multos dies afferret, ipse Cato ita negligenter id tulit, ut sequenti die unctus in campum descenderet, & post prandium rursus ut solebat sine calceis & tunica in forum ueniens, unà cum familiaribus ambularet. Hoc factum Catonis Cicero reprehendit, quòd rebus poscentibus ut consul fieret, non studuerit populum humanitate delinire, sed etiam ad reliquum tempus defessus fuerit. Atqui praeturam quidẽ rursus petijt, idq; illa de causa se facere dixit, quòd non iudicio populi Romani, sed uiolentia atque corruptione quorundam hominum in ea petitione succubuisset. At consularibus comitijs nullã fraudem adhibitam, sed non satis populo Romano suos mores probatos fuisse, quos neque mutare ob eam causam, neque cùm illis utatur, uelle se rursus periculum sui facere. Inde

Catonis tolerantia in consulatus repulsa.

cùm

Cæsar in bellicosissimas nationes impetum fecisset, easq; superasset, Germanos etiam contra fœdus bello lacessisset, & trecenta hominũ millia occidisset, alijs ob rem prosperè gestam supplicationes decernentibus, Cato censuit ipsum Cæsarem ijs dedendum quibus contra fœdus bellum intulerat, neque faciendum ullo modo ut ipsi in se atque in rempub. tantam pollutionem reciperent. Attamen, inquit, dijs immortalibus gratias agendas esse, quòd pro hac tãta imperatoris nostri temeritate, in exercitum nostrum pœnas non uerterunt, sed reipub. pepercerunt. De his Cæsar certior factus, epistolam scripsit ad senatum, in qua multa maledicta in Catonem congessit. Qua lecta, Cato ipse assurgens, non ab ira, neque ab obtrectatione aliqua, sed ab ingenio atque ratione crimina quæ in se dicta erant, iurgio similia esse ostendit, & ludum aliquem pompamq; continere. Deinde mentem Cæsaris ab ipso initio patefaciens, & omnem illius uoluntatem quasi ipse socius atque coniuratus foret aperiens, ac docens, non Britannorum neque Celtarum filios, sed ipsum Cæsarem esse formidandum, ita mentes omnium mutauit & acuit, ut amicos Cæsaris, uehementer pœnituerit, quòd eiusmodi epistola in senatu lecta facultatem Catoni dedisset, ut uerbis pro iustitia factis, Cæsarem meritò & iustissimè redargueret. Ni-

hil tamen à senatu decretũ est, uerba dũtaxat habita, oportere cæsari successorẽ dari. Amicus cæsaris dicentibus ut Pompeius etiã arma deponeret, prouinciasq; dimitteret, quod ni faciat, cæsarem quoque non esse facturum: iam illa uociferans cato quæ ab initio prædixerat, aduentare scilicet uirũ, & manifestißimè uim afferre cum illis ipsis copijs, quas à decepta ciuitate adeptus foret, apud plebem quidem quæ cæsari fauebat plurimum, promouit nihil, senatum uerò in suam sententiam traduxit. Dein de cum Arimino cæsar occupato ad urbem contendere diceretur, hinc iam uniuersi catonem intuebantur, tam Pompeius, quàm cæteri omnes, utpote qui primus omnium ista uidisset. Dixit igitur cato: At si ijs quæ ego prædicabam credidissetis P. C. nec unum nunc timeremus, nec etiam in uno spes nostras haberemus. Pompeio uerò respondente, prouidentius ea à catone prædicta, amicitius autem à se facta, consuluit cato uni Pompeio committendum ut uideat ne quid respublica detrimenti capiat. Etenim eorundem hominũ esse solet, magna inferre mala, ac repellere. Pompeius igitur cùm neque exercitum paratũ haberet, nec quas tunc diligebat copijs satis credendum putaret, urbem deseruit. Cato uerò cùm Pompeium sequi decreuisset, minorem eius filium in Brutios ad Munatium misit, maiorem uerò

rò unà secum duxit: domus autem & filiarum suarum gratia, Martiam rursus accepit, quæ tũc uidua erat, & ab Hortensio hæres relicta. Quod eius factũ maximè cæsar carpendo auaritiam catonis criminari conatur. Nã si indigebat, inquit, cur eam dimisisset? sin autem non indigebat, cur eam recepisset? nisi uidelicet illã mulierem tanquam escam à principio posuisset, & iuuenem dimisisset ut diuitem reciperet. Ad hæc autem quæ à cæsare dicta sunt, probè illa conueniunt quæ dixit Euripides in eos qui Herculi timiditatem exprobrabant: Primùm quæ fas est dicere: nam dicere fas non est, timidum esse Herculem. Nam persimile est Herculi timiditatem animi obijcere, & catoni turpitudinem questus. An uerò improbandæ sint hæ nuptiæ, alterius erat considerationis. Sed postquàm Martiam recepit, & curam rei familiaris, ac filias ei commisit, ipse Pompeium secutus est, à qua die ferunt neque capillos neque barbam deposuisse: luctum uerò ac mœstitiam pro tantis reipublicæ cladibus, siue superarent, siue superarentur, eodem modo semper obseruasse. Sortitus autem Siciliam prouinciam, ac Syracusas profectus cùm audiuisset Asinium Pollionem cum multis militibus Messanam traiecisse, misit qui eius traiectionis causas ab eo perquirerent: sed cùm ab Asinio contrà, rerum nouatarum Romæ cau

sas rogatus esset ipse, & simul cognouisset Pompeij fugam ex Italia, res diuinas permagnam obscuritatem multosq; in se errores habere questus est: siquidẽ Pompeio in his rebus quibus nihil iustitiæ inerat, semper dij fauissent, tunc uerò patriam seruare cupientem & pro libertate pugnantem deseruerint. Quanquam itaque Asinium ex insula deturbare posset, tamen ne Siciliam cladibus belli inuolueret, abeundi consiliũ sumpsit, monitis prius Siracusanis ut de salute suæ ciuitatis prouiderent, Dyrrhachiũ ad Pompeiũ nauigauit. Cũ in castra peruenisset, semper in eadem sententia fuit: censebat enim oportere ut bellum protraheretur, sperans ut tractu tẽporis iræ mitigarentur, neque ferendum putabat ut populus Romanus seipsum pugna ferroq; trucidaret. Suasit etiam ut Pompeius cæteriq; primarij uiri decernerent, ne qua ciuitas socia aut amica populi Rom. diriperetur, néue quisquam Romanus ciuis extra aciem interficeretur. Hac ille humanitate multos mortales ad partes Põpeij cõuertit. Missus deinde in Asiã, ut apparatus nauiũ delectusq; militũ acceleraret, secũ duxit Seruiliam sororem, & Luculli puerum ex Seruilia genitum. Nam Seruilia quidem post mortem uiri se Catonis potestati subiecerat, eumq; sponte sequebatur ob aduersam impudicitiæ famam abstergendam. Veruntamen

men Cæsar ne in hac quidem parte Catoni pepercit, & in cæteris quidem (ut uidetur) nihil erat opus Catone. Nam ij qui à Pompeio missi erant, summa cum diligentia cuncta perfecerant. Rhodios duntaxat autoritate atq; oratione sua permouit, & Seruiliam illic atq; puerum relinquens, ad Pompeium rediјt cum magnis terrestribus atq; naualibus copijs. Atq; in eo tempore maximè Pompeij mens ac sententia cognita est. Nam cùm naualibus copijs præficere Catonem decreuisset, & haberet naues pugnaces circiter quingentas, præter lyburnicas & exploratorias & scaphas, subitò mutauit sententiam, Bibulumq; classi præfecit, putans non id laborare Catonem ut Cæsar superaretur, sed ut omnino respublica libera foret, tam Pompeio quàm cæteris potentibus è medio sublatis. Sed in quadam pugna quæ Dyrrhachij commissa est, cùm ipse Pompeius ad pugnam milites hortaretur, ducesq; idem facere iuberet, tacentibus cunctis Cato orationem habuit de libertate, de uirtute, de gloria, de contemnenda morte, quæ in philosophia didicerat, prout tempus patiebatur differens, tandemq; orationem suam in deos conuertens, utpote præsentes, & illos intuentes qui pro patria pugnaturi erant, ita militũ animos incendit, ut cum summo clamore, summoq; decernendi desiderio pugnam deposcerent, omnesq; Cæsaris

cohortes ea die in fugam uerterent, nisi Cæsaris fortuna, & Pompeij infelicitas obstitisset, ut in eius uita scripsimus. Tunc aūt omnibus ob ea quæ gesta erant letitia exultantibus, Cato ipse plorauit patriæ fortunam, & ambitionem detestatur, cernens multos ac bonos ciues in acie cecidisse. Deinde Pompeius Cæsarem persecutus cùm in Thessaliam uenisset, multæq; copiæ Dyrrachij essent relictæ, & præterea multæ pecuniæ, multi Ro. ciues, omniū custos atq; dux Cato præficitur, datis sibi quindecim cohortibus. Atq; id fecit Pompeius: quia Catonis præsentiā formidabat, quē ut absentem firmißimū uictis refugiū, sic præsentem uictori sibi minimè cōcessurū existimabat, nec permissurum ut pro arbitrio uictoriam exerceret. Accepta deinde apud Pharsaliam clade, in ea sententia fuit Cato, ut si Pōpeius interisset, omnes qui secum erāt in Italiā reduceret, ipse uerò solus tyrannidem fugeret, atq; in exiliū iret: sin autem Pompeius euasisset, omnino copias illas Pompeio conseruare. Hac igitur mente in Corcyram ubi naues erāt delatus, cùm Ciceronem ibi offendisset, perrexit primum omnes copias illi tradere, & sese ei summittere, ut decens erat prætorium uirum consulari: sed Cicerone non recipiente, & in Italiam abeunte, cognita Pompeij uoluntate, qui cùm minimè tempus exposceret, eos qui in Italiam

liam nauigabant, afficere supplicijs, & in primis ciceroni ipsi manus afferre cogitabat, priuatim ipsum corripiens ciceronem ex manifesto periculo liberauit, & cæteris facultatē abeūdi præstitit. Arbitratus uerò Pompeium Magnum in Aegyptum aut Libyam peruenisse, ad illum ire perrexit cum omnibus copijs, data prius potestate abeundi ijs qui non uoluntariè sequerentur. Catoni oram Libyæ præteruecto fit obuiam Sextus Pompeij filius minor natu, qui mortem patris nunciauit. Cuius mortem cùm uniuersi grauiter ferrent, nec alium quā catonem ducem sequi uellent, cato pudore simul ac misericordia uictus, uiros bonos, quiq; specimen fidei suæ ediderant iam, destitutos & ancipites in terra peregrina deserere noluit, sed principatum subijt, & in cyrenem perueniens à cyrenæis receptus est, cùm paucis antè diebus Labienum exclusissent. Hîc cùm audisset Scipionem ad Iubam regem so recepisse, & Appium Varum Aphricæ præfectum unà cum Scipione esse, profectus ad eos pedes hyberno tempore, multis asinis qui aquam ferrent congregatis, multum præterea commeatum ferens, multos etiam currus ducens, & insuper homines qui Psylli nominantur, qui morsibus serpentum medentur ore trahentes uenenum, & ipsos serpentes cantibus mitigantes, septem continenter diebus iter fe

cit, ipse semper absq; equo & uehiculo agmen praecedens. In caena uerò sedebat: nam post Pharsalicam pugnam hoc quoq; priori maestitiae addiderat, ut nunquàm iaceret nisi cùm dormiret. In Aphrica hybernis peractis exercitum eduxit: erant militum circiter decem millia. Res autem pessimo loco erat, Scipione & Varo simul contendentibus, & ob id Iubam obseruantibus, hominem propter opes & potentiam tumentis superbiae, qui primo Catonis aduentu thronum suum medium posuit inter Scipionem & Catonem: quod cùm animaduerteret Cato, sublata sella ad aliam partem se contulit, & Scipionem inter se & Iubam medium fecit, quanquàm sibi infensum atq; inimicum, utpote qui librum aduersus illum ediderat. At hoc quidem non attendunt homines Catonis factum: si uerò Philostratum in Sicilia medium ambulans habuit in honorem, Philosophiae, illum accusant. Tunc igitur Iubae insolentia repressa, qui quasi satrapas effecerat sibi ijs qui cum Scipione erant omnibus conciliatis, cùm ducem Catonem cuncti sequi uellent, & praecipuè Scipionis ac Vari milites, negauit se contra leges imperium suscepturum, quas ut seruaret, aduersus Caesarem bellum gerebat, neq; se pro praetore dum proconsul adsit antepositurum. Nam Scipio proconsule prouinciam obtinebat, spesq; nonnullis erat

Liber à Catone in Scipionē editus.

in Scipionis nomine, quasi in Aphrica id esset ad uictoriam fatale. Accepto itaq; Scipio principatu, cùm ille statim Iubæ gratia omnes Vticenses qui in ætate erant trucidare uellet, urbemq́; funditus euertere, utpote cum Cæsare sentientes, Cato obstitit. Attestans, enim ac uociferans in concilio uix crudelitatem eorum coërcere potuit, ac partim Vticensium rogatu, partim ex Scipionis sententia, custodiam Vticæ recepit, ut neq; inuita neque uolens partes Cæsaris sequeretur. Ea urbs opportunissimo loco sita, & adeundè munita erat, magis tamen à Catone confirmata est. Nam & annonæ uim introduxit, & mœnia turribus, uallo, fossaq; muniuit, præsidiaq; imposuit. Ciues autem quicunque puberes erant ablatis armis pro turribus collocauit, reliquos in urbe continuit, uehementi diligentia adhibita, ne cuiquam eorum inferretur iniuria, nec inferre aliis ipsi possent. Arma uerò & pecuniam & frumentum inde ad castra mittebat, habebatq; eam urbem quasi horreum belli. Quòd autem Pompeio Magno prius, idem tunc Scipioni suadebat, ne signa conferret aduersus homines pugnacissimos, sed protraheret bellum, tempusq; contereret, quoad tyrannidis acies obtunderetur. Sed Scipio Catonis consilia neglexit, & aliquando etiam timiditatem exprobrauit, scribens ad eum,

sa-

satis non esse si ipse in urbe sit & mœnibus circundetur, nisi etiã cæteros impediat quò minus ea quæ optima factu sunt exequantur. Ad hæc rescripsit Cato, se paratum offerens cũ ijs copijs quas in Aphricam duxerat, in Italiam traijcere, & Cæsarem ab illis in se conuertere. Cùm uerò hoc quoque Scipio aspernaretur, manifestißimè cernebatur in Catone pœnitentia, quòd principatum concessisset ei, qui neq; belli artibus ualeret, neque si fortuna aliqua uinceret, temperatè uictoria usurus foret. Quã obrem & secum ipse agitabat, & familiaribus patefecit, se non bonam spem in bellum habere propter imperitiam ac superbiam ducis, ac etiam si Cæsar ipse superaretur, se Romæ nõ mansurum, sed in exilio futurum propter crudelitatem & superbiam Scipionis, qui iam tũc insolentes minas aduersus multos iactaret. Et euenit quidem citius quàm expectaret Cato, ut à Scipione male pugnatum esset, & prima nocte quidam à castris ueniens tertia ante pugnam commissam die, Cæsaremq; uicisse nũciauit, capta etiam esse castra, Scipionem & Iubam cum paucis euasisse, reliquas omnes copias funditus esse delatas. His auditis, uniuersa ciuitas ad huiusmodi nuncium attonita uix se intra mœnia continebat. Quod cùm animaduerteret Cato, singulos monendo atque consolando, quòd non tanta essent, quanta nuncia-

bant

bantur mala, sed rem uerbis augeri, trepidationem sedauit. Postridie uerò Romanos ciues qui Vticæ negociabantur, quorum trecentos in cōsilium delegerat, per præconem in templum Iouis acciri iubet: quo facto, uenit ipse in templum sine ulla trepidatione, uultu pacato, quēadmodum priori tempore solebat, librum in manibus tenens: dum illi cogebantur, lectitare cœpit. Erant in eo libro scriptæ rationes rerum quas ad bellum præparauerat, instrumentorum, armorum, frumenti, balistarum. Coacto autem consilio, incipiens ab ipsis trecentis uiris, laudauit fidem & studium eorum, quòd consilio, quòd corporibus, quòd pecuniis bene de repub. meruissent, deinde cohortatus est ne spem abiicerent, néue in diuersas partes aufugerent, sed se in unum continerent, fore enim ut eo modo plus roboris in resistendo haberent, faciliusq; à uictore salutem impetrarent. Proinde sibiipsis consulerent in utram uellent partem: si tamen periculis sese obiectare uelint, & pro libertate pugnare, se non solùm uirtutem eorum laudaturum, uerumetiam ducem ac socium se præstiturum, quoad extremam sortem patriæ experirentur, quæ nec Vtica sit, nec Adrumetū, sed Romana urbs, quæ sæpe maioribus periculis euaserit, & sese receperit. Multa quidem esse illis ad salutem parata, & præcipuè quòd aduersus eum hominem bel

Oratio catonis ad Rom.

bellum gererent, qui à tempore ac fortuna totus penderet. Hispaniam ad Pompeium iam defecisse, urbem uerò ipsam Romanam nondum frenum seruitutis propter insolentiam recipere, sed grauiter ferre, & ad res nouas conspirare. Denique hostem ipsum pro exemplo habendum, qui nullum recuset periculum ut patriam suam ac iura subuertat: quod cùm ille faciat pro iniuria, quantò magis eos facere decet, qui si uicerint felicitatem adepturi, si uincantur gloriosissimam mortem obituri sint. Debere tamen ipsos per se consulere, deos præcantes ut pro uirtute quam superiori tempore præstiterunt, ea res feliciter eueniat. Hæc cùm diceret Cato, plurimi oratione eius ducebantur, ac fortitudinem hominis humanitatemq; intuentes, quasi periculorum imminentium obliti se efferebant, ut corporibus & armis eorum arbitratu suo uteretur, utpote solus omniũ inuictißimus dux, & cuiuscunq; fortunæ uictor. Satius enim fore ut eũ sequentes morerẽtur, quã si eo deserto salutem recipiant. Cùm uerò quidam censeret seruis libertatem esse dandam, & pleriq; eius sententiam laudarent, negauit Cato se ullo modo id passurũ: neq; enim esse iustum, neq; legibus consentaneum: si tamen domini liberare uelint, recepturum. quod cùm multi pollicerentur, iußit eorum nomina adi atq; scribi. sic concilium dimisit. Nec multò

to post afferuntur sibi literæ à Iuba & Scipione, quorum Iuba quidem cum paucis in monte quodam latebat. Scipio autem non longè ab Vtica naues conscenderat, atq; in portu ipso euentum rerum expectabat. Ambo à Catone per literas postulabant quid sibi agendum uideretur. Iuba expectare etiam se scribebat, ut relicta Vtica cum exercitu obsesso sibi succurrat. Cato itaq; eorum tabellarios quoad priora consilia firmarentur, retinuit. Et senatores quidem promptissimè seruos dabant, manumittebantq;, & armabant: cætera autem multitudo ueluti nauicularij, fœneratores, & cætera huiusmodi turba, qui maximam partem fortunarum suarum in seruis habebant, mirum in modum refrixerant. Velut enim corpora quædam faciliter incenduntur, & rursus remoto igne citò frigescunt: sic dum præsens erat Cato, uersabaturq; in eorum oculis, ad uirtutem incendebantur: cùm uerò discederet, atq; ipsi per se erant, Cæsaris formido plus ualebat quàm honesta consilia. Qui enim sumus? aiebant illi, cuiue bellum inferre paramus? Nónne hic est ille Cæsar qui omnē Romanorum habet potentiam? Nostrûm autem nemo est Scipio, neq; Pompeius, neq; Cato, sed quibus temporibus uniuersi mortales timidiores sunt quàm oportet, in his temporibus nos pro libertate Romanorum ex Vtica pugnabimus aduersus eum

qui

qui & catonem & pompeium ex Italia pepulit? Et seruos aduersus cæsarem liberos faciemus, qui tantum libertatis ipsi habituri sumus, quantum ipse cæsar nobis concedet? cognoscamus nosipsos dum tempus est, ueniamq; petamus à uictore, mittamusq; ad eum homines qui illius iram deprecentur. Hæc multorum uerba erant, nam reliqui uim aduersus senatores parabant, putantes si eos caperent, & cæsari darent, fore ut ira cæsaris mitigata facilius salutem impetrarent. Quæ cùm cato audisset, nihil hanc mutationem reprehendit, Scipioni tamen Iubæq; rescripsit, ne Vticā accederēt. cùm uerò magna manus equitū à pugna quæ inter cæsarē & Scipionem cōmissa erat, euasisset, missi sunt ad catonem tres legati, non tamen omnes eadem mandata habebant. Nam alij ad Iubam eundum fore censebant, alij catonem ducem poscebant, alij Vticam accedere formidabant. Hæc audiens cato, M. Rubrio operam dedit ut nomina eorum reciperet qui seruos ad bellum manumittebant. Ipse uerò senatoribus assumptis, Vtica egressus tribunos equitum conuenit, eosq; rogauit ne senatores proderent, neq; Iubam potius quàm catonem sequi mallent, sed in urbē accederent, ut seipsos cæterosq; seruarent: esse quidem urbem ipsam inexpugnabilē, & multorum annorū uictum habere, omniq; appara

para

paratu belli abundare. Ea cùm senatores multu cum lachrymis precarentur, præfecti equitum ad equites retulerunt. Cato interea in quodam aggere unà cum senatoribus sedens, responsa equitum expectabat. Inter hæc M. Rubrius accedit cum summa indignatione nuncians motum in urbe fieri: quod cùm auditum esset, alijs quidem in lachrymas lamentationesq; conuersis, Cato eos confirmare tentabat. Nuncij post hæc ab equitib. uenere acerba postulantes: aiebant enim neque Iubam ducem sequi uelle pro mercede, neque cæsarem ullo modo timere, si catonem habeant ducem. Vticensibus tamen ex Phœnicia profectis, hominibus infidis, nullo modo intra eadem mœnia sese cōiuncturos: nam simulatq; cæsar copias suas ad urbem admoueat, inuasuros esse Romanos atque prodituros: proinde si uellet cato eorum opera ad bellum uti, Vticenses omnes uel expelleret urbe, uel intra mœnia trucidaret: quod si faceret, Vticam se accessuros pollicebantur. Ista catoni aspera nimium & intolerabilia uisa sunt, benignè tamen pro tempore respondit, se de eare unà cum trecentis deliberaturum: atque ita in urbem regressus offendit homines non clàm, neque latenter, sed coràm reclamantes si quis contra cæsarem impellat, cui neque posse se bellum inferre, neque uelle dicebant. Nonnulli etiam uoces contra

senatores iactabant, capiendos esse illos, & Caesari dedendos. Sed ipse licet haec audiret, tamen non audire simulabat, & erat quidem subsurdaster. Vt autem equites abire nunciati sunt, timens ne trecenti illi uiri contra senatores aliquid molirentur, profectus unà cũ amicis, cùm cerneret eos iam procul abeuntes, equo accepto consecutus est. Et equites Catonem intuentes cum summa laetitia conuersi eum receperunt, adhortantes ut unà secum esse uellet. In hoc loco ferunt Catonem lachrymasse, dum pro salute hominum senatorij ordinis, milites precaretur, manusq; tetendisse, & nonnullorum equos freno captos uertisse, armaq; ipsorum tenuisse, quoad ab equitibus extorsit, ut ea die iuxta Vticam morantes securitatem senatoribus praestarent. Vt igitur eos reduxit, & alios quidem portis, alios arci custodes imposuit, magnus metus plerosque inuasit, ne poenas darent mutatae uoluntatis. Postulabant igitur à Catone ut eos adiret. At senatorij pro Catone soliciti eum retinebant, neque dimissuros se, neque proditoros qui in tantis periculis eos seruasset, praedicabant. Manifestissimus enim, ut uidetur, sensus erat & zelus & admiratio uirtutis eius cunctis qui Vticae erant, cùm ipse nihil simulatè, nihil dolose faceret: uir qui cùm diu antea mortem sibi afferre decreuisset, ingentes tamen labo

labores & magnas curas pro aliis suscipiebat, ut cùm cæteri omnes securè iam uiuere possent, essentq; à periculo liberati, tunc ipse demum mortem obiret. Erat occulta eius deliberatio ad mortem, quanquam pro cæteris affligeretur. Venit igitur tunc ad trecentos solus, qui cùm ei gratias egissent, rogassentq; ne eos in suspicione haberet, sed fidei eorum crederet, & si omnes Catones non essent, neq; tantam magnitudinem animi præstarent, miserendum esse eorum imbecillitatis: censebant ad Cæsarem mittendum potissimum pro Catonis salute: quod si Cæsar non concederet, ne si ipsis sponte offerat, gratiam eius accepturos, sed quoad spiritus supersit aduersus eum pro Catone pugnaturos. Cato eorum sententia laudata, respondit ut pro seipsis (si ita uellent) Cæsarem precarentur, pro Catone autem nullo modo faciendum. Nam uictorum quidem esse deprecari, & eorum qui errassent ueniam petere: se uerò per omnem ætatem inuictum se præstitisse, & Cæsarem honestate atque iustitia longè superasse. Nec esse uictum aut captum Catonem, sed ipsum Cæsarem, qui bellum quod iandiu contra patriam parabat, cùm sæpe id negasset, nunc tandem conuictus est agitasse. Hæc locutus abiit. Cùm uerò audiret Cæsarem cum omnibus copiis aduentare, Dii boni, inquit, ut con-

Catonis mira constantia.

tra uiros, ad nos ille: & ad senatorios conuersus, monuit ne differrent dum equites adessent, saluti suæ prouidere. Et omnibus portis præter unam quæ ad mare prospiciebat, clausis, naues suis aßignauit, ordinauitq; uniuersos sine trepidatione ulla aut tumultu, egenis autem & tenuioribus pecuniam tradidit. Deinde cùm M. Octauius cum duabus legionibus haud procul ab Vtica castris positis, à catone postularet ut pro imperio definiretur, Cato nihil respondit, sed ad amicos conuersus, quis iam mirabitur, inquit, si res male gesta est, quãdo in ipsa morte cupiditatem dominandi in nostris hominibus cernitis? Inter hæc audiens equites iam abire uolentes Vticensium domos diripere, cursim ad eos profectus, primis spolia è manibus eripuit, cæteri uerò omnes abiecerunt, & cum summo rubore discesserunt. Post hæc Vticenses in urbem reductos orauit ne cæsarem contra ciues Romanos qui Vticæ erant irritarent, sed communiter pro omnibus salutem peterent: ac rursus ad mare rediens, curauit eos qui nauigaturi erant, & amicos hospitesq; cõplexus dimisit. Filio persuadere non potuit ut unà cum cæteris nauigaret, neque enim putabat ullo modo patrem esse deserendum. Erat autem etiam quidam Statilius ætate iuuenis, mente ualidus, Catonis imitator, huic suadebat cato ut inde nauigaret, nec cæsaris sibi inimici

expe

expectaret aduentum. Qui cùm se facturum negaret, respiciens Cato Apollonidem Stoicū & Demetrium Peripateticum, inquit, Vestrum hoc opus est iuuenem lenire, & ad curam sui ipsum conuertere. Totam noctem & magnam partem diei in dimittendis amicis, et pecunijs dandis consumpsit. Deinde L. Cæsar C. Cæsaris cognatus, quià trecentis ad Cæsarem mittebatur, à Catone postulauit, quemadmodum sibi uerba facienda uiderentur pro salute ciuium Rom. Nam pro te quidem, inquit, & manus apprehendendæ, & genua amplectenda erunt, Cato uerò nullo modo id faciendum respondit, sibi enim ipsi, si salutem petere uellet, ad Cæsarem eundum fore: sed nolle se tyranno gratias agere pro ijs rebus quas contra leges per iniuriam faciat. Nam contra leges facit qui salutem dat quasi dominus eorum, quibus nullo modo dominari potest. Quemadmodum tamen ille preces Romanorum ciuium exaudiat, simul considerare uelle. Hæc unà cum L. Cæsare meditatus, cum filio amicisq; comitatus est, amplexusq; uirum dimisit, & filium suum amicosq; reduxit. Et cùm cætera multa locutus est, tum illud præceptum filio dedit, ne unquam ad Remp. se conferret. Nam ut iam digna Catone faceret, nullum esse locum in rempub. aliter autem ut se gereret, turpe esse. Post hæc cùm aduesperasceret, bal-

neum intrauit, & inter lauandum cùm sibi Statilij in mentem uenisset, alta uoce Apollonidem uocauit, petijtq; an iuuenem dimisisset, eiusq; magnitudinem animi repreßisset, & an ille nauim ascendisset se inscio & insalutato. Respondente Apollonide, se multa cum illo uerba fecisse, uerum perseuerare illum in sententia, ut omnia faceret quæ Cato ipse faceret: subridens Cato, at hoc, inquit, confestim apparebit. Post lauacrum cum multis cœnauit sedens, quemadmodum post ciuile bellum consueuerat: neque enim iacebat nisi cùm dormiret. Cœnauerunt cum eo omnes familiares, & Vticentium magistratus, ac post cœnam magna & iucunda disputatio agitata est. Cùm deinceps philosophiæ quæstiones proponerētur, quoad peruentum est ad illa, quæ Paradoxa Stoici uocant, ueluti, solum uirum bonum liberum esse, omnes malos esse seruos: aduersus quæ cùm Peripateticus pugnaret, uehementer in ea disputatione accensus Cato, extendit disputationem miro certamine, ita ut omnes suspicarentur illum uitæ suæ finem facturum, atq; è rebus humanis migraturum. Itaque cùm silentium post uerba Catonis sequeretur, animaduertens Cato eorum mœstitiam, conatus est timorem auferre, & suspicionem quam antè conceperant, remouere. Quamobrem curas rursus illis iniecit pro præsentibus rebus,

quasi pro illis qui nauigarent solicitus foret, & pro illis qui pedestre iter facerent, cùm per deserta loca & aquæ expertia trãsituri essent. His ille dictis conuiuium dimisit, & facta cum amicis deambulatione, quæ illi post cœnam consueta erat, & ijs qui excubijs præerant ea quæ tempus poscebat locutus, in cubiculum ire cœpit: abiensq; filium, & amicorum quenq; magis quàm prius consueuerat amplexus est, ex quo rursus suspicionem præbuit necis futuræ. Cubiculum autem ingressus, cepit in manibus librum Platonis de anima, & maxima parte eius libri lecta oculos extulit, & cùm non uideret ensem pendêre (surripuerat nanque eum filius dum cœnabatur) uocato seruo, quis abstulit ensem poposcit. At illo tacente, rursus legere incœpit, & quasi non festinaret, sed alia de causa ensem quæreret, ut adferretur mandauit: quod cùm ille non faceret, atque ipse iam totum librum perlegisset, rursus singulos seruos uocauit, & maiori uoce ensem reposcere cœpit. Vnum etiam ex seruis pugno percussit, ex quo cùm ei manus tumefacta fuisset grauiter iam id ferens, & uociferans se inermem à filio atque seruis prodi, nõ prius destitit, quàm filius cum amicis uenit, & multis cum lachrymis se supplicem obtulit. Cato autem toruè ipsum prospiciens, An me, inquit, insanum putas, qui non rationibus, sed ui cõpescis?

Quid me uerò non ligas patrem, ac tandiu in uinculis tenes, donec Cæsar occupet nullo modo resistere ualentem? Sed nihil agis mihi crede, non enim mihi ense opus est ad mortem. Nam si breue tempus spiritum præclusero, & si caput parieti incussero, mori possum. Hæc cùm dixisset, adolescens lachrymans abijt. Cæteri etiam amici cubiculum egressi sunt, præter Apollonidem & Demetrium, qui intus remanserunt, ad quos Cato conuersus mitiori uoce: An uos quoque putatis retinendum esse hominem grandem natu, & iuxtà sedendo eum custodire? An rationem aliquam habetis, per quam possitis ostendere, non esse turpe Catoni salutem ab hoste petere? Quid igitur non uerba facitis? quid non argnitis me, ut primis illis rationibus quibus ad hunc diem uiximus repulsis, & per Cæsarem sapientiores facti, ingentes illi gratias habeamus? Atqui decreui equidem nihil de meipso, oportet tamen me deliberare, ita ut ea faciam quæ facienda uidebuntur. Deliberabo igitur uobiscum, si cum ijs rationibus quibus uos in philosophia utimini, id facio. Abite igitur bono animo, & monete filium meum ut patri uim non afferat. Ad hæc illi nihil respondentes, sed lachrymātes abiere. Qui cùm abijssent, Cato ensem sibi remissum nudauit, inspexitq;, & mei nunc iuris sum inquit: ac rursus ense reposito, lectitare cœpit. Ferunt

bis

bis librum de anima perlegisse totum, atq; subinde dormisse altißimè, ut etiam ij qui extra cubiculum erant, stertentem sentirent. Cùm esset circiter mediam noctem, uocauit ad se Cleanthem medicum, & Butam quendam, cuius opera ad res ciuiles plurimum utebatur. Erant hi ambo Catonis liberti, & Butam quidem ad portum misit, ut sciret an omnes nauigassent: medico autem manum ostendit tumore inflammatam, ob eam plagam quam (ut suprà diximus) seruo inflixit. Ea res spem omnibus præstitit, quasi consilio mortis abiecto, de uita cogitaret. Paulò pòst Buta rediit, & alios omnes præter Crassum nauigasse nunciauit: Crassum quibusdam impedimentis detineri, cæterum mare magnis fluctibus agitari. Quo audito, ingemuit Cato pro eorum qui nauigarant incommodis, & rursus Butam remisit, ut si quis cuiusquam rei indigeret, afferret. Iam erat circiter gallicinium, & rursus in somnum conuersus est: deinde reuerso Buta, & composita esse omnia renũciante, iußit eum prouidere ut porta clauderetur, & se in lectum demisit, quasi reliquum noctis quieturus. Vbi uerò Buta receßit, statim accepto ense, se sub pectus percußit: sed cùm ægrota manus minus altè uulnus imprimeret, non confestim exanimatus est, sed moribundus ex lecto prolapsus, abacum quendam geometricum, qui fortè iuxta lectum stetit, non

Interitus Catonis.

tonis consilium. Itaq; cùm multi faceret Catonem, exercitum admouebat: deinde cognita eius morte, dixisse dicitur: Inuideo morti tuæ Cato, nam & tu gloriæ meæ pro salute tua inuidisti. Reuera enim Cato, dum salutem à Cæsare consequi erubuit, non tam suam ipsius gloriam dedecorasse, quàm istius illustrasse uidetur. Quid tamen futurum fuerit, si petita esset salus, incertum est: creduntur uerò meliora de Cæsare. Mortuus est Cato quadragesimo octauo suæ ætatis anno. Filius uerò eius nihil mali à Cæsare passus est. Ferunt hunc filium Catonis dissolutum fuisse, & præcipuè erga mulieres male se temperasse. Vnde in Cappadocia cùm hospitem haberet Marphadatem quendam regulum, cui mulier pulcherrima erat, ac diutius quàm deceret apud ipsum moram traheret, talia in eum scripta sunt carmina: Cras abibit Cato post triginta dies, Porcius & Marphadates duo amici, & una anima. uocatur enim anima, Marphadatis mulier. Et præterea illa: Nobilis & clarus Cato regiam possidet animam. Sed hæc maledicorum uerba deleuit & falsa esse ostendit gloriosa mors. Nam cùm pro libertate patriæ contra Augustum & Antonium in Philippis pugnaret, inclinata iam Bruti acie, nec fugere uoluit nec latêre, sed in hostem ruens magna cæde edita, & quis ipse, & ex quibus ortus foret testatus, admi-

admirationem uirtutis suæ omnibus præstitit, atq; ita mortuus est. Filia etiam Catonis, uxor Bruti qui Cæsarem occîdit, neque pudicitia, neque fortitudine inferior fuit: nam & coniurationis aduersus Cæsarem fuit conscia, & quemadmodum nobilitatem suam decebat, generose mortua est. Statilium tunc se instar Catonis occidere uolentem, philosophi qui aderãt prohibuerunt: sequenti uerò tempore se Bruto coniungens, cùm fidem & studium in bello ostendisset in Philippis, & ipse mortuus est.

Dion.

GVARINO VERONENSI
Interprete.



ROFECTO *Sissi Senecion, quemadmodũ Troiam ijs minimè succensere Corinthijs ait Simonides, qui aduersus eam unà cum Achiuis expeditionem egerunt, quoniam illis ipsis etiam Glaucus ex Corinthijs genus ducens, promptißimum se belli socium asciuit: ita nec Academia Romanis aut Græcis meritò sit incusanda, ut qui pariter ex ea profecerunt, quemadmodum scripta nostra mox docebunt, Bruti & Dionis uitam continentia, quorum cùm alter quidem*

dem Platonis consuetudinē habuerit, alter uerò Platonicis innutritus sit disciplinis, uterq; perinde ac una ex palæstra ad maxima prodiere certamina. Nec uerò admirandum est, eos qui similia permulta ac confinia gesserint, ipsi uirtutis duci testimonium reddidisse quòd prudentiæ ac iustitiæ cum potestate comitem oportet esse fortunam, quò pulchritudinem pariter ac magnitudinem ciuiles suscipiant actiones. Nam sicut Hippomachus aliptes cùm exercitatos instructosq; ab se adolescentes ferentes è foro carnes aliquando uidisset, se illos ex suis esse procul agnoscere dictitauit: sic & doctorum hominum studia ac disciplinæ res eorum gestas pari uirtutis ratione prosequantur est necesse, quæ concentum quendā & similem eis aptitudinem afferant cum decore. Horum autem uirorum fortunæ, casibus quàm uoluntate magis eædem, ipsorum uitas ad similitudinem quandam perducunt. Ante exitum enim cæsus est uterquè, dum per multas & ingentes conflictationes nauare propositum nequiuissent: quodque super omnia longè mirabilius est, utrique genius suum significauit interitum, utrique haud beneuolum sanè phasma intuendum se obtulit. Tametsi quidā talia prorsus tollentes asserāt, nulli sapientes simulacrum comparuisse uel genium, ast puellos mulieresq; ac uecordes quosdam ex imbecil

litate

litate homines in animi horrore aut corporis intemperie constitutos, inanes & alienas opiniones attrahere, qui malum in seipsis esse geniũ superstitionem habent. Quòd si Dion atque Brutus grauißimi uiri, & sapientiæ studio dediti, ac nullam per affectionem morbúmue aberrantes, aut facilè captabiles, ab ipso ita dispositi fuere phasmate ut amicis ac familiarib. retulerint, haud scio an ex uetustißimis quendam maximæ admirationis sermonem cogemur admittere, quòd uiles quidam ac maligni dæmones cùm uiris bonis inuideant, eorum rebus gerendis obstant, metus & perturbationes inducunt, uirtutem conquassant, falluntq́; ne cùm stabiles integriq́; in honestate permanserint, post supremum uitæ diem meliorem illis sortem consequantur. Verum hæc ad aliud dicendi genus reseruentur. Cæterum in hac duodecima comparandorum hominum uita maiorem natu priorem adducemus. Dionysius senior statim ut in principatu constitutus est, Hermocratis Syracusani filiam duxit uxorem: dehinc cùm stabilito nondum dominatu, ab eo Syracusij defecißent, mulieris corpus grauibus & iniquißimis affecere uituperijs, ob quæ sibi necem spontè consciuit. Dionysius recuperato postea confirmatóq; dominatu, duas simul denuò duxit uxores, alteram quidem ex Locrorum gente Dorida nuncupatam,

tam, alteram uerò indigenam nomine Aristomacham Hipparini filiam. Is erat inter Syracusanos homo primarius, & Dionysij cùm primò belli dux & imperator delectus est, collega. Ferunt ambas una duxisse die, incertumq; hominibus fuisse utri prius congressus sit, reliquum tempus utrique se parem aßiduè præbuisse. Solebant nanque cum eo communes habere cœnas, inq; uicem nocturnam agere quietem: quamuis indigenam ac nobilem, quàm externã plus habere Syracusana cuperet multitudo. Verùm huic ad genus adiumentum existebat, quòd iam Dionysio grandiorem natu filium pepererat. Aristomacha uerò diu cũ Dionysio habitans sobole caruit, quamuis de suscipiendis ex ea liberis admodum solicitus esset, quippe qui Lacrinæ matrem quòd Aristomacham uenenasset incusans, interfecit. Huius frater cùm Dion esset, initio quidem ob sororẽ ei magnus habebatur honos: postea uerò cùm prudentiæ iam experimẽtum edidisset, per seipsum tyranni beneuolentiam contrahebat. Quocirca uniuersis edicitur custodibus, ut quicquid exposceret Dion, tribuerent, ac si quid tribuissent ea die regi referrent. Cùm excelsis moribus, ingenij magnitudine, ac uirili animo plenus esset, maius ad eas res incrementum accepit, dum diuina quadam sorte, nullo hominũ consilio Plato in Siciliam

appulisset,

appulisset, ac numen aliquod, ut uidetur, eminus Syracusanis initium libertatis afferens, deq; abroganda iam tyrannide meditans, Platonem ex Italia Syracusas adduxit, & eius doctrinis Dionem adiunxit. Qui tum apprime iuuenis cunctos Platonis discipulos ingenio ac industria superans, ad obeunda etiam uirtutis praecepta impigerrimus & acutissimus extitit, sicut & ipse Plato scribit, & rerum testimonia comprobāt. Humilibus enim sub tyranno moribus innutritus, & inaequalis ac subtrepidae uitae consuetudine, per locupletem indulgentiam superuacuas delitias & uiuendi formulam imbutus, quae in uoluptate auaritiaq; bonum poneret, ut primùm disciplinam & ducem ad uirtutem philosophiam degustauit, confestim animo conflagrauit: cumq; per ipsius egregiam in persuadendis honestis potentiam idem obtingere posse Dyonisio speraret, studiosissimè effecit ut ille per ocium cum Platone simul esset, eumq; disserentem audiret. Qui ubi conuenissent, sermo quidem summa de hominis uirtute fuit: cumq; plurimum de fortitudine disputatum esset, Plato cunctos longè magis quàm tyrannos fortes esse demonstrauit. Hinc ad iustitiam uersus, perbeatam quidem iustorum, calamitosam autem impiorum uitā esse docuit. Tyrannus haud perinde ac redargutus Platonis uerba tulit; caeterùm cùm astantes homi-

homines eloquia suscipere, ac mirum in modũ demulceri perspiceret, dolore angebatur. Tandem furijs & ira percitus eum rogat, cuius rei uoluntate in Siciliam aduentasset: quo respondente, se uirum bonum quærere, excipiens Dionysius, medius fidius, inquit, talem nondum comperisse uideris. Dion hunc factum esse irarum exitum putans, solicitus emittere Platonem in triremi quadã, curabat, quæ tum in Græciã Spartanũ uehebat Pollidẽ. Dionysius uerò Pollidem clanculũ exorauit, ut quammaximè hominem inter nauigandum occideret: quòd si minus libêret, eum omnino uenderet, nihil detrimenti perpessurum: at cùm iustus existat, tametsi redactus in seruitutẽ fuerit, eum nihilominus fore beatum. Quocirca Pollis Platonem Æginam deportans, eum uendidisse dicitur, quã tũ aduersus Athenas belligerante decretũ extabat, ut quisquis ex Atheniensibus caperetur, Æginæ uenundaretur. Nec uerò Dion propterea apud Dionysiũ minus honoris cõsequebatur aut fidei, cæterũ ad Carthaginẽses missus maximas disponebat legationes. Singularis quoque admirationis erat: huius fermè solius sententiam intrepidè loquentis, & dicendi libertatem sufferebat: sicuti cùm illũ pro Gelone acriter increpuit. Nam cùm Gelonis, ut fertur, principatus irrideretur, ipsumq; Gelona Dionysius Siciliæ

γέλωτα, hoc est, risum esse diceret, cæteris quidem admirari dicacem hominis morsum simulantibus, grauiter ferens Dion, Tu sanè inquit Dionysi, cùm ob Gelonē fidē habeas, dominaris: cui uerò te propter fides habeatur, alter futurus est nemo. Et profectò cùm Gelo pulcherrimū uideatur ostendisse spectaculum, suo moderatā imperio ciuitatem, Dionysius certè turpissimum. Dionysius cùm liberos haberet, tres quidem ex Locrina, quatuor ex Aristomacha, ex quibus duæ fœminei sexus erant, Sophrosyna uidelicet & Areta, filio ipsius Dionysio Sophrosynam iunxit uxorem, Aretam uerò Thearidæ fratri, quo mortuo Dion cōiugem cepit Aretā sibi ex sorore neptē. Aegrotante deinde Dionysio, ubi nulla uitæ spes habebatur, eū super Aristomachæ liberis Dion alloqui conabatur. Quam quidem ad rem medici, ut successuro in imperio morigerarent, tempus minimè præstabāt: & ut Timæus asserit, somniferam ei postulanti potionē tradiderant, omnemq; illi sensum ademerant, quò cōtinuatā sopori mortem efficerent. Dion tamen postea cùm apud iuniorem Dionysium factus esset amicorum conuentus, adeò pro temporis commoditate disseruit, ut cunctos profectò sua quidem prudentia pueros, orationis uerò autoritate atque licentia tyrannidis seruos ostenderit, qui plura eorum consilia demisse ac trepidè

pidè ad adolescentis gratiam explicarent. Eos præcipuo stupore confecit, cùm ex Carthagine impendentia contra dominatum discrimina formidantib. pollicitus est, si Dionysio pace opus esset, se quamprimũ in Aphricam nauigaturum, & bellum optimè depositurũ: sin ad belligerandum promptior foret animus, ipsum sese proprijs sustentaturum impensis: bello præterea quinquaginta ad nauigandũ instructas triremes daturum. Cuius animi magnitudinem uehementissimè admiratus est Dionysius, & tantã promptitudinẽ insuper amore complexus est. At ij sese Dionis claritate argui, ac potentia deijci cogitantes, captato statim initio, nullis parcere uerbis, in eũ instigare iuuenẽ, ut qui sibi per maria principatum alliciens, omnẽ ad Aristomachæ filios potentiam nau.b. perduceret, qui sibi nepotes erãt. Apertissimæ & maximæ ad odium & inuidiã causæ aderant & uitæ differentia, & nulla cũ admistione seuera uiuẽdi formula. Illi enim principio quidem adolescentis tyranni ac turpiter educati conuersationẽ familiaritatemq; illecebris & assentationibus occupantes, quosdam semper amores & inania excogitabant exercitia in cõpotatiõibus, mulieribus, ludisq; alijs inhonestis, à quibus tyrãnis ipsa perinde ac ferrum emolita, subditis perhumana uidebatur, quæ nimiam illam summiteret contentionem,

non aliqua potius mansuetudine, quàm secordia dominantis obtusam. Quamobrem progressa paulatimq; depascens ea iuuenem remissio, adamantina illa uincula, quibus alligatum se relicturum principatũ senior Dionysius dictitabat, liquefecit atque destruxit. Cùm enim inchoauit, assiduè per nonaginta (ut ferunt) dies compotabat: interim aula honestis uiris atque sermonib. nullũ prorsus patefacit ingressum: debacchationes, dicacitates, cantus, saltatiões, procacitates ue cuncta tenebant. Quemadmodum igitur par est, inuisus erat Dioni, quòd ad nihil sese iucundum aut iuuenile dederet. Quocirca uerisimilia uitiorum nomina illius uirtutis calumniatores obiectabant. Eius nãq; grauitatem, insolentiam, & orationis libertatem, pertinaciam uocitabant: commonefaciẽs etiam, accusare censebatur: cumq; delectis se minimè sociũ adscisceret, aspernator putabatur, quippe cùm mores nonnihil natura tumidos haberet, essetq; in colloquijs asper, & in cõpellando difficilis. Non solùm enim florentis ætatis homini, & delicatissimas ab assentatione aures habenti, aduersa & nequaquam gratiosa ea aderat consuetudo, uerumetiam ex familiaribus multi cũ simplices ac generosos eius diligerent mores, conuersationem improbabant, quòd acerbius, & quam ciuiliũ rerũ necessitas exigebat, se difficilius adiũgeret. Quibus

Dionis ingenium quale.

bus pro rebus ad eum posteriori tempore Plato, quasi futura diuinaret, perscripsit, ut comitem ac uicinam solicitudinis pertinaciam magnopere deuitaret. Per id tamẽ tempus cùm ob turbulentas sanè res eius plurimi dignitas censeretur, quasi solus egregiè labefactatum attollere ac tueri regnũ posset, intellexit se non gratia, uerum necessitate & inuito quidem tyranno primum esse longèq; maiorẽ. Quod cùm ab imperitia proficisci Dion opinaretur, eum ad liberales adducere exercitationes, & ad degustanda studia moralesq; disciplinas cupidissimè contendebat, ut cùm reformidare uirtutem desijsset, honestate lætari consuesceret. Dionysius enim natura haud uilissimus ex tyrannis erat: cæterum ipsius pater ueritus ne excelsos captans animos, aut prudentium hominum inita familiaritate, ei quandoq; tẽderet insidias, ac principatũ interciperet, inclusum domi sub custodibus obseruabat. Quo tempore alijs destitutus æqualibus & rerum inexpertus, plaustella, candelabra lignea, sedes ac mensas fabricasse dicitur. Eò enim timoris senior Dionysius processerat, ut cùm nemini fidem haberet, suspectos omnes duceret mortales, ita ut capitis crines tonsorio radere cultro nequaquàm auderet, sed pigmentarius quidam accedebat, adurens carbone Cæsariem. Eius cubiculũ neq; frater neq; filius, ut indutus erat,

ingrediebatur, at unusquisque suo deposito prius amictu, alterum suscipiebat, ita ut eum satellites nudatum aspicerent. Frater eius Leptines cùm aliquando regionis situm explicãs, à stipatore quodam suscepto spiculo locum descripsisset, illum quidem grauiter obiurgauit, hunc uerò qui iaculũ tradidisset occîdit. Ab amicis quoq; sapientibus cauere sibi dictitabat, quandò ignarus nõ esset eos imperare malle, quàm seruire. Marsiam quendã ab se ad dignitatem euectũ idcirco necauit, quòd is Dionysium per quietem iuculare se existimarat. A diurna enim cogitatiõe ac consilio hæc illi uisa per somnium astitisse. Contra Platonẽ furore permotus est, quòd cum cunctis longè mortalibus fortiorem minimè pronunciasset, qui trepidus adeò tantis refertum malis animum ex pauore gestabat. Eius filium & imperitia, ut dictũ est, corruptum, & infractos mores conspicatus Dion, ut ad disciplinã animum converteret exhortabatur, principemq; philosophorum ut in Siciliam perueniret totis exoraret precibus, eiq; cùm aduenisset, totum se dederet, ut comparato ex moribus, uirtutẽ ac studijs ornamento, ad diuinum & rerum omnium pulcherrimum sese conformaret exemplar. Cui ad singula ductori cũm obtemperatum est, ex turpitudine ac deformitate ornatus existit atque uenustas. Permultum etiam sibi

sibi felicitatis, permultumq; ciuibus uendicaret, quantum in præsentia in mœroribus & molestia commorantur, modò res illorum modestia, iustitia & charitate paterno curatas more præstans, seipsum ex tyranno regem efficiat. Nec enim ut eius pater referebat adamãtina esse uincula, metum, uiolentiam, classem, aut illud ex decem millibus barbarorum constitutum præsidium, uerùm beneuolentiam, promptitudinem, & gratiam à uirtute ac iustitia insitam. Quæ quanquã superioribus illis rigidis quidem atq; durißimis molliora existant, ad regni tamen diuturnitatem magis magisq; ualitura. Ignominiosum esse præterea mini meq; expetendum, ut cùm princeps corpus preciosis ornet amictibus, delicatisq; & apparatis resplendeat ædibus, nihilo magis consuetudine aut disciplina infimis excellat hominibus, nec ipsam animi regiam pro regali dignitate conuenientiaq; honestatem habeat. Hæc cùm multoties Dion admoneret, & nonnullas interdum Platonis rationes intersereret, uehemens ac insanus quidam studiorum consuetudinísue Platonis amor Dionysium tenuit. Statim igitur complures Athenas à Dionysio literæ, complures insuper à Dione causa rationesq; peruenerunt. Aliæ etiam ex Italia à Pythagoreis, qui illum ut eò proficisceretur exhortabãtur, quò nouellũ animũ ingenti licẽtia

& potestate uagantem corripiens, intra grauiora consilia detineret. Itaq; Plato, quemadmodum idem refert, suopte pudore commotus, maximè ne solus obuersari uerbis, nullum autem spontè opus subire uideretur, speransq; si unum uirum sicuti principalem partẽ expiasset, cunctam languentẽ Siciliã medicaminibus curaturum, obsequutus est. At Dionis inimici Dionysij permutationem ueriti, ei ut ab exilio Philistum accerseret persuaserunt, quò illum contra Platonem ac philosophiam perinde ac obicem & impedimentum, haberet. Principio nanq; Philistus dum principatus constitueretur, promptißimum sese præbuerat, diuq; custodiæ arcis præfuerat. Erat autẽ rumor eum cum senioris matre Dionysij cõgressum habuisse, haud prorsus ignorante tyranno. cùm Leptines ex alia quadam uxore ab se uiolata duas genuisset filias, alteram nihil Dionysio præfatus, Philisto collocat: ille stimulante ira, Leptinis quidem uxorem in compedibus continuit, ac è Sicilia Philistum expulit. Is circa Adriam ad quosdam sese hospites profugus recipiens, ibi nactus ociũ plurimã historiæ partem cõpilasse creditur. Nec enim quoad seniori Dionysio uita superfuit, reuersus est, uerùm post illius mortem, ut dictum est, ab ingenti quadam cæterorum erga Dionem reductus est inuidia, utpote & illis longè magis idoneus,

&

& tyrannidi stabilior futurus. Iste igitur cũprimùm aduenit, sese regni rebus applicuit: ceteri de Dione calumnias criminationesq; ad tyrannum instruebant: de dissoluendo enim imperio, cum Theodote Heraclideq; colloqutum. Is nanq; sperare uidebatur, ut aduentante Platone, cùm imperiosam illam è principatu nimisq; intemperatam accerbitatẽ abstulisset, mitißimum atq; legitimũ regem Dionysium constitueret: quòd si repugnasset, aut mitigari non uellet, decreuerat eo destructo Syracusanis ciuitatis moderamina restituere: non quia popularem collaudaret principatum, sed quia eum tyrannide multò præstantiorem iudicaret. In huiuscemodi rerum conditione profectus in Siciliam Plato, primis quidem occursibus mira familiaritate & honore susceptus est. Ei nanque triremem egresso regius adfuit currus, decentißimis instructus ornamentis. Tyrannus etiam perinde ac maxima regno felicitas obuenisset, sacrificia celebrauit: uerecunda deinde conuiuia, ordo curiæ, ipsa etiã tyranni in iure dicendo benignitas, mirificam ciuitati spem de hominis commutatione præstitit. Erat unus omnium ad doctrinam & philosophiam impetus. Erat præterea puluerulenta ut ferunt regia, ob eorum multitudinem qui Geometriæ figuras describebant. Paucis pòst diebus intra regias ædes sacrificium de

more fiebat, ubi praecone ut assolet orante, ut multa per tempora inconcussum duraret imperium: Dionysius cùm adesset, Num desines, inquit, execranda nobis imprecari? Id permagnum Philisto mœrorem incussit, cogitanti inexpugnabilem Platonis tempore ac consuetudine fore potentiam, si parua modò conuersatione iuuenis mentem & sententiam alienasset atque transposuisset. Haud amplius itaque separatim aut occultè, sed uniuersi Dionem manifestis urgere conuicijs, non esse clàm cum carminibus & ueneficijs per Platonis eloquentiam inuasisse Dionysium, ut cùm ille ultrò repudiarit imperium, Aristomachæ liberos subinde constituat, quorum existat auunculus. Nonnulli molestissimum habere fingebant, si superiori quidem tempore Athenienses ingentibus eò copijs cum naualibus tum terrestribus nauigantes, antè profligati ac in perniciem dati sunt, quàm Syracusas capere potuissent: nunc uerò Dionysij regnum uno cum sophista destruat, cuius animum huc induxerunt, ut è decem millibus stipatorum fugiens, omittens etiam triremes quadringentas, & decem millia equitum, ac milites pluries totidem, tacitum quoddam in Academia bonum perscrutetur, & beatam ex Geometria uitam sibi perquirat, cùm interim Dio-

ni Dionisq; nepotibus constantem ex regno opibus & delicijs beatitudinem relinquat.

Eas ob res cùm primùm quidem suspicio, mox autem apertior ira & inimicitia conflaretur, quædam clanculum Dionysio defertur epistola, quam ad Carthaginensium præfectos scribens Dion, petebat ut cum Dionysio de pace disserent, & haud absque se colloquia facerent, quò per eum constantissimè cuncta componerent. Eam ubi Dionysius Philisto perlegit, secum inito (ut ait Timæus) consilio, Dionem ficta inuadit amicitia, & pauca quædam commentatus, ubi secum in gratiam redisse dictitauit, solum in arcem mare uersus adduxit, commonstransq; illi epistolam uehementer increpuit, quòd contra se unà cum Carthaginensibus spirasset. Dionem excusationem afferre uolentem nequaquam tolerans Dionysius, statim ut erat cymbæ impositum, nautis edixit, ut delatum ad Italiam exponerent. Dionis exilium

Hoc postquam hominibus palàm factum est, regiam quidam muliebris tenuit ululatus: Syracusana uerò ciuitas res nouas & subitam expectans permutationem pendebat, tum hoc ipso Dionis tumultu, tum cæteris nullam tyranno fidem habentibus. Quæ ut Dionysius conspexit, timore anxius, amicos ac mulieres solari cœpit, haud exulasse

Dio

Dionem, at secessisse paululum, peregrinationemq; suscepisse, ne illo præsente cotra hominis pertinaciam deterius aliquid per iracundiam delinquere cogeretur. Dionis inde cognatis duas exhibens naues, quicquid pecuniarum aut mancipiorum optarent eis imponere, eumq; in Peloponesum conuectare iussit. Erant Dionis opes immensæ, & regia propémodum in uiuendo pompa atque supellex, quam in unum collectam ad eum amici detulere: alia complura mulieres ac socij transmisere, ita ut ob eam pecuniam grandesq; adeò diuitias & clarus inter Græcos extiterit, & exulis opulentia regni potentiam declararit. Dionysius continuò Platonem commigrare in arcem faciens, honorificam illi sub humanissimæ hospitalitatis prætextu custodiam excogitauit, ne scilicet Dioni comes nauigans, testis iniuriarum esset. cùm à diuturno deinde conuictu, sicuti fera quædam, hominem attigere, consuetudinemq; ac sermones iam perferre assuesset, eum tyrannico amore complexus est, mutuasq; solùm in amore uices à Platone consequi, & ab eo præcunctis admirationi haberi postulabat, res illi regni committere paratus, modò ne Dionis amicitiam suæ anteponeret, antiquioréme duceret. Itaque Platoni quædam ærumna hæc ipsa erat affectio, dum ille per zelotypiam, ut difficiles ac importuni

Dionis opes immensæ.

portuni solent amatores, insaniret, breui multoties tempore nunc secum iratus, nunc conciliatus, modò ad supplicandum uersus. De percipiendis ab eo disciplinis, communicandísue Philosophiæ negocijs immenso ferebatur studio, quiq; illum ab ea re detrahebant, ipsos perinde ac pestem aliquàm uerebatur. Ingruente interim bello quopiam, Dionysius Platonem emisit, secum pactus, ut insequentis anni uere Dionem reuocaret. Quod cùm statim emensus esset, ei tamen prædiorum prouentus misit, ueniam subinde propter belli tempestatem à Platone postulans. Nam cumprimùm confecta pax esset, Dionem se accersiturum, modò illum ut quietem agat exoret, & ab innouandis rebus abstineat, seq; apud Græcos nullis insectetur maledictu. Hæc facere Plato conabatur, quocirca conuersum ad sapientiæ studia Dionem in Academia continebat.

Habitabat igitur in oppido penes familiarem quendam Callippum nomine, agro ocij & amœnitatis gratia comparato. Hoc postea cùm in Siciliam traijceret, Speusippum donauit, cuius amicitia & consuetudine longè magis quàm cæterorum qui Athenis uersarentur, usus est. Volebat enim Plato cùm Dionem gratiosa conuersatione, & conuenientibus pro tempore iocis temperasset, eius mores dulces ac facetos reddere. Talis autē Speusippus erat:

erat: quamobrem Timo cùm de salibus scriberet, eum ad iocos atque facetias idoneum appellauit, dum Plato chorum puerorum spectaculo exhibuit, & Dion chorum exercitatione instruxit, & cunctam persoluit impensam concedente Platone, quò talē erga Athenienses magnificentiam ostenderet, quæ maiorem illi beneuolentiam quàm sibi gloriam afferebat. Alias quoque Dion urbes adibat unà cum optimis & excellentibus in Republica uiris, ocium agens, & festos conuentus celebrans, cùm interim nihil eius uita immodestum, nihil tyrannicum, nihil lasciuum indicaret, uerùm temperans, probum, forte, & honestas denique studiorum ac philosophiæ curas ac exercitationes. Quas ob res ex omnibus beneuolentiam & æmulationem consequebatur, & publicos insuper honores ac ciuitatum decreta. Ab Lacedæmonijs etiam ciuitate donatus iram Dionysij paruipendentibus, tametsi eum contra Thebanos per id tempus promptissimum belli socium haberent. Ferunt aliquando Dionem Pteodori Megarensis opera indigentem, eius domum peruenisse. Pteodorus autem, ut ferunt, diues ac potens erat. Dion igitur turbam pro foribus cōspicatus, eūq; præ negociorum multitudine summo cum labore colloquia & congressus admittentem, cùm id socij grauiter ac molestè perferrent,

Diō ciuitate donatus ab Lacedæmonijs.

sent, ad eum respectans, Quid istum incusamus inquit? nam & ipsi Syracusis his omnino similia faciebamus. Procedente deinde tempore, cùm Græcorum erga Dionem beneuolentia Dionysium zelo metue torqueret, et prouentus mittere destitit, ipsius bona proprijs curatoribus erogans. Volens deinde malos aduersum phililosophos rumores Platonis causa de se dispersos oppugnare, complures ex ijs qui eruditißimi existimabantur, conduxit. Cùm uerò per quandam gloriæ cupiditatem uniuersos uincere differendo contenderet, auditis à Platone rebus male uti cogebatur. Eius autem desiderio tenebatur, seq; ipse damnabat, quòd illius præsentia minimè usus esset, nec quæ honesta fuerant auscultasset. Lymphantis igitur & leuißimi more tyranni ad cupiditates & omne celerrimè studium approperans, ad Platonem statim concitatus est: tum omnem attollens machinam, Archytam aliosq; Pythagoræos conuentorum ac pollicitationum uades & confirmatores induxit, ut ad se Platonem conuocarent. Ipsius nanque interuentu ij primùm amicitiam hospitalitatemq; confecerant. Missus ad eum Archidemus, Dionysius quoque triremes ad Platonem & suppliciter exoraturos transmisit amicos. Ipse etiam apertè ac dilucidè scripsit, nihil se Dioni quod modestum esset facturũ, nisi in

ingrediebatur, at unusquisque suo deposito prius amictu, alterum suscipiebat, ita ut eum satellites nudatum aspicerent. Frater eius Leptines cùm aliquando regionis situm explicās, à stipatore quodam suscepto spiculo locum descripsisset, illum quidem grauiter obiurgauit, hunc uerò qui iaculū tradidisset occîdit. Ab amicis quoq; sapientibus cauere sibi dictitabat, quandò ignarus nō esset eos imperare malle, quàm seruire. Marsiam quendā ab se ad dignitatem euectū idcirco necauit, quòd is Dionysium per quietem iuculare se existimarat. A diurna enim cogitatiōe ac consilio hæc illi uisa per somnium astitisse. Contra Platonē furore permotus est, quòd cum cunctis longè mortalibus fortiorem minimè pronunciasset, qui trepidus adeò tantis refertum malis animum ex pauore gestabat. Eius filium & imperitia, ut dictū est, corruptum, & infractos mores conspicatus Dion, ut ad disciplinā animum converteret exhortabatur, principemq; philosophorum ut in Siciliam perueniret totis exoraret precibus, eiq; cùm aduenisset, totum se dederet, ut comparato ex moribus, uirtutē ac studijs ornamento, ad diuinum & rerum omnium pulcherrimum sese conformaret exemplar. Cui ad singula ductori cūm obtemperatum est, ex turpitudine ac deformitate ornatus existit atque uenustas. Permultum etiam

sibi

sibi felicitatis, permultumq; ciuibus uendicaret, quantum in præsentia in mœroribus & molestia commorantur, modò res illorum modestia, iustitia & charitate paterno curatas more præstans, seipsum ex tyranno regem efficiat. Nec enim ut eius pater referebat adamãtina esse uincula, metum, uiolentiam, classem, aut illud ex decem millibus barbarorum constitutum præsidium, uerùm beneuolentiam, promptitudinem, & gratiam à uirtute ac iustitia insitam. Quæ quanquã superioribus illis rigidis quidem atq; durißimis molliora existant, ad regni tamen diuturnitatem magis magisq; ualitura. Ignominiosum esse præterea minimeq; expetendum, ut cùm princeps corpus preciosis ornet amictibus, delicatisq; & apparatis resplendeat ædibus, nihilo magis consuetudine aut disciplina infimis excellat hominibus, nec ipsam animi regiam pro regali dignitate conuenientiaq; honestatem habeat. Hæc cùm multoties Dion admoneret, & nonnullas interdum Platonis rationes intersereret, uehemens ac insanus quidamstudiorum consuetudinisue Platonis amor Dionysium tenuit. Statim igitur complures Athenas à Dionysio literæ, complures insuper à Dione causæ rationesq; peruenerunt. Aliæ etiam ex Italia à Pythagoreis, qui illum ut eò proficisceretur exhortabãtur, quò nouellũ animũ ingenti licẽtia

& tyrannidi stabilior futurus. Iste igitur cũprimùm aduenit, sese regni rebus applicuit: cæteri de Dione calumnias criminationesq; ad tyrannum instruebant: de dissoluendo enim imperio, cum Theodote Heraclideq; colloquutum. Is nanq; sperare uidebatur, ut aduentante Platone, cùm imperiosam illam è principatu nimisq; intemperatam accerbitatē abstulisset, mitißimum atq; legitimũ regem Dionysium constitueret: quòd si repugnasset, aut mitigari non uellet, decreuerat eo destructo Syracusanis ciuitatis moderamina restituere: non quia popularem collaudaret principatum, sed quia eum tyrannide multò præstantiorem iudicaret. In huiuscemodi rerum conditione profectus in Siciliam Plato, primis quidem occursibus mira familiaritate & honore susceptus est. Ei nanque triremem egresso regius adfuit currus, decentißimis instructus ornamentis. Tyrannus etiam perinde ac maxima regno felicitas obuenisset, sacrificia celebrauit: uerecunda deinde conuiuia, ordo curiæ, ipsa etiã tyranni in iure dicendo benignitas, mirificam ciuitati spem de hominis commutatione præstitit. Erat unus omnium ad doctrinam & philosophiam impetus. Erat præterea puluerulenta ut ferunt regia, ob eorum multitudinem qui Geometriæ figuras describebant. Paucis pòst diebus intra regias ædes sacrificium de

more fiebat, ubi praecone ut assolet orante, ut multa per tempora inconcussum duraret imperium: Dionysius cùm adesset, Num desines, inquit, execranda nobis imprecari? Id permagnum Philisto mœrorem incussit, cogitanti inexpugnabilem Platonis tempore ac consuetudine fore potentiam, si parua modò conuersatione iuuenis mentem & sententiam alienasset atque transposuisset. Haud amplius itaque separatim aut occultè, sed uniuersi Dionem manifestis urgere conuicijs, non esse clàm cum carminibus & ueneficijs per Platonis eloquentiam inuasisse Dionysium, ut cùm ille ultrò repudiarit imperium, Aristomachæ liberos subinde constituat, quorum existat auunculus. Nonnulli molestissimum habere singebant, si superiori quidem tempore Athenienses ingentibus eò copijs cum naualibus tum terrestribus nauigantes, antè profligati ac in perniciem dati sunt, quàm Syracusas capere potuissent: nunc uerò Dionysij regnum uno cum sophista destruat, cuius animum huc induxerunt, ut è decem millibus stipatorum fugiens, omittens etiam triremes quadringentas, & decem millia equitum, ac milites pluries totidem, tacitum quoddam in Academia bonum perscrutetur, & beatam ex Geometria uitam sibi perquirat, cùm interim Dioni

ni Dionisq; nepotibus constantem ex regno opibus & delicijs beatitudinem relinquat.

Eas ob res cùm primùm quidem suspicio, mox autem apertior ira & inimicitia conflaretur, quædam clanculum Dionysio defertur epistola, quam ad Carthaginensium præfectos scribens Dion, petebat ut cum Dionysio de pace dissererent, & haud absque se colloquia facerent, quò per eum constantißimè cuncta componerent. Eam ubi Dionysius Philisto perlegit, secum inito (ut ait Timæus) consilio, Dionem ficta inuadit amicitia, & pauca quædam commentatus, ubi secum in gratiam rediße dictitauit, solum in arcem mare uersus adduxit, commonstransq; illi epistolam uehementer increpuit, quòd contra se unà cum Carthaginensibus spirasset. Dionem excusationem afferre uolentem nequaquam tolerans Dionysius, statim ut erat cymbæ impositum, nautis edixit, ut delatum ad Italiam exponerent. Hoc postquam hominibus palàm factum est, regiam quidam muliebris tenuit ululatus: Syracusana uerò ciuitas res nouas & subitam expectans permutationem pendebat, tum hoc ipso Dionis tumultu, tum cæteris nullam tyranno fidem habentibus. Quæ ut Dionysius conspexit, timore anxius, amicos ac mulieres solari cœpit, haud exulaße

Dionis exilium à

Dio

Dionem, at secessisse paululum, peregrinationemq; suscepisse, ne illo præsente cõtra hominis pertinaciam deterius aliquid per iracundiam delinquere cogeretur. Dionis inde cognatis duas exhibens naues, quicquid pecuniarum aut mancipiorum optarent eis imponere, eumq; in Peloponesum conuectare iussit. Erant Dionis opes immensæ, & regia propémodum in uiuendo pompa atque supellex, quam in unum collectam ad eum amici detulere: alia complura mulieres ac socij transmisere, ita ut ob eam pecuniam grandesq; adeò diuitias & clarus inter Græcos extiterit, & exulis opulentia regni potentiam declararit. Dionysius continuò Platonem commigrare in arcem faciens, honorificam illi sub humanissimæ hospitalitatis prætextu custodiam excogitauit, ne scilicet Dioni comes nauigans, testis iniuriarum esset. cùm à diuturno deinde conuictu, sicuti fera quædam, hominem attigere, consuetudinemq; ac sermones iam perferre assuesset, eum tyrannico amore complexus est, mutuasq; solùm in amore uices à Platone consequi, & ab eo præcunctis admirationi haberi postulabat, res illi regni committere paratus, modò ne Dionis amicitiam suæ anteponeret, antiquioréue duceret. Itaque Platoni quædam ærumna hæc ipsa erat affectio, dum ille per zelotypiam, ut difficiles ac importuni

Dionis opes immensæ.

portuni solent amatores, insaniret, breui multoties tempore nunc secum iratus, nunc conciliatus, modò ad supplicandum uersus. De percipiendis ab eo disciplinis, communicandísue Philosophiæ negocijs immenso ferebatur studio, quiq; illum ab ea re detrahebant, ipsos perinde ac pestem aliquàm uerebatur. Ingruente interim bello quopiam, Dionysius Platonem emisit, secum pactus, ut insequentis anni uere Dionem reuocaret. Quod cùm statim ementitus esset, ei tamen prædiorum prouentus misit, ueniam subinde propter belli tempestatem à Platone postulans. Nam cumprimùm confecta pax esset, Dionem se accersiturum, modò illum ut quietem agat exoret, & ab innouandis rebus abstineat, seq; apud Græcos nullis insectetur maledictis. Hæc facere Plato conabatur, quocirca conuersum ad sapientiæ studia Dionem in Academia continebat.

Habitabat igitur in oppido penes familiarem quendam Callippum nomine, agro ocij & amœnitatis gratia comparato. Hoc postea cùm in Siciliam traijceret, Speusippum donauit, cuius amicitia & consuetudine longè magis quàm cæterorum qui Athenis uersarentur, usus est. Volebat enim Plato cùm Dionem gratiosa conuersatione, & conuenientibus pro tempore iocis temperasset, eius mores dulces ac facetos reddere. Talis autē Speusippus

erat;

erat: quamobrem Timo cùm de salibus scriberet, eum ad iocos atque facetias idoneum appellauit, dum Plato chorum puerorum spectaculo exhibuit, & Dion chorum exercitatione instruxit, & cunctam persoluit impensam concedente Platone, quò talẽ erga Athenienses magnificentiam ostenderet, quæ maiorem illi beneuolentiam quàm sibi gloriam afferebat. Alias quoque Dion urbes adibat unà cum optimis & excellentibus in Republica uiris, ocium agens, & festos conuentus celebrans, cùm interim nihil eius uita immodestum, nihil tyrannicum, nihil lasciuum indicaret, uerùm temperans, probum, forte, & honestas denique studiorum ac philosophiæ curas ac exercitationes. Quas ob res ex omnibus beneuolentiam & æmulationem consequebatur, & publicos insuper honores ac ciuitatum decreta. Ab Lacedæmonijs etiam ciuitate donatus iram Dionysij paruipendentibus, tametsi eum contra Thebanos per id tempus promptissimum belli socium haberent. Ferunt aliquando Dionem Pteodori Megarensis opera indigentem, eius domum peruenisse. Pteodorus autem, ut ferunt, diues ac potens erat. Dion igitur turbam pro foribus cõspicatus, eũq; præ negociorum multitudine summo cum labore colloquia & congressus admittentem, cùm id socij grauiter ac molestè perferrent,

Diõ ciuitate donatus ab Lacedæmonijs.

rent, ad eum respectans, Quid istum incusamus inquit? nam & ipsi Syracusis his omnino similia faciebamus. Procedente deinde tempore, cùm Graecorum erga Dionem beneuolentia Dionysium zelo metue torqueret, et prouentus mittere destitit, ipsius bona proprijs curatoribus erogans. Volens deinde malos aduersum phililosophos rumores Platonis causa de se dispersos oppugnare, complures ex ijs qui eruditißimi existimabantur, conduxit. Cùm uerò per quandam gloriae cupiditatem uniuersos uincere differendo contenderet, auditis à Platone rebus male uti cogebatur. Eius autem desiderio tenebatur, seq; ipse damnabat, quòd illius praesentia minimè usus esset, nec quae honesta fuerant auscultasset. Lymphantis igitur & leuißimi more tyranni ad cupiditates & omne celerrimè studium approperans, ad Platonem statim concitatus est: tum omnem attollens machinam, Archytam aliosq; Pythagoraeos conuentorum ac pollicitationum uades & confirmatores induxit, ut ad se Platonem conuocarent. Ipsius nanque interuentu ij primùm amicitiam hospitalitatemq; confecerant. Missus ad eum Archidemus, Dionysius quoque triremes ad Platonem & suppliciter exoraturos transmisit amicos. Ipse etiam apertè ac dilucidè scripsit, nihil se Dioni quod modestum esset facturũ, nisi

in

in Siciliam aduentante Platone: eo autem persuaso, cuncta facturum. Complures item ad Dionem à sorore ac uxore conficta uenerunt causæ, opus esse ut Dionysium prorsus adeat Plato, neque ullam ei prætexendi occasionem præbeat. Hunc in modum ad Siculi fauces freti tertiò commeasse se Plato refert, quò perniciosam denuò Charybdim remetiretur. Igitur postquam aduentasset Plato, magna quidem lætitia primùm tyrannum expleuit, ingenti rursus spe seruam insulam refecit, intentam & præcipuo solicitam studio, ut ipse quidem Philistum, amor autem sapientiæ uiolentum superaret imperium. Præsertim uerò magno in eum studio mulieres extiterunt: singularis illi à Dionysio fides, qualem alius assequutus est nemo, habebatur, ita ut illum indiscussus adiret. Cùm grandem illi pecuniam dono multoties traderet, nunquam suscepisse constat. Cui dum aliquando Cyrenæus interesset Aristippus, Tutò, inquit, liberalis & magnificus est Dionysius, qui enim pluribus indigent, ijs pauca tribuit: Platoni uerò cùm nulla suscipiat, permulta exhibet. Posteaquam familiarissimè primò congressi sunt, super Dione sermones inchoante Platone, dilationibus primùm, mox conuicijs ac disceptationibus actum: clàm tamen exterius rem occultante Dionysio, & conante insuper

super ut Platonem quum honore, tum aliis mul tis muneribus & donis, à partibus studioq; & factione ac beneuolentia Dionis auerteret retraheretq;. Nec uerò superioribus ille temporibus perfidiam & mentita uerba retexerat, usqueadeo patiens simulatam ostentabat habitudinem. His eo pacto inuicem se habentibus, cùm latêre omnes arbitraretur, Helicon Cyzicenus unus ex Platonis æqualibus, Solis defectionem prædixit: qua uti præfatus erat effecta, is à tyranno ingenti habitus admiratione, argenti talento donatus est. Tum Aristippus ad alios iocans philosophos, Ego quoque mirabile quippiam habeo, inquit, quod prædicam. Quibus ut proferret obsecrantibus, Prædico igitur, ait, Platonem atque Dionysium breui tempore inimicos fore. Diuenditis omnibus facultatibus, omni substantia opibusq; & patrimonio Dionis, ipse pecuniam ex iis conflatam retinuit sibi: Platonem uerò iam non amplius hospitaliter habuit ut antè, sed in applicito quodam ædibus horto diuersantem abdicauit, abiecitq; inter ipsam satellitum stipatorumq; turbam, futurum sperans ut homines iam olim ipsius odio flagrantes ipsum circumuenirent, necarentq;, qui exuere imperio Dionysium conatus esset, & satellitio destitutum priuatum uiuere. Archytas ac sui ubi in huiuscemodi constitutum esse periculis Platonem di-

dicerunt, confestim nauem cum legatione miserunt, quæ uirum à Dionysio reposceret, diceretq; illum, quoniam uades se ac intercessores securitatis accepisset, Syracusas nauigasse. At Dionysius cùm pro eorum controuersijs excusationem attulisset, Platonem antequam à se dimitteret, per epulas & familiarißima habuit officia, ad quem tale aliquid dixisse commemorant: Complura de nobis Plato & grauißima certè crimina tuis denunciabis æqualibus, & studiorum socijs. Cui subridens ille respondit: Haud tanta disciplinarum fieri potest in Academia mendicitas & inopia, ut tuis de rebus quicquam commemorare uacet. Hoc igitur pacto præstantißimus uir Plato, cùm per simulationem primùm honorificè à tyranno acceptus esset, mox insidijs petitus, dimissus tandem à Sicilia discesßit: quanquam haud ijs ualde consona sint quæ ab ipso Platone feruntur. Cæterùm ea Dion grauiter patiebatur, & paulò pòst cùm uxoris factum perdidicisset, de quo scribens ad Dionysium Plato, obscurißimis insinuauit uerbis, apertum sese penitus egit hostem. Id autem erat huiusmodi. Dionysius eiecto Dione cùm Platonem ab se dimitteret, orauit ut eum secretò interrogaret, nunquid impedimento esse uellet, quò minus uxor alteri in matrimonium collocare

caretur. Erat enim rumor seu uerus seu à Dionis aduersarijs fictus, ingratum illud Dioni extitisse connubium, & cum cum uxore discrepantem habere conuictum. Vt igitur Plato patriæ ex ingentibus periculis restitutus peruenit Athenas, habito cunctis de rebus cum Dione colloquio, atque uniuersa re gesta diligenter exposita, quandam tyranno conscribit epistolam, cætera quidem clarè quibusuis explicantem, istuc autem ipsum illi duntaxat soli cognitum, ea de re se cum Dione colloquutum esse, eum uehementissimè declarare, se molestè perlaturum, si Dionysius eam confecerit. Eo tempore cùm magna de ipsorum reconciliatione spes adesset, nihil erga sororem nouitatis intulit, ipsam autem cum Dionis filiolo habitare sinebat. Postquam omnis in gratiam redeundi adempta spes est, & Plato rursus in Siciliam profectus cum odio & inimicitia remissus erat, Aretam inuitam equidem cuidam familiari suo Timocrati nomine nuptui dat, in hoc saltem haud patris mansuetudinem imitatus. Polyxenus enim eius sororis Testhæ maritus, inimicus factus illi esse traditur. Quo propter metum secedente, & è Sicilia profugiente, Dionysius accitam sororem incusare cœpit, quòd fugæ mariti conscia nil sibi denunciasset. Illa medius fidius

secura & omnis pauoris expers, Adeóne Dionysi, ait, uilis, abiecta, & uirilitatis indiga uisa tibi sum mulier, ut si coniugis mei fugam ipsa præsciuissem, eiusdem nauigationis comes & fortunæ particeps esse noluissem? at non antè id cognitum habui: quoniam mihi satius extitisset, Polyxeni uel exulantis uxorem, quàm tui dominantis sororem appellari. Hæc cùm ingenuè ac egregia quadam licentia Testha protulisset, admiratum ferunt tyrannum, admiratosq; Syracusios tantam in muliere uirtutem, adeò ut post destructam etiam tyrannidem honoribus & regali more colere perseuerauerint. Defunctæ uerò funus ciues publicè consectati sunt. Hæc quidem excursionem habent haud incommodam. Deinde Dion animum conuertit ad bellum, nequaquam interueniente Platone, tum quia hospitalitatis erga Dionysium iura uerebatur, tum quia matura iam prægrauabat ætas. Cæterùm Speusippus & familiares alij auxilia conferebant, simulq; exhortabantur, ut porrigentem manus Siciliam, & promptißimis receptaculis inuitantem, libertati restitueret. Cùm enim Syracusis Plato uersabatur, Speusippus longè magis sese hominibus immiscuisse, ac illorum studia sententiásue perdidicisse uidetur: qui cùm initio quidem ipsius in loquendo fiduciam perinde ac regis tentamina formidarent, eidem tempo

tempore habuerunt. Idem nanque omnium erat sermo supplicantium, & Dionis aduentum inuocantium, non classem agentis, non milites, non equos, ipse modò contra Dionysium corpus ac nomen Siculis in ministerij partem accommodaret. Hæc annunciante Speusippo, confirmatus Dion, occultè per alios externorum delectum habebat, quò suam celaret sententiam. Conspirabant multi tum philosophi, tum ciuilium rerum studiosi, inter quos & Cyprius erat Eudemus, ad quem morientem Aristoteles suum de animo dialogum misit: itemq; Leucadius Timonides. Ei quoque Miltam Thessalum addixerunt, uirum diuinationis peritum, & studiorum in Academia socium. Ex ijs autem quos in exilium tyrannus extruserat haud pauciores mille, quinque duntaxat & uiginti se expeditionis comites adsciuerunt, cæteri eum timore perculsi prodiderunt. Primus belli motus è Zacynthiorum insula extitit, in qua sese milites collegerant octingentis sanè paucio-res, ac celeberrimi omnes, multis ingentibusue militijs exercitati, præterea corporibus strenui, industria & fortitudine præstantissimi, quiq; multitudinis animos quam in Sicilia Dion habere sperabat, succendere pariter & ad audaciam incitare possent. Hi cumprimùm contra Dionysium ac Siciliam

 deli

deligi classem audierunt, iniecto stupore, cœptæ damnare, Dionem per iram ac furias desipientem, aut propter spei melioris inopiam seipsum ad plenas desperatione res inijceret: suis inde ductoribus & qui eorum delectum habuerant, magnopere succensere, quòd ipsis confestim ex initio bellum non prædixerant. Tum Dion habita oratione, quanta regnum imbecillitate labaret edocet, eos non magis Syracusanorum aliorumq; Siculorum milites quàm duces traijcere, qui iampridem ad defectionem parati aderant. Post Dionem orauit Alcimenes, qui inter Achæos gloria genereq; primarius erat: eorum sermone deflexi sunt militum animi. Vigente tum æstate tenebant fretum Etesiæ, luna pleno lucebat orbe. Dion cùm magnificentißimè Apollini sacrificium pararet, unà cum militibus ornatas indutus armaturas, pompam duxit ad templum. Post sacrificium in ipso Zacinthiorum stadio discumbentibus dedit epulum, argenteas atque aureas admirantibus pateras, & mensarum splendorem longè magis quàm priuatorum consuetudo postulet opulentum: reputantibus etiam ut uir ille, ætatis iam flore decurso, tantarumq; dominus opum, haud ardua profectò & periculosa inuaderet facinora, nisi certa sibi spes & amici plurimas atque ingentes illinc occasiones tradidissent. Post libamenta

menta factasq; de more precationes luna defecit: quod, quia defectionis limites, & occurrentem lunæ à sole terræ umbram callebat Dion, nihil est admiratus: turbatis autem militibus, addenda quædam erat consolatio. Constitutus igitur in medio Miltas uates, eos bona spe esse, & optima quæque expectare iußit. significare enim numina quempiam defecturum esse clarißimum. Dionysij uerò regno clarius extare nihil, cuius splendorem ab eis ut primùm Siciliam attigerint, restinctum iri. Hoc quidem Miltas in medium cunctis exposuit. At cùm examen apum circa Dionis naues à puppe conspectum esset, de illo separatim sibi & amicis explicauit. Timere enim se ne res illius gerendæ cùm honestate quidem plenæ sint, ubi perfloruerint, breui contabescant tempore. Complura etiam Dionysio deorum portenta apparuisse dicunt. Aquilam correptum à satellite iaculum in sublime detulisse, dehinc in profundum abiecisse. Mare quod arcem alluit, die una dulces & potu peramœnas prebuit aquas, ita ut unicuique perspicuum foret. Sues illi in lucem nuper editi, cùm reliquis manci partibus non essent, nullas habebant aures. Declarauere uates ea defectionis & spernendorum ostenta mandatorum esse, nec amplius audituros imperio ciues. Maris uerò dulcedinem, è

Prodigia Dionysio aduersa significātia.

tristi ac sæua tempestate ad optimum rerum statum permutationem Syracusanis afferre. Præterea ministram Iouis aquilā, insigne magistratus ac potentiæ iaculum esse. Deos itaq; maximam regno cladem internicionemq; decreuisse. Hæc Theopompus refert. Dionis milites duabus rotundis recepti sunt nauibus, & tertio quodam haud ingenti sanè nauigio: duæ præterea triginta remorum naues sectabantur, & arma quæ milites gestabant, duo clypeorum millia, mißilia telaq; complura uehebant. abundè etiam uiaticum, ne quid eis pelago proficiscentibus deesset, ut qui metu terræ uentis ac freto suam plurimi nauigationem facerent. Philistum enim cum classe in Iapygia stationem agere senserant. Cæterùm diebus duodecim raro molliq; nauigantes flatu, tertiodecimo Pachynum Siciliæ promontorium applicuere. Primus gubernator eos illicò descendere iußit. Si enim omisso spontè promontorio à terra longius abierint, complures in mari dies ac noctes agitandos, æstiuo tempore Austrum expectantes, Dion propinquum hostibus descensum reformidans, cùm ulteriora pertingere loca mallet, Pachynum transnauigat. Tum asper incumbens Septentrio, longius à Sicilia naues ingenti procella dispulit. Exoriente tum Arcturo, fulgura simul & tonitrua concidebant, permultā tem-

pesta

pestatem, & præcipites è cœlo nymbos diffundentia. Qua re turbati nautæ cùm errare cœpissent, naues repentè adfinitimam Libyæ Cercinam fluctibus disiectas esse uident. Ea autem insula est quam aspera, quæ maximus referta scopulis, in eos æquore delatos obuia procurrebat. Parum igitur cùm abfuisset ne eiecti saxis illiderentur, summo cum labore remis innixi elabuntur, donec tempestate sedata, sese ad magnæ capita Syrtis esse cognouerunt. Iis ita disiectis, & in ipsa etiam tranquillitate mœstissimis, è regione Australis quædam effunditur aura, cùm Austrum nequaquam expectarent, eamq; minimè fieri posse permutationem crederent. Paulatim crescente & ualidius flante uento, tota panduntur uela: tum adoratis deis, è Libya Siciliam uersus medio profugere pelago. Quinto demum die facili cursu penes Minoam iactis constitere ancoris. Id scilicet oppidum est Carthaginensium subditum potestati, Eius fortè loci præfectus erat Synalus, plurima Dioni amicitia & hospitalitate coniunctus: qui cùm Dionē eiusq; classem adesse nesciret, descendentes arcere milites adortus est: at illi cum armis excursantes occiso nemine (id enim Dion ob Carthaginensium amicitiam perpetrari cohibuerat) uersisq; in fugam oppidanis unà irrumpunt, itaq; locum in potestatem redigunt.

Deinde cùm duces se inuicem salutantes occurrissent, Dion uiolato nemine, urbem Synalo reddidit. Tum Synalus habitus hospitaliter militibus, necessaria Dioni comparauit. Præcipuam uerò ijs fiduciam afferebat, quòd casu Dionysium foris uersari contigerat: nuper enim octoginta nauibus in Italiam nauigarat. Idcirco cùm Dion milites diu per maritima fatigatos incommoda, ibidem ad curanda corpora inuitaret, minimè passi sunt, dum ad arripiendam temporis occasionem, permagno approperant studio, Syracusas adduci deposcebant. Superuacuis igitur armis & sarcinis ibi relictis, ac exorato Synalo ut ea ad se ubi tempus esset transmitteret, Syracusas itur. Proficiscente inde Dione, ducenti Agrigentinorum equites qui Ecnomum incolebant, ad eum sese conferunt: post eos Geloi. Illicò fama Syracusas accurrerat. Tum Timocrates uxoris Dionis & sororis Dionysij maritus, qui relictorum in urbe amicorum princeps erat, repentè nuncium cum literis ad Dionysium super Dionis aduentu mittit: ipse dehinc ad ciuiles tumultus ac motus animum aduertit, uniuersi nanque pendebant: cæterùm quum rebus fides non haberetur, inter pauorem quies agebatur.

Tabellario casus quidam sanè admirandus obtigerat: nam ubi traiecit in Italiam, cùm iam

Rhegij

Rhegynum euasisset agrum, in Cauloniam ad Dionysium accelerans, in familiarem quempiā incidit, qui nuper cæsum ferebat arietem, à quo suscepto carnis frusto iter approperat. Magna deinde pariter parte noctis absumpta, cùm ob laborem se aliquandiu somno dedere cogeretur, ut erat secus uiam in sylua quadam accubuit. Sequutus odorem lupus, alligatas sacculo carnes diripiens, carnes simul apportans & sacculum abijt, in quo homo literas deferebat. Dehinc cùm excitatus per sensisset, errore plurimo singula incassum peruestigans, nihil inuenit. Ad tyrannum igitur sine literis haud proficisci decernens, profugit eminus, quocirca seruus quidem ex alijs ad Dionysium de Siciliæ bello peruenturus rumor erat. Interea commeanti Dioni Camarinaî sese socios adsciuere, & Syracusanorum qui per agros uersabantur, non parua multitudo confluebat. Erāt eum Timocrate Leontini atque Campani, qui Epipolas pro statione tenebant. Hi simulac falsus quidam à Dione sermo manauit, eum quamprimum ad eorum urbes copias con uersurum, Timocrate destituto abiere, opem suis allaturi. Hac ubi Dioni circa Ma tras exercitum habenti renunciata sunt, concitatis militibus per tenebras ad Anapum fluuium, decem ab urbe stadijs distantem

per

peruenit. Ibi sistens iter, mactatis penes flumen hostijs, solem adorauit orientem: simul aruspices deos uictoriam portendere tradiderunt: tum adstātes uniuersi dionem inter sacrificandum corona insignem conspicati, uno impetu sibi coronas imposuerunt. Erant autē haud pauciores millibus quinque, qui se dioni intereundum comites adiunxerant. Cæterùm cùm ob repentinum incursum male armis instructi uenissent, armorum inopiam promptitudo supplebat, adeò ut cùm dion castra mouisset ij cursibus incederent, clamore magno quodam & alacritate summa studioq; sese mutuò ad libertatis dulcedinem exhortantes.

Ex oppidanis quicunque gratia & nobilitate præstabant, insignibus ornati uestibus sese ad portas obuiam effundebant, cætera subinde multitudo tyranni familiares inuadit. Tum delatores (sic enim appellari solebant) discerpuntur, impij sanè & dijs inuisi homines, qui urbem Syracusanis promiscui peragrobant, singulorum dicta factáue sagacissimè speculātes, deinde tyranno cogitationes omnium sermonesq; denunciabant. Hi primùm omniū occurrentes pœnas dedere, uirgis enim cæsos excoriarunt. Timocrates cùm se arcis custodibus permiscere nequiret, accepto equo profugus ex urbe migrauit, cuncta pauore ac tumultu replens: ne mediocri trepidatione amisisse-

ſiſſe urbem uideretur, maiorem in modum dionis res extollebat. Accedens inter hæc dion, perſpicuus iam cūctis erat lucidiſsimis indutus armis: cingebant illius latera hinc frater eius Megacles, hinc Athenienſis callippus, coronis ambo decori. Ex externis militibus autem centum erant, qui dionem ad corporis custodiam ſectabantur, reliquos præfecti ducebant ornatiſsimè inſtructos. Spectabant Syracuſani, & perinde ac ſacram quandam & deo dicatam libertatis & popularis potentiæ pompam excipiebant, quæ tandem poſt annos octo & quadraginta rediens ciuitatem inuiſeret. Per Menitidas inde portas ingreſſus, ſedato per tubæ ſonum tumultu, huiuſmodi præconium ædidit: Dion fraterq; Megacles, cùm ad abolendam uenerint tyrannidem, Syracuſanos reliquosq; item Siculos liberos & tyranno ſolutos reddunt. Volens etiam per ſeipſum homines compellare, per Acradinem conſcendit. Syracuſani per uias utrinque ſacrificia, menſas, craterasq; ſtatuerant, & quocunque acceſſerat, miſſos flores frugesq; pargebant, inq; eum uti deum preces ac uota conuerterant. Sub arcem & Pentapyla illuſtre quoddam & excelſum dionyſij opus extabat horologium: huc aſcendens concionem exorſus, ciues ad uendicandam ſibi libertatem incitauit. At ij am-

Horologiū Dionyſij.

bos

los per summam lætitiam & festiuitatem imperatores & belli duces creant. Eis insuper ita uolentibus ac rogantibus, Syracusani collegas uiginti deligunt, ex quibus dimidij ab exilio una cum Dione redierant. Vates illustria extare prodigia censebant, quoniam dion interorandum magnificentißimum dionysij ædificium subiectum pedibus habuerat. Cæterùm expauebant, quia locus in quem delectus imperator ascenderat, de solis permutatione rationē continebat, ne scilicet mox ullam fortunæ permutationem res illius gerendæ capeßerent. Dehinc redactis in ditionem Epipolis, coniectos illic in uincula ciues exclusit, murum insuper circunduxit arci. Septimo pòst die Dionysius in arcem sese cum classe retulit. Arma Dioni cum uehiculis comportata, quæ Synalo antè reliquerat: hæc ciuibus dispertita: reliqui pro se quisque ornatè instructi promptos exhibuere milites. Dionysius initio quidem priuatim mißis ad diona legatis, experiri rem cœpit: ast illi ad liberos iam Syracusanos in medium uerba facere iußi, humanißimam tyranni nomine concionem habuerunt. Mediocria polliceri uectigalia, militie requiē, excepto si quam illi ultro suscipiendam esse decreuerint. Ea Syracusanus populus irridebat. Dion legatis respondit, dionysius ne uerba faceret, ni prius se principatu abdicasset, quem simu-

simulatque deposuisset, ubi ad rem quampiam modestam opus esset, pro eorum necessitudinis memoria suam se impensurum operam. Ea dionysius collaudabat: at missis denuò legatis petijt ut unà cum Syracusanis aliqui ad eum in arcem commearent, cum quibus tum persuadens, tum persuasus de publica utilitate dissereret. Missi ergo ad eum uiri quos dion ipse probarat. Tum plurimus per Syracusanũ ab arce populum sermo manabat, dionysium relicturum esse tyrannidem, idque sui magis quàm dionis gratia facturum. At ea sub dolo quædam erant figmenta tyrãni, & insidiarũ contra Syracusanos instructio. Coniectis nanque in carcerem ciuitatis legatis, luce prima saturatos mero stipendiarios contra circumductum à Syracusanis murũ discurrentes imisit. Tum inuadentes ex insperato barbari multa cum audacia pariter & tumultu murum peruastant: quibus inde intra ciuitatem irruentibus, cùm ad ferendam opem expectare nemo prorsus auderet, soli dionis milites restitere, qui ut primùm tumultuãtes persensere, subsidium attulerunt. Ii tamen auxilij modum intelligere, exaudireq; satis poterant, adeò fuga surripientes se inde Syracusani, errore ac uociferationibus inter eos permisti discurrebant. Dion cùm eius exaudiri uerba non possent, ad rem peragendam opere se du-

Pugna inter Dionem & Dionysium.

cem

cem exhibere uolens, primus irrupit in barbaros. Acris circa illum atroxq; pugna cõmittitur, quandoquidem nihilominus hosti quã suis agnoscebatur. Facto enim à cunctis impetu, magno cum clamore concurritur. At ille cùm iam per ætatem ad huiusmodi subeunda certamina grauior esset, animi fortitudine inuadentes tum excipiens, tum obtruncans, manum tragula uulneratur. Ad reliqua deinde tela & inflictos cominus ictus, uix thorax ipse per clypeum quoque sat erat, hastis undique plurimis pulsatus & spiculis, quibus perfractis collapsus est dion. A militibus subinde abreptus, imperatorem eis Timonidem instituit: ipse autem equo urbem circuire, Syracusios è fuga retrahere, externos milites qui Acradinam pro statione tenebant, contra barbaros concitatos adhibere, integros quidem contra labore confectos, promptos contra spe debilitatos, & in ipso iam conatu deficientes animis. Cùm enim impetu primo uniuersam pariter ciuitatem uel discurrentes occupare sperassent, ac ex improuiso in fortes uiros & strenuos bellatores incidissent, gradum in arcem referre cœperunt: dehinc ut inclinati sunt, incumbente uehementius Græcorum agmine, terga præbentes sese mœnibus includunt, quatuor ac septuaginta ex dionis parte truncatis, cùm ex suis multos amisissent.

Parta

Parta adeò clarè uictoria, Syracusanus populus externos milites centum minarum coronis ornauit, ast illi aurea corona Dionem. Mox à Dionysio caduceatores descēderūt, epistolas à necessarijs mulieribus afferentes, inter quas una extrinsecus erat inscripta, ad patrem ex Hipparino: istuc ipsum enim Dionis filio nomen erat, tametsi Timæus illum ex Areta matre uocatum fuisse dicat Aretæum. Verùm his de rebus maior habenda Timonidi fides, uiro Dionis cùm familiari, tum commilitoni. Cæteræ in uulgus perlectæ multas ex mulieribus supplicationes precesq; continebant: illam uerò quæ à filio perscripta uidebatur cùm palàm solui minimè permitterent, Dion inuitis soluit. Ea ex Dionysio erat, quæ uerbo quidem Dioni, re autem Syracusanis colloquia faciebat: formam quippe supplicationis & exponendi pro se iuris habebat, ad Dionis calumniam compilata. Eorum siquidem commemoratio erat, quæ pro tyrannide prompto effecisset animo, in charissima corpora comminationes, sororis filij, & uxoris. Causæ etiam quædam greues querelis & plangore confictæ, & quod eum maximè permouit, obsecrabat ut regnum ne desserueret, uerū capesseret, neque libertate donaret homines qui acceptorum haud immemores malorum magnis in eum odijs conflagrarēt: at uerò principatum iniret ipse, ami

cus ac necessarijs tutamen exhibens. Illis perlectis Syracusani non (ut aequum erat) Dionis constantiam nullo languentis affectu, aut animi magnitudinem sunt admirati, qui honestatis ac iustitiae causa contra tot necessitudines & sanguinis coniunctiones fortissimus perstaret, sed suspicari timereq; coeperunt, ne cùm ingens illis necessitas adesset, tyranno parceret: dehinc alios intueri praefectos, praecipueq; ut Heraclidem redire didicerunt, eidem magnopere affecti sunt. Erat autem exul Heraclides, rei quidem militaris ignarus homo, & ex principatu quem penes tyrannos habuerat, celeberrimus, uerùm ineptus consilio, & ad omnia leuis, in rebus quae dignitatem haberent aut gloriam communicandis minimè stabilis. Ille postquam in Peloponeso cum Dione dissidium agitasset, decreuit suapte contra tyrannum classe annauigare.

Heraclides.

Tribus igitur nauibus & triremibus septem Syracusas adtentans, rursus Dionysium muro circumseptum offendit, & suspensos animo Syracusios. Mox igitur quandoquidem ad suadendum permouendumq; gratiam, non nihil à natura lepôris habebat, popularem ingressus est gratiam, blandimenta quaeritante turba. Eos suscipiens facilius ad se traduxit, quòd hi dionis rigorem ut grauem, & in ciuilibus duriorem officijs abhorrebant: cuius

rei causa erat, quòd parta uictoria ociosi & iam audaces facti populi duces, priusquam populus esset, sibi praeesse uolebant. Tum ad concionem ultrò concursantes, classis praefectum deligunt Heraclidem. Accedens eò Dion, collatam Heraclidi praefecturam pristini principatus sui labefactationem esse conquestus est. Singularem enim manere imperatorem non euenit, ubi maritimus alter rebus praesideat. Quocirca haud ludentes quidem Syracusij deponendum Heraclidem censuere. Inde Dion accitum domum Heraclidem paucis increpuit, quòd non bene aut commode eo tempore secum pro gloria, seditiones atque discordias actitaret, cui ad inferendam cladem exiguo certè opus esset momento. Coacta rursus concione, ipse classis praefectum designauit Heraclidem, ciuitati persuadens ut & illi, quemadmodum & ipse habebat, corporis custodia praeberetur. Ille dionem uerbis quidem & habitudine colens, & gratias habere confessus, humilis sequebatur usquequaque iussis obtemperans: at multitudinem ac rerum nouarum cupidos corrumpens, & clandestinis mouens tumultibus, omnibus Dionem ambiguitatibus circunsidebat. Siue enim per inducias dimittendum exarce Dionysium diceret, calumniam ut illius saluti parceretur habebat: siue ut ne

quo mœrore conficeret obsidionem quietus agere uellet, conseruare bellum censebatur, ut diuturniore principatu perculsos terrore ciues teneret. Erat Sosis homo quidam ob flagitia simul & temeritatem inter Syracusanos notus atq; famosus, qui quādā libertatis abūdantiā esse ducebat, ut adusq; res huiusmodi effrenatas uoces & procacissima emitteret obloquia. Iste dionis insidiator frequenti primū concione surgens, multa in Syracusanos conuicia protulit, quòd ex uecordi ac temulenta liberati tyrannide, uigilantem ac sobrium suscepisse se dominum non intelligant: dehinc manifestum se dionis hostem aperiens, è concione discessit. Postridie nudus per urbem cursitans, capite ac uultu sanguinolento spectatus est, ut qui persequentes plerosque fugeret. Talis forum ingrediens paratas sibi à dionis militibus referebat insidias, uulneratum subinde caput ostentans. Qua quidem in re compatientes sibi multos, & aduersus dionem infectos habebat, illum imperiosa & grauia patrare, si per cædes ac pericula liberas ex ciuitate linguas uelit auferre. Eius tamen detectæ sunt fraudes. dion enim tametsi indiscreta turbulentá ue concio esset, eò procedens purgauit obiecta, Sosidem cuiusdam ex dionysij stipatoribus esse fratrem demonstrauit, eius uerbis inductum ciuitatem seditionibus ac di-

scordia

scordia perturbasse, cùm nulla Dionysio nisi per eorum dissidentias & mutuas disceptationes, supersit salus: simulq; medici Sosidis plagam perdiscentes, per summa magis quàm profunde actam inuenerunt. Enses enim uulnera circa medium præsertim profunda infligunt, totum uerum pusillum erat in Soside, multa habens initia, cùm is (uti par est) ictus ex dolore remitteret, & subinde rursus adigeret. Deinde familiares quidam inter concionem attulere nouaculam, narrantq; commeantibus ipsis obuium factum esse Sosidem cruore stillantem, & Dionianos sese fugere milites dictantem, à quibus ea se uulnera accepisse: qui hominem insequeretur prorsus deprehendisse neminem, cæterùm sub cauo iacentem saxo conspexisse nouaculam, unde is prodisse uisus fuerat. Has ob res facinorosus iam Sosis per hæc habebatur indicia: plerique etiam aduersus illum serui testimonia dixere, noctu solùm cùm nouaculam teneret egressum. Quocirca secessere Dionis accusatores, & populus damnato morte Soside, in gratiã cum Dione rediit, stipendiarios autem nihilominus suspectos habebat, præcipuè quòd plurima aduersus tyrannum maritima agitabantur certamina. Postquam enim Philistus ex Iapygia multis triremibus Dionysio subsidium allaturus aduentasset, cumq; hi

externi forent milites, ad nullum amplius belli usum eos esse idoneos censebant, uerùm satis per se fore, cùm & nautica instructi & uires ac potentiam nauibus essent assequuti. Eos insuper prosper quidam maris euētus amplius extollebat, ubi superato Philisto in eum crudelißimè ac barbarorum ritu degrassati sunt. Ephorus quidem refert eum capta naui mortem sibi consciuisse. Timonides autem à primordio rerum gestarum dionis socius, cùm ad Speusippum philosophum scriberet, Philistum uiuum in potestatem euenisse tradit in terram excedente naui, Syracusanosq; exuto thorace nudum ostentasse corpus hominis iam ætate confecti. Ei subinde per contumelias habito caput obtruncasse, pueris corpus tradidisse, utq; per Acradinam distractū in latomias deijcerent mandasse. At rursum Timæus maioribus insultans uituperijs, puellos ait Philisti cadauer claudo ex crure deligatum urbem inter probra contumeliasq; uexasse, spectantibus interea Syracusanis raptatum crure hominē dictitare solitum, oportere dionysium haud equo citato, uerùm crure raptatum è regno profugere. Verumenimuero Philistus non ab se, sed ab alio prolatum dionysio nunciarat. Cæterum Timæus haud iniusta occasione suscepta, quòd fidum studiosumq; pro imperio Philistum extitisse constabat, sese iactatis

in eum maledictis exaturat. Cui si quis ea lacessitus tempestate adusq; insensibilem iracundiam grauiter est inuectus, impertienda fortassis est uenia. Qui autem res illius gestas postremò scripsere, cùm in eius uita triste nihil pertulerint, hi hominis gloria refelluntur, ne rumoribus, aut alieno sermone freti, per contumelias ac procacitatem miserias obiectent, quarum participes uel præstantissimos homines fieri, modò fortuna uelit, res nulla prohibet. Nec uerò sanus est Ephorus, qui laudationibus Philistum exornat, qui tametsi rebus iniustis & moribus prauis honestas adijcere causas, & ornamentorum rationes inuenire grauiter apteq; sciat, haud tamen ipse cuncta excogitãs, eum ab incusatione potest abducere, ne supra omnes homines tyrannorum amator extiterit, & maximè omnium tyrannicas semper illecebras, potentiam, opes, & cõnubia, beatitudinis existimatione admirationeq; sit prosequutus. sed etiam aptissimus ille quisquis Philisti neque gesta collaudarit, neq; fortunas obiectarit. Post Philisti necem Dionysius ad Dionem mittit, qui illum arcem tradere uelle dicant, armaq; ac mercenarios milites, & integrum illis septenos per menses stipendium: se per inducias in Italiam decessurum, ibiq; domicilium habiturum, ex Gyarte modò fructus perciperet. Is intra Syracusanos fines per-

multus ac fertilis ager est, ad mediterraneum à mari surgens. Ea cùm Dion minimè recepisset, exorandos esse iussit Syracusios: ast illi uiuentem Dionysium ab se captum iri sperantes, legatos repulere. Tum Dionysius grandiori natu filio Apollocrati arce tradita, uehementem obseruans flatum, preciosissima corpora preciosissimamq; supellectilem nauibus imposuit, itaq; præfectum classis latens Heraclidem euasit. Qua re male de se audiens, cùm ciues eum magnis tumultibus circumuenirent, Hipponem factiosum quendam hominem instituit, qui plebem ad diuidendum agrum accerseret. Etenim libertatis initium æqualitatem esse, seruitutis uerò penuriam, cùm prædijs careant. Huius sententiæ fauens Heraclides, aduersantem sibi Dionem magis implicat seditionibus, tum Syracusanis persuadet, ut hisce rebus decreto confirmatis, externos milites mercede spolient, aliosq; subinde bello imperatores deligant, sese ab huius molestia & difficultate liberantes. Ii confestim dum ex tyrannide perinde ac ægrotatione lõgæua sese conãtur attollere, & uti suis restituti legibus intempestiuà factitant, rebus infeliciter gestis, odia contra Dionem exercebant, qui instar medici, in accurato & modesto uiuendi ordine continere ciuitatem expetebat. Ad nouorum deinde creationem magistratuũ cùm
com

conuenissent, æstate media inusitata tonitrua & dira prodigia per dies quindecim obuenere, ob quorum religionem surgens assiduè populus, alios designare duces impediebatur. Factiosis postmodum constanti serenitate obseruata, comitia conficientibus, bos quidam domitus, tumultus haud inexperiens neque insuetus, per id tempus furore contra bubulcum agitatus, è iugo profugiens ad theatrum citato cucurrit impetu, quocirca surgentem illicò populum nullo fugiendi ordine passim diffudit, cæteram discurrit urbem petulcis conturbans saltibus, quantum postea hostes occupauere. His tum neglectis & uanefactis Syracusani quinque & uiginti præfectos creant, ex quibus unus erat Heraclides: alios clanculum submittere, qui milites à Dione subducerent, eos ad se multis pollicitationibus prouocare, & ciuitate pariter donaturos dicere. At illi ea repudiantes, Dionē fide & promptitudine cum armis complectentes atq; stipantes ex urbe deducunt, uiolato nemine: quibuscunque obuiabant multa de ingratitudine, de improbitate obiectabant. Syracusani contemptu paucitatis sese quòd eos non prius inuasissent paruipendere. Maiori igitur coacta manu impetum faciunt, ut intra mœnia superatos obtruncarent. In hoc necessitatis ac fortunæ constitutus Dion, ut uel contra ciues dimican-

dum, uel cum suis moriendum esset militibus, multa supplicare, manus Syracusanis tendere, refertam hostibus arcem ostendere, qui desuper è muris comparentes eorum facta intuerentur. Sed cùm inexorabilis multitudinis incursus esset, & iam factionis duces ciuitatem sicuti mare uenti, latè tenerent, suis ut ab aggressibus abstineant imperat. At illis perinde ac incursum facerent cũ clamore arma uibrantibus, nullũ Syracusanorũ manere cerneres, fuga per uias decedunt in sectante nullo. Dion enim suis cõtinuò reuocatis, ad Leontinos contendit. Syracusani principes derisui mulieribus facti, sese cùm ab ea eximere ignominia quæritant, armatis denuò ciuibus Diona persequuntur, quem ut fluuium quendam traijcientẽ offendunt, adacto equitatu prælium inchoant. Ast illum ubi neq; miti animo neq; more patrio sua amplius errata sufferre conspicantur, uerumetiam suos facto agmine per iracundiã conuertentem, fœdiorem quã antea fugam capessentes, haud multis sanè cæsis, in urbẽ reuertũtur. Leontini Dionẽ splendidissimis suscipiũt honoribus, militibus stipendia ciuiliter impartiunt, à Syracusanis per legatos postulant, ut militibus quæ iusta sunt faciãt: sed ij legatos qui Dionẽ accusarent miserũt. Cùm uniuersi deinde socij in Leontinis cõuenissent, postquam multa disseruere, Syracusios iniusta pa

Pugna inter Dionem & Syracusios.

patrasse censetur. Illi sociorum iudicio nusquã stare, iam delitijs & insolentia gloriari, quòd nulli auscultarent, sed seruientibus & reformidantibus plebem ducibus uterentur. Inter hæc à Dionysio ad urbem uenere triremes Neapolitanum aduehentes Nisipsium: qui & annonam & pecunias apportabat obsessis. Facto nauali prælio uictores Syracusani fuere, captis ex regia classe nauibus quatuor. Ea uictoria insolentes, & iam nullius audientes imperio, lætitiam ad conuiuia & furiosos uertunt conuentus, adeò quæ usui erant neglectui data, ut cùm arcem habere se putant, ciuitatem insuper amisere. Nipsius enim ubi nullam in ciuitate partem cernit incolumem, & uulgus quidem à luce prima in profundam usq; noctem inter modulamina ebrietatesq; detentũ, præfectos uerò per huius sodalitij uoluptatem multam temulentis hominibus adijcere necessitatem segnes atq; pauentes, cõmodissimè fretus tempore, murum aggreditur. Quo perfracto immissis imperat barbaris, ut quoscunque obuios habuerint, eis pro uiribus atque libidine utantur. Statim id malum sentiunt Syrasani, tardè autem & magno cũ labore per stuporem auxilia conferebant. Populationes in urbe fieri, mortales interimi, parietes dirui, mulieres ac pueri cum eiulatu in arcem agi. Summa rerum desperatio præfectos habebat, quòd

quid ubiq; promiscuos cum hoste ciues ullos ad usus habere nequibant. Hunc in modum urbanis sese rebus habentibus, cùm Acradinæ iam propinquum discrimen esset, in quo reliqua spes inniteretur, quod quanquam intelligerent facilè omnes, nemo tamen palàm dicebat, ob ingratitudinem & mala in Dionem consilia pudore perplexi. Cæterùm ui necessitatis impendente, sociorum equitum clamor exoritur, uocandum esse dionem, & ex Leontinis accersendos esse Peloponenses. Quod ubi per audaciam proferri, & audiri cæptum est, uociferatio, gaudium, lachrymæ cunctos tenuere Syracusanos, hominis orantes aduentum, aspectúmue cupientes, haud immemores quanto in terroribus robore ac promptitudine ualeat, ut non modò ipse impauidus sit, sed eos etiam audaces, & in conserenda cum hostibus manu intrepidos exhibeat. Mox igitur ad eum mittunt sociorum quidem nomine, Archonidem & Telesidem: ex equestri uerò ordine qui tum cum Hellanico missi. Hi per totum iter equos laxatis agitantes habenis, uergente iam die in Leontinos perueniunt. Tum desilientes equis, primum coram dione obortis procidere lachrymis, calamitates Syracusanorum exponunt. Nonnulli iam Leontinorum interueniebant, multi etiam Peloponenses circa dionem congregabantur, dum hominũ cùm

studio,

studio, tum supplicationibus innouatum aliquid suspicantur. Eapropter cùm prior ille ad concionem processisset, promptissimè facto concursu, Archonides & Hellanicus introgressi succinctè malorum magnitudinem exponunt, & milites obliterata iniuriarum memoria ad ferendam Syracusanis opem deprecantur, quandoquidem maiores ipsi pœnas dederint, quàm illi maleficijs irritati uoluissent. Postquàm hi desiere loqui, ingens silentium totum habuit theatrum. Surgente Dione, cùm orare cœpisset, complures ei manabant lachrymæ, ita ut uocem teneret. Tum condolentes ei milites, bono ut esset animo rogitabant. Cùm igitur ex affectu sese paululum Dion recepisset. Viri, inquit, Peloponenses ac socij, hoc uos in loco ut pro uobis deliberationem capesseretis coegi: mihi haud pulchrè res se habent, ut cùm Syracusana uastetur ciuitas, de me ipse consultem: quòd si eam seruare nequiero, proficiscar, in patria igni & ruina tumulandus. At si inconsultissimis & infelicissimis nobis opem afferre statuistis, uestrum opus Syracusanam erigite urbem: sin hoc propter Syracusanorũ iracundiã, & cõceptas in eos querimonias aspernabimini, dij uobis pro pristina in me uirtute & promptitudine dignas persoluant grates. Memineritis autẽ neq; uos prius iniuria lacessitos, neq; ciues posterius calamitate uexatos, à Dione destitutos.

Dionis oratio ad Peloponenses & socios.

tutos. Eo adhuc differente milites cum clamore prosiliunt, maturè sese ad præstanda opem duci iubentes. Tum Syracusanorum legati eos amplexantes salutare, multa à dijs immortalibus Dioni, multa militibus bona orare. Sedato tumultu Dion illis imperat ut confestim abeuntes apparent sese, cumq; cœnitauerint, illum in locum armati ueniant: noctu enim subuenire decreuerat. cæterum Syracusis Dionysii duces quoad illuxerat, multis ciuitatem malis afflixere. Ingruentibus tenebris, paucis suorum amissis in arcem decessere. Tum factionis principes recepta fiducia, cùm hostem ob perpetrata quietem acturum esse sperarent, rursum ciues ut Dionem omitterent orabant, quem si fortè cum militibus aduentarit, ne suscipiant, neq; illis ut uirtute præstantioribus cederent, ipsi uerò per se urbem libertatemq; saluam tuerentur. Denuò igitur præfecti qui eum auerterent mittunt: equites autem & familiares ciues ut maturaret iter hortabantur: quamobrem tardè simul ac per ocium proficiscens aduenerat. Procedente nocte, Dionis inimici ut illum excluderent, portas tenebant: at Nipsius rursus ex arce longè plures multoq; promptiores immittens stipendiarios, uniuersum confestim murum demolitus est, tum ciuitatem percurrens diripuit. Cæsi non modò uiri, sed etiam mulieres ac pueri: direptiones

modicæ, ast magna cunctorem strages. Dionysius enim cùm desperatis iam rebus in Syracusanos grauißimis conflagraret odijs, cadentem principatum urbe tumulare uolebat. Proinde dum illi Dionis auxilium præuenire concupiscunt: quæ perniciβima omnium strages & conuastatio est, igne grassantur, proxima quæq; tædis ac lampadibus succedentes, spicula ignita autem arcubus in longinqua spargentes. Qui profugerent per uias, intercepti necabantur: qui domos introirent igne compulsi rursus erumpebant: incendio complures interiere, quidam in discurrentes ferebantur. Ea maximè calamitas unà uociferantibus uniuersis urbem Dioni reserauit. Cùm enim inclusos in arcem hostes accepisset, haud amplius gradum studio solicitabat. Procedente die, prodeuntes ei obuiam equites captã secundò urbẽ denunciant: nonnulli deinde aduersariorum aderant, uelocius properare obsecrantes, latius intendente malo. Heraclides fratrem emittens, dehinc auunculum Theodotem, auxilium supplex implorabat. Nullum iam hostibus impedimento esse, se quoque uulneratum, parum abesse ne ciuitas euersa & concremata collabatur. Dion cùm in tales incidisset nuncios, procul à portu stadijs aberat sexaginta: exposito militibus urbis periculo, eisq; nonnihil adhortatus, haud amplius pedetentim, uerum cõcitato

tato cursu ad oppidum duxit exercitum, alijs atque alijs occurentibus, & ut approperaret deprecantibus Mira dehinc militum uelocitate ac promptitudine fretus, per portas urbis in regionem Hecatompedon appellatam euasit, continuoq; in hostes leuiorem immisit armaturam, ut eorũ conspectus audaciam Syracusanis adijceret. Reliquos munitos armis simulq; confluentes ad eum ciues, undique consistentes instruxit, rectas componens turmas, præfectosq; dispartiens, ut multis simul ex locis terribiliorem se hostibus inferret. His itaque paratis, ubi deis adoratis suos per urbem in hostes agens cernitur, clamor, lætitia, & ingens uociferatio Syracusanorũ uotis pariter & adhortationibus permistus exoritur. Liberatorem Diona, deumq; compellabant, milites uerò fratres atque ciues: nec ullus ea tempestate tanto sui aut uitæ amore tenebatur, ut non magis pro unico Dione, quàm cæteris uniuersis anxius uideretur, qui per cruorem, ignem, & strata per plateas cadauera discrimen primus inibat. Res etiam hostium formidolosa erat, qui sæuitia referti structa pro muro acie difficilem ac penè insuperabilem reddebant ingressum. Ingens ab igne periculum Dionianos perturbabat milites, ac infestum efficiebat iter. Hi nanq; cùm ædes flamma depasceretur quaquauersum relucens, feruida permeabant rude

ra,

ra, & descendentia murorum fragmenta ancipites transcurrebant, multo simul fumo & puluere incedentes obnixè contendebant, ne cõtinuata scinderetur acies. Vt uerò sese hostibus immiscuere, pauci cum paucis, ob locorum angustias & iniquitates, cominus pugnam conferunt. Syracusanus clamore & promptitudine fortius incumbentibus, compulsus ui Nipsius plurimos suorum in proximam fugientes arcem reduxit incolumes, destitutos quosdam extrinsecus & palantes ipsi Dionis milites insectantes interimunt. Eius uictoriæ fructum, alacritatem inquam atque complexus, qui talia decent opera, præsens minimè tempus exhibuit, dum ad suas conuersi domos Syracusani in restinguendis ignibus, quod ea uix nocte factum est, occupantur. Vt primùm illuxit, cæteri quidem factiosi propria salute desperata fugam capessunt: Heraclides uerò & Theodotes Dioni sese dedentes iniustè perpetrasse fatentur, utq; in eos se meliorem quàm erga illum fuerint exhibeat, suppliciter orant: decere profectò, ut cùm Dion reliquis uirtutibus nullis comparandus sit mortalibus, ipsa iracundia etiam ipsis excellat ingratis, qui ut inferiores se uirtute fateantur, aduentant, pro qua priores cum eo seditiones actitarunt. Hæc deprecante Heraclide, amici quidem Dionem hortabantur ut ne flagitiosis ac inuidis

parceret hominibus, cæterum Heraclidem milltibus largiretur, & popularem ex ciuitate seditionem eximeret, quam sanè furore uexatam, non minorem tyrannide constat esse languorē. Quos Diō placabat, ita præfatus: Cæteris quidem imperatoribus aduersum bellum & arma plurimum exercitationis extitisse, se autem in Academia diutius exercitatum, quò furoris, iracundiæ, inuidiæ, omnisq; uictor contentionis esset: quarum rerum demonstratio est non erga familiares & bonos uiros modestia, uerùm si quis acceptis iniurijs, delinquentibus exoratu facilis mitisue sit. Velle autem se Heraclidæ non tantum potestate ac prudentia, quantum bonitate ac iustitia superiorem esse: in istis enim uerè meliorem esse liquet: at res bellicas prosperè gestas etsi nemo mortalium, certè fortuna suo iuri uendicat. Si ob inuidiam Heraclides perfidus nefariusq; sit, haud propterea opus est Dionem uirtutem per iram furorémue corrumpere. Meritas enim infligere pœnas, quàm iniurias prouocare, instius esse definitur à legibus: quod ex imbecillitate natum est. Hominis autem improbitas, quanquā id fortasse difficile, haud usqueadeo ferox penitus & immitigabilis est, ut non multis persæpe uicta beneficijs, gratia permutetur. Hisce fretus rationibus Dion missum fecit Heraclidem. Ad murum deinde conuersus, Syracusanis ui

nis ui

nis uiritim imperat, ut unam cominus fossam extruerent. Illis autem noctu quieti sese deden tibus, milites antè locans transuersis trabibus arcem circunsepsit. Quæ res adeò latuit, ut luce prima hostes pariter ac cives & celeritatem & opus admirarentur. Inde ubi necatos sepulturæ mandauit, captiuosq; haud certè duobus millibus pauciores soluit, conuocata concione, procedens in medium Heraclides, ut terra mariq; Dion imperator deligeretur sententiam dixit. Quod cùm optimates suscepissent, & creandum esse censerent, nautarum & mercenariorum greges fremere, è classis præfectura eiectum Heraclidem condolore, eum tametsi reliquis in rebus nullius dignitatis hominem, at omnino popularem, multitudiniq; magis obnoxium autumare. Hoc permisit eis Dion, & Heraclidi maritimum restituit imperium: eis deinde ad agri ac domorum diuisionem con citatis aduersatus, & facta prius super his decreta rescindens, mœrorem iniecit. Quocirca alterum statim Heraclides iniens principatum, socios nauigationis milites ac nautas Messanam deducens, ibi resedit, ad seditionem illos commouens & contra Dionem instigans, quem sibi regnum parare diceret. Ipse clandestinas cum Dionysio pactiones per Spartanum Pharacem transigebat. Quod ubi clarißimi Syracusanorum intellexere, in

exercitu orta seditio est, ob eamq; rem caritas ac penuria Syracusas premebat, adeò ut anceps Dion male de se ab amicis audiret, qui hominem adeò intractabilem, liuoreq; ac nequitia corruptum, contra se amplificarit Heraclidem. Pharace penes Agrigentinorum Neapolim metante, Dion cum Syracusanis egressus secū alio in tempore decertare uolebat: inclamantibus Heraclide ac nautis, Dionem idcirco nolle rem prælio decernere quò perpetuum illi maneat imperium, coactus Martem conseruit, ubi & superatus est. Cæterùm cùm ob seditionem inntestinam perturbati sese magis ipsi in fugam uertissent, iteratò Dion prælium parare, instructisq; persuadere ac adhortari. Initio mox noctis nuncius affertur, Heraclidem tota cum classe Syracusas uersus annauigare, eo cōsilio, ut capta urbe eum cum toto excludat exercitu. Continuò igitur robustissimos & expeditissimos recipiens noctu adequitat, & tertia demum hora diei septingētis exactis stadijs, pro portis stetit. Heraclides quanquam nauibus certatim contendisset, ubi serò uenisse se intelligit, reflexo cursu errabundus agenda inuadebat. Ita ex improuiso Spartanus illi occurrit Gæsylus, qui ex Lacedæmone ut Siculorum ducem annauigare se aiebat, quemadmodum superiori quandoque tempore Gylippus. Hunc ita libens uirum assumens, ut eum

perin

perinde ac aliquod contra Dionem medicamen adsciſceret, ſe ſocijs oſtendit. At præmiſſo caduceatore Syracuſas, ciuibus ut Spartiatem ſuſciperent præfectum imperabat. Cui Dion, ſatis præfectorum Syracuſanis eſſe reſpondit: quòd ſi res ipſæ Spartano prorſus indigeant, Spartanum ſe ciuem factum eſſe. Omiſſo Gæſylus principatu, ad Dionem nauigans conciliat Heraclidem, fidem maximam & iuſiurandum præſtātem, quo Gæſylus ipſe iurauit, Dionis quidem ultorem, & acerbiſſimum Heraclidis animaduerſorem fore, ſi quid ab eo nefariè perpetratum extitiſſet. Dehinc Syracuſani claſſem (quandoquidem nihil ea opus erat) diſſoluunt, quæ ingentium impenſarum ac ſeditionis cauſa principibus fuerat. Ad obſidendam dehinc arcem intenti, circunductum exædificant murum. Poſtmodum circunſeſſis opitulante nullo, cùm iam annona deeſſet, & facinoroſi forent milites, Dionyſij filius deſperatis omnino rebus cum Dione inducias agit, ei arcē, arma, & reliqua tradit impedimenta, ipſe matre ſororibusq; receptis, quiuis onuſtis triremibus ad patrem nauigat, tutò illum emittente Dione. Huic ſpectaculo Syracuſanorum nemo fermè defuit: at quicunq; defuerat, magnis inclamabatur uocibus, ea die ſolem liberis exoriētem Syracuſis non inſpectaſſe. Maximum & quod ætate etiā noſtrą clariſſimū narrari for-

tunæ possit exemplum, fugam cõstat esse Dionysij. Qualis tunc illorum existimanda lætitia, qualis uerò illis sensus, qui minimas per occasiones ex ampliore, quàm præterita uiderint secula, tyrannide descendebant? Postquam uela dedit Apollocrates, Dion uadit in arcem. Cuius ingressum haud expectare mulieres, ad fores cursitare, Aristomacha Dionis filium ducere, ponè sequi Areta lugubris & incerta quonam modo uirum salutans compellaret, quæ cum altero consortium habuisset. Eo sororem primùm, dehinc filiolum saluere iubente, Aristomacha adducta coram Areta, Te quidem, inquit, exulante Dion in magnas incidimus miserias, cæterùm rediens parta uictoria, nobis omnibus mœrores eleuasti, hac sola duntaxat excepta, quam infelix ego te incolumi alteri nuptam uiro coactam quidem & inuitam aspexi. Cùm igitur te nobis dominum fortuna constituerit, quo pacto illam huic necessitatem indicas? téne ut auunculum, aut ut maritũ cõsalutabit? Talia dicente Aristomacha, Dion profusis lachrymis, uxorem magna beneuolẽtia & charitate cõplectitur. Tradito postmodum ei filio, in suam transmisit domum, in qua posteaquam in Syracusanorum manu arcem posuisset, uitam ducebat. Progredientibus hunc in modum rebus, nullum prius ex præsenti felicitate fructum suscipere dignum censuit,

quàm

quàm amicis gratias, socijs largitates, præcipuesq; in urbe familiarib. & militibus aliquã humanitatis & honorũ portionẽ impartiret, animi magnitudine uires ac facultates exuperans, cùm interim ex ijs quæ obuenerant, sese parcè, tenuiter ac modestè curaret. Magna uerò omnibus admiratione habebatur, quòd non solùm Sicilia atq; Carthago, sed uniuersa etiã Græcia ad eum feliciter ac tranquillè degentẽ aspiceret. Cumq; nihil tantæ amplitudinis ea tempestate putaretur, nec alterius imperatoris clariorem esse fortitudinem fortunamq; constaret, ipse talem sese præstaret ueste, famulatu, & mensa frugalem, qualem cùm in academia unà cum Platone uitam duceret, non qui inter ductores militum aut mercenarios bellatores degisse uideretur, quibus quotidianæ satietates, libidinesq; uoluptariæ, laborum ac periculorum solatium est. Ad eum perscribens Plato, hunc unum aiebat ex orbe terrarum omnes intueri, cùm ille ipse unicum unius ciuitatis locum Academiam cernere uideretur. Eius loci uiros spectatores & iudices agnoscebat, qui non rem gestam, non audaciam, non uictoriam quampiam admirarentur, sed qui id solùm animaduerterent, si quis in magna rerum amplitudine, per honestatem, temperantiam, ac modestiã, uti fortuna sciret. In habẽda aũt hominũ societate, nihil ex elato animi tumore,

& seuera nimis in populum contentione aufe-
rebat, nihílue remittebat, tametsi res illius gra-
tia magnopere indigerent, & Plato eum, ut
diximus, increparet, ac perscriberet comitem
ac uicinam solitudinis esse pertinaciam. Cæte-
rùm cùm solutos nimium Syracusanos & mol-
litos ex illecebris retrahere nitebatur, naturâ
quadam nullo lepôre aut comitate permista ui-
debatur uti. Rursus ei Heraclides incumbit.
Is primùm quidem in concilium accitus, adire
noluit: cùm enim priuatus esset, nõnisi cum ce-
teris pariter ciuibus in concionem iturum. De-
hinc accusare Dionem cœpit quòd arcem demo-
litus non esset: cumq; populus Dionysij sepul-
chrum euertere, & disijcere corpus affecta-
ret, haud siuerit: consiliarios etiam ex Corin-
tho accersat, quòd ciues dedignetur habere col-
legas. Re autem uera Dion Corinthios aduoca-
bat, quoniam eis præsentibus facilius reipub.
statum quem animo uersabat, constituere pos-
se sperabat. Cogitabat enim illum populi do-
minatum inhibere, qui non ciuilis forma rei,
sed ut à Platone dictum est, quidam uniuersa-
lis rerum ciuilium mercatus esset. At cùm
Laconicum & Cretense quoddam genus per-
miscens, ex populari ac regio optimatum prin
cipatum comparasset, qui superior amplißima
queque disponeret, ordinem rebus instituere
decernebat. Videbat nanque Corinthiorum
ciui

ciuitatem dominatione paucorum administratam, haud multa ex publicis in populo agere. Cùm igitur his aduersaturum consilijs expectaret Heraclidem, alias quidem ad res turbulentum hominem, seditiorum, & permutationis auidum, quod diutius impedierat, eo tempore necare uolentibus assensus est. Hi igitur domum irrumpentes, illum obtruncant. Eius mors Syracusanos uehementi dolore confecit. Dion tamen ei magnificè iusta parauit, insectante exercitu cadauer associans. Habita deinde ad populum concione ueniam impartierunt: haud enim fieri potuisset, ut cùm Heraclides ac Dion ciuiles agerent magistratus, urbanæ seditiones pacarentur. Erat quidam Dionis socius Callipus Atheniensis, quem illi non ex disciplina, uerùm ex mysteriorum inductione & circuncurrenti societate notum & censuetum fuisse Plato refert. Hic expeditionis particeps magno habebatur honore, adeò ut cunctis prior æqualib. Syracusas coronatus intrauerit, & dimicando clarus ac insignis extiterit. Ast ubi primarios atque præstantißimos Dionis amicos bello absumptos cernit, & occiso Heraclide Syracusanum populum duce priuatum, Dionianos etiam sibi milites animum magnopere adiecisse: scelestißimus hominũ factus est. Ex hospitis cæde præmium omnino Siciliam consequi sperans, & talenta uiginti (ut

Heraclis interitus

tradidere nonnulli) necis mercedem ab hostibus captans, quosdam aduersum Dionem milites corruptos instituit, nequissimum ac uersutissimum agitans exordium. Nam cùm aliquas semper militum uoces aut reuera deprehensas, aut commentitias illi referret, talem ex fide licentiam cepit, ut quibuscunq; uellet contra Dionem magna cum audacia occultos faceret sermones, eo ita mandante, ne cuiuspiam simultas lateret aut odium. Hinc euenit ut Callippus flagitiosos ac languentes confestim repertos adsciseret: quòd si quis his scereiectis sermonibus, sese Dioni tentatum fuisse retegeret, ille nihil turbatus aut grauiter ferens erat perinde ac iussa nauante Callippo. Constitutis hunc in modum insidijs, ingens ac prodigiosum Dioni se simulachrum obtulit. Dies uergebat in uesperam, cùm ille intra domi cubiculum solus secum cogitabundus sederat. Interim è regione porticus repentino exoriente strepitu, cùm nõdum planè dies defecisset, stetit inspectans, grandem intuetur fœminam, nihil uestitu aut facie à tragica permutatam furia. Ea scopis quibusdam mundabat ædes. Perculsus graui pauore Dion, cõuocatis amicis uisum exponit, penitusq; consternatus cùm extimesceret ne id denuò uidendum soli sibi aduentaret ostentũ, eos obsecrauit, ut cũ eo pernoctantes manerẽt. Verumenimuero id haud rursus accidit, sed

Prodigia Dionis mortem præcedẽtia.

paucos

paucos intra dies filius eius cùm fermè pubesceret, ex parua quippe tristitia & puerili quadam iracundia prius causa suscepta, è tecto se in caput præcipitem deijciens perijt. In hoc rerum statu cùm Dion esset, Callippus insidijs magis atq; magis instare, in Syracusanos rumorem edere, ut orbatus liberis Dion, Dionysij filium Apollocratem uocare & heredem facere instituisset, qui uxori quidem ex fratre nepos erat. Iam Dionem ac mulieres eorū quæ patrarentur suspicio habebat, & undiq; nuncij afferebantur. At Dion, ut uidetur, post Heraclidis interitū mærore confectus, quasi uitæ ac rebus à se gestis quandam inureret maculā, grauiter semper ac molestè degens, multoties iam se neci paratum esse, & cuiq; uolenti præbiturum se iugulum dictitabat: si uiuendum ei foret, non hostes modò, uerumetiam amicos obseruaturum. Callippus uerò cùm mulieres rem diligenter inuestigare cerneret, perterritus uenit ad eas, factum effusis negare lachrymis, quamuis daturum se fidem. Illæ ut magnum iniret iusiurandum postulant. Id extat huiusmodi. Qui fidem præstat, in Cæteris descendit templum, & quibusdam peractis sacrificijs, deæ purpuram induit, tum ardentem captans faculam iurat. His confectis omnibus, Callippus iuratus deos adeò irrisit, ut eius quā iurauerat deæ diem festū expectans, cædem inter

Iusiurandum magnū quale.

inter ipsa perageret Proserpinalia, eam nihili faciens deæ diem, quã omnino uiolaret & impiè coleret, si alio in tempore dux ipse sacrorum illius sacerdotem iugulasset. Cùm plures in eius communicatione facinoris essent, & Dion domi quæ nonnullos habet accubitus, unà cum amicis aßideret, alij exterius obsidere, alij foribus atque fenestris adstare, Zacynthij qui manus afferre debebant, tunicati sine mucronibus accedere, simulq; qui extrinsecus uersabantur attractos tenere postes. Zacynthij Dionem inuadentes ut eum tenerent opprimerentq; eniti: quod ubi incassum cedit, ensem Dionis interitus. *efflagitare, nemo fores reserare audere. Multi enim cum Dione intus erant, quorum unusquisque dum eo misso de propria salute cogitat, nusquam afferre subsidium audet. Dũ ita cunctantur, Lycon Syracusius pugionem cuidam Zacynthio per fenestras porrigit, quo retentũ aliquandiu & attonitũ Dionem uictimã obtruncant. Sororem continuò unà cũ uxore prægnante conijciunt in carcerẽ. obtigit autem ut cùm per summam calamitatem partus instaret, in uinculis masculum parturiret infantem, quem placatis custodibus mulieres educare agressæ sunt. Iam enim turbulentæ seditiones Callippũ inuoluebant. Principio nanque Dione cæso cùm famosus esset, & Syracusas oppreßisset, Athenienßium ciuitati scripsit,*

quam

quam secundum deos posteaquã tam abominã do se facinore contaminarat, uereri ac expauescere debuisset. Sed id uerè dictũ extitisse uidetur: Excellentissimos uirtute eos esse uiros, quos bonos ciuitas illa protulerit: quos autem malitia deprauatos, eos quam scelestissimos: quemadmodum eorum tellus & mel optimũ, & ocyssimum necatu conium parturit. Haud tamen Callippus quoddam fortunæ deorumq́; conuicium diu superstes euasit, ut qui hominẽ tãtam per humanitatem principatus & opulentiam consequutum, incuriæ aut neglectui dedisset. At digna confestim dedit supplicia. Siquidem Catinam capere adortus, continuò Syracusas amisit. Quo tempote eum dixisse ferunt, amissa urbe, Tyronestim in potestatem redegi. Subinde Messanos inuadẽs, maximam militum partem, in quibus & Dionis interfectores, perdidit. Postmodum cùm nulla eum Siciliæ ciuitas susciperet, uerũ uniuersi per odium propulsarent, Rhegyum occupat, ibi cùm summa degens inopia stipendiarijs necessaria male suppeditat, à Leptino & Polyperchonte occiditur. Ad ipsius necem eo fortè usi pugione dicuntur, quo uulneratus est Dion: illum autem à magnitudine cognitum perhibent: Laconicorum enim more perbreuis, præterea artificij apparatu, utpote magno cum ornamento ac subtilitate fabricatum.

Huiusmodi

Huiusmodi pœnas Callippus dedit. Aristomachen uerò & Aretam, ut primum exemptæ uinculis fuere, Hicetes Syracusanus Dionis amicus suscepit, & magna fide ac beneuolentia curare uisus est: dehinc ab Dionis hostibus inductus, eas perinde ac in Peloponesum trãsmissurus, naui ad id comparata imposuit, subinde mandans ut inter nauigandum necatæ deijcerentur in pelagus. Nonnulli uiuentes adhuc unà cum puello demersas asserunt. Hunc etiam dignæ pro audacia pœnæ inuaserunt: ipse enim cùm in Timoleonis manus peruenisset, interijt. Syracusani præterea in Dionis ultionem duas filias interfecere, de quibus in Timoleonis uita singulatim perscriptum est.

*

GVARINO VERONENSI
interprete.



ARCI Bruti progenitor fuit Iunius Brutus, quem prisci Ramanorũ in Capitolio ex ære finxerunt medium inter reges, ensem strictum xerentem, quòd is constãtißimè Tarquinio euertisset. Ille ueluti quædam fulminei ensis acies durum & inexorabile ingenium nactus, adeò tyrannos odit male, ut tanquam insano impetu uectus, usq; in liberorum suorum cædem sæuierit. Hic uerò Brutus de quo nunc agitur, & bonarum artium disciplina, & philosophiæ studijs imbutus, moresq; suos natura graues & humiles ciuilib. negocijs excitans, ad bonum & æquum modestissimè ferri uisus est. Quare etiam qui ob conspirationem quæ in caput Cæsaris acta est, inimicitia in Brutum flagrabant, si res ea magnificum & generosum quicquam afferebat, id Bruto dabant: sin difficile durumq;, Caßio. Erat Caßius in primis Bruto familiaris atque beneuolus, sed dissimili ingenio, ac uarius impurusq;. Seruilia mater Bruti fuit, cuius genus ad Halam Seruilium referunt qui clàm

gla-

linquens, ueterem fouit. Huic sectæ addictus Antiochum Ascalonitam ingenti admiratione obseruauit, eiusq; fratrem præstanti uirtute uirum amicitia sibi iunxit, ac uiuendi comitem fecit. Hic enim doctrinæ habitu licet à multis philosophis longè abesset, uita tamen integritate ac humanitate egregia primis adæquandus habebatur, Emphilus illi nomē, cuius Brutus in epistolis suis, Brutiq; domestici sæpius meminerunt ob amborum uictum, quem communem simul agebant. Is etiam Emphilus erat orator, & de cæde Cæsaris opusculū, quod Brutus appellatur, non ignobile ædidit. Latinè Brutus facundiam militarem bellisq; accommodatam exercuit: Græcum uerò graue ac sententiosum dicendi genus, & Laconum breuitatem quodammodo imitatus est. Ex quo in quibusdam epistolis suis grecis est adnotatus, ut in ea qua iam bello implicitus Pergamenis scripsit, ubi inquit: Audio uos Dolabellæ dedisse pecunias: si spontè dedistis, fas̄ti estis iniuriam: si inuiti, hoc ostendetis, si contrà eas mihi spontè dederitis. Rursum Samijs: Consilia uestra nil pensi habent: res tardæ, qui horum finis existimate. Scripsit & alibi de Patareis in hæc uerba: Xanthij beneficium meum contemnentes, sepulchrum desperationis patriam habuerunt. Patarei sese mihi dedentes, confisi nulla re deficiunt, omnia quæ ad libertatem

attinent pulchrè administrantes. Fas sit & uobis aut Patareorum sententiam, aut Xanthiorum fortunam eligere. Huiuscemodi epistolarum Bruti genus est, quæ ex hac breuitate notantur. Nondum adolescentiæ fines egressus, cũ auunculo suo Catone, qui in Ptolemæũ Aegypti regem à senatu dux fuerat designatus, in Cyprum est profectus. In qua expeditione cùm Ptolemæus sese necasset, & Cato apud insulam Rhodum opportunam morã ageret, Canidius uir Catoni beneuolus, ad tutandas regis opes ab eo missus in Cyprum: sed Cato extimescens ne Canidius sese furto non abstineret, Bruto scripsit ut extemplò è Pamphylia Cyprum peteret: ibi enim redimendæ ualetudinis causa obuersabatur. Brutus licet inuitus Cyprum nauigat, ibiq; Canidium modestè conueniens, dißimulata suspicionis causa ne à Catone adeò ignominiose improbari uideretur, eum liberaliter habuit, omnemq; procurationis curam ut iunior ac uacuus, nihil ad se pertinere simulauit, uerùm ita omni studio & diligentia rei solicitus fuit, ut à Catone summis laudib. ornatus fuerit, & opibus illis in argentũ redactis, & magna pecuniarum parte accepta, Romam nauigarit. Cæterùm cùm res urbis in manifestã seditionem ruere uiderẽtur, & turbato senatu, Cæsar atq; Pompeius arma proferrent, creditus est Brutus palàm

Cæsaris

Cæsaris partes sequi: nam eius pater iampridem ob Pompeium obierat. Sed ipse indignissimum ratus priuatos affectus publicis ante ire, præterea Pompeij causam æstimans iustiorem esse quàm Cæsaris, Pompeium secutus est, licet antea cùm obuiam illi fieret, eum minimè salutaret, scelus ingens æstimans cum interfectore patris habere colloquium. Pompeio igitur qui dux patriæ constitutus fuerat se subijciens, legatus cum Sexto, cui Sicilia sorte euenerat, in prouinciam proficiscitur. Qua in legatione cùm nihil gloria dignum emergere posse cogitaret, & iam Cæsar atq; Pompeius de rerum summa certare studuissent, ex insula in Macedoniam uenit, spontè uniuersum periculum patriæ subiturus. Eius aduentu audito, ferunt Pompeium summè lætatũ admiratumq;, mox præsenti assurrexisse, ipsumq; uelut cæteris præstantiorem in conspectu omnium amplexatum. In castris per integros dies (nisi cùm Pompeium ipsum conueniret) circa literarum studium codicesq; diuertebatur. Cui curæ nedum aliud dedit tempus, sed etiam diem quæ maximam illam Pharsaliæ cladem antecessit. Erat media æstas, & præter loca paludosa, ubi castra metati fuerant, calor ingens, nec Bruto aderant qui celeriter tentorium attulissent: fessus autem hac iugi cura, cum meridies aduẽtasset, modicè unctus cùm pauca comedis-

ſed, quieſcentibus cæteris, aut de euẽtu futuræ pugnæ anxijs, hic uſq; in crepuſculũ ſcripſit, Polybij Epitomen cõponens. Dicitur etiam Cæſarẽ uirum hunc haud neglexiſſe, ſed exercitus ſui duces præmonuiſſe, ut illum in pugna non occiderent, ſed ſeruarent: quin ſi facilem ſe præberet, liberaliter ducerent: ſi capientibus obſiſteret, eum mitterent, nec uim aliquam inferrent ſibi. Hæc dicunt ob gratiam Seruiliæ Bruti matris Cæſarem feciſſe. Nouerat enim cùm adhuc eſſet adoleſcens, Seruiliam ſibi inſano amore affectam extitiſſe, & quia eo tempore quo hic amor efferbuit, Brutus eſt genitus, quodammodo creditus eſt Brutus è Cæſare genitus. Fertur cùm ardui motus Catilinæ qui ferè rempublicam euerterunt, in ſenatu incidiſſent, & Cæſar atque Cato aduerſis ſentẽtijs differrẽt, inter hæc literulas quaſdã foris delatas Cæſari redditas, quas cùm tacitò eas legiſſet, Cato id ægrè ferens acclamaſſe perhibetur, rem indignam Cæſarem facere, qui colloquia, qui literas medio in ſenatu ab hoſtib. acciperet. Ex quo cùm pleriq; ſtreperent, & Cæſar literulas, quemadmodum ipſe habuerat Catoni dediſſet, Cato lecta impudica Seruiliæ ſororis epiſtola, eam Cæſari proiecit, inquiens, Vince ebrie: atque ad ſententiam ac propoſitam orationem extemplò reuerſus eſt. Sic ergo amor Seruiliæ aduerſus Cæſarẽ uulgò patuit:

Cæterùm

Cæterùm expedita Pharſalica clade, cùm Pompeius ſeſe per undas præriperet, & caſtra obſiderentur, clàm Brutus per paludem aquis plenam calamisq; manantam noctu euaſit, Lariſſamq; ſeſe recepit. Hinc deinde cùm ſcriberet, Cæſar eius ſalute lætatus eſt, eumq; iubens ad ſe uenire, non tantum ueniam illi dedit, ſed præter cæteros qui iuxta ſe forent ipſum maximo in honore habuit. Cũ nemo dicere poſſet quò Põpeius fugeret, obq; id omnes anxij forent, Cæſar ſpacium quoddam cum Bruto ambulans, ſolus huiuſce rei ſententiam Brutum rogat: cumq; uideretur ex quibuſdam rationibus de fuga Pompeij Brutum optimè coniectare, Cæſar alias mittens, iter in Aegyptum arripuit. Pompeius autem ſicut æſtimauerat Brutus Aegypto hæſerat, ac fatis ceſſerat. Brutus deinde Cæſarem Caſsio inclinauit. Præterea cùm Cæſar in regem Libyæ graui ira afficeretur, & magnitudine criminum ipſius obrueretur, pro hoc ſuſcepta cauſa Brutus tum precando tum excuſando, ipſum liberauit, multamq; illi partẽ ſeruauit imperij. Fertur Cæſarem cumprimùm Brutum orantem audiret, ad amicos conuerſum dixiſſe: Adoleſcens iſte quid uelit ignoro: quod enim uult, nimis uult. Eius enim grauitas, quæ non facilè imò nequaquã ob gratiã flectebatur, ſed ex habitu rationis tendebat ad bonum, ualido atque

efficaci impetu fruebatur. Ad iniustas uerò partes fuit inexorabilis. Eorumq; modestiam siue turpe silentium qui sine rubore iniusta rogant apud magnum uirum, acriter improbans dicere solitus erat, quòd qui nihil negare audent, sibi uidētur male suum tēpus instituisse. Traiecturus Cæsar exercitum in Libyam aduersus Catonem & Scipionem, Galliæ cisalpinæ Brutum præfecit, ex quadam felicitate prouinciæ. Cæteras enim prouincias & contumelijs & auaritia præsidum, qui eas uelut captiuas diripiebant, cùm male administrari cōtingeret, Brutus requies & consolatio erat, omnesq; accedebant in Cæsaris gratiā. Vnde cùm ridens Cæsar circumambularet Italiā, dulcißimum fuere spectaculum ciuitates quibus Brutus præfuerat, cùm maximè Brutus ipse Cæsaris honorem sua præsentia adaugeret gratißimè. Cùm plures præturæ forent, & ea quæ uocatur urbana, maxima dignitate præcelleret, manifestè cōstabat Brutum aut Caßium eam sortiri. Sunt qui dicant eos ex alijs primis causis maximè differentes, tamē magis ex hoc inter seipsos in odium erupisse, licet affines essent. Iuniam enim sororē Bruti Cassius uxorem duxerat. Alij contentionem hanc manauisse ex Cæsare dicunt, quòd inter utrumq; se ingerens, spe utrunq; pascebat. Demū irritati incensisq; animis ad certamē cōstituti sunt.

Cer-

Certabat Brutus gloria & uirtute, cum multa & splendida strenuitate Caßij apud Parthos comparata. Quæ audiens Cæsar, amicosq; consulens, inquit Caßium æquiora dicere, sed rei summam Bruto esse dandam. Declaratus tamen secundus prætor Caßius est, non tantũ beneuolentiæ habens ex hac quam fuerat adeptus, quantum iracundiæ ex illius amißione. Cæterùm Brutus aliàs ex potentia Cæsaris quantum uoluit habebat. Volenti enim fas erat amicorum omnium Cæsaris esse primo, & plurimum posse: sed hinc eum sodales Caßij abstraxerunt, ipsumq; planè in perniciem adduxere. Nondum enim ex contentione præturæ Caßio conciliatus fuerat, cùm illos audiebat orantes ne sese despiceret, & à Cæsare mollitum, Cæsarisq; blanditijs captum, sed simulatas gratias tyrannicas & illecebras fugeret. Non enim honore uirtutis Cæsarem sibi esse propitium, sed ut omne eius robur animumq; ad se traheret, aiebant. Nec tamen Cæsar ipse absq; huius suspicione omnino erat, nec in eũ absq; calumnia, sed huius uiri magnitudinem, dignitatem, & amicos extimescebat, preterea eius fidebat consuetudini. Cùm Antonius atq; Dolabella apud Cæsarem primò rerum innouandarum criminarentur, Non, inquit, se à pinguibus ac comãtibus illis uiris molestari, sed à pallidis & macilẽtis, de Bruto lo-

cutus & Caßio. Deinde quibusdam calumniātibus Brutum, Cæsaremq; monentibus uti sibi caueret, manum pectori admouens, Quid, inquit, non uidetur uobis Brutum posse hoc expectare corpusculum? ueluti nemini nisi soli Bruto post eius fata tantum posse liceret.

Atqui in urbe omnium primus fuisse uidetur eo tempore paruo, quo Cæsari obsecutus suam gloriam strenuè comparatam parum opprimi uel extingui permisit: sed Caßius uir furiosus & priuatè magis inimicus Cæsari, quàm publicæ tyrannidi, illū inflammauit impulitq;. Dicitur enim Brutus dominationem grauiter tulisse, sed Caßius odisse dominantem: & præter cætera quæ in ipsum criminatus est, etiam leones ablatos commemorabat, quos ipse ædilibus ludis præparauerat. Hos enim apud Megaram relictos, cùm ciuitas per Calenum capta est, Cæsar detinuit. Fertur has feras cladem Megarensibus ingentē fuisse: nam cùm ciuitas iam caperetur, Megarenses carceres ferarum affregere, laxaruntq; ipsarum uincula, ut mox irruentibus hostibus obijcerentur. Sed leones in ipsos huiusce rei autores uersi sunt, inermesq; uiros fugientes tot laniarunt, ut hostibus ipsis hoc spectaculū miserabile fuerit. Hanc dicunt fuisse Caßio conspirationis potißimam causam, falsa existimantes. Nam ex initio erat Caßio naturalis quædam

Cassij odij in Cæsarē causa.

im

impatientia atq; difficultas ad omne tyrannorum genus, sicuti cùm adhuc puer esset ostēdit, cùm ad eundem præceptorem cum Fausto filio Syllæ graderetur. Cùm enim hic inter pueros se efferret, & patris sui monarchiam laudaret, insurgens in illum Cassius colaphos ipsi inflixit: quam rem uolentibus & procuratorib. & necessarijs Fausti ferri atq; decerni iudicio, inhibuit Pompeius, puerosq; ambos unà coniungens de re iudicauit. Dicitur etiam Cassium hæc uerba dixisse: Eia Fauste aude coram hoc proferre sermonem illum quo irritatus fui, ut os tibi iterum frangam. Talis quidem erat Cassius. Brutum uerò multi amicorum suorum sermones, multi etiam ciues pluribus rumoribus atque literis ad rem prouocabant incendebantq;. Apud enim statuam progenitoris sui Bruti, qui regum deleuit imperium, scriptum est: Vtinam Brute nunc uiueres, & nunc Brutus esses. Præterea ipsum tribunal Bruti prætoris mane repertum est talibus uerbis plenum: Dormis Brute, nec es reuera deniq; Brutus. Horum causa erant ipsius Cæsaris adulatores, qui alios inuidiosos honores ei dabant, & noctu statuis eius coronas imponebant, cùm plerosque adducerent, ut pro dictatore regem Cæsarem appellarent. Sed secus ipsis obtigit, sicut in Cæsaris uita diximus. Amicos cùm pertentaret Cassius contra Cæsarem, responde-

bāt oēs assensuros, si Brutus his rebus se ducē præberet: hoc enim non audaciæ, non manuum indigere dicebant, sed dignitate uiri, qualis est Brutus, ut si inciperet, remq; assereret, ius secum adesse existimabant: si abnueret, in agendo animos defuturos, uel priusquam id perfecissent in suspicionem manifestè uenturos: unde absq; illo pulchram habituros causam non censebant. Hæc secum reputans Cassius, post contentionem illam prior conuenit Brutum, conciliatisq; animis, inter grata colloquia ipsum interrogabat, an Idibus Martijs statuisset interesse senatui: se enim audiuisse inquit, amicos Cæsaris de dominatione regia tunc relaturos. Dicente Bruto, se non affuturum, Quid, inquit Cassius, si nos uocēt? meū est respondit Brutus nō tacere, sed tueri remp. & pro libertate amori. Tum elatus animis Cassius, Quis, inquit, Romanorum te moriente id tolerabit? An nescis ô Brute teipsum? uel credis tribunal tuum homines extorres uel tabernarios inscribere, non primos & optimos uiros? A cæteris quidem prætoribus largitiones, spectacula, & gladiatores, à te uerò maiorum tuorum debitum, euersionem tyrannidis repetunt: ipsi omnia per te pati parati sunt, te unum qualem optant expectant. Inter hæc illum amplexans osculatus est, deinde disiuncti ad eorum amicos cum his sese ambo uerterunt.

Erat

Erat quidam Q. Ligarius inter Pompeij beneuolos, quem ob Pompeium apud Cæsarem criminatum Cæsar liberauerat: hic non ex crimine quo solutus fuerat gratias habens, sed dominationẽ ob quam accusatus fuerat grauiter ferens, erat Cæsaris quidem inimicus, Bruto uerò maxima familiaritate cõiunctus. Ad hunc ægrotantem accedens Brutus, ô Ligari, inquit, an quo tempore ægrotas: & ille confestim se cubito erigens, dexteramq; apprehendens, ô Brute, respondit, si quid te ipso dignum excogitas, ualeo. Ex hoc inter notos quibus fidebant, quosq; tentauerant, hæc communicare cœperunt, neq; solum delectum fecere familiarium, sed assumpserunt etiã omnes quotquot ad bonum pronos ac audaces mortisq; contemptores agnouerant. Quare & Ciceronem fide præcipuum & apud eos beneuolentia singularem latuerunt, ne ipse qui natura audaciæ erat inops, præterea ex ætate similem cautelam assumpserat, ac omnia suis rationibus ad summam securitatem satagebat adducere, ipsorum promptitudinis robur obtunderet, qui celeritate factoq; egebant. Dimisit & Brutus ex alijs sodalibus suis Stallium Epicureum, & Faonium Catonis imitatorem, quoniam è longinquo inter disputandum ac philosophandum sermone circuito illorum animos expertus erat. Inquit enim Faonius, bellũ intestinũ

intestinum durius esse quàm monarchiam ex lege. Stallius, Viri sapiẽtis non esse obindoctũ uulgus, & insensatũ turbari periculumq; subire. Quibus cùm Labeo inter esset contradixit ambobus. Brutus uerò quasi hic sermo aliquid rationibus difficilè haberet, maleq; poterat solui, subticuit. Deinde Labeoni consilium communicat, quo annuente haud trepidè, uisum est alium Brutum cognomine Labienum, non tamen strenuum siue audacem, sed gladiatorum copijs quos spectaculis præseruabat potentem, Cæsariq; fidum, negocijs addere. Cui Cassio & Labeone rem aperientibus nihil ille respondit. Brutus priuatim ipsum conueniens, dicensq; se ducem huc rei esse, confestim libentem illum fecit annuere. Plerosque præterea aliorum optimos ad hoc dignitas Bruti adduxit, qui omnes neque iuramento astricti, neq; inter se fide tradita uel accepta, neque quibusdam sacris obnoxij, sic conspirationem hanc apud se habuere, sic eam conticuere, sic ipsam ꝑtulere, ut diuinationibus, sacrificijs, signisq; deorum ipsam portendentibus, nulla negotio fides data sit. Cæterum Brutus ueluti uir qui in urbe dignitate genere ac uirtute prior erat, secum rem meditans, & omne periculum secũ uoluens, & in difficultatibus ipsius rei immorans, uxorem unà quiescentem minimè latuit, quòd insolitæ curæ atq; turbinis plenus erat,

quòdq;

quodq; indissolubile quoddam & male ferendum consilium apud sese mouebat. Hæc erat Porcia filia, ut superius diximus, Catonis: habuerat hanc ab auunculo Catone Brutus in coniugem, non ex pueritia, sed eius priore uiro defuncto, quam adhuc puellam & ex illo filium paruum habentem nomine Bibulum ipse duxerat. Huiusce Bibuli opusculum quoddam de gestis Bruti seruatur. Cùm sapiens esset Porcia & uiri amatrix, præterea haud uanæ dignitatis referta, non prius est ausa uirum de arcanis sui cordis interrogare, quàm suijpsius hanc experientiam sumeret. Paruum accipiens cultrũ quo tonsores auferunt ungues, omnesq; thalamo pedissequas pellens, profundum uulnus sibi egit in crure, ex quo non pauci sanguinis fluxus erupit: deinde post paucum uehementes dolores & horridæ febres ex plaga ipsam corripuere. Qua in re anxio Bruto atque id grauiter ferente, cùm dolor acrius ipsam urgeret, ad eum sic est locuta: Ego Brute Catonis filia tuæ domui data sum non quemadmodum pellex, ut cubilis solum & mẽsæ tecũ particeps fierem, sed ut communicarem tecum læta, communicarem simul & tristia. Quæ ex tuo cõiugio mihi omnino sunt queri non habeo: quæ uerò tibi ex meo sunt, quam habent demonstrationem siue gratiam apud te, nisi paßignem tuam ipsa pariter feram, & curas fide dignas ego

Porciæ magnanimitas.

ego quoq; tolerem? Scio muliebrem naturam fragilem esse ad arcana ferenda, sed est ô Brute uis quædam & bonæ educationis & optimæ consuetudinis ad ingenium mihi, & Catonis esse filiam, & Bruto coniugem datam esse. His si hactenus minus credidi, nunc meipsam agno ùi ad laborem inuictam esse. Hæc locuta plagam ostendit, ac periculum quod de se sponte fecit aperuit. Tum exterritus Brutus ac manus ad cœlum tendens deos orauit, ut cœptis strenuò sibi perfectis faxint se uirum Porcia dignum esse: deinde uxorem solatus modestè est. Cæterùm descripto senatu ad quem manifeste constabat Cæsarem ingressurum, conspiratores eum aggredi statuunt. Nam tunc insimul congregati absq; suspicione se fore censebant, præterea omnes bonos & optimos uiros se habituros esse credebant, qui cæde perfecta confestim pro libertate simul assurgerent. Videbant ex diuinitate etiam quadam locum ipsum offerri. Porticus enim erat unius gradus ordinem ad theatri similitudinem habens, in qua erat imago ipsa Pompeij populi iussu erecta, cùm inter cæteras porticus atq; theatra locus iste exornaretur. Ad hanc igitur medio mensis Martij, quod Ro. Idus appellant, cõuocabatur senatus: unde uidebatur fortuna quædam uirum hunc ad Pompeij iudicium ducere. Dies ergo cùm aduenissent, Brutus uxore tantummo-

tummodo conscia paruo succinctus gladio in senatum peruenit, alij Cassio congregati eius filium tunc sumentem uirilem togam ducebāt in forum. Hinc deinde omnes ad porticum Pōpeij profecti ibi commorabantur, ueluti confestim Cæsare in senatum uenturo. In qua re qui futurum excogitasset, maximè uirorum constantiam, & in tam grauibus periculis fortitudinem, admirari dignissimè posset. Nam cùm ex officio præturæ multis cogerentur dare iudicium, non quietè solum adstantes & differentes inter se uiros audiebant, sed ueluti ociosi, iudicia diligenti cum deliberatione ac maturitate reddebant. Cùm uir quidam qui iudiciū subire nolebat, prouocasset ad Cæsarē, & multum exclamans obtestaretur, Brutus adstantes aspiciens, Ne Cæsar, inquit, facere iuxta leges non prohibet neque prohibebit. Multa etiā alia turbulenta casu quodam tum contingere. Primum & maximum, quòd procedēte die Cæsar in senatum uenire tardauit. Nam male succedentibus sacris à coniuge domi detinebatur: præterea ea die proficisci prohibebatur à uatibus. Secundum uerò, quòd quidam accedens ad Cascam, qui ex conspirantibus unus erat, dextera apprehensa, Tu inquit, ô Casca, arcana nobis occuluisti, Brutus autem mihi omnia nunciauit. Exterrito Casca, ridens ille, Vnde, inquit, ò beate tā subito ô dives factus es,

quòd

quòd ad ædiles accingeris? Fermè itaque ab amphibologia deceptus Casca, occulta detexit. Ipsum etiam Brutum & Caßium uir senatorius Popilius Lena cùm auidißimè salutasset, placidè susurrans, Deos, inquit, oro, ut quæ corde habetis rectè sequundent, moneoq; ut maturetis, non enim res ipsa tacetur. Hoc dicens nō paruam illis suspicionem iniecit, quòd omne id negocium persensisset. Interea quidam è domo currit ad Brutum, nuncians sibi coniugem suam mori. Porcia enim futuri anxia, nec curæ ipsius magnitudinem ferens, seipsam uix detinebat. Ad omne præterea murmur, ad omnem uocem, ut uates quæ insano furore Bacchi tenetur, exiliens, quemlibet è foro uenientem interrogabat quid ageret Brutus: alteros illuc etiam frequenter transmittebat: tandem cùm tempus longitudine terreretur, uis eius sustentari nequiuit: priusquam domū sese reciperet, circundedere eam sicut erat in media porta sedentem exanimatio & ingens stupor, color mutationem accepit, & omnino uox faucibus hæsit: ad cuius rei aspectum acclamauerunt ancillæ. Deinde uicinis ad limen domus procurrētibus, statim exiuit rumor, sermoq; sparsus est, quòd Porcia moreretur. Extemplò tamen respirauit illa, & ad se rediit, ac à mulierib. suauißimè fota est. Brutus hoc audito sicut decuit exterritus, publica tamen minimè liquit,

neq;

domum ob dolorem accurrit. Iam Cæsar etiam uenire nunciabatur lectica delatus: deliberauerat enim ob infausta sacra, magnum nihil in eo senatu sancire, sed malam simulans ualetudinem, in aliud tempus cuncta differre. Cùm è lectica egressus esset, occurrens sibi Popilius Lena ille, quem paulò antè diximus Bruto & Cassio cooptasse ut eis omnia dij sequundarent, per multam horam colloquium cum Cæsare habuit, qui omni cum diligentia atque fide audiebat. Ex quo coniurati (ut eos sic appellemus) non intelligentes ipsius uocem, sed coniectantes ex quibus antea ex illo perceperant, id colloquium esse conspirationis indicium, animis fracti se mutuò aspexerunt, fronte planè confessi, non expectandum esse ut caperentur, sed confestim potius emori. Igitur Cassio & quibusdã alijs manus imponentib. super capulis gladiorum, quos sub ueste tenebant, cùm ipsos clàm enudassent, Brutus ad gestum Popilij Lenæ aspiciens qui studiose Cæsarem orabat, nõ clàm alios criminabatur, nihil locutus est, ob multos alienos uiros quibus immiscebatur, sed læto ex uultu Cassium exortatus est. Deinde post paucum Lena Cæsaris dexteram osculatus inde discessit, manifestè cognitus, quòd pro seipso ob aliquod ad eum attinens negocium, id colloquium cum Cæsare habuisset. Cæterùm senatu ad consessum ingresso, cæteri curulem Cæ-

saris circunstetere, ueluti quiddam cum ipso colloquuturi. Caßium ferunt ad imaginem Pōpeij uersum, illam ueluti animatam orasse. Trebonius iuxta fores curiæ moratus ad Antonium, colloquia secum producens, eum extra tenebat. Ingresso porticum Cæsare ei senatus assurrexit, deinde sedentem statim circunstant illi frequentes, Tullium Cimbrum ex ipsis unū obijcientes pro exilio fratris orantem, pro hoc orabant & simul omnes, ac Cæsaris manus apprehendentes & pectus illius & caput osculabantur. Has preces atque blanditias cùm Cæsar modestè primùm manu propulsaret, deinde non desinentibus illis, in assurgendo repelleret, Tullius utraq; manu uestem ex humeris illius traxit. Casca primus, retrò enim stabat, gladium exercens, eum iuxta humerum uulnerauit, licet uulnus haud altius penetrauerit. Deinde obluctante ob plagam Cæsare, & magna uoce latinè clamante, Scelerate Casca quid facis? ille græco sermone fratrem nominās auxilium sibi petijt. Cæsar cùm à multis iam saucius foret, & obsistere uolens se circumaßpiceret, ut uidit Brutum gladium in se nudatum efferentem, manum Cascæ quam tenebat dimisit, caputq; suum ueste obtegens, corpus uulneribus liquit. Illi tamen inter seipsos impliciti, multisq; gladijs corpus ipsius aggressi, se inuicem etiam uulnerabant, unde Brutus

etiam

etiam manum plaga illisus est, cùm cædis in Cæsarem uulnerumq; cõmunicaret. Omnes tum & suo & cæsi sanguine maduerunt. Cæsare exanimato Brutus profectus in medium orare uolebat, & suasu suo speq; fiduciæ senatum detinere, sed ij metu acti confuse omnino fugerunt. Vnde circa fores persequente nullo seu urgente plures præ turba illisi. Statutum intra eos ualidissimè fuerat, alium non occidere præter Cæsarem, sed omnes ad libertatem reuocare. Cæteris tamen omnibus cùm de facinore cogitarent, placebat occidi etiam Antonium uirum contumeliosum, monarchiamq; fouentem, præterea addentem Cæsari uires ex usu ac rei militaris peritia, obq; id maximè quòd natura elatus ac magnis inhians, consulatum cum Cæsare assumpserat, eiusq; collega tunc erat. Sed Brutus his consilijs se obiecit, primum æquitati innixus, deinde spem habens mutationis Antonij. Nam ipsum agnouerat ambitiosum atque tumentem uirũ & nimis gloriæ cupidum, sed ablato Cæsare illum sperabat patriæ libertati conuenturum, ac ob ipsorum gratiam allectum cum eis ad bonum commune occurrere. His igitur Brutus saluauit causis Antonium. In hoc rerum turbine Antonius mutata ueste sub plebeio habitu fugit. Qui uerò cũ Bruto erant, eo duce, manus sanguine respersi, & enses strictos ostendentes, in Capi-

tolium profecti ciues ad libertatem uocant. Initio igitur ululatus, discursionesq;, quemadmodum unumquenq; ex dolore ferebat casus, tumultum auxere: uerum postquā nulla alia cædes facta est, neque rapina ullius rei patrata, cum fiducia multi senatorum, multi etiam popularium in Capitolium ad hos uiros ascenderunt. Hic magno numero ciuium congregato, Brutus uerbis gratiæ populi & ipsi rei accommodatis cōcionatus est: quæ cùm omnes laudassent, & è Capitolio eos descendere iuberent, cōfisi illi in forum descendunt, alius alium subsequutus. Brutum multi insignes uiri in mediū splendidè nimis ab arce deduxerūt, ac in rostris constituêre. Ad eius aspectum permulti ex plebe ad tumultum parati procurrerunt, & tacitè atque modestè rei summam expectabant: procedente deinde ipso omnes silentium indixére. Quòd non omnibus grata ea cædes fuit, tūc planè apertum est. Incipiente enim orare Cinna & accusare Cæsarem, contra ipsum multi ira prorumpere, eiq; maledicere ita perseuerauerunt, ut iterum uiri in Capitolium se receperint. Quo in loco timens obsidionē Brutus, optimates illuc secū qui ascenderant dimittit, existimans indignū ut qui in causa non participarant, periculum subirent. Senatus nihilominus postera die cùm conuenissent in templo Telluris, & Antonius & Plācus & Cicero de abo-

litione

ditione cædis atque concordia concionarentur, censuit non tantùm ueniam conspiratoribus, sed sententiam de præmijs sibi dandis protulit. His senatusconsulto ritè decretis inde decessum est. Antonius cùm filium in Capitolium obsidem misisset, spem optimam de se præbuit: unde Brutus cum cæteris ab arce descendit. Quo facto cùm conuenissent, alius alium mixtim complecti, dexteramq; cum dextera coniungere. Cassium Antonius ad se trahens conuiuam domi recepit, Lepidus Brutum, cæteri cæteros, ut quisq; cum quoq; aut amicitia, aut consuetudine affectus fuerat. Postera etiam die cùm senatus mane conuenisset, Antonium laudibus prosequutus est, quòd bellum intestinum iam oriens extinxisset. Deinde Bruto adstantibus omnibus multa præconia data: inde diuisæ prouinciæ, Bruto Cretam, Cassio Libyam, Trebonio Asiam, & Cimbro Bithyniam designauere: alteri Bruto Galatiam iuxta Eridanum tribuêre. Post hæc de testamento Cæsaris eiusq; funere cùm sermones inciderent, & Antonius eiusq; beneuoli censerent testamentum palàm esse recitandum, corpusq; Cæsaris efferri non occultè, nec absque decore, ne ex hoc irritarentur plebis animi, pertinacißimè contradixit Cassius. Orauit deinde Brutus Antonioq; consensit, secundo hoc errore captus. Dum enim Antonio parcit, causa fit

statuendi conspirationi grauem & inexpugnabilem hostem: permittens etiã quæ Antonius iudicauerat de funere, in senatu sanciri, ab omni spe deceptus euasit. Primum igitur testamẽto cùm legauisset cæsar ciui cuilibet septuaginta & quinque drachmas, præterea cùm reliquisset hortos qui trans Tiberim erant, ubi nũc est templum Fortunæ, ingens beneuolentia & admirabile desiderium omnes tenuit. Postea funere per medium forum elato, ac Antonio laudes iuxta consuetudinem pro rostris proferente, cùm multitudinem ad suam orationem commoueri uidisset, sermonem ad misericordiam flexit cæsaris, uestem illius accipiens sanguine maculatam eam extendit, palàm ostentans & ictus, & uulnerum multitudinem. Ex hoc dignitatem & decus suum nemo seruauit. Alij homicidas occîdi clamabant, alij ueluti antea in funere clodij ex officinis sedilia mensasq; diripientes & aggregantes in unum, permagnã pyram struxere, in qua corpus cùm posuissent, in medio multorum sacrorum inuiolabilium sanctorumq; locorum illum cremantes consecrauere. Cumprimùm flamma eluxit, hinc inde irruens alius atque alius semicombustos diripientes stipites, ad domos percussorum concurrere uti ipsas incenderent. sed illi antea moniti propulsabant periculum. Cinna autem uir quidem erat poëticus, & qui in hoc crimine nihil

nihil communicauerat, sed amicus fuerat Cæsaris. Hic ipse per quietem à Cæsare ad conuiuium uocari sibi uisus cùm abnuisset, ab ipso orari, deinde cogi, tandémq; manu comprehensus, ad uastum & obscurum quendam locum adduci, & inuitus & stupefactus illum sequi se uidit. Quod somnium cùm haberet, obtigit ut ea nocte febricitaret: cùm tamen efferretur Cæsaris funus, pudore captus quòd non adesset, processit ad turbam, quæ iam irritata erat. Cognitus itaque & ab aliquo appellatus, creditus esse Cinna ille qui nuper in frequentia incusauerat Cæsarem, trucidatus est. Hic furor Antonij animũ mutauit, quare Brutus ac sui metu compulsi ex urbe discessere, primumq; apud Antium cõmorati sunt, ut quamprimũ iracundia plebis extincta siue mollita foret, ad urbem reuerterentur: quod facilè fore sperabant, ex repenti atque celerrima mobilitate uulgi, præterea quòd propitium senatum habebant.

Verùm senatus eos dimittens qui Cinnam trucidauerant, quæstionem proposuit illorum qui domos percussorum inuaserant, eorúmq; plerosq; comprehendi iussit. Interea ob Antoniũ qui monarchiam fermè sibi constituerat, enixius cœpit Brutus desiderari, præterea expectari ut spectacula quæ ob præturam debebat, præsens exolueret. Sed Brutus sentiens plerosque qui sub Cæsare militauerant, & ab

eodem agros & ciuitates acceperant, insidias sibi parare, & paulatim urbi affluere, Romam proficisci ausus non est, sed statuit ut eo absente ludi fierent magnificè nimis & sumptuose. Elephantes enim cùm emisset quamplures, iussit eos spectaculis dari, & parcè nihil exponi, sed omnia abusiuè tribui: deinde profectus Neapolim, cùm pluribus Bacchi cultoribus, id est, histrionibus ac mimis, colloquium habuit. De comitio quodam qui in theatris habebatur strenuus ad necessarios scripsit, ut non nisi uolentem illum ludis adducerent: non enim fas esse dicebat, græcum quenquam ui cogi. Scripsit & Ciceroni, ipsum orans ut omnino his spectaculis interesset. Hoc ergo in statu cùm res essent, alia oritur mutatio iunioris Cæsaris qui iam urbem aduenerat. Hic erat filius filiæ sororis Cæsaris, & testamento Cæsaris in filium adoptatus relictus. In Apollonia is moram ducebat cùm Cæsar occisus est, & literarum studio operam dabat. Præterea ibi expectabat Cæsarem, qui nuper expeditionem in Parthos habuerat. Audita cæde Cæsaris, hic ad urbem accessit, ubi primum fauorem plebis alliciens, & sibi Cæsaris nomen assumens, argentum etiam testamento relictum diuidens ciuibus, in Antonium seditiose se habuit, stipendiaq; distribuens, multos qui sub Cæsare militiam egerant, ad se traxit. Postquam uerò

Cæsar iunior, qui postea Augustus.

Cice

Cicero Antonij odio fauebat partibus Cæsaris, hoc exterritus Brutus, Ciceroni scribit, quòd dominũ molestè non ferret, sed eum qui dominum oderat uereretur: præterea in repub. domesticæ seruitutis partes eligeret, scribens & inquiens, quòd uir bonus esset Cæsar: sed nostri, inquit, progenitores neque dominos mites sustinuere. Hoc tamen in tempore neque manifestè bellum deliberasse cognitus Brutus est, neque planè quieturus, sed unum tantummodo consuluisse, non seruire scilicet. Admirabatur tamen Ciceronem quòd bellum ciuile periculosum & graue timeret, turpem uerò cõcordiam & infamem non expauesceret, præmium poscens quòd Antonium à tyrannide eijceret, Cæsarem tyrannum cõstitueret. Talis in primis epistolis fuit Brutus: iamq; his ad Cæsarem, alijs ad Antonium partitis, atque militibus ceu sub hasta uenalibus ad eum concurrentibus qui stipendia maiora dedisset, rebus desperatis Brutus Italiam linquere statuit, terrestriq; itinere Lucaniam ad Eleam mari adiacentem peruenit. Ex hoc loco Porcia Romam repetitura dolores quibus urgebatur uiro tentauit occulere, sed generosa ac magnanima à pictura quadam prodita est. Ex græcis erat hic textus, Hector uidelicet Troiam exiẽs ab Andromacha comitatus, quæ ab eo filium susceperat, oculosq; in uiro figebat. Hæc cùm

aspiceret Porcia, similitudo paßionis ipsam ad lachrymas liquefecit, pluriesq; Porcia huc accedens, miserandos ploratus emisit. Qua in re cùm Acilius quidam Bruti beneuolus, uersus quos Andromacha ad Hectorem habuerat recitasset:

Hector tu mihi iam pater es, & optima mater,
Tu mihi germanus charus, dulcisq; maritus.

Subridens Brutus, sed mihi, inquit ad Porciam, uersus Hectoris proferre nūc licet:

Te tua pensa decent, lanas, calathumq; reposce, Ancillisq; iube.

Corpore enim natura deficit à uirili strenuitate, mente quoque pro patria non minus quàm nosipsi uirilis. Hæc in historijs suis Bibulus Porciæ filius tradidit. Digressus inde Brutus Athenas nauigauit, ubi à plebe auidè susceptus, & honorib. & decretis ornatus apud hospitem quendā mansit. Audiēs interea Theomnestum Academicum, & Crathippum peripateticū, philosophiæ cum ipsis operā dabat. Ac omnino circa id solū uacare uidebatur, uerū circa rē belli absq; suspicione operabatur. In Macedoniā enim misit Herostratū, eos alliciēs qui ibidē militarēt: præterea minores qui Athenis philosophiæ operā dabant, apud sese recepit, in quib. Ciceronis filius, quē apud cæteros præcipuè laudat,

Brutus philosophiæ studiosus.

laudat, inquiens, Seu uigilia ipsa, seu somno ductus sit, se illum admirari ita generosum, ac ita tyrannos exosum, Cùm ad bellũ Brutus se manifestè exposuisset, audiens Romanas quasdã naues cũ pecunijs permultis ex Asia adduci, illarũ ducem esse prætorem uirum iucundũ sibiq; notum, apud Caryst ũ obuiam sibi factus est. colloquio deinde cum eo habito cùm ipsi persuasisset, acceptis nauibus, festum splendidius duxit, eoq; maximè quòd hac ipsa in die primum in lucem æditus fuit. Vt ergo ad portum peruentum est, libationes factæ atq; lætitia de uictoria bruti, & de populi Romani libertate. Hîc cùm cuperet Brutus magis rem ipsam lætificare, per magnũ cratera exposcit, quo accepto, nulla motus occasiõe, uersum hũc protulit: Sed me sors misera, & Latonæ perdidit infans. Præter hæc in histori js reperitur, Brutum in ea pugna quam in Philippis ultimam egit, Appollinem insignum militibus tradidisse, unde existimabant eam pronunciationẽ huius infortunati cõflictus fuisse portentum. Cæterũ Antistius ex quibus adducebat in Italiam, quingenta millia æris bruto dedit. Quotquot milites ab exercitu Põpeij in Thessalia uagabãtur, auidè ad brutum confluxere. A cinna equites quingẽtos abstulit, qui Dolabellæ in Asiam ducebantur. cũ Demetriada applicuisset, complu ria arma quæ Antonio

nio ferebantur nactus est. Iussu enim prioris cæsaris hæc Parthicum parabantur ad bellum. Hortensio prætore Macedoniam sibi tradente, præterea reges ac principes circumuicini cũ ipsius adderentur partibus, nunciatur caius Antonij frater ex Italia profectus ad copias quas Dyrrhachij & Apolloniæ Gabinius continebat, celeriter aduentare. Vnde desiderans Brutus ipsum inuenire, & præoccupare milites, prouocatis militibus suis, per loca grauia atque aspera, cœlo etiam affluente niuibus proficiscens, cùm Dyrrhachium accessisset, ex labore ac frigore defecit. Hæc passio maximè contigit ex frigore, niuali tempore, iumentis & hominibus lassis seu quòd calor cùm is ex frigore & obturatione meatuum intus in corpore comprimitur, confestim cibum stomachi consumit, seu quòd rigidus & acutus quidã spiritus ex niue procedens corpus allidit, corrũpitq; caliditatẽ quæ ab ipso foras egreditur. Huiusce enim morbi sudores caliditas præbere uidetur, que circa corporis cutem extincta est, frigido obuiam sibi facto: hæc in cæteris animalib. dubia magis sunt. Cùm defecisset animi Brutus, nullusq; in castris ad uescendum cibus haberetur, eius comites coacti sunt ad hostes confugere: unde cùm ad portas ipsorum profecti forent, custodes cibum petiuere, qui audito Bruti casu aduenerũt, & ipsi Bruto cibũ potumq;

feren-

ferentes, ex quibus Brutus ut urbem nactus est, non solùm istos, sed cæteros omnes huiusce urbis horum causa summa humanitate tracta uit. Caius enim Antonius ut Apolloniam applicuit, illuc milites qui uicini fuerant conuocat: sed postquam nouit eos Bruto deditos, prætereaq; Apolloniates sensit Bruto obsequuturos, urbem relinquens, Buthrotum profectus est, primumq; in itinere ipso cohortes tres amisit à Bruto cæsas, deinde loca quæ circa Byllidē ualidè præoccupata fuerant supe rare conatus, prælium cum Cicerone committens uincitur. Hoc enim duce tū Brutus utebatur, multaq; per eum strenuè gesta pertulit. Cùm caium nactus esset in locis paludosis longe distractum, manus conserere passus non est sed circumequitans suis iubebat ut abstinerēt, ueluti hostes confestim propria præda futuri essent: quod contigit ita ut dixit: illi seipsos cum duce dedidere, unde iam magna potentia Bruto fuit. Tempus uerò non paucum Brutus caium in precio habuit, & insignia suæ dignitatis non abstulit, licet, ut ferunt, alij permulti, ac cicero ipse à Roma conscripserint, illũmque occidi iusserint. Verum cùm incœpisset clanculum conuenire cum ducibus, reiq; innouandæ studuisset, naui impositus custodiæ traditus est. Cæterùm militibus Caij ac duce deficientibus, & in Apolloniam uocantibus

Brutum, Non, inquit brutus, hanc esse Romanorum consuetudinem, sed oportere eos ad principem proficisci, & apud eum orare ueniam, & ea quæ perpetrauerint excusare delicta, ut principis ira emolliatur. Ex quo cùm aduentassent illi ueniamque rogassent, eam brutus indulsit. Interea cùm esset in Asia, profectus è Roma retulit nuncius mutationem rerũ ibi fuisse, iuniorenim Cæsar aduersus Antonium nitebatur, qui cùm ex Italia eum eiecisset, iam se timendum omnibus præbuit, ad consulatum aspirans præter legem, ac exercitum alens, urbe huius impẽsæ nõ indiga. Aspiciens igitur has ob causas senatum grauari, et ad brutum foris oculos flectentem, præterea inclinantem bruto sententias, ac ei prouincias confirmantem, extimuit, confestimque ad Antonium mittens ipsum ad amicitiam prouocauit: deinde copias urbi sistens, consul factus est, nondum adolescens ætate perfectus, sed uigesimum agens annum, quemadmodum ipse in suis commentarijs dixit. Hoc facto statim aduersus conspiratores de patrata cæde proposuit, quia uirum dignitate maximum indemnatum occidissent. Accusatorem Bruti constituit L. Cornificium, Cassij, M. Agrippam. Qua in re cùm illorum causa respondente nullo deserta foret, coacti iudices sunt proferre sententias. Fertur cùm præco, ut consue-

tum

tum extiterat, è tribunali Brutum uocaret ad iudicium, uulgus manifesta duxisse suspiria, optimatesq; oculis defixis in terram, silentium egisse, P. uerò Silitium lachrymauisse, moxq; parua interiecta mora ex proscriptis unum neci damnatum. Post hæc triumuiri conciliati, Cæsar, Antonius & Lepidus, prouincias partiti sunt, ac cædes proscriptionesq; ducentorũ uirorum fecere, in quibus Cicero ipse occisus est. Hæc cùm nunciarentur in Macedonia, coactus Brutus Hortensio scribit, ut Caius Antonius occideretur in Bruti Ciceronisq; uindictam. Huic enim amicus Brutus, alteri autem genere propinquus extiterat. His igitur ex causis Antonius cùm Hortẽsium postea in Philippis comprehendisset, eum ad monumentum fratris iugulauit. Brutus causam cædis Ciceronis erubuit magis, ut inquit, quàm de nece doluerit. Qua in re amicos suos Romæ incusabat, qui ex eorum causa magis seruirent, quàm culpa tyrannorum. Præterea præsentes atq; uidentes eos spectare posse dicebat, quæ sibi tolerabilia auditu non erant. Cum exercitũ iamամplũ & splendidũ traiecisset in Asiã, classem in Bithynia & apud Cyzicum liquit, terrestriq; itinere proficiscens, ciuitates sibi cõfirmat, interq; illarum principes si quid oportuerat Iudicauit. In Syriam etiã mittit ad Cassium, ipsum reuocans ab Aegypto. Nõ enim

aiebat

statuendi conspirationi grauem & inexpugnabilem hostem: permittens etiã quæ Antonius iudicauerat de funere, in senatu sanciri, ab omni spe deceptus euasit. Primum igitur testamẽto cùm legauisset cæsar ciui cuilibet septuaginta & quinque drachmas, præterea cùm reliquisset hortos qui trans Tiberim erant, ubi nũc est templum Fortunæ, ingens beneuolentia & admirabile desiderium omnes tenuit. Postea funere per medium forum elato, ac Antonio laudes iuxta consuetudinem pro rostris proferente, cùm multitudinem ad suam orationem commoueri uidisset, sermonem ad misericordiam flexit cæsaris, uestem illius accipiens sanguine maculatam eam extendit, palàm ostentans & ictus, & uulnerum multitudinem. Ex hoc dignitatem & decus suum nemo seruauit. Alij homicidas occìdi clamabant, alij ueluti antea in funere clodij ex officinis sedilia mensasq; diripientes & aggregantes in unum, permagnã pyram struxere, in qua corpus cùm posuissent, in medio multorum sacrorum inuiolabilium sanctorumq; locorum illum cremantes consecrauere. Cumprimùm flamma eluxit, hinc inde irruens alius atque alius semicombustos diripientes stipites, ad domos percussorum concurrere uti ipsas incenderent. sed illi antea moniti propulsabant periculum. Cinna autem uir quidem erat poëticus, & qui in hoc crimine

nihil

nihil communicauerat, sed amicus fuerat Cæsaris. Hic ipse per quietem à Cæsare ad conuiuium uocari sibi iussus cùm abnuisset, ab ipso orari, deinde cogi, tandemq; manu comprehensus, ad uastum & obscurum quendam locum adduci, & inuitus & stupefactus illum sequi se uidit. Quod somnium cùm haberet, obtigit ut ea nocte febricitaret: cùm tamen efferretur Cæsaris funus, pudore captus quòd non adesset, processit ad turbam, quæ iam irritata erat. Cognitus itaque & ab aliquo appellatus, creditus esse Cinna ille qui nuper in frequentia incusauerat Cæsarem, trucidatus est. Hic furor Antonij animũ mutauit, quare Brutus ac sui metu compulsi ex urbe discessere, primumq; apud Antium cõmorati sunt, ut quamprimũ iracundia plebis extincta siue mitiita foret, ad urbem reuerterentur: quod facilè fore sperabant, ex repenti atque celerrima mobilitate uulgi, præterea quòd propitium senatum habebant. Verùm senatus eos dimittens qui Cinnam trucidauerant, quæstionem proposuit illorum qui domos percussorum inuaserant, eorumq; plerosq; comprehendi iussit. Interea ob Antoniũ qui monarchiam fermè sibi constituerat, enixius cœpit Brutus desiderari, præterea expectari ut spectacula quæ ob præturam debebat, præsens exolueret. Sed Brutus sentiens plerosque qui sub Cæsare militauerant, & ab

eodem agros & ciuitates acceperant, insidias sibi parare, & paulatim urbi affluere, Romam proficisci ausus non est, sed statuit ut eo absente ludi fierent magnificè nimis & sumptuose. Elephantes enim cùm emisset quamplures, iussit eos spectaculis dari, & parcè nihil exponi, sed omnia abusiuè tribui: deinde profectus Neapolim, cùm pluribus Bacchi cultoribus, id est, histrionibus ac mimis, colloquium habuit. De comitio quodam qui in theatris habebatur strenuus ad necessarios scripsit, ut non nisi uolentem illum ludis adducerent: non enim fas esse dicebat, græcum quenquam ui cogi. Scripsit & Ciceroni, ipsum orans ut omnino his spectaculis interesset. Hoc ergo in statu cùm res essent, alia oritur mutatio iuniorus Cæsaris qui iam urbem aduenerat. Hic erat filius filiæ sororis Cæsaris, & testamento Cæsaris in filium adoptatus relictus. In Apollonia is moram ducebat cùm Cæsar occisus est, & literarum studio operam dabat. Præterea ibi expectabat Cæsarem, qui nuper expeditionem in Parthos habuerat. Audita cæde Cæsaris, hic ad urbem accessit, ubi primum fauorem plebis alliciens, & sibi Cæsaris nomen assumens, argentum etiam testamento relictum diuidens ciuibus, in Antonium seditiose se habuit, stipendiaq; distribuens, multos qui sub Cæsare militiam egerant, ad se traxit. Postquam uerò

Cæsar iunior, qui postea Augustus.

Cice

Cicero Antonij odio fauebat partibus Cæsaris, hoc exterritus Brutus, Ciceroni scribit, quòd dominũ molestè non ferret, sed eum qui dominum oderat uereretur: præterea in repub. domesticæ seruitutis partes eligeret, scribens & inquiens, quòd uir bonus esset Cæsar: sed nostri, inquit, progenitores neque dominos mites sustinuere. Hoc tamen in tempore neque manifestè bellum deliberasse cognitus Brutus est, neque planè quieturus, sed unum tantummodo consuluisse, non seruire scilicet. Admirabatur tamen Ciceronem quòd bellum ciuile periculosum & graue timeret, turpem uerò cõcordiam & infamem non expauesceret, præmium poscens quòd Antonium à tyrannide eijceret, Cæsarem tyrannum cõstitueret. Talis in primis epistolis fuit Brutus: iamq; his ad Cæsarem, alijs ad Antonium partitis, atque militibus ceu sub hasta uenalibus ad eum concurrentibus qui stipendia maiora dedisset, rebus desperatis Brutus Italiam linquere statuit, terrestriq; itinere Lucaniam ad Eleam mari adiacentem peruenit. Ex hoc loco Porcia Romam repetitura dolores quibus urgebatur uiro tentauit occulere, sed generosa ac magnanima à pictura quadam prodita est. Ex græcis erat hic textus, Hector uidelicet Troiam exiẽs ab Andromacha comitatus, quæ ab eo filium susceperat, oculosq; in uiro figebat. Hæc cùm

aspiceret Porcia, similitudo passionis ipsam ad lachrymas liquefecit, pluriesq; Porcia huc accedens, miserandos ploratus emisit. Qua in re cùm Acilius quidam Bruti beneuolus, uersus quos Andromacha ad Hectorem habuerat recitasset:

Hector tu mihi iam pater es, & optima mater,
Tu mihi germanus charus, dulcisq; maritus.

Subridens Brutus, sed mihi, inquit ad Porciam, uersus Hectoris proferre nũc licet:

Te tua pensa decent, lanas, calathumq; reposce, Ancillisq; iube.

Corpore enim natura deficit à uirili strenuitate, mente quoque pro patria non minus quàm nos ipsi uirilis. Hæc in historijs suis Bibulus Porciæ filius tradidit. Digressus inde Brutus Athenas nauigauit, ubi à plebe auidè susceptus, & honorib. & decretis ornatus apud hospitem quendã mansit. Audiẽs interea Theomnestum Academicum, & Crathippum peripateticũ, philosophiæ cum ipsis operã dabat. Ac omnino circa id solũ uacare uidebatur, uerũ circa rẽ belli absq; suspicione operabatur. In Macedoniã enim misit Herostratũ, eos alliciẽs qui ibidẽ militarẽt: præterea minores qui Athenis philosophiæ operã dabant, apud sese recepit, in quib. Ciceronis filius, quẽ apud cæteros præcipuè

Brutus philosophiæ studiosus.

laudat,

laudat, inquiens, Seu uigilia ipsa, seu somno ductus sit, se illum admirari ita generosum, ac ita tyrannos exosum, Cùm ad bellũ Brutus se manifestè exposuisset, audiens Romanas quasdã naues cũ pecunijs permultis ex Asia adduci, illarũ ducem esse prætorem uirum iucundũ sibiq; notum, apud Carystũ obuiam sibi factus est. colloquio deinde cum eo habito cùm ipsi persuasisset, acceptis nauibus, festum splendidius duxit, eoq; maximè quòd hac ipsa in die primum in lucem æditus fuit. Vt ergo ad portum peruentum est, libationes factæ atq; lætitia de uictoria bruti, & de populi Romani libertate. Hîc cùm cuperet Brutus magis rem ipsam lætificare, per magnũ cratera exposcit, quo accepto, nulla motus occasiõe, uersum hũc protulit: sed me sors misera, & Latonæ perdidit infans. Præter hæc in historijs reperitur, Brutum in ea pugna quam in Philippis ultimam egit, Appollinem insignum militibus tradidisse, unde existimabant eam pronunciationẽ huius infortunati cõflictus fuisse portentum. Cæterũ Antistius ex quibus adducebat in Italiam, quingenta millia æris bruto dedit. Quotquot milites ab exercitu Põpeij in Thessalia uagabãtur, auidè ad brutum confluxere. A cinna equites quingẽtos abstulit, qui Dolabellæ in Asiam ducebantur. cũ Demetriada applicuisset, compluria arma quæ Antonio

mo ferebantur nactus est. Iussu enim prioris cæsaris hæc Parthicum parabantur ad bellum. Hortensio prætore Macedoniam sibi tradente, præterea reges ac principes circumuicini cũ ipsius adderentur partibus, nunciatur caius Antonij frater ex Italia profectus ad copias quas Dyrrhachij & Apolloniæ Gabinius con tinebat, celeriter aduentare. Vnde desiderans Brutus ipsum inuenire, & præoccupare milites, prouocatis militibus suis per loca grauia atque aspera, cœlo etiam affluente niuibus pro ficiscens, cùm Dyrrhachium accessisset, ex labore ac frigore defecit. Hæc passio maximè con tigit ex frigore, niuali tempore, iumentis & hominibus lassis seu quòd calor cùm is ex frigo re & obturatione meatuum intus in corpore comprimitur, confestim cibum stomachi consumit, seu quòd rigidus & acutus quidã spiritus ex niue procedens corpus allidit, corrũpitq; caliditatẽ quæ ab ipso foras egreditur. Huiusce enim morbi sudores caliditas præbere uidetur, que circa corporis cutem extincta est, frigido obuiam sibi facto: hæc in cæteris animalib. dubia magis sunt. Cùm defecisset animi Brutus, nullusq; in castris ad uescendum cibus haberetur, eius comites coacti sunt ad hostes confugere: unde cùm ad portas ipsorum profecti forent, custodes cibum petiuere, qui audito Bruti casu aduenerũt, & ipsi Bruto cibũ potumq; feren-

ferentes, ex quibus Brutus ut urbem nactus est, non solùm istos, sed cæteros omnes huiusce urbis horum causa summa humanitate tracta uit. Caius enim Antonius ut Apolloniam applicuit, illuc milites qui uicini fuerant conuocat: sed postquam nouit eos Bruto deditos, prætereáq; Apolloniates sensit Bruto obsequuturos, urbem relinquens, Buthrotum profectus est, primumq; in itinere ipso cohortes tres amisit à Bruto cæsas, deinde loca quæ circa Byllidē ualidè præoccupata fuerant supe rare conatus, prælium cum Cicerone committens uincitur. Hoc enim duce tū Brutus utebatur, multaq; per eum strenuè gesta pertulit. Cùm caium nactus esset in locis paludosis longe distractum, manus conserere passus non est sed circumequitans suis iubebat ut abstinerēt, ueluti hostes confestim propria præda futuri essent: quod contigit ita ut dixit: illi seipsos cum duce dedidere, unde iam magna potentia Bruto fuit. Tempus uerò non paucum Brutus caium in precio habuit, & insignia suæ dignitatis non abstulit, licet, ut ferunt, alij permulti, ac cicero ipse à Roma conscripserint, illum que occidi iusserint. Verum cùm incœpisset clanculum conuenire cum ducibus, reiq; inno uandæ studuisset, naui impositus custodiæ traditus est. Ceterùm militibus Caij ac duce deficientibus, & in Apolloniam uocantibus

Brutum, Non, inquit brutus, hanc esse Romanorum consuetudinem, sed oportere eos ad principem proficisci, & apud eum orare ueniam, & ea quæ perpetrauerint excusare delicta, ut principis ira emolliatur. Ex quo cùm aduentassent illi ueniamque rogassent, eam brutus indulsit. Interea cùm esset in Asia, profectus è Roma retulit nuncius mutationem rerũ ibi fuisse, iunior enim Cæsar aduersus Antonium nitebatur, qui cùm ex Italia eum eiecisset, iam se timendum omnibus præbuit, ad consulatum aspirans præter legem, ac exercitum alens, urbe huius impẽsæ nõ indiga. Aspiciens igitur has ob causas senatum grauari, et ad brutum foris oculos flectentem, præterea inclinantem bruto sententias, ac ei prouincias confirmantem, extimuit, confestimque ad Antonium mittens ipsum ad amicitiam prouocauit: deinde copias urbi sistens, consul factus est, nondum adolescens ætate perfectus, sed uigesimum agens annum, quemadmodum ipse in suis commentarijs dixit. Hoc facto statim aduersus conspiratores de patrata cæde proposuit, quia uirum dignitate maximum indemnatum occidissent. Accusatorem Bruti constituit L. Cornificium, Cassij, M. Agrippam. Qua in re cùm illorum causa respondente nullo deserta foret, coacti iudices sunt proferre sententias. Fertur cùm præco, ut consuetum

tum extiterat, è tribunali Brutum uocaret ad iudicium, uulgus manifesta duxisse suspiria, optimatesq; oculis defixis in terram, silentium egisse, P. uerò Silitium lachrymauisse, moxq; parua interiecta mora ex proscriptis unum neci damnatum. Post hæc triumuiri conciliati, Cæsar, Antonius & Lepidus, prouincias partiti sunt, ac cædes proscriptionesq; ducentorũ uirorum fecere, in quibus Cicero ipse occisus est. Hæc cùm nunciarentur in Macedonia, coactus Brutus Hortensio scribit, ut Caius Antonius occideretur in Bruti Ciceronisq; uindictam. Huic enim amicus Brutus, alteri autem genere propinquus extiterat. His igitur ex causis Antonius cùm Hortẽsium postea in Philippis comprehendisset, eum ad monumentum fratris iugulauit. Brutus causam cædis Ciceronis erubuit magis, ut inquit, quàm de nece doluerit. Qua in re amicos suos Romæ incusabat, qui ex eorum causa magis seruirent, quàm culpa tyrannorum. Præterea præsentes atq; uidentes eos spectare posse dicebat, quæ sibi tolerabilia auditu non erant. Cum exercitũ iam amplũ & splendidũ traiecisset in Asiã, classem in Bithynia & apud Cyzicum liquit, terrestriq; itinere proficiscens, ciuitates sibi cõfirmat, interq; illarum principes si quid oportuerat Iudicauit. In Syriam etiã mittit ad Cassium, ipsum reuocans ab Aegypto. Nõ enim

aiebat seipsos ob principatū errare, sed ob patriæ libertatē copias cōparare, quibus tyrannos opprimerent. Oportet igitur seipsos dicebat memores esse, propositumq; seruare, neque ab Italia longè abesse, sed eò festinare, ciuibusq; succurrere. His cùm parêret Caßius, inde abiens Bruto iuit obuiam, iuxtaq; Smyrnā in mutuum colloquium euenere. Tunc primùm ex quo à Pyræo Atheniensi disiuncti, Caßius Syriā, & Brutus Macedoniā petiuit. Lætitia ergo utrisque ingens, fiduciaq; præter ea ob copias quas uterque ductabat. Cū enim ex Italia egrederentur, similes fugitiuis exulibus uisi, inopes, inermes, non solam unius ordinis nauem, non militem unum, non ciuitatē unicam habentes: inde paruo nimium tempore elapso conuenere, nauibus, peditatu, equitibus, opibusq; ita copiosi, ut digni iudicarentur pro Romana libertate certare. Caterùm uolebat Caßius æqualem honorem Bruto tribuere, sed præueniebat huic rei Brutus, qui ut plurimum accedebat ad Caßium, quòd ætate præcederet, corporisq; labores non æqualiter secum toleraret. Erat opinio in re militari Caßium aptissimum esse, iracundia asperum, metaq; extimescendum, cum domesticis quoque risui pronum & scommatis auidum. Brutum ferunt uirtutibus suis à plerisque amatum, ab amicis desideratum, præterea admirationi fuisse

opti-

optimis ipsisq; hostibus non exosum: etiam maximè clemens fuit atque magnanimus, ab omni iracundia, uoluptate, auaritiaq; intactus: mentem etiam rectam & inflexibilem ad bonum & æquum conseruans, maximã sibi gloriam auxit, & fidei adiumentum in electione partium quam assumpsit. Non enim magnus ille Pompeius si cæsaris uictor euasisset, sperabatur utique dignitatem atque potentiam suam ex legibus dimissurus, sed semper rerum potiturus nomine consulatus ac dictaturæ, aut alia mitiori dignitate plebem consolaturus. Hunc uerò cassium impetuosum atque iracundum uirum, ac plerunque quæstus gratia à recto deuium, ferme existimabant omnes errare, atq; in armis esse ac periculis, quod dominationem quandam sibi machinaretur, non patriæ libertatem. Cæteri etenim ea per tempora quæ hactenus præcesserũt, Cinnæ, Marij ac carbones, præmium in medio prædamq; scilicet patriam ponentes, modò non palàm, pro tyrannide patriæ certauerunt. Bruto nec etiam hostes hanc mutationis labem imposuere, sed constat nonnullos ab Antonio audiuisse dicente, quòd solum putabat Brutum inuasisse Cæsarem à splendore & bono patriæ ductum, cæteros uerò ex inuidia atque odio in uirum conspirauisse. Vnde Brutus non potentia tantùm quantum uirtutibus notus erat. His enim inn i

xus iamiam periculo uicinus, scribit ad Atticum, optimo in statu mentem suam locatam esse, aut enim uictor Romanam remp. liberabo, aut moriens à seruitute euadam. Alij licet uitæ certitudinem atq; securitatem sibi proponant, tamen incertum est an cum libertate uicturi sint siue morituri. M. Antoniũ, inquit, meritam pœnam daturum, qui cùm posset in Brutis & Cassijs atque Catonibus numerari, seipsum Octauio addidit, qui licet tũ alio modo non superetur, post paucum tamen cum illo pugnabit. Hæc quidẽ optimè de uenturis Brutus diuinasse uisus est. cæterùm pecunias quas Caßius quamplurimas Smyrnæ collegerat, secũ ut participaret petebat Brutus. Quæ enim Brutus habuerat, cùm struxisset classem qua omne interius mare subiecerat, expenderat. Non permisere tamen amici Caßij illas dari, dicentes æquum non esse ea quæ parcè teneret, & cum odio congregasset, Brutum accipere, & cum ipsis magnum apud populum fieri, gratiosumq; militibus esse. Nihilominus Caßius partem omnium illarum tertiam illi dedit. Post hoc iterum disiuncti pro agendorum diuisione, cùm Caßius insulam Rhodum uicepisset, non ut decuit rebus usus est, & circa inclementiam maximè. Huius autem ingressu insulæ cùm appellaretur rex atque dominus, respondit se neque regẽ, neq; dominũ esse, sed

ſed regis atque domini interfectorem. Brutus uerò Lycios pecunias exercitumq; popoſcit, ſed Naucrates qui princeps erat in populo, poſtquam perſuaſit ciuitatibus Bruto diſſentire, & colles quoſdam tanquam aditum clauſurus præmuniri fecit. Brutus quamprimum prandentibus ipſis equitatum immittit, à quo ſexcenti trucidati: deinde loca & caſtella ex pugnans, captiuos omnes abſque redemptione dimiſit, uelut illos ad ſuam beneuolentiam adducturus. Sed hi pertinaciores facti, iracundiam augentes ex damnis quæ paſſi fuerant, clementiam & humanitatem omnino contempſere, quouſque Brutus eorum bellicoſiſſimos perſequutus, apud Zanthum eos obſedit, qui iuxta ciuitatem labente flumine ſubnatantes in mœnia quæſiuere euadere. Capti in retibus pleriq; fuere, quæ uſque ad ima aquæ emittebantur. Summitates enim retium tintinabula quædam appenſa habuere, quorum ſonitu planè cognoſcebatur ſubnatantem in retia incidiſſe. Cæterùm cum Xanthij machinis quibuſdam in Romanos noctu irruiſſent, ignemq́ue ipſis inieciſſent, à Romanis cogniti ut ſe recepere in mœnia, inſpirante in eos ualidiſſimè uento, ex facibus flamma ad ligneas turres delata eſt, ac deinde ad uiciniores ciuitatis domos ingreſſa. Ex quo timens Brutus urbis incendiũ, militibus ſuis iuſſit ut ad extin-

guendos ignes hostibus auxilio forent. Lycios deinde impetus quidam durus & dictu incredibilis ad desperationem accepit, quam desiderio mortis persimilem quis iudicaret. Liberi enim & serui cum filijs atque coniugibus suis præterea omnis ætas ac omnis sexus hostes ad comprimendos ignes immissos è mœnibus reijciebant, eosq; ferire haud cessabant: ipsi calamos, ligna, omneq; ignis fomentum afferentes, ignes in urbem inducebant, omnem materiam ipsi præbentes, omniq; quo poterant modo nutrientes incendium. Vt latè flamma se sparsit, & per ciuitatem circumplexa undiq; multa eluxit, eos miseratus Brutus foris circum equitans, auidißimè auxilium ipsis obtulit, deinde & manus extendens ipsos orabat ut suiipsis parcerent, urbemq; saluarent. Sed hi nihil his uerbis intenti, omnimodè seipsos perdentes non solùm uiri ac mulieres, sed pueri paruuliq; cum clamore atque ululatu igni insiliebant. Quidam uerò ab excelsis seipsos muris præcipitauerunt, alij suorum patrum ensibus iugulum nudum porrigebant, orabātq; ut se ferirent. Consumpta ciuitate inuenta mulier est quæ laqueo se appenderit, quæ paruum infantem manibus strangulauerit, quæ incensis ardens lampadibus domum combusserit. Hoc spectaculum fermè tragicum uidere Brutus haud sustinuit, uerùm in eius auditu col

tu collachrymauit, constituitq; præmium militibus suis, qui hominem Lycium saluassent. Dicũt hos tantùm centum & quinquaginta fuisse, qui salutem suam minimè effugerunt. Xanthij ergo, ut iusserunt fata, per multa tempora suæ euersionis cursum consequuti, simili audacia progenitorum suorum cladem innouauere. Illi enim eandem urbem bello Persarum similiter incendentes, seipsos absumpsere. Verùm Brutus Patareorum ciuitatem aspiciens contra seipsam inniti, eã inuadere noluit similem desperationem & crudelitatem timens.

Habens autem quasdam ipsorum mulieres captiuas, eas non redemptas, sed omnino liberas dimisit. Quæ coniugibus ac patribus qui insignes in gente Patareorum erant de Bruto narrantes, quòd uir esset cõtinentißimus & iustißimus, eos Bruto cedere suaserunt, ciuitatemq; tradere. Ex hoc & alij hos imitati, seipsos Bruto commisere, potiti duce optimo, & præter spem uiro beneuolo. Qui cùm Caßius Rhodios fermè per eandem tempestatẽ coëgisset, ut aurum & argentum quod quisque priuatim sibi poßidebat, ipsi afferret, ex quo circiter octo millia talenta collegerat, publicè uerò ciuitatem quingentis alijs talentis damnauerat, ipse à Lycijs centum & quinquaginta talentis exactis, cùm his nihil aliud fecisset iniuriæ, in Ioniam profectus est. Multa quidem digna

hoc tempore fecit, honores pœnasq; in benemeritos statuens. Vnum quo & ipse & Romanorum optimi lætati sunt exprimam. Cùm Pompeius Magnus Aegypto atque Pelusio propinquaret, quando illum magnum principatum amiserat, & à Cæsare fugiebat, curatores regis qui adhuc puer erat, cũ beneuolis suis in senatu frequentes erant, non inter se eadẽ sentientes. Quibusdam enim uidebatur ipsum recipi, alijs ab Aegypto repelli. Theodotus uir quidam Chius in Rhetorica facultate mercedis gratia regis præceptor, cùm ex inopia meliorum rogatus fuisset ut consilijs adesset, utrosque consultores errare ostendit, eos scilicet qui Pompeiũ recipi iudicabãt, ac eos qui repelli eum ab Aegypto iubebant. Vnum enim utile esse, inquit, ut receptum occiderent: addens consilijs, hominem mortuum non mordere. Huic sententiæ cùm senatus inclinaretur incredibile & inexpectatum fuit exemplum Pompeius Magnus rhetoricæ Theodoti atque facundiæ, sicut ipse orator iactare postea non est ueritus. Paucum deinde post tempus cùm Cæsar inuasisset Aegyptum, illi ob iudicium suum pessimi pessimè extincti sunt, Theodotus uerò sorte quadam ad ignobile & miserum quoddam tempus reseruatus, errabundus Brutum non latuit cùm Asiam exercitu petiuisset. Coram Bruto itaq; adductus atq;

dam-

damnatus, magis ex morte nomen, quàm ex uita adeptus est. Cassium interea Brutus uocauit Sardes, quò accedente Brutus cum amicis illi obuiam fit: utrosq; armatus exercitus imperatores appellauit. Quemadmodum autem in rebus magnis & amicis multis ac ducibus contingere solet, hi ex causis quibusdam innatis atq; calumnijs, ante cætera omnia cõfestim ex itinere ipso in parte quadam hospitij sese colligere, ibi amotis procul arbitris & foribus clausis ad mutuas querelas deuenere, deinde sese arguere criminariq; cœpere. Ex his cùm ob utriusq; uehementiam ad lamentationes, lachrymas, audaciamq; fluxissent, admirari horum beneuoli asperitatem uocis & tonum, existimere ne ex hoc ulterius procederent. Iniussi igitur ad eos ingredi ausi nõ sunt. Marcus autem Faonius Catonis imitator, neq; doctrina magis quàm ubertate quadam & insano fermè affectu philosophans, intrò profectus est, quanquam à domesticis inhibitus. Operæpretiũ quippe erat nancisci Faonium intra cuiusque generis litigantes: uehemens enim erat in omnibus atq; promptissimus. Verũ hæc in re non existimabat se dignum inter hos Romanos duces consultorem, sed qui audacia quadam Cynica, ut aliàs nõ semel, altercantiũ iras extinguere, cum iucunditate risuq; receptus. Vi itaque cùm per præsentes manibus sibi locum uen?

dicans portas irrupit, & composita uoce ad eos accessit, carmina recitans quæ Homerus Nestori dedit: Sed credite nobis, ambo etenim iuuenes magis estis. deinde ut sequitur, Cassius in risus est ductus, Brutus ipsum foras eijcit, uerè falsum canem græcis uocabulis ipsum appellans, & nihilominus hoc tunc finem illorũ altercationib. dedit, statimq; disiuncti sunt. Hinc Cassius cùm cœnam apparauisset, Brutus amicos conuocat: qui cùm omnes discubuissent, Faonius ex obliuione dimissus, ubi se lauerat inter cœnandum accessit. Sed attestante Bruto illũ non accersitum illuc uenisse, cùm ob id in infimam spondam deduci iuberet, Faonius ui profectus in medium discubuit, inde cibus potusq; non iniucundum risum atque iocum exhibuit. Postero die Brutus L. Pallam ciuem Romanum qui sub ipso militauerat, sibiq; tam fidus fuerat, Sardianis furti ipsum criminantibus publicè damnans, ipsum infamem censuit: quam rem grauiter Cassius tulit. Ipse enim antea dies paucos duos amicos suos eisdem delictis redargutos, priuatim admonitos palàm dimisit, eisq; tum etiam utebatur. Vnde Brutum improbabat, quòd nimis austerus atque seuerus foret eo tempore, in quo humanitate atque clementia opus erat. Sed ille eum admonebat, ut Idus Martias in memoriã sibi duceret, in quibus Cæsarem occiderũt. Nõ enim

enim casum aiebat, quòd omnes homines undecunq; uexaret, sed quòd sustentaculum ac columen illius foret qui id facerent. Quare si qua occasio laudari potest ex qua negligeretur iustum, satius fuerit Cæsaris amicos tolerare, quàm eos qui coram seipsis delicta patrarent. Illis enim inhumanitatis crimen imponitur, nobis iniquitatis. Cæterùm cùm ex Asia digressuri essent, dicunt admirandum signum seu portentum Bruto fuisse. Natura quidem erat somni parcißimus hic uir, somnumq; & exercitio & continentia ad parui temporis spacium producebat. Interdiu dormiebat nunquam, noctu tantum quantũ neq; quicquam facere, neq; cum quoquam colloqui quiescentibus cæteris omisisset. Instante bello hic rerum omnium summam habens in manibus, præterea sensus omnes rebus futuris exponens, cum primùm serò ex cibis somnesceret, quiescebat, deinde reliquum noctis tempus necessarijs rebus dabat: si uel superabat tempus, uel negocia illa deficiebant, usque tertiam uigiliam literis operam præbebat: iuxta enim eandem horam centuriones atq; tribuni secum conuenire consueuerant. Cùm ergo ex Asia discessurus foret exercitumq; traijcere uellet, nox equidẽ erat profunda & fermè media, lumen uerò splendidum nimis, contubernia non habebãt, & silentiũ un-

Bruti mira uigilãtia.

dique tenebant castra. Is itaque secū aliquid reputans, sibi ipsi intentus aliquem ad se ingredientem præsensit: ad introitum aspiciens horrendam & monstrosam aspexit imaginem corporis feri atq; terribilis silentio sibi assistere. Interrogare tamen eam ausus Brutus, Quis, inquit, hominum aut deorum es? quid tibi uis? quâ ad nos uenisti? Ad quæ submurmurauit ille, Tuus ô Brute malus genius sum, in Philippis me uidebis. Tum Brutus non exterritus, Videbo respondit. Verùm cùm euanuisset imago, accersitis pueris, atque his dicentibus se nullam uocem audiuisse, atque nullam uidisse imaginem, Brutus accubuit. Deinde suborta luce, uersus ad Cassium uisionem ei narrauit. Tum Cassius rationibus Epicuri innixus, consuetus & aliàs de his cum Bruto conferre, Noster, inquit, ô Brute hic sermo est, quòd non omnia uerè patimur, neque uerè uidemus, sed mutabile ac deceptibile quiddam noster sensus est, præterea intellectus est perspicax ad mouendum sensum, illumq; è subiecto nullo mutare ad omnem formam. Imaginatio enim ceræ similis est. Animæ uerò hominis, quæ fingens & ficta pariter habet, facillimum est per seipsam idem uariare, componereq;. Hoc ostendunt somniorum mutationes, quas breui momento phantasia uertit in multiformes passiones & imaginum species. Moueri semper

Monstrosa imago visa Bruto.

naturale hoc est. Motus autem uel phantasia est, uel quædam intelligentia: tibi ô Brute corpus natura triste eleuat intellectum atq; diuertit. Dæmones nullo pacto esse, credibile neq; si sunt, hominum habent formam, aut uocem siue potentiam quæ ad nos pertranseat. Quàm uellem ô Brute hoc esse, ut non solùm armis equis, nauibus, sed deorum suffragijs fideremus, qui optimorum operum ac sanctißimorum duces sunt. His sermonibus Caßius Brutum emolliuit. Cùm milites ad prima signa egrederentur, duæ aquilæ simul impetu magno delatæ iuxta castra euolauere, usque Philippos à militibus continuò enutritæ, ex quo loco ea die quæ pugnam anteceßit abire uisæ. Cæterùm plerasque uicinas his locis gentes Brutus sibi subegit. Si qua ciuitas aut dux ipsis obsisteret, tunc omnes illuc copias conducentes tantos totq; expugnauerunt, ut usque mare ad urbem Thassum progreßi fuerint. Hinc iuxta Norbanum in locis quæ difficillima atq; angusta sunt castra ponentibus, insultantes in ipsos hostes ut abstinerent coëgere, & dimißis locis fugauere. Qua in pugna cum Cæsar ob ualetudinem abesset, ne copias Brutus caperet parum abfuit, nisi auxilio & breuitate moræ cõtra Brutũ, cæterosq; hostes incredibili celeritate Antonius succurrisset. Deinde post decem dies uenit & Cæsar. Castra disposuere, aduersus Antonium

Pugna Cæsarianorũ & Bruti in Philippis

*Αντώνιος. tonium Brutus, & aduersus Caßium† Cæsar. Campi qui in medio eorum adiacebant, Philippos Romani appellauere. Hinc tunc maximè Romanorum uires utrinq; conuenere. Verum multitudine Bruti copiæ non parum distabant à militibus Cæsaris, sed ornatu & armorum ipsorum cultu splendidior Bruti exercitus apparuit: ex auro enim pleraque hominū arma uidebantur, argentumq́; inter eos abundè exuperabat, licet in cæteris ex singulari quadam Brutus modestia ductores sui exercitus parcè & modicè assuetos continuisset. Censum enim quem circa manus & relinquum corpus habebant, existimabat in uiris honore cupidis quiddam dignitatis ac elationis adducere. Præterea huiuscemodi ambitiosos atq; cupidiores uiros bello asperiores fore, si amorem & fiduciam in armis perinde ac diuitijs eorum possuissent. Cæterum cùm Cæsaris castra lustrarentur, paucū tritici, & quinque drachmas uiritim ad sacra diuiserunt. Quam rem milites Bruti contempserunt ex parsimonia seu ex pusillanimitate. Inde ipso sub dio, quemadmodū est consuetudo, Lustrauere exercitum, atque pro sacrificijs cuilibet secundum eorum contubernia frumentum debitum, & quinquaginta partiti drachmas, & ex beneuolentia & auiditate pugnandi longè magis beneuolos suos adepti fuere. Nihilominus in hac castrorum lustra-

lustratione memorant pestiferum quiddã de Caßio uisum: coronam enim inuersam ac dilaceratam eius satelles sibi attulit. Dicitur & antea in spectaculo quoddam Victoriæ signum ex auro conflatum, cùm sibi apportaretur cecidiße, labente illo qui id afferret. Præterea uolatilia plura quæ carnibus pascuntur, interdiu in castris apparuiße. Examen etiam apum circa locum quendam intra uallum insediße, quem locum augures superstitione commoti clàm exclúsere à castris. Hoc etiam Caßius ex Epicuri rationibus subduxit, sed eius milites omnino perterriti. Vnde non uehementer optabat Caßius impræsentiarum rem ferro decerni, sed censuit milites, quòd auro dicebat esse uberiores, numero uerò deficere ab hostibus, prælij moram terere. Brutus autem festinabat id expediri, quòd celerrimè ab hostibus aut libertas patriæ expediretur, aut uiri omnes qui impensis, militia & imperijs uexabantur, his malis liberarentur. Dumq; hæc animis reputaret, aspiciens Brutus equites suos qui iam initia pugnæ acceperant, præualere, & aduersus hostes salubriter prosperari, dum magis mentem attollit, defectiones etiam quædam ad hostes calumniæq; & suspiciones in castris innatæ. Plures ex amicis Caßij ad sententiam Bruti uerterunt, uerum Attellius unus ex beneuolis Bruti, ipsi aduersabatur, iubens

bens ad pugnã hyemem expectandam omninò esse: quem cùm interrogasset Brutus, quid expectatio illa in alium annum conduceret: respondit, ut aliud nihil, plus tamen temporis uiuam. Ad hoc Caßius indignatus est, sed nihil ominus Attellius & alios simili sermone dicaci haud mediocriter læsit. Decretum est igitur postera die prælium committere. Brutus interea optima spe fretus, ac philosophicis rationibus innixus, peracta cœna nulla, quieuit. Caßium inquit Messala cœnauisse, secumq; in cœna ex domesticis habuisse quàm paucos, & præter naturæ suæ consuetudinem, secum meditantem tunc conspectum fuisse, ac silentio pressum. Deinde amota mensa refert eum cùm suam manum apprehendisset, hæc uerbis græcis iactantem (ut consueuerat) protulisse: Te ò Messala testor, hæc Pompeio Magno coactus præbui, ut unà in pugna pro patria iacta alea sit: mentem tamen bonam habemus cùm ad fortunam intuemur, cui, etsi malum consilium inimus, diffidere haud iustum. Hæc loquuto Caßio refert Messala illum tunc ultimò se complexum, deinde ab ipso se in posterum diem conuiuam uocatum, in quo eius natalitium celebrabat. Vt uerò illuxit dies, utriusque castris Bruti & Caßij certaminis signa imposita sunt pallium rubrum, ipsi in medio conuenere castrorum. Deinde Caßius, uti

utinā Brute, inquit, nobis uincere datū sit, simulq; per omne tēpus mutua felicitate coniungi. Cùm autē maxima rerū humanarū incerta sint, & præter utriusq; mentē, euadētes prælio nō facilè est ut nos iterū mutuò uideamus: quid autē de fuga, aut de nece decernis? Ad hæc respondit Brutus: Adhuc cū iunior essem Cassi, & rerū inexpertus, nescio quomodo in philosophia sermonē ædidi magnū, in quo aduersus Catonem sum inuectus, quòd seipsum peremisset, tanquā nefas & inhumanū esset fatis cedere, neq; intrepidè recipere quæ cōtingunt, sed ea fugare. Nunc diuersæ sententiæ in casibus fio: quare si deus præsentia nō tueatur, iterum alios apparatus, iterū alias spes redarguere nō opus, sed à fortuna liber euadam, Idus Martias laudans, in quibus libertatē patriæ dedi, alibi uicturus ob patriā liberā, & gloriosam & splendidam uitam. His uerbis subridēs Cassius Brutum complexus, Hoc, inquit, proposito in hostes irruamus: aut enim uincemus, aut uincentes nō timebimus. Post hæc præsentibus eorum amicis de struendis aciebus inter eos sermo exortus est. Brutus Cassium postulauit ut dextrum sibi cornu concederet, quod & ob peritiam rei militaris, & ob ætatem magis uidebatur Cassio pertinere. Nihilominus hoc Cassius concessit: whereà Messalam hoc in cornu bellicosissima partem militum habentē locari

iussit:

iußit: quo pacto Brutus equitatum eduxit omni ornamento maximè cultum: iuxta quos haud ſegnius pedites inſtruxit. Antoniani uerſus paludes ubi caſtra poſuerāt, uallum iniecere, iterq; ad mare Caßio precludebāt. Cæſar inter hæc locabatur abſens ipſe quidem ex mala ualetudine, ſed eius copiæ aduerſus hoſtes pugnaturæ haud nimium uidebantur, ſed incurſionibus tantùm pro tempore uſuræ, quæ leuibus ſagittis atque tumultibus inſilientes aduerſarios perturbarent. Parum hi intenti cornu appoſito Bruti clamorem, qui circa uallum effundebatur, admirabātur. Non enim huius cauſam ſcire poterant, & hic continuus multusq; efferebatur. Intereà cùm à Bruto teſſara prodiret, ex qua prælij ſignum ducibus dabatur, ipſeq; Brutus eques legiones ambiret, admonens uti ſpem bonam haberent, pauci expectare potuerunt ut ſignum ſibi datum acciperent: alij uno impetu ingenti clamore in hoſtes proſiluere. Perturbatio igitur acierum or ine, ac legionibus hincinde diſtractis, à Meſſala primùm, deinde à cæteris ſiniſtrū Cæſaris cornu prætermiſſum, unde parum in hoc latere ferientes in media caſtra procurrunt. Ex his Cæſar, ut ipſe in commentarijs ſuis ſcripſit, cùm quidam Artorius Marcus per ſomnū uiſionem habuiſſet, qua iubebatur monere Cæſarem ut pugna excederet, caſtraq; relin

Pugna inter Cæſarianos Antonianis iunctos, & Brutū & Caſſ. u.n.

linqueret, anteà parum excesserat, creditum tamen est eum tum occisum fuisse. Lecticam enim ipsius licet uacuam pilis ensibusq; cùm perforarent, hinc laceram abstraxere. In castris inde fit magna cædes comprehensorum, præterea duo millia Lacedæmoniorum, qui nuper in auxilium cæsaris aduenerant cæsa: nō enim ambierunt cæsaris copias, sed rectà irruentes facillimè perterritos auerterunt, strictisq; gladijs tres cohortes fudere. Deinde fugientes alios persequuti in castra sunt, uincendi cupiditate detenti, Brutumq; ipsum ducem habentes. Cæterùm id quod uictores ipsi haud aduerterunt, cæsar ipse uictus ostendit. Nudum enim & scissum latus aduersæ phalangis, à qua dextrum cornu Bruti disiunctum erat, dum insequuntur, mediam eorum aciem non omittunt, sed magno conatu in ea detinentur. Sinistrum uerò casśij, & ex confusione militum, & ex ignorantia rerum quæ obtigerant, in castra cùm fugauissent, illos intra uallum persequuti cuncta diripiunt, præsente nullo imperatorum. Antonium enim dicunt initio pugnæ hostium congressum euitasse, atque in paludem sese recepisse. Cæsar uerò nusquam manifestus erat, nam uallum exierat. Quidam præterea Bruto enses sanguine madentes ostentauerunt, iactantes se illum interfecisse, effigiem oris ac ætatem in qua fuerat, referentes. Interea

Antonij in palude occultatio.

Z &ca

& cæsaris media acies strage suprema oppressa fuerat, & omnino Brutus uictor apparebat, quemadmodum cassius uictus. Hoc uerò solum horum res in perniciem duxit, quòd Brutus cassio ueluti uictori auxilium non tulit, cassius Brutum ueluti uictum expectare non potuit, deinde quòd Messala uictoriæ metas posuerit, quòd tres aquilas, & plura hostium signa comprehenderit, ipsiq; nihil amiserint. Verùm rediens Brutus iam deleto cæsaris apparatu, admiratus quòd copias cassij (sicut consueuerat) in loco non uideret excelso, neque cætera ordine suo esse: rapta etenim extemplo atque dilacerata fuerunt ab irruentib. hostibus: qui uerò iuxta ipsum erant, aciem acutiorem habentes, sibi retulere, sese multas uidere cassides fulgentes, multos clypeos argenteos intra uallum cassij deferri, unde apparere sibi, neque eundem numerum, neque eundem armatorum apparatum esse quos reliquisset, nihilominus nec se uidere cæsorum multitudinem, qualem fas foret tot cohortibus ui deuictis. Hæc primùm mentem Bruto præbuere cassianæ cladis. Relinquens igitur præsidia in castris hostium milites reuocat, eosq; cogit tanquam laturos cassio auxilium. Sed res cassij sic ierant, neque libenter aspexit cassius primum ingressum militum Bruti, quòd sine signo, quòd sine iussu irruissent in hostes: neque sibi placuit,

cuit, quòd hi uictores confestim ad rapinā procurrissent & ad quæstum, contemnentes hostes circundare. Quare dilatione sua atq; ignauia magis quàm consilio & impetu ducum à dextro hostium cornu circùm opprimebatur, mosq; ut equites inclinare uidet, & uersus mare de fuga cogitare, subfugientes etiam pedites retinere tentauit, signumq; ab euadente milite uno rapuit, & illud ante pedes fixit. Sed militibus qui circa corporis sui præsidium locati fuerant, haud spontè manentibus, coactus Cassius cum paucis in æditum collem unde castra spectare poterant euadit: sed præter castra ab hostibus capta hic nihil prospexit: erat enim uisu hebetior. Equites uerò circunstantes assiciebant multi qui ad ipsum aduentabant: hi erant illi, quos nuper Brutus in præsidium sibi miserat. Sed credidit Cassius hos, cohortes hostium esse, qui ipsum aggrederentur. Ex præsentibus unum tamen dimittit nomine Titinium, qui cuncta specularetur. Hic ergo profectus equites aduenietes minimè latuit, sed ut eum uidere uirū amicū & Cassio fidum, lætitia exultant, inde consueta salute data ex equis desiliere, dextrasq; iunxere. Alij ipsum ambientes ex magno gaudio cum plausu præa nia cantabant, quòd maximum malum euitassent. Interea Cassius uerè existimauit Titiniū ab hostibus captū: cūq; hoc dixisset, Ob salutē

nostram spectare potuimus uirum amicissimū ab hostibus captum, tristis in solo quodam tabernaculo sese recepit, ex libertis unum nomine Pindarum secum trahens, quem ex cladibus crassi in hos extremos casus sibi apparauerat. Tunc cassius chlamyde obducta caput obtegens, iugulumq; enudans, sese feriendum praebuit. Auulsum ab humeris caput repertum est. At Pindarum post caedem hanc nemo hominum uidit, ex quo plerisq; scrupulum dedit, quòd iniussus uirum interfecisset. Post haec haudlongè equites manifestè cogniti sunt, & Titinius corona redimitus ab his redibat ad cassium: ut uerò ex ploratu & amicorum sese affligentium questibus & ululatibus rem intellexit, & errorem ignorantiae, ensem diripuit, multumq; in suam tarditatem inuectus, seipsum iugulauit. Brutus conflictum etiam cassij cùm intellexisset, approperans, iuxta uallum mortem ipsius audiuit: corpus deinde cùm exornasset luctibus, ac summum Romanorum uirum omnium eum appellauisset, asserens nullum iam posse ciuem talem in urbe fore, ipsum decenter ornatum Thassum mittit, ut in exercitu eius funus turbae atque moestitiae causa non esset. Quo peracto, ipse cassianos milites cogens, eos solatus est. Praeterea cùm aspexisset omnes necessarijs spoliatos, pro rebus amissis cuilibet duo millia drachmarum pollicitus est.

Mili

Milites ad huius orationem spe recreati sunt, magnitudinem largitionis admirati. Deinde abeuntem eum cum læto clamore sunt comitati, ipsum laudibus efferentes, quòd ex quatuor imperatoribus solus ipse inuictus fuerit. Factũ enim res ipsa docebat, & prælio tunc bene secum peractum esse constabat: nam cohortibus paucis aduersarios omnes fugauit. Si omnibus copijs usus esset in pugna, nec plurimi omißis hostibus ad hostilem prædam corruissent, nulla profectò pars ipsorum inuicta, ut creditur, remansisset. Horum octo millia cæsę cum domesticis, quos Brutus Brigas appellare solitus erat. Aduersarios refert Messala se existimare plures quàm in duplo cecidisse. Quapropter magis extimescebant illi, antequam Caßij seruus nomine Demetrius nocte imminente ad Antonium uenisset. Is enim è cadauere chlamydem rapiens atque ensem, ad Antonium est profectus: quibus delatis ita confidere cœperunt, ut prima luce copias ad pugnam ducere statuerint. Cæterum cùm uterque exercitus apud Brutum satis cum periculo fluctuaret, suæ etenim copiæ captiuis onustæ diligentiori præsidio agebant, Caßiani uerò mutationem ducis non facilè ferebant, sed aduersus uictores inuidia quadam ac odio flagrabant, milites in armis esse iußit, pugna tamen abstinuit. Captiuorũ deinde qui serui fuerãt, & in



armis suspecti versabantur, occidi iussis, liberos à uinculis soluit, inquiens, optare se ut ab hostibus magis caperentur, & apud eos captiui & serui fierent, apud se enim nisi ciues & homines liberos esse non posse. Quam rem cùm aspiceret duces & proximos suos molestè ferre, eos occultè taciteq; saluauit, clàm eos è stationibus proripiens. Inter hos uiri quidam erant Volumnius Mimus, & Saculio histrio captiui, quos cùm Brutus in aliqua sorte non poneret, eos adducentes amici coram Bruto ipso criminabantur, quòd etiam tunc neque dicere neque carpere contumeliose abstinerent. Quocirca tacente Bruto alijs implicito curis, Messala Coruinus censuit uti eos uirgis cæsos nudos traderent hostium ducibus, ut uiderent qualiũ uirorum in exercitu egeant, compotatorum atq; dicacium. Publius Casca is qui primus cæsarem percußit, Nõ belle, inquit, defuncto caßio cum risu iocoq; sacra facimus: tu uerò Brute clarè ostenderis qualem animum habeas circa collegam ducem, si hos punieris mordaces ac contumeliosos uiros, aut in uincula detruseris, qui ei maledicere haud cessabant. Ad hæc indignatus Brutus, Quid ergo, inquit, ô Casca me interrogatis? cur non ipsi iuxta libitum facitis uestrum? Hoc responso captasse uisi Bruti mentẽ aduersus miserrimos hos uiros, ipsos inde adductos perdidere. Brutus deinde dona promissa
mili

militib. tradidit: mósq; pauca questus quòd nuper pugnæ signũ non audissent, quòd uniuersi immoniti atque confusi in hostem erupissent, pollicitus ipsis est si uictoriam proximæ pugnæ reportarent, duas ciuitates in prædam liberam sese concessurum, Thessalonicam & Lacedæmonem. Hoc solum in uita Bruti inter cætera crimina quibus arguitur inexcusabile habetur, licet longè his grauiora præmia militibus suis Antonius atque Cæsar promiserint, Italiam fermè totam, exclusis antiquis habitatoribus ac possessoribus eius, ut ea loca illi, præterea ciuitates integras nihilum sibi pertinentes, acciperent. Sed illis quidem dominari ac uincere propositum erat, & hic erat belli ipsorum finis. Brutum ex sola uirtutis gloria neque uincere, neque saluari creditum est, nisi cum bono & æquo. Hæc igitur concessit post excessum Cassij qui à plerisq; accusabatur, quòd Brutũ ad iniusta quædam & uiolenta adduceret. Sed quemadmodum in naue temone effracto conantur alia ligna figere & iuxta necessitatẽ operi adaptare, licet male id poßit: sic brutus in tot & tãtis copijs haud nimiũ re fortunata, collegã ducẽ nõ habẽs qui pari lance respõderet, rebus cogebatur præsentibus uti, præterea multa facere ac multa dicere militũ suorũ arbitrio. Quare uidebatur cũ illa cõcessurus, quæ cassij milites placatura erãt. Intractabiles enim hi erãt ĩ castris

 ex amis

ex amißione ducu asperi & effrenes, aduersus hostes ex conflictu percepto ignaui ac timidi. Nihil uerò melius Antonij ac cæsaris se res habebant, qui necessariò utebantur (ut aiunt) foro, & ex castrorum concauitate asperrimã hyemem expectabant. Paludibus enim impliciti, præterea post pugnam autumnalibus pluuijs copiosi, limo omnia contubernia impleuerant, aquaq́;, quæ ex frigore in glaciem densabatur. Dum hoc in statu sese utrique habent, de clade pelago accepta nuncius in castris cæsaris refert. Plures enim copiæ militum quæ ex Italia cæsari ducebantur, à nauibus Bruti absumptæ sunt. Horum perpauci hostes effugientes ex fame uela rudentesq́; mandentes, superstites tamen fuerunt. Hæc audientes cæsar & Antonius festinauerunt rem ferro decerni antequam Brutus uictoriam præsentiret: eadem nanque die obtigit ut terrestris pugna commissa fuerit atque naualis. Verùm quodã ex casu magis quàm ignauia eorum qui nauibus præsidebant, ignorauit Brutus uictoriam partam, cùm iam uiginti dies abijssent. Non enim pugnam conseruisset secundam, cùm per multum tempus res necessarias pro castris reparauisset. Præterea ipse in locorum opportunitate tenebat exercitum, hyemis expers, nec facilè hostibus inuadendus. Vicisse mari, uicisse etiam continenti, ad spem magnam Bruti dignita

gnitatem eleuauisset. Sed cùm res ut uidetur iam à multis regendæ non essent, sed ad monarchiam aspiceret, deus & mutare & abducere cuncta quæ uelit potens, Bruto fortunã hãc lætam abstulit, licet iamiam ita propinqua foret, ut eum uix latuerit. Ea nanque die quæ pugnam præcessit, fermè sub noctem Clodius quidam spōtè è castris hostium ad Brutum uenit, nuncians quòd quia sensisset cæsar classem ab hostibus superatam, pugnare festinat. Quæ cùm dixisset, hic uir fidem non habuit, nec ad conspectum Bruti accessit omnino spretus, seu quòd uerum nihil audisset, seu ob gratiam falsa nunciaret. Verùm in ea nocte dicunt terrã illam imaginem Bruto apparuisse, quæ cùm eandem faciem repræsentasset, nihil dixisse, sed mox abijsse dicitur. Publius Volumnius uir philosophus, qui ex initio Bruto commilitauerat, hoc non commemorat signum, sed aquilam primam apum plenam conspectam fuisse refert, & ex tribunis militaribus quendam repentè brachium mira suauitate rosei odoris manans ostendisse, quod cùm plures abstersissent, nihil desijsse. Duas etiam refert aquilas in medio utriusq; exercitus spacio ante præliũ congressas simul pugnauisse: quas cùm uidissent omnes in prælium profectas, silentium ambo castra tenuerunt permagnum & incredibile fermè: cessisse tamen aquilã è partibus Bruti

profectam, atq; fugisse narrat. Praeterea Aethiops uulgò sese ostendit, qui apertis castrorum portis aquilam ferenti obuiam factus, à militibus auguria captantibus gladio caesus est. Brutus acie educta cùm eam ex opposito hostium statuisset, permultum spatium immoratus est. Nam suspiciones multae & indicia quaedam disponenti exercitum à quibusdā praebita. Praeterea equites uidebat pugnae initium haud audè inire, sed continuò operam peditum expectare. Deinde uir quidā bellicosus & hactenus maximè fortitudine sua celebris, iuxta Brutum ex equo descendens defecit ad hostes, Camulatus is uocabatur: quē cùm uideret Brutus abeuntem, grauißimè indoluit partim ob iracūdiam, partim ob maioris mutationis proditionisq; metum. Circa horam deinde nonam inclinante iam sole, aduersus hostes Brutus mouit castra, qui ea militum parte quam ducebat ipse, uicit urgens sinistrum hostium cornu quod irruenti sibi cedebat. Equites enim corroborati unà cum peditatu hostes ui repulere. Alterum uerò cornu ne ambiretur, ducibus ipsum in hostes adducentibus, quod numero erat breuius, per medium scissum est: unde inualidius factum aduersarijs minimè obstitit, sed primum aufugit: tum hostes illud feriendo persequuti pertinacißimè Brutū circundederunt. Sed ipse quotquot opera uel imperatoria

uel mi

uel militaris uirtutis & manu & mente in re tam graui atque periculosa tum ostendit. Sed quod priore pugna sibi profuerat, in hac eum offendit. Tum enim quicunque ex hostibus uicti erant, confestim perditi fuere: præterea è militibus Caßij fugatis pauci cæsi. Qui uerò euaserunt antequam conflictus undiq; fieret, reliquã exercitus partem tumultus atq; timoris repleuerunt. In hoc autem prælio præter cæteros M. Catonis filius inter optimos ac generosos iuuenes pugnans defessus haud fugit, siue cesßit, sed strenua manu usus dicens quis esset, & sese à patre denominãs, in plurimis cæsorum corporibus cecidit. Ceciderunt & aliorũ fortißimi, Bruti gratia omni periculo sese obijcientes. Inter Bruti domesticos erat uir quidam optimus nomine Lucilius, hic barbaros quosdam equites uidens in prosequendo aliorum nullam rationem habere, sed in solum Brutum cum magno impetu ferri, statuit periculo suo quamprimũ se illis obijcere: omissus ergo ab ipsis paucum, cùm iterum coràm adesset, se inquit Brutum esse. Crediderunt illi, quoniam orabat is ut ad Antonium seipsum adduceret: nam Cæsarem extimescebat, in Antonio uerò spem lætam habebat: cùm illi uirum complexi, & admiranda quadam felicitate se frui existimantes, nocte iam imminente ad Antoniũ illũ ducunt, præmittentes è suis quosdã qui

hac

hæc Antonio nunciarent. His lætatus Antonius, obuiã fit adducentibus uirum: nonulli etiam aliorum audientes Brutum uiuum haberi, duciq;, procurrerunt. Hi fortunæ casum miserabantur, alij dignitatis suæ ipsum arguebant, quòd uiuendi cupiditate barbarorum prædam se fecisset. Cùm appropinquasset, substitit Antonius, mente uoluens qualiter Brutum recipere oporteret. Lucilius igitur ductus, Antonio pernimium fidens, Marcum, inquit, Brutũ ô Antoni nemo cepit, absitq; ut ipsum quisquã capiat hostis, ne fortuna tãtæ uirtutis uictrix sit, sed ille aut uiuus inuenietur, aut mortuus, dignè seipso usus. Ego milites decipiens ad te ueni, ob hoc nihil pati abnuens intolerabile. Hæc locuto Lucilio exterritis omnibus, Antonius ad eos qui ipsum adduxerãt uersus: Nempe ô commilitones hũc errorem grauiter fertis, eludi existimentes, sed scitote meliorem uos uenationem adeptos: dum enim hostem quæritis, amicum nobis adducitis. Viuo quidem Bruto per deos ignoro qua in re uterer: his amicis utinam magis quã hostibus potiar. Cùm hæc dixisset Antonius, Lucilium amplexus, tunc illum cuidam ex familiaribus cõmendauit: postea uerò illo in omnia fido atq; diligentissimo continuò usus est. Cæterum pertransiens Brutus fluentum quoddam arboribus undiq; consitum ac præceps, iam

nocte

nocte obscura haud multum processit, sed in loco concauo & per magnam petram habente sedens, præsentibus paucis & amicorum & ductorum exercitus, & primum ad cœlum stellis ornatum inspiciens, duos loquutus est uersus, quorum alterum Volumnius scripsit:

Ista Iouem haud lateant, quiq; horum est
causa malorum.

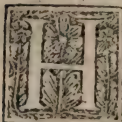
Versum alium se oblitum fuisse commemorat. Paulò pòst peracta pugna, Brutus inter comites cæteros amissos quemlibet nominans, maximè in Flauij atq; Labeonis mentione suspirarauit. Erat Labeo ipsius legatus, Flauius opificum præfectus. Interea è proximis quidam sitiens, cùm Brutum aspiceret simili auiditate detentum, galeam accepit, & ad fluuium cucurrit. Sed strepitu è parte altera facto, Volũnius speculatũ accessit, & cũ eo Dardanus scutifer. Hi post paucum regressi de potu percontãtur: ad quæ modestè nimis subridens Brutus, Volumnio: inquit, absorbitus est, sed uobis alius afferetur. Idẽ igitur destinatus fermè comprehensus ab hostibus saucius uix euasit. Existimanti Bruto non multos in certamine cecidisse, pollicitus est Statilius id per hostes uadẽtem se sciturum. Aliàs enim fas nõ erat eorũ castra cõspicere. Facem accensam igitur hic eleuaturum se, si euasos à cæde inueniret, reditu promisso, eò profectus est. Cùm ergo in castra peruen-

sit. In his fuit & Strato, in facultate rhetoricæ quondam domesticus. Hunc Stratonem Brutus apud se constituens, ac ensem nudum ambabus manibus super capulo erigens, cuspidi incubuit, uitamq; finiuit. Sed aliquid dicunt Stratonem ualidißimis Bruti precibus oculos aliorsum inflexum, ensem sibi subiecisse, Brutũ uerò impetu pectus præbẽtẽ uiribus proprijs usum quam primum obijsse. Stratonem hunc Messala Bruti beneuolus cùm postea Cæsari esset cõciliatus in præsentiã egit: lachrymans enim, ô Cæsar, inquit, hic est qui meo Bruto gratias extremas subministrauit. quare Cæsar ipsum suscepit, eumq; in laboribus socium habuit. Deinde in agonib. apud Actiũ ex optimis Græcis unum & ipsum duxit. Messalã ẽt dicũt postea à Cæsare laudatũ, quòd licet in campis Philippis Bruti gratia acerrimus hostis sibi fuisset, in Actio tamen promptißimum sese præbuit. Ad quæ & ille respondisse fertur: Ego tibi ô Cæsar semper melioris atque iustioris partis, honorisq; fui. Cæterum Antonius Brutum defunctum inueniens, corpus ipsius in precioßissima suarum uestium iußit inuolui. Hanc uestem purpuream cùm deinde furto ablatam cognouisset, furem occidit: reliquias uerò ad matrẽ Bruti Seruiliã misit, & uxorem Porciam. Nicolaus philosophus & Valerius Maximus narrat hãc cũ mori statuisset, et nemo amicorũ assentie-

Brutus se ipsum interficit.

assentiebat, imò diligenti cura id prohibebāt, ex igne ardentes prunas arripuisse, atq; bibisse, deinde os claudentem sic uitam extinxisse. Atqui epistola quædam Bruti inuenitur aduersus necessarios conquerentis atque lamentātis quòd ab ipsis Porcia ita neglecta fuisset, ut ex morbo uitā finire magis elegisset. Videtur igitur Nicolaus tempus ignorauisse, postquam & passionem mulieris & affectum & modum necus subintelligere præbuit epistola, si epistolam uerè Bruti fuisse dicimus.

COMPARATIO DIONIS AD BRVTVM.



IS Itaque hominibus cùm multa bonorum adsint genera, illud quòd inter primates amplissimi minimas per occasiones facti sunt, Dioni pulcherrimum extat. Neminē enim habet qui ullā rerū ab eo gestarū partē sibi uendicet, sicuti Brutus Cassiū: qui uir licet in uirtute gloriaue haud similem meruerit existimationem, ad bellum tum audacia & fortitudine, tum etiā gerendo non minora profectò momenta præbuit, quippe cùm nonnulli sint qui ei totius exordium operis adscribant, & hunc ipsum suscepti contra Cæsarem consilij ducem asserant. Dion uerò sicut arma, naues, militarémue

rẽmue potẽtiã, ita & amicos & socios & ad rem peragendam adiutores ipse uidetur ab se comparasse. Nec uerò Dion uti Brutus ex bello rebusq; gerendis ullas habuit opes aut potestatem, cæterum proprias ipse bello facultates attulit, quem exilio commeatum habebat ad liberandorum ciuium usum erogans. Præterea brutus & Caßius cùm patria eiecti Roma tutũ agere nequirent ocium, quinimò capitali dãnati crimine à persequentib. peterentur, ad bellũ neceßariò confugere, & seruanda armis corpora cõmendãtes, pro se magis quã ciuibus pericula subire. Dion aũt cũ securiorẽ ac iucundiorẽ exulãs quã qui extorrẽ illũ fecerat tyrãnus uitã degeret, in tanta discrimina pro Siciliæ salute se ultro coniecit. Haud certè Syracusijs atq; Romanis par fuit, illis ut ab Dionysio, his ut à Cæsare absoluerentur. Ille enim se tyrannum esse non inficiabatur, & Siciliã infinitis iã refersera malis: Cæsaris uerò potentia dum constituebatur quidẽ non modicas aduersantibus turbas atq; molestias præbuit: postquã à uictis suscepta est, nomẽ & opinio duntaxat apparuit. Nullũ ex ea crudele facinus, nullum deniq; tyrannicum extitit, sed rebus singulari indigentib. principatu, se clementißimũ quasi medicum à numine datum ostendit. Quapropter Romanus continuò populus adeo Cæsarẽ affectauit, ut infestus et inexorabilis illius fue

rit interfectorib. At Dionē uel hinc maximè ciues quòd è Syracusis euasisse Dionysium sciuisset, & prioris sepulchrum tyranni funditus nō euertisset, incusarunt. In re igitur bellica Diona inculpandū fuisse imperatorē liquet. Rebus enim quascūq; uoluit optimè functus est: quæ ab alijs infeliciter gesta sunt recuperāt, meliorē in statum cōstituit. Brutus cū de summa rei postremò decertaret, neq; prudenter iniÿsse, neq; re postea male gesta rectū comperisse remediū uidetur, et fracto animo spem prorsus abiecit: nec quantū Pompeius ipse cōtra fortunā audentior ijt, & quod maius maiusq; est, ingens sibi spes restabat in armis, & omnem maritimā oram classe uictor cōstanter obtinebat. Maximum Bruto crimē obÿciunt quòd cùm Cæsaris gratia conseruatus, insuper quoscunq; uellet ex captis conseruasset, eiusq; non solū amicus existimatus, uerumetiam pluribus antepositus foret, ipsius corpus confoderit. Hoc aduersus Dionē dicere nemo poterit, uerū è contrario. Dionysio nanq; amicitia & propinquitate cōiunctus, res illius administrabat, unaq; tuebatur. Patria uerò eiectus & in re lacessitus uxoria, bonis insuper spoliatus, manifestū instituit bellum, iure legitimo indictum. Sanè istuc ipsum primū, modo se habet opposito. Quod enim uiris maximā cedit in laudē, odisse scilicet tyrānos, & exosam malitiam

tiam habere, id syncerũ purúmue consequutus est Brutus. Nã cũ nulla in re Cæsarem priuatim insimularet, pro cõmuni libertate pericula tãta suscepit. At Dion nisi mala ipsa pertulisset, nullũ profectò bellum intulisset: quod Platonicis declaratur epistolis, quibus perspicuum est eum ab regno non discedentem, sed reiectũ destruxisse Dionysiũ. Rursus brutum cũ hostis Cæsari & aduersarius esset, quid Põpeio etiã conciliauit, nisi bonũ publicũ utilitas q; cõmunis, ut qui unico amoris et odij termino ipsa uidelicet iustitia uteretur? Dion ad gratiã per multa Dionysio ministrabat, quoniã constans illi permanebat, cæterum fide sibi detracta per iracundiam belligerauit. Quocirca nec id uniuersi quidem credidere familiares, eum cumprimum Dionysium expulisset, regnũ sibi minimè stabiliturum, cùm per mansuetius tyrannide nomen ciues subduxisset. De Bruto autem & ipsi dictitabãt inimici, solũ ex conspiratoribus Cæsaris ab initio usq; in rerum exitũ unicum sibi proposuisse signum, & rectis intendisse studijs, ut solitã populi Romani rempublicã restitueret. Præterea contra Dionysiũ ac Cæsarem haud simile profectò certamen extitit. Nã qui Dionysium non flocci fecerit, neminem uel ex eius æqualibus fuisse constat, quòd plurimũ per ebrietates, aleas, scortaq; tẽporis exigebat. Ad Cæsaris uerò perniciem mentem adie-

cisse, nec illius potentiam, uires ac fortunam expauisse, cuius etiã nomẽ ipsos Parthorũ & Indorum reges sumnum capere non sinebat, id animi natura præstantißimi fuit, qui per metũ nihil ex propria summitteret excellẽtia. Eapropter cum primũ in Sicilia conspectus est Dion, non pauca hominum millia contra Dionysium confluxere, Cæsaris autem uel cadentis gloria amicos erexit: quiq; illius functus est nomine, ex imbecilli porro adolescente per id adeo in sublime peruectus est, ut princeps confestim Romanorum factus, aduersum Antonij uires & inimicitiam quasi quoddam auxiliare medicamentum fuerit adhibitus. Dicet quispiam: per ingentia Dion certamina tyrãnum extrusit, Cæsarem Brutus nudum ac nullis munitum præsidijs interfecit. Hoc ipsum excellẽtis industriæ, & imperatoriæ uirtutis opus extitit, uirum tanta circunseptũ potentia, inobseruatum nudúmue deprehendere. Nec enim illum repentè solus aut cum paucis inuadens occidit, sed illicò delegit optimos, aut fidos sibi deligens strenuos effecit, ex quibus eum nemo fefellit. Dion uerò siue male iudicarit, nefarijs sese credidit: siue dum utitur, tales eos ex bonis effecit: quorum neutrum ad prudentem certè attinet. Eum quoque Plato uehementer increpat, quòd tales sibi delegerit amicos, à quibus in perniciem datus sit. Cæso

Dion

Dione nullus ei ultor apparuit, Brutum hostis etiam Antonius honorificè sepulturæ mandauit, Cæsar suos illi conseruauit honores. Mediolani nanque cisalpinæ Galliæ urbe, ærea illius stabat imago. Hanc posteriori tempore cæsar Bruto perquam similem generosissimè laboratam conspicatus, præteruectus est paululum, deinde subsistens auscultantibus multis, cùm principes accersisset, fidifragam sese illorum ciuitatem deprehendisse dixit, quæ se penes suum teneret hostem. Initio quidem (ut par erat) inficiabantur, seq; inuicem intuentes, quemnam diceret percontabantur. Conuersus ad statuam cæsar uultu contracto, nónne iste, inquit, interdiu hic manet hostis? Maiore rursus stupore perculsi conticuere. Cæsar subridens Gallos collaudauit, quòd amicis & præter fortunas constantes adessent, & ut statua eodem in loco permaneret, imperauit.

Demosthenes.

LEONARDO ARETINO

Interprete.



S qui propter equestrem ludis olympicis partam uictoriam, laudib. Alcibiadem celebrauit, siue Euripides (sicut obtinet ferè fama) siue alius quispiam fuit, Sosi Senecion, deberi censet illustri primũ patria prognatũ esse, quisquis felix uir sit futurus. Ego uerò ad genuinam illam quæ moribus magna parte & animi habitu constat felicitatem cõsequendam, quàm obscura & ignobili patria. quàm deformi pusillaq; matre genitus sis parum referre puto. Risu quippe dignum siet, si quis Iulidam, Ceus insulæ non magnæ perexiguam partem, aut Aeginam, quam Atticus quidam Pyreo uelut oculis mucum eximendum censebat, cùm mimos et poëtas bonos ædidissent, uiros bonos absolutaq; mente, prædatos & magnanimos dare posse neget. Nam cæteras quidem artes quæcunque difficiliores paulò sunt, & ad gloriam quandam aspirant, ut uerisimile sit in obscuribus istis locis uelut languere, uirtus certè, quemadmodum planta generosa, fortisq; & robore suo nixa,

qui-

quotiescunque ingenium frugi, & animum laboris non intolerante nacta est, ubilibet radices iacit. Itaque si quicquam uel prudentia, uel usu uitæ ab eo quod rectum est deficiamus, imputare non patriæ tenuitati, sed nobis ipsis decet. Equidem qui historiam non ex undique obuijs, domesticisue, sed peregrinis, atque ijs diuersis, & apud alios aliosq; paßim disiectis accuntem rebus, scribere sit aggressus, huic in primis urbe præclara, literarum & humanitatis studiosa, modis omnibus sit opus, quò simul & libris omnigenis abundans, & quæcunque scriptores subterfugêre, memoria hominum luculentiore cum fide seruata, audiens ipse & singula coràm disquirens, conficere historiam partibus omnibus absolutam poßit. Nobis uerò & urbs parua habitatur, quæ ut ne minor fiat libenter isthic commoramur. Et Romæ iam olim & in Italia cùm essemus, negociorum publicorum, hominumq; propter philosophiæ studia subinde ad nos commeantium turba præpediti, Latinum sermonem negligebamus, quem serò nunc & prouectiorem sub ætatem cōdiscere cœpi. Acciditq; miranda quidem, sed uera tamen nobis res. Equidē non tam ex uerbis cognoscere percipereq; subiecta negocia, quàm ex rebus iam olim auditis, uerba latina consequi docti suetiq; quomodocunque sumus. Elegantiam uerò & acumē linguæ

Romanæ, tum nominum translationes, & compositionem, cæteraq; quibus oratio gaudet, iudicare posse ut pulchrum & non iniucundum, sic exercitatione & studio persequi haud opportunum nobis duco, sed ijs quibus ætatis & ocij ad eam cõtentionem plus abundat. Quapropter de Demosthene & Cicerone in hoc quinto huius operis libro scripturi, ex ipsorum gestis, & Reipublicæ administratione, ingeniũ utriusq; & mores inter sese conferemus. Vter uerò dicendo suauior, superiórue sit, dicere nunc quidem supersedeamus. Nam illic quoque, quemadmodum Ion inquit, Delphini in terra uis est, quam Cæcilius homo in cæteris omnibus multus & temperans male, parum reputans, ædere Demosthenis & Ciceronis inter se comparationem fuit ausus. Verumenimuerò illud quod dicitur, Teipsum nosce, si cuiusque sit, haud meritò oraculi loco celebraretur. Demosthenem uerò & Ciceronem cùm iam olim eundem fingeret deus, multas in eorum ingenia similes res inseruisse uidetur: quale est, quòd ambitiosus, quòd ciuis dicendo liber, quòd ad pericula & bella fortis parum uterq; fuit. Multa communia sunt etiam fortunæ. Nam duos ego rhetores alios haud inuenio, qui ex obscuris paruisq; facti sint tanti, qui tyrannis se & regibus obiecerint, filias amiserint, patria sua exularint, reuersi sint cum honore, rursus

fu

fugitantes in aduersariorum peruenerint manus, qui unà cum patriæ libertate sint extincti. Quòd si natura fortunaq; uiri utriusq; sic queadmodum artifices quidã inter se cõtendãt, difficile iudicatu sit, magísne moribus hæc, an illa gestis eos rebus, similiores reddiderit. Demosthenis pater Demosthenes (ut Theopompus historicus tradit) in primis honestus ac probus uir fuit: cognominatus est autem Machæropœus, ab officina gladiorum, quam Athenis egregiam multisq; artificibus seruis instructam habebat. Quæ uerò de matre eius dixit Aeschines, ex Gylone quodam ob proditionẽ ex Athenis pulso, & barbara muliere natam fuisse, ea nescimus utrum ad ueritatẽ uel ad falsam calumniã orator obiecerit. Relictus autẽ à patre septennis abundante patrimonio (parũ enim aberat à quindecim talentis) tutoribus male administrantibus cùm partim subriperent eius bona, partim negligerent, nec præceptoribus pueri salarium persoluere curarent, non solùm in patrimonio cladem accepit, uerumetiam liberalibus artibus quemadmodum decebat imbui nõ potuit. Accedebat ad hæc imbecillitas corporis, quã uerita mater, ipsum onerari laboribus non permittebat, nec pædagogi cogere, ac uim afferre audebant. Erat enim ab initio tenui ualetudine, & ex hoc Batali cognomentum, quod aduersarij in eius con

Genus.

Facultates.

Corpus imbecillum.

tumeliam frequenter usurpabant, à pueris illi Nomina inditum est. Fuit autem Batalus tibicinis nomen, in quem ob infractum ac distortum corpus Antiphanes poëta uersus pscripsit. Alij poëtam lasciuorum carminum fuisse Batalum tradunt. Videtur insuper quædam ex his corporis partibus quæ honestè nominari non possunt, tunc apud Atticos Batalus appellata. Argas uerò (nam hoc etiam cognomentũ fuisse Demosthcni traditur) aut ex feritate morũ illi inditum est, quòd anguem nonnulli poëtæ Argam appellant: uel ex duritia sermonis, per quam nõ mediocriter auditores obtundebat. Est enim Argas nomen latoris legũ malarum quidem ac durarum. Ad oratoriã uerò facultatem per hunc modũ applicuisse animum Demosthenes traditur. Callistrato oratore causam Oropi acturo, permagna erat hominũ expectatio, cùm propter oratoris famam tunc maximè florentem, tum propter iudicium rei per id tempus satis uulgatæ. Cùm itaq; magistri & pædagogi affore statuissent, postulauit Demosthenes à pædagogo suo ut unà secum duceretur. Ille habens cum publicis ministris qui iudicia aperiebant familiaritatẽ, locũ facilè obtinuit, in quo puer clàm collocatus sedens audiret. Cumq; ea die Callistratus egregiè orasset, magnamq; præbuisset admirationem sui, gloriam eius Demosthenes adamauit, utpote quẽ uidebat

Nomina à corporis uitijs indita, Batalus, Argas.

Quomodo ad oratoriã animum applicuerit.

uidebat magna hominum multitudine comitã te, inter ingentes applausus magnis cum laudibus domum reduci. Admirabatur itaq; illum Demosthenes, sed multò magis orationis uim potestatẽq; admirabatur, ob quã omnia pfici ac mitigari posse cernebat. Quare omißis cæteris disciplinis, ad id unum sese ipsum comparauit atq; exercuit, ut dicendi facultatem nancisceretur. Et ad eam quidem rem præceptorem habuit Isæum: quanquam floreret tunc maximè Isocrates, siue ut quidam aiunt, mercedem propterea quòd orphanus esset, præstare Isocrati nõ ualens (erat enim precium decem minarũ) siue quòd Isæi sermonem ut efficaciorẽ cautioremq; magis probauit. Hermippus tamen scribit se in commentaria quædem sine autore incidisse, in quibus scriptum erat, Demosthenem fuisse auditorem Platonis, magnamq; exinde utilitatem ad dicendum suscepisse. Refert etiã Ctesibium apud Calliam Syracusanum & quosdam alios dixisse, Isocratis & Alcidamantis artes clàm habuisse Demosthenẽ, ac didicisse. Ut igitur per ætatem licuit, tutoribus suis diẽ dixit, multaq; in eos uariè subterfugientes, & sub controuersias iudicatas referre conantes, scribens, & se in his rebus studio, quemadmodum Thucydides inquit, exercens, tandem non sine periculo & industria superauit. A quibus sis quanquã exigere quantũ sibi subreptũ erat nõ po

Duces studij 9.

Ingenij specimen sub prima iuuẽta, & occasio forẽ eloquentiæ.

potuit, tamen id assequutus est, ut audatiam in dicendo & consuetudinem nactus, gustata causarum orandarum dulcedine, famæ ac potentiæ, statuerit prodire in medium, & ad reipublicæ certamina se conferre. Et quemadmodum Orchomenium Laomedonta scribunt obuitandum splenis morbum ex consilio medicorum longißimis cursibus uti consuesse, atque exinde habitum currendi nactum, post recuperatam ualetudinem certaminibus intendisse, cæterosq; uelocitate currendi superasse: sic Demosthieni euenit, primò neceßitate recuperandi patrimonij ad dicendum uenisse, atque ex hoc peritiam nacto in respu. curriculis tanquã certaminibus quibusdã cæteros anteisse. Atq; ab initio populum alloquens turbas strepitũq; concionum ferre non poterat, spernebaturq; ab auditoribus, quòd eius oratio confusa circuitionibus & superfluis argumentis elaborata uidebatur. Voce præterea & lingua spirituq; laborabat, ob quæ non mediocriter turbabatur oratio, nec mens eius intelligi poterat. Cùm itaq; desperatione quadam harum rerum mœrens in Pyræum seceßisset, increpitus est uehementer à Thrasio Eunomo tunc admodum sene, quòd cùm eius sermo persimilis esset Pericli, seipsum proderet ob ignauiam atque secordiam, nec strepitus concionum perferre auderet, neq; corpus ad certamina præpararet, sed molli

Exercitatio pertinax aduersus nõ satis opportunã naturã.

Quo monitore genus dicẽdi prauũ in optimum, itẽ

mollitie quadam animi seipsum abijceret. Rursus igitur orare aggressus, cùm apud populum cõcidisset, & cõfusus domum abiret, assequutus est eum Satyrus histrio, apud quem cùm de suo casu (erat enim illi cum Demosthene familiaritas) grauiter quereretur, quòd sibi maximè omniũ diligentiam tempusq; adhibẽti, & quasi omnes uires corporis in eo studio cõsumenti, soli eueniret ut apud populum nullam in dicendo gratiam assequeretur: nautis crapulantibus & indoctis hominibus aures & silentium à populo præstari, se uerò reijci ac repelli: pollicitus est illi Satyrus, si modò aliqua sibi Euripidis aut Sophoclis carmina pronunciare uellet, se medicinam adhibiturum. Quod cùm Demostheni placeret, & faceret, sic uocem eius & actionem Satyrus emendauit, formauitq;, ut non prior Demosthenes, sed alter uideretur. Intelligens ergo quantum gratiæ & ornatus pronunciatio apta loquutioni afferret, subterraneum locum, qui usq; ad nostrã extat ætatẽ, sibi ædificauit, in quẽ per dies singulos descendens gestũ ac motũ corporis fingebat, uocemq; exercitabat. Sæpe etiam duos uel tres menses continuos domi inclusus non cessabat, abrasa parte capitis, ut exeundi facultatem sibi ipsi præriperet. Sermones insuper, negocia foris agitata ad studium referebat: confestim siquidem domũ rediẽs & in locũ subterraneũ descendens,

Quo actionẽ ingratã in suauissimã commutarit.

Studiũ & exercitatio incredibilis.

dens, res ipsas recitabat, & rationes cur ita fecisset adiungebat. Sermones etiam in quos fortuna incidisset, recolligens seipsum, in sententias & periodos reducebat omnigenis correctionibus, & renouando quæcunq; uel ipsius ad alios, uel aliorum ad ipsum dicta extabāt. Atq; ex hoc putatus est nō multū natura & ingenio, sed labore & exercitatione ualere. Huius rei signum uidebatur, quòd non facilè reperiebatur qui Demosthenem ex tempore dicentem audisset, quem etiam sæpe à populo nomine compellatum cùm sederet in concione assurgere noluisse constabat, nisi rem de qua dicturus erat iam antea cogitasset. Quod & alij quidam tunc clari uiri irridebant, & Pytheas aliquando inquit, Demosthenis enthymemata lucernam olere. Et huic quidem non sine amara cauillatione Demosthenes respondens: quia non eorundem tibi & mihi, inquit, lucerna conscia est. Alijs uerò non penitus inficiabatur, sed nec omnino scripta, nec omnino non scripta ab se dici asseuerabat, quanquam popularem hominem esse debere dicendi studium indicabat. Gratia enim placendi & inseruiendi populo eloquentiam comparari. Negligere autem studium eloquentiæ, eorum esse qui dominari populo quærunt. Non enim suadendo, sed cogendo per uim operam dare. Timidum autem fuisse Demosthenem in dicendo ex tempore,

Ingenio ne pl' an doctrina ualuerit dubium fuisse.

tempore, illo quoque probatur, quòd Demades orator sæpe ex tempore assurgens Demostheni indigenti opitulatus est, Demosthenes autem illi nunquam. Quomodo igitur (dicet quispiam) Aeschines audacißimũ in dicendo fuisse Demosthenem affirmat? Quomodo Pythoni Byzantio aduersus Athenienses inuecto solus respondit? Quomodo aduersus Lamachũ Myrrhenæum laudes Alexandri & Philippi quas scripserat Olympiæ recitantem, & in eis multa contra Thebanos & Olinthios dicentem, assurgens, & quanta bona Thebani & Chalcidenses Græciæ fecissent ex historia & probationibus ostendens, & contrà, quàm multorum malorum causa fuissent assentatores Macedonibus blandientes subiungens, sic tandem audientes commouit, ut Lamachus ipse ob timorẽ clàm aufugeret? Sed uidetur hic uir morẽ Periclis in hac parte imitatus, nõ faciliter nec de omni re ad dicendum prosiluisse, sed maturitatẽ quandam ut autoritatem tuere tur obseruasse, & ob hoc non temerè fortunæ & tempori existimationem suam committere noluisse. Nam audaciæ quidem plus habuit, quàm scripta eius ostendant, ut Eratosthenes & Demetrius Phalereus, & comici quidam probare uidentur: quorum Eratosthenes tradit ipsum

Cautius in dicendo, idcirco timidus habitus.

ipsum in dicendo nonnunquam ueluti furore quodã correptum debacchatũ fuisse: Demetrius autẽ quodam loco immane illud iusiurandum iurasse dicit, per terrã, ꝑ fontes, per amnes, per undas fluentes. Comicorum uerò alius ῥωποπερπερήθραν, quasi dicas, uerba uelut fasciculos uoluentem, ipsum nominat. Alius antitheta cauillans sic, Recepit ut accepit: quòd hoc uerbo admodum usus sit frequenter. Nisi fortè ad orationem pro Haloneso Antiphanes allusit, in qua non capiendam, sed recipiendam esse à Philippo Halonesum suadebat. Omnes sui temporis oratores sine controuersia superauit, præter unũ Demadẽ, quem naturali ingenio fretum insuperabilem fuisse, & præstitisse Demostheni omnes fatebantur, cuius in dicendo curam & apparatum, ille extemporali dictiõe referebat. Aristo Chius in historia retulit quoddã Theophrasti iudiciũ de oratoribus. Dicit enim Theophrastum rogatum qualis sibi orator Demosthenes uideretur, respondisse, dignum ciuitate Athenarum sibi uideri. Subinde qualis Demades interrogatũ, respondisse, supra Athenas. Idem philosophus scribit Polyeuctum Sphettiũ unum ex his qui tunc in repub. uersabantur, solitum esse dicere, maximũ fuisse oratorem Demosthenem, sed plurimam uim in dicendo Phocionem habuisse, multas enim sententias paucis uerbis complecti solitũ.

Grandiloquentia, & qdã in oratione tumidũ sugbũque.

Quin

Quinetiam ipsum Demosthenem quoties assurgebat Phocion ab eo dissentiens, familiaribus dicere consuesse, dictorum ab se securim assurgere. Hoc tamen incertum est, utrum ad uim dicendi, uel ad integritatem uitæ & autoritatem Phocionis Demosthenes referebat: plerunq; enim probatus uir & fidem apud populum habens, uno uerbo uel nutu longas aliorum orationes superat. Aduersus impedimenta quibus laborasse Demosthenem suprà diximus, hæc (ut Phalereus Demetrius scribit) remedia adhibuit. Refert enim se à Demosthene ipso iam sene audiuisse, hæsitantiam linguæ coniectis in os lapillis emendasse, uocem autem currendo & scandendo inter pronunciãdum exercuisse, dum orationes uersusq; continuo densoq; spiritu proferret: habuisse domi magnum speculum, ad quod seipsum uidens gestum formaret. Dicitur confugienti ad se cuidam narrantiq; plagas accepisse, cùm patrocinium eius imploraret, respondisse, Atenim ex his quæ tu narras, nihil perpessus es. Cùm uerò ille altiori uoce & indignatione quadam clamaret, Nihil ego passus? Tum Demosthenes, uocem, inquit, audio iniuriam passi: putauit enim ad fidem faciendam plurimum attinere, si quam plurimum uocem intendisset. Et multitudini quidem eius pronunciatio uehementer placebat, politioribus autem hominib. figmentum

Quos dicendo reformidauerit.

Naturæ vitia vt emendarit, vbi labor & industria significatur.

Pronũcia tio pluribus nõ satis approbata.

quoddã leue ingenerosumq; uidebatur, ex quorũ numero Demetrius Phalereus est. Refert Hermippus, cùm esset quæsitum ab Aesione, de superioribus oratoribus, & qui suæ ætatis fuissent, quid ipse sentiret: dixisse, admirabilẽ in illis ornatum maiestatemq; dicendi cùm ad populum loquerentur fuisse, scripta tamen Demosthenis multum cæteris antecellere. Quonquam uerò ex lectione orationum suarum durus quidem & austerus Demosthenes uideatur, tamen & ioco nonnunquam usus est, ueluti aduersus Demadem, cũ ille dixisset, me Demosthenes sus Mineruam: at ista, inquit, Minerua nuper in adulterio deprehensa fuit. Rursus aduersum quendam Ferrũ nomine qui de furto suspectus erat, cùm ille uigilias & lucubrationes Demosthenis in iurgio carperet, Scio, inquit Demosthenes, tibi molestũ fuisse quòd ego lucernam per noctem habuerim: Vos autẽ uiri Athenienses nolite iam admirari plurima furta in hac urbe committi, cùm fures quidem ferreos, parietes uerò luteos habemus. Sed hæc, licet plura in hoc genere possemus referre, omittamus. Reliquos autem eius mores ex rebus gestis contemplemur. Contulit se ad rempublicã sub tempus Phocensis belli, ut & ipse dicit, & ex Philippicis orationibus deprehendi potest, quarum aliæ illis iam rebus transactis natæ sunt, aliæ uerò scilicet uetustiores proximè ea

Ioci.

Ad rẽp. quãdo accesserit.

mè ea negocia attingunt. Constat autem duos supra XX. natum annos fuisse quando Midiam accusauit, quo tempore nec potentiã nec autoritatem aliquam in Republica habebat: idq; ut credo ueritus, pecunia accepta ab accusatione destitit. Neq; enim benignitate aut magnitudine animi iniuriã contempsit, cùm esset pertinax & pronus ad ulciscendum, sed cùm uideret non esse potentiæ suæ uirum diuitijs, eloquentia & amicorum copia suffultum euertere, concessit mediatorum precibus. Nam pecunia illa quã ob deserendam causam accepit, nõ mihi satis ualuisse uidetur ad acerbitatem eius obtundendam, si superare posse credidisset. Nactus autem in repub. materiam uberẽ & honestam pro Græcorũ libertate aduersus Philippũ, & in ea præclarè decertans, cõfestim nomẽ & gloriã assequutus est. Nec solùm ut disertus, uerumetiam ut fortis uir suspiciebatur, ut admiraretur ipsum Græcia, obseruaret Persarũ rex plurimus apud Philippũ sermo esset, confiterentur aduersarij sibi aduersus præclarum uirum esse certamen. Talia enim Aeschines & Hyperides de illo dixerunt. Itaq; discernere equidem non ualeo, qua ratione motus scribat Theopompus, mutabilis & inconstantis animi Demosthenem fuisse, nec eisdem rebus, neq; eisdẽ hominibus satis longũ tempus uti potuisse: constat enim quas reipub. partes ab initio su-

Notã ex causa Midiana excusat.

Gloria.

Cõstãtia cõtra sententiam Theopõpi.

scepit, in eis usq; ad finem constantißimè perseuerasse, nec solùm in uita non mutatum, sed ipsam uitam ne mutaretur abiecisse. Non enim ut Demades, qui mutationẽ suam in repub. excusans, dixit se sibi quidẽ ipsi contraria sæpe dixisse, reipub. autem nunquã. Nec ut Menalopus, qui aduersus Callistratũ rem gerens, sæpe uictus pecunia dicere solebat ad populũ: Vir sanè inimicus est mihi, tamen reip. uincat utilitas. Sed ut Nicodemus Messenius, qui Cassandro prius fauens, deinde cum Demetrio sentiẽs, non inquit se contraria dicere, sed idem semper, uictoribus scilicet parère, utilius esse: sic Demostheni licet dicere. Non enim uerbum nec actionem unquã deflexit, sed in uno atque eodem limite usq; ad finem perseuerauit. Panætius philosophus ostendit ex Demosthenis orationibus, plerasq; ita esse scriptas, quasi sola honestas per seipsam sit expetẽda, ut cõtra Aeschinẽ pro Ctesiphonte, ut contra Aristocratẽ, ut de immunitate aduersus Leptinẽ, ut in Philippicis quibusdam, in quibus omnibus non ad uoluptatem aut utilitatem ciues hortatur, sed ubique securitati & saluti honestatem & gloriam anteponit. Quòd si generositati eius in dicendo & proposito in Republica, uirtus bellica & incorrupta actio respondisset, non cum Mirocle & Polyeucto & Hyperide, sed cum Cimone & Thucydide & Pericle foret meritò

Nõ oĩno incorrupta vita fuit, quã quã oratio plenũ philosophũ præ se ferret.

colla

collocandus. Nam Phocion quidem unus ex ijs qui temporibus Demosthenis fuit, licet non probatam reipublicæ partem sequutus, sed ad Macedones inclinari uisus, tamen per fortitudinem ac iustitiã nihilo inferior habitus est Ephialte, aut Cimone, aut Aristide. Sed Demosthenes ipse nec bello fortis (ut Demetrius ait) nec aduersus corruptelas pecuniarũ omnino purus erat, sed à Philippo quidẽ nõ accipiebat, à rege autẽ Persarũ accipiebat. Itaq; laudare maiorũ facta poterat, sed nequaquã imitari, cùm oratores quidẽ sui tẽporis, uno Phocione excepto, nõ solum eloquentia, sed uita quoq; superauerit. Videtur autem Demosthenes magna semper fiducia in concionibus fretus, libertatem reprehendendi maximè omniũ exercuisse. Scribit uerò Theopompus, iussisse aliquando Atheniensem populũ Demostheni ut quẽdam accusaret, at illum recusasse. Vt ergo aduersus eum reclamatio populi, quemadmodũ cõsueuit, facta est, surrexit Demosthenes, & inquit: Vos me uiri Athenienses consultorẽ habetis etiam inuiti, calumniatorem uerò nec si uelitis quidem. Præcipui potentatus eius actio in Repub. fuit cùm Antiphontem à populo dimissum ipse persequutus cepit, & consilio Areopagi iudicãdum tradidit. Nec ueritus est quòd populũ in hoc offenderet, sed ipsum conuincens promisisse Philippo naualia incensurum

Libertas dicendi.

Autoritatis in repub. exẽplum.

rum, summo supplicio ut afficeretur obtinuit. Theorida etiã uatidicam fœminam tũ alia multa committentem, tum seruos ad fallendum instituentem accusauit, & mulctauit morte. Dicitur orationẽ illã, qua Apollodorus cõtra Timotheũ usus eum debiti conuicit, Demosthenẽ scripsisse, quemadmodũ alias orationes Phormioni & Stephanio subministrauit. Pro quibus meritò infamiam subijt, cùm ueluti ex gladiatoria taberna uendere pugiones quibus se inuicem confoderent aduersarij, uisus sit. De publicis quoq; orationibus illa quæ est in Androtionem, item quæ in Timocratem & in Aristocratem, alijs sunt scriptæ. Ipse nondum per id tempus ad remp. se contulerat. Videtur enim XXVII. aut XXVIII. suæ ætatis anno orationes ædidisse. Nam quæ est aduersus Aristogitonem, ipse orauit, & quæ est aduersus Leptinẽ de immunitate. Ad quã actionem descendit gratia Ctesippi Chabriæ filij, ut ipse idem affirmat, matre pueri (ut quidã tradũt) sibi desponsata. Non tamen eam uxorem habuit, sed cuidam Samiæ se cõiunxit, ut Demetrius Magnesius in synonymis scribit. Nam oratio illa quæ est contra Aeschinem falsæ legationis, incertum est an orata unquã fuerit: quanquã asserat Idomeneus, triginta solũ suffragijs exceptis, absolutum fuisse Aeschinem. Sed nõ uidetur id uerũ, ut ex utriusq; orationib. in causa Ctesiphontis

Orationes quæ falso ipsius nomine circunferuntur.

phontis scriptis coniectari licet, in quibus nulla mentio huius iudicij neq; clarè neq; obscurè habita est. Sed hæc alij solertius dijudicabũt. Propositũ autem Demosthenis in remp. etiã in pace perspicax erat, omnib. Philippi conatib. præcipuè aduersari: cuncta enim eius cœpta patefaciens ac redarguens, mentes Atheniensium in regem accendebat. Quare apud Philippũ magnus erat de Demosthene sermo: & quando unus ex decem legatis in Macedoniã peruenit, licet singulos audiret Philippus, tamen maiori cũ apparatu & diligentia Demostheni respondit. In alijs autem honoribus non similiter eũ prætulit, sed & Aeschinem & Philocratẽ magis cõplexus est. Itaq; laudãtib. postea illis Philippũ ut eloquentissimũ, & pulcherrimũ, ac festiuum & promptũ ad potũ, coactus est Demosthenes cauillari, quòd partim sophistæ, partim mulieris, partim spongiæ huiusmodi laudes essent, imperatoris uerò nulla in eis esset cõmendatio. Sed cùm ad bellum res inclinasset, Philippo quiescere nequeunte, Atheniensib. uerò per Demosthenem irritatis, primò in Eubœã per tyrannos Philippo summissam Athenienses concitauit, quò illi transeuntes Macedones expulerũt. Deinde Byzantijs & Perinthijs à Macedonib. per id tempus lacessitis auxiliũ ferre persuasit, obliterata memoria eorum quæ bello sociali utraq; ciuitas gesserat. Post hæc ipse

Rursũ de cõstantia in repub.

se legatus abiens monendo & cohortando omnes fermè græcas ciuitates in Philippum conuertit, ut foret numerus copiarū peditū quidem quindecim, equitū uerò duorū millium, absque urbanis copijs, tum stipendiorum conducto militi satis. Vbi quemadmodum Theophrastus scribit, cùm socij tributi summam definiri postulassent, Creobulus belli dux respondit, bellum mensurari non posse. Erecta igitur Græcia ad futurū belli exitū, Eubœa, Achaia, Corintho, Megaris, Leucadia, Corcyra simul cōfœderatis, maximum restabat Demosthеni opus Thebanorum scilicet aggregatio ad cōmunem societatem. Habebant enim Thebani regionem Atticæ uicinam, & gloria militari maximè omniū Græcorū per id tēpus florebāt. Cæterum difficile uidebatur Thebanos in Philippū concitare posse, deuinctos ob eius recens beneficium Phocési bello acceptū: accedebat uicinitas, quæ (ut fit) contentiones & simultates inter ciuitates pepererat. Sed licet his difficultatibus obsistentib tamen cū Philippus ob ea quæ circa Amphissam prosperè gesserat elatus, subitò Elatiam inuasit. Trepidantibus Atheniensibus, nec ullo suggestum ascendere audente, surrexit Demosthenes, & ad Thebanos conuertēdos animos persuasit. Deinde ipse cū quibusdā alijs legatus ad Thebanos missus est. Misit etiā Philippus, ut Marsyas inquit, & Amytā & Clear

Clearchum Macedones, Daochum & Thessalum & Thrasydæũ, contra Demosthenem apud Thebanos conaturos. Et utilitas quidem non latebat Thebanos, sed belli incommoda ante oculos uersabantur, recentibus adhuc Phocensium uulneribus. Sed oratoris uis (ut inquit Theopompus) iram mitigans, & mentes accendens, ad honestatem & gloriam animos traduxit, cæteris uerò respectibus tanquam tenebras infudit. Itaq; illi uelut furore quodã correpti post Demosthenem properarunt. Tantum uerò momẽti hoc præclarũ oratoris factũ rebus attulit, ut cõfestim caduceatorem miserit Philippus ad pacem deposcendam. Nec solũ duces belli Demostheni parebant, sed & magistratus Thebanorũ eius iussu nõ minus quã Athenis conciones administrabant. Amabatur enim apud utrosq; & plurimũ poterat, nec immeritò neq; indignè, ut Theopompus ostẽdit. Vis dicendi mirabilis & gloriosa.

Verum fortuna aliqua, ut uidetur, libertati Græcorum finem imponens, Demosthenis consilijs aduersabatur, multaq́; erant signa futuri euentus, inter quæ responsa Apollinis & Sibyllina carmina circunferebantur uetusta, pugnam apud Thermodontem prædicentia: Inclinationem fortunæ lõgius repetitã in fatũ reijcit.

Dij faxint ne Thermodontia prælia spectẽ,
Ni celsa librer nube uolans aquila.

Fertur autem Thermodon esse fluuiolus quidã apud nos in Chæronea fluens in Cephisum

amnem: sed nos hodie nullum habemus fluuium ita uocitatũ. Credimus tamen coniectura quadam Hemona apud antiquos Thermodōtem appellatum fuisse, fluit enim iuxta Heraclium, ubi tunc Græci castrametati sunt. Coniectamur autem, quòd ex illa pugna sanguine & cadaueribus repletus fuerit, appellationem cõmutasse. Duris uerò tradit non esse fluuium Thermodontem, sed cùm tentorium quoddam in castris figeretur, repertam fuisse statuam lapideã paruam cum subscriptione Thermodontis, tenentem Amazonem uulneratam: quapropter aliud etiam oraculum sic pugnam ad Thermoontem canit:

Heus in Thermodōte mane nũc prælia corue,
Suppetet humani corporis esca tibi.

Hæc itaq; ut se habeãt perscrutari difficile est. Demosthenes Græcorum armis ac tanta & tam prompta uirorum potentia confisus, nec mentem adhiberi oraculis, neq; uaticinia exaudiri permisit, memorans Epaminondam & Periclem illa semper formidinis & ignauiæ uelamenta putasse. & hucusq; uir fuit egregius. Sed cùm ad pugnam deuentum est, oblitus eorũ ad quæ cæteros animabat, turpiter abiectis armis statim aufugit, nec ueritus est superscriptionem clypei (ut inquit Pytheas) in quo literis aureis inscripserat, ἀγαθῇ τύχῃ, id est, bona fortuna. Philippus igitur uictoria elatus & in

Fuga turpis.

cada

cadauera cæsorũ uinolẽtus illudens, cecinit principiũ decreti Demosthenis, in pedes diuidens hoc modo: Demosthenes Demosthenis Pæanieus sic inquit. Sed paulò pòst ad se reuersus, & magnitudinem periculi per quod uno tempore de imperio simul ac de uita certare coactus fuerat, cõtemplatus, oratoris uim potestatemq; per quam ad tantum discrimen cõpulsus erat, perhorruit. Penetrauerat huius belli fama usq; ad Persarum regem, scripseratq; ille ad Satrapas, ut pecunias Demo[illegible]ni traderent, eiq; parẽrent, ut Macedonem coërcere à græcis turbationibus ualeret. Hæc postea deprehensa sunt in epistolis quas apud Susas Alexander inuenit, in quibus etiam modus pecuniarum Demostheni tradendarum erat expressus. Tunc ergo accepta prælij clade, oratores qui per contrariam factionem Demostheni aduersabantur, in eum assurgentes, alius alio modo in iudiciũ traxerunt, à quibus populus non solùm ipsum absoluit, sed etiam in honore præcipuo habuit. Itaq; cùm ossa illorum qui in prælio ceciderant, ex Chæronea delata tumularentur, commissum est Demostheni ut publica oratione eos laudaret. Populus enim rem non grauiter ferebat, quemadmodum multis & tragicè propémodum Theopompus scribit, sed ad hæc ducem consilij honorando ornandoq;, satis declarauit, consilij belliq; suscepti nondum se pœnituisse.

tuisse. Orationem igitur Demosthenes quidem dixit, sed decretum publicum, quòd parum auspicatum genium fortunamq; suam putaret, nullum ipse nisi per amicos ædidit, tantisper dum animum mortuo iam Philippo recepit. Mortuus est autem Philippus non multum post uictoriam in Cheronea habitam, & hoc significauisse oraculum uidetur ultimo illo carmine cùm dixit,

Flet uictus, uictor interijt.

Cognita Demosthenes Philippi morte, cùm populum præoccupare uellet, lætus in senatum uenit, per somnum se uidisse affirmans maximum quoddam bonum Athieniensibus futurum nec multò pòst aderant Philippi interitum nunciantes. Statim ergo sacra dijs ob ea quæ feliciter nunciabantur fecerunt, & Pausaniæ corona decreta. Processit uerò & Demosthenes corona & splendida ueste, septimo die post interitum filiæ, ut inquit Aeschines, eius duritiem et odium natorum accusans: ipse uidelicet ingenerosus & mollis, si humanitatis & amoris indicia fletus & lamentationes esse putabat, leuiter autem & indolenter ferre improbabat. Ego autem ob interitum regis ita moderatè uictoria freti coronandum aut immolandum nunquam censerem. Nam & odibile & ingenerosum est, quem uiuum colueris & ciuem effeceris, ab alio necatum esse immoderatè lætari & exultare, quasi

absq;

absque facinore perpetrato. Quòd tamem relictis domesticis lacrimis, quæ respu. utilia erãt Demosthenes fecerit, commendo, & magni animi esse iudico, semper ad remp. respicientis, & postponentis domestica, dum dignitatem tueri, quam histriones, reges & tyrannos repræsentantes imitari mauult, quos nec flere, nec ridere inter ludos ex arbitrio suo uidemus, sed tũ cùm uel argumentũ uel comœdia iussit. Præterea si eos qui in dolore ferendo animum abijciunt non despicere decet, sed rationibus contra dolorem iuuare, & animũ illorũ cogitatione meliorũ aliqua confirmare, & uelut oculis laborantes aciẽ à lucidis & repercutientibus uisum coloribus, in uiridem aut molliorem aliquem intendere iubere: unde quæso consolatio rectius ducatur quam si laborantis patriæ mala, malis suis permiscendo, melioribus rebus deteriorum sensum aboleamus? Hæc diximus ideo digreßi paululum, quia inflecti quosdam cõmouerique ad miseratiõẽ Aeschinis uerbis uidebamus. Ciuitates Græciæ post mortẽ Philippi Demosthene autore rursus conspirare. Thebani præsidium regis aggreßi multos necauerunt. Athenienses ad ferendum Thebanis auxilium se præpararunt. Demosthenes suggestum tenebat, & cuncta ex illius decretis agebantur. Scripsit etiam præfectis regis Persarũ qui in Asia erãt, ut bellũ aduersus Ciuitatũ Græciæ conspiratio.

sus

sus Alexandrũ mouerent, puerũ & imbecillem appellans. Sed cùm Alexãder cum exercitu in Bœotiam uenisset, fractis Atheniensium animis, & Demosthenis ardore extincto, Thebani ab Atheniensibus deserti, & per seipsos pugnare coacti, urbẽ amiserunt. Magno inde Athenis timore exorto, missus est Demosthenes unà cum aliis quibusdam legatis ad Alexandrũ: qui cùm Cithæronẽ adusque profectus esset, reuoluẽs secum Alexandri iram, & eum formidans, deserta legatione retrocessit. Sed Alexãder statim misit ad ciues deposcendos decẽ, ut Idomeneus & Duris tradũt: ut autem alij plurimi scriptores, octo oratores, Demosthenem, Polyuctum, Ephialtem, Lycurgum, Miroclem, Demona, Callisthenem, Charidemum. Quo in tempore ferunt eam fabulam quæ est de lupis & ouibus & canibus Demosthenem retulisse, ciues qui cum eo postulabantur canibus pro populo certantibus, Alexandrum uerò lupo assimilans. Præterea, ut mercatores, inquit, uidemus signa circunferentes modica tritici paropside magnos uenundare aceruos, sic in tradendis qui petuntur ciuibus, uosipsos traditis. Hæc Aristobulus Casandreus scribit. Consultantibus ergo Atheniensibus, nec quò se uerterent scientibus, Demades pactus mercedem quinque talentorum, legationẽ pro illis ad regem suscepit, ausus id,

quòd

Quòd uel eius amicitiæ fideret, uel quòd plenũ iam illum, cædeq;, tanquam leonem, saturum se inuenturum sperabat. Qui tandem & apud regẽ quod petebat obtinuit, & ei ciuitatẽ reconciliauit. Abeunte igitur Alexandro, Demades ac cæteri Alexandri amici plurimũ Athenis poterant, Demosthenis potentia omnino suppressa: quanquã haud multò pòst, Agide Spartiata res nouas moliente motus aliquis Athenis fuerit, sed statim refrixit, Atheniẽsibus operã minimè nauãtibus Agide oppresso, & Spartiatis cõfractis. Per id tẽpus agitata est cõtra Ctesiphontẽ accusatio. fuerat enim dies dicta sub Cheronda prætore parũ ante Cheronicam pugnã. Iudicata est autem causa post annos decem, prætore Aristophonte. Hoc est iudiciũ illud famosum ut nullum aliud ex publicis, cùm propter oratorum excelletiã, tum propter iudicum magnanimitatem qui accusatoribus Demosthenis per id tempus in repub. maximè potentibus nequaquam gratificati sunt, sed ita præclarè absoluerunt, ut quintã calculorũ partẽ Aeschines non ferret. Aeschines ergo in exilium eiectus circa Rhodũ & Ioniam rhetoricã docuit. Nec multò pòst Harpalus Alexandrũ ex cõscientia rerũ male administratarum, & ex ira regis qua contra amicos desæuire conspexerat, fugiens ex Asia Athenas peruenit. Qui cũ ad populum

scepit, in eiusq; ad finem constantissimè perseuerasse, nec solùm in uita non mutatum, sed ipsam uitam ne mutaretur abiecisse. Non enim ut Demades, qui mutationẽ suam in repub. excusans, dixit se sibi quidẽ ipsi contraria sæpe dixisse, reipub. autem nunquã. Nec ut Menalopus, qui aduersus Callistratũ rem gerens, sæpe uictus pecunia dicere solebat ad populũ: Vir sanè inimicus est mihi, tamen reip. uincat utilitas. Sed ut Nicodemus Messenius, qui Cassandro prius fauens, deinde cum Demetrio sentiẽs, non inquit se contraria dicere, sed idem semper, uictoribus scilicet parère, utilius esse: sic Demostheni licet dicere. Non enim uerbum nec actionem unquã deflexit, sed in uno atque eodem limite usq; ad finem perseuerauit. Panætius philosophus ostendit ex Demosthenis orationibus, plerasq; ita esse scriptas, quasi sola honestas per seipsam sit expetẽda, ut cõtra Aeschinẽ pro Ctesiphonte, ut contra Aristocratẽ, ut de immunitate aduersus Leptinẽ, ut in Philippicis quibusdam, in quibus omnibus non ad uoluptatem aut utilitatem ciues hortatur, sed ubique securitati & saluti honestatem & gloriam anteponit. Quòd si generositati eius in dicendo & proposito in Republica, uirtus bellica & incorrupta actio respondisset, non cum Mirocle & Polyeucto & Hyperide, sed cum Cimone & Thucydide & Pericle foret meritò

Nõ oĩno incorru-pta vita fuit, quã quã oratio plenũ philoso-phũ præ se ferret.

colla

collocandus. Nam Phocion quidem unus ex ys qui temporibus Demosthenis fuit, licet non probatam reipublicæ partem sequutus, sed ad Macedones inclinari uisus, tamen per fortitudinem ac iustitiã nihilo inferior habitus est Ephialte, aut Cimone, aut Aristide. Sed Demosthenes ipse nec bello fortis (ut Demetrius ait) nec aduersus corruptelas pecuniarũ omnino purus erat, sed à Philippo quidẽ nõ accipiebat, à rege autẽ Persarũ accipiebat. Itaq; laudare maiorũ facta poterat, sed nequaquã imitari, cùm oratores quidẽ sui tẽporis, uno Phocione excepto, nõ solum eloquentia, sed uita quoq; superauerit. Videtur autem Demosthenes magna semper fiducia in concionibus fretus, libertatem reprehendendi maximè omniũ exercuisse. Scribit uerò Theopompus, iußisse aliquando Atheniensem populũ Demostheni ut quẽdam accusaret, at illum recusasse. Vt ergo aduersus eum reclamatio populi, quemadmodũ cõsueuit, facta est, surrexit Demosthenes, & inquit: Vos me uiri Athenienses consultorẽ habetis etiam inuiti, calumniatorem uerò nec si uelitis quidem. Præcipui potentatus eius actio in Repub. fuit cùm Antiphontem à populo dimissum ipse persequutus cepit, & consilio Areopagi iudicãdum tradidit. Nec ueritus est quòd populũ in hoc offenderet, sed ipsum conuincens promisisse Philippo naualia incensurum

Libertas dicendi.

Autoritatis in repub. exẽplum.

 rum

rum, summo supplicio ut affi ceretur obtinuit. Theorida etiã uatidicam fœminam tũ alia multa committentem, tum seruos ad fallendum instituentem accusauit, & mulctauit morte. Dicitur orationẽ illã, qua Apollodorus cõtra Timotheũ usus eum debiti conuicit, Demosthenẽ scripsisse, quemadmodũ alias orationes Phormioni & Stephanio subministrauit. Pro quibus meritò infamiam subijt, cùm ueluti ex gladiatoria taberna uendere pugiones quibus se inuicem confoderent aduersarij, uisus sit. De publicis quoq; orationibus illa quæ est in Androtionem, item quæ in Timocratem & in Aristocratem, alijs sunt scriptæ. Ipse nondum per id tempus ad remp. se contulerat. Videtur enim XXVII. aut XXVIII. suæ ætatis anno orationes ædidisse. Nam quæ est aduersus Aristogitonem, ipse orauit, & quæ est aduersus Leptinẽ de immunitate. Ad quã actionem descendit gratia Ctesippi Chabriæ filij, ut ipse idem affirmat, matre pueri (ut quidã tradũt) sibi desponsata. Non tamen eam uxorem habuit, sed cuidam Samiæ se cõiunxit, ut Demetrius Magnesius in synonymis scribit. Nam oratio illa quæ est contra Aeschinem falsæ legationis, incertum est an orata unquã fuerit: quanquã asserat Idomeneus, triginta solũ suffragijs exceptis, absolutum fuisse Aeschinem. Sed nõ uidetur id uerũ, ut ex utrinsq; orationib. in causa Ctesi-

Orationes quæ falso ipsius nomine circunferuntur.

phontis

phontis scriptis coniectari licet, in quibus nulla mentio huius iudicij neq; clarè neq; obscurè habita est. Sed hæc alij solertius dijudicabũt. Propositũ autem Demosthenis in remp. etiã in pace perspicax erat, omnib. Philippi conatib. præcipuè aduersari: cuncta enim eius cœpta patefaciens ac redarguens, mentes Atheniensium in regem accendebat. Quare apud Philippũ magnus erat de Demosthene sermo: & quando unus ex decem legatis in Macedoniã peruenit, licet singulos audiret Philippus, tamen maiori cũ apparatu & diligentia Demosthenι respondit. In alijs autem honoribus non similiter eũ prætulit, sed & Aeschinem & Philocratẽ magis cõplexus est. Itaq; laudãtib. postea illis Philippũ ut eloquentißimũ, & pulcherrimũ, ac festiuum & promptũ ad potũ, coactus est Demosthenes cauillari, quòd partim sophistæ, partim mulieris, partim spongiæ huiusmodi laudes essent, imperatoris uerò nulla in eis esset cõmendatio. Sed cùm ad bellum res inclinasset, Philippo quiescere nequeunte, Atheniensib. uerò per Demosthenem irritatis, primò in Eubœã per tyrannos Philippo summissam Athenienses concitauit, quò illi transeuntes Macedones expulerũt. Deinde Byzantijs & Perinthijs à Macedonib. per id tempus laceßitis auxiliũ ferre persuasit, obliterata memoria eorum quæ bello sociali utraq; ciuitas gesserat. Post hæc ipse lo

Rursũ de cõstantia in repub.

se legatus abiens monendo & cohortando omnes fermè græcas ciuitates in Philippum conuertit, ut foret numerus copiarũ peditũ quidem quindecim, equitũ uerò duorũ millium, absque urbanis copijs, tum stipendiorum conducto militi satis. Vbi quemadmodum Theophrastus scribit, cùm socij tributi summam definiri postulassent, Creobulus belli dux respondit, bellum mensurari non posse. Erecta igitur Græcia ad futurũ belli exitũ, Eubœa, Achaia, Corintho, Megaris, Leucadia, Corcyra simul cõfœderatis, maximum restabat Demostheni opus Thebanorum scilicet aggregatio ad cõmunem societatem. Habebant enim Thebani regionem Atticæ uicinam, & gloria militari maximè omniũ Græcorũ per id tẽpus florebãt. Cæterum difficile uidebatur Thebanos in Philippũ concitare posse, deuinctos ob eius recens beneficium Phocẽsi bello acceptũ: accedebat uicinitas, quæ (ut fit) contentiones & simultates inter ciuitates pepererat. Sed licet his difficultatibus obsistentib tamen cũ Philippus ob ea quæ circa Amphissam prosperè gesserat elatus, subitò Elatiam inuasit. Trepidantibus Atheniensibus, nec ullo suggestum ascendere audente, surrexit Demosthenes, & ad Thebanos conuertẽdos animos persuasit. Deinde ipse cũ quibusdã alijs legatus ad Thebanos missus est. Misit etiã Philippus, ut Marsyas inquit, & Amytã &

Clear

Clearchum Macedones, Daochum & Thessalum & Thrasydæũ, contra Demosthenem apud Thebanos conaturos. Et utilitas quidem non latebat Thebanos, sed belli incommoda ante oculos uersabantur, recentibus adhuc Phocensium uulneribus. Sed oratoris uis (ut inquit Theopompus) iram mitigans, & mentes accendens, ad honestatem & gloriam animos traduxit, cæteris uerò respectibus tanquam tenebras infudit. Itaq; illi uelut furore quodã correpti post Demosthenem properarunt. Tantum uerò mom̃eti hoc præclarũ oratoris factũ rebus attulit, ut cõfestim caduceatorem miserit Philippus ad pacem deposcendam. Nec solũ duces belli Demostheni parebant, sed & magistratus Thebanorũ eius iussu nõ minus quã Athenis conciones administrabant. Amabatur enim apud utrosq; & plurimũ poterat, nec immeritò neq; indignè, ut Theopompus ostẽdit. Verum fortuna aliqua, ut uidetur, libertati Græcorum finem imponens, Demosthenis consilijs aduersabatur, multaq́; erant signa futuri euentus, inter quæ responsa Apollinis & Sibyllina carmina circunferebantur uetusta, pugnam apud Thermodontem prædicentia:

Vis dicendi mirabilis & gloriosa.

Inclinationem fortunæ lõgius repetitã in fatũ reijcit.

Dÿ faxint ne Thermodontia prælia spectẽ,
Ni celsa librer nube uolans aquila.

Fertur autem Thermodon esse fluuiolus quidã apud nos in Chæronea fluens in Cephisum

 amnem:

amnem: sed nos hodie nullum habemus fluuium ita uocitatũ. Credimus tamen coniectura quadam Hemona apud antiquos Thermodõtem appellatum fuisse, fluit enim iuxta Heraclium, ubi tunc Græci castrametati sunt. Coniectamur autem, quòd ex illa pugna sanguine & cadaueribus repletus fuerit, appellationem cõmutasse. Duris uerò tradit non esse fluuium Thermodontem, sed cùm tentorium quoddam in castris figeretur, repertam fuisse statuam lapideã paruam cum subscriptione Thermodontis, tenentem Amazonem uulneratam: quapropter aliud etiam oraculum sic pugnam ad Thermoontem canit:

Heus in Thermodõte mane nũc prælia corue,
Suppetet humani corporis esca tibi.

Hæc itaq; ut se habeãt perscrutari difficile est. Demosthenes Græcorum armis ac tanta & tam prompta uirorum potentia confisus, nec mentem adhiberi oraculis, neq; uaticinia exaudiri permisit, memorans Epaminondam & Periclem illa semper formidinis & ignauiæ uelamenta putasse. & hucusq; uir fuit egregius. Sed cùm ad pugnam deuentum est, oblitus eorũ ad quæ cæteros animabat, turpiter abiectis armis statim aufugit, nec ueritus est superscriptionem clypei (ut inquit Pytheas) in quo literis aureis inscripserat, ἀγαθῇ τύχῃ, id est, bona fortuna. Philippus igitur uictoria elatus & in

Fuga turpis.

cada

cadauera cæsorũ uinolẽtus illudens, cecinit principiũ decreti Demosthenis, in pedes diuidens hoc modo: Demosthenes Demosthenis Paanieus sic inquit. Sed paulò pòst ad se reuersus, & magnitudinem periculi per quod uno tempore de imperio simul ac de uita certare coactus fuerat, cõtemplatus, oratoris uim potestatemq́; per quam ad tantum discrimen cõpulsus erat, perhorruit. Penetrauerat huius belli fama usq; ad Persarum regem, scripseratq; ille ad Satrapas, ut pecunias Demosthenι traderent, eiq; parērent, ut Macedonem coërcere à græcis turbationibus ualeret. Hæc postea deprehensa sunt in epistolis quas apud Susas Alexander inuenit, in quibus etiam modus pecuniarum Demosthenι tradendarum erat expressus. Tunc ergo accepta prælij clade, oratores qui per contrariam factionem Demostheni aduersabantur, in eum assurgentes, alius alio modo in iudiciũ traxerunt, à quibus populus non solùm ipsum absoluit, sed etiam in honore præcipuo habuit. Itaq; cùm ossa illorum qui in prælio ceciderant, ex Chæronea delata tumularentur, commissum est Demostheni ut publica oratione eos laudaret. Populus enim rem non grauiter ferebat, quemadmodum multis & tragicè propémodum Theopompus scribit, sed ad hæc ducem consilij honorando ornandoq;, satis declarauit, consilij belliq; suscepti nondum se pœnituisse.

tuisse. Orationem igitur Demosthenes quidem dixit, sed decretum publicum, quòd parum auspicatum genium fortunámq; suam putaret, nullũ ipse nisi per amicos ædidit, tantisper dum animum mortuo iã Philippo recepit. Mortuus est autem Philippus non multum post uictoriam in Chæronea habitã, & hoc significauisse oraculum uidetur ultimo illo carmine cùm dixit,

Flet uictus, uictor interijt.

Cognita Demosthe[...] Philippi morte, cùm populum præoccupare uellet, lætus in senatum uenit, per somnum se uidisse affirmans maximum quoddã bonum Athenienfibus futurum nec multò pòst aderant Philippi interitum nũciantes. Statim ergo sacra dijs ob ea quæ feliciter nunciabantur fecerunt, & Pausaniæ corona decreta. Processit uerò & Demosthenes corona & splendida ueste, septimo die post interitum filiæ, ut inquit Aeschines, eius duritiẽ et odium natorum accusans: ipse uidelicet ingenerosus & mollis, si humanitatis & amoris indicia fletus & lamentationes esse putabat, leuiter autem & indolẽter ferre improbabat. Ego autem ob interitum regis ita moderatè uictoria freti coronandum aut immolandũ nunquã censerẽ. Nã & odibile & ingenerosum est, quẽ uiuum colueris & ciuem effeceris, ab alio necatũ esse immoderatè lætari & exultare, quasi

absq;

absque facinore perpetrato. Quòd tamem relictis domesticis lacbrimis, quæ reipu. utilia erãt Demosthenes fecerit, commendo, & magni animi esse iudico, semper ad remp. respicientis, & postponentis domestica, dum dignitatem tueri, quam histriones, reges & tyrannos repræsentantes imitari mauult, quos nec flere, nec ridere inter ludos ex arbitrio suo uidemus, sed tũ cùm uel argumentũ uel comœdia iußit. Præterea si eos qui in dolore ferendo animum abijciunt non despicere decet, sed rationibus contra dolorem iuuare, & animũ illorũ cogitatione meliorũ aliqua confirmare, & uelut oculis laborantes aciẽ à lucidis & repercutientibus uisum coloribus, in uiridem aut molliorem aliquem intendere iubere: unde quæso consolatio rectius ducatur quam si laborantis patriæ mala, malis suis permiscendo, melioribus rebus deteriorum sensum aboleamus? Hæc diximus ideo digreßi paululum, quia inflectis quosdam cõmoueriq; ad miserationẽ Aeschinis uerbis uidebamus. Ciuitates Græciæ post mortẽ Philippi Demosthene autore rursus conspirare. Thebani præsidium regis aggreßi multos necauerunt. Athenienses ad ferendum Thebanis auxilium se prepararunt. Demosthenes suggestum tenebat, & cuncta ex illius decretis agebantur. Scripsit etiam præfectis regis Persarũ qui in Asia erãt, ut bellũ aduersus

Ciuitatũ Græciæ conspiratio.

sus Alexandrũ mouerent, puerũ & imbecillem appellans. Sed cùm Alexãder cum exercitu in Bœotiam uenisset, fractis Atheniensium animis, & Demosthenis ardore extincto, Thebani ab Atheniensibus deserti, & per seipsos pugnare coacti, urbẽ amiserunt. Magno inde Athenis timore exorto, missus est Demosthenes unà cum alijs quibusdam legatis ad Alexandrũ: qui cùm Cithærone adusque profectus esset, reuoluẽs secum Alexandri iram, & eum formidans, deserta legatione retrocessit. Sed Alexãder statim misit ad ciues deposcendos decẽ, ut Idomeneus & Duris tradũt: ut autem alij plurimi scriptores, octo oratores, Demosthenem, Polyuctum, Ephialtem, Lycurgum, Miroclem, Demona, Callisthenem, Charidemum. Quo in tempore ferunt eam fabulam quæ est de lupis & ouibus & canibus Demosthenem retulisse, ciues qui cum eo postulabantur canibus pro populo certantibus, Alexandrum uerò lupo assimilans. Præterea, ut mercatores, inquit, uidemus signa circunferentes modica tritici paropside magnos uenundare aceruos, sic in tradendis qui petuntur ciuibus, uosipsos traditis. Hæc Aristobulus Casandreus scribit. Consultantibus ergo Atheniensibus, nec quò se uerterent scientibus, Demades pactus mercedem quinque talentorum, legationẽ pro illis ad regem suscepit, ausus id,

quòd

Quòd uel eius amicitiæ fideret, uel quòd plenũ iam illum, cædeq́;, tanquam leonem, saturum se inuenturum sperabat. Qui tandem & apud regẽ quod petebat obtinuit, & ei ciuitatẽ reconciliauit. Abeunte igitur Alexandro, Demades ac cæteri Alexandri amici plurimũ Athenis poterant, Demostenis potentia omnino suppressa: quanquã haud multò pòst, Agide Spartiata res nouas moliente motus aliquis Athenis fuerit, sed statim refrixit, Atheniẽsibus operã minimè nauãtibus Agide oppresso, & Spartiatis cõfractis. Per id tẽpus agitata est cõtra Ctesiphontẽ accusatio. fuerat enim dies dicta sub Cheronda prætore parũ ante Chæronicam pugnã. Iudicata est autem causa post annos decem, prætore Aristophonte. Hoc est iudiciũ illud famosum ut nullum aliud ex publicis, cùm propter oratorum excelletiã, tum propter iudicum magnanimitatem qui accusatoribus Demosthenis per id tempus in repub. maximè potentibus nequaquam gratificati sunt, sed ita præclarè absoluerunt, ut quintã calculorũ partẽ Aeschines non ferret. Aeschines ergo in exilium eiectus circa Rhodũ & Ioniam rhetoricã docuit. Nec multò pòst Harpalus Alexandrũ ex cõscientia rerũ male administratarum, & ex ira regis qua contra amicos desæuire conspexerat, fugiens ex Asia Athenas peruenit. Qui cũ ad populum

pulum se contulisset, & cum nauibus & pecunijs eorum arbitrio summitteret, alij oratores ad pecunias respiciẽtes aduocati Harpalo erãt, suadebantq; populo ut supplicem reciperet, tutareturq;. At Demosthenes primò repellendũ esse hominem, & cauendum ne per eum bellum suscitarent, ex minimè iusta causa suadebat. Paucis uerò pòst diebus cùm pecuniæ & uasa inspicerentur, uidens eum Harpalus opere barbari cuiusdam uasculi delectatum, formamq; & artificium diligentißimè contemplantem, iußit ut uas appẽderetur. Admirãte uerò Demosthene pondus auri, & quantum traheret postulante, arridens Harpalus, talenta, inquit. uiginti tibi trahet, atque ita noctu uas cũ xx. talentis Demostheni clàm mittit. Erat Harpalus (ut uidetur) callidus hominis auri cupidi per oculorum motum mentem dignoscere: non enim restitit Demosthenes, sed largitione percussus, quasi arcem prodens, Harpalo conceßit. Itaque cùm postea de recipiendo Harpalo agitaretur, lana & uittis collũ circunfarciens, in concionẽ proceßit: iussusq; dicere renuit, quasi gulæ morbo loqui impediretur. At uiri urbani, qui aderant rẽ intelligẽtes, ridebãt, nõ gulæ morbo, sed auri per noctem cõstrictum uocem perdidisse Demosthenem clamitantes. Ob eam corruptelam paulò pòst apud populum patefactam, cùm nec excusationem Demosthenis suscipe-

ſciperent, nec dicentẽ audire uellent, ſed ſumma cum indignatione tumultuarentur, ſurgens quidã in illũ cauillans, Quid, inquit, uiri Athenienſes, eũ qui uaſculũ habet, nõ audietis? Statim igitur Harpalum expulerunt. Veriti aũt ne ratio pecuniarum ab oratoribus acceptarũ à ciuitate repoſceretur, inquiſitionẽ habuerũt diligẽtẽ, perſcrutati ædes cunctorũ, præterquam unius Calliclis Arrhenidæ. Huius enim, quòd nuper uxorem duxerat, nõ permiſerunt Athenienſes, ut Theopompus ſcribit, domũ in qua noua erat nupta perquiri. Sed Demoſthenes obuiam incedens ad populum tulit, ut cõſiliũ Areopagitarũ de ea re cognoſceret, à quibus cùm ipſe in primis còdemnatus quinquaginta talentis, & in carcerẽ ductus eſſet, partim iudicij grauitate, partim imbecillitate corporis, cùm carcerem ferre nequiret, clàm aufugit, alijs quidem id ignorantibus, alijs autem latendi facultatem illi offerentibus. Et dicitur illa fuga cùm non longè ab urbe eſſet, uideretq; aliquos aduerſæ factionis homines poſt ſe currentes, occultare primò ſe uoluiſſe: deinde ut illi benignè appellantes uiaticum offerebant, conſolabanturq;, ingemuit ille magis, & inquit: Quomodo fieri poteſt ut nõ grauiter feram hanc ciuitatem relinquere, in qua inimici tales ſunt, quales in alia reperire amicos difficile eſt? Tulit aũt exiliũ grauiter, in Ae-

gina & Trœzene morā trahēs, & ad Atticā cū lachrymis respiciens, uocesq; emittēs ingenerosas. Ferūt etiam dum fugeret respexisse ad arcē, ac dixisse: O Pallas urbium custos, cur tribus infestißimis bestijs delectaris, noctua, dracone, & populo? Adolescentes etiā se adeūtes monere solebat, ne ad remp. se conferrent, affirmans, si duæ essent uiæ ab initio propositæ, una quæ ad Remp. altera quæ ad interitum apertè ferrent, essentq; manifesta illa quæ gerentes Respub. subire oportet formidines, inuidias, odia, calumnias, simultates, contentiones, certamina, illā potius electuros esse homines, quæ ad interitum ferret. Eo exulāte obijt Alexāder, cuius cognita morte, rursus ciuitates Græciæ cōspirauerunt, Antipatro in Lamia urbe à Leosthene fortiter obsesso. Pytheas igitur orator & Callimedon ex Athenis profugi Antipatro adhæserūt, & cū amicis & legatis eius circūeuntes ciuitates in fide cōtinere ad nitebantur. Demosthenes uerò legatos Atheniensiū qui cōtrà mittebātur sequutus, eos iuuabat, suadens ubiq; insurgendum esse aduersus Macedones, eorumq; dominatū depellendum. Et in Arcadia quidē etiam iurgiū quoddam inter Pythiā & Demosthenē fuisse scribit Phalereus, illo pro Macedonibus, hoc pro Græcis in concione dicente. Quo in loco cùm Pythas dixisset, ut domū in quam uenale lac imponatur,

Remp. nō adeundā adolescētibus Demosthenes suadebat.

malum

malum aliquod habere putamus, sic ciuitatem necesse est morbosam esse, in quam Atheniensium ineat legatio. Retorsit Demosthenes id exēplū, quòd & lac uenale pro sanitate ægrotātiū importaretur, & Athenienses pro salute ciuitatum adessent. Quæ cùm Athenis renunciata fuissent, adeò grata fuerūt, ut statim ipsum ab exilio reuocarent. Demon Pæanieus Demosthenis nepos de eius reductione ad populū tulit, populusq; sciuit, missaq; est nauis una longa in Aeginam illum aductura. Profecti obuiam magistratus & sacerdotes cuncti, ciues etiam alij lætè suscepturi gregatim exiuerunt. Qua die scribit Demetrius Magnesius Demosthenem sæpius tetendisse manus ad cœlum, quòd præclarior quam Alcibiadi sibi reditus in patriā fuerit, persuasis ciuibus nō coactis. Mulctam uerò aduersus eū inflictā (neq; enim remittere illam licebat) in aram Iouis cōuertendā statuerunt. Consueti siquidem in festo Iouis Seruatoris pecuniam pro ornanda ara cōferre, ad hoc perficiendum quinquaginta talenta Demostheni statuerunt, quæ erat pœna damnationis suæ. Non tamen multum tempus patria fretus est sed haud multò post reditum, rebus Græciæ confractis, Maio quidem mense pugnatū est apud Cranonē, Iunio autem præsidium acceperunt. Iulio deinde mortem obijt Demosthenes in hunc modum. Cùm nun-

ciatum esset Antipatrū & Cratorum Athenas aduentare, Demosthenes & qui cum illo sentiebat, urbe profugerunt: populus autem autore Demade, capitis eos condemnauit. Quibus uariè dispersis, missi ab Antipatro satellites eos persequuti sunt. Princeps satellitū erat Archias quidā Phygadotheras dictus: hunc uerò Thuriū nomine fuisse fama est, actorem tragœdiarum, cuius discipulus fuisse traditur Polus ille Aegineta, qui cæteros omnes histriones superauit. Hermippus autem Lacriti rhetoris discipulum fuisse Archiam dicit: Demetrius uerò Anaximenis familiarem fuisse tradit. Hic ergo Archias Hyperidē oratorem & Aristonicū Marathonium & Himeræū Demetrij Phalerei fratrē, qui in Aeginā ad Aeaci templū confugerāt, per uim detractos in Cleonas misit, ibiq; ab Antipatro necati sunt, Hyperidis insuper lingua euulsa. Inde cū audisset Demosthenē in Calabriam ad tēplum Neptuni confugisse, nauigans illuc cū satellitibus suis (Thraces hi erant) templum ingressus est, ac primò suadere Demostheni cœpit, ut unà secum ad Antipatrum pergeret, nihil molestum ab illo perpessurus. Demosthenes ea nocte per quietem uisus erat cum Archia tragœdijs in theatro certare, & cùm illum superasset, tamen defectu apparatus ab illo uinci. Itaq; Archiā tunc multa humaniter locutum

intuens,

intuens, Nihil est Archia, inquit, quòd cone ris, nec enim in scena mihi unquam placuisti mimus, neq; nunc persuadebis legatus. Cumq; Archias hæc audiens se per uim detracturum esse diceret, tandẽ, inquit, Macedonica oracula aperuisti, nã prius quidem tanquã histrio simulabas. Verũ agè, parumper expecta dum pauca domesticis scribo. Hæc fatus in interiorem templi partem concessit, captoq; libro quasi scribere uellet, calamum ori admouit, ac mordicus tenuit, ut in cogitando scribendoq; facere consueuerat: quod ubi per aliquod spacium fecisset, demum ueste se tegens caput inclinauit. Satellites qui pro foribus adstabãt hæc intuentes, uelut timidum ac uecordem Demosthenem irridebant. Sed Archias ipsum adiẽs ut assurgeret cohortabatur, repetens illa prius ab se dicta, fore scilicet ut Antipatro humanissimè susciperetur. Iam Demosthenes senserat uim ueneni uitalibus implicitã, itaq; aperiens caput Archiamq; prospiciens, non præuertes me, inquit, Creontem illum agens, & hoc corpus insepultum abijcies. Ego autem Neptune uiuus adhuc ex tuo sacrario excitor, Antipater autem & Macedones ne templũ quidẽ tuũ inuiolatũ reliquerũt. Hæc fatus ut se caperent iussit. Iã tremor ac uacillatio cõspicua erat, uixq; dum ara detractus cicidit, suspiransq; emisit animã. Venenum ex calamo illo quem mordi- Fortiter obit.

cus tenuisse suprà diximus, sumpsisse Aristo tradit. Pappus uerò quidã, cuius historiã Hermippus repetit, inquit, cùm apud aram cecidisset Demosthenes, repertum fuisse in libro quẽ manibus tenuerat, principium epistolæ in hunc modum, Demosthenes Antipatro: nec quicquam amplius. De celeritate autẽ mortis narrasse satellites illos qui pro foribus steterũt, uenenũ è panniculo quodam in manũ acceptũ ori admouisse, & bibisse, cùm hi aurũ esse quod bibebat putarent. Ancilla uerò quæ sibi ministrabat dixit, longũ tẽpus id uenenũ Demosthenẽ secũ habuisse, uelut præseruantẽ medicinã si q̃ accidisset. Eratosthenes in circulo quodã cõcauo, quẽ circa brachiũ ferebat, uenenũ seruasse dicit. Tradũt & alij aliter, quorũ opiniones (multi enim sunt scriptores) nõ est necessariũ referre, nisi quòd Demochares Demosthenis familiaris non putat ueneno interisse, sed deorũ beneuolentia ex Macedonũ sæuitia ereptũ subitu ac facili genere mortu. Obijt XV. die mensis Iulij, quã omniũ mœstißimã agentes diem inter sacra Cæteris ieiunant mulieres. Huic paulò pòst honorẽ reddẽs Atheniensis populus, statuã, utq; maximus natu sui generis publicè stipendia habere, decreuerunt. Adscriptum est statuæ epigramma illud uulgatum:

Hic si quàm recta, tãti forti mente fuisset,
Haud te mars Macedo Græcia capta ferat.

Nam

Nā q hoc ab ipso Demosthene in Calabria scriptū uolūt tū cū uenenū accepit, nugas agunt: paulò enim antequā Athenas uenimus nos, accidisse hmōi qddā fertur. Miles quidā in ius ab impatore suo uocat°, aurū cē qđ habebat in manus eius statuæ occultauit (habet enim implicitis digitis cōplectētes sese manus.) Est aūt iuxtà platanus parua, unde cū foliorum multū siue uento siue forte fortuna defluxisset, ijs aurū ille istic abditū contexit. Latuit aūt haud diu: nā cū quispiā istuc ascendēs aurū inuenisset, & sparsa iā rei fama, homines industrij argumentū epigrāmati lepidum nacti, in integritatem uiri uersibus decertarunt. Demadē haud sanè multū tempus gloria fretū, Demosthenis iudicium in Macedoniam traxit, quibus turpiter adulabatur, ab eisdem iustè supplicio affectus. Inuentæ sunt literæ eius, in quibus Perdicā ad capessendam Macedoniam seruandāq; Græciam hortabatur, à putrido ac uetusto filo (hoc enim de Antipatro aiebat) pendentem. Ob quæ, Dinarcho Corinthio accusante, irritatus Cassander, in eius complexu filium trucidauit, deinde ipsum necari iussit maximis calamitatibus expertum, proditores in uendenda patria seipsos prius uenundare, quod sæpe prædicenti Demostheni credere noluerat. Demosthenis igitur uitam Sosi habes, ex ijs quæ uel legimus uel accepimus.

ACHILE PHILEROTE BOCCHIO BONONIEN. *Interprete.*



T CICIRONIS *matrem fuisse locupletẽ, & splendidam uitam egisse ferunt. De patre nihil certũ proditũ est. Sunt qui dicant eum in taberna quadam fullonaria genitũ, & ibidem ad uirilem usq; ætatẽ educatũ. Alij genus eius usq; ad Tulliũ Appiũ referunt, clarum Volscorũ regem. Qui primus gentis huius Cicero dictus est, & tãta laudũ celebritate polluit, ut eius deinde posteros ab eo cognominari Cicerones non puduerit, imò id cognomẽ auidè cõplexi sint, dignus memoratu fuisse uidetur, licet hoc à nõnullis ludibriũ quoddam uideretur. Est enim cicer, unde id deductũ est nomen, quædam leguminum species. Nam Cicero primus, à quo gentis huius origo funditur, hoc cognomẽ sumpsisse traditur, eò quòd in postrema parte nasi eminens quiddam obtusum in modum ciceris habuit. Cæterùm hic Cicero de quo nunc agitur, cùm primas dignitates reip. cœpisset attingere, & à beneuolis suis crederetur id cognomen aut omnino euitaturus,*

Nomen.

turus,

turus, aut in aliud transumpturus, iuuenili quadam audacia dixisse traditur, se certaturũ splendidius Scauris atq; Catulis Ciceronis nomen efficere. Siciliæ quæstor cùm argenteum quiddam dijs obtulisset, post priora duo nomina Marcum atq; Tulium, quæ iam insculpta erãt, pro tertio iocosè iussit opificem cicer incidere. Hæc de ipsius cognomine apud historicos traduntur. In lucem æditum eum memorant nullo puerperij dolore, nullisq; uteri materni angustijs, tertio Cal. Ian. qua die nunc primores urbis pro salute sui principis, hostiarum litatione publica uota suscipiunt. Eius nutrici spectrum quoddã uisum ferũt atq; locutũ, eam uniuersæ reipub. ingens cõmodum alere. Quod cùm uanũ quoddam somniũ uideretur, extemplò ille ad ætatẽ erudiendi prouectus, uerum fuisse portentũ ostendit. Nam ingenio cæteros praeueniens pueros, incredibile nomen adeptus. Vnde nonnulli suorũ sodalium genitores ea permoti fama, scholas ac ludi præceptorem adibant, ut fas ipsis esset Ciceronẽ oculis intueri, fideq; acutißimi eius ingenij atq; disciplinæ captare. Alij rustici magis, indocti magis, iracundè suos obiurgabãt liberos, cùm honoris loco eos aspicerent per urbis uicos Ciceronẽ mediũ intra se tenere. Natus ergo tali ingenio Cicero, qualem fingit Plato artiũ liberaliũ capacißimũ, ad nullũ literarũ genus ineptus, ad poëticã fluxit

Diuinũ testimonium.

Admiratio pueri etiãnũ

Promptitudo ingenij.

Poëta.

promptior. Eius adhuc pueri, paruum licet, seruatur opus Pontius Glaucus, terametro uersu conditum. Procedente deinde ætate adeò ornatus se his curis inseruit, ut non solùm orator, sed Romanorum omnium poëta optimus iudicatus sit. Verum rhetoricæ gloria ipsi nunc usque seruatur, cùm in dicendi præceptis & eloquentiæ copia eius institutio non parum eluxerit. Poëtica autẽ, quoniã superarent nonnulli clarißimi ingenij uiri qui excellentißimè in ea floruerunt, omnino obscura & ignobilis perijt. Puerili cõsuetudine transácta, Philonem Academicum, quem Romani inter primos Clitomachi familiares ob ipsius eruditionem egregiam celebrarunt, & ob humanitatem iucundißimam enixè coluerunt, conueniebat: tum pariter ordinis senatorij populares ac optimates & eos uiros, qui consuetudine Mutij fruebantur, à quibus institutis legibusq; urbis instructus est. Bello Masico sub Sylla tempus quoddam stipendia egit: sed mox animaduertens ciuium suorum seditiones, ex quibus rempub. in ingentem monarchiam ruituram nouerat, ad quietũ ocium literarum sese contulit. His simul curis eruditos quosdam græcos uiros priuatim adhibuit, cum quibus unà erat: nec prius hunc uiuendi morem dimisit, quàm uictor Sylla fuisset, & in statum quẽdã urbs rediisse uideretur. Sub hac tempestate, Chrysogonus libertus sub

In philosophia p̃ceptor quis.

A Rep. quatenus abstinuit, & id tẽpus quomodo collocarit.

hasta

hasta Syllæ bona cuiusdam qui ex proscriptio
ne cæsus uidebatur, duobus millibus drachma-
rum emit: quod cùm Roscius filius & defun-
cti hæres grauiter ferret, & ducentorum &
quinquaginta talentorum eadẽ esse probasset,
redargutus Sylla, egreq; commotus, subornato
accusatore Chryscgono, paricidij Roscium po-
stulauit. Aderat nemo qui defenderet Ro-
scium, auertebanturq; oẽs, quisq; Syllæ odium
timens. Nudus ergo patrocinio Roscius ad Ci
ceronem confugit. Beneuoli tunc omnes ad sus-
cipiendam hanc causam hortabantur, uelut
aliàs nihil aptius nihilq; cõmodius ad primum
splendorem sui nominis esset inuenturus. Susce
pto itaq; Roscij patrocinio, uictoriã cum sum-
ma laude nactus est. Verum Syllã tantisper ex
timescens in Græciam proficiscitur, uulgò simu
lans quòd ad rem curandam male ualetudinis,
urbem egredi cõpelleretur: & quippe stomachi
cruditate, uiribus exiguis fuit, & macilentus,
parcißimo cibo, eoq; plerunq; uiscoso in horam
etiam productiorem usus est. Vox ipsius multa
ac bona, sed aspera ac incompta, cùm eius ser-
mo uehementiam & affectum haberet, ea ad
superiores expulsa tonos præbebat ut præcor-
dijs timeretur. Athenas ut attigit, facultate
simul & mira linguæ suauitate Antiochi
Ascalonitæ allect⁹, eius auditor fuit, licet ea
q̃ ille circa præcepta nouiter agitabat haud pro
ba

Diffici-lem cau-sam cum laude su stinuit.

hinc emendatior fieri, libens complexus est. Cùm itaq; declamauisset, cæteri in stuporem adducti, de laudibus Ciceronis intra sese certabant: sed Apollonium ferunt iam primũ ex admiratione ingenti in tantam mentis confusionem prolapsum, ut illum orantem nec intelligere posset, & facto dicendi fine, secum meditantem diu tacitum sedisse. Inde uerò prorumpente Cicerone silentium dixisse memorant: Te nempe Cicero & laudo & admiror: sed Græcorum fortunæ me miseret, cùm uideam eruditionem & eloquentiam, quæ sola bonorum nobis relicta erant, per te Romam accessisse. Cicero igitur spei plenus, ad curas reipub. pronus ferebatur, ni eius impetus diuino quodam oraculo retardatus obtususq; esset. Nam cùm Delphis rogasset Apollinem quid acturus gloria splendidissimus posset fieri, responsum tulit, ut naturam suæ uitæ ducem non multorum opinionem ageret. Quemobrem horum memor primum reditus sui tempus consultò duxit, pigreq; publicis dignitatibus uelut eas quodammodo in contemptum haberet, ingerebatur, græcum & ociosum se audiens appellari: quæ uerba in ore rudium opificum de eo crebrò facileq; diuulgabantur. Honorum tamen desiderio cùm natura flagraret, à genitore simul amicisq; omnibus incitatus forensibus causis sese obtulit, in quibus non paulatim ad summa

Ad ociũ se contulit, unde negligi captus.

perue

peruenit, sed extemplò gloria clarus emicuit, non paruum à cæteris differens qui tum in foro obuersaretur. Ferũt & hunc primum in pronunciatiõe nõ minus quã Demosthenem laborasse: unde omni cura & Rosciũ comicum, & Aesopum tragœdũ obseruasse traditur. Hunc Aesopum memorãt, cùm in theatro aliqñ repræsentasset Atreum consultantem de supplicio Thyestis, ex ingenti dolore mentis impotem, quendam ex ministris quòd ipse non obseruato tempore celerius aduentasset, sceptro percussisse interfecisseq;. Non parua deinde licentia persuasionis ex pronunciatione Ciceroni fuit. Aduersus oratores magno clamore uti solitos, hoc schemate usus est, quòd penuria uirium in clamores, ueluti claudi ex debilitate membrorum equis insiliunt. Eius ingenij agilitas in eisdem schematibus iocisq; primò facetum dulcemq; eum præstitit: inde nimis insolenter his utens plerosq; acriter offendit, & in opinionem astus ac uersutiæ ea urbanitas uersa est. Præfectus annonæ cum esset, sortitusq; Siciliã in missione frumenti quã apud urbem agere coactus erat, plerisq; Siculis molestus grauisq; primùm fuit sed mox cùm eius integritatem, beneuolentiam ac humanitatem experti forent, eum ueluti neminem ex alijs ducibus suis honore summo dignati sunt. Sub idem tempus nonnulli ex insigni Romanorum iuuentute claris parentibus nati,

Pronuntiatio nõ satis apta.

In iocando nimi⁹ Quintil.

In magistratu human⁹ ac diligens.

nati, rei ad p̄torem Siciliæ relegati sunt, quòd in militia molles, quodq; male seruassent aciem qui cùm uocarentur ad iudicium, patrocinij sui operā præbuit his Cicero, uotoq; potitus est. Igitur ijs magis elatus Romam rediens, in rem quandam ridiculam incidit. In Cāpania enim cùm uiro cuidam claro, quem sibi bn̄uolum putabat, obuiam fuisset, eum rogitat q̄ ratio de rebus à se gestis Romæ haberetur, & q̄d ciues de se sentirent, ueluti qui factorum suorum gloria totam urbē impleuisset. Sed ad hæc ille: Vbi, inquit, Cicero tp̄s hoc egisti? Tunc uerò perterrefactus Cicero est, quòd in urbem tanquam in uastum pelagus sermo rerum à se gestarum ingressus nihil ad splendorem nominis sui attulisset. Vnde posthac eadem secum reputans, non parū ab honoris cupiditate repressus est, uelut ad infinitum & inaccessibilem quendam terminum, pro gloria sibi certandum foret. Sed nihilominus laudum suarum lætitia, & urgentissimus nominis illustrandi, in omne tp̄s perseuerauit, sæpiusq; in ea re ita immoderatus fuit, ut de re sua ratione plerosq; terreret. Quamobrem enixius ad rempub. uersus est: in qua cura cùm turpe existimaret opifices qui instrumenta ac uasa inanimata tractarent, ullius ciuis siue nomen, siue uillas, siue facultatē ignorare, eū uerò p̄ quem ciuiles actiones agendæ essent, eorundem inscium esse ac negligentem, solertē operam

Immensa laudis cupiditate diligētius ad rempublicam animum adiecit.

perambis impendit: unde non solùm appellationes ciuium sibi domesticas fecit, uerùm loca ubi quisq; ex notis ac familiaribus suis diuerteret, quos possideret fundos, quorum amicitia frueretur, quosq; uicinos haberet, optimè didicit. Quare facillimũ ipsi fuit omnem Italiã peruaganti uicinorum suorum agros ac diuersoria dicere, mõstrareq;. Vim opum paruã licet, sed sumptibus suis cùm satis cõcinnã haberet, admirationi est habitus, quòd neq; mercedes, neq; nummorũ quicquã in actionibus forẽsibus caperet, tũq; maximè cùm Siculorum causam egit in Verrem. Hunc Verrem, qui cùm Siciliæ prætor esset, plurima infanda per insulam omnem ꝑpetrasset, nõ dicendo conuicit, nouum ipse commentus iudicij genus: ob gratiam enim Verris cùm iudices ambagibus suis diudictionem causæ protraxissent, quòd manifestũ foret ad eam dicendã id nõ sufficere tempus, sic quoq; illum integrum abiturum: stans Cicero, nõ orationibus, inquit, opus est, sed productis in medium testibus probatisq;, iussit iudices sententiã ferre. Memorantur multa iocosa in hac causa obtigisse. Verrem Romani suem incastratũ uocãt. Libertinus quidã Cæcilius nomine qui cum Iudæorũ cultu sentire ferebatur, quicquã Verrem criminari studens, per medios Siculos locum sibi quærebat ad iudices. Circa tribunal astabant illi, suæ causæ soliciti. Quare

Faculta tes.

re cum id perspiceret Cicero, uersus, quid Iudæo commune est, inquit, cum Verre? Erat Verri filius, qui notam tulerat formæ suæ minus liberaliter prostitutæ. Cùm itaq; Cicero contumeliose à Verre mollitiei argueretur, cum filijs domi intus, inquit, tractanda sunt. Orator Hortensius rectè defendere Verrem non ausus, quò tandem mulctæ interesset mercedis loco Sphinga tulit eburneam. Congruum ergo huic muneri à Cicerone scomma pertulit. Nam cùm ille fortè dixisse, se ad hæc ænigmata soluenda inexpertum esse: Atqui mirum, cùm teneas domi Sphinga. Sic ergo damnatus Verres est Ciceronis iussu septingentis & quinquaginta millibus sestertijs. Ob quod Cicero non expers calumniæ fuit, quòd largitione corruptus eam mulctam tam parui æstimasset: nihil tamen minus gratias sibi egerunt Siculi, & ei ædili multa ex insula miserunt tuleruntq;, quorum in rem suam nihil ipse conuertit, sed tantũ eorum liberalitate abusus est, quantum faciliori sumptum apud forum res uenalis exponeretur. Possedit Arpini uillam, & quidem amœnam agrumq; iuxta Neapolim, itemq; fundũ in Põpeianis, nec hos longè amplos. Ex dotibus Terentiæ uxoris suæ centum & uiginti sestertijs auctus est. Hæreditatem præterea quandam denariorum nonaginta millium his accumulauit, quibus omnibus liberalem simul atq; honestã

uitam cum his Græcis ac ciuibus suis agebat, quos eadem studiorum desideria sibi ecpulauerant. Aliquando, perrarò licet, ante occasum solus in cubiculum se recipere solitus est, nõ tam uacationis causa, quàm mala stomachi ualetudine. Circa cæteras corporis curas solers ac morosior habitus est, unde fricationibus & deambulatione numeratorum passuum uti solitus est. His rudimentis ipse sui corporis habitum ita roborauit, ut ad multa magnaq; certamina se ualidum reddidisset. Domum quam è patrocinio habuit, fratri concessit. Ipse iuxta palatium habitauit, ne qui eum salutatum irent, longitudine uiæ grauarentur. Quotquot eum diebus non pauciores limen eius adibant, quàm qui ex diuitijs Crassum salutabant, seu ex potentia militari Pompeium, qui duo tum omnium erant maximi, & in admiratione cunctorum ciuium habebantur. Atqui & ipse Pompeius ciceronem salutatũ ibat. Nãq; ad ipsius potentiam atq; gloriam, publica ciceronis administratio non parũ auxilij tulit. Cũ pretura multi ac maximæ dignitatis uiri ciceroni competitores essent, ipse longè omnibus prælatus prætor designatus est. Neq; in eo magistratu parum splendidum atque integrũ nomen gessit: quippe Licinius Macer uir & potentia sua & fauoribus craßi potens, reus peculatus apud ciceronem actus est. His ergo studijs ma

Corporis cultus.

Nulli Romanorũ principũ gratia inferior.

dijs magnitudinis suæ fisus, & simul iudicibus quos inter se dissentire compererat, domum se recepit, & confestim mentum abrasit, atq; uelut superior in causa euasisset, nitida stola amictus redit in forum. Inter hoc apud prætorium occurrit ei crassus, ac nunciat ut ille omnibus sententijs iudicum damnatus esset: quo accepto Licinius ingenti dolore oppressus, occubuit rediens, mosq; ægra nece consumptus. Quamobrem per totam urbem hic rumor delatus, diligentiam ac integritatem ciceronis in iudicijs rectè seruandis paßim effudit. In qua re nec illud etiam frustra. Vatinius, qui guttur maculosum habebat, in patrocinijs suis asperri quodammodo fuit ingenij, præterea etiam contemnere iudices solitus. Igitur cùm hic aliqua postulasset à cicerone, nec illi cicero conceßisset, sed per moram illa secum uolutaret, dixissetq; ille, Nequaquã ego de his ambigerem cicero, si prætor essem: ad eum cicero, Atqui Vatini, respondit, tantum guttur ego non habeo. Eodem in magistratu cùm Ciceroni bina aut amplius tertia dies superesset, quidam Manilium repetundarum reum apud ciceronem postulauit. Hic Manilius plebis animos sibi conciliauerat, quòd ob Pompeium accusari creditus est: erat enim Pompeio amicitia iunctus. Cùm igitur Manilius ad dicendam causam legitimum dierum tempus exposceret, eam unicam

diem quæ administrationi suæ supererat cicero præstitit: quapropter cùm id grauißimum plebi esset (nam mos erat prætorum reis non pauciores decem diebus dare) tribuni apud sese obnoxium ciceronem citant, Tum cicero ut se audirent deprecatus, Omnibus, inquit, reis quantum mihi à legibus permissum est, semper humanus clemensq; fui, unde turpe existimaram eadem quæ cæteris Manilio non præbuisse: cuius diei potestatem prætor habui, eam rectè Manilio constitui. Ad alium quippe prætorem causam reijcere, uiri non est qui studeat reo opitulari. His ergo dictis mirum in modum mutauit animos plebis. Tribuni plurimas gratias cùm egissent, eum rogant, patronus Manilij defensionem ut assumeret: quod cicero nõnihil etiam ob absentem Pompeium gratè suscepit, ex quo patres missos agens, enixè plebem asseruit aduersus paucos eos ciues, apud quos rerum summa uertebatur, qui inuidia Pompeij æstuabant. Ad consulatum tamen non minus ab his optimis quàm ab omni plebe sublatus, ob discrimen ingens quod hinc imminere reipub. compererant. Cùm enim res urbis quæ sub Sylla mutatæ fuerant, primò desperarentur ut perditæ, deinde partim consuetudine, partim lapsu temporis quandam formam status assumpsisse uiderentur, fuere qui non publico commodo, sed priuatis affectibus ea subuertere mo-

liren

lirentur. Pompeius tum apud Pontum & Armenios exercitum ductabat, unde Romæ ad tumultus sedandos copiæ fermè nullæ. Hi principem sui facinoris habebāt uirum audacia summa, magnis inhiantem, moribus uarium, L. Catilinam, qui præter cætera nefanda scelera, quibus obuolutus erat, hactenus infamiam crimenq; tulerat, quòd filie uirgini se commiscuisset, & cæde fratrē oppreßisset: cuius rei iudiciū timens, Syllæ suasit, ut eum uelut adhuc uiuentem proscriptorum numero adijceret. Hunc igitur ducem cùm scelestis sibi comparasset, & alijs fidem inter sese firmant, & gustu carnium uiri à se mactati. Ab eo pleraque urbis iuuentus corrupta erat: cuique enim uoluptates potius, mulierum libidines, præterea ad omnem luxum aliunde sumptus suggerebat. Ad rebellionem Hetruria omnis, & pleraque pars Galliæ cisalpinæ inclinabatur. Erat & Vrbs ob uarias ac inæquales fortunas, rebus innouandis lubrica. Nam hi clari dignitatib. ac pompa in theatris, in conuiuijs, in uoluptatibus, ambitionibus, atq; in ædificijs ad inopiam redacti: alij cùm diuitijs florerent, ignobiles tum atque infirmi habebantur. Itaq; parum aberat, quin si quis modò fiduciam tantam sumeret, Remp. in sese ægrotam opprimeret. Sed nihilominus cupiens Catilina ad perficienda cœpta tutum quoddam propugnaculum præoccupare, consu-

Historiā Catilinæ exponit, qua sapiētia & virtus Ciceronis omnis sese profert.

latum petit, spem concipiens ut omnino cum C. Antonio consul designaretur: qui uir erat, ut in neutram bonorum siue malorum partem se ducem præbuisset, sed qui alterius potentiã esset sequuturus. Hæc igitur cùm bonorum plerique animis præuiderent, ad consulatum petendum Ciceronem erexere: qui cùm à plebe promptè susciperetur, Catilina à spe decidit, idemq; cum C. Antonio consul declaratur: quod nonnullis admirationi fuit, cùm ex omnibus competitoribus suis aliis, solus Cicero non senatorio, sed equestri ordine paternum genus duceret. His actis Catilinæ cœpta paululum repressa sunt, ac ciuium plerosque latuere. Cæterùm contentiones non paruæ in consulatu Ciceronis exarsere. Nam qui hactenus à Sylla dignitatib. publicis deiecti erant, non imbecilles, non pauci, eas sibi reddi cupidi plebem eniximè asserebant, multa inuehentes aduersus tyrannidem Syllæ. Quæ cùm uera forent, non tamen commodè sub ea tempestate moueri uisa. Ob hanc igitur rem tribuni rogationem tulere, ut decemuiri summo cum imperio crearentur, quibus permissus populi fas esset bona totius Italiæ, totius Syriæ, ac omnium quæ nuper Pompeius populo Rom. comparauerat, uenundare, & in ærarium redigere: præterea damnare quos uellent, eiicere exules, mittere colonias, æs ex publico sumere, exercitum alere, & quot

Decemuirorũ potestas.

quotquot militum placitum esset delectum habere. His inceptis nonnulli etiam clarorum uirorum annuerunt, inter quos C. Antonius Ciceronis collega, quòd ex decemuiris designari non desperaret. Creditum est & hunc consilij Catilinæ haud fuisse ignarum, sed ob æs alienum eam rem non ingratè tulisse. Hoc bonis maximè terrori fuit. Sed extemplò purgauit id Cicero, cùm prouinciam Macedoniam illi decerni iußisset, & sibi Galliam, quam simulatione & Antonij gratia petitam confestim dimisit. Hoc ergo pacto collegam compulit, ut tanquam scenicus quidam mercede conductus, secum alteras pro Rep. susciperet partes. Placato itaque Antonio atque morigero, maiori spei Cicero deditus, aduersus innouandarum rerum autores animum erigit. Igitur frequente senatu rogationem legis dissuadens, adeò qui eam tulissent exterruit, ut rari contra tunc dicere auderent. Verùm cùm cœptis deinde suis uehementius incumberent, & ob id eos ad plebem acciri iußissent, nihil timens Cicero senatum sese sequi iußit: eoq; profectus, non solùm luculentissimæ orationis suæ ui legem abrogauit, sed in cæteris permultis tribunos in pœnitentiam egit, & in sententiam suam traxit. Hic quippe uir maximè omnium urbi ostendit, quantum uoluptatis oratio æquò bonoq; adijciat, & honestum omnino

esse & inuiolabile, si moderato genere dicendi defendatur. Necesse enim qui seriò uersatur in publicis, ut opere adulationi rectum præponat, & oratione seueritatẽ secernat ab utili. Eius eloquentiæ gratiam & in eo quod ipsius consulatu obtigit intellexisse fas est. Nam cùm hactenus in theatris equites commixti plebi spectarent ludos, primus M. Otho eos à plebe disiũxit, eumq; sessum illis in spectacula designauit, quem nunc usq; præcipuum retinent. Quam rem cùm plebs ad ignominiam sibi existimaret, prodeunte in spectaculum Othone, cõtumeliose aduersus illum sibila efferre: tum equites contrà læto plausu illum suscepere. Verùm mox cùm iteratu altius sibilis, & iterum à maiori plausu equitum in iurgia alter in alterũ prodiret, omne id theatrum inhonesta specie completum est. Quare cùm ea nouisset Cicero, plebem in phano Bellonæ ad se uocatam adeò modestè increpuit, monuitq;, ut cùm in spectaculum rediissent, Othoni alacri plausu alluderent, & equitibus de gloria & laude uiri concertarent.

Coniuratio Catilinæ.

Cæterum coniuratio Catilinæ, quæ metu primũ conterrita fuerat, iterum in spem audaciamq; consurgit. Unà igitur conueniunt, aliiq; alios hortantur audacius cœpta aggredi, antequam Pompeius, qui iam ferebatur cum copiis proficisci, urbem attingeret. Maximè autem ueterani milites Syllæ Catilinam incitabant, quo-

rum alij per totam Italiam fugitiui, pleriq; ue rò & hi bellicosissimi per Hetruscas urbes sparsi oppidorum direptiones parataſq; sibi rapinas somniabant. Manilium hi sibi ducem nacti, uirum qui sub Sylla quondam strenuè militauerat ac splendidè, constituêre sese proximis comitijs Catilinæ Romæ affuturos. Nam iterum Catilina consulatum petebat, animi certus in ipso comitiorum strepitu Ciceronem confodere. Portendere fata imminens periculũ uidebantur motibus terræ, fulminibus cœli, dirisq; monstrorum signis. Ipsa ciuium prouidentia cùm latè malitiam morbi agnosceret, non tamen ad comprimendum Catilinam, quòd uir esset nominis splendidi, & magna fultus potentia, audebat. Tandem comitiorum die Cicero commotus, Catilinam in senatum uocat, nunciat quid de coniuratione comperisset. Sed ille existimans plerosq; esse in senatu, qui innouandarum rerum cupidi essent, simulq; uti suã audaciam popularibus ostentaret, leniter Ciceroni respondit: Quid enim mali ago, si duorum corporum, quorum alterum caput habebat, sed ægrum atq; pertenue, alterum sine capite, sed ualidum atque præpotens, his me super imponam? Hæc ænigmata cùm ille in frequentia senatus populiq; dixisset, magis expauit Cicero. Vnde boni omnes, & nonnulli è Romana iuuentute saluti ipsius intenti, ac lateri eius

solicìti,ipsum thorace indutum ac agmine stipatum deinceps è domo in campum educebãt. Ipse commodùm humeris modicè scissa ueste, thoracem paululum ostendebat, imminens sibi periculum innuere uolens. Quare indignatio ciuium in Catilinam accensa, animos ad Ciceronem adiecit, demumq; in ipsis comitiis iterum Catilina à consulatu repulsus est, & Syllanus atq; Murena consules declarati sunt. Nõ paruum deinde post tempus, cùm conscij Catilinæ in Hetruria conuenissent, & inuadendæ urbis iam esset uicina dies, ferè nocte intempesta domum Ciceronis adierere uiri Romanorum primi, atq; potentia freti, M. Crassus, M. Marcellus, & Scipio Metellus. Hi mox pulsatis foribus ianitorem iubent dormientem consulẽ excitare, & eorum aduentum ipsi nunciare. Eius rei causam hanc perhibent. Crasso peracta cœna ianitor nonnullas literas reddidit, quæ illi ab ignoto quodam uiro traditæ erant. Harum aliæ alijs erant inscriptæ, una tantum Crasso, & hæ sine inscriptione reddita. Crassus ergo epistola sua lecta cùm imminentem à Catilina permagnã cædẽ agnouisset, propterea quòd admoneretur ex urbe discedere, cæteras epistolas uti erant obsignatas integrasq; seruauit, & rei nouitate perculsus ad Ciceronem perrexit, cupiens se omni suspicione purgare; quam aduersus sese ex consuetudine Catilinæ Cice-

rò quoque concepisset. His expeditis multa secum meditans Cicero, cumprimùm dies illuxit senatum habuit, palamq; eas omnes literas cui debebantur exhibuit, iussitq; eas in medium recitari. Omnes in unam sententiam uertebantur, insidiarum Catilinæ nunciæ. Post hæc Q. Arrius Romæ nunciat aduersas acies in Hetruria iungi, insidias palàm esse, Manilium ingenti manu iuxta quædam oppida consistere, continuò expectantem atque solicitum ut quicquam tumultus ab urbe prodiret. His cognitis, senatusconsulto summa rerum consulibus datur, ne quid detrimenti respublica capiat: quod non crebrius à senatu agi solitum, sed cùm urgentißimus metus, & grauißimum discrimen imminere uideretur. Ea ergo potestate fungens Cicero, Q. Metello externa mandat, ipse urbis curas assumit, sui non incautus, sed tanta armatorum copia paludatus, ut ab eius stipatoribus pleraque pars fori occuparetur. Cæterùm Catilina diuturnioris moræ impatiens statuit ad Manilium in castra contendere. Cupidus tamen Ciceronem opprimere, C. Cornelium, Marcumq; Cethegum iussit, ut simulantes Ciceronem salutatum adire, tempestiuè eius fores ingrederentur, deinde facta irruptione eum gladijs caderent.

Sed hoc Fuluia nobili genere mulier clàm noctu profecta Ciceroni detexit, eumque com-

commonefecit, ut Cethegũ eiusq; comites præcaueret. Igitur illucescente die hi Ciceronis domũ accedunt, sed monitu Fuluiæ cùm ab ingressu prohiberentur, & indignißimè id ferrent, in ipsis foribus adeò acclamauere, ut in apertam suspicionem palàm prodirent. Tantisper itaq; Cicero in templo Iouis Statoris, quod erectum est iuxta principium sacræ uiæ, quæ palatium respicit, senatum aduocat. Hîc & Catilina frequens aderat, ueluti se eo crimine nudare censuisset, sed adeò creuerat odium ut id frustra tantaret, quippe iuxta eum senatorũ nullus sedere passus est, sed longè quisque auertebatur. Orare etiam incipientem obstrepebant omnes. Demum stans Cicero, illi mandat ut urbem, senatum, seq; ipsum cõsulem præsentia sui liberet. Nam decet, inquit, ut inter orationes nostras & gladios tuos murus urbis medius sit. Quare extemplò Catilina cum trecentorum satellitum comitatu urbem egreditur, sibiq; consularis dignitatis insignia, fasces atq; secures præcedere statuens, infesto agmine in Hetruriam contendit ad Manilium. In huius castra iam fermè uiginti millia uirorum conuenerant, quibus confisus Catilina ambire municipia, & ad defectionem solicitare summo studio nititur. Romæ ergo cùm iã bellum geri uideretur, cum apparatis copijs Antonius ad debellandũ hostem urbe dimittitur.

Cæterum

Cæterum ex ijs qui à Catilina imbuti Romæ supererant, Cornelius Lentulus Surra, uir claro genere ortus, sed qui luxui deditus nuper ob molitiem è senatu fuerat eiectus, cæteros conuenire, audaciam spemq; cœptis præbere. Hic tum erat prætor, sed ut mos oppressorum est ut meliora exoptent, ad cæteras senatorias dignitates mentem adiecerat. Huic Suræ cognomen natum ferunt, quòd dominatione Syllæ cùm quæstor esset, multa rerum publicarum perditè administrauit, consumpsitq;. Quare cũ Sylla id indignè ferret, & administrationis rationem exposceret, ille rem floccipendens in senatũ profectus ridiculè dixit: Rationem mihi reddere non est, sed præbere suram, uti solent pueri qui in ludo sphæræ peccauerint. Ob hoc deinceps Suræ inditum illi cognomen est. Surra.

Hic etiam cùm causæ cuiusdam reus ageretur, & aliquos ex iudicibus largitiõe corrupisset, ex quo bina superante sententia cùm uictor euaderet, frustrà inquit impensum quod alteri iudicum datum est: satis quippe erat si una tantum sententia solutus abijssem. Hunc itaque huiusmodi ingenij uirum licet à Catilina incitatũ, inani etiã spe falsi magi & arioli eluserãt, ficta quædã carmina è Sibyllinis libris canẽtes, quibus portendebatur fato tres Cornelios Romæ monarchas deberi: horum quippe duo uaticinia compleuerãt Cinna & Sylla, tertiũ

uerò

uerò ac reliquũ ſeſe fore ſperabat, qui rerũ eſſet potiturus. Quare neceſſe exiſtimabat cœptis incumbere, neque ſinere ueluti Catilina tarditate uel ocio res perditũ ire. Is dummodo uota perficerentur nihil penſi habere, nihil iniquũ, nihil infandum existimare omnem & quotquot ciuium facultas obtuliſſet, cæde ſtatuerat opprimere, præterea urbem incendere, nemini parcere, niſi Pompeij liberis, quos rapiendos duxerat, & ſeruandos obſides ad Pompeium conciliandum, quem rumor erat, nec is anceps, iam cum magno exercitu aduentare.
Ad hæc patranda noctem primam è Saturnalibus deſignauerant: enſes, ſtuppæ, ſarmanta & ſulphur clàm in domo Cethegi abdita: centum deinde uiros ſtruxerant, totidem urbis loca ſortitos, ut ſtatutam ſibi quilibet partẽ urbis incẽderet, quò paucorũ officio urbs undiq; flãmis cõflagraret. Alij aquarũ ductus obſiſſuri, eorũ iugulationi collocandi fuerant, qui extinguendis incendijs incubuiſſent. Dum hæc aguntur, legati Allobrogũ Romã uenerũt: horum gens cùm rebus minus ſequundis uteretur, grauiter Romanorum iugum ferre uiſa: unde hoc cõſiſi participes coniurationis legatis rem omnem aperiunt, exiſtimantes Allobroges pronos & aptiſsimos fore ad concitãdam uertendamq; Galliam. His legatis ad conciliabulũ quod illic erat, & pariter ad Catilinã litte

ra datæ, quarum in primis libertas patriæ illis promittebatur. In reliquis Catilinã exhortabãtur, ut seruitijs manumißis quamprimum cũ exercitu approperaret. Mittunt præterea cum huiusmodi legatis quendam Titum Crotoniensem, qui literas Catilinæ redderet. Hæc illi. Sed quæ negocia, quæ consilia hominum sunt parum mentis habentium, imò cum uino & mulierculis quæq; tractãtiũ, labore, industria, sobrietate & prudentia quadam singulari eos prosequitur Cicero. Hic multos extra urbem nactus exploratores qui uestigia hominum perscrutarentur, multos habens intra mœnia qui conscij coniurationis erant, ab his data fide publica res Allobrogum cum coniuratis didicit. Igitur his cognitis insidias noctu collocari iussit, à quibus in ipso itinere Crotoniensis circũuentus cùm ipsis literis deprehenditur, ac in potestatem consulis actus. Harum rerum Allobrogum legatos haud ignaros fuisse nõ anceps fama fuit, quinimò clàm consensisse. Cumprimum igitur illuxit dies, Cicero in æde Concordiæ senatum habet, req; patefacta cùm sententias rogaret, uicißimq; senatus inter sese multa dissereret, Iunius Syllanus à nõnullis se audiuisse memorauit, Cethegum aliquando dixisse, tres uiros consulares, & quatuor prætorios occidẽdos fore. Hæc & huiusmodi alia Piso uir consularis asseruit. Post hæc C. Sulpitius prætor

scru-

ſcrutari domum Cethegi iuſſus, perquàm multa ibidem arma, tela miſsilia, enſes, gladioq; recenti munitos acie cōperit. Publica tandem fide data, Titus uti coniuratio omnis ſeſe haberet aperuit. Quare redargutus Lentulus, magiſtratu quo fungebatur (erat enim prætor) ſe abdicare coactus eſt, moxq; purpuream ueſtem qua erat amictus, in ſenatu ponens, atram fortunæ ſuæ congruam induit: deinde is & qui cum eo deprehenſi erant, in liberam cuſtodiam prætoribus traditi. Actis his cùm iam ueſper adeſſet, Cicero ad plebē, quæ multa conuenerat ut ſeriem harum rerum edoceretur, egreſſus, ſingula palàm fecit. Deinde longo ſtipatus agmine, quandam uicini pariter & beneuoli domum ingreditur. Nā in ædibus ſuis, ei deæ quam Bonam nuncupant, muliebres cœtus arcana ducebant ſacra: quotannis enim in domo conſulis, ſiue per eius coniugem ſiue matremfamiliâs, cum uirginibus Veſtæ, eidem Bonæ deæ ſacrificari mos eſt. Eam ergo domum cùm intraſſet Cicero, paruo admodum comitatu præſente, ſecum agitat quid de comprehenſis ciuibus ſtatuendum eſſet. Supplicium quippe ultimum quod illi digniſsimè laturi erant, expaueſcebat, partim pro miti eius ingenio, partim ne uideretur potentia efferri, & crudeliter in tantos cenſere uiros, qui & genere præcipui erant, & in urbe amicitia ualida fruebantur.

cōtrà si molliter in eos animaduerteret, horrebat discrimen ingens, quod hinc emanare posse uidebatur. Si enim lenius morte mulctarentur, existimabat eos non modò non quieturos, sed in omnem audaciam inflammandos, ueteriq; nequitiæ iracundiam addituros. Præterea ne idem ipse mollis aut iners censeretur, qui tamen à plerisque audacißimus saluti publicæ habebatur. Hæc cùm secum uersaret cōsul, inter domestica sacra hoc portentum ostenditur: ab ara quidem sacrorū in qua iampridem sopitus erat ignis, è cineribus ac fomentorū reliquijs, longa & pura quædam flāma subitò emicuit. Tum cæteris perterrefactis, Vestales uirgines mox iussere Terentiam uirum conuenire, iubereq; ut pro patria non dubitaret ea perficere quæ mente uolutaret, ceu præsens dea ingens lumen ad illius gloriam, salutemq; polliceretur. His commota Terentia, quæ non inertis ingenij, sed audax & ambitiosa erat, & ut ipse inquit Cicero, curarum reipub. ab ipso magis participās, quā ipse ab ea domesticarū, singula uiro dixit, eumq; in coniuratos accendit. Eadem & Q. fratre admonuit: eadem & P. Nigidius, uir studiorum philosophiæ inter cæteros comes, cuius opera Cicero in multis & arduis reipub. negocijs usus est. Igitur die postera frequente senatu cùm de supplicio deprehensorum differetur, primus

Syllanus sententiam rogatus, ultimũ, inquit, deprehensis supplicium deberi. Idẽ & reliqui censent, donec ad C. Cæsarem, qui postea Dictator est uocatus, peruentum est. Hic cùm iunior iamiam futuræ suæ magnitudinis habe ret semina, & spe simul & opera eã ingressus uiam, quæ res Romanas in monarchiã egit, cæteros quippe latuit, sed Ciceroni suspicioni plurimæ fuit, non tamen ut in occasionẽ deprehendendi uenisset. Fuere qui dicerent, cùm iamiam fermè deprehensus huius criminis reus à cõsule esset, clàm subterfugisse. Alij ciceronem quæ de cæsare nunciarentur spontè omisisse, amicorum cæsaris metu potentiaq; cõmotum. Quippe singulis constabat, eos potius cautam salutis cæsari fore, quã cæsarẽ illis pœnæ. Cùm ergo dicendi ordo cæsarem posceret, stãs ille, nõ occidendos captiuos cẽsuit, sed pecunias eorum publicandas, ipsosq; per municipia Italiæ, uti placitum esset consuli, donec catilinam expugnatum acciperent, in liberis custodijs te nendos. Hæc sententia cùm mitior uideretur, & orator ad dicendum facundißimus foret, ipsi ciceroni scrupulũ non paruum iniecit. Vnde palàm in utranque sententiã nixus est, & priorem Syllani & ultimã cesaris asserẽs. Verùm qui fruebantur ciceronis beneuolentia, cogitantes sententiam Cæsaris magis in rem fore consulis, quòd minus esset subiturus

inuidiæ, posteriori sententiæ innitebantur. Quare Syllanus uersus stãs iterũ pro rostris, se, inquit, de nece comprehensorũ haud censuisse, cùm uiro senatorio ultimũ supplicium carcerem existimaret. Huic sententiæ Catullus primum contradixit, deinde Cato, qui uehementi oratiõe prorumpens in suspicionem Cæsaris, omnem senatum iracundia simul & indignatione repleuit. Quam obrem necis supplicium in captiuos decretum est. Publicationi autem bonorum restitit Cæsar, rem indignam ratus, quòd repulsa miti atque humaniori sentẽtia, ei qua una indignißima foret, iniiterentur. Sed uim cùm aduersarij adhiberent, Cæsar ad sese defendendum tribunos aduocat. Atij propterea nihilum moti sunt. Tum consul mediũ se ingerens, missa bonorum publicatione, in necem deprehensorum ciuium cum senatu diuertitur. Non enim eodem loco detinebantur, sed prætores alius alium captiuos habebat. Primùm è palatio consul Lentulum sumit, eumq; per uiam sacram mediumq; forum adducit. Optimates adhuc urbis telis muniti circa consulem agi, plebs horere atque præterire silentio, iuuentusq; maximè metu atque stupore terreri, ueluti illi solutis quibusdam rerum omnium summam ad ciues paucos acturi uiderentur. Forum egressus consul, cùm ad carcerem uentũ esset, tradit lictori Lẽtulũ, eumq; strãgulari

iußit: deinde Cethegum, paßimq; cæteros coniurationis deprehensos. His perfectis rediens Consul, cùm in foro nonnullos ex coniuratis prospiceret, qui tantorum ignari conuenerant, noctem soliciti expectantes, spei pleni captiuos sese diripere liberareq; posse: ad eos uersus uoce sublimi, Vixerunt, inquit. Eo enim loquendi ritu utebantur qui malitiam infaustæ cædis uocabuli uitabant. Iam uesper aduenerat, cùm consul è foro domum repetit. Cæterum deinceps non solito silentio ciuium agi, non eo comitantium ordine, sed festiuo clamore ac omnium plausu qui obuiam fierent, liberator & conditor appellatus. Funalia præterea per urbis uicos elucere, lāpades, faces tedæq; in foribus figi: è speculis paßim prodire mulieres in præconiũ spectaculumq; uiri singulari, quadam optimorum pompa domum elatè repetentis. Horum plerique qui maxima etiam bella confecerant, triumphis ornati, ac non parum maris terræq; potiti, inuicem faßi sunt, populum multis tempestatis suæ imperatoribus ducibusq; ex diuitijs, ex spolijs, ex potentia parta, finibusq; propagatis obnoxium: at suæ libertatis sueq; salutis gratias soli Ciceroni deberi, qui ex tam ingenti periculo urbem eripuisset. Nec enim imminentia scelera purgasse, non affecisse meritis supplicijs scelestos, adeò mirum uideri, sed quod hoc incendium

omnium

omniū maximū cū emersisset, hactenus minimo conatu, nulla seditione, nullo tumultu extinxisset. Nam Catilina cæteriq; qui ad eum in castra confluxerant, simul ut accepere quæ in Lentulum Cethegumq; & cæteros patrata essent, cœpere protinus labi, ac inita cum Antonio pugna funditus cum omnibus eorum copijs deleti sunt. Fuere qui hæc obtrectarent, asserentes Ciceronem ea perperàm machinatum esse, ducem habentes Cæsarem, mox præturam initurum, ac Metellum & Bestiam tribunos militum designasse: quippe hi diebus adhuc paucis Cicerone consulatum gerente, cùm magistratum inissent, Ciceronem orare pro concione rostris impeditis prohibuere, affirmantem se non aliter rostra dimissuros, quā de abdicando magistratu relaturum se ille polliceretur. Tum hoc solum simulans se facturum Cicero rostra conscendit, factoq; silentio nouum quoddam atq; priuatum præbuit iusiurandum: patriam utiq; se liberàsse, ac imperij Romani salutē seruasse. In hæc iurauit propémodū omnis plebs. Quare Cæsar & qui cum eo in Ciceronem conspirauerant, magis commoti, alias illi turbas comminantur, attuleruntq; rogationem ut cum exercitu Pompeius euocaretur ad opprimendā potentiā Ciceronis. Sed nonnihil Ciceroni ac uniuersæ reipublicæ M. Cato conduxit, qui tribunatus uiribus fultus

Preclarū facinus ĩgẽs inuidia secuta.

æqua licet potestatis licentia, ampliori tamen dignitate instituit: facilè enim cuncta soluit, & ciceronis consulatum adeò pro rostris extulit, ut ciceronem honoribus omnium maximis dignatus sit, illum patrem patriæ appellans, quod cognomen primum ex hac catonis oratione ciceroni inditum, apud cæteros emanasse perhibetur. His atque huiuscemodi rebus cicero permagnam sibi uim comparauit.

Amplissima Ciceronis laus.

Sed magnæ inuidiæ patuit, nullo quidem turpi aut indigno suo facto, sed quòd laudibus continuis sese efferens, gloriaq; se semper exornans molestus cæteris esset. Non enim frequentia ulla senatus populiue, non iudicum, aut curia ulla conuenerat, in quibus non catilinæ atque Lentuli rumor obstreperet. Libros præterea huiuscemodi laudibus suis compleuit. Vnde ipsius orationem dulcissimam & omni refertam suauitate, grauem ac molestam reddidit, ueluti ex indigno quodam fato sibi continuò id fastidium adesset. Tamen licet hac immoderata flagraret ambitione, aduersus neminem inuidia inuectus est. Laudum quippe liberalissimus fuit uel eorum qui antea uel sua tempestate floruissent, ut ex ipsius scriptis aduertere fas est. Memorantur multa circa id ab ipso iucundè prolata. Aristotelem flauium esse inquit auri præfluentis. De dialogis Platonis ait: Si Iupiter oratione uteretur, eum nō aliter quàm

De aliena laude præconia.

quàm Platonis dialogis locuturum. Theophrasti orationem singulares delitias uocabat. Orationum Demosthenis interrogatus ecquæ optima sibi uideretur: longißima, inquit. Vnde qui Demosthenem dicendo effingere cupiunt, hanc Ciceronis uocem inuadunt, qua alicubi in eius epistolis ad domesticos quosdam suos est usus, quibusdam orationum suarum locis Demosthenem se excitasse. Verùm inter cæteras laudes, quibus plurimis in eum uirum usus est, id maximum & omni admiratione dignum, quòd eas orationes in quibus summam diligentiam habuit, Philippicas in Antonium Demosthenis uerbo nominauit. Omnium qui eius ætate aut eloquentia, aut doctrina præstitissent, extitit nemo quem non unicè diligeret, & aut scribendo, aut orando celebriorem redderet. Cratippo Peripatetico operam dedit, ut à Cæsare iam rerum potito Romanus ciuis adscriptus foret. Areopagitarum senatui etiam persuasit, ut illum Athenis degere decernerent, eosq; impulit ut eum orarent iuniorum studijs immorari, ueluti qui eam urbem splendidè esset exornaturus. Eiusdem etiam epistolæ quædam ad Herodem sunt, itemq; ad filium aliæ, iubentes ut cum Cratippo philosophiæ operam daret. Gorgiam rhetorem filij consuetudine prohibuit, quòd eum adolescentem ad

uoluptates & potus alliceret. hæc una ex epistolis suis græcis. Itemq; ad Byzantium Pelopem altera extat, quas iracundia quadam scripserat: in prima dignißimè Gorgiam increpans, quòd mollem ac lasciuam uitam ageret: in altera Pelopem improbat, quòd adeò deiectioris animi foret, ut honores quosdam à Byzantijs oblatos decerni sibi neglexisset. Hæc liberaliter licet, & quadam ubertate linguæ, quandoq; tamen modestiam excessere. Numatium enim cùm è iudicio eum eripuisset, quòd ille uictoria elatus Sabinum domesticum atq; familiarem suum reum ageret, tanta iracundia adorsus est, ut aduersus eum diceret, Tu ergo Numati tua opera euasisti? an quòd ipse multas tenebras in curia circunfudi? M. Crassum pro rostris laudans cùm uoto potitus esset, post dies paucißimos eundem acriter probro laceßiuit. Vnde cùm diceret Crassus, Non hoc in loco me nuper extuleras? Et certè respondit, declamandi gratia uili materia orationem exercens. Cùm aliquando diceret Crassus, neminem ex Craßis Romæ diutius annis sexaginta uixisse: mox in huius dicti pœnitentiam inductus cùm subderet, quid ad hæc? tum Cicero, Tam blandè, inquit, morem concioni geßisti, quòd Romanos noras id libenter audituros. Cùm retulisset Crassus Stoicos sibi placere, quoniam bonum uirum diuitem esse ostenderent: Vide

Sales & ioci.

(in-

(inquit Cicero) ne illud magis, Omnia in sapiente sita esse. Auaritiæ enim notabatur Crassus. Cùm alter filiorum Craßi qui cuidam nomine Digno persimilis erat, & ob id genitrici turpem iniecerat maculam, quòd Digno conciliata fuisset, apud senatum probè & cum laude perorasset, interrogatus Cicero quid de Digno censeret, Dignus quidem Craßi est. Profecturus in Syriam Crassus Ciceronem optauit beneuolum sibi quàm aduersarium magis relinquere: ergo mutuæ conciliationis gratia Ciceronem adorsus, apud ipsum uelle cœnare se dixit: quo familiarius acto, post dies paucos cùm quidam è domesticis Ciceronis obuiam facti nunciarent, Vatinium uirum male Ciceroni conciliatum spopondisse se in eius amicitiam atque gratiam rediturum: Nunquid, respondit, & Vatinius apud nos cœnare uult? Aduersus itaq; Crassum talem se Cicero præbuit. Vatinium uerò quòd strumis tumidum guttur haberet, cùm quandam oraret causam, oratorem appellauit inflatum. Hunc Vatiniũ cùm Cicero accepisset uita functũ, atq; paulò pòst cũ manifestius nosset eum uiuere, Male, inquit, pereat qui male mentitus est. Decreuerat Cæsar ut militib. agri Campani diuiderentur, sed cùm in senatu pleriq; id ægrè ferrent, & L. Gellius uir iam senio confectus, hoc se uiuente non perpessurũ

assereret: Expectemus, inquit Cicero, longam enim dilationem non patitur. Vir quidam Octauius Libya (ubi aurem perforare mos est) oriundus dicebatur: cùm ergo in quadam causa se non audire Ciceronem recitãtem diceret, Atqui aurem, inquit, bene foratam habes. Dicẽte Metello Nepote Ciceronem patrocinio suo plures occidisse quàm liberasse: Fateor, inquit, apud me plus esse fidei quàm facundiæ. Adolescens quidam qui medicata placenta patrem peremisse insimulabatur, tenerè elatus, se Ciceronẽ probris impetiturũ esse iactauit. Tum Cicero, hoc, inquit, malo quàm placentis. Publius Sextius cũ Ciceronẽ cum patronis quibusdã alijs, causæ cuidam adiunxisset, & perorare solus uellet, cognito quòd mox foret à iudicibus absoluendus, cùm iam sententia ferretur, ad eum uersus Cicero, Fruere hodie, inquit, Sexti tempore, nam die crastina priuatus futurus es. P. Cottã rudis ac tardi ingenij uirum se iuridicum profitentem, Cicero aduocatione quadam apud iudices aduocarat in testem: sed cùm ille se nihil scire diceret. fortè, inquit Cicero, de legibus interrogari te putas. Metello Nepote sæpenumero in quadam altercatione dicente, quis est pater tibi? respondit Cicero, Responsionem hanc mater tua tibi grauiorem effecit. Ferebatur enim Metelli mater impudicè uixisse. Hic etiam Metellus tantæ

leni-

seuitatis atq; inconstantiæ fuit, ut tribunatus sui magistratũ linquẽs ad Pompeiũ in Syriam nauigaret, moxq; ab eodem inconsultior atq; incõstantior rediret. Quare Philagrum praeceptorem suum cùm sepeliuisset, & diligenter sepulchro marmoreo coruum iussisset incîdi, Hoc rectius facis, inquit Cicero, nam hic te uolare magis quàm dicere docuit. M. Appius cuiusdam defensionis suæ proœmio, memorabat clientem à se precibus summis suam diligentiam, facundiam, atque fidem petĳsse. Tum Cicero, Næ tu igitur homo ferreus es, qui tam nihil amici postulatis respondes. Verum in maleuolos siue aduersarios his uti scommatis oratoris est, at in alios ioci gratia eadem, uti se casus obtulerat, effudisse, Ciceroni non paruam conflauit inuidiam. Ac horum pauca perstringam. Marcum Aquilium binos habẽtem generos, ambosq; exules, apellabat Adrastum. Lucio Cotta uiro uini auidissimo administrante censuram, ipse consulatũ petens, cùm è labore sitiens circunstantib. undiq; comitibus suis clàm biberet, Non iniuria timetis, inquit, ne censor mihi succenseat, quòd aquã bibo. Voconio tres secum filias inuenustissimas ducenti obuiam factus, Phœbo, inquit, hic inuito natos seminat. M. Gellius, quem anceps erat rumor non ortũ parentibus liberis, cùm magna ac sublimi uoce quasdã literas in senatu

Ioci amarulentiores & reprehensi.

reci

recitasset, Ne miremini, inquit Cicero, nam & hic unus est eorum qui proclamauerunt. Faustus Sylla dictatoris Syllæ filius cùm paternas substantias dilapidasset, & grandi ære alieno opprimeretur, uitium proscripsit. Tum Cicero, Hanc quàm paternã proscriptionem malim. Sic igitur plerisq; oneri Cicero fuit, ut Clodius factionis aduersus eum conspirarit. Eius factionis tale initium fuit. Erat Clodius uir claris parentibus natus, tum quia ætate iunior, & dignitate præstans, & audacia. Is cùm amore Põpeiæ Cæsaris coniugis flagraret, clàm eius domum ingressus est, ueste ac habitum psaltriæ indutus. Muliebres enim cœtus tum in æde Cæsaris sacrum illud arcanum inaccessum omnino uiris agebant: uirilis itaq; sexus aderat nullus. Spe autem latendi cœtum adductus Clodius, ob adolescentiæ suæ formam genasq; nondum pubentes, turbæ immixtus ad Pompeiam ingreditur. Sed cùm noctis tenebræ, & ædis permagnæ aditus ignarum illum agerent ac inuium, errore domus palàm captum, quædam Aureliæ matris Cæsaris pedissequa illi obuiam facta nomen rogat: loqui coactus Clodius, se Pompeiæ pedissequam inquit, & è cœtu Auram nomine quærere. Tum illa uiri uoce intellecta territa proclamat, sociasq; aduocat. Reseratis foribus adsunt illæ, & scrutantes singula, Clodium comprehenderunt in pedissequæ eius

Clodianæ factionis origo.

tella cui occurrerat fuga progressum. Hac re uulgata, Cæsar Pompeiam dimisit uxorem, ut Clodium accusaret. Erat Clodio Cicero amicitia iunctus: nam eius opera tam in ceteris quàm ad præsidium sui capitis in coniuratione Catilinæ impensissimè usus fuerat. Sed cùm inniteretur Clodius apud iudices probare, sese die patrati sceleris in remotissimis ab urbe locis diuertisse, Cicero aduersus ea testatus est, asserens eum tunc se domi conuenisse, & quod certissimum erat, seriò secum colloquutum. Creditum est Ciceronem non tam ex re ipsa id testatum, quàm quòd Terentiæ coniugi se purgatum uoluisset. Ea enim æstuabat odio Clodij, ob eius sororem Clodiam, quæ aspirare ad nuptias Ciceronis uidebatur, conciliatione ac opera Tullij, in primis familiaris ac domestici Ciceronis. Hic enim frequentiori consuetudine salutandi atque conueniendi Clodiam (non enim habitabat procul) eius rei Terentiæ suspicionem iniecit. Quare Terentia cùm difficilis esset ingenij, & sui cõiugis facilè princeps, uirum inflammauit, impulitq; ut in Clodium testaretur. Ad hoc nõnulli boni ac præcipui uiri, periuria, largitiones, uersutias, corruptiones pudicarũ in eundẽ testati sunt. Lucullus ancillas in mediũ duxit, quæ affirmarent Clodium cùm apud se domi habitarent, iuniori sorori commiscuisse. Rumor præterea percre-

buerat

buerat eundem etiam se coniunxisse reliquis binis sororibus suis, quarum Martius rex Terentiam habebat uxorem, alteram Metellus Celer, Quadrantiam cognomine, quòd quidam ex his qui eam amabant pro argenteis in illius loculum æreos nummos immisisset. Est enim nummus ex ære minutißimus, quem quadrantem uocant. Hæc inter cæteras sororum certiori fama Clodium urgebat. Dum ea gererētur, animi plebis nōnihil aduersus eos qui in Clodium testati essent ostendebantur. Vnde perculsi metu iudices, se muniere præsidijs: eorumq; nonnulli cùm sententias ferrent, confusis characteribus literarum tabellas protulere. Non tamen plures hæ fuerunt quæ Claudiū liberarunt. Rumor fuit largitionē his intercessisse. Vnde Catulus obuiam iudicibus factus, per quam rectè, inquit, iudices præsidium postulastis, timentes scilicet ne quis uobis argentum abriperet. Clodius etiam cùm Ciceroni exprobraret quòd ipsius testimonium apud iudices nihil fidei habuisset, id responsum accepit: Mihi enim, inquit Cicero, quinque & uiginti iudices fidem præbuere, tot enim sententiæ te damnarunt: tibi uerò triginta non credidere: antè quippe liber ab his ipsis non euasisti, quàm precium solueres. Atqui interrogatus Cæsar cur repudiasset uxorem, cùm adulteriū non assereret: Nam decet, inquit, Cæsaris to-

rum

rum non tantùm crimine, sed & criminis suspicione carere. Absoluto itaque ab eo reatu clodio, moxq; designato tributo plebis, animum aduersus ciceronem iniicit, omnia simul mouens, omnesq; ciues simul in illum incitans: quippe plebis animos, quòd obsequiosum illis magistratum suum præberet, in sententiam suam allexit. Præterea utriq; consulum non mediocres prouincias decreuerat, Pisoni Macedoniam, Gabinio Syriam, multosq; qui priuati hactenus uixerant, ad publicos honores acciuit. Circunseptus ipse ualidißimis seruorum & familiarium copijs incedebat: præter hæc triumuirorum, qui tum in urbe plurimũ poterant. Crassus palàm ciceroni aduersari, Pompeius utriq; blandiri, cæsar expeditioni aduersus Gallos intendere. Trepidus ergo cicero licet beneuolentiam cæsaris desperaret, eumq; ob rem catilinæ sibi existimaret infensum, tamen metu coactus ab ipso impetrat uti secum iret legatus in Galliam. Eo pacto intelligens clodius ciceronem suum subterfugere tribunatum, cum eodem beneuolentiam simulat, atque in Terentiam omnem huiusmodi dißidij causam iniicit: in illius memoriã incidens, non nisi piè ac clementer in eum loquebatur, ueluti secum non odio, sed omni humanitate flagraret. Sic ergo ea dißimulatione metu ciceronẽ oĩno liberat. Quare cicero existimãs

se tribuno

se tribuno conciliatum, legationem Cæsari pactam abnegat, seq; ad publica uertit. His igitur incensus Cæsar Clodium aduersus Ciceronem prouocat, Pompeiumq; ferè à Cicerone semouit. Præterea in Ciceronem testatus est, contra fas atq; maiorum leges Lentulum ac Cethegum cæterosq; absq; iudicio damnatos cæsos esse. Id enim crimen in Ciceronem delatum est. Quare actus in iudicium Cicero huius criminis reus, nec à mediocris potentiæ uiris oppressus, uestem atram assumit, & profluente coma plebem orare, & supplex ambire cogitur. Tum per urbis uicos undique factus obuiam illi Clodius, uiris comitatus in omnẽ audaciam atque contumeliam pronis, uicem Ciceronis illudere, & turpiter gestum illius omnibus probris urgere, interdum etiam lutum lapidesq; iactantes supplicationibus illius obstrepere. Cum Cicerone quãplurimi, omnis ferè multitudo equestris ordinis, uestes commutauit. Præterea uiginti propémodum millia iuuẽtutis Romanæ (non enim minor erat horum numerus qui illi aßistebant) promißis etiã comis paßim per urbem preces effundere. Senatus erat frequens, ut decerneret populum uestem ueluti ex publica mœstitia mutare: sed consules cùm diuersa sentirent, præterea Clodius cùm circa curiam armatus satellitibus omnia terrore repleret, è senatu prorupere nonnulli ordinis sena

Fortunæ inclinatio.

senatorij, qui laceris indumentis tumultus speciem dedere. Deniq; cùm neq; misericordia neque pudor quicquã ualuere, quin oporteret ciceronem aut exulem fieri, aut ferro rem decerni, ad Pompeij auxilium itum est, qui consultò ab urbe semotus iuxta Albanum agrũ spontè diuerterat. Ad eius opem implorandam primò Piso ipsius gener profectus est, pòst ipse. sed cũ eum præsentiret adesse Pompeius, eius conspectum minimè pertulit. Nam graui ipsius uiri pudore opprimebatur, qui modò duas contentiones atq; certamina sui gratia subijsset, multaq; pro repub. iuxta sententiã administrasset. Cùm ergo esset cæsaris gener, ueteres gratias ciceroni repetenti negauit, egressusq; postico colloquium ciceronis minimè pertulit. Quare proditus à Pompeio cicero, nudus ac derelictus ad opem cõsulum profugit. Gabinius animo indefesso & pertinaci ad ferenda singula ciceronẽ impellere, contrà Piso illum hortari uti desisteret à cœptis, ut furori tribuni cederet, ut temporum uicißitudines ferret, ut in tantis seditionibus quæ ex ipsius capite urbi emergere posse uidebantur, iterum patriæ salus fieret. His permotus cicero, necessarios suos quid salubrius acturus sit consulit. Lucullus eum manere ueluti demum uicturũ censebat, alij ipsum abire, quòd mox sedata rabie clodij, populus eius desiderio esset flagraturus. Hæc eadem cicero ipse

approbans, Palladis signum quod domi locatũ non paruo tẽpore summũ in modum coluerat, in Capitolio obtulit, idq; subscripsit: Palladi Romæ custodi. Hoc peracto extẽplò comites ex beneuolis atq; familiaribus suis nactus, circiter noctẽ mediã urbem egreditur. Deinde per Lucaniam iter agens, Siciliã attingere statuit. Interea exitus eius cũ Romæ patefieret, fugæ criminatur, atq; damnatur à Clodio, ac aqua & igni interdictus, néue intra quingẽta milliaria Italiæ tecto susciperetur, edictũ est. Verũ cæteri hoc post gratiã Ciceronis habentes, maximè ipsum uenerari, & longa profusi humanitate eum gratissimè prosequuti sunt. Sed apud Hipponẽ Lucaniæ ciuitatẽ, quam nunc Vibonẽ uocãt, Vibius uir Siculus, qui in plurimus Ciceronis beneuolẽtia fretus esset, & in eiusdẽ etiã consulatu ad ædilitatẽ euectus, hospitio eum repulit, seq́; illicò eum delaturum in crimen asseruit. C. item Virginius prætor hactenus Ciceronis opera non mediocriter usus, iussit eum omnino ab insula prohiberi. Quamobrem affectus his Cicero, properè Brundusium petit. Inde Dyrrhachium uento sequundo nauigãs, mutato in ipso itinere cœlo regressus fertur, moxq; die proxima soluta iterum puppi uoto potitus est. Traditur cùm Dyrrhachij littus attingeret, exonerata puppi terræmotum hiatumq; pelagi extitisse, ex quibus ab ariolis intellectum est, exi

Exilium odio conflatum, & perfidia ueterum amicorum.

est, exilium non diuturnum ipsi fore: mutationem nanque fortunæ eius his signis portendi constare sibi asserebant. Verùm licet à plerisq; beneuolentiæ gratia salutaretur, licetq́, Græcorum urbes certartim honore summo ipsum dignarentur, subtristis tamen & mœstus uitam agebat, & ueluti qui insano quodam amore torqueretur, persæpe ad Italiam oculos flectens, ita tenuis, ita sua dignitate eiectus uidebatur, ut existimaret nemo uirū in primis eruditum, ac tot in studijs literarum obuersatum eum extitisse: tametsi sæpe philosophos orabat, ne se rhetorem, sed philosophum appellarent. Aiebat enim philosophiam ob seipsam, sed oratoris facultatem non nisi quantum forensibus negocijs necessarium fuisset, se complexū. Arduum quippe & ingenti gloria dignum animorum affectus secludere, multarumq; rerum paßiones euellere, cùm in negocijs ciuilibus multa consuetudo, ac familiaritas multa fuerit: nisi adeò quis consultò uixerit, ut in his quæ gerēda sunt, ita omnino extra feratur, ut negociorum non affectuum particeps sit. Cæterùm Clodius eiecto Cicerone, incendio tradit eius uillas, incendio dat eius domum, ibiq́; Libertatis templum erigit. Reliquas uerò bonorū suorū substantias hastæ subijcit, quæ licet per integros dies aßidua uoce præconis pronunciarentur, tamē nemo inuētus est qui rei cuiusquā

Exilium ut tulerit.

 foret

foret emptor. Hæc igitur indulgentia elatus Clodius, primatib. urbis terrori factus, uallatusq; à plurimis è plebe uiris in omne facinus atq; probrum erumpere paratissimis, animum in Pompeium uertit, quædam illius acta quæ in exercitu nuper ædiderat, scindens. Quare Pompeius ægrè id ferens, se torquere quòd Ciceronem exulem fieri passus esset, menteq; mutata de illius reditu cum necessarijs suis agitat. Sed obsistente his Clodio, placuit Senatui nihil sancire, nihilue publicum agere, donec Ciceronis reditus statuatur. Igitur cùm consules qui Lentuli & Cethegi ac sociorum asserebant causam, diuersa molirentur, orta seditio adeò inualuit, ut tribuni de foro saucij abirent, & Quintus Ciceronis frater extrema passus inter cadauera fusus latuisset. Hinc animi plebis cœpere flecti, primusq; Annius Milo tribunus ausus est Clodium ui ad iudicium trahere. Ad Pompeium plebei permulti, præterea è municipijs non pauci confluxere, quib. circumseptus ipse sublato illo foro Clodio, ad ferendam sententiam de reditu Ciceronis ciues conuocat. Fertur populum nihil unquam tanto omnium consensu statuisse. Decreuit præterea senatus, certans non inferior esse illi beneficio, omnes ciuitates quæ Ciceronem in exilio fouissent, ornare laudibus, domumq; ac uillas quas Clodius combusserat, ære publico reparari. Itaque decimo

Incredibili cum gloria ab exilio reuocatur.

exilij

exilij sui mense redit cicero, cui singulorum tanta lætitia, tanto ciuium studio obuiam itũ est, ut quod ab ipso memoratur, se Romam Italiæ humeris reportatum, res ipsa superauerit. crassus etiam, qui antequã cicero exul fieret, infensus illi fuerat, lætis animis ipsi occurrens, in amicitiam redintegratus est: licet hoc gratificaretur filio Public, qui ciceronis amore æstuabat. Paruum deinde post tempus cùm obseruasset cicero clodium abesse Roma, plurimis comitatus uiris in capitolium profectus, tabulas tribunitias, in quibus ea quæ clodius magistratu suo administrarat seruabantur, eiecit. Quod cùm clodius quereretur, instabat cicero, illum asserens contra leges ex ordine patritio tribunatum adijsse, ob idq; nihil administrationis illius esse ualidum. Sed permotus ijs cato ciceroni instat, non gratia (uti ferunt) clodij, sed rem indignam grauemq; atq; uiolentam reipub. ratus, tot decreta, cunctasq; administrationes publicas senatum incassum reducere, in quibus erant acta, quæ idem ipse quæstor cypri atq; Byzantij egerat. Ab ea igitur spe deiectus cicero, paululum aduersus catonem sensit, non ut in apertum odium itum sit, sed uti mutua beneuolentia obscurius usi forent. Post hæc Milo clodium cõfodit, reusq; parricidij actus, patronum sibi ciceronem constituit. Verùm timẽs senatus ne ex periculo Milonis clari

recitasset, Ne miremini, inquit Cicero, nam & hic unus est eorum qui proclamauerunt. Faustus Sylla dictatoris Syllæ filius cùm paternas substantias dilapidasset, & grandi ære alieno opprimeretur, uitium proscripsit. Tum Cicero, Hanc quàm paternã proscriptionem malim.

Clodianæ factionis origo. *Sic igitur plerisq; oneri Cicero fuit, ut Clodius aduersus eum conspirarit. Eius factionis tale initium fuit.* Erat *Clodius uir claris parentibus natus, tum quia ætate iunior, & dignitate præstans, & audacia. Is cùm amore Põpeiæ Cæsaris coniugis flagraret, clàm eius domum ingressus est, uestẽ ac habitum psaltriæ indutus. Muliebres enim cœtus tum in æde Cæsaris sacrum illud arcanum inaccessum omnino uiris agebant: uirilis itaq; sexus aderat nullus. Spe autem latendi cœtum adductus Clodius, ob adolescentiæ suæ formam genasq; nondum pubentes, turbæ immixtus ad Pompeiam ingreditur. Sed cùm noctis tenebræ, & adis permagnæ aditus ignarum illum agerent ac inuium, errore domus palàm captum, quædam Aureliæ matris Cæsaris pedissequa illi obuiam facta nomen rogat: loqui coactus Clodius, se Pompeiæ pedissequam inquit, & è cœtu Auram nomine quærere. Tum illa uiri uoce intellecta territa proclamat, sociasq; aduocat. Referatis foribus adsunt illæ, & scrutantes singula, Clodium comprehenderunt in pedissequæ eius*

tella cui occurrerat fuga progressum. Hac re uulgata Cæsar Pompeiam dimisit uxorem, ut Clodium accusaret. Erat Clodio Cicero amicitia iunctus: nam eius opera tam in cæteris quàm ad præsidium sui capitis in coniuratione Catilinæ impensissimè usus fuerat. Sed cùm inniteretur Clodius apud iudices probare, sese die patrati sceleris in remotissimis ab urbe locis diuertisse, Cicero aduersus ea testatus est, asserens eum tunc se domi conuenisse, & quod certissimum erat, seriò secum colloquutum. Creditum est Ciceronem non tam ex re ipsa id testatum, quàm quòd Terentiæ coniugi se purgatum uoluisset. Ea enim æstuabat odio Clodij, ob eius sororem Clodiam, quæ aspirare ad nuptias Ciceronis uidebatur, conciliatione ac opera Tullij, in primis familiaris ac domestici Ciceronis. Hic enim frequentiori consuetudine salutandi atque conueniendi Clodiam (non enim habitabat procul) eius rei Terentiæ suspicionem iniecit. Quare Terentia cùm difficilis esset ingenij, & sui cõiugis facilè princeps, uirum inflammauit, impulitq; ut in Clodium testaretur. Ad hoc nõnulli boni ac præcipui uiri, periuria, largitiones, uersutias, corruptiones pudicarũ in eundẽ testati sunt. Lucullus ancillas in mediũ duxit, quæ affirmarent Clodium cùm apud se domi habitarent, iuniori sorori commiscuisse. Rumor præterea percre-

buerat

rum non tantùm crimine, sed & criminis suspicione carere. Absoluto itaque ab eo reatu clodio, moxq; designato tributo plebis, animum aduersus ciceronem inijcit, omnia simul mouens, omnesq; ciues simul in illum incitans: quippe plebis animos, quòd obsequiosum illis magistratum suum præberet, in sententiam suam allexit. Præterea utriq; consulum non mediocres prouincias decreuerat, Pisoni Macedoniam, Gabinio Syriam, multosq; qui priuati hactenus uixerant, ad publicos honores acciuit. Circunseptus ipse ualidißimis seruorum & familiarium copijs incedebat: præter hæc triumuirorum, qui tum in urbe plurimũ poterant. Crassus palàm ciceroni aduersari, Pompeius utriq; blandiri, cæsar expeditioni aduersus Gallos intendere. Trepidus ergo cicero licet beneuolentiam cæsaris desperaret, eumq; ob rem catilinæ sibi existimaret infensum, tamen metu coactus ab ipso impetrat uti secum iret legatus in Galliam. Eo pacto intelligens clodius ciceronem suum subterfugere tribunatum, cum eodem beneuolentiam simulat, atque in Terentiam omnem huiusmodi dißidij causam inijcit: in illius memoriã incidens, non nisi piè ac clementer in eum loquebatur, ueluti secum non odio, sed omni humanitate flagraret. Sic ergo ea dißimulatione metu ciceronẽ oĩno liberat. Quare cicero existimãs

se tribuno

se tribuno conciliatum, legationem Cæsari pactam abnegat, seq́; ad publica uertit. His igitur incensus Cæsar Clodium aduersus Ciceronem prouocat, Pompeiumq́; ferè à Cicerone semouit. Præterea in Ciceronem testatus est, contra fas atq; maiorum leges Lentulum ac Cethegum cæterosq́; absq; iudicio damnatos cæsos esse. Id enim crimen in Ciceronem delatum est. Quare actus in iudicium Cicero huius criminis reus, nec à mediocris potentiæ uiris oppressus, uestem atram assumit, & profluente coma plebem orare, & supplex ambire cogitur. Tum per urbis uicos undique factus obuiam illi Clodius, uiris comitatus in omnẽ audaciam atque contumeliam pronis, uicem Ciceronis illudere, & turpiter gestum illius omnibus probris urgere, interdum etiam lutum lapidesq́; iactantes supplicationibus illius obstrepere. Cum Cicerone quãplurimi, omnis ferè multitudo equestris ordinis, uestes commutauit. Præterea uiginti propémodum millia iuuẽtutis Romanæ (non enim minor erat horum numerus qui illi aßistebant) promißis etiã comis paßim per urbem preces effundere. Senatus erat frequens, ut decerneret populum uestem ueluti ex publica mœstitia mutare: sed consules cùm diuersa sentirent, præterea Clodius cùm circa curiam armatus satellitibus omnia terrore repleret, è senatu prorupere nonnulli ordinis

Fortunæ inclinatio.

sena

senatorij, qui laceris indumentis tumultus speciem dedere. Deniq; cùm neq; misericordia neque pudor quicquã ualuere, quin oporteret ciceronem aut exulem fieri, aut ferro rem decerni, ad Pompeij auxilium itum est, qui consultò ab urbe semotus iuxta Albanum agrũ spontẽ diuerterat. Ad eius opem implorandam primò Piso ipsius gener profectus est, pòst ipse. sed cũ eum præsentiret adesse Pompeius, eius conspectum minimè pertulit. Nam graui ipsius uiri pudore opprimebatur, qui modò duas contentiones atq; certamina sui gratia subijsset, multaq; pro repub. iuxta sententiã administrasset. Cùm ergo esset cæsaris gener, ueteres gratias ciceroni repetenti negauit, egressusq; postico colloquium ciceronis minimè pertulit. Quare proditus à Pompeio cicerò, nudus ac derelictus ad opem cõsulum profugit. Gabinius animo indefesso & pertinaci ad ferenda singula ciceronẽ impellere, contrà Piso illum hortari uti desisteret àcœptis, ut furori tribuni cederet, ut temporum uicißitudines ferret, ut in tantis seditionibus quæ ex ipsius capite urbi emergere posse uidebantur, iterum patriæ salus fieret. His permotus cicero, necessarios suos quid salubrius acturus sit consulit. Lucullus eum manere ueluti demum uicturũ censebat, alij ipsum abire, quòd mox sedata rabie clodij, populus eius desiderio esset flagraturus. Hæc eadem cicero ipse

approbans, Palladis signum quod domi locatū non paruo tēpore summū in modum coluerat, in Capitolio obtulit, idq; subscripsit: Palladi Romæ custodi. Hoc peracto extēplò comites ex beneuolis atq; familiaribus suis nactus, circiter noctē mediā urbem egreditur. Deinde per Lucaniam iter agens, Siciliā attingere statuit. Interea exitus eius cū Romæ patefieret, fugæ criminatur, atq; damnatur à Clodio, ac aqua & igni interdictus, néue intra quingēta milliaria Italiæ tecto susciperetur, edictū est. Verū cæteri hoc post gratiā Ciceronis habentes, maximè ipsum uenerari, & longa profusi humanitate eum gratissimè prosequuti sunt. Sed apud Hipponē Lucaniæ ciuitatē, quam nunc Vibonē uocāt, Vibius uir Siculus, qui in plurimis Ciceronis beneuolētia fretus esset, & in eiusdē etiā consulatu ad ædilitatē euectus, hospitio eum repulit, seq; illicò eum delaturum in crimen asseruit. C. item Virginius prætor hactenus Ciceronis opera non mediocriter usus, iussit eum omnino ab insula prohiberi. Quamobrem affectus his Cicero, properè Brundusium petit. Inde Dyrrhachium uento sequundo nauigās, mutato in ipso itinere cœlo regressus fertur, moxq; die proxima soluta iterum puppi uoto potitus est. Traditur cùm Dyrrhachij littus attingeret, exonerata puppi terræmotum hiatumq; pelagi extitisse, ex quibus ab ariolis intellectum est, exi

Exilium odio conflatum, & perfidia ueterum amicorum.

est, exilium non diuturnum ipsi fore: mutationem nanque fortunæ eius his signis portendi constare sibi asserebant. Verùm licet à plerisq; beneuolentiæ gratia salutaretur, licetq, Græcorum urbes certartim honore summo ipsum dignarentur, subtristis tamen & mæstus uitam agebat, & uelutı qui insano quodam amore torqueretur, persæpe ad Italiam oculos flectens, ita tenuis, ita sua dignitate eiectus uidebatur, ut existimaret nemo uirū in primis eruditum, ac tot in studijs literarum obuersatum eum extitisse: tametsi sæpe philosophos orabat, ne se rhetorem, sed philosophum appellarent. Aiebat enim philosophiam ob seipsam, sed oratoris facultatem non nisi quantum forensibus negocijs necessarium fuisset, se complexū. Arduum quippe & ingenti gloria dignum animorum affectus secludere, multarumq; rerum paßiones euellere, cùm in negocijs ciuilibus multa consuetudo, ac familiaritas multa fuerit: nisi adeò quis consultò uixerit, ut in his quæ gerēda sunt, ita omnino extra feratur, ut negociorum non affectuum particeps sit. Cæterùm Clodius eiecto Cicerone, incendio tradit eius uillas, incendio dat eius domum, ibiq; Libertatis templum erigit. Reliquas uerò bonorū suorū substantias hastæ subijcit, quæ licet per integros dies aßidua uoce præconis pronunciarentur, tamē nemo inuētus est qui rei cuiusquā

Exilium ut tulerit.

 foret

foret emptor. Hæc igitur indulgentia elatus clodius, primatib. urbis terrori factus, uallatusq; à plurimis è plebe uiris in omne facinus atq; probrum erumpere paratißimis, animum in Pompeium uertit, quædam illius acta quæ in exercitu nuper ædiderat, scindens. Quare Pompeius ægrè id ferens, se torquere quòd ciceronem exulem fieri passus esset, menteq; mutata de illius reditu cum necessarijs suis agitat. Sed obsistente his clodio, placuit Senatui nihil sancire, nihilue publicum agere, donec ciceronis reditus statuatur. Igitur cùm consules qui Lentuli & cethegi ac sociorum asserebant causam, diuersa molirentur, orta seditio adeò inualuit, ut tribuni de foro saucij abirent, & Quintus ciceronis frater extrema passus inter cadauera fusus latuisset. Hinc animi plebis cœpere flecti, primusq; Annius Milo tribunus ausus est clodium ui ad iudicium trahere. Ad Pompeium plebei permulti, præterea è municipijs non pauci confluxere, quib. circumseptus ipse sublato iò foro clodio, ad ferendam sententiam de reditu ciceronis ciues conuocat. Fertur populum nihil unquam tanto omnium consensu statuisse. Decreuit præterea senatus, certans non inferior esse illi beneficio, omnes ciuitates quæ ciceronem in exilio fouissent, ornare laudibus, domumq; ac uillas quas clodius cōbusserat, ære publico reparari. Itaque decimo

Incredibili gloria ab exilio reuocatur.

exilij sui mense redit cicero, cui singulorum tanta lætitia, tanto ciuium studio obuiam itũ est, ut quod ab ipso memoratur, se Romam Italia humeris reportatum, res ipsa superauerit. crassus etiam, qui antequã cicero exul fieret, infensus illi fuerat, lætis animis ipsi occurrens, in amicitiam redintegratus est: licet hoc gratificaretur filio Public, qui ciceronis amore æstuabat. Paruum deinde post tempus cùm obseruasset cicero clodium abesse Roma, plurimis comitatus uiris in capitolium profectus, tabulas tribunitias, in quibus ea quæ clodius magistratu suo administrarat seruabantur, eiecit. Quod cùm clodius quereretur, instabat cicero, illum asserens contra leges ex ordine patritio tribunatum adijsse, ob idq; nihil administrationis illius esse ualidum. Sed permotus ijs cato ciceroni instat, non gratia (uti ferunt) clodij, sed rem indignam grauemq; atq; uiolentam reipub. ratus, tot decreta, cunctasq; administrationes publicas senatum incassum reducere, in quibus erant acta, quæ idem ipse quæstor cypri atq; Byzantij egerat. Ab ea igitur spe deiectus cicero, paululum aduersus catonem sensit, non ut in apertum odium itum sit, sed uti mutua beneuolentia obscurius usi forent. Post hæc Milo clodium cõfodit, reusq; parricidij actus, patronum sibi ciceronem constituit. Verùm timẽs senatus ne ex periculo Milonis clari

in primis, & tunc iracundi ciuis, quicquã tumultus urbi excitaretur, Pompeio mãdat sibi curæ esse hãc causam, curaretq; ut impunè iudicibus libera potestas iudicandi sit. Noctu ergo Pompeius cùm forum armatis militib. cinxisset, pertimuit Milo ne Cicero tantorũ cõspectu subita nouitate perculsus, pro se minus iucunda oratione certaret, illi persuasit ut in lectica delatus in forum, in ipsa cubãs quiesceret, donec conuenissent iudices, & curia frequens esset. Cicero nanq; non in armis tantùm fuisse trepidus fertur, sed ex tanta exercitatione non adeò compositus, quin ad orandum ita timens pergeret, ut uix à motu corporis tremituq; desisteret. Oraturus pro Lucio Murena qui sub Catone reus agebatur, cùm intellexisset Hortẽsium ex oratione sua in eadem causa splendidè recitata, elatum gloria, nullam partem noctis quieti indulsit, uigilijs & meditationibus anxius, ne in dicendo inferior censeretur. Cæterum ad agendam causam Milonis Cicero lætitia aggressus uiso Pompeio, qui curiæ ueluti in exercitu sublimia posidebat: uisis autem armis quæ undiq; fulgebant, stupore confusus est, tandemq; tremẽs, ac uoce uix faucibus euulsa, trepidè sermonẽ incepit, reo ipso Milone summa audacia asistente certamini, nec dignato mutare comam, nec mutare uestem, quod damnationi suæ non paruam præbuisse

buisse materiam traditur. In eo tamen stupore Cicero magis ob salutem Milonis periclitantis affectus, quam timidus iudicatus est. His actis pro Crasso iuniore qui apud Parthos obierat, augur designatur. Deinde proconsul prouinciam sortitus Ciliciã, exercitum duodecim millium peditum, duorumq́; millium sexcentorum equitum traiicit, iussus Cappadociam Ariobarzani regi reconciliare, eiusq́; uoluntati reducere. Haec ipse placidè, & absq; congressu pugnae composuit, ac Cilices, qui ob cladem Romanorum à Parthis illatam, Syriaeq; tumultus efferebantur, administrationis suae mansuetudine placat. Munera ibidem à regibus sibi oblata renuit. Praeterea prouinciae populos ab epularum stipendijs soluit. Idem diebus singulis iucundiores è prouincia uiros nullo apparatu, sed liberaliter conuiuio adhibuit. Eius domus ianitore omnino libera: ipse cubans à nemine uisus est, sed matutina luce aut stans, aut circumambulans iuxta cubilis sui locum, dexterã his dabat qui ad se salutatũ ingrederẽtur. Iracũdè nullius iurgio lacessitus, aut dãnatus improbè fertur. Multa publicorũ quae furtiuè subrepta fuerant, ciuitatibus reddidit, ac obnoxios nihil ultra perpessos in sua dignitate seruauit. Pugnae non expers, latrocinia quae circa montem Amanũ insidebant, in fugã egit: qua uictoria imperator à militibus salutatus

Res bello actae, & imperator qualis Cicero.

est. In qua re, ne id frustra retulerim, Cælius orator cùm rogasset, ut ad quoddam spectaculum pantheras sibi Romam è cilicia mitteret: Cicero uenustè permotus rebus à se gestis, in cilicia non esse pantheras respondit, sed in cariā effugisse, dedignatas quòd cæteris pacem agentibus, illæ solùm bella perferrent. Cæterum prouincia decedens cicero Rhodum nauigat. Inde ueterum consuetudinum desiderio captus, Athenis plusculam moram egit. Vbi uisis eruditione præcipuis in colloquium adhibitis, beneuolisq; gratè persalutatis, laudibus Græciæ cōmodè exornatus, Romam rediyt, iamiam ueluti quodam incendio bello ciuili æstuante. Verùm senatus cùm sibi triumphum decerneret, gratius sibi, inquit, fore composita intestina seditione se triumphum cæsaris sequi. Interea priuatim consilijs diligentem operam præbuit, partim cæsari scribens, partim Pompeium orans, ut utrunque pacaret. Sed insanabile uulnus mox patuit: Cæsar enim urbem inuadit, Pompeius plerisque clarorum & optimorum ciuium comitatus, hanc deserit. Ex quo cicero fugam illorum linquens, addi partibus cæsaris uisus est. Anceps tamen ac utrinque discussus quædam signa suæ mentis aperuit. Scribit enim in epistolis, quò se uertat ambigere, honestam & pulchram belli materiam apud Pompeium esse, cæsarem meliori

Ciuili bello neutrā partē probauit.

liori re uti, seq; salubrius necessarijs præserua-
re. Habeo igitur quem fugiam, quem sequar
non habeo. Inter hæc Trebatius uir cæsari fami
liaris, per epistolas ciceronem hortatur ad cæ-
saris beneuolentiam, cumq; ad spem successuũ
communicandam inuitat. Quod si ob eius se-
nectutem abnueret, admonet ut ambobus lon-
gè semotus in Græciam pergat, ac ibi quietem Amor
agat. Tum admiratus cicero quòd cæsar ip- patriæ et
se non scripserit, iracundè respondit, se nihil integri-
Republica indignum acturum. Hæc in epi- tas uiri.
stolis eius inuenire fas est. Cæterùm cæsare
Hispaniam petente, Cicero ad Pompeium na-
uigat: hunc cæteri gratè suscipiunt, ad cato
amotis procul arbitris, multa cum illo questus
est, quòd adhæreret Pompeio, asserens sese non
commodè quam partem primum elegisset pos-
se relinquere: Ciceronem si Romæ mansisset, re-
rum euentui se componens, patriæ saluberri-
mum, & amicis utilißimum se futurum: cau-
sa nulla inquiens illum cæsaris hostem factũ,
& periculi tanti participem. Hi sermones ma-
ximè ciceronis flexere animos: unde operã de-
dit, ut Pompeius ad magnificum nihil eo usus
sit, materiam ipse perhibens, nec animi muta-
tionem longè dißimulans. Apparatum nanq;
Pompeij floccipendere, eius crebras conciones
clàm molestè habere, socios nulla causa plerũq;
lædorijs carpere, siue per iocum eludere: idem

castra perambulans fronte mœstitiam simulare, nemini ridendus, cæteris inopinatò risum ludumq; suggerere. Ex his quædam retulisse indignum non arbitror. Cùm Domitius uirum quendam aciei præfecisset, & eum laudibus prosequeretur, quòd moribus esset pius ac integer: quid ergo, inquit Cicero, ipsum tuis tutorem liberis non præseruas? Quidam Theophanem Lesbium, dum in castris erat præfectus fabrorum, laudibus efferebant, quoniam Rhodios in amissione classis optimè solatus oratione suauissima foret. Ad quod cicero, quã optimum, inquit, est græcum hunc in castris magistratum habere. Cæsar rebus sequundis usus cũ partes aduersus obsidione premeret, memorante Lentulo audiuisse se cæsaris beneuolos mœstos ac furentes esse, eos, inquit cicero, dissentire cæsari dicis. Cùm Maricus, qui ex Italia nuper accesserat, referret Romæ famam inualescere, Pompeium obsidione urgeri: ob id nauigasti, inquit, ut id aspiciens crederes? Referente Nonnio post conflictum optimam spem habere licere, quòd septem aquilæ in castris Pompeij captæ essent: Rectè, inquit, moneres, si nobis aduersus picas pugnandum foret. Labienus quibusdam diuinationibus nixus, cùm assereret Pompeium superaturum: hac ergo spe ducti, inquit, castra nuper amisimus. Expedita Pharsalica pugna, ubi ob malam ualetudi-

nem

nem Cicero non affuit, cùm fugisset Ponpeius, Cato frequentes copias classemq; permagnam Dyrrhachij tenens, Ciceronem iuxta morem & dignitatem consularem, exercitui præesse rogauit. Sed cùm non tantū id negauisset Cicero, uerum omnino militiam fugeret, proditor à iuniori Pōpeio ac plerisq; appellatus est, strictisq; in se gladijs circumuentus trucidatus obijsset, ni Cato instans eum in exercitu erectū transtulisset. Hinc igitur Brundusium profectus, aduentum Cæsaris ob res Asiæ, ac Aegypti tardantem, eum, ibi moratur, donec nūtiatū est Cesarē Tarentū attigisse, ac terrestri gressu Brundusium pergit. Timens autē uirū uictorē & infensum in multorū cōspectibus experiri, tamē præter dignitatē nec loq, nec quicquā agere impulsus est. Nā Cæsar ut eum conspexit multò ante cæteros occurrentem, descendit, eumq; gratè præsalutauit. Deinde plurima solus cum illo colloquens, quorundam stadiorū continuum iter egit. Ex hoc tempore Cæsar tam firma, tamq; grata beneuolentia aduersus eum usus est, ut cùm ille librum de laudib. Catonis ædidisset, contrà rescribens Cæsar in opere Ciceronis eloquentiam ac uitæ integritatem celebrans, eum Pericli simile dixit, & ab eo Theramenis uim expressam esse monstrauit Ciceronis igitur liber Cato, Cæsaris uerò Anticato inscriptus est. Fertur etiam in causa Q. Liga

Proditor ciuili bello falso appellatus.

Ligarij, qui & ipse unus ex aduersarijs Cæsaris habebatur, patrono cicerone, cæsare ad beneuolos suos uersum dixisse: Vir ille diu malus nosterq; hostis probatus, sed quid interim nos impedit ciceronem audire? At cùm orare cicero cœpisset, tanta orationis uarietate, tanta gratia admirabilis fuit, ut cæsar in colores plurimos uultũ uerterit, manifestũq; foret omnes animi sui mutationes mirè potuisse cognosci. Pharsalicam tandem pugnam cùm orator attingeret, ille uelut amẽs corpore exiluit. Libellum præterea quendam è manibus abiecisse traditur. Quare Cæsar orationis ui coactus, reum crimine liberat. Cæterùm ex hoc tempore cicero rempublicam in monarchiam mutatam aspiciens, publica misit, ac operam iunioribus præbuit, qui philosophiæ adorti studium forent. Ex horum etiam fermè consuetudine (quoniam ij nobilißimo genere ortum ducebant, & clari in primis erant) iterum in Republica plurimum potuit. Verùm interea eius erat studium philosophiæ dialogos cõdere, siue transferre: præterea singula dialecticorum & physicorum uocabula in latinum eloquium. Hic enim primus (ut aiunt) assensum, retentionem sententiæ, comprehensionẽ, præterea insecabile, uacuum, aliaq; plurima huiusmodi uocabula hactenus Latinis insueta, nota & appellanda dedit. Poëtica interdum

A rep. discesit libertate extincta.

terdum ex ingenij facilitate ioci gratia usus est, qua aliquādo cùm caluisset, per noctē quingenta carmina narratur ædidisse. Eius uerò tēporis partem maximam agens apud Tusculanum agrum, cuidam ex suis familiaribus scripsit, se ducere uitam Laërtis, iocatus in hoc ceu solitus est in cæteris, seu quòd rerum ciuilium desiderio motus, præsentibus affligeretur. Per rarò interea urbem accessit, idq; tantum ut cæsarem salutaret. Frequenti uerò in concione primus adesse, ac dicendo nouum quicquam cōtinuò ad cæsaris gloriam adoriri: quēadmodū illud, cùm deiectæ & fractæ Pompeij imagines iussu cæsaris in pristinam dignitatem essent restitutæ, inquit, Pompeij statuas fugens cæsar, suas firmat. Meditatus (ut fertur) patriæ historiam stylo cōplecti, ubi multas Græcorum tum fabulas, tum orationes immiscere decreuerat, eam inuitè dimisit, publicis ac domesticis curis affectus, quarū nōnullas & ipse spontè subijt. Primùm enim Terentiā repudiauit uxorem, quòd adeò negligens fuisset eius, ut cùm in expeditionem proficisceretur, inops necessarij cōmeatus abierit. Præterea cùm in Italiam inde redijsset, ea non nisi molesta & turbulenta potitus est. Brundusij etiā cùm ipse longam ageret moram, illa nec eò profecta est, & illuc pergentem Tulliolam tenuiori uiatico impensaq; dimisit. Domum ad hæc omnium

uacuam

uacuam ac desertam, æreq; alieno onustam fecit. Hæ repudij causæ feruntur potiores: quas cùm negaret Terentia, ipse longa oratione probauit. Hoc acto paucos inde post dies uirginem duxit uxorem, captus (uelut aiebat Terentia) illius forma: sed ut Tiro libertus refert, ut æris alieni soluendi potestas esset. Nā ea puella prædiues erat, & eius substantias sub tutoris fide seruabat, cùm interim ob multa millia quæ debebat, adesse beneuoli, instare, solicitare, ut eam licet nondum uiro maturam desponsaret, seq; illius dotibus pergrandi ære liberaret. Antonius uerò in his quæ aduersus Philippicas scripsit has memorans nuptias, illum uxorem apud quam senuerat, indignè expulisse tradit, simulq; in eum iocatus est, tanquam inertis & mollis uiri rem ipsius domesticā mercēdes. Post hæc paucis fermè diebus eius filia quæ post excessum Pisonis prioris uiri Lentulo nupserat, ex partus angustia moritur. Adsunt igitur beneuoli, adsunt familiares, undiq; conueniunt philosophi, Ciceronem exhortaturi ut æquo animo filiæ mortem ferat. Nam huius doloris habitus impatiens est. Vnde quòd noua uxor lætari obitu Tulliæ uisa est, illi repudium dedit. Sed apud domestica Cicero laborauit. Cæterum cōiurationis in Cæsarem expers fuit, quanquam inter beneuolos Bruti haberetur, & præsentia ægreferret, ac plerisque non inferior

Senex iuuēculā ducit coniugē, eandē mox repudiat.

ferior Remp. pristinam cuperet. Pertimuere autem uiri illius naturam ceu audaciæ inopem, ac eius ætatem, in qua robustißimis etiã uiris solent animi maximè deesse. Verum ut Bruti atque Caßij patrata res esset, & beneuoli Cæsaris conuenissent, iterum intestini tumultus est orta seditio. Quare Antonius qui cõsulatum agebat, conuocato senatu cùm ad concordiam breuiter quædam concionatus esset, Cicero pro tẽpore multa disseruit, senatui suadens ut Atheniensium exemplo abolitionem rerum Cæsaris ageret, præterea Bruto & Caßio prouincias decerneret. Sed horum nihil adimpletum. Nam plebis animi cæde Cæsaris exasperati, ut cadauer ipsum per medium forum elatum aspexere, ad hæc cùm extulisset Antonius Cæsaris uestem sanguine sparsam, ac undique perforatam gladijs, furore commoti, percussores Cæsaris quæritant, inde ardentibus facibus eorum domos incendijs poscunt. Sed illi imminens periculũ prouidentes, effugiunt, comitesq; nonnullos autoritate primos clàm immorati urbem relinquunt. His extemplò Antonius elatus est, ac ueluti dominaturus urbi, omnibus timori esse cœpit, Ciceroniq; maximè. Nam potentiam suam in urbe iterum firmam aspiciens, & aduersus autores cædis tempus efferri, cœpit molestè angi præsentibus, præbuitq;

buitq; suspicionem dissimilitudinis uitæ animiq; sui immutati. Quamobrem id animaduertens Cicero, enixè instat uti cum Dolabellà legatus in Syriã nauiget. Sed Hircius & Pansa uiri clari & optimi, Ciceronis studio incẽsi, inituri consulatum post Antonium, ne se deserat orare, qui Antonium opprimere præsente eo suscepissent. Quare Cicero non omnino diffidens, quanquam id etiã parum crederet, Dolabellam missum fecit. Inde data fide Hircio, se Romæ affuturum cùm consulatum iniret, Athenis æstiua ducturus solus nauigat. Sed in itinere ipso cùm moram tereret, & noui sermones (ut assolet) ab urbe ferrentur, pœnituisse Antonium, eumq; mirè mutatum, ac omnia senatusconsulto agere tractareq;: præterea ut rectè singula componerentur, urbem eius indigere præsentia, secum questus quòd nimium sui cautus esset, Romã repetit. Nec primùm spe sua deceptus est: tanta enim ciuium copia sibi obuium itum est, ut in eius ingressu circa fores, circa dexteras dandas circa salutationes, integra fermè dies consumpta sit. Postea uerò Antonius cùm senatum cogeret, aduocato Cicerone non paruit, sed cubãs simulauit se ex pelagi laboribus & ualetudine impediri. Nam suspicio insidiarum in ipsa uia nuncio quodam accepta, eum in senatum ire uetuit. Hoc Antonius non leuiter tulit,

sed

sed eum probris laceßens milites extemplò misit, qui aut illum adducerent, aut domum incenderent. Sed his cùm obstarent nonnulli, precibusq; inniterentur, Antonius uadimonijs contentus quieuit. Deinceps primores urbis placidè reliquum tempus duxere palam, illi uerò aduersantes, nec omnimo sibi non cauti, donec iunis Cæsar ex Apollonia in patriam redijt, & hæreditate Cæsaris adita, cum Antonio in non paruas contentiones erupit, cùm Antonius ex bonis Cæsaris quinquaginta & ducenta millia æris sibi diriperet. Ex his Philippus iunioris Cæsaris uitricus, & Marcellus, qui sororem eiusdem duxerat, cum adolescente Cæsare ad Ciceronem profecti coueniunt, ut apud senatum, & apud plebem cicero uerbo factoq; causam adolescentis assereret, contraq; adolescens pecunia & militibus defensionē sibi Ciceronis assumat. Iamiam adolescens plerosq; militum Cæsaris circa se habere, & Cæsaris partes omni studio ad sese recipere. Ferunt Ciceronem non ingratè beneuolentiam cæsaris iniuisse, quòd eum antea diuino quodam somnio illexisset. Nam Cæsare atque Pompeio nondum uita functis, Cicero per quietem uidit sese monitum in capitolium uocare ordinis senatorij liberos, ceu Iupiter ostensurus quis unus ex illis foret, qui rerum esset potiturus: quocirca ciues soliciti currere, & iuxta tem-

Causam Octauij Cicero suscipit, somnio monitus.

plum aßistere, pueri uerò omnes circunsedere, silentiumq; agere. Patefactis interea foribus templi, quisq; puerorum uicißim surgere uisus, ac Iouem adire. Tũ Iupiter quencunque animaduertisse mœstumq; repulisse, in unico solùm fixus dexteram protendens, ô Romani, inquit, hic princeps factus finem bellorum ciuilium uobis imponet. Hoc somnio stupefactus Cicero imaginem pueri requirens, cùm ipsum nihil omnino nosceret, animo eam impreßit. Cumq; per diem descendisset in campum Martium, uisis pueris qui peractis ludis iã abibant, puerum quem in somnis uiderat aspicit. Quare animo perculsus puerum conuenit, eumq; rogat quibus parentibus natus sit. Erat ille Octauio patre, qui uir non ualde clarus fuerat, ex Accia sorore Cæsaris ortus: ex quo Cæsar liberis carens, facultates suas, domũ, familiæq; nomen testamento illi reliquit. Ex eo igitur somnij tempore ferunt Ciceronem, cùm Cæsar obuiam sibi fieret, accuratè eum conuenisse, contraq; illum Ciceronis beneuolentiam gratè fouisse. Fortuna præterea quadam Cæsarem ortum memorant, Cicerone consulatum administrante, quæ omnino primas fuisse causas ad mutuam beneuolentiam tradunt. Quare & odio Antonij, & ob suam naturã gloriæ desiderio flagrantem, quòd existimaret ex potentia Cæsaris sese urbi præesse, Cicero ita

se

se adolescenti subiecit, ut eum quandoq; patrē appellauerit. Ex *quo stomachans Brutus in epistolis ad Atticū, Ciceronē increpat, quòd Antonij metu Cæsari blandiens, non liberta ti studere, sed domesticum sibi dominū facere uideretur. Sed nihilominus Brutus Ciceronis filium, qui Athenis philosophiæ operā dabat, ad se recipiens, eum in primis dignitatibus ha buit, eoq; in plurimis usus, ipsum strenuū red didit. Ciceronis uerò potentia tunc in urbe ma ximè claruit. Nam iuxta mentem suam sedi- tionis autorem eiecit Antonium, & ambos consules Hircium atque Pansam in illum ab urbe cum exercitu misit. Suasit præterea sena tui: lictores cæteraq; imperij ornamenta Cæ- sari dari, ueluti qui ꝓ patria esset certaturus. Verùm deuicto Antonio, & utrisq; consuli- bus Thessalica clade cæsis, omnes militum co- piæ ad Cæsarem conueniunt. Quare metuens senatus uirū iuniorem, fortunamq; qua splen didè usus fuerat, largitione tentauit eius exer citum reuocare, illiusq; potentiā scindere, ue- luti Reipub. tot copijs nequicquam opus esset cùm fugisset Antonius. Quamobrem terri- tus Cæsar ad Ciceronem mittit qui eum ora- rent, sibiq; suaderent, ut operam impenderet ad consulatum ambobus committendum: quo si potiretur, affirmarent Ciceronem ut placi- tum ei esset rebus usurum, seq; adolescentem*

Causis nō satis gra uibus Octauio sese, tum contra di gnitatem & ætatē suam, tū magno Reipubli. malo su- biecit.

ipsius curæ se daturum, nominis gloria illectũ contentumq́; . Hac simulatione primatum ciceronis fore passus est: res ipsa tamen eò tendebat, ut ciceronem ad petendum consulatum impelleret, comitia uerisque conciliaturum. Elatus ergo his nuncijs cicero, uir senex à iuniore deceptus, senatum atque centurias illi præbuit, extemplò à beneuolis lacessitus, ac non multò pòst intelligens se populi libertatem ac sese perdidisse. Nam inito consulatu potentior factus adolescens, ciceronem missum fecit, ac Antonio Lepidoq́; conciliatus, copias in unũ coëgit, & ueluti censum quendam triumuiri imperium orbis sibi partiti sunt. Proscriptionis præterea tabulas ultra ducentorum ciuium ædidere, in quibus Cicero causa plurimæ litis fuit. Nam Antonius nihil conuentionis omnino ratum habere, ni primus ille proscriberetur. Lepidus Antonio sese iungere, solus Cæsar ambobus summa ui obniti. Triduo itaque circa ciuitatem Bononiam horum scelerata colloquia habita sunt, quo loco apud interlabentem fluuium singuli castra locarant.

Ambitio. Imprudẽtia.

Cicero uix tãdẽ proscribitur.

Ferunt diebus primis cæsarem pro cicerone certasse enixius, uictum tandem die tertia uirum prodidisse. Omnium compensatio sic demum habita est, cæsar ciceronem, Lepidus Paulum fratrem, Antonius L. cæsarẽ auunculũ suũ, alios alijs cõcessere. Sic ergo eorũ furor &

indo

indomita rabies omni ingenio humanitatis exciderunt, ostenderuntq; magis nullam esse feram uastiorem homine, cùm licentiam affectuum nactus sit. His perfectis, Cicero qui cum Q. fratre apud agrum suum Tusculanum diuertebat, audita proscriptione statuit Asturam ad maritimum quendam ipsius locũ pergere, ut inde ingreßi pelagus in Macedonia Brutum cõuenirent, quoniam iam rumor erat uictorem esse. Ex ingenti ergo mœstitia defecti uiribus se deferendos lecticis tradunt, ac per ipsum iter nec subsistebant, nec mutuò propinquabant, simul lugentes ac ululantes. Quintus præcipuè animo magis uexari, cui cùm subijsset in mentem se commeatum nullum habere, qui etiam ciceroni tenuißimus erat, tutius uisum est ut cicero fugã præriperet, Quintus domum ea gratia præcurreret, unde apparatior extemplò rediret. Hæc cùm inter se firmassent, alter alterum complexi, cum summo luctu disiuncti sunt. Inde diebus paucis Quintus ipse à familiaribus suis proditus, cum filio à persecutorib. cæsus est. Asturam delatus cicero, quæsita puppe pelagus petit, ac uentos sequundos iuxta circæum potitur. Hîc cùm optarent nautæ iter incœptum prosequi, cicero seu metu maris, seu quòd nondum omnino cæsari diffideret, è puppe descendit, Romamq; poscens centum fermè stadia pedestri itinere Fugitat.

transegit. Inde animi fessus ac mutatus, mare atque Asturã repetit. Hic tum graui atque anxio cogitatu pernoctans, in mentem duxit clã Cæsaris domum poscere, ac in ea interius sese iugulans, ultrices diras in eum concitare. Verùm perscrutantium grassatorum timor eũ ab hac profectione repulit: præterea monstra quædam, quæ præsaga mente notabat: ex quibus familiaribus sese permisit Capuam puppi perducendum. Diuersoria enim illic habuit, in quibus ardores solis flatibus æstiuis gratissimè flantibus euitare consueuerat. Hic Apollinis erat sacellum mari imminens, ex quo cùm Cicero adremigaret littori, corui elati pennis magno clangore nauiculam impetunt, deinde super utrisque cornibus antennarum insidentes, partim clamore strepere, partim capita funium exagitare. Tum omnibus id infaustum ostentum uisum est: uerùm descendit è puppi Cicero, & in diuersorio ueluti quietem captaturus accubuit. Hinc corui super poste sedẽtes magis ac magis tumultuoso clangore perstrepunt. Horum unus descendens in cubiculũ Ciceronis, pallium quo cubans erat opertus, rostro ab eius fronte deduxit: quod domestici cùm uidissent, malorum præsagi sese excruciare, si oculos suos cæde sui domini maculare sustineant: nefandumq; ipsis uideri, si alitibus uiro immeritò infelici opitulari conantibus, ope

Prodigia mortem prçcedẽtia.

ope nulla ipsi permoueantur. Præcipites itaq; mutuis uiribus ac inter se precibus illum lectica ad mare diripiunt. Inter hæc cum lictorum copia superuenerunt iugulatores, Herennius centurio. & Popilius tribunus militum. Is Popilius iandudum paricidij reus, opera Ciceronis, qui causam susceperat, defensus iudicium euasit. Cùm ergo fores quæ obseratæ fuerant fregissent, & necubi Cicero inueniretur, & qui aderant se illum scire negarent, tradunt adolescentem quendam Q. fratris libertum nomine philologum, quem Cicero studijs liberalibus erudierat, tribuno dixisse, ipsum per umbrosos consitosq; calles ad pelagus lectica delatū. Tribunus igitur paucis comitibus secum assumptis, ad exitum uiæ præcurrit: Herennius per demonstratam semitam accelerans illum consequitur. Verum Cicero ut percussores imminere cognouit, suis uti lecticam sisterent imperauit: inde seu persæpe consueuerat, cùm genam sinistræ imposuisset: immotis oculis percussores prospiciens, iugulum apparat. Miserum id quippe spectaculum, squalidus enim uultu, comaq; sparsus, & adeò sub curis extenuatus, ut ipsorum percussorum plerique miserè affecti oculos suos texerint: cùm iugulum prosceret Herennius, crine nudum, & extra lecticam uulneribus prolatum, quia tum sexagesimum

Comprehēditur.

Cędes miserabilis.

quartum agebat ætatis annum. Caput ac manus, cum quibus Philipicas scripserat, Antonij iussu truncauit Herennius, Romamq; attulit. Quæ membra cùm Antonius, qui tum fortè comitia habuerat, mutilata prospexit, ingenti uoce proclamans, Sic habeant, inquit, finem proscriptiones. Deinde ea poni pro rostris imperat, spectaculum Romanis horrendum, qui non membra Ciceronis sese spectare, sed imaginē animi crudelis Antonij uidebantur. Verùm tanto in scelere, id tantum ritè perfectum est, quòd Antonius uxori Quinti Philologum tradidit. Hæc potestatem illius nacta, præter cæteros cruciatus, quibus eum affecit, eiusdem carnes ipsum se amputare membratim, igni adurere, mandereq; coëgit, sicuti historici quidam aiunt. Tiro Ciceronis libertus proditionis Philologi nihil omnino meminit. Cæterum ipse percepi, cùm Cæsar post plurimum temporis ad quendam è nepotibus ingressus esset, quòd tum fortè Ciceronis opusculum tenebat in manibus, subito aduentu Cæsaris territus, libellum in sinu tentauit occulere: sed id frustra, cùm præuenisset Cæsar. Capto igitur opusculo eo Cæsar cùm stando plurimam eius partem euoluisset, id reddidisse adolescenti cum his uerbis perhibetur: Eloquens hic uir, eloquens fuit ô filij, & amator patriæ. Inde

de parum pòst cùm idem debellasset Antonium, consul factus sibi ciceronis filium collegam delegit, atq; sortitus est. Cuius magistratu senatus statuas Antonij deiecit, ac nonnulla ipsius ornamenta aboleuit. Præterea publico edidit edicto, ex Antoniorum gente neminem Marcum appellari. Sic ergo diuino quodam fato ultima ultio ad Ciceronis domum redacta est. Grata mortuo patria.

DEMOSTHENIS ET CICERONIS COMPARATIO.



Væcunq; igitur Demosthene, Ciceroneq; in notitiam nostrã digna memoratu peruenere, hæc sunt. Ac eloquẽtiæ quidẽ comparatione missa, hoc præterire silentio non possunt, quòd Demosthenes quidem, quantancumq; uel natura, uel exercitatione consequutus uim esset, omnem in ista dicendi facultate consumens, grauitate orationis omnes quibus cum iudicialibus in causis collatus est, facilè superauit, amplitudine & magnificentia ipsos declamatores, arte & diligentia sophistas longè post se relinquens. Cicero uerò cùm diciplinas atque eas quidem multifarias eloquentiæ studijs coniunxisset, philosophica monumenta non pauca, Academicorum more conscripsit. Tametsi forenses etiam orationes satis declarent, cognitionem il-

lum literarum ampliorem quandam ostentare uoluisse. Iam etiam mores alios illorum oratio præfert. Demosthenica siquidem citra fucum, citra lusum, ad grauitatem studio uergens, non lucernam, quemadmodum Pytheas ille calumniabatur, sed aquæ potum, curamq́; & eam morum acerbitatem, quam uocant, tristitiamq́; refert. Cicero uerò ad scurrilitatem usque scommate sæpenumero euectus, dignas studio res risu tractans, dum causæ seruit, sæpe deserit officium, ut in Cælij causa, nihil absurdum facere se, qui in tanta magnificentia & delicijs, concedat uoluptati: insanũ esse, uti nolle quo poßis, cùm clarißimis philosophis felicitas in uoluptate statuatur. Causam Murenæ, quam oppugnabat Cato, consul defendens, cùm multa insolentia in Stoicorum placita lusisset, risu oborto & ad iudices permeante, subridens Cato, quàm ridiculum, inquit, consulem habemus. Videtur familiaris Ciceroni risus & insita dicacitas fuisse: nam facies ipsa ludens quiddam & serenũ præ se ferebat, cùm Demosthenis seria semper esset, & solicitudinem temerè haud unquam remitteret: unde difficilem aduersarij, & moribus horridum uocabant. Idẽ in ipsorum monumentis discrimen uidere licet. Hic leniter & citra molestiã laudes suas, sicubi ad rem aliã maiorem spectant, attingit, per cætera uerecundus

ma

moderatusq́; . Ciceronis redundantia & iteratio, morbũ arguit, æstũq́; gloriæ: unde uox ista, Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ. Deniq́; non solum facta sua laudare, sed dictas scriptásue ab se orationes demirari consueuit, quasi cum Isocrate aut Anaximene sophista quopiam iuueniliter contendat, non Ro. populum, horrendum, armisonũ, metuendumq́; hostibus, regere conet. Vt enim potentem esse ciuilis uiri orationem decet, ita plausum captare & gloriam nimis auidè glutire, ingenerosi hominis est. Vnde non paulò terribilior Demosthenes est, uim illam suam, tantum usum quendam esse iudicans, magno auditorum assensu nixum: rudes uerò & illiberales (ut sunt) quicunq; ob eam facultatem inflentur. Authoritas in repub. par fuit. Præsidio uterq; militariũ hominum egebat: Demosthenes Charetis, Diopethis, Leosthenis, Cicero, Pompeij: Augusti, id quod Augustus ipse ad Agrippam & Mecœnatem scribit. Magistratum uerò, qui mores cuiusq; declarare, & animi morbum patefacere creditur, Demosthenes insignem nullũ gessit, unde nullum inde experimentum sui dedit: nam copijs quas contra Philippum excitauit, ipse non præfuit. Cicero uerò quæstor in Sicilia, proconsul in Cilicia & Cappadocia, quo tempore, auaritia uigente, ducibus legatisq́; uulgò furari sordidum, rapere non

illicitum uidebatur, accipere uerò prorsus reprehensione carebat, & qui id faceret amabatur, satis tum animum opibus superiorem declarauit, specimenq; bonitatis ingens dedit. Romæ uerò uerbo quidem consul, potestate monarcha & dictator, uerum esse in catilina declarauit, quod Plato cecinerat, tutas malis urbes futuras, si in unum potestas ingens, prudentiaq; & iustitia coiuissent. Sed quæstum Demosthenes turpiter fecisse fertur, Phormioni & Apollodoro aduersarijs actiones, clàm sumpta pecunia, scribens: ad hæc propter regum largitiònes male audiuit: tum est corructelæ Harpalicæ conuictus. Primum, quid si falso ab obtrectatoribus, qui non pauci sunt, hæc impacta dicamus? certè quòd ad regum munera ultro & cum gratia data, Demosthenes respicere non fuerit ausus, nec erat hoc hominis nautica re quæstum exercentis, nemo arbitror negabit, de cicerone uerò, quòd ædilis Siculorum, pro consul uerò regis capadocum, urbe uerò cùm eijceretur, amicorum etiam rogantum munera reiecit, diximus iandudum. Exilium illi quidem turpe furto deprehenso, huic præclarum opus patriam à latronibus uindicanti incidit: unde cùm nihil ille quod exilio prætexeret haberet, propter hunc senatus & uestem mutauit, & lugere instituit, & decernere nulla de re uoluit, priusquàm

quam reditus deceretus ei publicè foret. Exilium Cicero ignauiter tulit in Macedonia desidendo, Demosthenis uerò gestorum præcipua pars exilium fuit. Nam dum operam Græcorũ legatis dedit, confutatis Macedonum, urbes conciliens, longè præstantiorẽ Alcibiade Themistocleq; ciuem, in eadem cum illis forte constitutus, sese declarauit. Iam eandẽ denuò reipub. causam suscepit, & enixè Macedonem Antipatrũ oppugnauit. Ciceronem uerò Lælius, cùm Cæsar consulatum imberbis contra leges petiuisset, conniuentem conuiciis incessit: & Brutus scribens grauiter arguit, quòd reipub. tyrannidem molestiorem aluisset, quàm pepulerat. Ante omnia uerò ab obitu deplorandũ hunc putem, quandò homo senex & nobilitate clarus, à seruis sursum deorsum circunlatus, mortem fugitando, cæsores suos fallere cuperet, qui in eo tollendo, uix momento naturam anteuertebant, à quibus mox trucidabatur. In illo quanquam ad preces paulisper sese demisit, admirandum est quòd uenenum seruauit: tum quòd est usus, quasi cùm Deus immunitatem negasset, ad aram sacratiorem confugiens, & ex mediis armis hostibusq; corripiens sese, crudelitatem Antipatri uideres.

Deme

Demetrius.

DONATO ACCIAIOLO

Interprete.



RAECLARAM meo iudicio prisci sapientes sententiam habuere, qui cùm rerum naturam ingenti studio diligentiaq; perquirerent, artes similes sensibus esse dixerunt: hac præcipuè, ut mihi uidetur, ratione compulsi, quòd eam dijudicandi uim dicernendiq; potentiam, æquè sensibus atq; artibus adnimaduerterunt inesse, quam ad percipienda contraria à primis incunabilis cunctis hominibus natura inseruit. At nos quanquam experientia ipsa, & horum philosophorum grauissimo iudicio confirmati in hanc sententiam adducimur, ut existimemus artes atque sensus in eo nõ mediocriter cõuenire, quòd pariter discernere cõtraria possint, tamen alia ratione non parum differre arbitramur, quòd eorum iudicia non ijsdem finibus terminantur, cùm artes præter cognitionem contrariorum, electionis quoq; iudiciũ habeant. Nam sensus etsi album pariter atq; nigrum, amarum dulceq; percipiunt: non tamen

sic ea

sic ea dijudicāt, ut alterum expetendum, alterum fugiendū esse discernant. Mouētur enim suapte natura à singulis contrarijs quæ sibi obijciuntur, omniaq; deinde eodem pacto quo ipsi antea perpeßi fuere, ad rationis iudicium deferunt. Artes uerò cùm semper sint rationi coniunctæ, ut utilia eligant, fugiantq; aduersa, primum ea accuratè pensant quæ sibi congrua sunt, deinde & quasi longiore interuallo ea prospiciunt, à quibus putant caueri oportere. Medicina enim ægritudinem, Musica dissonas uoces ea tantum ratione considerare uidetur, ut melius efficere contrarium possit. Temperantia quoq;, tum iustitia, ac prudentia, omnium artium perfectißimæ, cognitionem non modò utilium ac honestarum rerū sed earum etiam quæ turpes & inutiles & iniustæ sunt, ad se pertinere proculdubio putant, atq; eos qui uitiorum naturā se ignorare gloriantur, uehementer accusant, quasi rudes earū rerum quas maximè decet uiros studiosos cognoscere. Quare antiqui Spartiatæ cùm sua festa celebrarentur, consueuerunt agrestes homines qui appellabantur Helotæ, quantum maximè poterant ad potum crapulamq; compellere, eosq; deinde mero iniurgitatos in conuiuia iuuenum adduci iubebant, ut illi cernentes ebriorum turpitudinem, ebrietatē ueluti rē deformem perhorrescerent. Nos uerò nemirē cor-

Spartiatarū antiquorū mos.

rum

rumpendum esse putamus ut alij corrigantur neq; hanc emendationem ciuilem, neq; humanā, neq; libero dignā esse arbitramur. Sed non erit fortasse inutile ad exemplum rectamq; uiuendi rationem, duos aut plures homines in medium afferre, qui cùm in gubernatione maximarū rerum uersarētur, summa licentia ac intēperantia usi, famā suæ turpitudinis apud posteros reliquere. Neq; profectò hoc agere intendimus, ut huiusmodi uarietate ornādo historiam nostram, afferamus legentib. uoluptatē: sed quemadmodū Ismenias ille Thebanus discipulis suis tam eos qui malè, quàm eos qui bene modulabantur ostendēs, dicere solebat, Hoc pacto, non autem illo modulari oportet. Atque ut Antigenidas ille bonos modulatores iuuenibus arbitrabatur iucundiores esse futuros, si malos fuissent aliquando experti: eodem pacto nos alacriores fore existimo ad persequendum meliorem uiuendi modum, si flagitiosorum hominum mores historia cognouerimus. Demetrij igitur, qui urbium expugnator est dictus, ac M. Antonij imperatoris uitam hoc libello complectimur, qui uiri sententiam illam Platonis maximè suis moribus comprobasse uidentur: Præclara, inquit, ingenia quemadmodum uirtutes maximas, eodem pacto uitia quoque maxima producere solent. Fuerunt enim ambo cùm summis flagitijs, frequenti potui, ac le-

Platonis sētētia.

uißi.

uißimis amoribus dediti, tum è contrario liberales, benefici, ac in re militari peritißimi duces. Praeterea eandẽ propè habuerunt fortunã, cùm non solũ in totius uitae cursu, nunc principatus & regna sint maxima cõsequuti, nũc uice uersa eadẽ amiserint, nũc ex felici rerum successu in extremas calamitates ceciderint, pauloq; deinceps praeter spem in pristinã felicitatem redierint, sed etiã extremae uitae actu similẽ penè finẽ sortiti esse uideantur, cũ hic quidem in manus hostium uenerit. M. uerò Antonius idem sit propè perpessus. Antigono igitur duo ex Stratonice Corrhaei filia fuerunt filij, quorum alterum fratris nomine Demetrium, alterum patris Philippum uocauit. Talis enim frequens est fama: quanquam nonnulli Demetrium non Antigoni filium, sed nepotem ex fratre fuisse tradunt. Mortuo nanq; patre, ac matre deinde Antigono nupta, Demetrium aiunt adhuc infantem relictum, creditum esse Antigoni filium. Philippus cùm esset paucis annis minor natu quàm ipse Demetrius, uita exceßit. Demetrius itaque & si non aequa patri, procera tamen fuit statura: forma uerò & pulchritudine oris adeò egregia, adeoq; praestanti, ut pictorum aut sculptorum nemo similem unquam potuisset effingere. Nam & gratiam simul & terrorem, tum grauitatem & man-

Demetrius forma insignis.

bH suetud

suetudinem quandam præ se ferre uidebatur: concurrebatq; cũ iuuenili ac elato uultus aspectu, admirabilis splendor regia quadam dignitate coniunctus: itaq; natus esse uidebatur ad stuporem simul & gratiam hominum conciitandam. Erat autem cùm per ocium potus & conuiuia celebrabantur, & delicatissimus & iucundissimus omnium regum. cùm uerò res gerendæ erant, studio ac diligentia, tum ingenij magnitudine cunctos alios superabat. Quare Liberum patrem imitari maximè uidebatur, quem ex eo uehementer extollunt, quòd probè sciret & bello uti, & pacem rursus ex bello cõficere, tum iucunditate suauitateq; ingenij sibi mentes hominum conciliare. Fuit præterea Demetrius amantissimus Antigoni patris sui: studio quoq; matris & patrem obseruare uidebatur, eumq; magis ob ueram synceramq; beneuolentiam, quàm ob potentiæ magnitudinem uereri. Cùm aliquando legati quidam ab Antigono audirentur, reuersus à uenatione Demetrius confestim ad patrem accessit succinctus telis, eumq; osculatus prope uirum consedit: pauloq; deinceps cùm legati habitis responsis discederent, alta uoce ad eos conuersus Antigonus, ô uiri, inquit, nunciate talem amicitiam animiq; pietatem, qualem uidere potuistis inter Demetrium Antigonumq; seruari: quasi ostenderet, concordiam patris cum

cum filio, status ac regum potentiæ maximum esse indicium. Adeò enim regnum à communi sanctaq; societate alienum esse consueuit, adeoq; maleuolentiæ & perfidiæ plenum, ut maximo atq; antiquißimo Alexandri successori lætandum iure fuisse uideatur, si corpus suũ inerme armatus filij manibus tutò commiserit. Verumenimuero huius familiæ reges inter quàmplures Alexandri successores soli, ut ita dicam, fuisse apparent, qui huiusmodi perfidia & immanitate caruerunt, præter unum Philippum Antigoni, qui filium suum necauit. Alij autem ferè omnes qui maximo illi regi successere, cùm hoc uitio laborarent, nonnulli filios, pleriq; matres, multi uxores interfecerunt. Fratrum autem cædem quis referre potest? Vt enim geometræ petitiones, sic illi fratres necare sibi permitti putant, quasi petitionem quandam regibus pro firmamento regni concessam. Demetrius uerò quàm ingenuus ab initio, quamq; humanus & amicorum studiosus extiterit, ex eo constare facilè potest. Mithridaees Ariobarzanis filius qui adolescens, moribus & aspectu egregius uidebatur, ob ætatem & consuetudinem summa erat cũ Demetrio familiaritate coniunctus, colebatq; uehementer patrem Antigonum: de hoc igitur adolescẽte, quãquã nec esset nec haberetur etiã malus, ob tale tamen somnium non mediocris

 Anti

Antigoni somniū. *Antigono est orta suspicio. Visum est ei se latum & pulchrũ peragrantem campum aureas micas serere, atque ex his auream segetem primùm oriri, pauloq́; deinceps nihil ibi cerni præter desectam paleam: perturbatum igitur ob hoc atq; mœstum, audire quosdam sibi uideri qui dicerent Mithridatem in pontum Euxinũ esse profectum, auream messem lecturum. Hoc somnio cùm uehemẽter esset perturbatus Antigonus, filium ad se uocat, ac iureiurando silentium ei imponens, somniumq́; deinde enarrans, ostendit se omnino statuisse animo, ut omni suspicione liberaretur, Mithridatem de medio tollere. Hæc ut audiuit Demetrius, incredibili est mœrore confectus, atque adolescentem familiariter uersantem secum, sibiq́; (ut consueuerat) appropinquantem, neq; alloqui audebat, nec uoce quicquàm exprimere, iurisiurandi accepti memor, ac fidei datæ patri rationem habens. Seducto igitur adolescente aliquantulum ab amicis, ut uidit remotis arbitris se solos esse relictos, conuersus ad eum, teli cuspide scribebat in puluere, Fuge Mithridates. Hoc quid sibi uellet coniectans adolescens, propinqua nocte aufugit in Cappadociam, atque statim Antigoni somniũ perfici uidebatur. Maximus enim Mithridates ac optimas consecutus regiones, regum genus qui deinceps Ponto imperitarunt, post octauam successionẽ à Romanis*

manus destructum, posteris suis reliquit. Hæc igitur bonæ indolis Demetrij boniq; ingenij, quo ille ad mansuetudinem ac iustitiam flectebatur, indicia sint. Verùm ut inter elemẽta Empedoclis contentione aßidua discordiaq; uigente, semper inter ea quæ propinquiora sunt maior fieri dissensio solet, sic ea tempestate inter Alexandri successores aßiduè bellum ardens grauius inter eos oriri uidebatur, qui se finibus contingentes, tum rerum, tum locorum coniunctione quidam tenebantur. Veluti tunc aduersus Ptolemæum eueniebat Antigono, qui cùm in Phrygia moram trahens audisset Ptolemæum è Cypro profectũ Syriam deprædari, urbes aut seducere, aut ui ad deditionem compellere: aduersus illum Demetrium misit duos supra uiginti annos natum, & militiam tum primum in maximis rebus egregiè attrectantem. Cæterùm iuuenis adhuc tyro parumq; experientia callens, uiro congressus ex Alexandri palæstra nuper emerso, ac multis magnisq; prælijs sub illo uersato, prope Gazam urbem pugna commissa superatur. Octo millia hominum eo sunt prælio capta, quinque millia cæsa, tentorium præterea, & omne ornamentum corporis regij Demetrio ereptum. Sed hæc quidem Ptolemæus unà cum amicis quos prælio ceperat, ad eum remisit, uerba addens humanitate referta, non de omnibus simul, sed de regno &

gloria à magnis uiris esse certandum. Demetrius his benignè receptis precatus est deos ne diutius Ptolemæi debitorem se esse permitterent, sed facultatem quandoq; darent, ut similem ei posset liberalitatem referre. Atq; ob hanc cladem non ita animo affectus uidetur, ut iuuenes solent principio malè succedentibus rebus, sed ut grauis dux, qui multas sit fortunæ permutationes expertus. Itaq; summo studio properabat uires reficere, urbes gubernare, arma ac milites congregare, congregatos exercere, neq; quicquam omittere quod ad reparandum dissipatum recenti clade exercitum pertineret. Interea cùm hæc pugna infeliciter gesta nunciata Antigono esset, dixisse eum ferunt, Ptolemæum primo prælio imberbes superasse, deinceps aduersus uiros sibi pugnandum fore. Petenti post hæc filio, ut his uiribus quas habebat sibi liceret rursus cum hoste manum conserere, assensit pater, ne animum spe consequendæ uictoriæ erectum, audaciamq; iuuenis retardaret. Iamq; ei non multò postea congrediendi facultate oblata, ita est illa impigrè usus, ut neq; sibi occasio, neque ipse occasioni defuisse uideretur. Nam cùm Ptolemæus secundis rebus elatus sibi persuasisset Demetriū ob recentem calamitatem susceptam facilè ex tota Syria posse depelli, aduersus eum Cillem ducem cum magnis copijs misit, quem imperatum,

ratum, hostiumq; aduentum minimè expectātem subitò adortus cum omni exercitu cepit Demetrius. Septem hominum millia eo prælio capta in manus Demetrij uiua uenerunt. Magna præterea rerum pecuniarumq; copia inuenta. Quibus omnibus uehementer lætatum Demetrium aiunt, non tam ob gloriam & spolia adepta, quàm quia sibi facultatem oblatam cernebat, qua Ptolemæo bene ac preclarè de se merito parem posset liberalitatem referre. Itaq; cùm pater suis literis exoratus concessisset ut his omnibus suo arbitratu uteretur, Cillem unà cùm amicis libenti animo ad hostem remisit. Hæc clades Ptolemæum paulò antè uictorem è Syria pepulit, Antigonum uerò quem fortè hostes ueluti hominem uictū contempserant, in eiusdem possessione firmauit. Atque incredibile dictu est, quanta sit senex letitia elatus, ob hanc uictoriam manibus filij partam. Post hæc Demetrius cùm in spem uenisset eos Arabum populos qui Nabatei uocantur, sibi subigendi, profectus cum exercitu fortè euenit ut in loca incideret aquarum expertia, parumq; abfuit quin ipse totusq; exercitus siti deperiret. Quo tamen periculo cum neque perturbatus esset, neque exterritus, non mediocrem admirationem barbaris prebuit, stupentibus uiri audaciam, animūq; cōstantē in talibus, tā'q; inusitatis casibus

tolerandis. Is autem non amplius morandum ratus, populata regione, septingentis camelis, omnisq; generis præda abducta, sese suumq; exercitum in loca tuta recepit. Cùm uerò Seleucus primum Antigoni opera in Babyloniæ regnum perductus, deinde suo studio uiribus auctis eò potentiæ ascendisset, ut iam minaretur locis Iudiæ propinquis, & ad ea regna quæ circa Caucasum sunt, animum conuertisset, sperans Demetrius per eius discessum desertam Mesopotamiam reperire, traiecto repentè Euphrate, subito abuentu Babyloniam occupat, & ex altera arce (erant enim duæ) expulso Seleuci præsidio, suoq; introducto, septem delectorum hominum millia in urbe constituit. Iubens deinde milites ut ex eadem regione, in qua non putabat ulterius tempus esse terendum, quæcunq; possent secum abducerent, castra mouit, iterq; ad mare conuertit, Seleuco statum discessu suo firmiorem relinquens: fugere enim uisus est, regionem male mulctans, tanquam ad se deinceps non pertinentem. Statimq; sibi nuncio allato, Halicarnassum à Ptolemæo uehementi obsidione teneri, rem in extremo periculo esse, raptim obsessis subsidium ferens, ex illius manibus urbem eripuit. Cùm uerò prosperè succedentibus rebus, Antigonus & Demetrius magna iam animis agitantes nihil tam arduum esse arbitrarentur quod

Demetrius Babyloniã occupat.

non se assequi posse confiderent, ad liberandam Graeciam, quae Cassandri & Ptolomaei seruiebat imperio, incredibili quadam cupiditate mentem conuertunt. Hoc quidem nulli reges neque iustius, neq; gloriosius gesserant bellum. Quare pecunias quascunque possunt ex barbarorum regionibus congregant, classem instrui iubent, omnia deniq; parant, quae pertinere uidebantur ad exequendam hanc expeditionem, pro Graecorum libertate susceptam. Verùm consilio inter se habito, unde tanti belli gerendi initium sumendum foret, cùm censuissent operaepretium esse, ut ad liberandas Athenas omnibus alijs posthabitis primum accederetur, atq; ex eo quidam amicorum suaderet Antigono, ut si eam occupet urbem, ualidis praesidijs firmet, ac perinde ut totius Graeciae fundamentum custodiat: dixisse Antigonum tradunt, beneuolentiam sibi semper uisum optimum regni fundamentum, uerissimumq; praesidiũ esse. Athenas nunc quasi speculum totius orbis, paulò deinceps in oculis omnium gentium suae gloriae clarissimum fore insigne. Demetrius igitur talentis quinque millibus, nauibus quinquaginta supra C C collectis, non amplius cunctandum ratus, cùm uersus Athenas classem direxisset (hanc enim urbem tenebat pro Cassandro Demetrius Phalereus, arcemq; Munychiam firmis praesidijs munierat) cursum suum

Ad liberandam Grçciam proficiscitur.

tum prudentia, tum fortuna iuuante, quinto Calen. Aprilis ante Piræum nemine sentiente apparuit. Athenienses primo hostium aduentu decepti, ad hanc classem suscipiendam sese parabant, existimantes esse Ptolemæi naues. Paulò uerò postea ut perceperunt hostes adesse, repentino terrore quasi amentes facti, statim ad arma conclamant: auxilium ferebãt duces, omnia (ut par erat) pauoris ac tumultus erant plena. Demetrius per tenebras occupatis faucibus portus cùm intus esset ingressus, iam coram omnibus apparens, ex naui per caduceatorem silentium ab Atheniensibus petijt. Quo quidem facto appropinquans illis, ac benignè alloquens inquit, se à patre Antigono missum, ut bona cum fortuna Athenienses liberos faceret, præsidia hostium expelleret, legibus denique illis ac moribus patrijs restitutis, sæuo tyrannorum imperio urbem liberaret. Quibus uerbis multi fuerunt qui proiectis armis Demetrium rogarent ut è classe descenderet, benefactorem ac liberatorem patriæ magnis clamoribus uocitantes. Phaleræus, omnesq; ij qui circa illum erant, etsi nihil horum quæ pollicitus erat Demetrius, firmum stabileq; arbitrarentur futurum, tamen propter tam repentinam mutationem, spe retinendæ urbis abiecta, cedere uictori necessarium esse putabant. Itaq; legatos ad eum mittunt, qui à Demetrio

benignè

benignè suscepti, remissiq; simul cum Aristodemo Milesio, uno ex intimis paternisq; amicis, ad Phaleraeum reuertuntur, quem quidem ciues magis quàm hostes formidantem, petentemq; sibi tutò per Demetrium liceret Thebas cum suis familiaribus proficisci, non modò non neglexit Demetrius, sed gloriam & uirtutem uiri in honore habens, diligenter curauit ut Thebas incolumis perueniret. His gestis petentibus Atheniensibus ut urbem intraret, non prius se ciuitatem Athenarum uisurum respondit, quàm omni praesidio hostium expulso, liberam penitus fecerit. Relictis igitur qui Munychiam armis machinisq; & omni tormentorum genere oppugnarent, ipse interim ad liberandas Megaras, quae etiam Cassandri praesidio tenebatur, cum omni exercitu proficiscitur. Sed cùm audisset Cratesipolim mulierem pulchritudine famosam degentem Patris, quae olim Alexandro Polyperchonti dedita fuerat, suum congressum uehementer appetere, relicto exercitu circa Megaras, ad eam profectus cum paucis expeditis & manu promptis, üsq; iterũ à se remotis, seorsum tentorium posuit, ut celaret mulierem ad se uenientem. Hoc cùm nonnulli hostium resciuissent, magnam occasionem capiendi Demetrium nacti, ad eum aggrediendum proficiscuntur: iamq; tabernaculum propè peruenerant, cùm iis

repentino

repentino tumultu perculsus, sumpta raptim chlamyde fugam arripuit, parumq; absfuit quin ob intemperantiam suam turpiter caperetur. Hostes uerò tentorio eius cum omni supellectile potiti abierunt. Post hæc occupatis Megaris cùm in urbe direptiones frequentes agerent milites, Atheniensibus benignè pro Megarensibus supplicantibus, eorum precibus cessit Demetrius, præsidijsq; deductis liberam ciuitatem reliquit. Dum hæc Demetrius ageret, Stilbonis philosophi sibi in mentem uenit, de quo magna apud Megarẽses erat opinio, quòd in quiete & tranquillitate quadã suũ uiuendi modum constituisse dicebatur. Hunc igitur ad se uocatum rogauit Demetrius, an aliquid suarum rerum sibi quisquam miles eripuisset: ad hoc, nemo, inquit Stilbon: neminem enim uidi scientiam auferentem. Rursus in discessu suo seruis omnium ciuium arreptis, cùm benignè ad eum conuersus dixisset, Liberam uestram ô Stilbon ciuitatem relinquo: rectè, inquit ille, nullum enim seruum in urbe relinquis. Deinde ad aggrediendam Munychiam quæ assiduè fuerat post discessum suum obsidionem perpessa, cum omni classe rediens, primo aduentu eã expugnauit, atque hostium præsidio expulso, suoq; introducto, arcem euertit. Post hæc Demetrius Atheniensibus assiduè eum uocantibus cùm id tempus opportunum esse arbitraretur,

Stilbon philosophus.

retur, urbem est ingressus, cõfestimq́; populo in concionem uocato, gratißimis uerbis patrias leges pristinamq́; libertatẽ restituit: addiditq́; præterea, se omni studio curaturum, ut Athenas medimnûm frumenti centum quinquaginta millia, & materiæ copia tanta, quanta ad centum fabricandas triremes sufficere posſit, ab Antigono patre mittantur. Athenienses igitur Rempub post decimũ & quintũ annũ quibus sub alieno imperio manserant, beneficio Demetrij liberatam accipiunt. Nam à pugna Lamiacensium, & eo prælio quod apud Cranonem cõmissum est, usque ad illum diem quo Demetrius urbem intrauit, nomine paucorum status, re autem uera tyrãnicus fuerat dominatus, propter immoderatam Phalerei potentiam. His rebus gestis, famaq́; Demetrij ubique diffusa, cùm magnus clarusq́; apud omnes gentes haberetur, statim immodici honores & ante illud tempus inauditi, quos populus Atheniensis ei decreuit, hominẽ (ut plerunq; fit) corrupere, insolẽtẽ molestumq́; omnibus reddidere. Primò enim tulerunt decretũ, ut Demetrius & Antigonus omniũ reges appellarentur, cùm hi antea hoc nomẽ abominarentur, quòd ab his tantùm qui Philippo & Alexandro successerant, usurpari solitum erat, alijs uerò nequaquã erat cõmune. Hos præterea deos seruatores, & præsulem Athe-

Athenæ tyrãnide liberatæ à Demetrio.

Honores Demetrio & Antigono decreti.

Athenienſem, qui certo quodam nomine appellari conſueuerat, ſacerdotem ſeruatorum uocari iuſſerunt, atque eum ſingulis annis confirmantes, nomen illius in omnibus ſuis decretis & ſcriptionibus præponebant. In eo autem loco ubi primum è curru deſcendit Demetrius, ſacrificijs peractis aram locarunt, quam Demetrij † deſultoris aram appellari uoluerunt. Decreuerunt præterea ut Antigonus et Demetrius in peplo unà cum Ioue & Pallade intexerentur: ut duæ inſuper tribus, quarum alteram Demetriadem, alteram Antigoniadem uocitarunt, ſuis ueteribus adderentur: atque eorum ſenatui, qui numero quingentorũ hominum continebatur, centum accederent homines, unaquaque tribu quinquaginta ſecum trahente. Non prætereundum uidetur illud admirabile genus honoris quod acutiſsimè à Stratocle inuentum aiunt, qui huius & aliorum omnium quibus blandiri poſſe arbitrabatur, diligentiſſimus fuit inueſtigator. Tulit enim decretum, ut legati quos Athenienſes ad Antigonum & Demetriũ mitterent, ſacri uocarentur, ſicut illi qui cũ patrijs ſacris Olympum & Pythiam mitti conſueuerant totius Græciæ celebritate. Sunt autẽ & alia multa à Stratocle per audaciam & impudentiam perpetrata, illiuſq; ſimilia, quibus Cleonem illum antiquum uti ſolitũ tradunt, cũ populo

† καταβάτου

Pulo Atheniensi suis impudentißimis adulationibus blandiretur. Habuit enim Stratocles Phlacium amicam, quæ semel cùm ei capita quædam in foro empta in conuiuiũ attulisset, comiter ad illam conuersus Stratocles, Ea, inquit, emisti ô Phlacium, quibus nos reipub. gubernatores ludere consueuimus. Quodam quoque tempore cùm Athenienses pugna nauali essent circa Amorgum superati, præueniens eos Stratocles, qui huius calamitatis nuncium afferebant, summa celeritate urbem ingressus, per Ceramicum coronatus transiuit, faustum afferens uictoriæ nuncium: quo quidem extemplò epulum per unamquanque tribum constitutum est, & sacrificia publicè supplicationesq; decretæ. Paulò uerò deinceps cùm uenissent hi qui ferebant nuncium susceptæ calamitatis, atque uniuersus populus uno consensu aduersus Stratoclem uehementius exarsisset, ille tamen hunc furorem audacter impudenterq; sustinens, Quid, inquit, uiri Athenienses uobis molestè intuli, si duos dies summa estis mea causa in uoluptate uersati? Talis igitur erat Stratoclis audacia. Sed fuit profectò iuxta Aristophanis poëtæ sententiam, igne calidior uenter. Quidam enim alter longè impudentior quàm Stratocles, tulit decretũ, ut quoties demetrius Athenas ueniret, susciperetur in cereris & Bacchi hospitio, utq;

illi

illi qui in Demetrio honorando alios superasset, tantum ex publico ærario daretur argenti, quantum sufficere posset ad collocandum in templo aliquod suæ liberalitatis insigne. Insuper ut mensis Ianuarius, utq; primus ac nouissimus dies mensis, tum denique ut Bacchi conuiuia ex Demetrij nomine uocarentur. Verùm extemplò post hæc hi casus secuti sunt, quibus obstupuerunt omnes, cùm non fortè, sed diuino quodam numine euenisse uiderentur. Peplum enim in quo Demetrius & Antigonus simulerant contexti, cùm per Ceramicum mitteretur, ingenti superueniente procella, medium scissum ferunt: & circa aras illorum magnam aconiti copiam ortam, cùm raro in ea regione nasceretur: & eo die quo festa Bacchi celebrabantur, omnem pompam dißipatam pessundatamq; fuisse. Insuper ob magnam glaciem uehementémque pruinam non modò ficus & uites à frigore esse combustas, sed maximam quoque segetum partem corruptam. Quare Philippides cùm inimicus esset Stratòclis, hæc aduersus illum in comœdia protulit: Per quem combußit pruina uites, Per quem scissum in medio peplum est, Honores diuinos mortalibus tribuentem, Hæc populum corrumpunt, non comœdia. Fuit autem Philippides summa cum Lysimacho familiaritate cōiunctus, multaq;

taq; per eum populus Atheniensis beneficia suscepit à rege. Compellebatur enim rex ad hunc hominem diligendum ob suos integros mores, uitæq́; probitatem, in eoq́; præcipuè uirum admirabatur, quòd cùm secum uersaretur frequēter, ab omni tamen astutia & adulatione, quibus regiæ domus abundare solent, quasi à perniciosa peste abhorreret: itaq; animum suum induxerat, ut quandocunq; sibi ad bellum resq́; gerendas proficiscenti occurrebat Philippides, hoc pro bono omine haberetur, quasi aliquid faustum felixq́; portenderet. Verū aliquando rogatum à Lysimacho, nū aliquid suarum rerum expeteret, respondisse aiunt: Solum ô rex, ne arcanorum tuorum quicquam mihi credas. Hos igitur quorum alter in scena, alter in concione aßiduè uersabatur, ob naturæ uitæq́; dißimilitudinem non immeritò apponendos putauimus. Illud uerò genus honoris, cuius inuentorem aiunt fuisse Dromoclidem, adeò consuetudinem moremq́; hominū excesßit, ut monstrum quoddam uideatur. Decretum enim tulit Dromoclides, debere Sphettitiam tribum de locandis scutis apud Delphos Demetrium quasi oraculum quoddam cōsulere, ut hac sua scriptione publicis suffragijs apꝓbata intelligi licet: Visū fuisse populo Atheniensi, quòd bn̄ ac feliciter eueniret, ut eligatur ex Atheniensibus unus, qui accedens

ad Demetrium seruatorem, postea quàm sacrificia peregit, eum rogaret atque cõsulat, quonam "modo piè atque optimè summaq; claritate dedicatio sacra in Delphis agenda uideatur. Hæ igitur tot tantæq; adulationes, quibus Athenienfsis sæpe erga Demetrium sunt usi, languentem uiri animum minimeq; blanditijs repugnantem facilè corruperunt. Sed hac tempestate ipse Athenis degens uxorem duxit Eurydicen, mulieremq; Atheniensem, ex claro Miltiadis genere ortam, quæ olim nupta Ophelte Cyrenarum principi, post obitum uiri Athenas redierat. Hæ nuptiæ Atheniẽsibus uehementer gratæ iucundæq; fuere, quòd existimabant summum honorem Atheniensium urbi tributum esse à rege, maximumq; beneuolentiæ signum ostensum, quoniam sibi placuisset eam præcipuè ciuitatem eligere, in qua regium coniugium celebraret. Erat autem Demetrius magnopere deditus nuptijs, adeoq; his delectari uidebatur, ut multis semper uxoribus uteretur, quarum maximè in honore habuit Philam, tum ob Antipatrum illius patrem, tum quia per eam, supra omnes Alexandri successores, gratiam beneuolentiamq; sibi apud Macedonas cõparauit. Ad hanc ducendam iam satis ætate prouectam, renuentem Demetrium cùm esset iunior, compulit suis adhortationibus pater, illud Euripidis

dis in medium ferens, Vbi est lucrum, uxorem uel nolens ducito: cùm similiter cadente uoce, uxori te subijcito, diceret. Talis igitur erat erga Philam aliasq; uxores Demetrij amor. Verùm in summa rerum licentia constitutus cùm uno eodemq; tempore & scorta & uxores permultas haberet, adeò se uoluptatibus delitijsq; permiserat, ut iam esset cōmuni sententia diuulgatum, omnium regum incontinētissimum esse Demetrium. Dum hæc Athenis geruntur, nunciatū interea Demetrio ab Antigono est, Ptolemæum regem magna comparata classe Cyprum nauigare, bellum ingens terra mariq; parareq́, omnia posthabenda esse ut tanti conatus hostium reprimantur. Quibus perceptis Demetrius, etsi ex medio uictoriarū cursu se ad nouam expeditionem uocari cernebat, tamen magnitudine rei compulsus necessariò paruit consilio patris, non sine dolore gloriosum relinquens bellum paulò antè tam libenti animo pro Græcorum libertate susceptum. Itaque Athenis decedens, ante omnia Cleonidem Ptolemæi ducem Corinthum ac Sicyonem obsidentem pecunia tentauit, ut liberas illas ciuitates dimitteret. Quo quidem renuente, non amplius cunctandum ratus, cùm uersus Cyprum classem direxisset, fortè Menelaum offendit Ptolemæi fratrem, quem prælio aggressus statim fudit fugauitq;.

Verùm paulò pòst cùm Ptolomæus magno cum exercitu terra mariq; parato obuiã ei uenisset, primo congressu minæ superbæ atque insolentes altercationes utrinq; sunt factæ, Ptolemæo quidem iubente Demetrium antea recedere Græciamq; repetere, quàm suam extremam calamitatẽ conspiceret: Demetrio uerò asserente, se non prius Ptolemæum è manibus dimissurum, quàm ex Sicyone Corinthoq; præsidijs deductis, liberas eas ciuitates reliquerit. Hoc bellum tot tantisq; conatibus utrinque susceptum, non solùm his regibus qui iam in aciem propè descenderant, sed reliquis quoque principibus ingentem iniecerat curam, expectationemq; anxiam fecerat ob incertum exitum rerum, dubiumq; belli euentũ. Cernebant enim non de Syria aut Cypro, sed quisnam maximus omnium regum esset futurus, in ea solũ uictoria agi. Ptolemæus igitur centũ & quinquaginta nauibus collectis instructisq; in aciem, confestim ad Menelaum fratrem nuncium mittit, ut cùm uideat certamen uehementer instare, in medio ardore pugnæ è Salamina sexaginta progrediens nauibus, hostes à tergo adoriatur, ordinemq; perturbet. Demetrius è contrario non ignarus eorum quæ parabantur ab hoste, decem tantum aduersus illas sexaginta opposuit naues, easq; angustũ aditũ portus, per quem transire Menelaũ apor-

tebat,

tebat, occupare celeriter iußit, ibiq; consistere, ut si fortè egredi Menelaus tentaret, et si nume ro impares, loci tamen opportunitate adiutæ exitum hostium prohiberent. In promontorijs deinde finitimis atque undique prospectantibus mare pedestres collocauit, quas & ordinē seruare iußit, & longè lateq; extendi, ut maio ris multitudinis speciem præ se ferrent. Atq; hoc pacto omnibus terra mariq; instructis, cū reliquis copijs nauibus centum octoginta Pto lemæum inuadit. Primo congressu turbauit, deinde dißipauit hostium classem, demum uehementiori impetu facto, fudit fugàuitq;. Ptolemæus ut uidit suos paßim terga dare, seq; esse omnino ab hostibus superatum, quāta ma ximè celeritate potuit, fugam arripuit, octo nauibus tantum secutis uiri uestigia, quæ sola ex tanta copia uix euadere potuerunt: reliquæ uerò omnes in eo certamine periere, præter septuaginta, quæ sunt unà cum milite ac remige à Demetrio captæ. Deinde cùm uentum esset ad portum, ubi ingens erat pecuniarū machinarumq; copia, quæ in nauibus onerarijs seruabantur, tum magna quoque sodalium mulierumq; turba expectantium fortasse uictoris arbitrium, extemplò nemine aduersante, in Demetrij potestatem cuncta uenerunt. Inter hæc Lamiam mulierem sua tempestate famosam fuisse tradunt, quæ præclarè tibijs

ceciniſſe dicitur. Hæc primò canẽdi modulandiq; ſuauitate gratiam ſibi apud homines cõparauit: deinde cùm ſe ad amores amatorios contuliſſet, celebre eſt nomen & famam pulchritudinis apud omnes gentes adepta. Eo uerò tempore etſi priſtinæ dignitatis florem, quia iam annis grauis erat, abieciſſe uideretur, tamen uenuſtate & manſuetudine quadam adeò ſibi homines conciliabat, ut ſupra omnes alias mulieres chara eſſet Demetrio, & ab illis etiam mulieribus quas gratia anteibat, nõ mediocriter amaretur. Poſt hanc naualem pugnam Menelaus iam uiribus ſuis diffidens, cùm cedere uictori neceſſarium eſſe putaret, Salaminam primò, naues deinde copiasq; terreſtres quaſcunque habebat, Demetrio dedit. Fuerunt autem hæ, mille & CC equites, peditum XII millia. Hanc uictoriam per ſeipſam clarã atq; illuſtrem, clariorem illuſtrioremq; fecit ſua pietate & liberalitate Demetrius: corpora enim hoſtium defunctorum magnificè ſepeliri iuſsit, & captiuos ſine precio ullo dimitti. Armaturas inſuper integras totumq; corpus tegentes ducẽtas ſupra mille, dono Athenienſibus miſit. Poſt hæc Ariſtodemum Mileſiũ ad ſe uocatum, quanta maxima celeritate poſsit ad Antigonum patrem accedere iuſsit, eiq; referre hanc ampliſsimã uictoriã partã & ſpolia adepta, ac omnia denique

Demetrij mira liberalitas.

quæ

quæ fuerũt post fugã hostiũ prosperè feliciterq; secuta. Is cùm adulationum quibus regiæ domus abundare solent, optimus esset fabricator atq; magister, nunc ex his rebus blandiendi occasionem nactus, rem inuenit qua in Antigonum uteretur maxima adulatione refertam. Nam cùm è Cypro decedens prope eum locum uenisset ubi uersabatur Antigonus, iactis ancoris procul à littore nauium consistere, & nautas omnes quietem ad silentium agere iussit, ipse deinde scaphã conscendens, cunctis alijs qui secum uenerant in naui relictis, solus continenti applicuit. Erat eo tempore Antigonus in magna solicitudine constitutus, quòd expectabat (ut par erat) incredibili cura eius pugnæ euentum, quæ iam fuerat apud Salaminam commissa, cupiebatq; uehementer audire quam fortunam Demetrius filius habuisset, cùm sibi allatum est uenisse tunc, iamq; propè adesse Aristodemum Milesium, nuncium à Demetrio missum. Subita re perculsus Antigonus, cùm uix seipsum domi continuisset, extemplo alios atque alios obuiam Aristodemo mittit, qui cognitis omnibus quæ ille afferebat, summa cum celeritate ad se reuertantur. Is autem cum nil percontantibus responderet, tum lento gradu tacitusq; ueniret, magis quàm unquam antea perturbauit Antigonum, atq; incredibili urgente animũ

cura, cùm se amplius continere non posset, usque ad fores citato gradu obuiam Milesio accessit. Ille uerò stipatus frequenti hominum turba, quæ undiq; rei nouitate commota ad regiam confluxerat, ut prope Antigonũ uenit, porrigens dexteram alta uoce exclamauit, Salue rex Antigone, pugna nauali regem uicimus Ptolemæum, & Cyprum tenemus, & militum captiuorum sex supra decem millia & octingentos in manibus nostris habemus. Exhilaratus Antigonus, Et tu per Iouẽ, inquit, salue: sic autem nos torquere uoluisti Milesie? par profectò referam pari, serò enim præmiũ reportabis. Multitudo præterea quæ ingens ibi conuenerat hoc nuncio percepto, tum primùm Antigonum & Demetrium reges magnis clamoribus uocitauit, & Antigonum familiares sui insignibus regiis extemplò ornarunt. & Demetrium pater diademate misso regem per epistolam appellauit. Hæc cùm essent frequenti fama in Aegyptum perlata, hi qui circa Ptolemæum erant, ne crederetur ob recentem cladem susceptam esse uehementer debilem mancumq; factum Ptolemæi statum, horum uestigia secuti Ptolemæum quoq; regẽ salutarunt uocitaruntq;. Hoc igitur pacto Alexandri successores hinc inde distrahebantur, alter alterius titulorum æmulatione commotus. Nam & Lysimachus tum primũ diadema ferre in-

re incœpit: & Seleucus in cōspectu quoq; Græcorū, si quando eorum audiebat legatos, ijs regijs insignibus utebatur, cùm antea coram barbaris tantū gestare solitus esset. Verùm Cassander cùm alij aut literis aut uoce eum appellarent regem, solus penè fuisse apparet, qui hac inani appellatione neglecta, pristinum morem seruauerit. Hæc igitur non modò nomina & habitum horum principum permutarunt, sed eos quoq; in tantam elationem ac insolentiam extulerunt, ut quemadmodum tragici histriones uocem & incessum simul cum ueste, sic illi uitam & mores unà cum habitu mutasse uiderentur. Nam & in regendis populis grauiores superioresq; facti, non modò uiolentia pro iustitia utebantur, uerumetiam fastum quendam præ se ferebant, pristinæ humanitatis obliti, qua antea fiebat, ut populi quietiori animo seruitutem perferrent. Tantum igitur uoluit una adulatoris uox, ut hunc tam grauem morbum tamq; perniciosam pestem, qua hi reges laborabant, per uniuersum propè sparserit orbem. Hæc cùm ita essent, Antigonus elatus ob res circa Cyprum feliciter gestas, rursus tot copias terra mariq; aduersus Ptolemæum parabat, ut appareret eum maius quàm unquā antea agitare in animo bellum. Itaq; extemplo omnibus comparatis, non ultra differre profectionem constituens, terrestres copias sibi assu-

mit, & maritimas Demetrio concedit, eumq; iubet prope eam terram per quam ipse ductabat exercitum, nauigare. Verùm hæ res tanto studio diligentiaq; paratæ, qualem exitum habituræ essent Medium quendam Antigoni familiarem uidisse per somnium tradunt. Visum enim sibi aiunt Demetrium in curriculo cum omni exercitu decertantem, primùm magna celeritate & uehementi contentione certamen inire, paulò uerò postea sensim pedetentimq; deficere, demum in ipsius cursus flexu adeò debilem infirmumq; factum, ut spiritum recreare uix posse uideretur. Sequutum est igitur postea, ut Antigonus terrestres copias ducens multa pericula incommodaq; subiret, & Demetrius magna tempestate iactatus, multis amissis nauibus in loca importuosa compelleretur, atque ambo post multas calamitates susceptas, uix dissipatum terra mariq; exercitum domum reducerent. Erat ea tempestate Antigonus annos paulò minus quàm octoginta natus, qui cùm ad militiam gerendam magnitudine & mole corporis magis quàm senectute esset iam grauis & inutilis factus, in maximis rebus gerendis filio Demetrio utebatur, excellenti ingenio uiro, duceq; iam sua felicitate & prudentia claro. Eius intemperantiam, quam accusabant omnes, æquiori animo fortasse quàm decuit tolerabat. Ille uerò uigente pace nunc

circa

circa potus atq; conuiuia, nunc circa amores & omnis generis uoluptates, magna cum impudentia uersabatur. At cùm bella gerenda erant, omnibus delitijs uoluptatibusq; posthabitis, sic moderabatur ingenium suum, ut mores simul cum fortuna rerũ mutasse uideretur. Cùm aliquando Demetrius ex quadam expeditione domum reuersus, subito ad patrem accurrens eum hilari uultu oscularetur, dixisse Antigonum aiunt, Lamiam, ô filij osculari uideris: eo enim tempore iam diuulgatũ erat Demetrium Lamiæ amore uehementer ardere. Rursus Demetrius cùm multos dies dedisset operam potui, ac deinde præsente Antigono quereretur se molesto rheumate esse correptum, Audiuimus, inquit Antigonus: sed illud quæso, Thasiũm ne an Chiũ rheuma fuit? Quodam insuper die cùm ægrotante Demetrio ad eum uisendum accessisset Antigonus, formosum puerum prope ostium eius offendit: ingressus deinde thalamum, manuq; illius apprehensa cùm uenam tetigisset, febris, inquit Demetrius, ut mihi uidetur paulò antè discessit. Certè, inquit Antigonus, puerum enim nuper abeuntem prope ostium tuum offendi. Hæc igitur uitia in ocioso Demetrio, cùm ingentes uirtutes in rebus gerendis æquarent, molesto animo tolerasse Antigonum credũt. Sed

demetrij uariũ ingenium.

quem

quemadmodum Scythæ cùm magnopere se indulsisse potui cernunt, arcuum chordas pulsare consueuerunt ut dissolutum uoluptatibus animum ad pristinam continẽtiam reuocent: sic Demetrius cùm nunc in ocio uoluptatum arbitrio se totum permitteret, tunc in apparatu belli omnium delitiarum oblitus strenuam operam nauaret, adeo uarietati rerum accommodabat ingenium suum, ut laborem atq; mollitiem, duo contraria maximè inter se pugnantia, supra naturæ modum iunxisse uideretur. Verùm etsi in gerendo bello dux egregius esset atque præclarus, tamen in classibus, machinis copijsq; parandis longè præstantior habebatur. Itaque cùm expeditionem aliquam sibi parandam esse cernebat, data opera ut ingens materiæ copia sibi adesset, circa naues machinasq; fabricandas incredibili arte, atque studio uersabatur. Magni igitur animi uir nòn ad inanes puerilesq; exercitationes ingenium suum conuerterat, sicuti plerique reges, quorum alij tibijs, alij picturæ, nonnulli torno dediti, in seruilibus officijs ætatem agunt. Etenim Aeropum Macedonem lucernas abacosq; perparuos, cùm in ocio uersabatur, fabricare solitum tradũt: & Attalũ illũ qui est Philomater dictus, non modò hyoscyamum & elleborum, sed etiam cicutam & aconitum, aliasq; permultas uenenosarum herbarum

Scytharũ mos.

Exercitia regũ quorundam illiberalia.

rum species sæpius plantasse aiunt, & summum studium curamq; posuisse, ut earum fructus in tempore legerentur. Parthorum quoque reges in telorum cuspidibus acuendis non delectari solùm, sed gloriari etiam solent. Demetrius uerò cùm machinis instrumentisq; bellicis delectaretur uehementer, adeò in his conficiendis ingenio, & arte ualebat, adeoq; illius opera tam parua quàm magna in suo genere præclara atque magnifica erant, ut non modo sumptu, sed etiam manu regia digna uiderentur. Vnde illud est non minus uerè quàm eleganter dictum, Demetrij opera magnitudine sua etiam amicis stuporem, pulchritudine uero etiam hostibus delectationem solita esse afferre. Atque inter alia memoratu digna, & naues duas, quarum altera sexdecim remis, altera quindecim remis erat, ab eo confectas aiunt, & machinas nonnullas miro ingenio pro expugnandis urbibus fabricatas: quæ quidem spectantibus hostibus, incredibilem admirationem præbebant. Veluti Lysimacho euenisse tradunt, qui etsi supra omnes alios reges inimicus esset Demetrio tamen cùm ab illo Solos Ciliciosq; obsidente petijsset, ut sibi liceret suas machinas nauesq; conspicere, atque deinde benignè concedente Demetrio, omnia opera conspexisset, adeo stupefactum admiratumq; aiunt & magnitudinem

nem

nem & pulchritudinem machinarum, ut sibi uisa sint non humano, sed diuino quodam ingenio fabricatæ. Rhodij quoque cùm à Demetrio essent multo tempore obsidionem perpeßi, soluto deinde bello eum rogarunt, ut aliquas machinas sibi relinqueret, quasi quoddam suæ uirtutis suiq; ingenij testimonium. Eodem etiam bello in quo Rhodij simul erant cum Ptolemæo societate coniuncti, machinam quandam, quam urbium expugnatorem appellant, eorum mœnibus admonuisse Demetrium aiunt, tali quidem figura atque specie fabricatã: Habebat in primis quadratã sedẽ, cuius unũ quodque latus inter se æquale, in latitudinem octo & quadraginta, in altitudinem sex & sexaginta cubitorum extendebatur, atque à postrema basi usque ad uerticem adeò gradatim extenuari uidebatur, ut cùm infima sedes longè latior supremo culmine esset, egregia quædam figura ex omni proportione seruata resultare uideretur. Intus præterea erant latebræ cauernæq; complures ad suscipiendos milites accommodatæ. Quà uero hostes spectabat, frontem patefactam habebat atque undique fenestellas tectas quibus uaria tela poterant aduersus hostes sine ullo periculo iaci. Erat præterea secundum unumquanque speciem pugnæ bellacißimis uiris referta: & quod supra omnia

Machina bellica miro artificio à Demètrio fabricata.

specta

spectantibus admirationem præbebat, tanta facilitate agebatur, ut cùm strepitum maximum ederet, in utram partem inclinaretur, conspici minimè posset, sed æquali utrinque pondere inconcussa rectaq; moueretur. Ad hoc præterea bellum duo sunt ei ex Cypro thoraces arati ferri quorum uterque quadraginta minarum erat. Eorum robur cùm uellet Zoilus fabricator ostendere, iussit aduersus illos triginta passuum interuallo ex catapulta telum admitti: quo quidem facto, adeò firmiter uim teli sustinuerunt, ut nihil ibi relictũ sit præter lineam quandam, quæ nõ teli cuspide, sed penicillo potius confecta uidebatur. Horum altero uirũ audacißimũ ac robustißimũ omniũ qui cum demetrio erant, Alcimenũ Epirotam eo bello usum fuisse tradunt, solumq; arma duorũ talentorũ gesßisse, cùm alij unius dumtaxat talenti armis uterentur, eũq; deinde Rhodi prope theatrũ urbis fortiter dimicantem in medio ardore pugnæ cecidisse. In eodem insuper bello constanter obsidionem tolerantibus Rhodijs, Demetrius frustra terendo tempus nulla re memorabili gesta, cùm honestã abeundi occasionem quæreret, noua est iniuria lacessitus, qua aduersus Rhodios magis quàm unquã antea ira exarsit. Literas enim regiãq; supellectilem à coniuge Phila missam cùm cepissent Rhodij, ex tẽpio nulla suæ dignitatis

ratione habita, ad Regem Ptolemæum cũcta miserunt: minimè in hoc Atheniensium humanitatẽ secuti, qui Philippo Macedoniæ rege graue aduersus eos gerente bellum, cùm tabellarios qui ad eum mittebãtur literasq; cepissent, cunctis alijs epistolis lectis solùm Olimpiadis coniugis literas integras atq; intactas reliquerunt: easq; obsignatas eodem pacto quo erant, ad Philippum remiserunt. Verùm paulò postea Demetrius summa sibi ulciscendi facultate oblata, parum memor contumeliæ nuper acceptæ, ut generosum uirum decebat, magna liberalitate est in Rhodios usus. Nam cùm egregiam Ialysi figuram non omnino integram, mira tamen arte à Protogene Caunio depictam, & in quibusdam ædibus publicis extra mœnia urbis locatam cepisset Demetrius, extemplo Rhodij præconẽ ad eũ miserũt multis precibus supplicantes, ut huic præclaro operi pro sua ingenij clementia parceret. Quibus respondisse Demetrium tradunt, se antea permissurum parentis statuam destrui, quàm talem tamq; egregium artis laborẽ iniuria ulla extingui. Etenim septẽ annos in hac figura pingenda cõsumpsisse Protogentem aiũt. Addunt præterea Appellem cùm ad eam uisendã accessisset, adeo admiratum excellentiam operis, ut deficiente uoce tacitus aliquandiu perstiterit: tandem dixisse, Magnũ laborem & admira

Ialysi pictura nimiæ pulchritudinis.

mirabile opus gratias nō habere, quæ hoc atq; alia quæ pinguntur ab illo usq; ad astra ferāt, in cœloq; reponāt. Hanc postea imaginem Romam delatam unà cum alijs ignis absumpsit. Sed Rhodijs fortiter sustinētibus bellum, cùm Demetrius abeundi occasionem quæreret, fortè Atheniensium legati ad eum uenerunt rogatum, ut diuturna obsidione Rhodios liberaret. Quibus auditis, soluta statim obsidio est, ac Rhodij præterquam aduersus Ptolemæum, ab Antigono & Demetrio in societatem recepti. Inter hæc Cassander per discessum Demetrij occasionem nactus, cùm ad obsidendas Athenas magnis copijs accessisset, Athenienses ingenti celeritate certiorem Demetrium reddunt, quāto in periculo res eorum sint, eumq; rogāt, ut quàmprimum opem & auxilium obsessæ afferat urbi. Quibus perceptis, Demetrius extemplò omnibus rebus postpositis, magno cum exercitu & tercentum triginta nauium classe aduersus Cassandrum profectus, die noctuq; non intermisso cursu cùm in Atticam peruenisset, non modò ex omni regione Cassandrum expulit, sed etiam fusum fugatumq; usq; Thermopylas est persecutus: Heracleamq; deinde spontè deditione facta in potestatem recepit. Fuerunt etiam sex Macedonum millia, qui hac uictoria moti, ad Demetrium perfugerunt. Repetens deinde Athenas Demetrius, omni-

bus Græcis qui intra Phylas uersabantur liberatis, atq; ijs qui auxilium tulerant in societatem receptis, Phylim & Panactum, quæ quasi duo propugnacula Atticæ imminebant, ualidisq; fuerant à Cassandro munita præsidijs, celeriter oppreßit, populoq; Atheniēsi restituit. His gestis Athenienses etsi antea supra mores, supraq; consuetudinem omnia tribuissent Demetrio, tamen nullum constituentes adulationi modum, ædem post Palladis templum ei in hospitium concesserunt, in qua unà cum uirgine pura hospes uersabatur impurus, patris uestigia nequaquam secutus, qui aliquando cùm audisset Philippum filium in quadam domo, ubi tres *uirgines morabantur, hospitio esse susceptum, non obiurgato filio, sed eo qui distribuendis hospitijs domibusq; præerat ad se uocato, præsente Philippo sic inquit: Nónne ex tam parua tamq; angusta domo filium meum deducis? Atque hoc pacto filio permutato, omnem occasionem inferendæ iniuriæ sustulit. Demetrius uerò nulla deæ Palladis, quam etiam sororem maiorem natu sibi asciuerat, ratione habita, tanta est turpitudine dum in ea arce degebat, in mulieres urbanas & adolescentes liberos usus, ut tum maximè locus ille purus uideretur, cùm is solùm cum scortis illis Chryside, & Lamia, & Deme, & Anticyra uersabatur. Sed multa alia sunt, quæ cùm sine ignominia ac de

*νέαι γυναῖκες.

ac dedecore clarissimæ urbis narrari non possint, sponte à nobis in præsentia omittuntur. Democlis tantum temperantiam eximiam incredibilemq; uirtutē, quia digna memoratu fuit, non uisum est silentio præterire. Is erat puer adhuc imberbis adeò egregia atque præstanti forma, ut ex pulchritudine sua nomen adeptus, pulcher Democles ab omnibus uocaretur. Hunc Demetrius cùm neque precibus neque minis potuisset unquam in desiderium suum perducere, semel occasionem temporis nactus, quo puer publicam palæstram ac gymnasium fugiens, priuatum quoddam balneum intrauerat, e confestim accedit, solusq; ingressus puerum inopinantem aggreditur. Ille uerò ut uidit sibi soli & puero talem uim iniuriamq; afferri, nullum aliud refugium habens, repentè sublato lebetis tegmine, in feruentem balnei aquam sese proiecit, atq; eo pacto morte uoluntaria se à uiolentia & scelere Demetrij uindicauit, sua innocentia profectò indigna, patria uerò & pulchritudine sua digna perpessus. Sed illud Celeneti neutiquàm huic simile fuit, qui cùm pater Cleomedon ob illatam sibi mulctam quinquaginta talenta reipub. deberet, literis à Demetrio acceptis, quibus à populo Atheniensi petebat ut hanc mulctam Cleomedonti remitteret, non modò suam turpitudi-

Democlis pueri pulchritudo, & castitas miranda.

nem diuulgauit, sed maximam etiam in ciuitatem perturbationem induxit. Nam cùm Athenienses his receptis literis, Cleomedōteq; omni pœna liberato, decretum tulissent, nemini ciuium licere epistolam à Demetrio posthac populo Atheniensi afferre, percepissentq; deinde grauiter ex hoc offensum esse Demetrium, extemplò pœnitentia ducti non modò decretum illud derogarunt, uerumetiam eorum qui illius rei inuentores fuerant, aliјs necatis, aliјs in exilium pulsis, nouum tulerunt, quod fuit hoc pacto frequenti populo approbatum: Visum esse populo Atheniensi, ut quodcunque rex Demetrius iuberet, hoc & apud deos sanctum, & apud homines iustum haberetur. Cùm uerò quidam uir bonus delirare Stratoclem dixisset talia ferentem decreta, ad hoc Demochares Spartiata, Deliraret, inquit, Stratocles, nisi hoc pacto deliraret: multis enim suis ille adulationibus profuit. Atque statim de his accusatus Demochares, sine ulla mora est in exiliū pulsus. Talis igitur erat Atheniensium uiuendi modus, eo tempore sanè, quo illi & tyranni præsidia ex urbe deducta, & libertatem sibi restitutam putabant. Inter hæc Demetrio in Peloponesum profecto, cùm eius aduentum non expectarent hostes, sed eo appropinquante fugam arriperent, urbes sine ullo certamine tradebantur. Itaq; & littus quod Acteū uocant,

uocant, & Argos, Sicyonemq́; tum Corinthum, atque Arcadiam totam, praterquam Mantineam, ingenti celeritate occupauit, ac ijs qui præsidio erant traditis centum duntaxat talentis, sine ulla mora in libertatem restituit. Celebrantibus deinde festa Bacchi Argiuis, non modò interesse, sed etiam praeesse Demetrius uoluit. Itaque princeps certaminis factus unà cum alijs Græcis lætitiam agens, Deidamiam Pyrrhi sororem, ac Aeaci regis Molossorum filiam coniugem duxit. Sicyonem inde profectus, cùm persuasisset populo ut ea urbe relicta commodiorem prope eandem urbem habitarent locum, extemplò nomine permutato, eum pro Sicyone appellari Demetriadem iussit. Post hæc in Isthmo communi concilio celebrato, populi qui ibi frequentes conuenerant, ducem Græciæ uno consensu Demetrium appellarunt, ueluti Alexandrum atque Philippum antea uocitauerant, quibus ille se haud paulò meliorem existimauit regem, præsenti felicitate, rerumq́; potentia elatus. Nam cùm ab Alexandro nemini unquam sit regium nomen ereptum, neque sibijpsi tantum assumptum, ut se regem appellauerit regum, sed multis sint ab eo regna, nonnullis regiæ dignitates concessæ, Demetrij insolentiam quis non iure miretur, qui cunctis alijs neglectis, neminem præter se & Antigonum patrem, appel- Demetrij insolentia.

KK 3 labat

labat regem? Qui etiam eo cœtu ubi frequentes cōpotatores conuenerāt, cùm hi supra quos ioci causa effundebatur merum, alij Demetriū regem, alij Seleucum elephantorum principem dicerent, alij Ptolemæum præfectum claßis, alij Lysimachum custodem gazæ, alij Agathoclem insularum dominum esse assererent, gaudebat uehementer Demetrius, cùm alij alijs nomenibus uocarentur, se solum esse quem appellarent regem. Sed hæc cùm ad eorum aures peruenissent, cunctis alijs hanc scurrilitatem ueluti rem inanem deridentibus, solus Lysimachus erat qui (cùm eunuchi apud illos regiæ supellectilis curam habere soleant) grauiter ferre uidebatur, se gazæ custodem, ueluti eunuchum quendam uocitari. Augebat præterea hanc indignationem suam perpetua quædam inimicitia, qua semper Demetrio supra omnes alios fuit infestus. Quare in contumeliam ei obijciens amorem Lamiæ, nunc primùm à se uisam dixit meretricem de scena tragica exeuntem. Ad hoc Demetrius: Meretricem, inquit, Lamiam magis esse modestam, quàm coniugem eius Penelopen. Post hæc Demetrius cùm reuerteretur Athenas, paulò antè epistolam Atheniensibus scripsit, qua ostendebat sibi esse in animo cùm illuc peruenisset, omnia eorum mysteria sine mora ulla percipere, atque etiam ea quæ suprema apud

illos habentur, intueri. Hoc autem ea tempestate nefas ac scelestum erat, & ante illud tempus inauditum. Nam parua quidem mysteria mense Nouembri, magna uerò mense Iunio celebrari solita erant. atq; inter hæc & illa quæ habentur suprema, quia magna cum reuerentia ea homines intuentur, saltem unius anni spacium intererat, neq; ea adiri ante illud tempus licebat. At uerò lectis Demetrij literis, cũ res in consultationem uenisset, unus tantùm Pythodorus, qui sacras tenebat tedas, ausus contrariam uoluntati Demetrij sententiam dicere. Sed in tanta formidine urbis parum ualuit optimi atq; sanctissimi uiri consilium: nam Stratocles confestim tulit decretum, ut mensis Ianuarius, qui tunc præsens erat, Nouember uocaretur: atq; eo pacto quasi legitimo tempore, parua primum mysteria ostenderunt Demetrio: post hæc rursus Ianuarium, qui erat factus Nouember, Iunium uocitarunt, statimq; eidem magna mysteria, tum etiam ea quæ habentur suprema, ut percipere atq; intueri suo arbitrio posset, permiserunt. Quare Philippides Stratoclem accusans, Hic, inquit, integrum annũ in unius mensis tempus coëgit. Et de hospitio Palladis à Demetrio polluto, Nemo, inquit, impurus in urbis arcem susceptus, sacrum uirginis domicilium scortis compotatoribusq; refersit. Verũ cũ multa nefanda scelera

Mos Athenienfium circa mysteria.

essent in ea urbe à Demetrio perpetrata, quæ omnem ciuitatem dolore mœstitiaq; repleuerant, illud præcipuè grauiter Athenienses offendit, quòd cùm illi ducenta quinquaginta talenta magna celeritate iussu Demetrij congregata ad eum detulissent, confestim omne illud argentum Lamiæ, ac cæteris scortis ad fucum mundumq; muliebrem dari Demetrius iussit. Nec tam detrimentum atque incommodum, quàm rei turpitudo, qua rex dignitatem urbis aspernari uidebatur, molestum Atheniēsibus fuit: quanquam nonnulli sunt qui hoc in Thessalos, non in Athenienses factum fuisse dicāt. Lamia quoque non contenta Demetrij turpitudine, præter nefanda illius facinora & ipsa eò impudentiæ uenerat, ut à multis pro instruendo conuiuio regi, pecuniam extorserit, conuiuiumq; deinde & magnificentia apparatus, et epularum uarietate adeò splendidum celebrauerit, ut à Glyceo Samio mandatum sit memoriæ literarum. Quare comicorum quidam perniciem ciuitatis Lamiam, Demochares autem Solius Demetrium, quia sibi adesset Lamia, fabulam uocitabat. Hanc iam omnes non modò coniuges, sed etiam pellices, cùm uiderent Demetrium eius amore præcipuè deperire, pluraq; illius quàm omnium aliarum gratia agere communi quadam sententia oderant. Cùm uerò aliquando legatis ad Lysimachum missis ille ociū agens

*agens pugnam enarraret, quam olim ab Ale
xandro rege coactus cum ferocissimo leone com
miserat, atq; cicatrices ostenderet ex ungui-
bus illius feræ in brachijs cruribusq; relictas,
ridentes legati, & suum quoque regem dixe-
runt graues feræ Lamiæ morsus in collo gesta-
re. Sed mirandum uidetur, Demetrium primò
aspernatum coniugium Philæ ob ætatem illius
ad senectutem uergentem, uixq; à patre cōpul-
sum ut eam coniugē duceret, deinde amore iam
senescētis Lamiæ superatū, tandiu tamq; effre-
nata mente mulierem arsisse. At sanè in con
uiuio quodam canente tibijs Lamia, Demo, quæ
uocabatur Magnia interrogata à Demetrio,
quid sibi Lamia uideretur: Anus, inquit, ô
rex. Rursus cùm secundæ afferebantur mensæ,
ad eam conuersus, Uides ait, quanta mihi La
mia mittat? Ad quæ Demo: Plura tibi à ma-
tre mea mittentur ô rex, si cubare cum illa uo-
lueris. Memoriæ quoque traditum est, quandā
sententiam quam Bocchoris iudicium uocant,* Bocchoris iudicium.
*hoc pacto redargutā fuisse à Lamia. Adolescē
ti cuidam in Aegypto* Theognidem amicam
ardenti, cùm illa ab homine quē sui amore irre* *Θωνίδα
*titum uidebat, multum auri quotidie peteret,
fortè euenit, ut cùm adolescenti uisum in som-
nio esset cum ea muliere uersari, omnis illa cu-
piditas qua antea uexabatur extincta penitus
fuerit. Quod quidem ubi animaduertit Theo-*

gnides, ob libidinem eius expletam mercedem petens ab illo, cùm sibi negaretur, adolescentem in iudicium traxit. Audita hac controuersia, Bocchores subitò hominem iußit tãtum numerati auri quantum illa petebat in uase quodã afferre, atq; deinde suis manibus, spectante muliere, aurum hinc inde uersare. Debere enim censuit, quemadmodum adolescens concupitæ rei opinionem habuerat, sic mulierem exoptati auri umbram imaginemq; referre. Hoc iudicium Bocchoris ut iniquum atq; iniustum ea ratione damnasse Lamiam tradunt, quia cùm illud somnium adolescentis desiderium sustulisset, non tamen auri umbra Theognidis cupiditatem restinxerat. Hæc igitur de Lamia. Verùm fortunæ ac res gestæ huius quem describimus uiri, infeliciter post hanc prosperitatem secutæ, nostram hanc historiam quasi de comica scena in tragicam permutarunt. Coniurantibus enim aduersus Antigonum reliquis regibus, ac in unum omnes suas redigentibus uires, magnitudine rei motus Demetrius, è Græcia discedens ad patrem Antigonum uenit, ut communi consilio de ratione imminentis belli agitaret: quem cùm comperisset supra ætatem suam iam confectam canitie exercitum parare, totumq; animo & mente ad bellum esse conuersum, uehementius quàm antea stimulo patris adiũcto, belli gerendi cupiditate exarsit.

sit. Verùm Antigonū omnium regum eo tempore maximum facilè potuisse credunt, & sibi & Demetrio filio primum locum, primamq; dignitatem seruare, si insolentiam suam moderari, superbiam uincere, & leniori uti uoluisset imperio. Sed uir natura asper, & secūdis rebus elatus, cùm non minus uerbis quàm re cunctis hominibus esset molestus, incredibile omnium gentium erga se odium concitauerat, & in præsenti bello omnes reges ad machinandam sibi quacunque ratione perniciem intentos uehementius exacuerat, cùm hac conspiratione percepta, se eos ueluti aues quæ legere semina solent, uno lapide atque uno clamore perturbaturum dixisset. Congregauerat iam Antigonus supra septuaginta peditum, decem equitum millia, elephantos septuagintaquinque: cū ex altera parte hostes quatuor & sexaginta millia peditum, equites quingentos supra decem millia, elephantos quadringentos, currus centum uiginti haberent. Hoc pacto copijs utrinque omni studio comparatis, Antigonus cùm prope hostium exercitum posuisset castra, cœpit uarijs curis ac perturbationib. angi: uoluebat enim animo magnitudinem rei, & propè instantis prælij euentū, nec satis sciebat timendū ne sibi magis an sperandū foret, cū uincendi consuetudo & opinio ex recenti prosperitate innata, spem sibi ac fiduciam consequendæ

uicto

uictoriæ faceret: & ex altera parte ingeniũ uiri multarum rerum experientia callens, ac probe sciens conditionem fortunæ, quæ crebris mutationibus gaudet, metum sibi solicitudinemq; afferret. Itaq; cùm in aliis certaminibus solitus esset alia uoce, & superbis sermonibus uti, nunc mordendo aut aspernando hostem, nunc audaciam suam iactando, tunc quidem magna, ut apparebat, urgẽte animũ cura. quasi futuram calamitatem prospiceret, præter consuetudinem in assidua cogitatione ac silentio persistebat. Multa insuper alia ea tempstate facta ab Antigono tradunt, quæ antea fieri minimè consueuerãt. Nam & filium Demetriũ, quasi iam de alia uita cogitaret, uniuerso spectante exercitu successorẽ constituisse aiũt, eumq; deinde in tentoriũ adduxisse, arbitrisq; remotis multa secum esse locutũ. Quod profectò non mediocrem admirationem cunctis militibus præbuit, cùm rarò antea aut nunquam penè cum illo sermones conferre, aut cõmunicare arcana solitus esset, sed cõtentus iudicio suo, quæ sibi uidebantur gereret, & quibus uellet uteretur, & consilia agendarum rerum spretis aliorum sententiis secum ipse solus agitaret. Vnde memoriæ proditũ est, Antigonum aliquando à Demetrio adolescente rogatum, quando reuersurus cum exercitu foret, turbato uultu filio respondisse, An times solus ne

tuba

tubarum sonitum audire non possis? Sed ad hanc Antigoni curam nonnulla præterea eo tempore accesserant, quæ malam aduersamq; fortunam portendere uidebantur. Nam Demetrio uisum in somnio est, se ab Alexãdro splẽdidis armis instructo interrogari, quodnam signum ad futurã pugnam suis tesseramq; præberent: seq; Iouem respondisse atque uictoriam: tum Alexandrũ dixisse, ad hostes & uestros discedam. Antigonũ quoq; aiũt, cùm instructa phalange tentorio esset egressus, offenso pede in os toto cum corpore corruisse, subleuatumq; deinde supplicibus manibus ad cœlum extensis deos precatum esse, ut uictoriam sibi, uel mortem potius quàm turpem fugam præberent. Atque statim post hæc in aciem descendunt, signoq; utrinque dato prælium ab omni parte conserebatur: atque omnium oculos animosq; occupabat certamen, cùm Demetrius cum robustissimo agmine delectorum equitum quos ipse ductabat, in Antiochum Seleuci filium impetum fecit, quem fusum fugatumq; certandi ardore & cupiditate uincendi usque adeò est persecutus, ut cùm uictoriam immoderatè consequi uellet, eam omnino amiserit. Nam postea à persequendo hoste reuersus, peditum agmen quos ipse suis equitibus tutabatur, ab hostibus circumuentum inuenit, nec iuuare illos potuit, nec in tempore subsidium ferre.

ferre. Etenim dum ipse persequebatur Antiochum, interea qui prope Seleucum erant cernentes phalangem nudatam præsidio equitum, antequam eam aggrederentur, circunducere agmen cœperunt, & quasi inuadendi specie perterrere. Quo quidem facto, magna pars cùm se ab hostibus circunuentam, & discessu Demetrij omni præsidio spoliatam uideret, sponte sua ad hostem migrauit, reliqua uerò cùm impetum sustinere non posset, in fugam uersa. Atque extemplò post hæc ingens hostiũ turba ueluti procella quadam in Antigonum ferebatur, multiq; eum solum petebant. Cùm quidam ad eum conuersus, uirum rogauit ut salutem adipisceretur fuga: isti enim, inquit, te petunt, consulas quæso saluti tuæ ô rex: Quid, inquit Antigonus, isti de me cogitant? Veniet Demetrius & mihi auxilium feret. Sed in tanta celeritate frustra implorantẽ subsidium filij, cùm undiq; circunspiceret, Demetrium uocans, superuenientes interim hostes senem aggrediuntur, ac sæpius repetitũ confossumq; telis interimunt, cunctis amicis capessentibus fugam, præter Thoracem Larissæum, qui solus prope mortui corpus permansit. Hoc igitur pacto finita pugna, reges qui simul conspirauerant, amplissimam uictoriam consecuti, omne regnum Antigoni atq; Demetrij quasi uastum scindentes corpus, inter

Antigonus interficitur.

se par

se partiuntur. Demetrius uerò quinque peditum & quatuor equitũ millibus quanta maximè celeritate potuit fuga accepta, cùm Ephesum peruenisset, suspicio fuit ne uir ob recentem cladem susceptam pecunia indigens, celeberrimum illud templum inuaderet ac diriperet. At uerò ipse etiam ueritus ne tam scelestũ facinus se inuito sui milites perpetrarent, confestim ex ea urbe migrare constituit. Itaq; idoneam nactus tempestatem, milites equitésque naues conscendere iubet, cursumq; suum uersus Græciam dirigit, eo animo ut ante omnia proficiscatur Athenas, quam quidem urbem suis calamitatibus unicum putabat esse refugium. Etenim ibi naues atque pecunias uxoremq; Deidamiam reliquerat, sibiq; persuaserat in quacunque fortuna sua, etiamsi cætera deessent, nunquam Atheniensium fidem suis rebus defuturam. Sed hac inani spe Græciam repetenti, cùm prope Cycladas peruenisset, Atheniensium legati obuiã ei fiũt, mandata ferentes longè ab suà opinione aliena: populum enim Atheniensium (quoniam statuisset nullum in ciuitate suscipiendum regem) hortari Demetrium aiunt, ut ab urbe Athenarum abstinere uelit, Deidamiam uerò se tali cum honore ad eum remittere, qualẽ Athenienses dare, & uxorem regis Demetrij congruũ esset accipere. His expositis mandatis,

repen-

repentè tanta ira indignatioq; regem inuasit, ut penè de suo statu mentem dimouerit. Nam etsi regno, patre, exercituq; amisso, ex florentissimo statu uno prælio esset in extremam penè calamitatem deiectus, tamen secum reputãs fortunæ uim, Martemq; communem, alia quidem aduersa tolerare constanti animo uidebatur: at uerò hæc inopinata deceptio, qua se præter spem ab Atheniensibus, & spretum & derisum esse putabat, incredibile dictu est quanto dolore animum uiri mœstitiaq; repleuerit. Quapropter meo iudicio non parum hi principes regesq; falluntur, qui excellentiam honorum à populis sibi tributam, maximum beneuolentiæ testimonium, firmumq; sui status præsidiũ putant. Nam etsi sponte sua & beneuolentia quadam ad decorandos principes moueri populi uideantur, ducuntur tamen plerunq; metu, cùm tam ij qui oderunt, quàm ij qui amant, prosequi honoribus principes soleant. Prudentes igitur uiri & optimi rerum publicarum gubernatores, non tam laborant ut statuas, uel decreta, uel honores diuinos à populis consequantur, quàm ut merita sua & res eorum gestæ quàmmaximè dignæ honoribus sint. Demetrius uerò magna (ut sibi uidebatur) ab Atheniensibus accepta iniuria, cùm non sibi ulciscendi facultates adessent, expectans commodiora tempora cupis de populo

Athe

Atheniensi modestè loqui, nec ullum alienati animi indicium præ se ferre. Sed petens ab illis ut naues quæ relictæ in Pyræo erant, è quarũ numero una tredecim remis continebatur, sibi redderentur, concedentibus Atheniensibus, hanc accepit classem, & quanta maxima celeritate potuit in Isthmum traiecit. Quò quidẽ ubi peruentum est, comperit res suas quotidie in deteriorem locum adduci, cùm eius præsidia undiq; pellerentur, & oppida sine ullo certamine ad hostes deficerent. Quare noua uoluẽs animo, cùm Pyrrhum in Græcia reliquisset, ipse cum omni classe in Cherronesum profectus, Lysimachi regnum inuadit, nec multum temporis elapsum est, cùm augendo quotidie suas uires, exercitum non contemnendum parauerat. Neque hoc reliquis regibus erat molestũ, quia Lysimachum ob maximam elationem nimiamq; potentiam communi quàdam concordia oderant. Verùm paulò pòst meliori Demetrio aspirante fortuna, accidit ut Seleucus cùm cerneret Lysimachum duas Ptolemæi filias, aliam sibi, aliam pro Agathocle filio in matrimonium habuisse, optimum & ipse ratus quantis maximis posset principum affinitatibus regnũ successoresq; suos munire, Stratonicen Demetrij filiam coniugem petijt. Hãc inopinatam prosperitatem & præter spem oblatam sibi non aspernatus Demetrius, con-

festim assumpta puella cum omnibus nauibus in Syriam properauit. Sed in ipso cursu tāgente oram Cilicia classe, & prope continentem nauigante Demetrio, cùm milites in terram expositi frequentes excursiones peragerent, Plistarchus Cassandri frater, qui à regibus post pugnam cum Antigono factam hāc prouinciam acceperat, grauiter ferens regionē suam populatione incendioq; uastari, extemplò ad Seleucum proficiscitur, ut de illatis iniurijs queratur, & eum incuset quòd ab alijs regibus & communi gerendi belli societate animum suum seiungat. Quod ubi cognouit Demetrius, maiorem per discessum suum occasionem nactus, ad Cyndos militibus in terram expositis, regionem eius inuadit, atque populato undique agro, talentis mille & ducentis acceptis, cum ingenti præda ad classem reuertitur. Cursum deinde suum quoad fieri potest accelerat, iamq; unà cum coniuge Phila prope Orossum uenerat, cùm Seleucum regem offendit, atque primum omni suspicione doloq; remoto, iucundissimum congressum inter se habuerunt, Seleuco antea comiter in tentorio Demetrium, Demetrio uerò deinde in naui, quæ tredecim remis erat, benignè recipiente Seleucum. Habiti sunt præterea inter eos frequentes familiaresq; sermones, nec arma, aut custodiæ, aut ulla suspicionis indicia usquam

conspecta, sed incredibili iucunditate eousque consumptus est dies, quousq; Seleucus à Demetrio digressus, Stratonice sibi assumpta, cum omni pompa se ad Antiochum contulit. Demetrius autem Ciliciam petens, nulla interposita mora coniugem Philam ad Cassandrum fratrem celeriter misit, ut Plistarchi querelas de illatis sibi iniurijs accusationemq; purgaret. Inter hæc Deidamia ex Græcia ad Demetrium ueniens, paucos dies cum illo uersata, ex quadam ægritudine uita decessit: post cuius interitum Demetrius nouas nuptias quærens, per Seleucum cum Ptolemæo affinitate cõtracta, filiam illius Ptolemaidem cepit uxorem. Atque hæc Seleuci opera plena humanitatis & officij fuit, illa uerò inhumana atque recenti affinitate indigna. Petens enim Demetrius ut accepta pecunia Ciliciã sibi restituat, non modò hoc, sed ne illud quidem impetrare potuit, ut saltem Tyrum atque Sidonem Seleucus sibi concederet. In quo sanè inhumanum atq; agrestem habitum Seleucum aiunt, accusatumq; uehementer, quòd cùm omnia à mari Indico usq; ad Syriæ littora suo imperio esset complexus, nunc adeò inops animi fuerit, ut pluris duas urbes, quàm præstantissimi uiri & clarissimi regis affinitatem fecerit, socerumq; ingenti fortuna exagitatum non modò nõ iuuerit, sed negando sibi angustum hospitiũ, ex finibus suis Seleuci inhumanitas.

penè expulerit. Hæc est illa inopia animi, quæ sententiam Platonis uerißimā reddit. Ei, inquit, qui uelit esse diues, non cumulandam pecuniam, sed minuendam cupiditatem censeo. Quare nunquam is liber ab inopia erit, qui nullum constituens cupiditati modum, cōtinuo diuitiarum exagitatur ardore. Hac spe præter opinionem destitutus Demetrius, non tamen animū suum abiecit, sed ut magni spiritus uir, & fortunæ perturbationibus assuetus, Si millies, inquit, prælio superatus sim, nunquā committam ut pro uili mercede generum Seleucū diligam. Cæterum extemplò post hæc literis amicorum accitus, qui eum certiorem reddebant, Lacharem in magna Atheniensiū seditione factum esse tyrannū, eumq; hortabantur ne tantam occasionem recuperandi Athenas prætermitteret, confestim cum omni classe in Græciam properauit. Sed cùm prope Atticam peruenisset, fœdam tempestatem perpessus, multis hominibus nauibusq; amißis, sese in loca tuta recepit, atque ab incœpto quod aduersus Athenienses proposuerat animo, ita eo tempore destitit, ut illud non deserere, sed in cōmodiorem opportunitatem differre uideretur. Itaque data opera ut sui repararent classem, ipse interim in Peloponesum profectus, urbem Messenam obsidione aggreditur: ubi cùm quadam die fortiter sub mœnibus dimicaret, telum

lum ex catapulta ab oppidanis dimissum sic ad uersum illius os maxillamq; perculsit, ut parum abfuerit quin ultimam suæ uitæ perniciē eo die inuenerit. Verùm pòst paulò in pristinam ualetudinem restitutus, postea quam nōnullas urbes spontè deficientes in deditionem recepit, rursus Atticam repetens, confestim Eleusina Rhamnusioq; deuicto, omnem regionem populari, prædam abducere, undiq; infestare urbem suos milites iubet. Cùm igitur multis modis Demetrius uno atque eodem tempore ciuitatem urgeret, nouum quoque incommodum ad ea omnia quæ inferebant hostes, Athenienfibus ex insperato accessit, quod non mediocriter mentes eorū animosq; turbauit. Etenim nauis quædam onusta frumento, quæ fortè per eos dies Athenas ducebatur, capta à Demetrio est, & gubernator laqueo suspensus. Hoc ut renunciatum Athenis est, tanta repentè desperatio, & omnium rerum penuaria urbem inuasit, ut obsessi drachmis quadraginta salis medimnum, CCC frumenti modium emerent. Itaque iam rebus suis diffidentes ad deditionē inclinari uidebantur, cùm frequentes nuncij ad eos ueniunt, referentes centum quinquaginta naues quæ à Ptolemæo rege aduersus Dementrium mittebantur, prope Aeginam esse conspectas. Hoc rursus ad spem seruandæ urbis Athenienses erexit. Verùm Demetrius nō

multò postea ingenti celeritate, tum ex Cypro, tum ex Peloponeso nauibus accitis, cùm iam CCC nauium classem cõparasset, extemplò Ptolemæi duces eius congressum non expectandum rati abierunt, & Lachares tyrannus relicta urbe fugam arripuit. Desperatis igitur omnibus rebus, Athenienses etsi et qui de componenda cum Demetrio pace mentionẽ fecisset, pœnam capitis recenti constituissent decreto, tamen extrema omnium rerum urgente penuria, cùm ad petendam ueniam, & accipiendas quascunq; conditiones pacis necessariò cogerentur, patefacta propinquiori porta, legatos ad Demetrium mittunt, qui dicerent, se suaq; omnia in fidem ac potestatem eius permittere, rogare atq; obsecrare, ut suæ clementiæ magis quàm iniuriarum memor esse uelit. Hæc agebant Athenienses non tam quia aliquid boni pacatiq; ab homine sibi uehementer irato consequi posse confiderẽt, quàm quia fœdam obsidionẽ ulterius tolerare non possent, satius esse ducebant uictoris arbitrium experiri, quã ingenti inopia ciuitatem succũbere. Ferunt enim eo tempore tanta fame ciuitatem oppressam, ut de mure qui mortuus ex tecto cecidit, quidam pater cum filio decertauerit: & philosophus Epicurus fabis æqua portione distributis familiam suam nutriuerit. In hoc statu cùm res Athieniensium essent, Demetrius

urbem

urbē ingressus, populum omnē in theatrum uocauit, & tentorio pulpitoq; hastatis militibus undiq; septo, cùm è superiori loco ueluti tragici solent, in suggestum descendisset, ingens repentè pauor multitudinem cepit: deinde audito initio orationis suæ, in quo præter expectationem magnitudini uocis, & asperitati uerborum pepercit, populus Atheniensis antea metu attonitus, extemplò omnem suspicionem formidinemq; deposuit. Leuiter enim ille primū & amicè accusata pertinacia eorum, reliquam deinde orationem perblandā ac benignā habuit. Demum post hæc, ut aliqua reconciliati animi indicia præ se ferret, decem millia medimnûm frumenti dono Atheniensibus dedit, & magistratus qui eis gratißimi erant, in pristinam libertatē consuetudinemq; restituit. Acclamante uerò undiq; populo, & certatim omni multitudine applaudente Demetrio, cùm oratores qui eloquentia dicendiq; ratione uehementer pollebant, amplißimis laudib. Demetrij uirtutē extollerēt, Dromoclides orator ne in rēge honorando alijs uideretur inferior, decretum tulit, ut populus Atheniensis Munychiam atq; Piræum regi Demetrio redderet, libereq; pmitteret ut his suo arbitratu uteretur. Decernētibus hæc Atheniēsibus, interim Demetrius præterita defectione cōmotus, ualidis præsidijs Musæum firmat, ne si

Demetrij dona in Athenienses.

rursus illi reijcere iugum tētarent, nullo freno coërciti, moram sibi impedimentumq; alijs rebus afferrent. Recuperatis igitur hoc pacto Athenis præsidioq; firmatis, Demetrius non ad quietē animū uertit, sed bella semper ex bellis serens, aduersus Lacedæmonios ducto exercitu, cùm prope Mantineam uenisset, Archidamum regem offendit obuiam uenientem ad arcendum cum suis copijs hostē, quem subito prælio adortus in fugam uertit, ac nulla interposita mora, agrum Laconicum infestis signis ingressus, eousq; processit, ut prope Spartam posuerit castra. Pauloq; deinceps rursus cum hostibus conserta manu iterum uictor, quingentis captis, ducentis cæsis, parum abfuit quin urbē caperet munitissimam, & ante illud tempus inexpugnabilem habitam. Sed nemo meo iudicio regum fuisse apparet, quem fortuna pace, belloq; maioribus unquam permutationibus quàm regem Demetrium agitauerit: etenim sæpe hominem magnis exercitibus, multis uictorijs, amplissimo regno ornatum in supremam prosperitatem euexit, sæpe uersis in contrariū rebus, uictum fugatumq; ex ingenti prosperitate in extremas penè calamitates deiecit. Vnde in illa ingenti permutatione rerum erga fortunam conuersum, illud Aeschyli protulisse aiunt: Tu me extulisti, tu me iterum fortuna deponis. Ea erò tempestate prospere

prosperè sibi in Peloponeso succedentibus rebus ex altera parte nunciatum est urbes quas tenebat in Asia à Lysimacho oppugnatas sese tutari non posse, & Cyprum nisi confestim subueniat, in Ptolemæi potestatem uenturam, & matrem filiosq; Salamine inclusos uehementi obsidione teneri. Sed ueluti mulier illa apud Archilochum, in altera quidem manu aquã ferebat cum dolio, in altera uerò ignem: sic fortuna quum grauißimis casibus nuper allatis à Lacedæmone Demetrium remouisset, rursus eum in spem nouarum ac magnarum rerum ex huiusmodi causa erexit. Defuncto Cassandro, Philippus maior natu ex filijs suis in regno succedens, non multo tempore postea & ipse quoq; uita deceßit: post cuius interitum, duobus alijs fratribus qui superstites erant inter se dißidentibus, cùm alter qui appellabatur Antipater, Thessalonica matre necata, Alexandrum fratrem ut regno expelleret, hostili animo persequeretur, ipse è contrario ad se tutandum opibus alienis accitis, Pyrrhũ quidem ex Epiro, Demetrium ex Peloponeso uocauit. Sed Demetrium alijs negocijs remorantibus, superueniens Pyrrhus cùm aduersus Antipatrum auxilium Alexandro tulisset, pro mercede opis allatæ magna Macedoniæ parte sibi assumpta, tantum suo regno adiecit, ut iam Alexandro, cui auxilium tulerat, non

mediocri formidini esset: & ex altera parte magno cum exercitu ueniente Demetrio, antea cùm res exigebant literis illius accito, duplicatus est adolescentis metus ob autoritatē nomēq; uiri, quam cùm ob gloriam rerum gestarum in admiratione gentium esse sciret, in regnum suum uenire periculosum esse ducebat. Obuiam igitur ei profectus, ubi ad illum iuxta Dium uenit, comiter ac benignè uirum suscipiens, amplissimis uerbis ei gratias egit, quòd omnibus alijs postpositis rebus, ad tutandum suum regnum cum ingenti exercitu accessisset. Adiecit postea res suas stabilitatem iam habere, ac omni impedimento remoto, ita trāquillas ac pacatas esse, ut non sit necesse ulterius progredi: omnia uirtuti suæ ita accepta referre, ac si in tempore subsidia adfuissent, & sua opera omnes discordiæ essent sublatæ. Sed statim post hæc nonnulla secuta sunt, quibus occasio data est, ut graues suspiciones utrinq; orirentur. Demetrium enim ab adolescente ad conuiuium inuitatum monuit quidam, ut ab insidijs quæ ad eum interimendum paratæ erant, caueret. Quibus cognitis, Demetrius nullum perturbati animi, aut suspicionis indicium præ se ferret, non fugiendum conuiuium adolescentis putauit, sed in ipsa profectione cùm lento accederet gradu, capta opportunitate duces exercitus monuit, ut omnes copias

Διὸν πόλις Εὐβοίας. Stephanus & Strabo lib. x.

in

in armis haberent, & custodes corporis sui, qui longè plures quàm Alexandri milites erant, iussit ut regiam secum ingrederentur, propeq; consisterent, donec è conuiuio assurgeret. Hoc cùm Alexandri satellites perspexissent, quia numero & uiribus impares erant, non sunt ausi Demetrium aggredi. At uerò Demetrius aliquam abeundi occasionem quærens, simulata mala corporis ualetudine, ab Alexandro digreditur: & postero die, nuncio nouarũ rerũ quæ magni ponderis erant, se uocari asserens, necessariũ sibi esse ostendit quàmprimum exercitũ inde abducere, Peloponesumq; repetere: Alexandrũ rogare, ut suæ necessitati ignoscat, operam suam polliceri, hortariq; ut ea, quando sibi expediret, sine ulla exceptione uteretur. Adolescens qui Demetrij aduentum antea formidauerat, & nunc quoq; præsentiã illius suspectam habebat, cùm cerneret eum sua sponte ex finibus suis abire, incredibilem animo lætitiam cepit, atque cum eo pro maiori amoris indicio usque Thessaliam est profectus. Postea uerò quam Larissam uenerunt, rursus alter alterius perniciem quærens, mutuò sibi dolos insidiasq; parabant. Alexander liberè ad Demetrium accedendo, per hunc maximè modum sperabat eum allicere, ut & ipse quoque ad se, omni suspicione omissa, sine custodibus armisq; ueniret: quæ quidem opinio peorsus

ado

adolescentem fefellit. Etenim ad cœnam inuitatus, cùm eadem liberalitate qua consueuerat accessisset, non potuit Demetrij manus effugere. Nam feruente conuiuio cùm surrexisset Demetrius, perterrefactus adolescens, simul & ipse assurgens, regis uestigia persequabatur. Vbi ad ostium uentum est, annuit militibus suis Demetrius, qui in eo loco constituti erant, præcepitqúe ut sequentem uestigia sua confestim necarent. Extemplò Alexander multis uulneribus confossus est, alijque nonnulli qui ei opẽ ferebant interfecti: quorum unum dum necaretur dixisse aiunt, Vna nos die præuenit Demetrius. Trepidatum ea nocte, ut par erat, uehementer à Macedonibus est: sequenti etiam die illi, & si nihil hostile in se uerti, ut suspicabantur, pespicerent, tamen cernentes potentiam uiri, ad cuius nutum post Alexandri mortem omnia redacta uidebantur, neque suis rebus satis fidebant, neque arbitrio regis, antequam eius mentem atq; animum percepissent, se credere permittereq; audebant. Quibus cognitis, Demetrius misit qui confestim eos hortarentur, ut omni suspicione deposita, causam earum rerum quæ gestæ erant, audire à Demetrio uellent. Recreati his uerbis Macedones, extemplò omni metu (ut plerunque fit) in beneuolentiam uerso, Demetrium adiuerunt, nec longam illius orationẽ expectandam rati, eum

sine ulla mora cùm salutassent regem, in Macedoniam perduxerunt. Nec dici potest hæc per mutatio rerum quàm grata cunctis Macedonibus fuerit. Nam ea quæ olim Cassander in Alexandrum defunctum contra omnia iura diuina humanaq; peregerat, & nefandũ Antipatri scelus, quod nuper ille in Thessalonicam matrem patrauerat, tanto odio habebantur, ut noui regis apud omnes populos incredibile desiderium parerent. Hæc igitur omnia cùm Demetrium gratum atque acceptum cunctis Macedonibus redderent, tum etiam coniunx Phila, & ex ea filius adolescens iam patri in regnum successurus, qui antiqui Antipatri optimi atque sanctißimi uiri memoriã renouabat, Macedonas cõpellere uidebantur, ut Demetrium quasi hæreditariũ ac legitimũ existimarent regem. Dum hæc in Macedonia geruntur, interim ex Salamina nunciatum Demetrio est, matrem ac filios qui obsidione tenebantur, & liberatos, à Ptolemæo fuisse, & amplißimis donis muneribusq; ornatos. Præterea eodem tempore crebri rumores ex Asia afferuntur, qui nunciabant Stratonicen Demetrij filiam, soluto Seleuci matrimonio, Antiocho filio denuò nuptam, ac reginam ab ijs, qui superiora loca Asiæ incolunt, appellatam. Huius autẽ noui coniugij hinc orta causa est. Cùm in regno patris Seleuci aßiduè adolescens uersaretur

Antio-

Antiochus, fortè Stratonices nouercæ iã unũ habentis ex Seleuco filium, uenustate, ac pulchritudine captus, puellam cœpit uehementer ardere, & crescente in dies amore, eousque processit, ut die noctuq; ingenti perturbatione angeretur. Erat autem durior ex eo adolescentis conditio, quòd intus alebat ægritudinem suam, nec cuiquam communicare audebat, rubore quodam & reuerentia patris Seleuci detentus. In hoc igitur statu constitutus adolescens, cùm se omnino ab hac cupiditate superatum esse perspiceret, nec ullum remedium huic malo reperire posse consideret, magis necessarium, ut sibi uisum est, quã salutare consilium cepit. Simulans enim se corporis morbo uehementer urgeri, operam dedit ut abstinentia cibi sensim pedetentimq; sibi uitam eriperet, & morte uoluntaria se ab ingenti ægritudine quæ animũ eius exederat, uindicaret. At uerò Erasistratus solus inter plerosq; medicos quos Seleucus magnis propositis præmijs ad curandum filium undiq; cõuocauerat, percipere potuit hanc animi ardentis amorem, nõ malè affecti corporis ægritudinẽ esse. Sed ignarus cuius amore adolescentis animus præcipuè deperiret, ad hoc inueniendum in eo maximum studium operamq; constituit, ut uultum & eas partes quæ mutari facilè solent, obseruaret Antiochi, cùm adolescentes puellæq; formosæ eum uisita

Antiochus Seleuci filius nouercæ amore captus, incidia sibi mortem parabat.

Erasistratus medicus.

sita

sitatū uenirent. Multis igitur ad eum, ut par erat, quotidie uenientibus, nullum cernebatur mutationis indicium: accedente uerò Stratonice (frequenter enim ad eum uisendum unà cum Seleuco ueniebat) tanta repentè perturbatio Antiochum occupabat, ut defectum uocis, ruborem uultus, subintuitum oculorum, sudores acutos, motum incredibilem uenæ, cunctaq; alia, quæ à Sappho de amatoribus referuntur, intueri in adolescente liceret. Statimq; post hæc deficiente pedetentim sensu, ingens pallor toto corpore diffundebatur. Hæc obseruans Erasistratus, manifestè deprehendit nullius amore, nisi Stratonices captum esse Antiochum. Itaque primò Seleucum metuens, magis sui, ut æquum erat, quàm adolescentis periculi memor, hanc rem perpetuò tacere decreuerat: deinde secum reputans quàm ingenti amore Seleucus filium complecteretur Antiochum, quanto nunc dolore die nocteq; pro eius salute angeretur, deposito non iniuria metu, uirum adire constituit, eumq; arguta calliditate in adolescentis desiderium trahere. Vbi igitur ad illū uenit, Aegritudinis, inquit, ô rex, quæ filium tuum ad mortem perducit, cùm causam ingenti cura diligentiaq; perquirerē, tandem non ualetudinem malam, aut ullum corporis morbum, ut à plerisque falsò creditū est, sed incredibile amoris incendium causam

esse

esse inueni. Neq; me profectò mea opinio fallit. Sed satius fortasse erat minusq; molestum, uel eius causam non esse repertam, uel tibi patri non manifestatam fuisse, cùm nullum possit huic malo remedium reperiri. Stupefactus Seleucus, Cur amice, inquit, si huius ægritudinis amor causa est, languenti filio opitulari non possumus? ingenium nobis an facultates desunt? quænam quæso tanta cupiditas, aut qualis amor adolescẽtem corripuit, qui omneis deliberãdi nobis rationes excludat? At uerò Erasistratus post multos sermones utrinque habitos tandem precibus Seleuci fatigatus, Scias, inquit ô rex meam coniugem esse quam adolescens Antiochus ardet. Tum Seleucus multis cum lachrymis Erasistratum complexus obsecrare cœpit, ut per fidem, per amicitiam suam adolescentis saluti iam ad uoluntarium interitum properantis, succurrere uelit. Hunc sibi esse filium ait, in quo esset & status, & regnũ & uitæ suæ spiritus constitutus, in quem oẽs populi oculos conuertissent, quo amisso nihil restare præter mortẽ quod sibi amplius expetendum foret. Hæc (inquit Erasistratus) facilè ut pater nobis enarras, uerum forte aliter sentias, si Stratonicem tuam amaret Antiochus. Vtinam amice, inquit Seleucus, aut dij, aut homines facultatẽ darent, ut hunc amorem permutare meo arbitratu possem. Deos enim obte-

Seleuci ĩ filiũ Antiochum mirus amor.

stor

stor, quòd si ea quæ mihi charissima sunt, in unum conferrētur, omnia libenter abijcerem pro tuenda unius Antiochi uita. Hæc uehemēti affectu multisq; cum lachrymis dicente Seleuco, Erasistratus non amplius cunctandum ratus, apprehensa illius dextera, Nihil est, inquit, ô rex, cur Erasistrato amplius indigeas, nam pater & uir & rex cum sis, medicus optimus tuæ familiæ eris. Non enim coniugē meam sed Stratonicen tuam filius Antiochus ardet. Quibus cognitis, Seleucus uehementer rei nouitate turbatus, Erasistratum rogare cœpit, ut rem omnem seriò enarraret. Postea uerò quàm uoluntariam mortem proposuisse animo filium suum cognouit, & reuerentia patris esse detentum, quò minus causam suæ ægritudinis aperiret, incredibili illius misericordiæ motus, non deserendum tam egregium adolescentem putauit, sed omnia interitu filij potiora ducens, extemplò populo in concionem uocato, luculentam orationem habuit, qua ostendit se uelle ac iubere, omnium populorum qui superiora loca Asiæ incolunt, Antiochum regem & Stratonicen reginam appellari, & matrimonio simul coniungi. Existimare filium qui cunctis in rebus suo imperio obtemperare solitus sit, ab his nuptijs non alienum fore. Sin uerò mulier re inopinata perturbetur, amicos & familiares hortari, ut ei persuadeāt,

 omnia

omnia iusta ac honesta arbitretur, quæ sint optima regi Seleuco uisa. Celebratæ sunt deinde Stratonices & Antiochi nuptiæ ingenti apparatu, & incredibili magnificentia rerum, festaq; ubique in regno Seleuci pro nouo coniugio acta. Sub idem tẽpus Demetrius post Thessaliam ac Macedoniam occupatam, cùm in Peloponeso plurimas urbes, & in Isthmo Athenas & Megaras obtineret, tamen non quiescens animo aduersus Bœoties exercitum duxit: nec diutius ei laborandum fuit, cùm in primo hostium aduentu perterrefacti Bœotij pacem petierint, qua impetrata, cõditionibus molestis acceptis, bellum à finibus suis remouerũt. Sed non multò postea cùm Cleonymus Spartiates comparato exercitu Thebas esset profectus, & Pisidem Thespium uirum potentem, & rerum gestarum gloria clarum in belli societatem traxisset, extemplò elati Bœotij, & spe nouarum rerum allecti, à Demetrio desciuerunt. Hanc defectionem grauiter ferens Demetrius, confestim omni studio enitendum putauit, ut hostes citius quàm opinarentur, pœnas suæ leuitatis, suaq; perfidiæ darent. Itaq; celeriter cum omni exercitu, quem in armis habebat, Thebas profectus, primo aduentu urbem obsidione cinxit, pauloq; deinde machinis, tormentisq; ante frontem castrorum, contraq; ea mœnia, quæ minus firma ac munita erant locatis,

cùm

cùm ea expugnare aggrederetur, tam ingentẽ pauorem Cleonymo Spartiati iniecit, ut confestim relicta urbe fugam arriperet. Hæc ubi Bœotij perceperunt, existimantes Demetrij uires amplius sustineri non posse, legatos ad eũ mittunt qui dicerent, se suaq; omnia in fidem ac potestatem eius permittere, rogare atq; obsecrare, ut suæ clementiæ, qua semper omnes alios superasset, in præsenti fortuna rerũ meminisse uelit. Quibus auditis Demetrius ac in deditionem receptis, urbes præsidijs suis firmauit, multisq; imperatis exactisq; pecunijs, Hieronymum historicum in ea regione præfectum reliquit. Quo quidem in loco Demetrium, cùm erga omnes belli ac defectionis autores, tum præcipuè erga Pisidem Thespium, modestißimè usum uictoria tradunt. Nam cùm uiuus in suas manus peruenisset, non modò comiter eum benigneq; recepit, sed etiam magnis honoribus prosequutum militiæ ducem in Thespijs collocauit. Nec multò postea quàm hæc in Bœotia gesta sunt, nunciatum Demetrio est à Dromichæte regem Lysimachum captum. Hanc ille opportunitatem ad res maximas gerendas non prætermittendam ratus, quanta maximè celeritate potest, infestis signis Thraciam ingreditur. Iamq; oppidum quoddam opulentum & magnum ad deditionem propè compulerat, cùm uno eodemq;

tempore ex diuersis locis literæ ad eum ueniũt, certiorem reddentes, Bœotios per discessum eius occasionem nactos iterum defecisse, & regem Lysimachum à Dromichete dimissum. His nũ eijs literisq; cõmotus, cùm aduersus Bœotios uehementius exarsisset, celeriter Græciam repetens, præter spem comperit eos ab Antigono filio prælio superatos, iam suæ defectionis pœnitere. Ex qua quidem uictoria uirtute filij parta, ingentem lætitiam pater suscepit, atq; ut reliquum bellum conficeret, ad obsidendas Thebas exercitum duxit. Eodem tempore Pyrrhus Epirotarum rex Thessaliam inuadens, prædatoria manu populando uastandoq; agros usq; Thermopylas uagabatur. Quod ubi resciuit Demetrius, relicto ad obsidionem Antigono, ipse cum exercitu profectus, impetum Pyrrhi confestim repreßit, coëgitq; magna celeritate pedem referre, ac retrò se suumq; exercitum in loca tuta recipere. Compositis deinde in Thessalia rebus, atque ibi mille equitibus, decemq; millibus peditum præsidio relictis, ad expugnandas Thebas iterum redijt, eoq; machinam illam memorabilem, quam urbium expugnatorem appellat, adduci iußit: quanquam id haud exiguo tempore fieri posse uideretur, cùm hæc ob ingentem ipsius molem sic trahentes retardaret ac moraretur, ut illi duobus mensibus duo tantum stadia trahẽdo conficerent

*ficerent. Bœotij suæ defectionis conscij, hostéq; tot iniurijs lacessitũ magnoperè (ut par erat) formidantes, constanti animo sustinebant bellum: nec Demetrius minore obseruatione in his oppugnandis perseuerabat, iræ atque furori, quo uehementer exarserat, magis indulgens, quàm ullam ex bello utilitatem quærens, cùm detrimentum longè maius quàm lucrum esse uideretur, ob interitum militum, qui iniquis locis oppugnando urbem, frequentes indies interficiebantur, præcipuè hi qui alijs uirtute præstabant. Quod sanè ubi adolescens animaduertit Antigonus, incredibili eorum militũ misericordia motus, ad regem accessit, benignéq; affatus, Cur, inquit, pater hi fortissimi uiri sine ulla utilitate ad manifestam mortem pelluntur? Turbatus Demetrius, Et tu, inquit, cur doles? *an enim mortuis quicquam debes? Ne autem uideretur amicis magna discrimina subeuntibus sibiipsi parcere, fortiter & ipse quodam die prælium ingressus, dum incautius murum subijt, telo ingenti ab oppidanis demisso percutitur: quo etsi grauiter esset offensus, tamen maiori audacia quàm unquam antea suos ad pugnam accendit: atque illo hortante, tanta militum uirtus, & ea præsentia animi fuit, ut uehementiori impetu facto, urbem ingrederentur. Qua quidem occupata, ingens repentè pauor, ut æquum erat, ciuitatem*

* ἢ διάμετρον ὀφείλεις τοῖς ἀποθνήσκουσιν.

inuasit, expectantib. cũctis ciuium cædem; direptionem urbis, omnia deniq; fœda quæ uicti à uictoribus iniuria lacessitus perpeti solent. Sed Demetrius præter opinionem omnium, tredecim solùm necatis, nonnullis in exilium pulsis, reliquos intactos reliquit. Thebas igitur in decennio bis occupatas ab hostibus tradunt. Erant autem hac tempestate Delphis festa Apollinis Pythij celebranda: sed obsidentibus angustias Aetolis, per quas unum Delphos est iter, Demetrius præter consuetudinem moremq; Græcorum, Athenis, ubi maximè patrium deum & autorem generis eorum honorari decebat, ludos, cœtum, ac omnia ea quæ ad illam celebritatem pertinebant, fieri iussit. Inde in Macedoniam profectus, cùm antea compertum haberet se longè in bello, quàm in pace melioribus Macedonibus uti, & ipse ad quietẽ minimè natus uideretur, nullam moram interponendam putauit quin nouam expeditionem compararet. Itaque extemplò post hæc belli gerendi occasionem nactus, aduersus Aetolos exercitum duxit, atque eorum populatis uastatisq; undique agris, cum parte copiarum in ea regione Pantauchum ducem reliquit, ipse cum reliquo exercitu aduersus Pyrrhum, qui cum multæ discordiarum causæ intercedebant, quanta maximè celeritate potest contendit. Nec Pyrrhus ubi hæc audiuit, minori contentione

tione animi studioq́; pugnandi obuiam ei ueniebat, cùm fortè accidit ut diuersis itineribus profecti, dum alter alterum quærit, neque congredi, neq; dimicare acie potuerint. Sed ille quidem ingẽti celeritate Epirum usq; progressus, omnem regionem uastando ac populando agros percurrit. Pyrrhus uerò meliori fortuna usus, cùm usque ad ea loca in quibus Pantauchus cum copijs suis consederat, instructo agmine processisset, pugnam conseruit, atque incredibili uirtute hostibus superatis, cum ingenti gloria uictor euasit. Nam cùm ad singulare certamen à Pantaucho prouocatus in primam aciem processisset, miroq́; congressu spectantibus cunctis uehementi alacritate dimicasset, uno accepto uulnere, duobus illatis, tandem superato duce cæsis multis, quinque etiam millibus captis, reliquum exercitum in fugam uertit. Hæc pugna feliciter gesta, Pyrrho non tantum odij, ac inimicitiæ apud Macedonas, quantum gloriæ & admirationis apud eos quos uicerat, comparauit, stupentibus cunctis fortitudinem uiri, asserentibusq́; eum solum esse regũ qui armis & uirtute magni Alexandri memoriam renouaret: cæteros reges, præsertim Demetrium, fastu inflatos, satellitibus circunseptos, stipatos scortis, ueluti in scena histriones, incedere, atq; in eo maximã curã operamq́; locare, ut luxu atq; pompa cunctos alios superẽt.

Demetrij mollis vestitus.

Etenim Demetrium non modò diadema gestare, uestibusq; auro contextis & purpura uti, sed auratis quoq; calceis pedes ornare solitum tradunt. Quinetiam memoriæ proditum est, uestem quandam ad similitudinem astrorum fieri eius causam cœptam, superbum proculdubio ac multi laboris multiq; temporis opus. Eam uerò in ipsa permutatione rerum imperfectam aiunt fuisse relictam, neminemq; deinde Macedoniæ regum (etsi multi postea superbißimi fuerint) ea uti ausum esse. Hæc igitur uehemẽter Macedonas perturbabant: uerùm multò magis illa, difficiles aditus, superba responsa, intolerabilis fastus, quibus supra modum excessisse Demetrium tradunt. Nam inter alia quæ de illo referuntur, legati Atheniensium qui omnes Græciæ populos gratia apud Demetrium anteibant, duos annos frustra terendo tempus sequuti sunt uestigia regis, & diuturna mora fatigati integris rebus domum redierunt. Cũ uerò aliquando à Lacedæmonijs unus tantum orator ad eum uenisset, putans se Demetrius tam inopi legatione contemni, grauiter aduersus eos exarsit, atq; ad illum conuersus, Vnum te, inquit, Lacedæmonij miserunt legatum? Tũ ille urbanè quidem & Laconicè inquit, Ita rex, ad unum. Quodam etiam tempore cùm palàm edixisset, omnes qui eum adirent, se benignè auditurum: confluentibus multis, petitionesq;

nesq; suppliciter scriptas ad eum ferentib. primum liberaliter eas omnes recepit, in chlamydéq; reposuit: profectus deinde cum frequenti hominum copia, qui ingenti desiderio responsa suis petitionibus expectabant, ubi ad pontem Axij uenit, aperiens chlamydem, eas omnes spectantibus cunctis proiecit in fluuium. Quo quidem incredibile dictu est quàm grauiter offensi omnium Macedonum animi sint, existimantium hæc non magnanimi regis, aut optimi gubernatoris officia, sed deridentis contemnentisq; indicia esse. Atque hæc longè grauiora Macedonibus uidebantur, quòd à maioribus suis acceperant, quanta olim facilitate ac mansuetudine rex Philippus erga omnes qui eum adibant, uti solitus esset. Eodem insuper tempore quadam anicula rogante Demetrium ut se audiret, & respondente eo sibi ocium non esse, tum anus alta uoce ad illum conuersa, ne etiam regas inquit. Hæc uerba reuoluta animo ac mente sæpius repetita hominem compulerunt, ut omnibus postpositis rebus, benignum se cunctis accedentibus facilemq; præberet, atque initio ab anicula sumpto, multos dies audiendo respondendoq; consumeret. Et proculdubio nihil tam egregium, tamq; proprium regis esse uidetur, quàm iustitiæ opus: Mars enim, ut Timotheus inquit, tyrannus est, lex autem omnium rex, iuxta Pindari poëtæ sententiã.

Regis officium.

Atq; reges, ut inquit Homerus, non expugnatrices urbium machinas, aeratasq; naues, sed iustitiam à Ioue sumptam exercere custodireq; decet. Et discipulum optimum Iouis, non ferocissimum aut immanem, sed iustissimum regem uocauit. At Demetrius eo titulo uehementer gaudebat, qui erat longè à regis deorum conditionibus alienus: Iupiter enim ciuitatum seruator & custos, hic autem urbium expugnator est dictus. Ita fit ut turpitudo saepe in regnum honestatis ingrediens, opinione uulgi, & stultorum hominum ignorantia freta, aditus sibi ad honorem & gloriam patefaciat. Sed non multò post haec cùm satis constanti fama diuulgatum esset, Demetrium degentem Pellae grauiter aegrotare, Pyrrhus hoc sibi opportunè accidisse arbitratus, tumultuario exercitu Macedoniam inuadit, ac neminè obuiam prodeunte, totam regionem usque Edessam populando ac uastando agros percurrit. Iamq; Demetrij statum in summum discrimen coniecerat, cùm ille aegritudine alleuatus, per duces ac familiares copijs contractis, impetum eius confestim repressit, coëgitq; hominem ferocem atque impigrum Macedoniae hostem, citato gradu ex finibus suis fugam arripere, pauloq; deinceps cum eo pacem firmauit, ne maioribus rebus, quas animo agitabat, moram impedimentumq; hostis finitimus ac uir bellico

licosus afferret. Tempus enim iam adesse censebat, in quo paternum regnum non multò antè amissum, recuperare cum ingenti gloria posset: atque hæc una solicitudo supra omnes alias Demetrij curas animum uiri angebat. Itaq; ad hanc rem aggrediendam, quæ ingens & ardua uidebatur, toto animo & mente conuersus, breui tempore paulò minus quàm centum millibus peditum, decem millibus equitum congregatis, classem deinde quingentarum nauiū ex uarijs locis incredibili studio atq; industria comparat. Nam cùm diligenter curasset ut nonnullæ carinæ in Piræo, quædam in Aegypto, pleræq; in Chalcide, aliæ prope Pellam conficerentur, deinde ad singula hæc loca profectus, quonam pacto hæ fabricandæ essent ostendit, & sua opera interposita ingenti celeritate effecit, ut illæ omnino integræ & omnibus armamentis instructæ paratæq; ad bellum essent. Sed mirabantur omnes non solùm multitudinem, sed etiam magnitudinem eorum operum, quæ inusitata mole longè aliorum consuetudinem excedebant. Nemo enim reperiebatur, qui sexdecimremem, aut quindecimremem ante illud tempus uidisset. Verùm postea Pompeius Philopater dictus, unam quadragintaremem fieri iussit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ uisæ antea fuerant, mole ac magnitudine sua lōgo interuallo superabat, cum

Nauis cōfecta à Ptolemæo ingētis magnitudinis.

cum in longitudinem ducentorum & octoginta, in altitudinem ab imo usque ad transtra duodequinquaginta cubitorum pateret. Remigum quibus illa utebatur, ad quatuor millia, nautæ uerò quadringenti erant, & præter hos paulò minus quàm tria millia armatorũ, qui foros & tabulata implebant, in eadem collocabantur. Sed hæc cùm à machinis, quæ penè immobiles sunt, parum differret, non tam ad usum quàm ad ostentationem & admirationem gentium commouendam fabricata uidebatur. Demetrij autem naues non modò magnitudine & arte mirabiles, sed etiam ad certamen & usum hominum aptæ atque habiles erant. Tantis igitur copijs aduersus Asiam cõparatis, quantas post Alexandrũ nemo habuit, conterriti undiq; reges, Seleucus, Ptolemæus, atq; Lysimachus, societatẽ ineũt, simulq́ue conspirant ad oppugnandũ cõmuni consilio Demetrium. Deinde legatos ad Pyrrhũ mittunt, qui eum hortentur ut Macedoniam inuadat, nec firma ea esse fœdera putet, quæ Demetrius non quietis gratia cum eo fecerat, sed ut eo sub specie pacis seruato, interim aduersus alios reges liberius bellum gerat, quibus debellatis se nequaquam intactum fore: hoc per omnes fines ueluti continens incẽdium persuasurum: non expectanda commodiora tempora, sed aduersus grauissimum hostem, qui animo Coniuratio in Demetriũ.

omnem

omnem Asiam, Europamq; concipiat, communi consensu decertandum esse. His rationibus persuaso Pyrrho, cùm omnes hi reges ad ministratione belli cōuenissent, extemplò aduersus Demetrium, quem adhuc nonulla negocia circa apparatus belli detinebant, graue undique bellum exarsit. Nam eodem tempore magna classe Græciam Ptolemæus inuadit, & Macedoniam Lysimachus atque Pyrrhus, alter ex Thracia, alter ex finibus propinquis aggrediuntur. Hoc ut Demetrio renunciatum est, confestim filio ad præsidium Græciæ relicto, ipse ad tutandam Macedoniam conuersus, primùm ad ea loca exercitum ducit, ubi Lysimachum esse perceperat. Quò cùm uenisset, extemplò crebri nuncij literæq; ad eum mittuntur, certiorem reddentes urbē Berrhœā ingenti celeritate à Pyrrho captam, & omnem regionē populationibus incendijsq; uastatam. Hæc ubi inter Macedonas permanarunt, ingens repentè motus & incredibilis perturbatio exercitum omnem inuasit, atque ubique querelæ audiebantur, aut gemitus, aut contumeliæ in Demetrium iactæ. Itaque frequentes ad eum ueniebant, rogantes ut sibi domum ad tutandos patrios lares abire liceret. Sed hæc uerbis simulantes, reuera ad Lysimachum migrare uolebant. Quod sanè cùm non latuisset Demetrium, optimum ratus exercitū à

Lysi

Lysimacho procul habere, quem Macedonibus ob nobilitatem generis gratum, & multis ob Alexandrum familiarem esse sciebat, aduersus Pyrrhum ueluti aduenam & peregrinum in Macedonia regem, arma conuertit. Sed hoc consilium (ut postea re ipsa & experientia patuit) longè fefellit opinionem Demetrij. Nam cùm prope ea loca ubi hostes cum copijs suis cõsederant posuisset castra, multi ex Berrhœa in eius exercitum uenientes, Pyrrhum amplißimis laudibus extollebant, uirũq; esse in rebus gerendis præclarum, bello inuictum, liberalem in suos, humanũ erga eos quos prælio uicerat, prædicabãt. Addebãt præterea, maiores suos semper eos existimasse reges, q armis in bello, & mãsuetudine in regendis populis egregiè uterentur: quibus Pyrrhum omnes alios superare dicebant, asserebantq; tempus uenisse in quo graui Demetrij dominatu liberari possint, & ad uirum benignum transire, & suorum militum studiosum ducem. His sermonibus accensis militum animis, pauci primum occultè, deinde manifestè uniuersus exercitus tumultuari cœpit, nec iam quisquam erat qui aut in agmine aut in castris ullo imperio cõtineri posset. Demum ausi sunt nonnulli ad Demetrium accedere, atque ei dicere ut salutem adipisceretur fuga, Macedonas pugnantes pro delicijs suis iam fatigatos, ulterius eius imperium

rium sustinere nō posse. Hæc uerba uisa Demetrio modestißima sunt, non ignoranti ea quæ se absente uehementi indignatione per omnem exercitum ferebantur. Itaque acerbiorem motum non expectandum ratus, ad tentoriū proficiscitur, ibiq; regia ueste deposita, & fusca ueluti histrionis cuiusdam chlamyde sumpta, cum paucis fugam arripuit, extemploq; post hæc multis ad illius tentorium confluentibus, atque inter se de præda certantibus, superueniens Pyrrhus cunctos una uoce dißipauit, atq; à reliquis militib. benignè acceptus facilè est castris & exercitu omni potitus, sed aduenientе postea Lysimacho, ambo regnum Macedoniæ, quæ septem firmiter annis sub Demetrij dominatu permanserat, inter se partiuntur. Cùm uerò in Cassandram urbem cōfugisset Demetrius, uxor Phila ingenti mœrore confecta, adduci non potuit, ut uirum spoliatum regno, hominem fugitiuū & miserrimū omnium regum, oculis suis aspiceret: sed fortunam illius in aduersis omnibus stabiliorem, quàm in secundis esse cernens, & uitā suam iam odio habens, desperatis omnibus rebus ueneno sibi mortē consciuit. At Demetrius sine ulla mora in Græciū profectus, nauibus quæ ex naufragio supererant collectis, & reliquijs militum congregatis, rursus ad apparatum belli mentem conuertit. Atq; ut apud Sophoclem

Menel

Menelaus sortē suā deplorat: Voluitur aßidua mea fortuna rota, atque statim permutat ueluti luna faciē, quæ duabus noctibus nunquā retinet unam eandemq; formam, sed primū nouā induta figuram ex occulto parumper emergit, deinde pedetentim crescit, donec plena atque integra facta rursus ad interitum properat: sic dici de Demetrio potest, cuius in omni uita tam uaria fortuna fuit, ut poßit crebris cum permutationibus lunæ nō immeritò comparari. Cùm uerò post Macedonicam cladem regijs insignibus abiectis, ueluti priuatus homo per urbem incederet, quidā eum Thebis conspicatus, illud Euripidis in mediū protulit: Forma diuina in formā uersa mortalem, nunc ad Circeos fontes Ismenumq; fluuium uenit. Sed non multò postea aspirante iterum fortuna Demetrio, atque potentia illius, quæ penè uidebatur extincta, pedetentim in pristinum gradum, unde deciderat redeunte, constituens ipse sibi singulari quodam officio Thebanos obstringere, eis patrias leges, & antiquā libertatem restituit. Atque eodē tempore nunciatū est ei, Athenienses Diphilo præside, qui seruatorum dicebatur antistes, sublato, atque alio more patrio in eius locū suffecto, omnino à suo imperio defecisse, eosq; deinde cùm cernerent maiores uires quàm sperauerant, recuperasse Demetriū, metu conterritos à

tos à Macedonia Pyrrhũ uocare, ut patrocinium urbis defensionemq́; suscipiat. Itaq; uehementi aduersus illos quos toties desciuisse à sua fide cernebat, incensus Demetrius, extemplò collecta classe ad obsidendas Athenas cũ omnibus copijs proficiscitur, parumq́; ibi moratus, cũ eas uehementer urgeret, Crates philosophus uir clarus & potens ab Atheniensib. missus orator, multis rationibus ei persuasit ut obsidionẽ solueret, & maiora utilioraq́; susciperet. Demetrius qui alia quædã animo agitabat, precibus Atheniensium exoratus urbẽ dimisit, celeriterq́; omni classe atque multitudine, quæ undecim millia hominum excedebat, equitatus peditatusq́; coacta, in Asiam nauigauit, ea mente ut Cariam atque Lydiam ab Lysimachi dominatu auerteret. Sed cũ prope Miletũ uenisset, Eurydicen sororẽ Phylæ ibi offendit Ptolemaidem ducentem secum, quam sibi antea per Seleucum Ptolemæus, desponderat. Hanc concedente Eurydice uxorẽ ducit, nuptijsq́; confectis celeriter ad oppugnandas hostium urbes profectus, nonnullas primo impetu cepit, multæ deinde sine ullo certamine tradebantur. Occupatis autẽ Sardibus, fuerunt cõplures Lysimachi milites qui pecunijs armisq́; arreptis ad Demetriũ perfugerunt. Sed non multò postea cũ audisset Agathoclem Lysimachi filium cum magnis copijs

appropinquare, in Phrygiã diuertit, ratus si occupare Armeniã posset, se Mediam perturbaturũ, atque euenire facilè posse, ut omnia illa superioris Asiæ loca ad deditionem cõpelleret. Proficiscentem igitur per apertos campos, & regiones quæ exitus latos habebant quærentẽ, Agathocles cum omni exercitu sequebatur: pugnatumq; nonnunquã ab utrisque est, semperq; Demetrius uictor euasit. Verùm eo tempore permulta incõmoda uirum urgebant, impediebantq; ne ad finem antea animo destinatum consilia sua cogitationesq; perduceret. Nam cõmeatu pabuloq; deficiente, ingens repentè fames & omnium rerũ penuria exercitũ omnem inuasit. Simul & militibus suspicio erat, ne tantis incõmodis fatigati, etiã in Armeniam atque Mediã ducerentur. Accessit ad hæc, quòd in transitu Lyci magna hominũ copia errore uadi decepta, fluctibus absumpta est. Quæ omnia milites ĩ tãtã irã desperationẽq; cõiecerãt, ut neq; in acie, neq; in castris ullo imperio contineri possent, quinetiam à contumelia & iurgio aduersus Demetrium nõ abstinerent. Repertũ quoq; ante tentorium eius principiũ Oedipodis est paulò immutatũ, atque his uerbis inscriptũ: Fili chari senis Antigoni, ad quas ducimur regiones? Tandẽ fame pestilentiaq; indies magis crescente, Demetrius optimum ratus tempori cedere, ac necessitati par

parêre, amissis octo hominũ millib. reliquum exercitũ Tharsum perduxit. Sed cũ à direptione regionis illius, quæ Seleuci seruiebat imperio coërcere suos milites uellet, ne potentissimum regem alienissimo tẽpore iniurijs prouocaret, & ex altera parte omnium rerum urgente penuria, etiam necessaria sibi exercituiq; suo deessent, & Tauri transitus Agathoclis præsidijs tenerentur, angustijs undique septus ad Seleucũ tandem confugit, eiq; miserandã epistolam scripsit, qua ingentes calamitates suas & miserã omnium rerũ fortunã deplorabat. Deniq; eum suppliciter precabatur, ut misereri uellet familiaris uiri & summa secũ affinitate cõiuncti, asserens iã se ea esse perpessos, quæ etiã acerbissimos hostes ad misericordiam cõmouerent. His acceptis literis Seleucus, & præstantissimi uiri misericordia motus, eius regionis præfectis confestim iussit, ut Demetrio ea quæ regi cõgrua essent, pararent, & militibus cõmeatum abundè copioseq; præberent. Verùm extemplò post hæc quidam Procles uir prudens ac inprimis familiaris Seleuco, multis suspicionibus uirum referfit, facileq; eius mentem atque animum permutauit. Non enim nutriẽdos milites Demetrij inquit, neq; bellicosissimo duci occasionem præbendam, ut diutius in ea regione moraretur. Virum enim turbulentum, qui semper magnarum ac nouarũ rerum

autor extiterit, minimè negligendũ esse, præsertim in hac fortuna constitutum, quæ etiam uiros imbelles ad audendum, ac inferendã quacunque ratione iniuriam, cõcitare sæpenumero solebat. His rationibus commotus Seleucus, statim exercitũ parat, atque ingenti celeritate in Ciliciã uenit. Stupefactus Demetrius tã celeri permutatione Seleuci, & repentino eius aduentu conterritus, ad tutißima Tauri loca se exercitumq; suum recepit, confestimq; legatos ad eum misit, qui uirum rogarent, ut aliquẽ barbarorũ principatum carentem rege, sibi per eum consequi liceat, in quo fugæ ac exilio fine imposito, reliquam uitã mediocriter ducere possit. Huic rei si assentiri nolit, saltem aliqua loca concedat, in quibus exercitus suus hybernare poßit, eumq; pabulo & commeatibus iuuet, néue patiatur familiarem uirum cõtra decus suum miserum atque inopem in hostiũ potestatem uenire. Ad hæc Seleucus, cùm multis suspicionibus laboraret, se Demetrium permissurum respondit, duos mẽses in Cataonia cũ exitu omni hyemare, si nonnullos qui sunt apud illum in amicitia primi, obsides sibi concesserit: simulq; interim exitum in Syriam illi præcludit. Demetrius igitur desperatis omnibus rebus, cùm cerneret se ueluti feram quandam circundatam undiq; septis, à Seleuci præsidijs contineri, iamq; diffideret ullis precibus
exer

exorari hominem posse, extemplò lenitate in rabiem uersa, aduersus Seleucum bellum suscepit, atque populatis undique agris, excursionibusq; multis peractis, cùm propè hostium exercitũ posuisset castra, leuia indies propter propinquitatem castrorum ferebantur prælia, & fermè omnia Demetrio sequunda erant. Tandemq; cùm iusta acie signisq; collatis acriter decertassent, Demetrius quadrigis falcatis per multis euersis, ingenti alacritate reliquũ exercitum in fugam uertit, atq; nulla interposita mora ad eos profectus, qui exitus Syriæ iussu Seleuci obsidebant, confestim omnia illi præsidia expulit, fugauitq;. Hac uictoria Demetrius & milites eius sublati, quotidie ad pugnam Seleucum prouocabant, cùm ille è cõtrario remissis ad Lysimachum auxilijs, quibus parum fidebat, cum reliquis copijs maximis certaminibus congredi cum Demetrio non auderet, fortunam illius metuens, quæ semper de extremis calamitatibus in summum prosperitatis fastigiũ efferre hominem consueuerat. Sed hunc pristinas uires iam recuperare incipientem, extemplò grauis ægritudo corripuit, quæ ingenti celeritate omnia sua consilia cogitationesq; peruertit. Milites enim qui uictoria illa ad spẽ magnarum rerum mentem erexerant, repente uisa ægritudine ducis fracti animo, alij fugã arripiebant, alij ad hostes discedebãt, pleriq; in-

Seleucus à Demetrio superatus.

certis itineribus aberrãtes periere. Vix post quadragesimũ diem recuperata ualetudine Demetrius, ac reliquis militibus, qui sibi superarant collectis, magno impetu Ciliciã inuadit, eamq; latè depopulatus usq; ad illa loca progreditur, unde suæ copiæ cerni ab hostibus possent: deinde ꝓpinqua nocte magno silentio castra mouit, ac ingenti celeritate superato Amano, omnẽ eam regionem usque Cyrrhisticam populando percurrit. Nec multò postea Seleucus eius uestigia subsequutus, prope illum cum copijs suis cõsedit. Quod sanè opportunè sibi accidisse arbitratus Demetrius, nocte insequenti ad aggrediendũ Seleucũ dormientem, hostiumq; aduentum minimè eo tempore expectantem, cũ expeditis copijs proficiscitur. Iamq; instructæ acies prope eius castra peru[...]nt, cùm nonnulli celeritate ad Seleucum properarunt, nunciantes cum armato exercitu adesse Demetrium. Quo nuncio stupefactus conterritusq; Seleucus, raptim ueste & calciamentis assumptis ad arma conclamat, tubas canere iubet, amicos ac duces hortatur, ut confestim accedant, ad ferocissimæ belluæ impetum reprimendum. At uerò Demetrius, posteaquam ex tumultu hostium suas insidias detectas sensit, nõ ulterius progrediendum ratus extemplò exercitum suũ in castra reduxit. Nec multò postea ad ea loca ubi consederat, infestis signis ue-

nien

niente Seleuco rursus partem copiarum ei ob-
uiam misit. Iamq; alterum hostium cornu in fugā propè cōuerterat, cùm Seleucus cernens quanto in periculo res suæ essent, confestim dimisso equo, galea deposita, peltaq; recepta, in primam aciem processit, atq; omnibus se ostendens, magna uoce milites hortabatur, ut uno cōsensu ad pugnam redirent. Diutius se certamine abstinuisse aiebat, ut illis qui sibi charissimi erant, non ut hosti Demetrio parceret. Milites his adhortationibus & præsentia regis cōmoti, incredibili alacritate ad prœliū reuertuntur, quorū impetū ueluti procellam quandā & extremā calamitatē in se uenientē cùm sustinere nō posset Demetrius, clàm arrepta fuga citato gradu ad Amanidas portas peruenit. Atq; inde cum paucis amicorū qui sua uestigia sequebātur, syluā propinquā ingressus, noctē expectabat, ea mente & animo, ut ad Caunū se cōferret, ibiq; suā classem, quā eo in loco inuenire arbitrabatur, cum familiaribus suis cōscenderet. Sed in ipso itinere deficiente uiatico, & iam necessitate urgente ad alia consilia mentē conuerterat, cùm Sosigenes familiaris suus ad eum uenit, quadringentos aureos nummos quos sub cingulo habebat secū ferens, quibus usq; ad mare perduci posse sperabant. Verùm cùm ad ea loca quibus è sylua egrediendū erat, peruenissent, procul per noctem ignem

hostium conspicati, extemplò mutato consilio per idem iter ad eum locum unde digressi erãt, reuertuntur: quanquàm fuerunt nonnulli qui relicto Demetrio fugam arripuere, reliqui uerò qui cum eo permanserant, ægrè eius uestigia sequebantur. Quidã etiã ex his sibi dicere ausus est, oportere eum necessitate cogẽte, iã corpus suum potestati Seleuci arbitrioq; permittere. Quo ille adeò grauiter exarsit, ut ensem è uagina ad se interimendum exereret: sed amici uirum orare hortariq; cœperunt, ut de cõmuni salute uno cõsensu agitare uellet. Demum igitur amicorum consilio ac multis rationibus persuasus Demetrius, quosdam ad Seleucum mittit qui ei dicerent, se paratum & uitã suã, & quicquid sibi reliqui fortuna fecerat, liberalitati eius fideiq; permittere. Hoc læto ac iucundo nuncio accepto, Seleucũ dixisse aiunt: Non tam Demetrij quàm Seleuci fortuna saluũ esse Demetriũ, quæ præter multa egregia atq; præclara munera quæ sibi concesserat, nũc quod ad felicitatẽ suã magnoperè pertinere arbitretur, facultatẽ dederit, ut erga uirũ familiarem & affinẽ, ac rerũ gestarũ gloria clarũ, humanitatem liberalitatẽq; suam declarare possit. Post hæc regiũ tentoriũ, & omnia alia, quæ ad suscipiendũ egregiũ hospitem pertinebant, parari ingenti ornatu atq; magnificentia iussit. Erat autem in regia sua Apollonides quidam,

dam, qui iandiu familiaritate Demetrij & cõsuetudine utebatur, hũc ad se uocatũ ire ad Demetriũ iubet, eumq; suo nomine rogare, atque hortari, ut ad uirum affinem & amicissimum sibi hominẽ cõstanter liberaliterq; accedat. Patefacto animo regis & eius sententia diuulgata, pauci primò, multi deinde obuiã illi proficiscuntur, incredibili studio inter se certantes, ut alter alterũ præueniret. Sperabãt enim præstãtissimũ uirũ & rerum gestarũ gloria clarũ, quã primũ summã autoritatem apud Seleucũ habiturũ. Sed ut plerunq; fit misericordia in maleuolentiam uersa, nõnulli inuidi scelestiq; occasionẽ nacti ad liberalitatem regiam peruertendam, aures illius multis suspicionibus repleuere, nõ permittendũ esse dicentes, ducem præclarum & magnæ autoritatis uirum in exercitus sui conspectum uenire, timẽdũq; esse ne præsentia eius aliquis repentinus motus oriretur. Interim cùm Apollonides alijq; permulti ad Demetriũ peruenissent, benignos sermones de humanitate Seleuci afferentes, ingens repentè congratulatio utrinq; est facta, & præsertim ab ipso Demetrio, qui etsi antea deditionem suam turpem miseramq; putabat, tamen ob ea quæ familiares sui de benignitate Seleuci referebant, mutata sententia ad illum fidenti animo tanquã ad amicissimũ regem proficiscebatur. Verũ inter hæc Pausanias cum equitibus

peditibusq; mille obuiam Demetrio missus, ubi ad illum uenit, extemplò nil tale suspicantem suis militibus circundedit, atque omnibus alijs qui eum sequebantur dimissis, non ad Seleucū, ut sibi antea persuasum fuerat, sed in Cheronesum Syricam perduxit, ibiq; firmis custodijs præsidijsq; adhibitis eum reliquit. Hoc igitur in loco relegato Demetrio, & angustis finibus circunsepto, omnia quæ ad uitam splendidam & cultum regium pertinebant, iussu Seleuci parabātur. Nam & regales ædes & amœnas porticus ac pomœria, & uiuaria omnis generis feris referta ei abundè erant: amicis & familiarib. suo arbitratu utebatur, qui cùm crebrò ad eum uisendum accederent, semper modestos sermones à Seleuco afferebant, quibus nirum hortabantur bono ut animo essent, omniaq; de salute sua & Seleuci liberalitate speraret, se compertum habere dicentes, Antiochi & Stratonices aduentum à Seleuco expectari, quorum gratia liberam ei abeundi quocūque uelit, quāprimū potestatē fore. In hac misera fortuna constitutus Demetrius, desperatis iā omnib. rebus, ad Antigonū filiū, & eos qui Corinthū Athenasq; regebant, nūcios misit q suo nomine eos monerēt, ne deinceps signo & literis suis fidē præstarēt, sed se ueluti defunctū arbitrarentur, deniq; Antigono filio, quoad per eos fieri posset, pro antiqua beneuolētia regnum

gnū statūq; seruarēt. Antigonus hoc acerbissimo nuncio accepto, uehementer grauiterq; ingemuit, atq; lugubri ueste assumpta, confestim in omnes partes literas misit: quibus reges & principes obsecrabat, ut pro salute patris Demetrij apud Seleucum intercederent. Ipsum autem Seleucum multis precibus rogatū misit, ut quicquid sibi reliqui fortuna fecerat, pro uadimonio patris accipiat, se etiam si uellet obsidem pro Demetrio sumat: demum ut humanitatis mansuetudinisq; suæ, qua semper omnes alios superasset, erga uirum familiarē & affinē memoriā seruet. Post hæc urbes ac principes idem à Seleuco petunt, præter unū Lysimachum, q tam fuit immemor humanitatis, ut cæteris regibus pro salute Demetrij deprecantib. solus extiterit qui magnam uim pecuniarū pollicitus Seleuco sit, si Demetrium quāprimū de medio tolleret. Cuius desiderio non modò non assensit Seleucus, sed uiri improbitatem ueluti inhumanam & barbaram detestatus, pecunias illius postulataq; neglexit. Cùm autem proposuisset animo, sub Antiochi & Stratonices aduentum Demetriū reseruare, ut hi essent qui de eo dimittendo suo arbitratu decernerēt, & ingentem pro singulari officio gratiā reportarēt, interim tn̄ differendo tardandoq; res longi⁹ quā opus erat producebatur. At Demetri⁹ ut antea calamitatē in se uenientē cū euitare nō pot

Antigoni pietas in Demet. patrem.

peditibusq; mille obuiam Demetrio missus, ubi ad illum uenit, extemplò nil tale suspicantem suis militibus circundedit, atque omnibus aliis qui eum sequebantur dimissis, non ad Seleucũ, ut sibi antea persuasum fuerat, sed in Cherronesum Syricam perduxit, ibiq; firmis custodiis præsidiisq; adhibitis eum reliquit. Hoc igitur in loco relegato Demetrio, & angustis finibus circunsepto, omnia quæ ad uitam splendidam & cultum regium pertinebant, iussu Seleuci parabãtur. Nam & regales ædes & amœnas porticus ac pomœria, & uiuaria omnis generis feris referta ei abundè erant: amicis & familiarib. suo arbitratu utebatur, qui cùm crebrò ad eum uisendum accederent, semper modestos sermones à Seleuco afferebant, quibus uirum hortabantur bono ut animo essent, omniaq; de salute sua & Seleuci liberalitate speraret, se compertum habere dicentes, Antiochi & Stratonices aduentum à Seleuco expectari, quorum gratia liberam ei abeundi quocũque uelit, quãprimũ potestatẽ fore. In hac misera fortuna constitutus Demetrius, desperatis iã omnib. rebus, ad Antigonũ filiũ, & eos qui Corinthũ Athenasq; regebant, nũcios misit q suo nomine eos monerẽt, ne deinceps signo & literis suis fidẽ præstarẽt, sed se ueluti defunctũ arbitrarentur, deniq; Antigono filio, quoad per eos fieri posset, pro antiqua beneuolẽtia re-
gnum

gnũ statũq; seruarẽt. Antigonus hoc acerbissimo nuncio accepto, uehementer grauiterq; ingemuit, atq; lugubri ueste assumpta, confestim in omnes partes literas misit: quibus reges & principes obsecrabat, ut pro salute patris Demetrij apud Seleucum intercederent. Ipsum autem Seleucum multis precibus rogatũ misit, ut quicquid sibi reliqui fortuna fecerat, pro uadimonio patris accipiat, se etiam si uellet obsidem pro Demetrio sumat: demum ut humanitatis mansuetudinisq; suæ, qua semper omnes alios superasset, erga uirum familiarẽ & affinẽ memoriã seruet. Post hæc urbes ac principes idem à Seleuco petunt, præter unũ Lysimachum, q tam fuit immemor humanitatis, ut cæteris regibus pro salute Demetrij deprecantib. solus extiterit qui magnam uim pecuniarũ pollicitus Seleuco sit, si Demetrium quãprimũ de medio tolleret. Cuius desiderio non modò non assensit Seleucus, sed uiri improbitatem ueluti inhumanam & barbaram detestatus, pecunias illius postulataq; neglexit. Cùm autem proposuisset animo, sub Antiochi & Stratonices aduentum Demetriũ reseruare, ut hi essent qui de eo dimittendo suo arbitratu decernerẽt, & ingentem pro singulari officio gratiã reportarẽt, interim tñ differendo tardandoq; res longiꝰ quã opus erat producebatur. At Demetriꝰ ut antea calamitatẽ in se uenientẽ cũ euitare nõ pot

Antigoni pietas in Demet. patrem.

potuisset, modicè tolerauerat, sic præsentis fortunæ acerbitatē cōstāti aīo sustinere uidebatur, atq; in principio aduentus sui, currēdo, uenādo, & alio quocunq; labore corpus exercendo, tēpus terebat: paulò uerò deinde studio in contrariū uerso, in ocio atq; desidia ætatē agens, cōuiuia, potus, ludos, omnia deniq; delectamenta, quæ essent à labore corporis aliena, incredibili cupiditate persequebatur, siue quia languores curasq; molestas, quæ animū eius exederāt, huiusmodi uoluptatibus depellere posse speraret, siue quia eā uitā quā iandiu expetiuisset, se nūc ingenti facilitate arbitraretur adeptū, quasi antea errore quodā & inàni gloria ductus, multos labores & pericula suscepisset, exercitus maximos cōparasset, omnes terras, omnia maria cōmouisset, ut eam tranquillitatem & uitā delicijs uoluptatibusq; refertā, quæ sibi nūc præter spem oblata esset, consequeretur. Sed hi sunt bellorū fines, quos flagitiosi reges incredibili studio expetunt, magnis laboribus persequuntur, atq; in eis summū humanæ uitæ bonum cōstitutum putāt. Meo autē iudicio nō modò in hoc ab opinione sua falluntur, quòd turpes uoluptates loco uirtutū honestatisq; sectantur, sed etiā in eo uehementer aberrāt, quòd dū uitā iucundā se persequi putant, ea quæritant quæ lōgè sunt à ueris uoluptatibus aliena. Demetrius igitur triennio in Cherroneso detētus,

cùm

cùm ex ocio potuq́; & deliciarũ abundãtia in ægritudinẽ incidiſſet, tandẽ ſuperante ualetudinem morbo, poſt quartum & quinquageſimũ ætatis annum è uita migrauit. Cuius interitu ubiq; gentiũ diuulgato, cùm omnes inhumanitatem Seleuci accuſarent, ferũt & ipſum uehementer ſecum fuiſſe queſtum, quòd in maiori ſuſpicione quàm decuit, familiarẽ & affinẽ uirum habuiſſet, imitatusq́; minimè eſſet Thracẽ & barbarum Dromichætem, qui paulò antea Lyſimachũ captũ tanta cum liberalitate dimiſerat. Verũ ea quæ circa Demetrij funus celebrata ſunt, tragicam quandã diſpoſitionem theatroq; dignã habere uidentur. Filius enim Antigonus audita illius morte, nullã moram interponendã putauit, quin cunctis nauibus in Syriã nauigaret: ſed cùm prope inſulas perueniſſet, quoſdã offendit qui Demetrij cineres ad eam perferrent. Hos igitur accepto, & aurata urna incluſos, in puppi regiæ nauis in qua ipſe degebat, collocari iuſſit. Poſt hæc uerſus Corinthum cum omni claſſe repetente Antigono, ciuitates quib9 illi appropinquabãt, aliæ coronas quas urnæ imponerent, aliæ homines qui lugubri ueſte funus honeſtarent, certatim mittebãt. Ferebatur itaq; urna in magna eminẽs puppi, regia purpura, diademateq́; ornata, atque haſtatis iuuenibus circunſepta, qui fulgentes undique armis defuncti imperatoris

Demetrij obitus.

mem

memoriam renouabant. Aderat ibi præterea Xenophantus elegantißimus modulator, qui incredibili suauitate sacrũ canebat carmẽ, & ipsi remiges tanta cum aptitudine fluctus ciebãt ut remorũ pulsu Xenophanti carminibus rñderent: flebilemq; cõcentum efficerent magna cũ sonoritate cõiunctum. Cùm uerò prope Corinthum cõtinenti applicuissent, multitudo quæ ad ea littora frequẽs cõuenerat, ubi Antigonum humilẽ, abiectũ, lachrymisq; refertum cõspexit, ingenti adolescẽtis misericordia mota, ululatũ gemitũq; incredibilẽ edidit. Vrna deinde cum omnibus ornamentis Demetriadem delata est, quam quidem urbem à Demetrio cognominatã, populi ex paruis circa Iolchum oppidis præfecti, ueluti propriã sedem habitarũt. Reliqt autem Demetrius egregiã sobolem, ex Phila quidẽ Stratonicen atq; Antigonũ, ex Deidamia uerò Alexandrũ, qui in Aegypto ætatem duxit. Duos insuper Demetrios, alterum quem Subtilem uocarunt, ex Illyride muliere: alterum ex Ptolemæide, qui postea Cyrenæ regnauit. sunt etiam qui Corrhabum eius filiũ ex Eurydice fuisse tradũt. Regũ autẽ genus qui deinceps Macedoniæ imperarunt, per successionẽ illius usq; ad regẽ Perseum uenit, quo debellato Romani Macedoniam subegere. sed peracta Macedonica scena, tempus esse uidetur ut ex altera pte Romanã introducam⁹.

Ant

Antonius.

LEONARDO ARETINO
Interprete.



NTONIO auus fuit Antonius orator, quẽ syllanas partes sequutum C. Marius necauit. Pater uerò eius, quem cognomento Criticum Antonium uocabant quanquã nõ pari splendore autoritateq; in repub. fuerit, perhumanus tamen habitus est, in primisq; liberalis: quod quidem intelligere licet uel hoc uno illius hominis facto. Erant ei haud amplæ facultates, ob eamq; rem ab uxore prohibebatur, quò minus liberalitate suo more uteretur. Quodam itaque tempore cùm quidam ex familiaribus pecuniam ab eo rogaret, isq; negare nesciret, pecuniam autem nullam haberet, puero mandauit ut argenteum scyphum ad se deferret cum aqua, quo facto cœpit genas abluere, quasi radi prepararet, & simul causa ficta, puerum è conspectu remouit, scyphumq; amico tradidit, ut ille suo arbitratu pro pecunia uteretur. Longa deinde inquisitiõe inter seruos habita eius scyphi gratia cùm sentiret mulierẽ id grauiꝰ ferre acriusq; à seru

à seruis inquirere, factum à se confessus est, ueniamq; postulauit. Vxor erat illi Iulia ex Caesarum familia primaria fœmina, nemini aetatis suae pudicitia cedens: sub hac muliere Antonius filius educatus est. Post mortem patris P. Lentulo nupta, quem cum L. Catilina conspirantem Cicero consul supplicio affecit. Hinc uehemens illud Antonij odium in Ciceronem uidetur initium traxisse. Inquit enim Antonius, corpus uitrici sui non prius ad sepulturā datum, quàm id mater supplex impetrasset à Ciceronis uxore: qua quidem de re manifestissimè mentitur. Nullus enim ex ijs qui tunc supplicio fuerunt affecti, sepultura prohibitus est. Et Antonio quidem egregia forma in aetate florenti, Curionis familiaritatem uelut calamitatem quandam ferunt iubaesisse. Ipse enim Curio haudsanè temperans erat, & quò magis sibi obnoxium faceret Antonium, in amores, libidines, uariosq; sumptus impellebat.

Odium Antonij in Ciceronem unde experit.

Ex quo grande aes alienum conflatum est, minimè coueniens illius aetati. Ducenta enim quinquaginta talenta debebat. Pro quibus cùm intercesßisset Curio, pater id aegrè ferens, domo sua prohibuit Antonium: ille autem ad P. clodium se contulit, hominem omnium sceleratißimum, turbulentißimumq;: in cuius contubernio haud multum commoratus, siue quòd inimicos Clodij formidaret, siue quòd

clo

Clodiani furoris eum satietas haberet, in Græciam abijt, ibiq; permansit, & corpus ad militaria certamina, & linguã ad dicendum exercens. Vtebatur autem genere dicendi quod appellant Asianũ, maximè temporib. illis florente, plurimamq; cũ Antonij morib. similitudinem habente: erat enim turgens atq; lasciuũ, & inani quadam iactantia & exultantia plenum. Sed cũ Gabinius uir consularis in Syriã nauigans Antoniũ rogaret ut secũ proficisceretur, priuatum se negauit iturũ: præfectus uerò equitũ factus cõcessit. Inde primò cõtra Aristobulũ qui Iudæos cõcitauerat missus, primus omniũ uallũ maximè transcendit, prælioq; inito parua ipse manu ingentes hostiũ copias fudit, obtruncauitq; fermè omnes, & ipsum Aristobulũ unà cũ filio cepit. Post hæc cũ Ptolemæus Gabiniũ rogaret ut exercitũ in Aegyptum traduceret, sibiq; regnũ recuperaret, cæteris qui ordinẽ ducebãt minimè id suscipiendũ censentibus, ipsoq; Gabinio quanquã capto auaritia decẽ milliũ talẽtorũ quæ rex pollicebatur subsistente, Antonius magnarũ rerũ cupidus, & Ptolemæi gratia motus, eũdũ esse psuasit. Sed cũ magis timerẽt iter quã bellũ, quòd & per altas arenas eundũ erat, & p loca aqua expertia iuxta abruptũ ac Serbonidis paludem, quas Tiphonis respirationes Aegyptij appellant (uidetur autem rubri maris, quod paruo

Asianum dicendi genus.

interuallo à mediterraneo separatur, fluxus refluxusq́;) præmissus cũ equitib. Antonius non solũ iter tutũ exercitui præstitit, sed etiam Pelusiũ urbem magna ui cepit, spemq́; certissimã uictoriæ præbuit duci. Et eius quidem liberalitate hostes etiã potiti sunt: nã cùm Ptolemæus ira efferuens simulatq́; urbem ingressus esset, omnes Pelusinos trucidare uellet, obiecit se Antonius, iramq́; prohibuit. In præliis autẽ magnis & frequenter in Aegypto cõmissis, cõplura & fortitudinis & industriæ militaris facinora ostendens, & modò hostem circumeundo, modò terga inuadendo, uictoriam manifestissimè præbens, magnificè donatus ac laudatus est. Nec uerò latuit homines Antonij humanitas erga Archelaũ iam mortuũ. Nã cũ illi hospes familiarisq́; fuisset, bellũ uiuenti necessitate intulit, mortui autẽ corpus quæsiuit, & regio funere ornauit. Has ob res magna erat Antonij apud Aegyptios fama, in exercitu uerò clarissimus habebatur. Accedebat ad hæc dignitas formæ, barba quædam haud sanè liberalis, latitudo frontis, eminentia nasi, uidebaturq́; Herculis imaginib. picturisq́; persimilẽ aspectũ habere. Erat etiã fabula antiqua, Antoniorũ familiã ab Hercule natã, ab Anteone Herculis filio cognomẽ accepisse. Hãc familiæ suæ famã cõfirmare nõ solũ forma corporis, sed etiam uestitu nitebatur. Sẽper enim cũ

in oculis pluriũ erat futurus, tunicã ad coxam cingebatur, permagnũ suspendebat gladiũ, chlamydem insuper asperam circũdabat. Cæterùm quæ in alijs intolerabilia uidentur, iactantia, dicacitas, uinolentia, & cœnãtib. assidendo, in militari mensa discũbendo, mirũ in modũ animos militũ cõciliabat sibi. Erat præterea ingeniũ à Venere nõ abhorrens, quæ res permultos mortales illi amicos fecit. Studebat aliorum amorib. curabatq; ut quisq; desiderij sui fieret cõpos. Iocos aũt de proprijs nõ inuitus audiebat. Egregia uerò munificentia, & nec auara, neq; pusilla manu in milites amicosq; collata largitio, eum ad præclaram euexit potentiam, & potentem iam factum mille uitijs repugnantib. conseruauit auxitq;. Eius munificentiæ unum exemplũ narrabo. Cuidam ex amicis dari iusserat quinq; & uiginti millia. hoc Romani decies sestertiũ appellant. Procuratore autem admirante, & ut magnitudinem donationis ostẽderet, in cõspectu suo pecuniã depromente, rogauit Antonius, quid hoc esset? Illo autem respõdente, eam esse pecuniam quam dono dari iussisset, conspicatus hominis improbitatem, Equidem, inquit, arbitrabar ampliorem pecuniam decies sestertiũ continere, hoc uerò parum est, itaq; tantundem superadde. Sed hæc posterius. Discordia in ciuitate exorta, cũ optimates Põpeio inhærerent, populares Cæsarem cũ exer-

Sestertiũ decies.

citu aduocarent, C. Curio Antonij amicus ex mutatione Cæsari fauens, potentia quam dicēdo cōparauerat, magnis præterea largitionib. quas Cæsar subministrabat, tribunum plebis creauit Antonium, pòst etiam inter augures cooptauit. Is autē simulatq; magistratū iniјt, non parū iuuit Cæsaris partes: nā primū Marcello consule scriptas legiones Pompeio tradente, & nouos insuper delectus haberi permittente, intercesſit Antonius, rogationem ferens, ut præsentes copiæ in Syriam mitterentur, quæ M. Bibulo auxiliū ferrent aduersus Parthos bellum gerenti: eos autē qui delecti essent, Pompeio non parêre. Deinde cùm Senatus epistolas Cæsaris recipere nollet, legiq; prohiberet, ipse tribunitia potestate fretus recitauit, multorumq; mentes flexit, cùm uisus sit Cæsar non iniqua, neq; immoderata postulare. Duabus deniq; rogationib. propositis, altera, placerétne Pompeiū exercitum dimittere: altera uerò, Cæsarémne: & Pompeiū quidem paucis arma deponere censentib. Cæsarem uerò omnib. præter paucos, assurgens Antonius rogauit, placerét ne & Cæsarem & Pompeium ab armis discedere, copiasq; dimittere. Hanc rogationem summo studio uniuersi receperunt, Antonium laudantes, & ut eam legem ferret cohortantes. Sed cōsulibus id non permittentib. Cæsaris amici alias conditiones pertulere: quas cùm M. Cato

refelleret, & Lentulus consul eos senatu expelleret, curia abiens Antonius, multa in capita eorum imprecatus est: deinde ministri ueste assumpta, & uehiculo conducto, unà cum Q. Cassio ad Cæsarem fugit, clamitans nullas leges in urbe ualere, ius tribunitiũ sublatũ esse, omnibus qui æquum bonumq; defendant, periculum capitis imminere. Quibus uerbis motus Cæsar, in Italiam cum exercitu properauit. Hac de causa scribit Cicero in Philippicis, ut Helenam Troianis, sic Antonium P. R. belli, exitij, pestis causam fuisse: quod equidem uerum non puto: neq; enim ita leuis erat Cæsar, neq; ita facilè ob iram ruebat, ut nisi diu antea statuisset bellum patriæ suæ inferre, tunc subitò prosiluisset ob uisum Antonium uili ueste & conducto uehiculo cum Q. Cassio ad se fugiẽtem. Sed hæc Cæsari iandiu id optanti occasionẽ cõmodam præbuere: cæterũ illa magis impellebãt eũ, quæ nuper Alexandrũ, prius Cyrum impulerant, amor immoderatus dominandi, & principatus furiosa cupido, quem stante Pompeio assequi non poterat. Capta igitur Italia, pulsisq; optimantibus, cùm Cæsar priusquam Pompeiũ sequeretur, in Hispaniam proficisci uellet, Lepido prætori urbem, Antonio tribuno, Italiam præsidiaq; commisit. Hic autem ut inter milites Cæsaris uersari cœpit, unà exercendo se, donandoq;, egregiè animos eorum deuinxerat. Cæteri

autem omnes eum oderant: nam & iniurias prohibere segnis, & obuiantib. contumeliosus erat, & in uxores alienas parū pudicus. Cæsaris denique dominationi non immiti, neque acerbæ, quantū in ipso Cæsare erat, per eius amicos effectū est, ut tyrānidis inureretur nota. Quorum Antonius in maxima licentia peccandi cōstitutus, in primis eius rei causa uidetur fuisse. Cæsar tamen ex Hispania reuersus, Antonij errata neglexit, sciensq; illū uirum fortem & manu promptum, eius opera deinceps in bello non frustra est usus. Traiecit itaq; Ionium Cæsar cum paucis militibus à Brundusio profectus, remissuq; retrò nauibus ad Antoniū & Gabinium, iussit eos celeriter omnes copias in Macedoniam traijcere. Hic cùm Gabinius tēpestatem horreret, longoq; circuitu exercitum per terram ductaret, ueritus Antonius ne Cæsar (quoniā hostibus lōgè impar erat) mole belli obrueretur, repulso Libone, qui fauces portus obsidebat, ubi triremib. suis multa parua nauigia auertens repulisset, cū uiginti millibus peditum & octingentis equitibus naues cōscendit. Inde cùm iam altum teneret, cōspectus à triremibus hostium, longamq; persequutionē passus uix effugit, subito Noto persequentes carinas impediente. Verùm illum è manibus hostium uenti beneficio liberatum, penè grauior excepit casus, delatus enim per inuia saxa, ad præceps

& scopulosum littus inhæserat sine ulla euadendi spe. Sed subitò ex insperato exorto Libyco, undis à terra risluentibus, in pelagus est restitutus. Deinceps non solum tranquilla, sed etiam felix fuit nauigatio. Nam haud longius ab eo loco profecti, cernunt naues fractas in littore. Illic enim attriuerat uentus persequutas eos triremes. Ingenti ergo præda ditati milites, multis etiam ex hostibus captis, & Lisso in potestatem redacta, ingentem fiduciam Cæsari fecit, postquam cum tantis copijs in tempore aduenisset. Prælijs inde frequenter commissis, in cunctis inclytus erat Antonius. Bis cæsaris milites in fugam uersos coëgit sistere, pugnaq; restituta fudit hostem. Erat igitur de Antonio plurimus in exercitu post cæsarem sermo. Quãobrem summam illam pugnã, & quæ cũcta in discrimen adductura erat, iniens cæsar, quanti eum faceret ostendit: dextro enim cornu sibi reseruato, sinistrum Antonio cõmisit, ut omnium qui secum erant pugnacissimo. Post Pharsalicam autem pugnam cùm cæsar Dictator factus persequi Pompeium decreuisset, Antonium cum tribunatu in urbem remisit. Est ea quidẽ potestas, sit præsens sit dictator, secũda: si autem absit, prima ac fermè sola. Quippe dictatura cæteros omnes magistratus dissoluit, præter tribunitiam potestatem. Reuerso in urbem Antonio, Dolabella adolescens qui & ipse

Dictaturæ potestas.

ipse tribunus plebis erat, nouarum rerum cupidus, legem promulgauerat de ære alieno rescindendo, rogauitq; Antonium utpote collegam & amicum & popularem, ut adiutor sibi esset ad legem ferendã. Intercedebãt enim Asinius & Trebellius. Eo tempore accidit ut grauis suspicio haberet Antoniũ, uxorem suam à Dolabella esse corruptam: quod cum ferre non posset, repudiata uxore, eademq; sorore (erat enim filia C. Antonij Ciceronis collegæ) partes Asinij & Trebellij suscepit, aduersatusq; est Dolabellæ. Occupauerat ille forum, per uim legem laturus. Antonius autem senatu decernente armis opus esse, Dolabellam inuadit, & plerisque circa eum necatis, tandem foro exturbat. Hoc quidem Antonij factũ maximè animos plebis offendit: bonis atq; honestis ciuibus propter turpẽ uitam non erat, quemadmodum Cicero inquit, gratus, sed odiebatur propter turpẽ crapulam, sumptus intolerandos, tum quòd assiduè inter scorta uolutaretur, interdiu somno & obambulatione languens, crapulam hesternam edormiret, quam noctu per lasciuiam ingurgitauerat, in mimorum nuptijs & ridiculorum spectaculis. Ferunt illum in Hippiæ mimi nuptijs cœnantem: tantum uini per uniuersam noctem hausisse, ut ei postridie in concionẽ uocato necesse fuerit in conspectu populi Rom. euomere, quodam ex amicis togam subijciente.

Erat

Erat enim inter maximè familiares Sergius mimus, & Citheris quidã ex eadem palæstra mulierculã amans. Hoc comitatu Antonius peragrabat Italiã lectica delatus, quam haud pauciores quã matris eius, comitati sequebantur, aureas pateras ueluti in põpa circunferens. Ducebãtur & leones ad rhedã ligati, & quod maximè homines torquebat, honestißimæ domus scortis & mimis pro diuersorijs tradebantur, per lucos atq; amniũ ripas prandia sumptuosißima, in ipso itinere chori uelut scenæ parabantur. Habebat omnes non parua indignatio, quòd Cæsare ipso circa Italiã belli reliquias persequente, & mille labores & pericula noctu dieq; subeunte, alius Italiã per illũ tã luxuriose calcaret. Itaq; reuersus Cæsar Dolabellæ ueniã dedit, & tertiũ cõsul factus nõ Antoniũ, sed Lepidũ elegit collegam. Bona deinde Cn. Põpeij sub hasta uendita mercatus est Antonius, sed exigi à se precium molestè ferebat: scribitq; Cæsar ipse, hãc ob causam in Aphrico bello non fuisse, quòd parũ sibi uideretur in ijs, quæ prius gesserat, gratiæ consequutus. Videtur autem Cæsar non negligenter errata castigando, magna ex parte eius nequitiã & luxum retudisse. Cõfestim enim ille turpi uita relicta, uxorẽ accepit Fuluiã, Clodio tribuno plebis antea nuptã, nõ muliebres artes, lanificiũ, familiã curantẽ mulierẽ, nec priuatũ hominẽ su-

perare cõtendentem, sed magistratus regere & imperantib. imperare, ut sibi magnas gratias deberet Cleopatra, quòd ita institutum ab ea Antonium acceperit, qui uxorib. obnoxius esse didicisset. Hanc tamen mulierẽ Antonius ludis nonnunquàm aggrediebatur, ut sibi illa esset placatior, & aliquid remitteret seueritatis: ut tũc cũ Cæsari ex Hispania redeũti processisset obuiam. Inde crebro rumore perlato Cæsarem interfectũ esse, hostesq; in Italiam properare, rediens in urbẽ Antonius, famuli ueste noctu domũ uenit, dixitq; se tabellariũ ab Antonio literas ad Fuluiam habere. Introducitur ad eam capite obuoluto, rogat illa priusquàm literas accipiat, ualeátne Antonius. Hic uerò nil respõdens epistolã porrigit: quã cũ illa legeret flens (erat enim scripta amatoriè) caput aperuit, in collũ inuasit. Sed hæc pauca ex multis posuimus exempli gratia. Cæsari tãdem ex Hispania remeanti, oẽs primores ciuitatis quã lõgè obuiam processere. Horũ autẽ Cæsar egregiè præter cæteros summo in honore recepit Antoniũ. Nam cũ per Italiã curru ueheretur, unà secũ semper illũ habuit in eodem curru. Post illũ uerò D. Brutus sequebatur, & C. Octauius nepti suæ filius, qui postea Cæsar dictus est, & plurimũ tempus Romanis imperauit. Quartũ deinde cõsul creatus Cæsar, Antoniũ sibi assũpsit collegã. Instituerat aũt se magistratu abdicare,

care, & in suũ locũ Dolabellã substituere, qua de re etiã ad senatũ uerba fecerat: sed indignatus Antonius inimicũ sibi in magistratu adiungi, uehementer inuectus est in Dolabellam: nec pauciora tamen de se audiuit: itaq; infecta re senatus dimissus est. Deinde cũ cæsar in sententia perstaret & cõsulem Dolabellam renunciari iussisset, obiecit auguria Antonius, effecitq; ut cæsar ab incœpto desisteret. Erat sanè in Dolabella nõ minus nequitiæ quàm in ipso Antonio, feruntq; aliquando cùm quis Antoniũ Dolabellamq; ad cæsarem subaccusaret, atq; illos in suspicionem adduceret insidiarum, respõdisse cæsarem, nõ uereri huiusmodi nitidos & comatos homines, sed illos graciles & pallentes, Cassiũ & Brutũ designans, Sed illis quidem cæsaris necãdi pulcherrimam causam præbuit Antonius. Erat solennis Lupercaliorum dies, cæsar autem triumphali ueste amictus pro rostris sedebat, currentes Lupercos inspecturus. Currunt enim & nobilium iuuenum, & eorũ qui magistratum gerunt complures, nudi, atq; uncti, loris albis obuios ferientes. In his cùm esset Antonius, contra consuetudinem moremq; eius ludi, ad sellam in qua cæsar sedebat excurrit, diadema annexum laurea corona ostentans, sublatusq; ab ijs qui sequuti erant, capiti cæsaris diadema imposuit. Declinauit caput cæsar, reiecitq; diadema cum maximo

Lupercalia.

ximo totius P.R.plausu. Rursus diadema imponere conantem, rursus reiecit Cæsar cum summa spectantium lætitia: atque hoc idē sæpius Antonio conante, Cæsare uerò reijciēte, plebs ingentē plausum dedit. Quod quidem mirandū uidetur, homines reuera sub rege uiuentes nomen regium ut libertatis priuationē exhorruisse. Surrexit Cæsar è sella turbato uultu, & nudatū iugulum cuiq; offerebat, ad necem suscipiendā paratū se dictitans. Coronā tamen illam statuæ suæ impositā cùm tribuni plebis abstulissent, & ob eàm rem summo studio à populo laudati essent, Cæsar eos magistratu priuauit. Hæc Brutum, Caßium, cæterosq; compulerunt ad Cæsaris trucidādi consilium. Qui in unum congregati, cùm multa disposuissent, illud agitauere inter se, an ad eam rem perficiendā Antonius esset inuitādus. Quod cùm nōnullis placeret, cōtradixit Trebonius: inquit enim, mentē Antonij iam antea tentauisse, cùm Cæsar ex Hispania reuerteretur, Antoniū uerò nō recepisse, nec tamen unquā ad Cæsarē retulisse, sed tacuisse id fideliter. His uerbis in sententiam Trebonij adducti, iterum agitauere, an unà cum Cæsare Antoniū trucidarent. Sed & hoc quidē prohibuit Brutus, censens eam rem quā pro legibus ac iure susciperent, carere omni iniuria opportere. At ueriti Antonij robur, & magistratus insignia, subor

Causæ Cæsaris necis.

subornant quosdam ex cõiuratis, qui cùm Cæsar ingrediatur Senatum, extra demorentur Antoniũ, negocio aliquo ex cõposito iniecto. Quæ omnia cùm ita uti disposita erant euenissent, trucidato in Senatu Cæsare, primò quidẽ Antonius insignia magistratus abiecit, & mutata ueste se occultauit. Deinde ut audiuit illos nemini nocere, sed globo facto in Capitoliũ se recepisse, egressus è latebris filiũ suum ad eos misit in Capitoliũ, ut pro obside illum tenerẽt, è Capitolioq; descenderent. Quo facto ipse quidẽ eodem die C. Caßiũ ad cœnã apud se habuit, Lepidus aũt Brutum. Postridie uerò frequẽti Senatu retulit de obliuione discordiarũ, deq; prouincijs diuidundis. Cui quidem Senatus summo studio assensus cùm esset, adiunxit & acta Cæsaris rata manere. Celeberrima fuit illa dies Antonio, nec dici quidem posset, quã tam sit laudem iudicio omnium mortalium consequutus. Videbant enim intestinũ bellum per illius prudentiam sublatũ esse, & in rebus difficillimis ac turbulentißimis, bono consilio ciuiliq; animo fuisse. Sed tamem citò illum ab hac sententia deiecit principatus cupido, quem se post cognitam mentem plebis haud dubiè adepturũ putabat, si Brutus è medio tolleretur. Nam cùm Cæsarem (ut mos erat in funere) pro rostris laudaret, animaduertens multitudinẽ oratione sua mirabiliter ductã, admiscuit

laud

laudibus commiserationem, stimulosq; animorum, & in perorando uestem Cæsaris explicuit sanguine fœdatam, & in plurimis locis cæsam gladijs, & ea qui patrassent impios scelestosq; uocans, tantum furorum multitudini iniecit, ut corpus Cæsaris in foro cremarent, subsellijs mensisq; undiq; ad pyram raptis, & accensis facibus, ad occisorum domos percurrerent. Ex hoc Brutus cæteriq; ex urbe migrarunt: Cæsaris uerò amici ad Antonium se contulerunt, ad quem etiam Calpurnia uxor pecuniã à Cæsare relictam transtulit, & penes eum deposuit. Erat autem numerus quatuor millia talentorum. Accepit etiam Cæsaris cõmẽtaria, in quibus decreta iudicataq; erãt scripta. Ad hæc Antonius quod libitũ fuit addens, alijs magistratus dabat, alijs immunitates, multi senatores facti, plerique ab exilio reducti. Et hæc omnia faciebat, quasi à Cæsare decreta. Quamobrẽ iocantes Romani eos omnes Charonitas appellabant. Nam si quid illis obiectum erat, continuò in mortui fugiebant chirographa. Hæc & alia præterea multa contra leges fecit Antonius, ipse quidem cõsul, L. uerò fratrem tribunũ plebis, & Caium alterũ fratrem prætorẽ, socios habens. Dum hæc Romæ geruntur, C. Cæsar adolescens, sororis filius, quẽadmodum ferebatur, hæres à Cæsare scriptus ex Apollonia rediit. Is primum ad Antonium utpote

pote amicũ paternum salutatum ueniens, depositæ pecuniæ mentionẽ habuit. Debebat Romanorum cuiq; drachmas septuagintaquinq; ex testamento patris. Hic Antonius primò iuuenẽ aspernari, atque insanum dicere, & boni cõsilij bonorumq; amicorum expertem, si tam onerosam hæreditatem adeundam putet, ac nõ potius abstinendum. Sed cùm id persuadere nequiret adolescenti, pecuniãq; repeteret, multa cõtra illũ cõtumeliosè dixit fecitq;. Nam cùm tribunatũ petens Cæsar, sellam aureã patris sui posuisset, minatus est Antonius in carcerem illum ductorũ, nisi desineret plebem solicitare. His rebus adductus Cæsar, ad Ciceronẽ se contulit, eiq; se totum permisit, per quem cùm senatum sibi conciliasset, ipse aũt plebem amplexaretur, & ueterani milites undi ad eum concurrerent, metuẽs, Antonius per cõmunes amicos in gratiam rediit, congressu ad inuicem in Capitolio habito. Ea nocte dormiẽtem Antoniũ terribilis uisio excitauit. Visus est enim eius dexterã fulmine de cœlo feriri. Nec multò pòst nunciatum est, illi Cæsarem insidias tendere: qua de re cùm Cæsar se purgaret, nec tamen persuaderet, rursus inter eos ardẽtissimæ inimicitiæ exortæ sunt. Hinc discursiones per Italiã ab utroque factæ: ueterani qui dudũ ab armis quieuerant, passim sua quisq; sede, magnis præmijs utrinq; allecti, legionesq; pari utrinque studio

Antonij somniũ.

studio solicitatæ. Inter hæc M. Cicero ea tempestate ciuitatis princeps, omnes mortales in Antonium concitabat. Eo autore Antonius tandem hostis est iudicatus, Cæsari fasces decreti, Pansa & Hircius qui tum erant consules, contra Antonium missi. Hi circa urbem Mutinam prælio commisso, præsente Cæsare atque adiuuante, M. Antonium fuderunt fugaruntq́;, sed ipsi ambo interierunt. Ex hoc bello fugientẽ Antoniũ, cũ multa alia grauissima exceperunt, tum maximè rerum edendarum penuria. Verũ ei natura datum erat, ut in rebus aduersis difficillimisq; sese ipse uirtute superaret, & quanto magis fortuna premeretur, tanto bono uiro efficeretur similior. Nam ut commune hoc omnibus est, cùm laborant uirtutis uim expendere posse, ita non quilibet aut cuius amore tenetur, persequi, aut à quo abhorret refugere in ista fortunæ mutatione per animi constantiam potest, sed pleriq; adeò moribus suis per imbecillitatẽ cõcedunt, ratione sauciata. Itaq; dum Alpes transcenderet, mirabile erat exemplũ militib. suis hominẽ tanta luxuria tãtisq; delicijs modò affluentẽ, aquã corruptã faciliter bibere, radices & fructus syluestres cibũ habere. Edebant etiam arborũ cortices, & animalia quædam ante id tempus ingustata. Causa itineris erat, ut trãsalpino exercitui se coniungeret, cui Lepidus imperabat,

Marci

Marci Antonij familiaris, & in Cæsaris amicitiã magna ex parte per Antoniũ receptus. Vt igitur in ea loca peruenit ubi Lepidus cũ exercitu erat, haud procul ab eo castrametatus, expectabat si quid opis aut auxilij afferretur. Quod cũ frustra præstolari se animaduerteret, lugubri ueste assumpta, & barba post pugnam promissa, & crine miserabiliter neglecto, ad castra Lepidi quàm proximè accessit, ibiq; cõcionari cœpit. Mouebat nõ paucos miserabilis habitus, & maximè supplex oratio flectebat animos. Quod cùm sentiret Lepidus, tubas canere iussit, ut præ illarũ clangore uox Antonij nequiret exaudiri. Ob id factũ magis etiã ad misericordiam flexi milites, Læliũ quendã & Clodium meretricio habitu emittũt, qui iubebant Antoniũ castra expugnare aggredi, permultos esse intus qui se offerant paratos eum recipere, & Lepidum, si ita iuberet, trucidare. Antonius à Lepidi cæde abstinebat: sed flumẽ quoddam propter castra Lepidi fluebat, contra eum locum Antonius copias suas postridie adducit, & primus omniũ ipse flumen ingressus ad aduersam ripam contendit. Iam etenim milites Lepidi frequentes ex eo loco Antonium uocabant, uallumq; prostrauerant. Ingressus igitur castra, rerum omnium potitus humanissimè Lepidum cõuenit, patremq; salutauit: & cùm rei penes eum sum

ma potestas esset, Lepido tamen imperatoris nomen honoremq; seruauit. Ea res effecit ut & Plancus Munatius, qui & ipse circa ea loca exercitum ductabat, Antonio se coniungeret. His rebus elatus Antonius, Vitio quodam ex familiaribus compotoribusq; suis cum sex legionibus in præsidio Galliæ relicto, ipse in Italiam rediit, decem millia equitum, septē & decem legiones peditum secum agens. Præterea præsidio sex legiones Galliæ reliquit, Vario quodam familiare & compotore præfecto, quem Cotulonem uocabant. Cæsar autem à Cicerone quem uidebat tota mente ad libertatem reipub. intentum, desciuit, Antoniumq; per amicos ad reconciliationem uocauit. Conuenere hi tres duces in insulam quādam flumine circùm ablutam, ibiq; per triduū commorati, de diuisione imperii, deq; cæteris rebus agitauere, sic imperium quemadmodum paternam quandam hæreditatem inter se diuidentes. Verùm ut cætera facilè transegerunt, sic magna dissensio concertatioq; exortæ diu tenuit deliberantes de ciuibus necandis, singulis amicos seruare cupientibus, & inimicos necare. Tandem inimicorum odio & iura cognationis & amicitiæ charitas abiecta, Cæsar Antonio Ciceronem, Antonius Cæsari L. Cæsarem auunculum concessit necandum: à M. Lepido Paulus frater ad necē tradi-
tus,

tus, uel ut quidam aiunt, spontè concessus. Nil reor unquam crudelius fuisse aut tetrius factum, homicidia homicidijs permutantes, quos acceperant, quos tradebant mactantes: sed in amicos magis iniurij, quos sine ullo odio trucidabant. Hanc inter duces amicitiam censuerũt milites affinitate firmandã, data Cæsari uxore Clodia, Fuluiæ filia, Antonij priuigna. His ita dispositis ad exequenda ea quæ decreuerant contendunt. Trecenti ab his ciues ex proscriptione trucidati. Ciceronis caput ac dextera manus, qua ille Antonianas oratiões scripserat, iussu Antonij abscissa: quæ cùm ad se delata essent, aspexit diu summa lætitia exultans. Vbi oculi satiati sunt illo spectaculo, iussit per contumeliã in rostris deponi, quasi uerò illum iam mortuũ contumelia afficeret, ac nõ potius seipsum ac fortunã suam indignam ostẽderet, quæ ad tantam potentiam nefarium hominem prouexisset. L. autem Cæsar cùm milites ad eum necandum missi essent, fugit ad Iuliam sororem. at cùm carnifices eò quoque uenissent, & in cubiculum prorumpere uellent, stans illa pro foribus ac ui resistens clamitabat magna uoce, nunquã illis facultatẽ L. Cæsaris necandi futurã, ni prius ipsam necarent, quæ Antoniũ peperisset. His illa tunc rebus fratrẽ tutata est. Erat hæc triũuirorũ dominatio omnib. infensa & grauis, cuius rei culpa om

nis in Antoniũ referebatur. Nam & Cæsare maior natu erat, & Lepido potentior, & ad suos mores uitamq; illã uoluptuariã, ut primũ per bellum licuit, redierat. Accedebat ad hæc quòd domũ Magni Pompeij habitabat, hominis non minus institutis domesticis moribusq; admirandi quàm tribus triumphis. Tunc uerò dominãte Antonio, legati, duces, magistratus quę reiecti pro foribus expectabant: his portæ clausæ non permittebant aditum. Intus uerò aleatorũ, mimorũ, adulatorũ greges, rapinas Antonij deuorantes. Non satis erant ad sumptus proscriptorũ bona, nec omne uectigalium genus exactum: itum est ad uirgines Vestales, raptæ pecuniæ apud ædẽ depositæ, uxoribus etiã propinquisq; necatorũ ciuiũ bona per calũniam adempta. Nec tamen hæc satis erant. Quamobrẽ indignè passus Cæsar tantã prodigalitatẽ, diuisionem pecuniarum cũ Antonio fecit. Diuiso etiam exercitu contra Brutũ & Cassiũ in Macedoniũ profecti sunt, M. Lepido cum præsidio Romæ relicto. Vt igitur in Macedonia bellari captũ est, cùm contra Cassium Antonius, Cæsar contra Brutum destinatus esset, nihil unquam præclarum à Cæsare factũ, omnia per Antonium gesta. Prima quidem pugna uarium habuit euentum, ut ab utraq; parte dextrũ cornu superaretur. Cæsar à Bruto, contra quẽ instructus erat, profligatus, ca-

stra

stra quoq; amisit, uixq; manus hostiũ effugit, ut ipse in Comentarijs suis scribit, somnio cuiusdã ex familiarib. admonitus. Cassius in alio cornu ab Antonio uictus, cũ ignoraret Brutũ uicisse, à Pindaro liberto uolens mandãsq; occiditur. Scribũt tamen nõnulli Antonium abfuisse, cùm milites sui cõtra Cassiũ pugnauere. Pòst paucis diebus iterum pugnatũ est: in ea pugna uictus Brutus mortem sibi consciuit. Antonio uerò integra uictoria parta, utpote qui Cæsare ægrotante uicerat. In ea pugna Antonius cùm Bruti corpus inuenisset, pauca de C. fratris nece conquestus, quem in Macedonia captũ Brutus Ciceronis manibus mactari facerat, & postremò se magis id Hortensio quàm Bruto imputare testatus, qui Ciceronis manes ita placasset, purpuram ex suis preciosissimã cadaueri superiecit, & liberto cuidam ex suis mandauit sepeliendi curam. Hunc tamẽ libertum cùm postea cõperisset purpurã cũ corpore nõ sepelisse, magnãq; partem pecuniæ ad sepulturam datæ subtraxisse, summo supplicio affecit Antonius. Confecto bello Cæsar quidẽ grauissima ualetudine, ita ut parũ superfuturus speraretur, Romam reductus est. Antonius uerò ad orientales prouincias, ad cogenda stipendia quæ militibus solueret, cum exercitu ingenti in Græciã cõtẽdit. Pollicitus enim erat cuiq; militũ quinq; millia drachmarum,

eratq; opus grandi pecunia & exactione ad ea persoluenda. Primò igitur in Græciam profectus, non grauis neq; infestus hominibus erat, sed ad doctorum hominum disputationes, ad theatra, ad ludos se totum conuerterat, in iudicando mitis, in largiendo magnificus, & amator Græcorum, maximeq; Atheniensiũ, uocatus gaudebat. Permulta ab illo dona Atheniensibus data, nonnulla etiã cæteris ciuitatibus. Megarenses uerò cũ cuperẽt aliquid ciuitatis suæ magnificũ ostendere per æmulationẽ Athenarũ, rogauerũt Antoniũ ut ad eorũ curiã uisendã accederet. Quò cũ ille uenisset, interrogatus ab eisdem qualis illa curia sibi uideretur, Pusilla mihi, inquit, & insuper disiecta. Templum etiam Pythij designauit, quasi consummaturus: hoc enim Senatui fuerat pollicitus. L. deinde Censorino Græciæ præfecto, ipse in Asiam transijt. Ibi cùm reges undique ad eum concurrerent, & reginæ donis ornatuq; certantes, sese ac formã suam Antonio offerrẽt, Cæsare interea Romæ seditionibus & bellis occupato, corruptus extẽplò animus in consuetum morbum recidit uoluptatum. Anaxenores, citharœdi, & utiq; tibicines, & Metrodorus quidam saltator, & huiusmodi Asiaticarũ illecebrarũ turba, mira festiuitate & gaudio in calamitates Romanas insiliebant, nec quisquã iam se continere poterat, omnibus ad

uoluptatẽ conuersis. Vniuersa enim Asia, non secus ac Sophoclea illa ciuitas, plena uaporibus suauißimis erat, ubiq; cantus audiebatur, ubique serta exhalabant festiua: quippe cùm Ephesum ingrederetur, mulieres uniuersæ in Bacchas, uiri omnes & pueri in Satyros & Panes se formarunt. Hedera, thyrsis psalterijs plena ciuitas, Dionysium, Charidotam, Melichium, uocabãt Antoniũ. Et erat profectò talis erga quosdam, cæteris uerò ferus atq; immanis. Nam & nobiles spoliabat fortunis omnibus, & eas perditis hominib. assentatoribusq; donabat: multis præterea uiuentium bona quasi mortuorum hæreditatem conceßit. Demum Magnetis cuiusdã largitus est coquo suo, quòd cœnã bene parauisse uisus erat. Secunda tandẽ uectigalia cùm Asiaticis imperaret, Hybreas qui ciuitatũ causam susceperat, ita cum Antonio agere ausus est: Si potes, inquit, ô Antoni eodem anno bis uectigal exigere, illud etiã efficere posse te decet, ut bis æstatẽ habeamus, bisq; autumnum. Festiuũ hoc quidẽ, & à mente Antonij nõ abhorrẽs. Deinde cùm inseruisset, ducenta millia talentorum sibi Asiã exsoluisse, efficaciter nimiũ adiecit hæc uerba: Si quidem hæc tanta pecunia ad te delata nõ est, ab ijs eam repetas qui à nobis exegere: sin autẽ ad te delatã iam cõsumpsisti, nullã nobis spem reliquã paramus. Hac ratione maximè flexit

Sophoclea ciuitas.

Antoniũ. Ignaro enim illo plurima gerebantur à suis, neq; id tantum negligentia, quantum simplicitate quadam ac nimia fide contingebat. Erat illi simplex ingenium, tardeq́; errata sentiens: ubi tamen senserat, permagna mentis mutatio, ac apertiſsima contra eos, qui errauerant indignatio. Magnitudo animi eùm ad præmia & ad pœnas excellens, ad præmia tamen propensior. Dicacitas autem immodica, & penè scurrilis procacitas. Sed hæc secum habebant medicinam, licebat enim impunè ijsdem rebus contra illum uti, nec facilè erat discernere, ludéns ne, an delusus magis gauderet. Et ea quidem res non parum afferebat calamitatis. Homines enim in iocando lacessendoq́; aduersus eum libertate freti, perfacilè in magnis rebus assentando blandiendoq́; illum capiebant, cùm non uideret quosdam dum adulationi libertatem miscent, uelut illecebra quadam acrimoniam habente, efficere ut istà circa calices loquacitas & temeritas fastidium ignoret, non gratiam quæ seruari in congressu debet, sed assensum eius quem adulantur, & rerum negligentiam machinantes.

Ita uel moribus uel natura instituto Antonio suprema clades Cleopatræ amor iniuncta, si qua adhuc uitia in eo latebant detexit atq; intendit: si quid aut salutis aut uirtutis supererat, id idem amor penitus deleuit. Captus est

autem

autem hoc modo. Cùm se uertisset ad Parthicum libellum Dellium quendam ad Cleopatram misit, iubens illam ad se in Ciliciam uenire, iudicium subituram, quòd C. Cassium opibus iuuisse, ac permulta ad bellum contulisse accusaretur. Ad quam ubi Dellius peruenit, uisa mulieris forma, & linguæ elegantia, & sermonis calliditate, opinatus id quod erat, nihil mali ab Antonio eiusmodi mulieri impendêre, sed contrà magnam illi potentiã apud Antonium fore, uertitur ad obseruantiam cultũq; mulieris, monetq; Homerico uersu, ut proficiscatur ad iudicium quàmmaximè ornata, nec formidet Antonium mitissimum & humanissimum ducem. Illa autem Dellio assensa, atque ijsdem rebus Antonium capi posse confisa, quibus antè Cæsar & Cn. Pompeij filius capti fuissent. Illi enim adolescentulam adhuc & rudem Cleopatram cognouerant: nunc autem ea ætate ad Antonium proficiscebatur, quã maximè solent mulieres & florere forma, & consilio uigere: parat dona, pecuniam, ornatum, qualia magnarum rerum dominam ex felicissimo regno ferre decebat. Plurimum tamen spei erat sibi in seipsa, & in suis ueneficijs, philtrisq;. Per literas igitur Antonij cæterorumq; accersita in tantum hominem iudiciumq; contempsit, ut incredibili pompa per Cydnum amnem nauigaret. Erat enim aurea puppis, ue-

M. Antonij amor in Cleopatrã vnde cepe-rit.

la autem purpurea pandebãtur, remi argentei ad fistulæ tibiæq; modos agitabãtur. Ipsa uerò regina sub tentorio aurato requiscẽs, ad similitudinem Veneris ornata erat. Pueri utrinque collocati pictis Cupidinibus persimiles. Puellæ insignes Nereidum & Gratiarum stolis partim gubernaculis incumbebant, partim rudentibus annitebantur. Ancillæ mirabili habitu omnes ripas fluuij complebant uaporibus. Currebatur undiq; ad eiusmodi spectaculum, ierat-q; per omnes fama, Venerẽ pro utilitate Asiæ Bacchum † illudere. Vacuefactum est forũ, omni multitudine ad uidendum diffusa. Antonius deniq; pro tribunali sedens penè solus relictus est. Misit igitur qui illam ad cœnam inuitent. Ipsa autem censebat apud se potius Antonium cœnare debere. Statim igitur ut facilitatem quandam & humanitatem præ se ferret, reginæ paruit, cœnauitq; apud illam. Quo in loco mirum in modum stupefactum aiunt esse Antonium. Tantos enim apparatus offendit, quantos nunquam fuerat arbitratus, maximeq; admirationi fuit multitudo luminum: tanta enim undique eluxisse ferunt, tam mira inter se arte disposita atque ornata, ut id quidẽ uel inter rarissima pulcherrimarum rerũ spectacula putaretur. Postridie uerò cùm apud se regina cœnaret, certauit Antonius magnificentia simul ac diligentia Aegyptiã anteire:

Gynæciũ Cleopatræ.

† κωμάζειν.

sed

sed in utraq; superatus, ipse primus ariditatē cœnæ suæ rusticitatemq; cœpit illudere. Regina autem dicacitate hominis animaduersa, cùm uideret illum castrensi quodam stylo, & facetijs uulgaribus maximè duci, posito iam timore, cœpit, & ipsa eodem genere iocandi contra Antonium uti. Atqui Cleopatra forma (ut ferunt) ipsa quidem per se non nimium erat efficax ad mentes aspicientium capiendas, nec qua homines præ nimia admiratione stupescerent, uerum adeò suauißimi mores, tanta in loquendo facundia, tam iucundißima conuersatio, ut his rebus adiuta forma uniuersos arriperet. pronunciabat dulcißimo oris sono, linguamq; suam uelut instrumentum aliquod plurium chordarum, ad quancunque libitum fuerat gentem conuertebat promptißimè. paucis nationibus per interpretem loquebatur, plurimis per se ipsa respondebat, uelut Aethiopibus, Troglodytis, Hebræis, Arabibus, Syris, Medis, Parthis, & præterea multis, cùm ante illam Aegypti reges uel ne Aegyptiam quidem didicißent, uel Macedonicam reliquissent. Ab hac itaq; muliere Antonius usqueadeo raptus est, ut Fuluia uxore contra Cæsarem in urbe pugnante, Parthis uerò duce Labieno Syriæ imminentibus, ipse expers curæ ueluti hæres nihil ad se pertinerent, in Alexandriā reginā sequeretur, & ibi precißißimā rem

Cleopatra dotes.

Tēpus p̄ciosißima res.

rem (ut inquit Antipho) tempus, desidia ocioq; contereret. Erat eis uita quam inuitabilem appellabant, mutuis se conuiuijs accipientibus & omne prodigalitatis genus excedentibus. Equidem ex Lampria auo meo audiui, narrasse sibi Philotam medicum, qui per id tempus studiorum causa Alexandriæ fuerat. Aiebat enim Philotas, se à quodam ex Antonij coquis, quo cum fortè familiaritatem habebat, ductum esse in eum locum ubi epulæ Antonio parabantur, uidisseq; illic & alia complura, & apros octo: se autem admiratum magnitudinem epularum quæsisse, quantus esset conuiuarum numerus, risisse hoc coquum, dixisseq;, non multos esse conuiuas, sed circiter duodecim. Verum cibos ponere in ipso articulo cùm succulentißimi sunt, oportet. Atqui leui temporis momento marcescunt. Et ille nũc parari cœnam statim uult, nunc differri paulum, sæpe etiam in horam aliam traduci, dum uel potare nunc lubet, uel sermo quispiam incidit: unde multis opus est paratis cœnis. Post haud sanè multum spacij uenisse aiebat cum ministris Antonij filium, quem maiorem natu ex Fuluia habebat, neque enim apud patrẽ cœnabat, & cœnasse aiebat unà secum humanißimè inter cæteros familiares. Sibi igitur illic disputanti, & conuiuas multis argutijs fatiganti, hoc sophisma ab Antonij filio obiectum

ctum fuisse: Febricitanti quodammodo danda est frigida, omnis autem febricitans quodammodo febricitat, omni ergo febricitanti danda est frigida. Hic cùm ipse dubius sileret, lætatum puerum risisse, atque ita dixisse: Ego tibi Philota hæc omnia dono, ostendens permulta & magna pocula, quibus omnis mensa erat referta. Illo uerò liberalitatem non recusante, sed tamen minimè arbitrante puero tanta donare permissum esse, cùm postea quidam ex ministris pocula hæc in uase coniecisset, sibiq́; offerret, ipse autem repelleret, uereretur q́; accipere, dixisse puerum aiebat, O inepte Philota quid ambigis? an nescis eum qui dat, filium esse Antonij? sed agè pro his omnibus si ita placet pecuniam accipe, ne quod fortè ex his desideraret pater: sunt enim pleraque antiqua & egregij operis. Hæc nobis (ut dixi) auus noster narrabat ex Philota audiuisse. Cleopatra autem non quadrifariam (ut inquit Plato) sed multifariam blanditijs adorta, seu studio, seu ioco res ageretur, nouis semper irritamentis nitebatur, quibus magis posset mens Antonij capi. Noctu dieq́; erat parata, seu ludere, seu potare, seu uenatū ire placeret. Exercentem se Antoniū uisebat in armis. Noctu p urbē uagantem in ancillæ habitu sequebatur, quandò & ipse famuli ueste solitus erat uagari, & domos popularium obsidere, & inquilinos, per fores

Liberalitas filij Antonij.

Cleopatræ in Antoniū obsequētia.

res

res illudere, unde non solùm conuicia, sed etiā uerbera per sæpe reportabat. Hoc quanquā uulgò suspectum esset, gaudebant tamē Alexandrini, dicebantq; , tragica quidē persona aduersus Romanos, comica autē aduersus Aepytios Antonium uti. Vnum ex suis iocis narrare libet. nam plures referre uanū esset. Cùm piscaretur aliquādo Antonius, nihilq; capere posset, præsente Cleopatra, angebatur. Iubet igitur piscatores clàm submersos, hamo quem demiserat, pisces antea captos appendere. Per hunc modum bis uel ter præda capta non latuit Aegyptiam: admirari illa primò simulabat, deinde amicos rogare ut spectatum adessent. Conueniunt frequentes postridie, scaphas conscendunt, demittit hamum Antonius, piscaturq; non insolita arte. Regina uerò cùm bis aut ter celeriter Antonius iam pisces traxisset, quendam ex suis præuenire iubet, hamoq; Antonij piscem sale & fumo iam olim seruatum affigere. Antonius prædam à suis appensam ratus, arundinem sustulit: admirati primò omnes, inde re cognita, uehementer risere. Tunc Cleopatra comiter, Relinque imperator, inquit, calamum nobis Canopeis & Pharijs regibus: non enim hæc tua præda, sed urbes, littora, reges, nationes. Eiusmodi rebus intenso Antonio, duo nuncij eodem tempore afferuntur, alter quo certior factus est L. fratrem

Piscatur Antonius.

&

& Fuluiā uxorē primò inter se dissidentes, deinde cum Cæsare pugnantes, amissis rebus Italia esse pulsos: alter Labienum Parthorum ducem omnem Asiam ab Euphrate & Syria, & Lydiam & Ioniam occupasse nunciabat. Tandem igitur uelut è somno & crapula experrectus, usq; ad Phœniciā contra Parthos processit: inde per literas Fuluiæ lachrymis plenas reuocatus, ad Italiam cum ducentis nauibus se conuertit. Inde cùm pleriq; ex amicis qui urbe fugati erāt, fierēt sibi obuiā, cognoscit ab his omnē discordiarū causam à Fuluia esse ortā. Erat enim natura ferox, atque impigra, putabatq; fore ut Antonius à Cleopatra distraheretur, si quis rerum motus in Italia esset. Verùm illa cùm in Asiā nauigaret, in Sicyone mortua est. Quæ res effecit ut in spem uenirent amici, inter Antoniū & Cæsarem posse pacē fieri: nam cùm in Italiam appulisset, Cæsarq; manifestissimè fateretur nihil se habere quod Antonio quidē succensere posset, quæ uerò sibi obijcerentur, omniū crimē in Fuluiam referret, intercesserunt amici, bellum prohibuerunt. Diuisum deinde inter illos imperium est, ita ut terminū facerent Ionium mare. Omnis ad orientem tractus Antonio, ad Hesperiam Cæsari concessus, Lepido autē Aphrica permissa. Consulatus uerò quoties ipsi nollent, amicis cuiusque pro portione concedi placuit. Videbantur

bantur hæc fœdera maioris cuiusdam uinculi indigere, quam commoditatem fortuna præbuit. Cæsaris erat soror Octauia, maior illa quidem natu, nec ex eadem matre: ex Ancharia enim erat genita, Cæsar ex Tatia. Hæc miræ uirtutis fœmina mirum in modum colebatur à fratre, cùm esset rara, quemadmodum dicitur, mulier. Tunc autem C. Marcello cui nupta fuerat mortuo, lugebat. Idem putabatur facere Antonius mortua Fuluia. Quanquàm enim Cleopatram habere non inficiaretur, negabat tamen coniugium esse, nec in hoc uno quidem ratio adhuc succubuerat amori. Censebant igitur omnes Antonio dandam esse Octauiam, sperabantq; fore, ut hæc mulier forma, moribus, ingenioq; præstanti unà cum Antonio uiuēs, & ab eo (ut decens erat) amata, omnium rerum quies esset & salus. Hæc cùm ambobus placeret, reuersi in urbem nuptias firmant ex Senatus decreto: neque enim per leges licebat ante decimum mensem à uiri morte. Placuit deinde ut cum Sexto Pompeio pacem firmarent. Tenebat Sextus ea tempestate Siciliā, & prædatoria classe cui Menas & Menecrates piratæ præerant, Italiæ oras & omne circùm pelagus infestabat. Vsus tamen fuerat magna humanitate in Antonium, susceptа illius matre, quæ unà cum Fuluia ex urbe profugerat. Congressum igitur cum Sexto habuer

Ante decimū mēsem post uiri mortem nubere non licuit.

habuerunt in aggere quodam Messanæ, quem naues Pompeij ex altera parte circunstabant, ex altera Antonij & Cæsaris milites. Fœdera cum Pompeio facta, ut ille Siciliam & Sardiniam haberet, tutũ autem mare à piratis præstaret, certum modum frumenti Romam mitteret. Post hæc se mutuò ad cœnã inuitant. Põpeio sortè euenit, ut primum apud ipsum cœnaretur. Interrogatus autem ab Antonio, ubinã cœnaturi essent, Illic, inquit Sextus ostendens prætoriam nauem, quæ erat sexremis: illa enim est, inquit, paterna domus Põpeio relicta. Hæc ait in Antoniũ cauillatus, qui domum suam Romæ occupauerat. Iactis itaq; ancoris, & ponte quodam ex aggere in nauem facto, suscepit eos magnificè. Feruente illic conuiuio, & in Cleopatram & Antonium feruentibus iocis, Menas pirata adhærens Pompeio ita clàm ad eum loquutus est: Vísne, inquit, Sexte ancoras succidam, & te non Sardiniæ neq; Siciliæ, sed Romani Imperij faciam dominum? Hæc Pompeius cùm paulisper secum agitasset, Oportuit, inquit, ô Mena hæc per teipsum me inscio fecisse, nunc uerò quod est eo cõtenti simus, periurare enim nequaquam meum. Inde cùm apud Cæsarem Antoniumq; cœnasset, in Siciliã rediijt. Antonius simulac res composita fuerat, Ventidium cum exercitu ad reprimendos Parthorum impetus præmisit: ipse autem cùm in Italia

Fœdera inter Cæsarẽ, Antonium, & Sext. Pomp.

remansisset, essetq; augur in locum prioris cæsaris, iunioris cæsaris gratia constitutus, cætera quidem omnia cõmuniter & amanter & summa concordia inter se agebant, uerum in ludis quos certatim inibant, nõ mediocriter offendebatur Antonius, quòd semper Cæsar esset superior. Erat cum Antonio quidam ab Aegypto magus, is uim naturæ Antonij cõtemplatus, seu reuera id cognosceret, siue quòd Cleopatræ gratia fingeret, ita ad Antonium dicere solebat: Fortuna quidem tua ô Antoni ipsa per se splendidißima est & amplißima, uerùm cùm Cæsari adhæret, continuò obscuratur & decidit. Tuus enim dæmon illius genium reformidat: cùm celsus atq; alacer per seipsum sit, ob huius tamen uicinitatem humilis fit & abiectior. Equidem te moneo, ut abesse uelis quàm procul ab hoc adolescente. His antem ab Aegyptio dictis omnia uidebantur fidem facere: nã siue sortibus, siue talis in re quacunq; decertarent, semper uictor cæsar, uictus autẽ erat Antonius. sæpe pugnaces gallos, sæpe coturnices certatim immittentib. semper Cæsaris uincebant partes. Quibus rebus occultè licet turbatus Antonius, nec Aegyptium iam aspernatus, mandata cæsari rerum suarũ cura ipse ex Italia migrauit, Octauia uxore, ex qua iam filiolam susceperat, usq; in Græciam comitante. Ibi cùm Athenis hyemaret, afferũtur lætißimi nun

mi nuncij, Ventidium profligatis Parthorũ cõpijs, Labienum & Farnapatem bellacissimum Herodis regis ducem occidisse. Ob has res epulũ Graecis ab Antonio datũ, & ludi per urbẽ instituti, quibus ipse Antonius positis magistratus insignib. praefuit, uirgula designatoria, uesteq; & cothurnis in publicũ processit, & assumptis adolescentib. unà cum illis luctabatur. Inde ad bellum proficiscẽs, sertum excerpsit ex sacra oliua, & ex clepsydra uas aqua plenũ secundum quoddam oraculũ secum tulit. Interea Pacorum regis filium unà cum magnis Parthorum copijs in Syriam irrumpentem Ventidius in Cyrrhestica deleuit. Qua in pugna cùm ipse Pacorus cũ ingenti suorũ strage cecidisset, tanta formido Parthis iniecta est, ut intra Mediae & Mesopotamiae fines sese omnes reciperent, neque ultra auderent pedem efferre, tribus continuis pugnis summa ui superati, & pro M. Crasso mortuo pœnã abundè passi. Hoc quidem Ventidij bellum inter inclyta Romanorum facta connumeratur: quanquã ipse ueritus Antonij inuidiam, ulterius uictoria uti destitit, et Parthos cõturbatos ac disiectos prosequi. Ad eos autem qui defecerant conuersus, in ditionẽ redegit. & Antiochũ Cõmagenũ in Samosatis urbe obsedit: q cũ mille talẽta se daturũ polliceretur, & iussa ultrò facturũ, iussit Ventidius legationẽ ad Antoniũ mittere, nã is iam propè

 aderat,

aderat, nec permittebat Ventidium rem cũ obsessis transigere, ut saltem hoc unũ suum, & nõ Ventidij factum diceretur. Quod ubi obsessis negatum est, ob desperationem in audaciã uersi diu Antonium nequaquam oppugnationi intentum tenuere, eoq; rem adduxere, ut pœnitentia ductus trecentis duntaxat talentis turpiter acceptis, ob oppugnatione desisteret. Paucis deinde rebus per Syriam cõpositis, Athenas rediit: inde Ventidiũ ut decuit laudatum atq; donatum, Romam ad triumphum remisit. Hic solus usq; ad nostram ætatẽ triumphauit de Parthis, homo obscuro loco nat^9, sed celsi animi, & magnarũ rerum cupidus, qui ea de causa in amicitiam Antonij receptus, talem se præbuit in rebus gerendis, ut cõfirmaret id de Antonio & cæsare dictũ, Multò melius succedere si per alios, quàm per seipsos bella gererent. Nam & Casius ab Antonio in Syriam missus præclarè rem gessit: & Canidius ab eodem circa Armeniam relictus, ea subacta, & insuper Iberorum & Albanorum regib. prostratis, & Caucasum adusq; profectus, gloriã & nomẽ Antonij barbaris nationib. formidolosum fecit. Rursus quibusdam calũnijs cõtra cæsarem irritatus, trecentis nauib. in Italiam properauit: qui à Brundusinis nõ receptus cùm Tarentũ appulisset, Octauia (nam & ipsa cum Antonio ex Græcia nauigarat) multis precib. impetrat,

ut fra-

ut fratris adeundi faciat sibi potestatẽ. Erat illa eo tempore prægnans, & alteram iam filiã ex Antonio pepererat, quæ uenienti cæsari obuiã progressa, & ex eius amicis Agrippa & Mecœnate in unum uocatis, multis lachrymis deprecata est, ne ipsam uelit ex fortunatissima mulierũ miserrimam facere, nunc enim omnes hõies admirari duorũ imperatorũ alterius cõiugem, alterius sororem. Sin uerò peiora uincãt, præliumq; cõmittatur, ipsis quidem duobus incertum esse uter uictor futurus sit, uter uictus, sibi autem utrũlibet summam miseriam afferre: itaq; nõ ambiguum, sed certum malum impendêre. His uerbis cõmotus cæsar, pacificè Tarentum accessit. Fuit operæprecium ingentes copias terra mariq; cernere summa pace utrinque quiescenees, in medio autem amicorum cõplexus, & mutuam uerborum charitatem. Cœnauit prius cæsar apud Antoniũ, in hoc quoq; Octauiæ morem gerens. Cùm deinde cõuenisset ut cæsar duas legiones Antonio daret ad Parthicum bellũ, Antonius autem cæsari rostratas centum, Octauia seorsum petiit fratri à uiro uiginti myoparones, mille milites uiro à fratre præstari. Hæc ubi cõposita sunt cõfestim cæsar contra Sextum Põpeium ducit exercitum. Antonius uerò deposita in urbe Octauia, unà cum suis & Fuluiæ liberis, ipse in Asiam traiecit. Inde cùm in Syriam uenisset, Cleopatræ

amor qui sopitus diu fuerat, grauißimum malum quod à melioribus consilijs superatum uidebatur, rursus se extulit, uiresq; resumpsit, effreni, ut inquit Plato, cupiditate animi aduersus honestos & salutares monitus rationis calcitrante. Capitoni Fonteio negocium datur ut Cleopatrã in Syriã adducat: quæ cùm illuc uenisset, summa apud Antonium gratia accepta, capit dona nõ parua, nec contemnendum regni sui additamentum, sed Phœniciam, & Syriam Cœlẽ, & Cyprum, & magna ex parte Ciliciam, item Iudæam qua balsamum producit, & omnem Nabathæorum Arabiã quæ ad oceanum uergit. Hæc dona Cleopatræ periniquè tulerunt Romani. Atqui multa regna & tetrarchias priuatis hominib. Antonius dedit: multi etiam reges ab eodẽ spoliati sunt, & fortunis omnibus exuti, ut Antigonus Iudæorum rex, quem securi percußit, quod nulli ante id tempus contigit regum. Præ cæteris tamen flagitijs inuisi erant Cleopatræ honores. Augebat inuidiã hanc, quòd cùm uno partu binos liberos ex illa suscepisset, & alterum Alexandrum, alterã Cleopatrã nominasset, cognomẽta huic Lunæ, illi Solis adiunxit. Ipse tamẽ Antonius rem turpem uerbis exornans, sic solitus erat prædicare, amplitudinem Romani imperij non per ea quæ acciperet, sed per ea quæ donaret apparere: prole autem multorũ

Cleopatræ dona ingentia ab Antonio data.

regum, nobilitatem propagari: ita patrem suū ab Hercule natum. Neq; enim Herculē in uno atq; eodē utero omnē suā prolem infudisse, neq; Solonis leges, aut prægnationis pœnas ueritum esse, sed amplā ex se stirpem successionemq; naturæ cupiuisse relinquere. Post hæc cùm Phraortes Herodæ filius trucidato patre regnum occupasset, multiq; Parthorum profugissent, Monæses quidam uir nobilis ac domi potens solo patrio extorris, ad Antonium confugit. Antonius Themistocli illum similem ducens, se autē potentia ac munificentia Persarū regibus parē arbitratus, tres ciuitates Partho largitur, Larissam, Arethusam, Hierampolim, quā Borbycen antè appellabant. Sed Parthorū rege Mo-* Ἀξιχοῦ
næsem reuocante benignè illum dimisit Anto κατα-
nius, ratus Phraortem subducere ut pacis spe πέμψαν-
duceretur. signa & captiuos qui de Crassi su- τος.
pererant clade reposcit. Ipse autem Cleopatra in Aegyptum remissa per Armeniam Arabiamq; profectus, copias undiq; contraxit, nec solùm proprias, sed etiā sociorum regum. Erant isti complures, amplissimus tamē omnium & potētissimus Artauasdes Armenius, qui sex millia equitum & peditū septē duxit. Illic cùm copias suas recēseret Antonius, comperit Romanorum peditū millia sexaginta, & his auxilia equitū adiuncta Hispanorū & Gallorū decem millia, cæterarum nationum equitū peditumq;*

tumq; simul triginta millia, cum equitib. & le uibus. Hæ tantæ copiæ tantiq; rerũ apparatus ob quas & trans Bactra Indus expauit, & tota simul cõtremuit Asia, nullius usus Antonio per cleopatram fuere: quippe dum properat ut ad illam reuertatur, ut cum illa hyemet, nõ expectauit gerendi tempus, sed intempestiuè aggressus perturbauit omnia. Magicis enim carminib. & amatorijs poculis deuincta mens, amissa libertate propria, in cleopatræ uultu hærebat infixa, lõgè redeundi quàm uincendi cupidior. Principio quidem cùm oporteret in Armenia hybernare, & requiem præbere militib. octo millium stadiorum uia defeßis, & antequàm Parthus copias ex hybernis educeret, ineunte uere Mediam occupare, non tulit ille moram, sed confestim Armeniam ad leuam capiens, Satropatenam regionem uastauit. Deinde cùm trecenta uehicula haberet, quæ machinas ferebant ad oppugnandas urbes pernecessarias, in quibus aries erat octoginta pedũ, quibus corruptis nulla spes erat reparandi, utpote omni ad orientem plagam solo materias minimè generosas procreante: dum celerior esse cupit, quasi impedimenta celeritatis post se deseruit, Tatiano quodam qui curribus præesset cum certa manu militũ ad custodiam relicto. Ipse autem Phraortæ urbem magnam, ubi & filij & uxores erant Medorum regis, obsedit.

Ibi

Ibi mox re ipsa redarguente cognitũ est quantus fuerit error in machinis relinquendis: nam cùm illis careret, aggerem summo labore extollere coactus anxiè perficiebat. Dum hæc istic gerebantur, Phraortes Parthorum rex cum magnis copijs descendens, ut audiuit machinas ab Antonio relictas, partem suorum militũ ad eas misit. Ab his circũuentus Tatianus obruitur, decem millia cum illo cæsa, capti autem cõplures, in quibus & rex Polemon fuit, machinæ uerò omnes à uictoribus incensæ. Ea res, ut debuit, cunctos Antonianos milites minimè quicquàm tale in principio expectantes, uehementer turbauit. Accessit quòd Artauasdes Armenius, qui eius belli capessendi causa in primis Antonio iunctus fuerat, quasi desperatis reb. cum suis copijs se subtraxit Romanosq; deseruit. Hostes his successib. elati, manifestè prodirè audebant, munitiones Antonij adire, minis cõtumelijsq; lacessere. Antonius igitur optimum factu ratus militem educere, ne quiescendo & suorum animos languidiores, & hostem ferociorem faciat, assumptis legionib. decẽ, & pretorijs cohortibus tribus, cũ uniuerso equitatu frumentatum egreditur, sperans eo maximè modo hostes qui latißimè sparsi erant in unum cõtractos pugnandi copiam facturos. Ita haud lõgius à castris unius diei iter profectus, ut uidit Parthos undiq; in se cõcurrere, pugnã-

dis signū in castris ponit, & simul tentorijs refixis, quasi non pugnaturus, sed abiturus, Parthorum aciem præterit, admonitis his qui primi erant, ut cū prope hostem essent, equitatus hostem celeriter inuadat. Erat Parthorū acies in falcis figuram instructa, stabatq; opposita, miro silentio & quiete Romanorum ordines admirans, & exibat ipsa quoq; æqualibus interuallis, intrepidè & cum silentio uenabula uibrans. Eques Romanus signo dato ingenti clamore in hostem defertur. Restitere primò hostes impetumq; sustinuerunt, tametsi momento Romanus eques intra teli iactum uenisset. Mox ut pedes quoq; aduenit, tunc ingenti strepitu armorū & clamore militū territi Parthorum equi, & simul ipsi Parthi, priusquàm manus cōsererent, fugam arripuerunt. Fugæ incūbens Antonius, putabat se totum bellum, aut certè partem maximam eo die cōfecisse. Insequuti sunt equites circiter stadia centum quinquaginta, pedites uerò quinquagīta: quibus reuocatis, quot ex hostibus cecidissent, quot capti essent, cū q̄reret, cōperit triginta duntaxat captos, & octoginta cæsos. Ea res spem ac fiduciā oēm Romanis ademit, pgrauè putantib. siqdem ipsi uictores tam paucos ex hostib. necarint, uicti aūt tot amissuri sint, quot circa machinas nuper amiserant. Postridie uerò cùm ad Phraarta redirent, obuiam sese offert hostis, primò

Parthi ab antonio uincūtur

quidem

quidem parua manu, deinde maiori, tandē uniuersa multitudine, ac si nunquā uicti fuissent, recentesq; circa Romanos diffusa, ad pugnam prouocabant, iterq; impediebant, ut uix atq; anxiè Antonius cum suis militib. castra reciperet. Ab obsessis Medis eruptione quadā facta cū præsidia Romanorū deiecissent, iratus Antonius, sorte circunducta, decimū quenq; supplicio affecit, cæteris pro tritico hordeum præbuit. Erat hoc bellū utrinq; pergraue: nam & Romani famem timebant, nec sine uulnerib. & cæde dabatur iā uictū parare. Et Phraortes sciens omnia faciliora esse Parthis quam hyemem, cùm iam æquinoctiū autumnale adesset, magnoperè uerebatur ne suos cōtinere nō posset. Dolo igitur aggrediendū ratus, nobilissimis Parthorum negotiū dat, ut Romanos qui frumentationis aut aquationis, aut deniq; cuiuscunq; rei causa egrediantur, familiarius cōpellent, auferre sinant, benignè alloquātur, uirtutē laudent, eos mirū in modū placere regi suo significent, inde propius adactis equis increpent Antonij pertinaciam, qui Phraortæ eiusmodi uiros saluos esse cupienti, ipsi non assentiatur, sed famem atque intemperiem anni, duo maxima & grauissima bella, expectet, quæ cùm uenerint, etiam si ipsi Parthi conentur auxilium ferre, euadere tamen nō poterunt. Eiusmodi dicta à militibus spe mollitis relata mouerunt

Phraortis doli in Antonianos.

Ant

Antoniũ: nõ tamẽ prius caduceatorẽ ad Phraortem misit, quã fuerat sciscitatus an hæc ex animo regis loquerentur: quod cũ illi affirmarent, & ut ad regem legatũ mittat suaderent, mittit quosdã ex amicis, quibus mãdata dat, ut & signa & captiuos à Parthis repetant, ne nihil petendo cõtentus esse sola fuga uideretur. Phraortes uerò his auditis, rñdet ut captiuorũ & signorũ mentionẽ facere omittat: pacem autẽ si abire malint, offert, quã conditionem tandem, ut ab Antonio erat iussum, legati accipiunt. Post hæc Antonius paucis diebus dum se milites cõpararent cõmoratus à Phraartis discedit: nec ipse, quanquã castrensi eloquẽtia nemini ætatis suæ cæderet, cõcionẽ habuit, sed Domitiũ Aenobarbũ id facere iussit. Fuere nõnulli in exercitu qui id grauiter ferrẽt, ac se contemni ab Antonio putarent. Alij uerò mœstitia & pudore (quod uerius erat) impeditum Domitio id negocij dedisse, & ob idipsum magis etiam conciliatos ac persuasos duci esse oportere prædicabãt. Erat in exercitu uir quidam Mardus genere Parthorũ mores propter diutinam obseruationem plurimum callens, cæterum probatæ fidei, iam antea cognitus in prælio circa machinas cõmisso. Is Antoniũ adiẽs, monet ne eandem qua uenit uiã repetat, néue exercitũ pedestrem & grauem per loca plana & aperta tam magnis equitum copijs trucidã-

dum

dum obijciat. Neque enim alia de causa Phraortem fœdus inisse, nisi ut ab obsidione abeuntes in ijs potissimum locis consequatur. Si ita Antonius uelit, ducẽ futurũ se pollicetur, non solũ tutioris, sed etiã breuioris uiæ. Antonius autẽ quanquã uideri nolebat se parũ fidei Parthorũ cõfidere, tamẽ cõmoditate itineris adductus, Mardum ducere iubet, satisdatiõe prius ab eo postulata. Ille se uinciri iubet, nec antè dissolui quàm in Armeniam perduxerit. Quo facto arripit ille iter ad dexteram, & mõtes capessit: ita biduum sine ulla offensione profecti, iam omni timore deposito dissolutè incedebãt. Tertia autem die cùm ad flumen quoddam perperuenissent, Mardus ripam fluminis recens dirutã cernens, & uiã qua eundũ erat multa undatione occupatã, suspicatus hostium insidias, qui ea impedimenta ad moras Romanis obijcerent, haud longè abesse, Antoniũ monet prouidere ne exercitũ incautè incedentẽ de improuiso Parthi adoriantur. Vix redierat in ordinẽ miles, cùm Parthi citatis equis in Romanos feruntur, circũdant aciem, undiq; instant. Antonius funditores & leuis armaturæ milites in hostem immittit: Parthi infesto telo & plũbea glande percussi pedem referunt, multis uulneribus acceptis, nec paucioribus illatis. Rursus deinde irrumpere conantes Celtiber eques excepit, dissipauitq;, ita ut nihil amplius

as

ea die tentarent. Ex hoc Antonius cognito quod factu opus esset, expedito milite funditoribusq; non solũ terga, sed etim latera exercitus sepsit, & quadrato agmine semper incedit: equitibus autem mãdat, ut hostes excipiãt, fugientes uerò non longius insequantur. Hæc per quatriduũ obseruata, spem omnem prædæ ademerant Parthis, ut iã de reditu cogitarẽt, cúm spe amissa hyems obstaret. Quinta autem die Flauius Gallus uir ferox & manu promptus, qui ordinẽ in exercitu ducebat, petijt ab Antonio leuis armaturæ milites, & plerosq; ex equitibus quos in frõte habebat, promittens aliquod egregium facinus, si hi sibi permittantur, ostensurum. Antonio uerò concedente, milites & equites capit, & cũ hostes ut soliti erant accessissent, in eos irruit, fugauitq;. Nec parua fuga, ut præceptum erat, contentus, instat ferocius, & in medias Parthorum turmas irrumpit: missos ab exercitu qui reuocarent, cõtemnit. Ferunt Titiũ quæstorẽ signo per uim ablato ad exercitũ se recepisse, Gallum obiurgatũ quòd multos bonos uiros temeritate sua perditum iret. At Gallus Titium cõtrà iurgatus suos cohortatur, & eodẽ loco sistere eos iubet. Ibi acerrimè pugnatum est: tandẽ Gallus hoste, quem à fronte solũ habere putabat, à tergo circũfusus, pressusq; undiq;: mittit ad exercitum qui auxiliũ implorẽt. Tribuni militũ in-

Ex re præsenti subitum consiliũ.

ter quos & Canidius erat, uir magna apud Antoniũ gratia, temeritati Galli maximũ errorẽ adiũgũt. Nã cũ opus esset frequẽtiori auxilio uno impetu in hostes irrũpẽte, paruã manũ sepe atq; iterũ ut primi ꝓfligati erãt mittẽdo, copiasq; euacuãdo, uniuersũ exercitũ in fugam atq; ultimã cladẽ dedissent, ni Antonius re cognita celeriter aduolãs cũ legione tertia pugnã subisset, hostesq; repreßisset. Tria milia in eo ꝓlio mortua, q;uq; millia uulneratorũ relata sũt in castra, & in his Gallus quatuor spiculis aduerso corpore traiectus: sed hic quidẽ nõ cõualuit, cæteros uerò adiẽs Antonius curabat, solabaturq;, miro dolore afflictus, ut lachrymas ẽt frequẽter effũderet. Saucij uerò ei⁹ aduentu lætati dexterã prẽsantes orabãt ut abiret, ac ꝓpriã ualetudinẽ curaret, se liberatos esse si ipse dux ualeret, affirmabãt. Nulł⁹ ĩ illa ætate exercitũ duxit, qui huic aut audacia aut tolerãtia laborũ aut robore militũ ꝓstaret. Tãta uerò erga ducẽ reuerẽtia, tãta obediẽtia, tanta penes omnes nobiles, ignobiles, priuatos, magistratus, cõstãtia, in honore ac gratia Antonij proprie saluti anteponẽda, ut ne antiquis qdẽ illis Romanis locũ ullũ excessus relinqueret. Huius ce rei plures erãt causæ, nobilitas, eloquentia, simplicitas, magnificentia, liberalitas, comitas, tum uerò cum cæteris laborando, solitudinem pro aliorũ incõmodis suscipiendo, opitulando,

lando, cuiq; quod opus erat porrigēdo, propriores infirmos atq; saucios quàm ipsos ualentes effecerat. Hæc uictoria usqueadeo Parthos extulit, ut qui pridie amissa spe de recessu (ut diximus) cogitabant, per uniuersam noctē exercitui quasi fugituro & deserturo omnia imminerent, & rex omnes quos secum habebat (neque enim ipse ullo prælio unquā adfuit) quasi ad certam prædā uictoriamq; illuc dimitteret. Fuisse dicuntur omnes Parthorum copiæ x L. millia equitū. Antonius uerò cùm esset cōcionaturus, petijt sordidā uestem, quò magis animos flecteret: sed improbantibus amicis, purpuratus accessit. Ibi cùm laudaret fortes, increparetq; qui fugerant, & his quidem bono animo esse iuberet, illi uerò se purgarent, & siue decumationē, siue quod aliud suppliciū mallet, se paratos subire offerrēt, modò ipse tristitiam animo expellat, precatus deos, ut si qua inuidia pro priore felicitate aduentet, omnem illam in se unum cōuerterent, reliquo uerò exercitui salutem ac uictoriam præstarent, concionem dimisit. Postridie exercitu diligenter cicunsepto procedit. Parthos autem longè spes sua fefellit. Nam quasi omnia rapturi inuadentes, ita summa uirtute à Romanis repelluntur, ut fortitudinem admirati spem omnē prædæ rursus deponerent. Inde cùm quibusdam è tumulis descendentem exercitū Parthi sectantes per decliuia

adorti

adorti essent, conuersi legionarij milites post se nudos clausere. Primi quidem in genu flexi clypeos opposuere, hi uerò qui post terga erant, armis supertectis primos texerũt, illos item alij eodem modo. Erat eius forma quasi tecti cuiusdam theatrico spectaculo persimilis, ad sagittarum lubricationes tutissima defensio. Parthi labore cõfectos esse rati, depositis arcub. & cõtis assumptis Romanos inuadũt. At illi subitò in pedes sublati, & inuicẽ cohortati, primos Parthorum obtruncant, reliquos in fugam dant. Eodem modo & sequentib. diebus factum est. Iam exercitus tardè incedens ingenti fame premebatur. Neq; enim per hostes frumentatũ ire licebat, & instrumẽta cerealia magna ex parte relicta erant, iumentis partim mortuis, partim inferendo eos qui saucij erant occupatis. Chœnix attica frumenti quinquaginta drachmis empta: pro hordaceis panibus tãtundem põderis argentũ datũ: tandẽ ad herbas ac radices conuersi, cùm nota consuetaq; deficerent, coacti sunt etiã ignotas assumere. Inuenta est quedã herba quæ ad mortem per insaniam adduceret. Quicunq; illam mandebat, neq; meminerat cuiusquam, neq; ullũ agnoscebat, ad hoc unũ summè intentus ut lapides effoderet, uersaretq;, ceu magna quædam res & celeritatis indiga gereretur. Erant cuncta plena annixorum humi ad lapides reuoluendos traducen-

Fames ingens in Antonij exercitu.

dosq́;, & tandem bilem uomentes moriebantur omnes, quando uinũ defecerat, unicum ad eam pestem remediũ. Ita permultis morientibus, & Parthis uehementer instantibus sæpe inter cogitandum clamasse Antoniũ ferunt, ô decem millia: eos qui cum Xenophonte Babylonia redierant admiratem, qui multò longiore uia cõfecta, per ingentes copias hostium ad patrias sedes remeassent incolumes. At Parthi cùm neque exercitum Romanum obruere, neque ordines turbare ullo pacto possent, sed contrà ipsi iam sæpe uicti ac fugati essent, rursus nituntur dolos contexere: admiscentes enim sese Romanis qui aquatũ aut frumentatũ exierãt, & chordas arcuũ laxas ostendentes, se quidem nunc abire domum prædicabant, quosdam tandem ex Medis biduũ ac triduũ sequuturos, non ut lacessant quidẽ amplius, sed ut uicos àtque agros ab iniurijs tuerentur. Ad hæc amplexus gratulationesq́; iungebant, quò magis persuaderẽt. Romani autẽ magnã in spẽ adducti, putabãt uera fore quæ illi dictitabãt, & ipse Antonius unà cum cæteris lætatus, cupiebat iam in planitiem descendere. Montes enim per quos dinceps eundum erat, dicebantur aquã non habere. Cùm itaque copias deducturus esset Antonius, uenit quãproximè ad castra uir quidã Parthus, nomine Mithridates, nepos Monæsis illius qui urbes dono ab Antonio

Dolus alius Parthorum.

Admiranda hostis misericordia.

nio acceperat. Is petit aliquem ad se uenire qui Syriacè aut Parthicè sciat. Accesit Alexan der quidam Antiochensis. Parthus præfatus quis esset, & in Monæsem gratiā omnem referēs, interrogauit Alexandrū, si montes altos ac frequentes sub quibus latè explicent cāpi, ante se cernat. Quod cū ille annuisset, sub illis, inquit, montibus omnis Parthorū equitatus nos expectat. Putant enim uos eorū uerbis seductos, relictis collibus per hanc magnā planitiem iter facturos. Si igitur montes, ut adhuc fecistis, tenueritis, nil amplius quā labor & sitis timēda est, res uobis Romanis nequaquam insueta. Sin in cāpos descenderitis, certò sciat Antonius Crassi calamitatem sibi esse subeūdam. Hec cùm dixisset, recessit. Antonius hoc nuncio turbatus, amicorū sententiam sciscitatur. Mardus itineris princeps sententiā rogatus, uehementer Partho assentitur: quippe & citra ullas insidias, planitiem ipsam plenā errorū & molestiarū putabat, & simul docebat haud lōgā regionē ēē q̄ aqua careret, sed quātū una die trāsmitti posset. In hanc sententiā cū adductus esset Antonius, nocte signa mouet: milites aquam ferre iussi, penuria uasculorum galeas pellesq; impleuerunt. Parthi ut nunciatum est Antonium per montes iter tenere, exciti ex insidijs, & contra consuetudinē suā noctu properantes, prima luce extremos Roma-

norũ consequuntur. Romanos uigilia & labore confectos (ducentorum enim & quadraginta stadiorũ iter ea nocte cõfecerunt) nõ mediocriter turbauit aduentus hostiũ. Neque enim tam celeriter affuturũ sperabant: & sitim augebat certamen, pugnantes enim incedebant. Dũ ita proficiscuntur, primi qui erant ad flumen quoddã perueniunt. Aqua erat gelida & nitens, cæterũ salsa & uenenosa, simulac gustata fuerat, totis uisceribus commouebat dolores. Mardo autem prædicente, dispositi sunt quidã per ripã qui militem ab haustu prohiberent: sed nõ tantũ ea res ualuit, quin uincente siti frequentes ad potũ prosilirent. Antonius quacunq; incedẽs milites rogabat paulò etiã sitim tolerare, haud longè abesse fluuiũ aquæ dulcis & salubris, nec hostẽ deinceps propter asperitatem uiæ sequi posse. His simul dictis pugnãtes reuocabat, & requiescere sub umbra iubebat. Pactis itaque scenis, & Parthis (ut cõsueuerãt) procul amotis, accessit iterũ Mithridates, & per Alexãdrũ monet, ut cũ paulò requieuerint ad flumẽ accederent: Parthos enim usq; flumẽ secuturos, neç ultra transituros esse. Alexander his rebus Antonio nũciatis, refert ad eum aurea pocula & phialas, quorũ Mithridates quot ueste tegere ualuit acceptis, discessit. Aliquantulum etiam tunc diei supererat, cũ Antonius castra mouit. Ea nox ab hostibus quidem

Seditio in castris Antonij.

quidem tranquilla fuit, sed tã magno inter ipsos tumultu, ut nusquã sit magis trepidatum. Trucidatis enim ijs qui aurũ aut argentũ ferebãt, pecunias diripuerũt: tandẽ Antonij impedimẽta adorti, pocula & mensas preciosissimas effringũt, & inter se diuidũt. Hinc tumultus exortus omnẽ exercitũ trepidatione referssit: putabãt cuncti aciẽ circumuentã, ordinesq; interruptos esse, ut Antonius quendã ex libertis suis nomine Ramnũ iureiurãdo obligaret, ut quandocunq; iuberet, gladio ipsum transfigeret abscinderetq; caput, ut neq; uiuus capi ualeat, neq; mortuus dignosci ab hostibus. Hic cùm omnes ingemiscerent, Mardus itineris dux bono animo esse iubet. flumen enim propè esse, idq; sibi ex auræ spiratione & frigiditate aëris & tempore profectionis patêre. Neq; enim multum supererat noctis: & simul nunciatum est turbationem illam non ex hostibus, sed militum quorundam auaritia intẽperantiaq; esse ortam. Volens igitur Antonius ex errore ac profligatione in ordinẽ milites reducere, manipulatim præcepit. Quibus iam fermè in ordinẽ redactis, cùm dies lucere cœpisset, Parthi extremos inuadere cœperunt. Datur signum pugnæ militibus leuis armaturæ, deinde cæteri eos protegunt, & testudine facta hostem expectant: qui cùm adire non auderet, & Romani paulatim se subducerẽt, primi ad flumen perueniũt.
 Ibi

Ibi Antonius equitibus aduersum hostem collocatis copias traiecit, infirmos primò, deinde cæteros. Iam & ipsis pugnantib. facultas erat bibendi. Parthi enim ut flumen aspexerunt subitò arcus relaxant, securè tranare iubent, uirtutem Romanorum ad cœlũ tollunt. Postquã id flumen transierunt, & se ex longo labore receperunt, uiam ire pergunt non nimiũ Parthorum fidei credentes. Sexta die post ultimũ prælium ad flumen Araxem, quod Mediam ab Armenia diuidit, perueniũt. Visum est eis hoc flumem & altitudine & rapacitate horrendũ, & rumor erat Parthorum insidias ibi esse, ut Romanos transeuntes adorirentur. Vbi igitur Araxem tutissimè traiecere, Armeniãq; tetigere, quasi ex longo pelago terram illam intuentes adorabant, ad lachrymasq; & amplexus præ lætitia conuersi. Incedentes autem per regiones fortunatas, & ex recordatione penuriæ rebus omnib. abutentes, hydericos, ictericosq; incurerũt morbos. Hic cùm exercitum recenseret Antonius, comperit uiginti millia peditũ, quatuor millia equitũ eo bello amisisse, nõ tamen omnia ab hoste cæsa, sed supra dimidiã partem morbo absumpta. Ierunt igitur à Phraartis septem & uiginti dierum iter, prælijs duodeuiginti Parthos uicerũt, sed hæ uictoriæ neque uim ullã, neq; effectum habebant, quòd hostem consequi non poterant. Quamobrem

manifestum erat, confectionem eius belli per Artauasdem Armeniæ regẽ Antonio subtractã. Si enim quos ex Media reduxit eq̃tũ sexdecim millia affuissent, Parthico ferè more instructa, & cum illis pugnare cõsueta, Romanis profligantibus, illisq; persequentib. nũquã hosti facultas fuisset toties ad bellũ pede integro redeundi. Cuncti igitur Antoniũ ad pœnas de rege sumendas incitabant, sed ipse rõne fretus, quòd exercitus è tot malis nondũ respirauerat, nec questus est q̃cquàm aduersus regem, nec minus quàm solitus erat in honore habuit. Postea tũ rursus Armeniam ingressus, multis promißionibus regem allectũ in uincula cõiecit, eumq; Alexandriæ in triumphum duxit. Quæ res maximè Romanorum animos ab Antonio alienauit, quòd insigne ad præcipuũ patriæ decus ob Cleopatrã Aegyptijs adidisset. Sed hæc (ut modò dixi) postea sunt facta. Tunc uerò per hyemen ac niues redire properãs, octo millia insuper militum in itinere amisit. Ipse aũt cum reliquis ad mare descendẽs, quodã in loco qui Albus pagus dicitur (est autem medius inter Berytum & Sidonem) Cleopatram expectabat, & tardantis desideriam peregrè ferebat, sed tamen ad potus ebrietatesq; reuersus, cùm tolerare moram ullo pacto nequiret, persæpe à cõpotoribus inter bibendũ presiliens, ad speculandum currebat. Venit Cleopatra

tandem, & uestem & pecuniam militibus tulit, Sunt tamen qui affirment uestem duntaxat Cleopatrā attulisse, pecuniā autē propriā Antoniū quasi ab illa acceptā militibus dimisisse. Inde cùm inter Parthorum Medorumq; regem discordia esset pro Romanis (ut ferunt) spolijs diuidundis exorta, formidaretq; Medus ne regno proprio à Parthis deturbaretur, missis ad Antonium legatis, hortatur ad bellum Parthicum rursus capessendum, & suas ac suorū uires conatusq; pollicetur. Antonius igitur magna spe elatus, quandò id quod solū primò bello defuerat, equitū ac sagittariorū multitudinem gratis oblatam sibi per occasionē cernebat, iterū parabat per Armeniā ascendere, & se cum Medis circa Araxē coniungere, atq; ita simul Parthis bellum inferre. Dū hæc in Asia geruntur, Cæsar interea Romæ Octauiam solicitabat, ut ad Antoniū nauigaret, non ipsius gratia, ut plurimi aiunt, sed ut illa repulsa aut neglecta, iustam causam fratri præberet belli contra Antonium ineundi. Cùm igitur Athenas peruenisset, reddūtur sibi literæ ab Antonio, quibus iubebatur Athenis expectare, & simul se cōtra Parthos, profecturū significabat. Illa uerò hoc nuncio perturbata, quanquā non ignorabat quid rei ageretur, tamen mittens Antoniū rogauit quònā uellet ea mitti, quæ ipsa ad eum perferebat. Ferebat enim ue-

Munera Octauiæ ad anto.

Item militarem cōplurimā, multa etiā iumenta & pecunias, & dona, quæ Antonij familiaribus largiretur, & præterea militū delectorū duo millia, qui in cohortes redacti, & totius corporis armaturis mirabiliter ornati erāt. Hæc omnia cùm ad Antoniū Niger quidam ab Octauia missus detulisset, & iustis laudibus ornàsset, timens Cleopatra Octauiæ aduentū, ne fortè probitate morum, & Cæsaris potentia Antonius flecteretur, nō satis blanditijs confisa, amore se Antonij simulauit incensam, & corpus quidem subducto cibo attenuat, & si quando ab ea discedebat, continuò in oculis humor ac tristitia aderat: cùm in conspectū redibat, quasi stupore quodam percussa intuebatur. Data etiam opera ut nōnunquā ab Antonio lachrymans inueniretur, confestim lachrymas abstergebat, occulebatq;, quasi magnoperè illum conaretur latêre. Hæc tunc maximè faciebat, cùm Antonius parabat è Syria ad Medū proficisci. Assentatores autem reginæ studiosi Antonium ut planè durum ac ferreum hominem accusabant, qui fœminam perderet in unū ac solum ipsum intuentem. Nam Octauiā quidem rerum gratia per fratrem Antonio coniunctam coniugis nomine frui, Cleopatram autem tot populorum dominam amantem Antonij uocari: neq; hoc nomen fugere neq; erubescere, modò aspicere ipsum atque unà esse liceat

Cleopatræ astutia.

ceat: quòd si hoc quoq; illi denegetur, non amplius uitali aura fruituram. Eiusmodi uerbis usqueadeo Antonium effœminauerunt, ut omni apparatu belli neglecto, solicitus de Cleopatræ uita in Alexandriam redierit, profectionem autem ad Medum aliud in tempus differret, quanquã tunc uehementer Parthos laborare intestinis seditionib. audiebat. Post tempus tñ profectus amicitiam cum Medo firmauit, & uni ex suis & Cleopatræ filijs regis filia despõsata, inde regressus est, iam ad ciuile bellum tota mente cõuersus. Octauiã enim ab Antonio neglectam ut Romã rediit, iußit Cæsar seorsum per se habitare: sed illa negauit se domum Antonij deserturam, & nisi aliud subesset, hac de causa minimè certandum cẽsebat. Perturpe enim fore, si duo Romanorũ imperatores ad arma eant, alter amoris gratia, alter quòd pellex sorori anteponatur. Et hæc sanè factis cõprobabat: nam neq; Antonij domũ deseruit, neq; filiorũ eius curã remisit: sed diligẽter excoluit nõ solùm cõmunes, sed etiam ex Fuluia antè susceptos. Amicos etiam Antonij, qui uel petendi magistratus, uel cæterarũ rerũ gratia Romã uenerant, suscipiebat, fouebatq;, & si quid opus erat pro illis à Cæsare impetrabat. His illa rebus insciens imprudensq; plurimum obfuit uiro, cunctis indignè ferentibus quòd eiusmodi fœmina iniurijs afficeretur. Augebat

Octauiæ probitas.

bat Antonij odium diuisio illa tragica ac superba, maximeq; à Romanis moribus abhorrere uisa, quam ille fecerat Alexandriæ inter suos & Celopatræ filios. Nam cùm in gymnasio duos ex auro thronos gradibus argenteis posuisset, & in altero ipse, in altero Cleopatra cõsedisset, filijs item paulò humilioribus thronis collocatis, inspectante omni multitudine, primò quidem Cleopatram reginã appellauit Aegypti, Cypri, Libyæ, & Syriæ Cœles, unaq; cum illa Cæsarionẽ regnare iußit, quem Cleopatra prægnans relicta ex priore Cæsare peperisse uidebatur: secundo autẽ loco suos & Cleopatræ liberos reges regũ nominauit, aßignauitq; Alexandro quidem Armeniã, Mediã, & Parthiam, si quando subigerentur: Ptolemæo autẽ Phœniciam, Syriam & Ciliciam. Et principio eos duxerat uario ornatu, Alexandrũ Medica ueste, tiaram & cidarim tectã habentẽ: Ptolemæũ crepidis, & chlamyde, & causia, cum diademate ornatum. Hic enim erat habitus ab Alexandro regũ, ille uerò Medorum & Armeniorũ. Post hæc cùm pueri genitores salutassent, & amplexi fuissent, præsidiò custodes utriq; affuere, huic Armenij, illi Macedones. Nã Cleopatra quidẽ & tunc & aliàs quoties se multitudini ostendebat, sacram Isidi, stolã assumebat, & noua Isis iura populis dabat. Hæc Cæsar sæpe in senatu ostendens, sæpe in

Causa altera odij Cæsaris in Antonium.

in concione accusans, plebem contra Antonium concitabat. Misit etiam Antonius Romam aduersus Cæsarem accusatores: primò, quòd pulso Pompeio Siciliam adeptus, nullam eius insulæ partem fecisset sibi: secundũ, quòd cùm eius nauibus ad prælium usus esset: nullas unquã restituisset: tertium, quòd cùm M. Lepidũ collegam exautorasset, & priuatum fecisset, ipse habebat legiones & prouincias illi traditas. Super omnibus, quòd Cæsar Italiam fermè totam militibus suis diuisisset, & nihil reliqui militibus Antonij reliquisset. Ad hæc Cæsar ita respondit: Lepidum quidem ideo remouisse ab imperio, quòd nimiũ ob eam rem insolescere uisus erat. Quæ autem bello acquisierit, se Antonio pertem facturum, quando & ipse Armeniæ partem faciat sibi. Militibus autem Italiam non esse dandã, cùm Parthiam & Mediã habeant, quas Romanorum imperio adiunxerunt unà cum imperatore suo præclarißimè pugnantes. Erat in Armenia Antonius, cùm hæc renunciata sunt ei: confestim itaq; iubet Canidium cum sexdecim legionibus ad littus descendere: ipse autem cum Cleopatra Ephesum uenit, nam eò maritimæ copiæ undiq; cõueniebant. Fuere omnes naues octingentæ cum onerarij, quarũ Cleopatra contulit ducentas, & talenta uiginti, & cõmeatum uniuerso exercitui abundè. Antonius quidẽ à Domitio

mitio admonitus ne secum Cleopatram duceret, iusserat illam in Aegyptum redire, ibiq; euentum belli expectare: sed ipsa uerita ne pax rursus per Octauiam fieret, multis præmijs à Canidio impetrat, ut pro se Antonium alloquatur, doceatq; iniustum esse, ab exercitu repellere mulierem, quæ tanta auxilia præbeat ad bellum, neq; conducere ut Aegyptij lāguidiores fiant magna pars maritimarum copiarum. Quinetiam se non perspicere, cuinam eorum regum qui Antonium sequuturi sint, Cleopatra cedat aut prudentia, aut consilio. Nam & magnum regnum iădiu per seipsam gubernasse, & ab ipso Antonio didicisse, quemadmodum in maximis rebus uersari oporteat. Hæc quidem consilia (oportebat enim iam omnia in Cæsarem transferri) uicerunt. Collectis itaq; copijs cùm Samum nauigantes peruenissent, ibi aliquot dies commorati sunt in summis uoluptatibus. Vt enim reges, dynastæ, tetrarchæ, nationes, ciuitates uniuersæ quæ inter Syriam & Mæotida, Armeniam & Laurias iacent, iussi erant ea mittere & ferre quibus ad bellum opus esset, ita cunctis Dionysij artificibus edictum erat, in Samo adessent. Itaq; reliquo omni terrarum orbe ingemiscente, una insula cātibus, saltationibus, theatris, certaminibusq; intenta erat. Immolauit tota ciuitas bouem mittens, reges autem inter se magnific

gnificētia donisq; certabāt. Sermoq; erat, quā-
les nō futuri essent in triumpho, qui antè triū-
phū belli apparatū talē ostentarent. Dedit sce
nicorū ludorum artificibus Pryenem habitan-
dū Antonius. Ipse Athenas uenit, & ibi rur
sus in iocis erat & theatris. Cupiens aūt Cleopa
tra, quos ciuitas illa Octauiæ dedisset honores
eosdē sibi decerni (amabatur enim egregiè ab
Atheniensibus Octauia) multis beneficiis po-
pulū amplexa est. Ciuitas igitur honores decre-
uit, misitq; legatos Cleopatræ domum, qui pse-
phisma ferrent. Horum unus fuit ipse Anto-
nius, utpote ciuis Atheniēsis, qui coram regi-
na cōstitutus orationē pro ciuitate habuit. De-
inde Romam misit qui Octauiam domo expel-
lerēt. Egressam illam ferūt cū omnib. Antonij
filijs præter maiorē natu ex Fuluia (hic enim cū
patre aberat) plorantē & iniquè ferentē, quod
& ipsa una ex causis discordiæ ciuilis putare-
tur. Romanis uerò id indignissimè factū uideba
tur, Antoniū tñ miseriorem iudicabant, ma-
ximè hi qui Cleopatram uiderant, quibus aper
tissimè notū erat, neq; ætate, neq; forma Octa-
uiæ anteponendam. Cæsar audita Antonij ce-
leritate magnitudineq; copiarū, uehemementer
trepidauit, timens ne ea æstate pugnare coge-
retur. Deerant enim cōplura ad belli apparatū
& homines sibi infensi erant propter immodi-
cas tributorum exactiones. Coacti erant aliq

quidem

quidem partem quartam fructuũ cõferre, liber tinæ uerò cõditionis homines octauam totius patrimonij. Itaq; omnibus in Cæsarem accensis tota perturbata erat Italia, ut in maximis erratis Antonij ponatur huius belli dilatio: nam & spatiũ Cæsari dedit exercitus cõparandi, & lenendi dolores hominum. Quippe dum exigebantur tributa, efferuescebant: exactis autem ac persolutis, ira cessabat. Inter hæc Titius & Plancus uiri consulares Antonij amici, multis contumelijs à Cleopatra affecti quòd ei aduersati fuerant ne ad bellũ duceretur, & ad Cæsarẽ transfugêre, & Antonij testamẽtũ quod apud Vestales erat docuere. Quod testamentũ cùm Cæsar peteret, reddere quidem uirgines noluerunt, sed facultatem fecerunt ut per seipsum assumeret. Cæsar cùm tabulas abstulisset, primò quidem cœpit priuatim, ut quæq; scripta erant referre, locosq; reprehensione dignos notare. Tandem frequenti senatu multa ex ijs legit quæ perabsurdè scripta uidebantur, ut minimè indignũ putaretur, eum uiuentem adhuc pœnas dare pro his quæ post mortem mandadat fieri. Immoratus est maximè Cæsar in sepultura, iubebat enim Antonius testamento suo si Romæ diem obiret, corpus eius ingenti apparatu & magna celeritate hominum per forum efferri, & inde Alexandriam ad Cleopatram mitti. Caluisius aũt Cæsaris amicus hæc

Testamẽtũ Antonij.

addit

addit Antonij crimina, largitum fuisse Antonium Cleopatræ ex Pergamo bibliothecas, in quibus ducenta millia erãt librorum. In cœna uerò quadã cũ multi adessent, surrexisse Antonium, & pedem Cleopatræ pressisse ex quadam compositione inter eos facta. Tulisse etiam ut se præsente Cleopatra ab Ephesijs domina salutaretur. Præterea dum reges tetrarchasq; iudicaret, tabellas ex cristallo, aut ex unguibus amatoriè scriptas frequenter acceptasse à Cleopatra. easq; inter iudicandum lectitasse: & dum Fuluius uir amplissimus & cũctis Romanis eloquentia antecellens causam in foro diceret, Cleopatrã in lectica per forum fortè delatam simulac Antonius uidisset, prosiluisse è sella, & posthabita causa Cleopatram prosequutum fuisse. Sed in plerisque ex his calumniari uisus est Caluisius. Amici uerò Antonij quanquam Romæ unũquẽq; ex plebe prensantes pro Antonio deprecarẽtur, miserũt tñ ex suis Geminiũ quẽdam, qui rogaret Antoniũ, moneretq;, ne contemnat se à populo Romano hostẽ iudicari, magistratuq; remoueri. Is Geminius ut in Græciam uenit, Cleopatræ erat suspectus, ne Octauiæ gratia ad Antonium uenisset. Delusus itaq; in cõuiuijs & contumeliosè acceptus, tamen omnia tolerabat, tempus alloquendi Antonium expectans. Iussus tandè in conuiuio pro quibus uenisset rebus eas exponere

Fuluius orator.

ponere. Caetera quidē, inquit, Antoni sobria sunt orationis, & nō temporis huiusce, ueruntamē & sobrius scio & ebrius, bene scilicet processura omnia, si Cleopatra in Aegyptū remittatur. Haec cùm Antonius inique tulisset, Cleopatra bene, inquit, facis Gemini, qui ueritatem ita planè sine ullis tortorib. cōfiteris. Geminius igitur post paucos dies ab Antonio fugiens Romam rediit. Multi praeterea ex Antonij amicis pulsi à Cleopatrae assentatorib. quorum unus fuit M. Syllanus, & Delius historicus, hic fugisse ait Cleopatrae insidias, Glauco medico admonente. Erat autem Cleopatra illi infensa, quòd in coena dixisset, ipsis quidem acidum uinum infundi, Sarmentum autem Romae falernum potare. Erat autem Sarmentus Caesaris seruulus ex ijs qui festiuitatis causa haberi solent, quos Romani Delicias appellāt. Sed ubi omnia satis parata Romae uisa sunt, aduersus Cleopatrā bellū decernitur, & Antonius id imperium deponere iubetur, in quo ipse iam antea mulieri concesserat. Addebat Caesar haec uerba, Antonium quidem amatorijs poculis infectum, ne se quidem regere ac gubernare posse, pugnaturos autem cōtra ipsos fore Photinū & Mardionem eunuchum, & Chardionem et Iradem Cleopatrae tonstricem, à quibus Antonij imperium plurimum gubernaretur. Prodigia ante bellum haec feruntur fuisse: Pisaurum ur-

bem non longe ab Hadria, in qua Antonius colonos deduxerat, hiatu terræ absorptã perisse. Albæ statuam quandam Antonij lapideã multos dies sudasse, & cùm à quibusdam siccaretur, non destitisse sudorem emittere. Patris dum ibi Antonius esset, Herculis fanum fulmine tactum arsisse. Athenis ex pugna gigantea Bacchum ui uentorum excussum in theathrum decidisse: & ut suprà diximus, Herculẽ quidem generis autorem, Bacchum autem ducem uitæ habebat Antonius, & iunior Dionysius uocabatur. Eadem tempestas Eumenis & Attali colossos qui Athenis erant, Antonio transcriptos humi prostrauit, & quidem solos ex multis. Præterea etiam Cleopatræ nauis quæ Antonias dicebatur, signum habuit horrendum. Nam cùm sub puppi hirũdines nidificassent, superuenere aliæ, et primis per uim expulsis, nidos destruxere. Inde cùm iam ad prælium utrinq; coirent, Antonius quidem pugnaces habebat naues nõ pauciores quingentis, in quib. octiremes & decemremes erãt permultæ, omnes præclarißimè ornatæ, militum millia centum, equitum millia duodecim: reges qui ei parebant, Bocchus Libiæ, Tarcondemus superioris Ciliciæ, Archelaus Cappadociæ, Philadelphus Paphlagoniæ, Mithridates Commagenæ, Adallas Thraciæ. Hi reges aderant. Auxilia uerè miserunt, Polemon ex Ponto,

Prodigia pugnam Cæsaris & Antonij præcedentia.

Copiæ antonij & belli apparatus.

Manch

Manchus ex Arabia, Herodes ex Iudæa, Amyntas ex Lycaonia & Galatia. Erant etiam à Medorum rege missa auxilia. Cæsar autem habebat naues pugnaces ducentas quinquagita, peditum octoginta millia, equitum ferme parem Antonio numerum. Imperabant autem Antonius quidem ab Euphrate & Armenia ad Ionium & Illyricum, Cæsar uerò ab Illyricis ad Hesperium oceanum, & rursus ab oceano ad Tyrrhenum & Siculum mare: Libyæ uerò quantum Italiæ, Galliæ, Hispaniæ oppositum est usque ad Herculeas columnas, Cæsar habebat. Antonius uerò à Cyrene ad Aethiopiam. Ita autem Cleopatræ addictus erat Antonius, ut cùm ualeret plurimum terrestribus copijs, Cleopatræ gratiâ uictoriam naualē concupiuerit, quanquàm uiatores, agasones, messores adolescentulos per totam Græciam à magistris captos cerneret ad naues implendas, nec ita quidem satis repletas, sed plerasq; uacuas & ægrè nauigantes. Cæsaris naues Brundusij ac Tarenti paratæ erant, non ad fastigij roborisq; ostentationem, sed ad celeritatem agilitatémue fabricatæ, uirisq; maximè refertæ. Misit igitur ad Antonium Cæsar ut Italiam accederet, nec amplius tempus morando terat. Se quidem portus ac littoris Italici capessendi potestatem facturum pollicetur, tantumq; à littore cum suis copijs recessurum, ut tutè ex suis Exercitus Cæsaris.

nauibus descẽdere & castrametari poßit. Antonius contrà iactabundus Cæsarem in singulare certamen prouocabat, quanquã ipse senior esset: quòd si hoc refugiat Cæsar, placere omnibus copijs, ut olim Põpeius & Cæsar, in Pharsalia dimicare. Antonio igitur circa Actiũ naues habente, eò ubi nunc Nicopolis est, peruenit Cæsar, & Ionium transgressus, Epiri locum qui Toryna dicitur, capeßit. Trepidatione ex hoc apud classem Antonij coorta (aberant enim terrestres copiæ) Cleopatra ludẽs inquit: Quid uerò periculi aut mali est si Cæsar super Toryna consedit? Postridie uerò summo manè cùm Cæsar instructa classe in hostes pergeret, Antonius ne naues defensoribus uacue capiantur, remiges quidem omnes armauit, per tabulata nauium dispositos ostendit: ordines uerò remorum sic in fronte utrinque instruxit, ut hosti opposita paratæ ad prælium uiderentur. Ita Cæsar ab Antonio elusus recessit. Aquandi etiam neceßitas pulchrè inuisse Antonium uidetur, hostes uelut intra mœnia retinens, cùm loca quæ circùm erant reliqua omnia insalubrem aquam haberent. Perhumanum hoc loco Antonij factum memoratur. Nam cùm Domitius Aenobarbus iam febriens paruam nauiculam ingressus, ad Cæsarm transfugisset, Antonius contra Cleopatræ uoluntatem impedimenta omnia cum

Antonij perhumanum factum.

seruis

seruis & clientibus & amicis ad eum dimisit, quanquàm ægerrimè tulisset. Sed Domitius post paucos dies, quasi perfidiæ ac proditionis eum pœniteret uita decessit. Desciuerunt reges nonnulli ab Antonio, ut Amyntas & Deiotarus. Classis uerò undique difficultatibus circumuenta, multisq; carere uisa, rursus Antonium coëgit ad pedestres copias respicere, & in illis spem uictoriæ habere. Ad hæc mala Canidius etiam Antonij legatus mutata sententia censebat Cleopatram in Aegyptum remittendam, ipsis autem in Thraciam aut Macedoniam cum exercitu concedendum, ibiq; tota acie decernendum. Nam Dicomes Getarum rex magna auxilia permittebat Antonio. Nec esse turpe si Cæsari, qui nuper in Siculo bello exercitatus sit, maritimis copijs cedant: sed magis reprehendendum, si Antonius uir terrestrium pugnarum peritissimus, non utatur robore suorum militum, sed eos in naues distribuat ac dispergat. Vicit tamen Cleopatræ uoluntas ut mari pugnaretur, iam inde ad fugam respicientis, & maximè laborantis non qua ratione Antonius uincere, sed qua ipsa rebus perditis tutissimè posit euadere. Erant longo spatio à castris ad stationes nauium ceu quædam brachia protracta, per hæc Antonius ire ac redire sine ulla suspicione consueuerat, Cæsar uerò à seruo quodam admo-

nitus, misit eò milites qui Antonium transeuntem interciperent. Illi insidijs dispositis, ita paulò minus rem confecerunt, ut comitem unũ qui Antonio præibat caperent, ipse autem Antonius fugiens uix è manibus laberetur. Vt uerò certandum classe uisum est, cæteras quidem naues præter sexaginta Aegyptiorum cremauit, optimis autem & maximis à trireme ad decemremem electis imposuit militum millia uigintiduo, & sagittariorum duo millia. Hoc in loco ferunt tribunum quendam militum uirum fortem & diu in armis uersatum, Antonio forte prætereunti corpus suum multis insigne cicatricibus ostendisse, dixisseq;, ô Imperator quid his tot uulnerib. aut huic gladio parum confidens in lignis fragilibus spem habes? sine Phœnices & Aegyptij classe pugnent, nobis autem Romanis terram da, in qua consueuimus uel uincere hostes uel oppetere. Adhæc Antonius nihil respondit, sed uultu ac manu significans ut bono esset animo, preterijt. Quòd autem non bonam spem haberet manifestè animaduersum est: nam cùm gubernatores nauium ad pugnam euntes uela relinquere uellent, prohibuit Antonius, ac ferre coëgit, dictitans non oportere quenquàm ex hostibus fugiendo effugere. Sed ea die, & altera, & tertia, magnis fluctibus agitatum mare pugnam inhibuit: quinto tandem

tandem die placido tranquilloq; mari prælium est commissum. Antonius & Publicola dextrum cornu, Cælius sinistrum habebant. Media regebant M. Octauius & M. Insteius. Cæsar dextro cornu sibi reseruato sinistro Agrippam præfecit. Terrestribus uerò copijs ab Antonio Canidius præerat, à Cæsare Taurus, qui utrinque instructa acie in littore quiescebant, euentum naualis pugnæ expectantes. Antonius undique nauicula obiens suos cohortabatur, docebatq; ob grauitatem & pondus nauium tanquàm è terra eos pugnaturos esse: gubernatoribus præcipiens, ut nauibus uelut sensim promotis impetum hostium, loci ubi structa acies erat difficultate freti, expectarent. Cæsar uerò cùm ante lucem castris egressus esset, nauesq; uiseret, hominem qui asinum agitabat ferunt illi obuiam factum: roganti autem Cæsari quódnam nomen ei esset, respondisse, Eutycho nomen esse, asinum autem Niconta appellari. Quamobrem postea cùm hæc loca ornaret Cæsar, statuit inter cætera hominem & asinum æneum. Sed tunc cùm satis omnia spectasset, nauem ingressus, & ad dexterum cornu delatus, admirabatur hostium classem ociosè in locis arctis sese continere. Erat eorum aspectus quasi in ancoris consistentium, & hoc diu arbitratus Cæsar suos continebat, octo fermè stadia

Pugna naualis inter Antonium & Cæsarē apud Actium.

dia longè à statione hostium. Iam sexta erat hora, & uentus à mari leniter flare inceperat, cùm Antonij milites grauiter moram tolerãtes, & magnitudini & firmitati nauiũ suarum tanquàm inexpugnabilium confisi, sinistrum cornu mouere cœperunt. Quod cùm Cæsar animaduertisset uehementer lætatus, proram dextro cornu contorquet, ut sinum ac fauces Antonius deserat, magisq; in apertũ procedat, quò sibi facultas esset nauibus suis agibilibus circundandi implicandiq; hostium naues magnitudine tardas, hominib. inanes. Inde cùm satis processisse uisum est, prælium cõmittitur: non tamen impetu irruptioneq; usi sunt, nam & Antonianæ naues uelocitatem, quæ congressus maximè uiolentos reddit, propter grauitatem molemq; non habebant: & Cæsar nõ solùm aduersas Antonij proras duras atq; æratas, sed ne latera quidem ferire audebat, refringebantur enim rostra perfacilè, si inciderẽt in quadratas trabes ære adinuicem connexas. Erat igitur certamen pugnæ terrestri persimile, magis uerò oppidorum oppugnationi. Tres enim & quatuor Cæsaris naues circa singulas Antonij occupatas, tragulis, contis, iaculatione ignis nitebantur. Antoniani contrà è ligneis turribus catapultas in hostem iaciebãt. Sed cùm Agrippa læuum cornu circunduceret, coactus est Publicola longius se extendere.

re. Quamobrem cùm media Antonij classis abrupta esset, turbatis ordinib. & circa Aruntium implicatis, parumper trepidatū est. Erat tamen commune certamen & pugna utrinq; æqua, cùm naues sexaginta cleopatræ, quæ post magnas naues collocatæ erant, uelis sublatis per medios pugnantes fugam arripiunt, suosq; perturbant. Cæsaris milites summa admiratio tenebat, spectabant enim fugientes naues in Peloponesum conuersas, nec qua de causa id fieret animaduertebant. Quo quidem in loco satis declarauit Antonius, se neque ducis neque uiri consilijs fretum, neque omnino mentis suæ compotem esse, sed ut quidam inquit, amantis animā in corpore alieno uiuere. Tractus est enim à muliere quasi in ea uiueret, simulq; moreretur. Neque enim tulit illius fugam, sed omnibus posthabitis, & his qui pro ipso pugnabant proditis ac destitutis, in quinqueremē prosiluit, & Alexa & Siculo duntaxat comitib. insecutus est eam, quæ & seipsam & illum perdiderat. Cleopatra uerò ut nouit Antonium sequi, signum extulit, ad quod ille delatus cùm in eandem nauim receptus esset, neq; aspicere uoluit Cleopatram, neque ab ipsa conspici, sed solus & tacitus in prora consedit, utraq; manu circa caput inuoluta. Interea Cæsaris liburnæ sunt conspectæ, quæ Antoniū sequebātur. Verti agitur Antonius prorā iussit, & cæte-

ros quidem uenientes reiecit, Euryclem uerò Lacedæmonium reprimere non poterat, sed acriter irruebat, telum è prora quatiens, maximè Antonium ferire intentus. Antonio autem interrogãte, quisnam esset is qui fortunas suas tam cupidè insectaretur: Ego sum, inquit, Eurycles Lacharis filius, qui cæsaris fortuna paternas iniurias ulciscor. Lachares enim ab Antonio latrocinij damnatus, & securi percussus obierat. Non tamen incidit in Antonij nauem Eurycles, sed in aliam (duo enim erant prætoriæ) quam rostro cepit ærato percussam: atque hanc quidem cepit, & aliam quandam, in qua ditissima erat supellex. Vt uerò ab his se explicuit Antonius, rursus in prora eodem modo consedit, & ita per triduum commoratus est seorsum à cleopatra, incertum siue ira, siue pudore id ageret. Tandem cùm ad Tænarum appulisset, mulieres Antonij & cleopatræ familiares primò inter eos colloquia reduxerunt, deinde unà cœnare & eodem lecto cubare persuaserunt. Iam naues & amici quidam è prælio fugientes eò conuenerant, à quibus certior factus est Antonius classem esse amissam, terrestres autem copias etiam tunc extare. Literis igitur ad Canidium missis, iubet eum per Macedoniam celeriter cum exercitu in Asiam reuerti: ipse autem à Tænaro in Libyam traiecturus, nauem unam multis pecuniis, multa

auri

auri & argenti supellectile onustam amicis tradidit, ut illi inter se diuiderent, iubetq; ut quisque potest sibi salutem quærere. Negantes uerò atque ingemiscentes perhumaniter & benignè solatus dimittit, scribens ad Theophilum qui Corintho præerat, ut daret operam quò illi in tuto sint, occultetq; eos quoad ueniam impetrent à Cæsare. Hic erat Theophilus Hipparchi pater, qui plurimum apud Antonium potuerat, primò à Cæsare ex libertis traductus, & Corinthi colonus factus. Hæc quidem post fugam apud Antonium facta. Apud Actium uerò cùm Antoniana classis diu Cæsari restitisset, demum aduerso fluctu impedita cùm esset, ægrè decima hora superatur. Mortui quidem non supra quinque millia fuere, captæ autem naues trecentæ, ut ipse Cæsar scribit. cognouere autem non multi Antonij fugam, nec ijs qui cognouerãt persuaderi poterat, ut is qui & decem & octo legiones integras, & uiginti duo millia equitum haberet in littore, deposita spe aufugisset, præsertim cùm ipse Antonius sæpe mutationem fortunæ expertus esset, & innumeros bellorum casus conuersionesq; tulisset. Desiderabant igitur eum milites, & uenturum sperabant, tanta fortitudine ac uirtute freti, ut post fugã manifestißimè cognitã septẽ dies se continerẽt, & Cæsaris conditiones, legatosq; aspernarẽtur.

Inde cùm Canidius eorum dux noctè è castris fugisset, suosq; prodidisset, tunc demum omni spe destituti uictori se dedidere. Post hæc Cæsar ab Actio profectus Athenas uenit, & Græcis reconciliatus, frumentum quod supererat publicè diuisit ciuitatibus, eo bello supra modum afflictis, & seruis, iumentis, pecuniaq; spoliatis. Nicarchus proauus noster solebat narrare, ea tempestate uniuersos ciues coactos fuisse frumentum humeris ad littus deferre, uerberibus ut accederent agitatos. At semel quidem ita tulisse memorabat, sed cùm reuersi secundum onus tollere uellent, nunciatum fuisse Antonium uictum, & ob eam rem ciuitatem seruatam dicebat: subitò enim Antonij præfectos militesq; profugisse, ciues autem inter se frumentũ diuisisse. Antonius ut in Libyam peruenit, Cleopatra in Aegyptum ex Parætonio remissa: ipse solitudine fruebatur, lassescens animo, & oberrans cum duobus comitibus græco Aristocrate rhetore, latino Lucilio, de quo aliàs scripsimus. Is enim cùm M. Bruto esset familiaris, Philippus post Antonij Cæsarisq; uictoriam militib. ad Brutum quærendum capiendúmque missis, Brutum se esse affirmauit, ut dum circa ipsum uel necandum uel ducendum occupati essent, Brutus haberet spacium abeundi. Is Lucilius tunc ab Antonio seruatus, summa constantia & fide

fide in Antonij amicitia usque ad extremum permansit. Vt autem ea quæ in Libya erant copiæ ab Antonio desciuerunt, uoluit ille quidam sibi mortem consciscere, sed prohibuerunt hi qui secum erant. Delatus igitur in Alexandriam ex Libya, offendit Cleopatram opus magnum & inopinatum aggressam. Inter Rubrum enim & Aegyptium mare qua maximè utrinque premitur, arctiórque est tellus, trecentorum fermè stadiorum latitudo est, uideturq; Asiæ Libyæq; esse terminus. Per hunc locum Cleopatra transferre classem instituit in Arabicum sinum, & cum auro, argento, & magna suorum manu, in ignotas sedes commigrare, fugiens bellum ac seruitutē, sed cùm primas naues per terram delatas Arabes qui circa Petram incolunt igne corrupissent, & Antonius etiam tunc in legionibus quas in Actio reliquerat spem haberet, & incolumes esse putaret, destitit Cleopatra ab incœpto, & portus ac littora custodire contendit. Antonius domo quadam in mari apud Pharum ædificata, quò ciuitatem & amicos effugeret, quasi humani generis exul in ea habitabat, Timonem (ut ipse aiebat) imitatus, & similia in uita perpessus. Nam ab amicis neglectus, & iniuria affectus, mortalibus omnibus indignabatur, & fidem nulli habebat. Fuit autem Timō Atheniensis temporibus maximè Peloponesiaci

Timon μισάνθρωπος.

nesiaci belli, ut ex Aristophanis & Platonis poëmatibus intelligi potest. Describitur enim in illis ut odiosus & inhumanus, fugiẽs hominum cõgressus colloquiaq; omnia, præter unius Alcibiadis, qui ea tempestate adolescẽs erat, & lingua maximè promptus. Hunc Timon cùm libẽtissimè amplecleretur oscularetúrq;, interrogatus ab Apemanto quid ita faceret, respondit, ideo se adolescentem amare, quòd intelligeret illum multorum malorum causam Atheniensibus futurum. Apemãtum etiam nonnunquam acceptabat, ut sui similem, & eosdem sectantem mores. Dicitur cùm festo, quod libaminum uocant, unà cœnarent, diceretq; Apemantus, pulcherrimũ ô Timon hoc nostrum conuiuium est: respondisse illum, ita si tamen tu non adesses. Ferunt etiam illum Athenis in concionem uenisse, factóque silentio & expectatione magna, utpote ad rem insolitã, dixisse: Est mihi ô uiri Athenienses post domũ parũper horti, & in eo ficus quædã enata, à qua permũlti iam ciues suspendio uitam finiere, in eodem ego nunc loco ædificium facturus sum, quam obrem constitui publicè referre, ut si qui sunt ex uobis qui se uelint suspendere, antè id agant quàm arbor succidatur. Illo autem Halis mortuo cùm in littore esset sepultus, succrescens mare littus circa sepulchrum abedens, aditum ad sepulchrum remouit.

remouit. Erant sepulchro hæc carmina inscripta.

Hîc sum post uitam miserámque inopémque sepultus:

Nomen nõ quæras, dij lector te malè perdăt.

Hæc quidem ipse Timon antequam è uita decederet, sibi fecisse aiunt: nam uulgatũ illud epigramma nõ Timonis, sed Callimachi est opus:

Hic osor iaceo Timon hominumq; deũmq;,

Huc ades & maledic, bucce uiator ades.

De Timone quidē hæc pauca ex multis libuit inserere. Antonius ut terrestres quoq; copias audiuit captas, & Herodē Iudæũ cùm quibusdam cohortib. ad Cæsarē defecisse, & alios item reges desciuisse, nihilq; præter Aegyptum superesse, haud sanè ijs rebus cõmotus, sed libenter hac spe abiecta, ut simul abijciat & cură, è domo illa maritima quă Timoniă uocabat, in regiă est regressus, & ad cœnas & ebrietates & iocos totă ciuitatē cõuertit. Trăscripsit enim in ephebos Cleopatræ & Cæsaris filiũ, suũ autē & Fuluiæ filium Antyllũ toga uirili donauit. In quibus rebus uniuersa ciuitas per multos dies cõuiuijs, ludis, sertisq; referta fuit: ipse uerò & Cleopatra uită illă priorē, quă inuitabilē uocabăt, deseruerũt, aliă cũt inuenerũt, sumptu, luxuria & lautitia nihilo prima illa inferiorē, quă cõmorientes uocabăt. Amiti enim se in cõmorientiũ cœtum ascribebant. &

ita in

ita in uoluptatib. & cœnarum circuitu semper erant. Ad hæc Cleopatrtra uim ingentem uenenorum parare, singulorum potentiam naturamq; perquirere, in ijs qui ad mortem damnati erant periculum facere. Sed cùm animaduertisset ea uenena quæ confestim necabant, celeritatem mortis per dolores inferre, ea uerò quæ mitiora erant, celeritatem non habere, ad animalia conuersa, idq; per multos dies experta, comperit solum fermè aspidis morsum sine ullo dolore uitam extinguere, grauato ex somno capite, & leui sudore per faciem diffuso, sensib. paulatim deficientib. nec secus excitationem grauiter ferentib. quã solent hi quos placidus atq; altus sopor tenet. Simul etiam ad Cæsarem legationem miserunt, petentes, Cleopatra quidem Aegypti regnum filijs suis concedi, Antonius uerò, ut liceret sibi Athenis priuato uiuere. Coacti sunt aũt perfidia amicorum in hanc legationem Euphronium mittere, qui erat filiorum præceptor. Nam Alexas Laodicenus, qui Antonium maximè ab Octauia disiunxerat, & Cleopatræ coniunxerat, cùm missus fuisset ab Antonio ad Herodem regem in fide retinendum, & à defectione prohibendum, prodito Antonio ausus est in conspectum Cæsaris unà cũ Herode, cui se maximè crediderat, uenire. Sed nihil sibi profuit Herodes: nam subitò comprehensus, & in pa-

triam

triam remissus iussu Cæsaris securi percussus est. ita Alexas uiuo adhuc Antonio pœnas dedit perfidiæ suæ. Sed Cæsar Antonij petitione apertè reiecta, Cleopatræ omnia pollicetur, si uel Antonium necet, uel è regno suo expellat. Misit etiã ad Cleopatram Cesar unà cum Euphronio legato Thyreũ libertũ, hominẽ nõ stultũ, nec infacũdum, sed qui à iuuene imperatore missus, facilè posset flectere mulierem formæ opinione elatam, maximeq; gloriosam. Sed Tyreus ubi ad Cleopatram peruenit, longiore colloquio cum illa protracto, & egregiè honoratus, non paruam suspicionem iniecit Antonio. Itaq; hominem comprehẽdi iußit, & captum ad uerberatum ad Cæsarem remisit, scribens petulantia & superbia Thyrei se irritatum fuisse, quod perfacilè est sibi tot malis circunuento. Tu uerò, inquit, si grauiter id fers, Hipparchum libertum meum quam penes te habeo sublimen rape, ac loris cæde, ut in æquo simus ambo. Cleopatra cùm ab hac suspicione se purgasset, ita deinceps Antonium coluit, ut nunquam antea magis: & cùm proprium natalem frigidè, ut temporibus decebat celebrasset, in Antonij tamen natali celebrando omnem modum festiuitatis magnificentiæq; excessit. Multi quippe eo die ad epulum uocati, cùm pauperes eò uenissent, reginæ munificentia diuites abiere. Cæsar interea quoniam res urbanæ

præsentiam suam desiderare uidebantur, ab Agrippa qui Romæ erat sæpe per literas reuocatus, tunc quidẽ in Italiã rediit. Facta est igitur dilatio belli, quoad Cæsar trãsacta hyeme, exercitu per Libyam misso, ipse per Syriam in Ægyptũ contenderet. Capto autem Pelusio, rumor fuit Seleucum qui oppidõ præerat, non inuita Cleopatra Cæsari oppidũ tradidisse. Sed illa quò se purgaret, uxorem & filios Seleuci Antonio tradidit, ut de his suppliciũ sumeret. Sepulchra erant ad Isidis templũ præclarissimè à regina ædificata. In hunc locũ Cleopatra aurũ, argentum, smaragdum, margaritam, ebenũ, cinnamomũ, ebur, omnia denique preciosiora ex regia congessit, ad hæc magnã uim tedarum & stupæ addidit: quæ cùm Cæsar audisset, ueritus ne desperatione rerum has tantas diuitias incendio absumeret, semper bona spe reginæ præbita exercitũ Alexãdriã adduxit, & in ipso Hippodromo castra posuit. Antonius urbe egressus & multa ac præclara rei militaris facinora ostentans, equites Cæsaris in fugã uertit, & usque ad castra persequutus est. Inde iactabundus Alexandriam regressus nõ antè arma exuit, quàm Cleopatrã, ita ut erat armatus, amplexus atque osculatus est. Militẽ autẽ qui egregiè eo die pugnauerat, apud se cœnare iussit. Cleopatra autem thoracem aureum & galeã dono militi dedit, sed is

miles

miles tantis muneribus acceptis, noctu ad Cæsarem transfugit. Rursus igitur Cæsarem uocabat Antonius ad singularem pugnam: illo autem respondente, satis multas ad interitum uias Antonio patêre, nullam mortem sibi honestiorem ratus quàm pugnando oppetere, decreuit simul terra mariq; confligere. Itaq; in cœna, ut ferunt, suos admonuit cibũ atq; potũ promptissimè assumere, nam incertum esse an postridie id facturi sint, an ipso extracto nouis dominis seruituri. Ob quæ uerba cùm amicos lachrymantes uidisset, inquit, non esse ducturum eos ad pugnã ex qua ipse potius gloriosam mortem quæreret, quàm salutẽ aut uictoriã. Ea nocte cùm iam fermè intempesta esset, cunctis silentibus, & ob timorem futuri euentus magna cura anxijs, subitò cõcentus quosdam omnis generis organorũ ferunt auditos, & simul clamorem ueluti cætuum quorũdam cantu & saltatu satyrico strepentium. Fuisse autem hæc aiunt à media urbe ad eam portã quæ Cæsaris castris erat opposita: tandem per hanc portã ingenti clamore eam turbam egredi uisam. Autumant omnes qui hæc curãt, Bacchum, quem ille deum maximè imitabatur, Antonium deseruisse. Postridie uerò cùm Antonius cum suis militibus Alexandriam egressus in tumulo quodã cõsedisset, cõspicatus hostium classem atq; suam aduersum tende-

Magnæ perfidiæ & ingratitudinis exẽplũ.

re, cōstitit in eo loco, ut aliquod certamē inter illas uideret. Sed illæ ut propius fuere mutuò salutantes & amicè se recipientes, una classe ex duabus facta, ad urbem tenderunt. Hæc cōspicatus, & eodem loco ab equitib. suis destitutus, in urbem redijt exclamans quacunque incedebat, se à Cleopatra proditum illis ipsis, quibus propter illam sit factus hostis. Cleopatra uerò cùm hæc audisset, timens Antonij furorē, in sepulchra se recepit, & cataractas demisit pessulis & claustris obfirmatas: & simul ad Antonium mittit, qui nunciarent ipsam sibi mortē consciſſe. Ille ut hæc audiuit, credíditq́;, ad seipsam rediens, Quid iā expectas, inquit, Antoni? quæ sola uiuendi causa supererat, etiam tibi fortuna ademit. His simul dictis intrauit cubiculum, & thoracem deponens, ô Cleopatra, inquit, non doleo equidem quòd tui caream (nam confestim unà adero) sed quòd ego ille tantus imperator fortitudine superatus sim à muliere. Erat ei seruus quidam nomine Eros, quem iampridem parauerat ad se, si opus foret, necandum. Is tunc cùm Antonius promissa peteret, gladium quidē accepit, tenuitq́; quasi Antonium percussurus, sed celeriter conuerso ictu per propria uiscera gladiū transegit, atque ita ad pedes domini prolapsus est. Quod cùm Antonius cerneret, euge, inquit, ô Eros, qui me doces quid agendum sit. cùm

ſit, cùm ipſe non potueris. Hæc dicens ſibi uentrem percuſsit, & in lectum ſe demiſit: non tamen eo uulnere confeſtim eſt exanimatus, ſed cùm aliquantiſper iacuiſſet, ui ſanguinis repreſſa, ad ſe reuerſus petebat ab ijs qui aderant, ut ipſum interficerent: quod cùm omnes ſibi denegarent, atque è cubiculo aufugerent, inſanire ac uociferari miro furore non deſtitit, quoad Diomedes uenit à Cleopatra miſſus, qui ipſum ad reginam in monumenta deferret. Tunc enim cùm audiſſet eam uiuere, uehementer lætatus, iuſsit miniſtris ut ipſum tollerent, & ita manibus eorum uſque ad monumenta eſt delatus. Non tamen aperuit fores Cleopatra, ſed funibus & catenis à feneſtra quadam demiſsis, illum alligatum traxit à duabus mulierib. adiuta, quas in eo loco ſecum clauſas habebat. Aiunt illi qui aderant, nullum unquàm miſerabilius ſpectaculum fuiſſe. Antonius ſanguine fœdatus in altum funibus trahebatur ſemianimis, manus ad reginam tendens, atque annitens: neque enim erat facilè mulieribus attrahere. Sed ipſa Cleopatra funibus annixa in faciem prona conabatur, hi qui infra erant hortatu duntaxat adiuuabant. Sed poſtquam illum ad ſe mulieres receperunt, in lectumq; poſuerunt, tunc regina ſciſsis ſuper eo peplis, & uultum unguib. ſecans, & pectora plangẽs, clamabat dominũ, uirum,

imperatorem suũ, adeoq; in deplorando Antonio erat intenta, ut propriorum malorũ pene esset oblita. Antonius uerò ut Cleopatrã à lamentatione cessare fecit, petijt uinũ sibi potui dari, seu sitiens, seu quòd potato uino celerius sperabat dissolui: cùm autem bibisset, admonuit reginam sibi ac rebus suis cõsuleret, si tamen sine dedecore id facere posset, & maximè omnium qui cùm Cæsare erant, Proculeio se crederet. Ipsum autem non lugeret propter has ultimas calamitates, sed beatum duceret propter priores felicitates. Nam & clarissimum omnium fuisse & potentissimum, & tunc nõ ingenerose Romanũ à Romanis superatum. Post hæc dicta cùm iam fermè expirasset, Proculeius à Cæsare missus ad Cleopatram uenit. Nam cùm Antonius post uulnus sibi illatum ad monumenta portaretur, Dirceteus quidam ex Antonij lictoribus, accepto gladio quo se Antonius percusserat, clàm ad castra cucurrit, ostenditq; illum Cæsari sanguine adhuc madentem, & nuncius fuit Antonij mortis. Cæsar uerò ut hæc audiuit, in partem intimam tentorij secedens, fleuit interitum uiri & affinis & collegæ & multarum rerum bellorumq; socij. Deinde amicis conuocatis, epistolas eius legit, utpote iustè & prudenter scriptas. Post hæc Proculeium misit, iubens dare operam, quàm maximè posset, ut

Antonij obitus.

Cleopatra

Cleopatra uiuens in potestatem ueniat. Solicitus enim erat pro pecuniis congestis, & simul ad gloriam suam putabat pertinere, si illa in triumpho duceretur. Sed illa in manus quidem Proculeij uenire noluit: in uerba autem cum illo uenit ad fores sepulchri, optimè quidem illas firmatas, sed tamen uoci peruias. Cleopatra intus petebat filijs suis regnum, Proculeius foris eam bene sperare suadebat, & se ac sua omnia arbitrio Cęsaris committere.
Vt autem infectare ad Cæsarem rediit, & situm loci, quem diligentissimè contemplatus fuerat retulit, Gallus mittitur qui cum Cleopatra loqueretur. Is cùm reginam ut suprà demonstrauimus conuenisset, consultò protrahit sermonem, Proculeius interea scalis interpositis per eam fenestram ingreditur, per quam Antonius fuerat antè receptus, & properè cum duobus ministris ad eum locum descendit, ubi Cleopatra cum Gallo loquebatur. Altera uerò mulierum quæ cum regina erant exclamante, infelix Cleopatra uiua caperis, subitò conuersa illa, & Proculeium conspicata, contendit illa quidem gladio quem accincta erat seipsam necare, sed Proculeius approperans, & manibus ambabus eam continens, iniuriâ facis, inquit, ô Cleopatra, & tibi ipsi & Cæsari, cui occasionem aufers humanitatis & probitatis suæ ostendendæ, & calumniaris mitissi

tißimum principem, ut infidum & implacabilem. His simul dictis gladium adimit, ueste insuper excussa, ne quid sub ea occultaret ueneni. Venit etiam à Cæsare Epaphroditus libertus, cui mandata erat mulieris custodia, & maximè ut prouideret ne illa sibi mortem inferre posset, cæterarum rerum omnium facultatem permitteret. Ipse autem Cæsar urbem intrauit cum Ario philosopho sermone instituto, & dextra illi data, ut inter ciues suos spectabilis foret, & admirarentur eum omnes egregiè à Cæsare ornatum. Ingressus deinde gymnasium, cùm in suggestum ascendisset, omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus, cùm eos stare iußisset, inquit, se omnè crimine populum absoluere, idq; se facere primò propter conditorem Alexandrum, secundò propter miram pulchritudinem magnitudinemq; eius urbis, tertiò propter Arium amicũ suum. Tanto itaq; honore Cæsar dignatus est Arium, ut pro multorum etiam salute apud Cæsarem intercesserit, quorum unus fuit Philostratus, homo omnium ætatis suæ ad dicendum ex tempore promptißimus, sed tamen Academiæ non decenter se inserens. Quamobrem Cæsar eius more improbato, reiecerat preces, ille uerò mutata ueste & cana barba promissa, Arium quacunque incedebat sequebatur, semper hunc uersum habent

bens in ore, Vir sapiens sapientem seruat, si sapit, uirum. Quod cùm Cæsar audisset, concessit magis ut Arium inuidia liberaret, quàm ut Philostratum metu. Ex Antonij liberis Atyllus dantaxat à Cæsare necatus est, qui erat maior natu ex Fuluia. Tradidit autem illum Cæsari Theadorus pædagogus. Idem Theodorus cùm ceruix adolescenti iussu Cæsaris abscinderetur, lapidem preciosissimum quem circa collum gestabat, clàm subtractum zonæ inseruit, qua de re accusatus & conuictus ad crucem damnatus est. Ex Cleopatræ uerò liberis, cæteri quidem cum alumnis suis in custodia habiti & quidem liberaliter. Cæsarionem autem prioris Cæsaris filium cum magna ui auri & argenti à matre in Indiam per Aethiopiam missum, & à Rhodone pædagogo per fraudem, quasi Cæsar eum in societatem imperij uocaret reductum, Cæsar post mortem matris interficit. De quo cùm sententiam amicorum sciscitaretur, dixisse Arium ferunt, non esse probandam multitudinem Cæsarum. Corpus autem Antonij cùm id multi reges ac priuati peterent, ut ad sepulturam sibi traderetur, auferre id à Cleopatra Cæsar noluit. Sepultum igitur Cleopatræ manibus magnificè ac regio funere, omnibus in ea re Cleopatræ parêre iussis. Ex mœrore autem ac dolore (exarserant enim pectora nimio planctu) febris coor

ta occupauit, qua de re lætata est Cleopatra, occasionem sibi oblatã putans seipsam per inediam necandi, quasi morbo impediretur cibum assumere. Erat illi medicus consuetus & familiaris Olympus, cui illa ueritatem fassa utebatur socio & adiutore ad necem, ut idem ipse Olympus ait in historia quam de his rebus scripsit. Quod cùm Cæsar animaduertisset, minas sibi quasdam de nece filiorum iniecit, quibus Cleopatra tanquam machinis quibusdam expugnata, corpus medelæ tradidit, cibumq; assumpsit. Venit autem & ipse Cæsar post paucos ad eam dies uisendi gratia & alloquendi. Illa uerò ut uenientem uidit, è lecto in quo humiliter iacebat prosiliens, prima tantum ueste amicta, ad pedes eius prouoluta est, uoce tremula & gracili, & lacero pectore, quod magna ex parte ostendebat. Nec ulla in re melius se habere corpus quàm anima uidebatur: illa tamen uultus gratia & dignitas formæ non erat penitus extincta, sed lucebat intus, cernebaturq; in oculorum atque corporis motibus. Iussa autem à Cæsare in lectum adire, ipso iuxtà assidente, cœpit illa quidem se purgare, in necessitatem & metum Antonij errata transferens: sed cùm Cæsar unumquodque redargueret, subitò ad preces commiserationemq; conuersa est, quasi maximè uiuendi cupida. Tandem cùm auri & argenti cæterarumq; re-

rum

rum rationes Cæsari dedisset, Seleuco quędam ex procuratoribus ostendente quædam ab ipsa fuisse subtracta, prosiluit Cleopatra, & crine procuratoris apprehenso, faciem eius frequenti ictu percußit. Cæsare autem ridente, & eam inhibente, At nónne pergraue est, inquit, Cæsar, si tu quidem non indignum putasti huc accedere, & me in hoc tempore alloqui, serui autem mei me accusant, si quid muliebrium ornamentorum reseruaui, non mihi quidem miseræ, sed ut Octauię & Liuiæ munuscula dem, quò te per illas habeam placatiorem! His uerbis Cæsar uehementer lætatus est, ratus illam ad uitam respicere, & consilium mortis omnino abiecisse: responsoq; reginæ dato, se & hæc illi concedere, & cæteris omnibus longè melius quàm speret fruituram esse, discessit, decepisse quidem illam putans, ipse uerò longè ab ea deceptus. Erat inter Cæsaris amicos Cornelius Dolabella clarißimus adolescens, & à Cleopatræ studio non abhorrens, hic reginæ postulanti clàm renunciauit, Cæsarem quidem per Syriam abiturum, ipsam autẽ cum filijs per mare missurum, tertia ut ipse opinabatur die. Illa cum hæc audisset, à Cæsare petijt ut sibi Antonio parentare liceret: quod cùm impetrasset, ad sepulchrum uenit cum familiaribus fœminis, & ibi in terrã procũbens, ô amice, inquit, Antoni, sepelij te nuper liberis ma-

nibus

nibus, libo autem nunc captiua facta, & custodita ne planctu aut lamentatione afficiam hoc seruum corpus, ad triumphum de te agendum reseruatum. Alia ne expectes libamina, aut honores, nam hi tibi à Cleopatra ultimi sunt. Nos enim uiuentes nulla unquàm uis separauit, nunc uerò periculum est, ne mortui loca permutemus, & tu Romanus in Aegypto iaceas, ego Aegyptia in Italia. Verum si qua illic deorum uirtus aut potentia est, quandò nos hic à nostris proditi sumus, ne patiare me uiuam duci, néue teipsum in me triumphari, sed recipe me hic unà tecum in hoc tumulo. Nam ex infinitis malis, quibus misera premor, nullum ita magnum aut graue mihi est, ut hoc breue tempus sine te uixisse. Hæc cùm illa questa esset, coronato tumulo & diu amplexato, iussit sibi balneum parari, post lauacrum assurgens magnificè prandit. Hic quidam ab agro ueniens, cistam quandam attulit, qui custodibus percontantibus aperiens, & folia reprimens plenam ficuum ostendit: & cùm illi pulchritudinem fructuum admirarentur, obtulit eis ridens, rogauitq; accipere: illi uerò nihil suspicantes iusserunt intrò ferre. Post prandium assumptum, Cleopatra tabellas obsignatas ad Cæsarem dedit, & cæteris omnibus à se præter duas mulieres dimißis, ianuam clausit. Cæsar ut tabellas dissoluit, & preces ac ploratus legit

Cleopatræ questus apud sepulchrũ Antonij.

rogantis ut unà cum Antonio sepeliretur, subitò quid actum esset suspicatus est. Primò itaque ipse accurrere perrexit, postea melius esse uisum est ut aliquos mitteret qui properè inspicerent. Sed celeriter transacta res erat, cursu enim illuc tendentes inueniunt custodes ne suspicantes quidem aliquid: mox ualuis patefactis, cernunt Cleopatram mortuam aureo in lecto iacentem, regio more ornatam. Ex mulieribus uerò quæ aderant, Eras quidem ad pedes reginæ expirauerat, Charmium autem semianimis capiti reginæ diadema aptabat. Clamante autem quodam ex custodibus, an hæc pulchra sunt Charmium? pulcherrima, inquit, ac decentia tot regum prolem, nec quicquàm ulterius loquuta cecidit. Sunt qui ferunt aspidem in ficubus allatam, inter folia quæ suprà erant occultatam fuisse, data opera à Cleopatra, ut ipsam insciam inuaderet: inde cùm ficus acciperet conspicatam aspidem dixisse, Hic illud erat: & brachium aspidi nudatum porrexisse. Alij seruatam aspidem ferunt in uase quodam inclusam, & per fistulam auream à Cleopatra prouocatam atque irritatam brachium momordisse. Sunt item qui aliter opinentur, cæterùm ueritatem nullus nouit, nam & uenenum ipsam habuisse compertum est in laminula quadam concaua, quam sub crine occultabat: sed tamen

Cleopatræ mors.

men neque corpus deformatum, nec aliud ullum apparuit ueneni signum, nec aspis etiam ab ullo conspecta est, sed tractus duntaxat quidam in littore qua domus ad mare spectabat uisi, & brachium Cleopatræ aiunt duas notas habuisse leuiter impressas & humidas, quibus Cæsar uidetur fidem dedisse. Nam in triumpho Cleopatræ imaginem tulit cum aspide mordicus affixa. Hæc quidem ita dicuntur gesta. Cæsar autem quanquam morte illius offensus erat, admiratus tamen mulieris generositatem, magnificè ac regiè unà cum Antonio sepeliri iussit. Mulieres etiam quæ cum illa mortuæ erant, honore funeris potitæ sunt. Mortua est Cleopatra ætatis suæ anno trigesimonono, regnauit annos uigintiduos, cum Antonio amplius quatuordecim uixit. Antonium alij annos quinquagintasex, alij duntaxat tres supra quinquaginta ferunt uixisse. Antonij quidem statuæ omnes iussu Cæsaris deiectæ. Cleopatræ autem statuæ suo loco relictæ, Archiuo quodam Cleopatræ amico mille talentis à Cæsare redimente ut stare sinerentur, nec idem quod Antonij statuæ paterentur.

Antonij filij septē & eorum successio & soboles.

Ex liberis autem Antonij septem, quos ille ex tribus uxoribus susceperat, Atyllus qui erat maximus natu à Cæsare (ut diximus) necatus est: ceteri autem omnes apud Octauiam

educati,

educati; quæ Cleopatram quidem Antonij & cleopatræ filiam Iubæ humanißimo & pulcherrimo regi uxorem dedit. Antonium autẽ ex Fuluia genitum, ita magnum apud Cæsarem fecit, ut post Agrippam & Liuiæ filios, primas partes obtineret. Ex Marcello autem cùm duas filias, & Marcellum haberet, hunc quidem generum simul & filiũ sibi fecit Augustus, alteram uerò filiarum Agrippæ tradidit. Mortuo deinde Marcello filio, cùm Cæsar non facilè cerneret quem sibi ex amicis generum eligeret, suasit Octauia ut Agrippam caperet: quod cùm Cæsari placeret, cũ Agrippa egit ut filiam repudiaret, & Cæsari gener fieret: quo facto illam ab Agrippa separatam Antonio coniunxit. Ex duabus autem Antonij & Octauiæ filiabus, alteram Domitius Aenobarbus, alteram pudicitia & forma præclaram Drusus Liuiæ filius Cæsaris priuignus duxit uxorem. Ex hac nati fuerunt Germanicus & Claudius, quorum Claudius postea imperauit. Ex Germanici autem filijs Caius quidem cùm superbè imperaret, trucidatus est unà cum filio & coniuge. Agrippina uerò filium habens ex Domitio Aenobarbo, nupsit Claudio, & simul filium in adoptionem dedit: qui postea Claudius Nero appellatus. Hic temporibus nostris imperans matrem necauit, nec multum abfuit quin flagitijs & a-

mentia

mentia Romanorum subuerteret imperium, quartus ab Antonio per gradus successor.

DEMETRII ET ANTONII COMPARATIO.



Gitur cùm magna fuerit fortunæ utriusque commutatio, potentiam primum & amplitudinem consideremus. Ac illi quidem paterna & à maioribus parata gloria fuit. Si quidem Antigonus inter Alexandri successores plurimum pollebat, & nondum adulto Demetrio Asiã iam peragrarat domueratq;: Antonius uerò, gratioso quidem per cætera, sed imbelli & præclarum nihil designante genitus patre, Cæsaris, cui nulla necessitate coniunctus erat, fastigiũ consequi fuit ausus, atque in illius laudes uelut hæres relictus sese insinuauit, tantũq; ualuit, præsidijs, quæ ex sese tum habebat solis adiutus, ut diuiso in duas partes uniuerso Romano imperio, alteram ipse, atque eam clarissimam teneret, tum absens uicarijs & præfectis Parthos uinceret, & gentes ad Caucasum barbaras usque ad Caspium mare reprimeret. Porrò amplitudinem uiri huius ea, propter quæ malè audiuit, uel maximè testantur. Demetriũ enim in Antipatri, potentioris scilicet, amicitiam pater præter ætatem cooptauit: Antonio uerò Cleopatræ nuptiæ dedecori fuerunt, fœ

minæ potentia quidem & amplitudine, uno Arsace excepto, temporis sui reges omnes excellentis. Sed Antonius eò magnitudinis euexerat sese, ut alijs etiam dignus maioribus quā uellet rebus uideretur. Iam consilium studiumq; quo usi in acquirendo imperio sunt, in Demetrio quidem reprehendi non potest, regere præesseq; ijs mortalibus conantis, qui regi & gubernari consueuissent. Antonij uerò malum & tyrannicum est, dum in seruitutem redigere populum Romanum uult, uixdum Cæsaris monarchia liberatum. Quod igitur præcipuum & clarißimum factorum eius est, illud contra Cassium Brutumq; gestum bellum, aduersus patriæ tamen ciuiumq; libertatem tollendam pertinebat. Demetrius uerò priusquam ad fortunam ampliorem peruenisset, Græciæ liberandæ, & præsidijs eijciendis operam nauauit, non quemadmodum Antonius de oppreßis patriæ assertoribus sibi gratulando. Vna igitur liberalitas & magnificentia est, quæ laudari in Antonio poßit: in qua tamen Demetrius tantum illum præcellit, ut plus in hostes contulerit beneficiorum, quàm Antonius in amicos. Quāquam enim quòd Brutum sepeliri condiq; iussit, laudem merebatur: ille tamen hostibus omnib. qui oppetijssent iusta persoluit, captiuos Ptolemæo restituit, opibus & muneribus insuper adiunctis. Erat improbitas in utroque

dextra quædam, tum ad uoluptates & delicias proclinitas: uerum nunquàm Demetrius tamē gerendæ rei occasionem propter id genus uoluptatum neglexit, sed ocij abundantia in istam animi relaxationem peruenit, Lamiamq; planè tanquàm fabulosam illam ludens & somnians, sese oblectabat, Bellicis autem in rebus nil minus eius hasta quàm hederam ferebat, nec unguentum galea redolebat, nec splendidus ipse, floridúsue ex gynæcijs ad prælia progrediebatur, sed sopitis thyasis, & bacchicis relictis, prophani (quemadmodum Euripides inquit) Martis minister erat, nec quicquàm tum per ignauiam peccabat: Antonium uerò prorsus, quemadmodum Omphalen depictam Herculi clauam eripere, & leonis pelle exuere uidemus, Cleopatra exarmans inflectensq;, præclaras sæpenumero res & expeditiones è manibus euellens, persuasit ut littore Canobico & Taphosyrio apud se piscaretur, luderetq;, deniq; quemadmodum Paris medio prælio subtrahens sese in illius sinum confugeret. Quanquàm Paris superatus in thalamum confugit, Antonius uerò Cleopatram persequendo fugiebat, ac uictoriam prodebat. Ad hæc, Demetrius rem non uetitam, sed Philippo, sed Alexandro & regibus Macedonum usurpatam, uxores plures, quemadmodum Lysimachus & Ptolemæus, duxit, ac honorificè quidem ductas

tracta

tractauit: Antonius autem primum quidem duas eodem tempore adiunxit, quod antea Romanus nemo fuerat ausus: mox ciuem & legitimam coniugem in non legitimæ gratiam repudiatam reiecit: unde connubium suum, illi quidem nihil, huic plurimum incommodi dedit. Iam impietas Antonij gestis nulla per impudentiam tanta inest, quanta Demetrij. Exigi canes, & prohiberi uniuersa arce, quemadmodum historici scribunt, consueuere, quòd palàm id animal paßim commisceatur: hic uerò in ipso uirginum cœtu scortis congrediebatur, & ciuium plurimas constuprabat: & quod insociabile cum istis uoluptatibus malum crudelitatis putes, hoc in Demetrij delicijs est, dum patitur, imò uerò dum cogit miserabiliter optimum & continentißimum ciuium Atheniensium, quia contumeliam uitare studebat, mori. Atque ut in summa dicam, seipsum Antonius, alios Demetrius per incontinentiam iniuria affecit. In maiores natu & parentes suos rectè se Demetrius gessit: Antonius uerò auunculum in exitium Ciceronis morti dedit, rem per se sceleratam & crudelem, & quæ uix ueniam mereatur, si salutem auunculi Ciceronis morte redemisset. Ceterum quòd fide & fœderibus labefactatis hic

quidem Artabazum prehendens, ille Alexādrum necans, deliquerunt, causam in Antonio manifestam habet, destitutus enim in Medis & proditus ab Artabazo fuit: Demetriū uerò multi putāt falsis causis, ob ea quæ perpetrarat confictis, eum qui passus iniuriam fuerat, accusasse, non repulisse illatam. Rursum egregiè gestarum ab se rerū autor Demetrius ipsius est, Antonius contrà per alios cùm procul abesset, speciosissimas maximasq; uictorias cōparauit. Excidit autem sua uterq; culpa imperio, quanquàm diuerso modo: ille quidem destitutus, secesserunt enim ab eo Macedones: hic uerò destituens, dum qui pro se periclitabantur deserit: ut in illo quidem reprehendendum sit, qui militum animos ab se abalienarit, in hoc quòd propensam in se fidem & beneuolentiam militū prodiderit. Obitus neutrius laudari potest, reprehendendus tamen Demetrij magis est, quòd in hostium manus uenire passus sit, inclususq; lucrificari triennium sustinuit, uino uentriq; bestiarum instar mancipatus. Antonius uerò miserè quidē & lamentabiliter, inglorieq;, sed tamen ut ne in hostis potestatem corpus ueniret, subduxit sese.

Arto

Artoxerxes.

LAPO FLORENTINO

Interprete.



RTOXERXES *ille primus Xerxe patre natus ex Persarum regibus, tum facilitate humanitateq́;, tum maximè animi magnitudine præstitit: & Longimanus, quòd dexteram manum sinistra longiorem haberet, cognominatus est. Secundo uerò, de quo hoc tempore scripturi sumus, Mnemoni, id est memori, cognomentum fuit. Hic ex sorore illius superioris genitus est. Dario enim ac Parysatidi filij quatuor fuerunt, maior natu Artoxerxes, proximus ætate Cyrus, ijs iuniores Ostanes, & Oxathres. Cyrum igitur à cyro prisco nomen traxisse ferunt. illum autem à sole ita nuncupatum esse. Cyrus enim Persica lingua sol dicitur. Artoxerxi Arsicæ ab initio nomen fuit, etsi Dinon tradit Oarsem illum appellatum esse. Sed minimè credendum uidetur Ctesiam, quamuis uarijs fabularum cõmentis à ratione & ueritate maximè abhorrentibus libros suos referserit, regis nomen ignorasse apud quem uixisset diutius, quemq́; item*

matremq; eius & coniugem ac liberos piè sanctèq; obseruasset. Cyrus ergo ingenio acer cùm esset & uehemens, statim à puero spe ac animo ad regnum spectare cœpit. Alter in omnibus uitæ partibus lenior ac facilior, & cupiditatibus remißior natura est habitus. Is iussu parentum mulierem eximia sanè forma, ac singulari pudicitia cepit uxorem: inuitis autem illis prohibentibusq; retinuit, & apud se perpetuo in honore habuit. Nam cùm interfecto à rege illius fratre, ipsa quoque ad exitium quæreretur, Arsicas supplicem se matri obijciens, atque eam multo luctu lachrymisq; obtestans, uix ut incolumis seruaretur, & ne cum ea cogeretur diuortium facere, obtinuit. Etenim mater Cyrum maiori charitate amplexa erat, magisq; eum in regnum patri succedere cupiebat. His de causis cùm rex morbo teneretur, ab ea reuocatus ab oris maritimis in Persidem se recepit, spe erectus, se opibus matris & autoritate adiutum, regnum habiturum. Nitebatur enim Parysatis haud sanè probabili ratione, ea qua olim Xerxes priscus Demaratho autore est usus, Arsicam se priuato, Cyrum regnanti Dario peperisse. Non tamen id suadendo perficere potuit: nam qui ætate anteibat Artoxerxes nominatus, rex constitutus est, Cyrus Lydiæ præfectus maritimas regiones imperator obtinuit. Nec ita multò post Da-

rij mor

rij mortem rex Pasagardas profectus est, ut à Persarum sacerdotibus regio more sacris initia retur. Est bellicæ deæ sacellum, quam coniectura quis Mineruam fuisse auguretur. Eò ingressum regem qui mysterijs paratur, oportet propriam uestem deponere, & quam Cyrus priscus induit antequàm regno potitus esset, assumere: caricis præterea uesci, & terminthum pro bellarijs degustare, poculumq́; oxygalactis ebibere. Iis peractis si qua fiunt, haud cæteris compertum est. Quæ quidem cùm Artoxerxi agenda instarent, accessit Tissaphernes, & unum ex sacerdotibus eò secum adduxit, qui ab ineunte ætate Cyro ad percipiendam patriæ disciplinam præfuerat, magicamq́; illum docuerat, & cùm is spe regni potiundi decidisset, Artoxerxe prælato, uisus est ante alios Persas eam rem iniquo animo ferre. Ob eam opinionem cùm Cyrum detulisset, uehementer eius orationi fides est addita. Cuius delationis machinatio talis fuit, Cyrum in templo insidias locaturum, regemq́; ut primum uestem posuisset, impetu facto oppressurum. Hac confirmata calumnia, tradunt quidam illum comprehensum esse, in carceremq́; coniectum. Nonnulli templum Cyrum irrupisse perhibent, latitantemq́; à sacerdote deprehensum, & Artoxerxi in potestatē traditū, eumq́; cùm iam morte suppliciū

Mos antiquus Persarum.

 daturus

daturus esset, amplexum matrem ac flentem precibus & obsecrationibus de illius salute tandem à rege impetrauisse, & ad mare rursus diuertisse. Qui eiusmodi initia ægrè ferens, non salutis & liberationis suæ memor, sed comprehensionem & carcerem refricans, iraq; ex cupiditate incensus, ad regnum occupandum acrius intendit animum. Sed sunt quidam qui dicant, Cyrum deficientibus sibi in quotidianas cœnas sumptibus, à rege defecisse. Sed hæc opinio plurimum à ueritate aberrare uidetur: etenim si cætera defuissent, mater suis opibus & copijs abundè illi ad sumptus suppeditandos ualuisset. Eius autem diuitijs testimonio est exercitus, qui sibi multis in locis per amicos & hospites alebatur, ut Xenophon tradit. Non enim cunctas copias unum in locum coëgerat, cùm eiusmodi apparatum clàm rege esse uellet, quoad belli inferendi occasio data esset. Sic alibi alios habuit, quibus conducendi exercitus negocium dederat. Regi autem instans mater, omnes suspiciones adimebat, & à Cyro ipso plenæ blanditiarum & assentationum frequenter afferebantur literæ, quibus tum poscebat aliquid ab eo, tum prouocatus Tissaphernem accusabat. Iam enim certamen inter illos & contentio exorta erat. Fuit præterea regi natura insita morositas quædam ac segnities,

quæ lenitas animi multis & clementia uidebatur, quippe qui, ut apparet, gentilis sui Artoxerxis mansuetudinem & facilitatem uehementer ab initio adamasset. Faciles ad eum omnibus patebant aditus. In conferendis pro dignitate honoribus, & gratificandi ratione propensior. In uindicandis criminibus eius animaduersio omnis à contumelia aberat. In conferendis autem beneficijs, & in promerenda gratia, debentibus magis & astrictis, quàm benemerentibus lætabatur. In muneribus capiendis uerò humanum atq; alacrem se præstabat. Nullum enim adeò paruum ad illum afferebatur munus, quin id prompto animo iucundeq; acciperet. Cui cùm mâlum punicum insigni magnitudine dono à paupere esset datum, Per solem, inquit, hic uir ciuitatem ex parua magnam, si eius fidei credatur, quàm celeriter reddere posset. In itinere alijs alia ad eum munera afferentibus, homo rusticus cùm pro tempore nihil nactus esset quod regi elargiri posset, percurrissetq; ad flumen, & haustam ex eo aquam manibus illi obtulisset, lætatus Artoxerxes, phiala aurea & mille Daricis hominem donauit. Euclidi Laconi cùm is multa licenter in eum contumelioséq; loqueretur, per tribunum militum respondit, Licere sibi quæ uellet in regem dicere, sibi uerò dicere ac facere. In uena-

Daricus numus Persicus, Darij imagine insignitus.

tione quoq; cùm Teribazus Persicam uestem scissam ei ostendisset, ab eoq; quid fieri oporteret rogatus, respondisset, aliam illi induendam uestem, & illam sibi esse tradendam, concessit statim quod flagitarat, Dono, inquiens, do tibi atque largior hanc uestem, uerùm uti prohibeo. Quo neglecto Teribazus (erat enim homo minimè malus, sed natura leuis, & in consilijs rapidus) uestem ipsam induit, muliebribus etiam ex auro donis à rege sibi traditis se ornauit. Idq; cùm uniuersi intuentes ægrè ferrent (nam haud decebat) tum rex & cachinnari incœpit, & ad eum conuersus, Tibi, inquit, ut mulieri aurum, & ut insano regium amictum gestandi potestatem licentiamq; permittimus. Cùm non liceret cuiquam præterquàm matri & coniugi, illi supra regem, huic infra, regiæ mensæ accumbere, Artoxerxes fratres etiam Ostanem & Oxathrem natu iuniores ad eandem mensam uocauit, & unà secum epulari uoluit. Maximè autem ex omnibus gratissimum Persis spectaculum præbuit Statiræ coniugis currus, quo nudo, nullis inuolucris, nullis ornamentis regijs ferebatur, priuatisq; mulieribus sui & salutandi & adeundi copiã faciebat, ex quo regina ipsa à multitudine summo studio colebatur. At inquieti, & turbulenti homines, qui nouis imperijs studebant, ad Cyrum, quòd illum acri

ingenio

ingenio uirum apprimeq; bellicosum, ad haec amicorum unum omnium maximè studiosum esse acceperant, communi consensu rerum summam deferebant, rati tantam imperij molem elati animi regem exposcere, & qui honoris cupiditate & gloria tangeretur. His igitur fretus cyrus, non minus quàm his quibus imperabat, ad bellum incubuit. Lacedæmonios quoq; per literas cohortatus est, ut uiros sibi subsidio mitterent: quibus si pedites uenissent, equos: si equites, currus. si agros haberent, uillas: si uillas, urbes se daturum suscepit: mercedem uerò commilitonibus non numero, sed mensura persolutum iri. His se alijsq; pluribus magnificè efferens addebat, grauius se cor quàm fratrem gerere, philosophariq; magis, ac peritius magicam exercere: uini autem plus bibere, ac melius ferre. At illum in uenationibus ob ignauiam ac mollitiem animi nec in equo, dubijs autem in rebus neque in solio quidem posse consistere. Lacedæmonij uerò ad Clearchum scytalam miserunt, omnia quæ ad bellũ usui forent cyro subministrari iubentes. Permagnis ergo barbaricis copijs, & conductis ex Græcia militibus haud multò paucioribus tredecim millibus instructis, narijs rationibus militiæ consilium dißimulare conatus, aduersus regem ascendere parabat: quod tamen haud diutius regem latêre potuit. Nam

Tissap

Tissaphernes ad illum adiens, rem omnē belliq; apparatū indicat, & tumultus permagnus regiam omnē compleuit. Cuius belli culpæ pars maxima in Parysatidem cōferebatur, eiusq; amici omnes atq; intimi in suspicionem & calumniam uocabatur. Maximè uerò Parysatidi infensa erat Statira, iniquo animo bellum ferens, ac uociferans, Vbi nunc fides ô socrus? ubi preces obsecrationesq; humiles, quibus cū Cyrum regnum insidijs appetentem recepisses, nos in bellum ac periculū cōiecisti? Ex eo tempore Parysatis Statiræ odio uehementer incensa, cùm ad simultates atq; inimicitias persequendas acerba immaniq; natura foret, illam insidijs tollendam interficiendamq; curauit. Quoniam uerò Dinon ipso bello factas esse insidias scribit, Ctesias uerò post bellum, quem neque ignorasse tempus uerisimile est, ut qui ipsis interfuit rebus, nec ulla suspicio est cur ultrò transferre tempus uoluerit negocij, quod sic scribit ut erat gestum, quod alioqui solet, iræ & affectui in oratione sæpe indulgens, eum quidem quem ille dedit locum res habet. Appropinquanti autem Cyro, sermones rumoresq; perlati sunt, statuisse regem nec statim manus conserere, nec prælio dimicare, sed in Persis expectare quoad eò undique exercitus cogeretur. Etenim fossam in latitudinem † pedum quinquaginta, totidem in altitudinem,

ὀργυιῶν δέκα.

dinem, ad quadraginta stadia per regionem in longitudinem duxit. Quam tamē cùm perrupisset Cyrus, atq; intrò copias adduxisset, Babyloniam, quæ haud longè ab eo loco distaret, neglexit, nec transitu illum ullo conatu prohibuit: sed Teribazus primus omnium cùm dixisset, haud fuga contendendum, nec Media Babyloniaq; cedendum, sed ad Susas in Persíde occurrendum esse, cùm numero copiarū multiplici hostes excederēt, innumeros autem satrapas ac prætores haberent, consilio & peritia rei militaris Cyro superiores ac manu promptiores, prælij statim fortunā tentare aggressus est, ac primum noningentorum millium exercitu rebus omnibus instructo atque ornato e uestigio se ostentans, hostes audacia despectuq; hostium inermis atque incertis ordinibus incedentes, in tantum terrorem ac turbationem coniecit, ut uix magno cum clamore & tumultu se colligendi atque in ordinem constituendi spacium daretur. Deinde silentio & effuse agmen producens, clamores immodicos petulantesq; insultus & confusionem plurimam in tanta multitudine expectātibus Græcis, specie agminis & instructus admirationi fuit. Ex falcatis enim robustißimos quosque deligens, in fronte legionis suæ è regione Græcis statuit, ut acies hostium priusquam ad manus uentum esset perrumperent. Eam pugnam

Exercitus Artoxerxis aduersus Cyrū.

cùm

cùm multi scriptores memoriæ mandarint, & Xenophon ante oculos penè collocarit, rebusq; ipsis non ut gestis, sed quasi gerantur, lectorem affectum animo atque unà periclitantem retineat, haud prudentis esset post eum uirum his de rebus rursus adscribendum accedere, præter ea quæ ab illo prætermissa ac digna memoria uideantur. Nuncupatur autem locus Cunax, in quo instructæ acies signis collatis dimicarunt, qui quingenta stadia à Babylonia distat. Cyrum autem admonente Clearcho, ut se post Macedones contineret, nec in periculum pugnæ immitteret, respondisse ferunt, Quid ais Clearche? iubésne regnum appetentē regno me indignum ostendere? Cúmque imprudenter Cyrus & temerè in medias acies perrupisset, nec periculum præcaueret, nec saluti suæ prospiceret, non tamen Clearchi minus delictum nec sapientius consilium fuit, qui Græcos contra regem constituere noluerit, sed ne circumueniretur ab hostibus, dextrum cornu ad flumen produxerit. Qui enim omissis cæteris omni ratione securitatem sequeretur, & in eo potissimum laboraret ne quid incommodi acciperet, satius fuit domi se continere. Qui autem à mari ascendens decem stadiorum millia processisset, nec id ulla necessitate coactus, sed hoc consilio ut Cyrum in regiam sedem collocaret, sic deinde loci atque ordinis

ordinis rationem habuerit, non quò ipse regem cuius stipendia mereretur seruaret, sed quò tutò & expeditè pugnaret, is mihi instantis periculi metu de summa rerum consilia abiecisse, & militarem disciplinam prodidisse uidetur. Fuisse enim nullum ex omni exercitu regis Graecorum impetum excepturum, pulsis autem loco ac relictis illis fugiente aut interfecto rege Cyrum incolumem regno potiturum, ipsius pugnae euentus declarat. Idcirco Clearchi magis ignauia quàm Cyri audacia accusanda est, quae regnum unà & Cyrum perdiderit. Si enim rex ipse contemplatus foret, qua in parte constitutis Graecis minimum sibi ab hostibus noceretur, aliam nullam quàm quae à se atque à suis plurimum distaret, inuenisset, à qua nec ipse uictus superatusq; sentiret, & Cyrus antè interemptus sit quàm de Clearchi uictoria nuncium accepisset. Atqui Cyrus haud inscitia neq; imprudentia offendit, sed quid sibi usus esset, praeuidit, Clearchumq; medium agminis tenere iussit: at is cùm dixisset bene gerendae rei se curam suscepturum euerti omnia. Nam Graeci ex sententia sua & uoluntate barbaros fuderunt, & fugientes manum spacium insequuti sunt. Sed Cyrus cùm generosum equum, sed effrenem atque immitem, Pasacem nuncupatum, ut Ctesias tradit, calcaribus incitasset, Ca-

dustorũ dux Artagerses & ipse uectus equo ei obuiam uenit, clamitans, O iniquissime omnium mortalium atque insanissime, qui pulcherrimo & sanctissimo inter Persas Cyri nomini hanc tantam notam atque ignominiam inuris, ut optimam uiam ingressus Græcorum copias ad Persarum bona & fortunas diripiendas cõcris adducere, in spem adductus te fratrẽ ac dominũ tuũ occisurum esse, cui decies decem seruorum millia sunt, qui te rebus omnibus præstent. Sed statim periculum facies, antè enim hoc loco caput tibi auferetur, quàm regis faciem aspicere possis. Hæc cùm dixisset, iaculum in eum immisit: sed lorica restitit, atque ictum sustinuit ne ad corpus uulnus descenderet. Cyrus tamen magnitudine ictus contremuit. Dum Artagerses equum conuerteret, Cyrus telum intorquens haud frustratus est ictu, sed collum sub casside mucrone transfixit. Artagersem igitur Cyri manu concidisse omnes penè consentiunt. De Cyri autem morte, quoniam Xenophon, ut qui non affuisset, eam breuiter nimis atque exiliter explicat, nihil fortasse impedit quæ à Dinone & Ctesia scripta sunt oratione percurrere. Tradit igitur Dinon, interfecto Artagerse, Cyrum in eos qui circunstabant regem impetu facto, eius equum uulnerasse, atque illum humi deuolutum esse. Ad quem accurrens

Terib

Teribazus, apprehendensq; quàm celerrimè in alium equum imposuit, ô rex, inquiens, huius diei memineris, non enim est eiusmodi, ut memoria tibi excidere debeat. Hic rursus Cyrus perrumpens equo Artagersem deiecit. Hunc tertium Cyri insultum rex iniquo animo ferens, ad eos qui aderant inclamat, satius sibi esse non uiuere. Tum incitato calcaribus equo Cyrum adoritur, qui inter uolantia hostium tela incautè ac temerè ferebatur, in eumq; ipse unà & eius stipatores tela coniiciunt. Concidit autem Cyrus, ut quidam ferunt transfixus à rege, ut plurimi sentire uidentur, ab homine qui ex Caria aderat, cuiq; rex præmium rei bene gestæ hunc honorem tradiderat, ut in prælijs semper aureum gallum in lancea præfixũ ante aciem ferret. Etenim Cares, ipsos Persas ob conos quibus galeas ornatas habent, gallos nuncupant. Quæ uerò à Ctesia de Cyri morte mandata sunt literis, ut pluribus circuncisis atque amputatis paucis exponam, huiusmodi sunt. Cyrus cùm interempto Artagerse in regem ipsum impetum fecisset, rexq; contrà in eum, silentio se inuicem infensis animis petiuere. Sed interuenit Ariæus Cyri amicus, præoccupatóque tempore, in regem telum coniecit, sed ictu frustratus est. At rex contorta in Cyrum lancea illum non attigit, Tissaphernem uerò uirum summo loco na-

tum cyroq; fidissimum, percussit atque exanimauit. Tum cyrus iaculum adijciens per thoracem, ad duorum digitorum altitudinem in pectus regis defixit: quo uulnere ex equo deuoluto rege, comites eius ac stipatores magno cum tumultu ac trepidatione se in fugam dedere. Ille agrè se humo attollens cum paucis, in quibus fuit Ctesias, proximum quendam tumulum occupauit, & in eo consedit. Cyrum uerò aduentantibus iam tenebris, ferox equus à suis longius inter hostes prouexit, cùm ab illis ignoraretur, ac requireretur à suis, quippe qui elatus uictoria plenusq; animi atque spiritus per medium hostium agmen equum incitabat calcaribus asperè ac uehementer obuios uerbis increpitans, cedite ignaui atque absistite, Idem cùm sæpius Persica uoce proclamasset, alij quidem concesserunt regem adorantes. Fortè cyri capite lapsa tiara est: hîc Persicus adolescens nomine Mithridates uiribus fretus à latere incurrens, eius tempus secundum oculum iaculo transfixit, nesciens quem uulnerasset: cumq; magna uis sanguinis manaret è uulnere, languente iam uisu unà cum uiribus decidit. Equus errabundus se fuga proripuit. Equestrem uerò pileum cruore madentem cyri, percussoris minister comperit. cyrum languentem è uulnere ac iã propè expirantẽ, eunuchi

quidam qui casu aderant, in alium equum reponere, atque ex hoste seruare conati sunt. Sed cùm imbecillior foret quàm ut equo incidere posset, annexi manibus ægro ac titubante corpore agebant. Cùm potitum se uictoria opinaretur, ac fugientiū uoces audiret, Cyrum regem implorantium, ac sibi parci obsecrantium, interim caunij quidam abiecti homines, & uictus difficultate uilissimorum ministeriorum gratia regis exercitum sequuti, Cyri militibus fortè permisti erant. Qui ubi uix rubra sagula conspicati sunt, quòd regiæ partis omnes albo uterentur, agnouerunt statim hostes esse. Ex illis igitur unus ausus est imprudens à tergo Cyrum sauciare, quo ictu perfracta poplitis uena concidens ille, inter cadendum confossum uulnere tempus in lapide quodam offendit, ac moritur. Ctesiæ igitur oratio ac sententia talis est, qua hominem uix occîdens ueluti obtuso gladio interemit. Cùm iam expirasset Cyrus, Artasyras † regius oculus eò fortè equo profectus, ut flentes eunuchos aspexit, fidißimum eorum rogauit, quem assidens ô Parisca defles? Et ille, nónne tu extinctum Cyrum intueris? Admiratus igitur Artasyras, eunuchū iußit bono animo esse, cadauerq; asseruare, ipse ad Artoxerxē profectus rebus suis diffidentem & uulnere sitiq; confectum, lætus nunciat se mortuum Cyrum

Cyri interitus.

† ὁ βασιλέως ὀφθαλμός.

xX 2 uidi

uidisse. Ille uerò statim audito nuncio primus omnium iter arripuit, ac Artasyræ ut se ad locum produceret, imperauit. Sed cùm metus ac rumor uehemens eò perlatus foret, Græcos hostem fusum persequi, uictoresq; omnia obtinere, uisum est eò complures exploratum mittere. Ita triginta lampades præferentes eò missi sunt. Ipsi ob sitim iam deficienti & ad moriendum uicino, Satibarzanes eunuchus circuncurrens potum quærebat: non enim locus aquam habebat, & à castris longius aberant. Tandem in unum ex Caunijs illis inopibus incidit, in utre sordido inquinatam aquam ac putridam ad octo cotylas ferentem: hunc utrem ille acceptum ad regem detulit, eiq; tradidit. Quem cùm aquam totam ebibisset, nunquid is potus molestissimus ei fuisset percontatus est: Tum testatus est deos immortales, se nunquam uinum potasse iucundius, neque aquam, etiam quæ leuissima ac quampurissima esset, sibi suauiorem esse uisam: quare, inquit, ei homini à quo accepisset se nunquam debitas ac meritas gratias referre posse, sed deos precari ut eum diuitem ac beatum efficerent. Dum ea fiebant, triginta missi clari ac læti eò se receperunt, insperatam regi felicitatem ac uictoriam nunciantes. Ac iam multitudine ad eum undique confluentium & conspirantium, parumper animo confirmatus,

tus, multis circùm collucentibus facibus è tumulo descendit. Vt uerò ad cadauer constitit, & dextra corporis manus, & à ceruicibus caput abscissum est, caput ferri iussit, apprehendensq; manu comam, quæ permagna erat & densa, dubitantibus adhuc fugientibusq; ostendit: illi magna cum admiratione adorauerunt: sic ad eum breui septuaginta millia hominum coierunt, ac se rursus in castra receperunt. Egit autem in prælium (ut ctesias tradit) quater centena hominum millia. Dinon autem & Xenophon eos qui dimicarunt longè plures fuisse autores sunt: numerum uerò interfectorum hostium nouem millia capitum ad Artoxerxem esse relata, suorum autem uiginti milia in eo certamine desiderata esse. In his dubitatio permaxima ambiguitasq; uersatur: in eo autem apertum ctesiæ mendacium deprehenditur, quòd ait se ad Græcos unà cum Phayllo Zacynthio alijsque nonnullis oratorem esse missum. Xenophon enim ctesiam apud regem uersari sciebat, ipsius enim meminit, & hos libros in eius manus peruenisse satis constat. Nunquam enim qui legatus uenisset ac tantarum sermonum interpres fuisset, absque nomine incognitum dimisisset, Phayllum autem Zaynthium nominasset: mirificè uidelicet ctesias honoris cupidus, nec minus Laconicarum par-

tium clearchiq; studiosus, qui in ipsa historia scribenda quosdam semper locos sibiipsi proprios uendicat, quos ingressus, clearchi ac Lacedæmonis mentionem facit. Confecto iam prælio, Artagersis illius qui à cyro ictus conciderat, filium pulcherrimis maximisq; muneribus donauit. Ctesiam quoque ac reliquos honoribus amplissimis honestauit, cauniúmque qui utrem ei aquæ attulerat cùm inuenisset, ex obscuro atque inopi clarum, atque opulentum effecit. Fuit præterea cura in eo quædam in uindicandis sontibus: Arbacem enim quendam Medum hominem, qui in prælio ad Cyrum defecerat, ac rursus eo mortuo rebellarat, cùm eum ignauiæ, ac mollitiei, non proditionis, neque simultatis reum statuens condemnasset, iussit nudum scortum impositum ceruicibus diem totum in foro circunferre. Alterius uerò quòd ad defectionem duos quoque ex hostibus se aditurum pollicitus, in mendacio deprehensus esset; linguam tribus clauis configi iussit. Sed cùm cuperet hanc famam & sermonem apud omnes gentes & nationes uulgari, à se Cyrum interfectum esse, Mithridati qui primum Cyro uulnus inflixerat, munera misit: ferentibus etiam hæc nunciari ei iussit, Iis te rex muneribus afficit, quòd cùm equestrem Cyri pileum inuenisses, ad eum detuleris. Care uerò à quo

succisa

succisa poplitis uena Cyrus ceciderat, & ipso donum postulante, ad id negocium missis huiusmodi ad illum mandata dedit: Hæc tibi dono mittit rex, quòd primus post Artasyram ad eum de Cyri interitu nunciasses. Mithridates igitur indictum sibi silentium ægrè ferens, discessit. At miserum Carem similis quidam animi morbus ex insania & temeritate inuasit. Corruptus præsentibus ut uidetur bonis, & superbia quadam & contumacia in superiores se efferens, haud dignum ducere se munera sibi missa nuncij mercedem habere, sed excruciari animi atque indignè ferre: ad hæc uociferari, alterum neminem præter se Cyri necis autorem fuisse, & se iniustè ea gloria spoliari. His regi nunciatis, uehementer ira incensus, caput homini à ceruicibus abscindi iussit. His cùm interesset mater, Ne tu, inquit, rex ita hunc Carem capitalem hominem breui pœna neces, à me enim sibi eorum quæ dicere audet merces persoluenda est. Permittente autem rege matri supplicij sumendi potestatem, Parysatis à tortoribus suis hominem comprehendi iussit, decemq; dies in tortura haberi, tum oculos effodi, & in aures liquefactum æs infundi, sic omni supplicio excruciatum necari. Nec uerò Mithridates similem exitum effugere potuit, pauloq; pòst ob eandem stultitiam morte pœnas luit. Vocatus enim ad

Parysatis matris Artoxerxis crudelitas.

cœnam cùm regis ac matris eunuchi adessent, accessit ueste auroq; insignis, quibus donatus à rege fuerat: cumq; ad pocula prouectum conuiuium foret, ex Parysatidis eunuchis is qui autoritate opibusq; reliquos anteibat, ita ad Mithridatem loquutus est: Perpulchram quidem hanc tibi uestem rex dono dedit Mithridates, perpulchras armillas, perpulchros etiam torques, permagni quoq; precij gladium, perq; beatum ac circunspectum te ijs omnibus reddidit. Iam uerò incalescens uino plus æquo Mithridates, quorsum hæc, inquit, ô Sparamixa spectat oratio? Maioribus enim meipsum ac pulchrioribus eo die dignum exhibui. Et Sparamixas subridens, haud equidem Mithridates tibi, inquit, inuideo: rectè quidem se habet istud quod crebrò usurpatur à Græcis, Vinum ueritatem esse: sed amabò te quid præclarum aut magnum fuit pileum equo delapsum inuenire, & ad regem deferre? Hæc haud facinoris ignarus interrogabat: sed uolens id à præsentibus quoque cognosci, tentare eo pacto cœpit hominis leuitatem, quem loquacem atque immoderatum potus reddiderat. Haud diutius se continuit, At uos, inquiens, de pileo deq; eiusmodi nugis ut lubet confingite, ego uerò apertè profiteor, hac manu Cyrum concidisse. Non enim ut Artaxerxes, uanum, neque irritum telum adieci, sed ab oculo haud

lon

longius meum aberrauit ictus, & transfixo tempore hominem straui, eoq; uulnere tandem interijt. Hic alij inde usque prospicientes infelicem Mithridatis exitum & cladem, facies demiserunt. Sed qui eos conuiuio exceperat, agè, inquit, Mithridates ad præsens indulgeamus uino atque epulis, ac regis deum fortunamq; uenerantes, sermones huiusmodi maioribus de rebus quàm inter nos uersari conueniat, missos faciamus. Dimisso conuiuio, quæ dicta in conuiuio fuerant Parysatidi eunuchus detulit, at illa cum rege communicauit. Quod regis animum uehementer offendit, quippe qui se reprehensum refutatúmq; prospiceret, & quæ pars uictoriæ maximo sibi decori ac uoluptati fuerat, effluxisse. Etenim uolebat barbaros omnes ac Græcos sibi persuasum habere, in ipso insultu, quo cum fratre conseruit manus accepto illatoq; uulnere, interempto Cyro se saucium abijsse. Igitur Mithridatem scaphis necari iussit. Genus autem mortis ac supplicij huiusmodi est. Duabus exædificatis scaphis inter se congruentibus, in altera hominem qui ad supplicium datur resupinant, alteram desuper imponentes sic ambas coniungunt, ut caput, manus ac pedes foris excludantur, reliquum uerò corpus totum intus claudatur, Præbent homini cibum, stimulisq; oculos fodientes uesci uel inuitum co-

Schapharum supplicium quo homines afficiuntur apud barbaros crudelissimum.

x X 5 gunt:

gunt: uescenti autem pro potu lac melli admistum in os infundunt, faciemq; eodem conspergunt, sic eius oculos uersantes scapham semper aduerso soli opponunt, & muscarum insidentium multitudine ora quotidie obteguntur. Cumq; intus ea faciat, quæ edentes bibentesq; homines facere necessitas cogit, ex corruptione & putredine uarij pullulant uermes, quibus intra uestes penetrantibus corpus abroditur. Cùm enim perfuncto uita homine superior amouetur scapha, exesa caro aspicitur, & circa uiscera talium ferarum pascentium aliarumq; quotidie succrescentium multitudo apparet. Huiusmodi supplicijs Mithridates excruciatus, ad decimumseptimum usq; diem calamitosam uitam produxit, atque demum extinctus est. Reliquus Parysatidi erat quasi signum Mesabates regis eunuchus, qui Cyro caput ac manũ præciderat, ad quem opprimendum animum mentemq; intenderet. Qui cum ipse per se nullã præberet occasionem, huiusmodi illi insidias machinata est. Erat quidem cùm alijs in rebus acris ac uersuti ingenij mulier, tum alearum ludum percallebat, ob idq; ante bellũ sæpe alea ludere cum rege solita est: post bellum autem nihil de pristina cõsuetudine cum rege & affabilitate remisit, sed unà in conuiuijs, in ludis, iocisq; uersata est, seq; illi amorum partic

pem

pem atque administram exhibuit, ut eius animum penitus à Statira abduceret, nec ullum ferè uacuum illius congressui tempus relinqueret, quòd eam præcipuo quodam exardebat odio, ac ea sublata è medio, suo arbitrio ac nutu geri omnia cupiebat. Itaque nacta tempus idoneum, cùm rex à negocijs uacuus pararet se ad ludum, remißionemq; conferre, alea prouocauit, mille Daricis in ludum uictori expositis. Ludenti uictoriam negligendo permisit, aurumq; persoluit. Tum excruciari se animi, & concertandi cupidam simulans, rursus repetita alea eunuchum proponi iußit. Quod haud recusauit rex: sic inter se conueniunt, ut quinque utrique deductis fidißimis, ex reliquis uictor quem uellet eligeret atque acciperet. His conditionibus initis instituitur ludus: in quo cùm illa omnem suam curam industriamq; posuisset, cadentibus è sententia talis, potita uictoria Mesabatem accepit (non enim is inselectis à rege fuerat) atque priusquam rex in aliquam suspicionem incideret, tortoribus ad supplicium tradens, uiuum pelle enudari, ac tribus palis affixum corpus diuaricari iußit, & in alio palo seorsum pellem suspendi. His peractis, ferentẽ grauiter regem & in eam ira percitum, salibus etiam & cauillis cum risu prouocare aggressa est, & quàm suauis ac beatus, inquit,

haben

habendus es, quem fœdi senis & eunuchi mors tanto dolore mœstitiaq; afficiat: ego cùm mille Daricos perdidissem, eam iacturam silentio tuli. Rex igitur pœnitentia ductus eorum quæ dolis circumuentus dimiserat, destitit, nec ultra matris iniurias persecutus est.

At Statira apertè cum ea inimicitias gerebat, indignum esse statuens, quòd propter Cyrum interfectum homines eunuchi ac regi fidi adeò crudeliter ac nefariè necarentur. Postea uerò quàm Clearchum ac reliquos duces per fidem ac iusiurandum deceptos, Tissaphernes cōprehensos uinctosq; ad regem misit, tradit Ctesias Clearchum à se precibus orasse ne pateretur eum fame necari, sed utcūq; morituro necessaria sibi ad uictum mittenda curaret. Quo impetrato lætatum officio esse, annulumq; sibi amicitiæ signum dedisse ad suos propinquos necessariosq; futurum: fuisse autem incisas in annulo Caryatides saltantes. Missa quoque Clearcho cibaria, qui unà in uinculis asseruabantur, auferre solitos, & eorum parte exigua Clearcho tradita, reliqua ipsos consumere, Cui incōmodo à se esse prouisum, cùm egisset ut plura Clearcho cibaria mitterentur, atq; alia separatim militibus darentur. Eaq; omnia à se de Parysatidis mente ac sententia administrata esse. Cùm sæpius Colenus ad Clearchum intrò ferendi cibi gratia mitteretur, hortatum ab eo esse

esse atq; edoctum, ut paruum pugionem intra carnes abditum ad se intrò ferret, nec pateretur ut eius uitæ exitus foret, quem sibi regis crudelitas allatura erat, idq; illum metu deterritum facere recusasse: deinde regem postulanti matri atque obsecranti ut Clearcho ignosceret, concessisse, idq; iureiurando firmasse, ac rursus à Statira sententia dimotum, excepto Menone, omnes neci destinasse. Ex eo tempore Parysatim ad perniciem & cladem Statiræ spectare cœpisse, atque illi uenenum comparasse. Sed hæc parum probabiliter ab eo dici, nec ratione ulla idonea, uiti uidentur, tantum facinus, tam audax, tamq; periculosum ab illa esse susceptum, ut legitimam regis uxorem, lecti sociam, communium natorum & qui ad spem regni educarentur matrem, ob Clearchi necem ueneno opprimere conaretur, ac perficeret. Verùm haud obscurum est has ab eo tragœdias excitatas esse, ut Clearchi nomen immortalitati ac memoriæ commendaret. Etenim scribit peremptis ducibus cæteros canibus, auibusq; laniatos esse, Clearchi autem cadaueri uim uenti puluerem ferentem aggerem congessisse, atq; eius corpus obtexisse, ibiq; exortis quibusdam palmis, perbreui lucum in miram altitudinem excreuisse, locumq; opacasse, ex quo magnam pœnitentiam regem cepisse, quòd Clearchum uirum

dijs immortalibus amicum uita priuasset. Parysatis igitur ueteri Statiræ odio, ac nouis suspicionibus agitata, cùm uideret regem potentiam suam uerecundè obseruare, atque in honore habere, illius uerò amoris præsidio firmiorem ac sanctiorem apud eum fidem habere, insidijs illam delere constituit, maximis de rebus in periculum ueniens. Insidiarum huiusmodi apparatus fuit. Famulam habuit Gygen nomine, quæ apud eam plurimum ualebat: hanc administram ueneficij Parysati fuisse Dinon tradit, Ctesias tantummodo consciam extitisse. At qui uenenum dedit, hic quidem Belitaram, Dinon autem Melantam nuncupat. Itaque sedata parumper pristina suspicione ac dissensione, cùm in unum uenire atque cœnare cœperunt, non sine metu tamen ac custodia hisdem cibis atque in ijsdem utebantur. Nascitur in Persis quædam parua auis, cui uacuum nihil superat, sed tota intus sumine atque adipe plena. Vento atque rore nutriri quidam putant: nomē est ei Rhyntaces. Hanc Ctesias prodidit cultello altero latere ueneno illito Parysatim diuisisse, dimidiam partem ueneno infecisse, & quæ ueneno intacta atque incorrupta erat, ipsam in os coniectam exedisse, Statiræ autem uenenatam partem porrexisse. Sed Dinon ab hoc parumper dissentiens, ait non Parysatim, uerū Melan

tam

tam partitum cultello Statiræ infectam carnem apposuisse. Cùm moreretur magnis cum doloribus, mulier ipsa dolum agnouit, matremq; regi in suspicionem adduxit, quippe qui eius immanem importunamq; naturam perspectam haberet. Proinde de scelere perpetrato inuestigare diligentius cœpit, seruos omnes matris, ac mensæ ministros in quæstionibus habuit, Gygen uerò clausam domi apud se illa tenuit, nec regi exposcenti tradidit. Quæ tamen paulò pòst cùm rogasset se domum dimitti nocte, abrepta & capitis à rege damnata est. Venefici autem in Persis pœna huiusmodi legibus uindicantur: Ampla est petra, in qua capita eorum imposita, alia petra feriunt quoad faciem ac caput infregerint. Hoc igitur mortis genere Gyge interijt. In Parysatidem autem aliud nihil molitus est rex, sed ne uerbum quidem paulò grauius dixit, Babylonem uerò uolentem dimisit, addens quoad illi uita superesset, Babylonem se nunquàm esse uisurum. Quæ igitur ad rationẽ domesticam spectant, huiusmodi extiterũt. Quos autem Græcos qui Cyrum in Asiam sequuti erant, capere atque opprimere niteretur, haud minore studio quã quo in Cyro superando ac regno obtinendo usus fuerat, nihil effecit: nam amisso Cyro, ducibus suis orbati ex ipsis propẽmodum penetralibus regis incolumes euaserunt

Venefici qua pœna afficiũtur apud Persas.

ferunt, & ostenderunt declararuntq́; rem Persarum ac regis multo auro, delicijs mulieribusq́; consistere, reliqua nihil præter superbiam iactantiamq́; esse. Ex quo Græciæ uniuersæ animo audaciaq́; addita, barbari contemptui fuere, Lacedæmonij quoque perindignum duxerunt non Asiam incolentes Græcos è seruitute eripere, eorumq́; contumelias prosequi. Superioribus enim temporibus Timbrone, pòst Dercyllida duce bellum gesserunt. Nulla præclara re gesta, Agesilao id bellum administrandum mandarunt: ille in Asiam traiecto exercitu statim ad rẽ gerendam incubuit magnamq́; exinde gloriam adeptus est: Tissaphernem collata acie fudit, ciuitates ad defectionem coëgit. Tantis gestis rebus didicit Artoxerxes alia ratione bellum cum illis sibi esse gerendum. Quare Hermocratem Rhodium cum magna ui auri in Græciam misit, iussitq́; corruptis principibus ciuitatum, quiq́; in ijs plurimum pollebant opibus, græcum bellum in Lacedæmonem totũ cõuertere. Quæ ubi sic ab Hermocrate administrata sunt, cõspirãtibus maximis ciuitatibus magnisq́; in Peloponeso excitatis motibus, Spartam Agesilaum ex Asia magistratus reuocarunt. Quo tempore abeuntem ad amicos dixisse ferunt, triginta millibus sagittariorum se à rege ex Asia pelli. Persicus enim numus sagittarium

tarium incisum habet. Conone etiam Atheniensi ac Pharnabazo ducibus, mari Lacedæmonios expulit. Conon enim sub id tempus postquam in Capræ flumine nauali prælio decertatum est, in Cypro moram trahebat, haud securitate contentus, sed rerum mutationem ueluti in pelago fluctum opperiens. Perspiciens autem sua consilia potentia, regiam uerò potentiam prudente duce indigere, de his quæ excogitasset regem per epistolam certiorem effecit, mandauitq; ijs qui ferrent, per Zenonem Cretensem uel per Polycritum Mendæi filium, regi eam redderent (horum Zenon saltator, medicus Polycritus fuit) ac ni illi adessent, per Ctesiam medicum. Traditur Ctesiam accepta epistola ijs quæ à Conone scripta erant addidisse, ut Ctesiam ad se mitteret, cuius opera ad administrandas res maritimas uteretur. Ctesias ait regem ipsum sua sponte id sibi munus demandasse. Parta nauali prælio apud Enidum per Pharnabazum uictoria, qua maritimum Lacedæmonijs imperium abstulit, ad se Græciam uniuersam simul conuertit, Græcosq; ad famosam illam pacem compulit, quæ regnante Antalcida constituta est. Hic Spartiata Leonidæ filius fuit, qui studio regis autor fuit, ut Lacedæmonij omnibus Asiæ ciuitatibus, quæq; Asiæ adiun-

ctæ sunt insulis, regi cederent, easq; rex uectigales haberet, firmata cum Græcis pace, si Græciæ dedecus, contumelia ac proditio, pax nuncupanda est, qua nullum bellum miseriorem & ignominiosiorem exitum uictis attulit. Quapropter Artoxerxes cùm reliqui sibi Spartiatæ abominationi ac fastidio essent, ratus eos omnium impudentißimos esse (ut Dinon refert) Antalcidam in Persas profectum omni comitate ac benignitate complexus est, ac semel accepta una ex floreis coronis, & unguento preciosißimo perspersa, Antalcidæ eam in cœna misit. Ea munificentia omnibus admirationi fuit. Erat autem ut uidetur idoneus, qui in Persis per saltationem ac lasciuiam Leonidæ & Callicratidæ insultans, in delicijs uolutaretur, & eiusmodi coronam acciperet. Itaque Agesilaus, siue quis alter, dicente quodam, Væ tibi Græcia ubi iam Lacones nobis medizant: quinimò, inquit, Medi laconizant. Magnificentia tamen & splendore orationis, dedecus rei & ignominiam delere non potuit. Nam accepta in Leuctris calamitate, imperium Græciæ amiserunt, atque eo fœdere Spartæ gloria & maiestas omnis interijt. Quoad igitur Spartæ imperium stetit, hospitis atque amici loco illum habuit obseruauitq;: post Leuctricam uerò calamitatem, cùm imminuta autoritate

adreli

ad reliqua incommoda pecuniariæ etiam rei difficultas accesßisset, in Aegyptum Agesilaum miserunt. Antalcidas ad Artoxerxem profectus, hortatusq; est, ut Lacedæmonijs laborantibus subueniret. Ille ita hominem contempsit, despexit, ac contumeliosè reiecit, ut reuersus illusus ab hostibus ludibrioq; habitus, atque Ephoros metuens, se uita abdicaret. Ascendit etiam ad regem Ismenias Thebanus, & Pelopidas, quo duce parta in Leuctris uictoria fuerat. Hic nihil à dignitate sua alienum fecit: at Ismenias iussus regem adorare, annulum ante pedes humi deiecit, ita acclinans sustulit, adorantiq; speciem præbuit. Timagoræ autem Atheniensi, cùm ad eum paruulam epistolam per Beluridem arcanam misisset, lætatus decem ei daricorum millia elargitus est: bouino lacte in ualetudinem indigenti, octoginta boues mulgendas dedit: lectulos etiam & peristromata stratoresq; misit, quasi non Græci lectos sternere didicissent, quòd ex morbo langueret, qui lectica eum ad mare usque molliter ueherent. Præsenti eidem admodum cœnam magnificentißimè apparauit, ut Ostanes regis frater, Hanc, diceret, ô Timogera mensam memoria teneto: non enim parua spe tam splendidè exornata est: hoc autem erat proditionis potius exprobratio, quàm commemoratio beneficij ad gratiam referendam.

ferendam. Timagoras igitur ob regiam largitionem ab Atheniensibus rei capitalis damnatus est. Artoxerxes Graecos multis malis calamitatibusq; affectos unius tantum facti laetitia parumper leuauit, Tissapherne acerrimo atque infensissimo illis hoste sublato. Interfecit autem eum calumnijs ipsius, opera & consilio matris adiutus. Non enim rex diutius iram aluit, sed eam reconciliata gratia Babylone accersiuit, & quòd elato animo ac regina digno esse aspiceret, causae autem nihil subesse, quae suspicione uel offensione aliqua eorum animos disiungere posset. Ex eo iam tempore mater in omnibus obsequendo, obsecundando, cunctáque ad nutum gerendo, nunquàm eius cupiditatibus refragando, hoc obsequio cùm tantum apud illum autoritatis consequuta esset, ut quaecunque uellet facilè impetrasset, persensit regem ex filiabus alteram Atossen perditißimè adamare, cumq; ea rem se clam habere, & ne erumperet, ut quidam tradunt, animi morbum cohibere, ac dißimulare: constituto cum uirgine semel congressu, id Parysatis suspicata, puellam magis quàm antea consueuerat amplexa est, Artoxerxi & formam eius ac mores laudare, ut regi tum spectabilis ac decora esset. Postremò eò suadendo adduxit, ut eam in matrimonium duceret, & legitimae numero uxoris haberet, contemptis

temptu Græcorum existimatione ac legibus, Persis legem ipsam bonorum & malorum normam à deo constitutam præscriberet. Sunt qui dicant, in quibus est Cymæus Heraclides, non unam modò filiam, sed secundam etiam Amestrim Artoxerxem uxorem cepisse, de qua paulò posterius dicemus. Atossæ amore post nuptias ita uehementer incensus fuit, ut cùm morbo quodam, quod Alphon uocant, teneretur, nihil tamen ob eam causam fastidierit. Iunoni etiam pro illius salute uouit, se unam ex omnibus dijs illam attacta humo manibus adoraturum. Iussus deinde Satrapis ab eo & amicis dona mittere, tanta copia missi sunt, ut quod erat spacij inter regiam & phanum, ad sexdecim stadia, auro, argento, purpura, atque equis compleretur. Petiti ab eo deinde bello Aegyptij Pharnabazo & Iphicrate ducibus, quibus inter se dißidentibus spe potiendi excidit. Ipse præterea aduersus Cadusios triginta millibus peditum, ac mille equitum educto exercitu, in eorum agrum impetum fecit. Erat autem regio situ ipso aspera & difficilis, frugum infœcunda, piris & mâlis alijsq; eiusmodi pomis felicißima, genus hominum nutriens ferox & bellicosum. Quo bello rex in maximas difficultates ac pericula imprudens incidit. Nihil enim erat unde aleret exercitum, nec aliunde importari poterat:

iumentis solùm cæsis uiuebant, tantaq; erat inopia & caritas rei uictuariæ, ut asini caput uix sexaginta drachmis uenale inueniretur. Iamq; cibus in regiam cœnam defecerat, & pauci supererant equi, reliquis uescendo absumptis: hîc Teribazus qui inter Persas fortitudine sæpe primum locum obtinuerat, sæpe ob leuitatem offenderat, & per id temporis sordidus ac despectus, regem exercitumq; seruauit. Duo erant Cadusijs reges, his diuersis locis castra habentibus: Teribazus regem adijt, & quæ facere statuisset ei communicatis, ipse ad alterum eorum profectus est, ad alterum clandestino itinere filium misit. Vterque utrunq; dolo circumuenit, inquiens, alterum regem ad Artoxerxem caduceatores mittere pro societate priuatim & amicitia coniungenda, proinde si saperet sibi praeoccupandum esse tempus, seq; ad omnia adiutorem ei fore pollicitus est. Ita persuasis regibus, rati ambo sibi ab altero inuideri, hic cum Teribazo, ille cum Teribazi filio legatos de pace misit. Diutius igitur tempore trito, Teribazus in suspicionem apud Artoxerxem & calumniam incidit, & regem ipsum pœnituit suam exercitusq; sui salutem illius fidei credidisse, inuidis & obtrectatoribus reprehendendi sui consilij occasionem & facultatem præbuit. Reuersus Teribazus ac eius filius, percusso fœdere paceq; cum utroq; rege

firmata,

firmata, auctus honoribus atq; opibus, motis castris cum rege discessit. Quo in loco apparuit omnem ignauiam mollitiemq; non ex delitijs ac luxu (ut multitudo opinatur) nasci, sed ex uitio & malignitate naturæ, quæ malis opinionibus inquinetur. Non enim aurum, non purpura, non duodecim millium talentorum cultus, quo assiduè regis corpus ornabatur, illum (quod plerisq; contigit) à labore deterruit, sed accinctus pharetra, & scutum gestãs, ipse prius relicto equo loca montuosa atque ardua pedes peruasit, ut cæteri illius uim, ac promptitudinem spectantes, quasi alis acceptis leuiores expeditioresq; redderentur. Ducentorum enim stadiorum aut eo amplius diebus singulis iter confecit. Postea uerò quàm ad reliqua regia prædia uentum est, quæ hortos mirifico quodam ornatu & magnificentia instructos habebant, cùm omnis circùm regio nuda esset, & infœcunda arboribus, permisit milites arboribus cæsis ex hortis ligna sumere, nec piceæ nec cupressui parcere. Hærentibus illis, & ob arborum speciem ac magnitudinem temperantibus, ipse arrepta securi, quæ inter cæteras pulchritudine maximè eminebat, arborem cæcidit. Quo facto milites ligna congerendo multos ignes excitarunt, ibiq; molliter pernoctarunt: ex illius tamẽ exercitu fortes uiri complures desiderati

 sunt,

ſunt, equi omnes amiſsi. Reuerſus igitur Artoxerxes, ratus ſe ob rem malè atque infeliciter geſtam ſuis contemptui eſſe, principes ſuſpectos habuit, multosq́; ob iram necauit, cùm plures metueret. Metus enim in tyrannidibus peſtifera maximè ac pernicioſa res eſt: fiducia uerò mitis ac pacata, nullius particeps ſuſpicionis. Nam ex feris quoque, quæ difficilè tractantur, ac manu aſſueſiunt, pauidæ ſunt, & ſtrepitu ipſo terrentur: generoſæ uerò ob fiduciam magis ſe credunt, nec blanditias fugiunt. Artoxerxes iam ad ſenectutem prouectus, ſenſit filios inter amicos ac factioſos de regno in certamen diſceptationemq́; ueniſſe: ſedati & quieti cenſebant, ut ipſe acceperat, ſic Dario natu grandiori regnum relinqui oportere. Aſt Ochus minimus omnium, acris & uiolenti ingenij iuuenis, ex ijs qui regiam frequentabant, multos fautores atque ſtudioſos habuit, ſpe iniecta patris per Atoſſam opprimendi. Illam enim ſibi blanditijs promiſsiſq́; deuinxiſſe uidebatur, ſe uidelicet illam rege perempto connubij ac regni ſociam habiturum.

Erat autem fama etiam eo uiuo, Atoſſam clàm pellicem habuiſſe: ſed id Artoxerxem latuit. Statuens uerò Ocho regnandi ſpem adimere, ne ſi eadem quæ antè Cyrus, auderet, excitatis bellis ac certaminibus regnum euerterent, regem Darium deſignauit, qui tum uige-

ſimum

simumquintum agebat annum, ac ei cidarim quam uocant rectam ferre dedit. Sanctum autem lege cùm esset in Persis, ut qui constitutus rex esset donum peteret: qui eum constituisset, totum quod petitum erat traderet. Darius Aspasiam olim à Cyro unicè dilectam, & tunc regis pellicem petijt. Erat autem ex Ionia Phocia genere, & honestis parentibus creta, ingenueq; educata. Hæc autem cùm Cyro cœnante ad eum intromissa esset cum alijs mulieribus, aßidentesq; illæ cyri iocos & cauillum læto ore exciperent, ac se etiam tangi sinerent, silentio ingressa ad lectum constitit, nec uocanti cyro paruit: uolentibus autem cubicularijs adducere, flebit, inquit, qui horum mihi manus admouerit. Visa est igitur immitis præsentibus & agrestis. Cyrus letatus, & cum risu conuersus ad eum qui mulieres adduxerat, Num intelligis te, inquit, hanc unam ingenuam atque incorruptam adduxisse? Posthac ad eam conuersus animo, unam omnium maximè adamauit, & sapientem nuncupauit. Extincto autem Cyro, castrisq; direptis, captiua abducta est. Hanc Darius cùm petisset, permolesta patri eius petitio fuit. Vehementer enim suspiciosum de mulierum pudicitia barbari cum est genus atque intemperans, ut non modò qui adierit, pellicemq; regis attigerit, sed etiam

Darius rex designatur ab Artoxerxe.

Mos Persarũ, quo vtebãtur in creandis regib.

Barbarorum ingens suspicio de mulierũ suarũ pudicitia.

qui ex itinere appropinquauerit, curriusq; quibus uehuntur impulerit, capite puniatur. Atqui Atossæ amore continebatur rex, quã contra legem uxorem sibi adiunxerat: uerùm trecentæ & sexaginta eximia forma pellices unà alebantur: attamen petitus illam liberam esse dixit: proinde uolentem capi iußit, inuitam uerò & recusantem cogi prohibuit. Accersita eò Aspasia cùm præter opinionem regis Darium elegisset, tradit quidem lege coactus, sed paulò pòst traditam abstulit. Dianæ enim in Ecbatanis, quam Anetim uocant, sacerdotem legit, ut castam reliquam uitam degeret: ratus has non duras, sed mediocres ac ioco admistas à filio se pœnas sumpturum. At ille non modicè tulit, siue Aspasiæ amore correptus, siue quòd se à patre & probro & contumelia affectum duceret. Quem ita animatum Teribazus accipiens, magis etiam exasperauit atque incendit, in illius iniuria recognoscens suam. Fuit autem iniuria illius huiusmodi: Cùm plures rex natas haberet, Pharnabazo Apamam despondit, Rhodogunen Orætæ, Teribazo Amistrim: atque aliis quidem uiro traditis, Teribazum spe inani duxit, Amistriq; in matrimonio accepta, pro illa Atossam minimã natu omnium Teribazo desponsauit. Quam cùm ob amorem duxisset (ut dicitur) post id temporis infenso omnino atque inimi-

inimico in regem animo mansit. Erat enim leui mobiliq; ingenio, atque in consilijs præceps & rapidus. Quare interdum sequundis rebus clarus, interdum offensione aliqua abiectus & perditus, neutram mutationem æquanimiter tulit. Sed honoribus auctus, ob animi mollitiem insolescere, grauiq; omnibus esse, læsus non demitti animo, nec quietus esse, sed asperè superbeq; efferri. Igni igitur ignem adiecit Teribazus adolescenti imminens aßiduè, ac uerbis increpitans, nil prodesse cidarim in capite erectam habere, qui eã operibus ac rebus gestis erigere non conetur. Ipsum amentem & stultum esse, si fratre regno inhiante, patre stupidum atque instabilem animum gerente, exploratam sibi in regnũ succeßionẽ esse arbitretur: qui enim græculæ mulieris causa legem in Persis antea sanctã inuiolatamq; spreuisset, eum nunquam in maximis quod cõuenerit, ratum habiturũ. Nec idem Ocho propositũ esse si regno nõ potiatur, ac sibi, si traditũ de manu amiserit. Ochũ enim priuatum beatè uiuere neminem prohibiturum ire, sibi uerò regi constituto aut regnandum, aut moriendũ esse. Postremò ualuit Sophocleũ illud, subita persuasio ad scelus præuia est, Facilis est autem uia ac prona, qua quo uolumus ducimur: Mala autem plurimi uolũt, ob inexperientiã bonorũ atq; inscitiã. Attamẽ impe-

rẽ

rij magnitudo & Ochi metus, qui Darij animum solicitum habebat, Teribazo facultatem ac materiem præbuit: amor autem Aspasiæ atq; ereptio nonnihil omnino ad culpam causæ attulit. Igitur totum se Teribazi consilijs regendum commisit, ac iam multis conspirantibus, eunuchus coniurationem ordine exploratam habens, regi indicauit, ut noctu cubiculū irrupturi regemq; incautum oppressuri essent. Quo indicio, Artoxerxi tantum negligere periculum, instructasq; insidias non cauere indignum est uisum. Absque ullis uerò certioribus argumentis rem pro certa habere multò indignius. Huiusmodi igitur consilium capit: Eunuchum sectari illos iubet, & ubique illis adesse: ipse cubiculi pariete, qui post lectum erat effracto, portaq; effecta, aulæo texit. Instante hora adoriendæ rei, & eunucho occasionem adesse nunciante, in lecto constitit, nec prius inde se mouit, quàm in se inuadentium ora conspexit, & manifestò eorum quenque agnouit. Vt uerò illos distringere gladios aspexit, & ad se citato gradu incedere, submoto aulæo in conclauim se interiorem proripuit, ostioq; obiecto clamorem extulit. Visi igitur ab eo paricidæ, re infecta se per portas cursu eiecerunt. Teribazum ut fuga saluti suæ consuleret admonuerunt, quippe qui iam manifestæ culpæ reus teneretur. Cæteri igitur seiūcti alió

Coniuratio in Artoxerxē aperitur.

alió effugerunt, at Teribazus dum niterentur eum comprehendere, permultos ex regis stipatoribus interemit. Ad postremum eminus iaculo ictus concidit. De Dario autem unà cum liberis ex fuga abstracto iudicium fieri noluit, conuocatisq; regijs iudicibus, quòd ipse iudicio interesse nollet, sed per alios accusaret, iussit seruos conscriptam uniuscuiusque sententiam ad se perferre. Latis autem omnibus in Darij caput sententijs, serui comprehendentes in propinquum carcerem coniecerunt. Vocatus deinde lictor cum nouacula aderat, qua damnatorum capita præcidunt. Ingressus autem, Darij conspectu exterritus ad portas refugit, spectansq; hærebat, quasi animus eum ad necem regis atq; uires defectura essent. Foris uerò instantibus iudicibus imperio ac minis, reuersus altera manu comam implicitam tenens, strato humi regi nouacula collum perrupit. Nec desunt qui dicant præsente rege iudicium esse factum, Dariumq; ipsum apertè argumentis conuictum in faciem procidisse precibus obsecrationibusq; supplicẽ, ut sibi ignosceretur. At illum ira percitum insurrexisse, nudatoq; gladio Darium repetitis sæpius uulneribus occidisse. deinde cùm in aulam se recepisset, sole adorato hæc esse loquutũ: Læti ô Persæ abite, atque alijs nunciate regem Artoxerxem in sceleratos atq; impios paricidas pœnas expediuisse.

Darij interitus

expediuisse. Insidiæ igitur & conspiratio huiusmodi exitum habuerunt. Ast Ochus fretus Atossæ opibus, in spem maximam uenerat: sed eum Ariaspis, qui reliquus erat ex legitimis, & Arsamis metus solicitum tenebat. Ariaspi enim non tam quòd Ochum præiret ætate, quàm quòd facilitate, simplicitate, humanitateq; præstaret, regnum communi consensu & uoluntate Persarum deferebatur. Arsamen uerò haud latebat Ochum magni consilij & prudentiæ uirum, ac patri dilectum esse: uersare igitur animo cœpit quî utrumque insidijs opprimere posset. Cùm uerò instructus ad fraudē, ac cædis auidus foret, crudelitate naturæ in Arsamē est usus, uersutijs ac fallacijs Ariaspem aggressus est: misit enim ad eū eunuchos atq; amicos regis cū minis atque horrendis nuncijs, patrem decreuisse illum crudeliter atque ignominiosè necare. Qui hæc in dies singulos ut arcana significare uisi, cùm alia imminere, alia propè iam instare nunciarent, sic terruerunt hominem perturbaruntq;, sic à mente consilioq; abduxerunt, ut parato sibi ipsi letali ueneno epotoq;, è uita discederet. Rex uerò cùm & mortem & modum accepisset, illum fletu ac lachrymis prosequutus est: de causa in suspicionem adductus peruestigare & quærere, affecta iam ætate, non potuit. Sed Arsamem maiore charitate complexus est, uidebaturq;

turq; maximam illi fidem habere, & cum eo liberius sermones conferre. Quare Ochus haud differendum esse rei gerendæ tempus existimans, Arpata Teribazi filio subornato per illum Arsamen tollendum interficiendumq; curauit. Erat tum Artoxerxes inclinata iam ætate paruo mortis discrimine, adiuncta ad naturæ imbecillitatem ex filij calamitate mœstitia, nec parum quidem temporis restitit, sed continuò ægritudine animæ et angore extinctus est, cùm ad nonagesimũ et quartum annum uixisset, ex quibus duo & sexaginta regnauit.

Mansuetudinis & clementiæ existimationem assequutus est, quam non mediocriter auxit Ochus, qui immanitate cunctos & crudelitate superauit.

*

Aratus.

LAPO FLORENTINO.
Interprete.



HRYSIPPVS philopsophus, ô Polycrates, tritũ quoddã ueteri sermone prouerbium, eius credo infamiam reformidans, conuertisse, mutatoq; uerbo leuiorẽ ad partem traduxisse uidetur: Quis, inquiens, patrem laudabit, nisi felices liberi? Hunc Dionysodorus Trœzenius arguens, ueram ipse huiusmodi sententiam profert: Quis patrem laudabit, nisi infelices liberi? Ait enim illorum qui cùm ipsi nulla re præstent, sed maiorũ quorundam uirtutibus nitantur, eorumq; gloriam ad suam laudem frequenter usurpent, petulantiam eo prouerbio comprimi & coërceri. Cæterum cui maiorum generositas (ut inquit Pindarus) natura conuenit, quemadmodum tibi: qui ad uitæ rationem domesticis exemplis conformaris, huic ego pulcherrimum duco esse, maiorum suorum clarissimorum uirorũ efferendo facta, memoriam reuocare, & de ijs quotidie aliquid audire atque loqui. Non enim hi suis uirtutibus destituti alienæ laudis gloriam aucupantur, sed ad maiorum splendorem

suis

suis laudibus adiunctis, illos ut & generis & uitæ duces extollunt. Quamobrem ego cùm Arati ciuis tui, cuius tu gloriæ atque opibus nulla ex parte dedecori es, uitam literis mandassem, iure ut eam ad te mitterem sum adductus, non quòd non tibi uni præ cæteris eius res gestas ab initio penitus cognitas esse existimem, sed ut filij tui Polycrates & Pythocles, partim audiendo, partim legendo, ad domesticæ uirtutis exempla educerentur, ad quæ eos confirmari oportet. Sui enim amanti homini, necdum perfecta uirtute imbuto, optimum est quendam quasi ducem præficere. Sicyoniorum ciuitas, posteaquam primùm syncera illa & Dorica aristocratia ueluti harmonia quadam confusa, in seditiones & contentiones popularium & factiosorum hominum incidit, plures mutationes rerum perpessa, & successiuè insurgentium tyrānorum, non prius se ex ea contagione & turbatione recepit, quàm Cleone interfecto, Timoclidam & Cliniam claros & pollentes opibus in ciuitate uiros delectos summæ rerū præfecerunt, Sed cùm iam respublica certum aliquem statum obtinere uideretur, Timoclidas uita defunctus est. Paulò pòst Abantidas Pasei filius sublato Clinia, tyrannidem occupauit, Cliniaq; amicis ac domesticis partim eiectis, partim interemptis, filium Aratum qui septimū

 annum

annum agebat, tollere gestiebat. Sed puer in illa turbatione ac labe domus fugientibus permistus, per ciuitatem uagatus pauidus & omnium ope destitutus, fortè quandam imprudens mulieris domum intrauit, quæ Abantidæ soror Prophanto Cliniæ fratri nupta erat: nomen ei Sosæ fuit. Igitur egregia & præclara mulier diuino quodam numine rata ad se puerum confugisse, occultum habuit, ac noctu Argos dimisit. Sic effugienti ac periculis erepto Arato, odium uehemens tyrannorum ingeneratum augebatur indies. Educatus Argis apud hospites paternos & amicos liberaliter, firmum corpus & ualidum nactus, ad palæstram exercendam se contulit, in qua adeò præstitit, ut Pentathli certamine depugnarit, & coronas etiam consequutus sit. Qualis autem fuerit, ex eius statuis coniectare licet, in quibus athletica quædam extat species. Prudens autem aspectus ac regius, non omnino uoracitatem ac scapham, uictumq; athleticum occultare potest: unde minus fortasse quàm uidetur ciuili homini conuenire, orationi studuit. Attamen ornatior & copiosior in dicendo fuit, quàm quibusdam uidetur, qui ex monumentis eius iudicium faciunt, quæ ille aliis intentus in chirographis ut uerba occurrebant, negligenter scripta reliquit. Sequentibus autem temporibus Clinias & Aristote

stoteles dialecticus. Abantidam assuetum eorum sermonibus interesse, atque unà disceptare, cùm in foro per ocium uersaretur, per insidias necauerunt. Deinde Nicocles interempto fraude Pasea Abantidæ patre, qui in filij locum successerat, ad se tyrannidem transtulit. Hunc aspectu simillimum Periandro Cypseli filio, ueluti Persam Orontem Alcmæoni Amphiareo fuisse tradunt, Hectori Lacedæmonium adolescentem, quem scribit Myrsilus à multitudine spectantium, cùm se errore lapsos agnouissent, pessundatum esse. Nicocles quatuor iã menses tyrãnidẽ obtinuerat, quibus multis malis ciuitatẽ affecit, & ne priuaretur per insidias ab Aetolis in periculum uenit, cùm Aratus adultus ætate & splendore & nobilitate familiæ, & ingenij uiribus, quod non paruum neque hebes in eo fuit, sed acre, & supra ætatem consilio prudentiaq; perfectum, multum iam nominis & autoritatis assecutus erat. Ex quo exules ad eum potissimum animo se conuerterant, & Nicocles rem haud negligendam ducens, clàm atque à longè spectabat, eiusq; conatum summo studio obseruabat, non quòd illum tam audax facinus nec tam periculosum ausurum aut aggressurum timeret, uerùm suspicabatur ne ad reges opem petitum confugeret, qui cum patre amicitia hospitioq; iuncti fuerant. Ete-

nim reuera Aratus eam consilij uiam inire statuerat: sed cùm Antigonus pollicitus negligeret, ac tempus traheret, quæ uerò ab Aegypto Ptolemæoq; afferebantur spes longè abessent, statuit per seipsum tyrannum opprimere, consilium cum Aristomacho primum Ecdeloq; communicat. Horum Aristomachus ex Sicyone exul, Ecdelus autem Megalopolitanus ex Arcadia erat, uir in philosophia nobilis, & in rebus gerendis exercitatus, qui Archesilai Academici auditor fuerat ac familiaris. Illis rem probantibus, de ipsorum sententia ad alios exules detulit, quorum pauci uerecundia adducti, quòd turpe sibi esse ducerent eam spem intentatam dimittere, operam ei suam polliciti sunt, Plurimi Aratum ab incœpto deterrere conati, quippe cùm ob inexperientiam rerũ attollere animos dicerent. Ineunte uerò cõsilium de occupando quodam Sicyonis loco, unde aduersus tyrannum bellũ gereret, accessit Argus uir Sicyonius Xenoclis cuiusdam exulis frater, qui ex carcere effugerat. Hic à Xenocle ipso perductus ad Aratum, inquit: murum quà ipse cõscendens euasisset, intus nõ ferme à terra eminere, sed locum saxosum atq; æditum esse: extrà uerò altitudinẽ muri nõ magno labore scalis admotis superari posse. His nunciatis, duos priuatos seruos Seuthã & Technonẽ explo-

randi

randi cognoscendiq; muri gratia cum Xenocle emisit, satius esse statuens, si posset clàm uno periculó celeriter rem totam transigere, quàm diuturno bello apertisq; certaminibus priuatim tyranno contendere. Reuerso autem Xenocle & qui cum eo ierant, muriq; mensuram ac loci situm non auium, neque difficilem nunciantibus, sed adeuntes latêre difficilè esse ob cuiusdam hortulani canes paruulos quidem, sed latratu acres atque inexorabiles, ad rem gerendam aggressus est. Armorum autem apparatus nouum nihil inusitatúmue habuit, cùm omnes ferè per id temporis excursionibus & populationibus inuicem uterentur. Scalas Euphranor machinamentorum artifex clam omnibus instruxit, cui ars ipsa præstabat ut id absque suspicione efficere posset: nam & ipse unus è numero exulum erat. Viros sibi amicos eorum qui Argis erant ex paucis decem quisq; accommodauit: ipse autem priuatim ex domesticis triginta armauit. Per Xenophilum etiam ex prædatorum manu haud multos milites mercede conduxit: inter illos fama uulgata, se ad diripiendos regios equos Sicyonem eductur͞u, separatim plurimis eorum ad Polygnoti turrim præmissis, atq; ibi opperiri iussis: præmisso etiam Caphesia ab eo cum quatuor expeditis, qui noctu ad hortulanum accederent, & simulatione uiatorũ apud homi-

nem diuertentes, ipsum & canes occluderent: haud enim aliter adeundi facultas dabatur. Scalas autem in Achanas (est autem mensura quæ quinquaginta medimnos Atticos capit) coniectas, uehiculoq; impositas preuexerunt. Inter hæc exploratoribus quibusdam Argis cognitis, qui occultè circumire, Aratumq; obseruare dicerentur, prima luce procedens palam omnibus in foro cum amicis uersatus est: deinde cùm in gymnasio se perunxisset, abductis secum quibusdam ex palæstra adolescentibus, qui cum eo potare consueuerant, domum discessit, nec ita multò pòst uisi sunt eius serui per forum coronas ferre, lampadas emere, cum ijs colloqui qui in potationibus & uoce & tibijs canere soliti essent. Hæc intuentes decepti falsa specie exploratores cum risu sic inter se colloquebantur: Nihil profectò tyranno timidius, si Nicocles cùm eiusmodi ciuitatem obtineat, tantis opibus potentiaque munitus, sic formidet adolescentem exulem, qui fugæ exilijque uiatico ad uoluptates & diurnas potationes abutatur. Ità falsi opinione sua abierunt. Aratus statim pransus urbe egressus cùm ad Polygnoti turrim peruenisset, inuentis militibus à se antè præmissis in Nemeam ducit, ubi cunctis quid facere statuisset aperuit, pollicitusq; eos & hortationibus antè incitare conatus, in signumq; Apolline

Vine militibus dato, tum dimenso lunæ circuitu ad rationem itineris, properato gradu urbẽ petere contendit, deinde rursus constitit ut lunæ luce in uia uteretur, qua occidente ad hortum urbi proximum steterat. Hic Caphisias obuiam prodiens nunciauit occluso hortulano, canum capiendorum, quòd prius exiliuissent, sibi copiam non fuisse. Cùm uerò plurimis ob metum concidissent animi, ac pedem referre iuberent, Aratus eos confirmauit, ostentata spe se abducturum si canes nimium infensi esse pergerent: ac simul qui scalas ferebant præmisit, quibus Ecdelus & Mnasitheus præpositi erant, ipse cunctanter sequebatur. Iam canibus latratu instantibus, & in Ecdelum ac socios incurrentibus, nihilominus ad murum se inferentes, scalas tutò admouerunt. Cùm uerò primi per scalas ascenderent, qui matutinæ custodiæ præfuerat, tintinabulo præcedens socios abducebat. plurimæ collucebant faces, tumultus & strepitus incedentium ubique erat. Illi ut erant in scalis subsidentes, qui in muro erant facilè latuerunt. Alia custodia priori contraria ueniente, in ultimum discrimen adducti sunt. Illa etiã declinata cùm irent Mnasitheus & Ecdelus priores in muro steterunt, occupato deinde utrinque muri aditu, Technonem ad Aratũ dimiserunt, subsidio approperare iubentes. Non multum enim spacij inter hor

tum urbemq; & turrim intererat, in qua uenaticus canis permagnus in statione collocatus erat. Is siue quòd natura segnis, siue quòd diurno labore fatigatus esset, incedentium strepitum haud sensit, sed hortulani canibus deorsum illum excitantibus, submissè & obscurè ab initio infrendere cœpit, tum appropinquantibus illis magis uocem intendit, & latratus plurimus possim locum compleuerat, ut qui è regione in custodia erant exaudirent, ac magna uoce rogarent canis magistrum, cuius gratia canis ita uehementer atque asperè latraret, num quid noui esset. Alter è turri nihil esse respondit, sed canem lumine custodum & strepitu tintinabuli irritatum esse. Hoc Arati militibus multum animi atque audaciæ addidit, opinantibus canis magistrum eius consilij conscium rem tegere, præterea alios in ciuitate permultos coniuratos transigendi negocij adiutores futuros. Attamen ad murum subeuntibus magna difficultas cum summo periculo impendebat, resq; in longum trahebatur, incuruatis scalis, nec pondus ferentibus nisi cunctanter ac sigillatim conscenderent. Vrgebant præterea tēpus galli, qui cantu diem aduentare nunciabant: nec aberat longius, tùm rustici qui uenale aliquid ad mercatum introferre consuessent, ad urbem accedunt. Quare Aratus properans in murum ascendit,

dit, cùm iam quadraginta ex omni numero ante eum murum obtinerent. Adiunctis præterea paucis ex ijs qui deorsum relicti erant, cum ijs ad domum tyranni atque ad prætorium impetum fecit. Hic stipendiarij circum excubabant, in quos incautos ac nil tale suspicantes repentino, atque improuiso aduentu cùm incidisset, omnes comprehendit, neminem manu uiolauit. Tum continuò amicos domo excitum misit, qui subsidio sibi adessent. Quibus eò undiq; confluentibus iam illuxerat dies, theatrumq; uulgus cõpleuerat. Omnibus ad incertam famam suspensis, nemini quæ gerebantur cognitis, priusquã procedẽs præco in turbã denunciauit Aratũ adesse, & ad uindicandũ libertatem ciues adhortari, tũc cõfisi adesse quã iandiu expectarãt, uno impetu cuncti ad portas tyranni ignem intulerunt. Incensa flagrãtiq; tyranni domo flamma ingens & manifesta sublata usq; Corinthũ eluxit, ut admirati rei nouitàte Corinthij, parum abfuerit quin ad auxiliũ ferendum cõsurgerent. Nicocles igitur imprudentibus omnibus, quibusdam cuniculis ex urbe migrauit: milites simul cũ Sicyonibus restincto igni, prædæ ac direptioni tyrãni domũ subiecerũt. Nec id Aratus fieri prohibuit, cæteris quoq; bonis fortunisq; tyrannorũ in medium ciuitati expositis. In tanto tumultu periculoq;, neq; ex ijs qui inuaserãt, neq; ex aduersa

rijs quisquam interijt, nec omnino uulnus accepit, sed rem gestam penitus expertem cædis. expertem ciuilis sanguinis fortuna seruauit. Exules deinde reducti, tum qui à Nicocle numero octoginta, tum qui à superioribus tyrannis haud pauciores quingentis eiecti ciuitate fuerant, diuq; atque adeò quinquagenario exilio uagi errauerãt. cumq; inopes plurimi rediissent, suas possessiones repetebant, uillasq; suas ac domos adeuntes in magnam difficultatem Aratum coniecerunt, intuentem extrà ab Antigono ob inuidiam recuperatæ libertatis insidias reipub. parari, ciuitatem ipsam dissensionibus ciuium ac seditionibus agitari. Vnde ex præsentibus difficultatibus optimum id factu ratus, rerum summam ad Achæos detulit, atque in unum corpus confudit: cumq; hi Dorici essent, haud inuiti Achæum nomen ac rempubli. subierunt, qui non multum sub id tempus autoritate neque opibus eminebant: exiguus enim erat ciuium numerus, nec optimum neque fertilem agrum habebant: mare pluribus locis importuosum ad continentem per cautes ferebatur. Attamen ostenderunt hi Græciam uiribus inexpugnabilem esse, quoties rerum statu constituto, consentiens ubique & tranquilla pax foret, ad hæc prudenti aliquo duce uteretur, qui cùm pristinæ Græcorum potentiæ ne portionem (ut ita

dixer

dixerim) uel minimã obtineret, & ex una ciui tate, ut in eo statu temporum esse poterat, clara ac nobili, simul omnes essent, nec freti uiribus, sed consilio, non inuidendo primoribus, sed parendo & obsequendo, non suam modò tot ciuitatibus, potestatibus, tyrannidibusq; undique circunsepti libertatem retinuerunt, uerumetiam aliorum Græcorum plurimos in libertatem uindicarunt, incolumesq; seruarunt. Aratus reipubli. amator.

Fuit autem Aratus natura ciuilis admodum, præclara semper atque ardua spectans, publicis in rebus quàm in priuatis curiosior diligentiorq;, capitalissimus hostis tyrannici nominis, amicitias atque inimicitias ex reipublic. utilitate gerebat. Ex quo non uidetur tam diligens amicus fuisse, quàm repub. postulante mitis & placabilis inimicus, in utraq; mutatione opportunitati ac tempori seruiens. Vna atque eadem omniũ gentiũ, ciuitatũ, collegij, theatri uox erat, illum nullius præterquã bonorũ uirorũ amicum esse. Manifesto autem in bello apertòq; certaminib. obeundis, remissi & diffidentis animi: in dissimulando, suaq; facta occultando, tum in capiendis clàm urbibus, tyrannisq; opprimendis efficacissimus, firmissimiq; consilij fuit. Quare cùm in multis ex insperato rem optimè ductu suo administrasset, haud pauciora quæ factu possibilia erant, offensionis metu reliquisse uidetur. Etenim

enim non feræ modò quædam, quæ per noctem acri ac perspicaci sunt uisu, interdiu desiccatione tenuitateq; humoris qui circunstat oculum, & lucis temperiem ferre non potest, luminibus capiuntur: sed hominis quoque uis ac prudentia huiusmodi naturæ est, ut manifestis in periculis & indictis turbetur, nec sibiipsi consistere queat: ad res autem latentes & occultas audens atque intrepida est. Hanc inæqualitatem ac uarietatem in præstantissimis ingenijs philosophicæ disciplinæ imperitia effecit, uirtute ueluti naturalem quendam fructum nulla adhibita cultura, sic absque præceptione & doctrina producente. Hæc igitur exemplis experiri licet. Aratus uerò cùm se ad ciuitatem confusa repub. Achæis adiunxisset, inter equites militare obiens munus, ob suauitatem morum facilitatemq; naturæ à principibus colebatur, quòd quàmuis ipse gloriam suam & potentiam ciuitatis, quasi signum aliquod uniuersæ Græciæ sustulisset, semper tamen Achæorum imperatori quicunque is foret, siue Dymæus, siue Tritæus, siue obscurioris ciuitatis, ad omnem belli usum operam suam exposuit, ac dicto obediens fuit. Viginti autem & quinque talentis dono à rege Ptolemæo acceptis, ea ciuibus suis, siue ad redimendos captiuos, siue ad aliam necessitatem egentibus erogauit. Instantibus uerò infensè exulibus ut

sua

sua sibi redderentur bona, possessionesq́; turbantibus, cùm sanari id malum nulla ratione posset, & excidium atque internicio ciuitati impendêre uideretur, perspexit unam tantum spem in Ptolemæi liberalitate sitam esse. In Aegyptum mari profectus ab eo precibus impetrauit, ut ad dissolutionem debitorum, & ad componendas ciuium discordias, grandi pecunia leuaretur. Soluit igitur ex Methona supra Maleam: sed cùm uentus atque æstus ex pelago uehemens descenderet, cedente gubernatore præteruectus Adriam attigit, quæ hostium ditionis erat: ab Antigono enim tenebatur, præsidiumq́; ibi regis locatum erat. Id præueniens, dimissa naui, uno tantum amico Timanthe comitatus quàm longè à mari abijt, & cùm iam aduesperasceret, declinantes in densissimã syluam ibi per noctem ægrè fuerũt. Paulò pòst præses regij præsidij reuersus, atque Aratum requirens ab ministris eius deceptus est, qui iussi erant dicere, illum statim se fuga in Eubœam contulisse. Igitur nauim & quæ in ea uehebantur cùm hostilia decreuisset, retinuit. Pòst multis diebus Arato in magnis difficultatibus cõstituto, felicitas quædam diuinitus oblata est. Romana enim nauis ad eum locũ appulsa est, quò interdum speculatũ mittebat, & ubi interdũ ipse latitans morã trahere solitus erat. Naui igitur in Syriam delata, cõscen

scendens cum nauarcho egit ut in Cariam se exponeret: itaque expositus est, cùm in ea naui gatione haud minora quàm antè pericula occurrissent. Ex Caria autem longo tempore in Aegyptum traijciens, inde ad regem se contulit, quo familiariter utebatur, quemq; signis & tabulis ex Grecia sibi deuinxerat. Nam cùm eiusmodi rebus Aratus haud uulgarem sensum haberet, quotidie aliquod summorum artificum, inprimisq; Pamphili & Melanthi opus studiose conquirens ad regem mittebat. Adeò enim Sicyonis gloria literis & pingendi artificio insignis erat, ut quæ sola incorruptum suum decus & speciem obtineret. Ex quo Apelles ille magna iam parta admiratione eò se contulisse dicitur, talentoq; pactus apud eos uiros esse uersatus, illustrandi potius nominis gratia, quàm adipiscendæ artis.

Sicyon literis & pictura clara.

Itaque Aratus alias tyrannorum imagines statim libera ciuitate sustulit: de Aristrati uerò imagine, qui Philippi ætate floruerat, tollenda diu deliberauit. Fuit enim Melanthi discipulorum opus Aristratus in curru uictor: quam etiã picturam attigisse Apellem, Polemon Periegetanus est autor. Erat opus nobile atq; admirandum, proinde angebat Aratum tanti artificij interitus, sed communi odio quo in tyrãnos flagrabat, deleri simulacrum iußit. Tradunt præterea Nealcam pictorem collachrymasse,

masse, & Arato pro salute operis se supplicem præbuisse, atque ubi impetrare non potuit, dixisse, Bellum cum tyrannis, non cum tyrannorum imaginibus esse gerendum. Currum igitur ac uictoriam missam faciamus, ipsum uerò Aristratum ego tabula excellentem delebo. Permittente igitur Arato, Nealcas Aristratum deleuit, locumq; uacuum minio tinxit: aliud autem nihil immutare ausus est: deleti pedes intra currum latêre dicuntur.

Ex huiusmodi igitur rebus Aratus antè regi charus erat, & tunc præsens usu atque experientia cognitus, magis etiam in eius amicitiam insinuauit. Ab eodem etiam centum & quinquaginta talentis ad componẽdum statum ciuitatis donatus est, quorum quadraginta statim secum asportatis in Peloponesum delatus est, reliqua diuisa in posterum certis quibusdam portionibus misit. Fuit igitur magnum tantam pecuniæ uim ciuibus parare, cuius parua parte alij imperatores ac principes ciuitatum accepta à regibus, suas illis patrias turpiter seruire coëgerunt. Maius etiam quòd ex ijs pecunijs, sublatis simultatibus, inter pauperes & locupletes reconciliata pax est, populo uerò uniuerso salus cum securitate parta.

Admirabilis profectò illius in tantis opibus tãtisq; honorib. modestia fuit. Creatus enim arbiter ad exulũ res constituendas, summa sibi

rerum

rerum omnium potestate permissa, solus quidem haud obire eum magistratum uoluit, sed ex ciuibus quindecim sibi collegas delegit, cum quibus unà magno labore ac solicitudinibus pace ciues amicitiaq; côiunxit: pro quibus non modò ei publicè à ciuitate meriti honores decreti sunt, sed etiã ab exulibus priuatim ærea statua constituta, huiusmodi carmine inciso:

Consilia & uires pro Graijs haustaq; bella
Herculis, & summa celebrantur laude columnæ:
At tibi nos Arate pro libertate recepta,
Erigimus statuam uirtutis iustitiæq;:
Nanque olim patriam diuinis legibus ornans,
Sublimen cœlo potuisti æquare superno.

His rebus gestis Aratus ciuilem inuidiam gratia in se ciuium & beneuolentia superauit. Antigonus Arati successu æger, cupiens illum aut omnino ad amicitiam traducere, aut intecta calumnia à Ptolemæo distrahere, cùm alia benignitate hominem recusantem sibi deuincire aggressus est, tum etiam Corinthi dijs immortalibus operatus, uictimarum partem Arato Sicyoniam misit, & in cœna multis audientibus conuiuis in medium locutus, Sicyonibus hic, inquit, adolescens immitis & inhumanus est, sed ingenio liberali, ac ciuium studiosus. Mihi quidem morum regum & institutorum

stitutorum optimus iudex uidetur, qui cùm spem suam alio intendisset, nos antea contemnebat, Aegyptiorũ opes admirabatur, elephãtos, classes, aulas, auditu accipiens: nunc ubi eas res agnouit scena tantum esse & tragœdia dignas, omnino ad nos animo se conuertit. Accipio igitur & ipse adolescentem, & ad omnia eius opera uti constituo, & à uobis in amicis habendum censeo. Ex his sermonibus calumniæ materiem nacti obtrectatores & inuidi, certatim Aratum apud Ptolemæum per literas accusabant. Quibus adeò permotus est rex, ut in Græciam etiam accusatum mitteret. Sic igitur amicitiæ regum & tyrannorum feruentes ac repentinæ sunt, & ardore quodam amoris subitò incenduntur, sed labefactari expugnariq; facilè possunt, & ueluti uentis, inuidiæ atque calumniæ flatibus aßiduè agitantur. Aratus autem ab Achæis primum bello gerendo præpositus imperator, Zoeridem è regione oppositam ac Calydoniam depopulatus est. Bœotijs subsidio profectus cum decem millibus militum, occasione rei gerendæ excidit, cùm ab ijs in Chæronea, antè cum Aetolis malè atque infeliciter pugnatum esset, Abœocrito Bœotiorum duce ac mille hominum cum eo cæsis. Anno autem ab eo prælio rursus imperator delectus, rem illam præclaram atque arduam est ag-

Amicitiæ regum & tyrannorum quã sint fragiles.

 gressus,

gressus, non Sicyoniorum nec Achæorum studio, sed communi sibi uniuersæ Græciæ imperio ac libertate proposita, Macedonum præsidia ex Acrocorintho depellere. Chares quidem Atheniensis cùm aduersus regis duces secundo prælio usus esset, scripsit Atheniensium populo, se Marathoniæ pugnæ sororem denicisse. Hanc autem pugnam haud ineptè agat, si quis Pelopidæ Thebani ac Thrasybuli Atheniensis tyrannorum cædis sororem appellet: nisi hoc interest, quòd non cum Græcis, sed cum extero hoste & peregrino dimicatum sit. Isthmus enim duo maria diuidens, nostram cum illo loco terram coniungit & continet. Acrocorinthus uerò mons est eximiæ altitudinis, qui ex media Isthmo nascitur, & cùm custodiam nactus fuerit, obstat, terramq; illam omnem quæ intra Isthmum continetur, commercio, aditu, militia, mercatura terra mariq; excludit, & dominum unum omnium constituit qui loco potiatur. Quare non per iocum Philippus iunior, sed uerè ac seriò Corinthiorum urbem compedes ubique Græciæ appellasse uidetur. Eo igitur de loco accelis in medio certamen erat, quippe quem summa ui omnes, præcipueq; reges & tyranni capere niterentur. Antigoni quoque in eo studium sic cupiditate exarsit, ut omni genere furiarum agitaretur,

Insperatusq; in id suas curas omnes solicitudinesq; intenderet, ut obtinentibus dolo eriperet, quoniam manifesti conatus nulla ostendebatur spes. Extincto enim Alexandro sub cuius ditione locus erat, Nicæa eius uxore rerum potita, Acrocorinthum præsidio obtinente, statim submisso filio ad non gratum ministerium, adolescentem uetulam mulierem conuenturum, blandas spes regij connubij & uitæ societatis afferens, ipsam cepit, uelut quadam illecebra ad eam pelliciendam filio usus. Sed cùm locum sibi haud permitteret, sed enixius asseruaret, dissimulans curæ sibi eam rem esse, Corinthi nuptias celebrat, magno apparatu spectaculum præbet, diurnas potationes inducit, & ut maximè fieri potest, ad omnem iocum ac remissionem uoluptate & lætitia animum relaxat. Vbi tempus aduenit, & amœbæum carmen cantari in theatro cœptum, Nicæam in lectica regio luxu ornatam ad spectaculum misit, præsenti honore lætam, sed futuri longè ignaram. Cùm ad locum uentum esset unde uia diuertens supernè ferebat, eam præcedere in theatrum iubet, ipse amœbeum simul & nuptias missas facit, & supra ætatem animos ac spiritus infractos gerens, ad Acrocorinthum successit, ac clausam portam reperiens bacillo percussit, reserari iubens. Qui intus

erant, aspectu eius obstupentes patefaciunt portam. Sic potitus munitione haud seipsum continuit, sed præ gaudio in ipsis angiportis exultans pocula poposcit. Tum in foro uir prouecta iam ætate & tantas rerum mutationes expertus, inter tibicinas circunfusus coronis madidus ac lasciuiens uolutatus est, obuiam uenientes salutans, ac dextra blandè excipiẽs, ut facilè appareret exultans gaudium & lineam rationis excedens, magis quàm dolor ac metus animos perturbare & de sua sede dimouere. Itaque Antigonus Acrocorintho in ditionem suam redacto, ut superius dictum est, unà cum aliis quibus maximè confidebat præsidio firmauit, eiq; Perseum philosophum præfecit. Aratus etiam Alexandro superstite hoc animo uolutare cœpit, sed quum Achæis cum Alexandro societas esset, ab incœpto destitit: tunc autem oblata rursus occasione huiusmodi rem conficere aggressus est. Fortè tum Corinthi bis gemini fratres fuerunt, genere Syrii, quorum unus Diocles nomine in arce stipendia merebat, reliqui tres regio auro furtim surrepto, Sicyonem ad Aegiam quendam argentarium adierunt, quo Aratus ob eius artificium plurimum utebatur, ac auri parte disposita, statim reliquum unus illorum Erginus pòst rediens, inito pacto apud eũ deposuit. Ex hoc factus Aegiæ familiaris,

& ab

& ab eo de arcis custodia in sermonem adductus, inquit: Se cùm per rupes exesi montis ad fratrem ascendisset, despexisse uiam transuersam, qua humilior muri altitudo erat. Tum comiter Aegias: Itáne, inquit, uir optime ob exiguum adeò aurum statum regis labefactatis, cùm possitis unam horam grandi pecunia uenundare? Nónne furibus æquè atque proditoribus deprehensis proposita mors est? His Erginus arridens conuenit cum eo, se communicato consilio Dioclem tentaturum: nam alios fratres non satis se fidos putare. Paucis pòst diebus rediens depactus Aratum se ad murum staturum, quà murus haud quindecim pedibus extabat, & ad alia conficienda cum fratre auxilio se fore suscepit. Aratus sexaginta talentis cum illis decidit, si res ex sententia successisset: sin spe potiundi excidisset, incolumis tamen cum illis euaderet domum, talentum utrique pollicitus est. Sed cùm sexaginta talenta apud Aegiam deponenda essent, nec Aratus per se eam pecuniam conficere posset, nec mutuando rem uulgari uellet, acceptis ex uxoris auro plurimis aureis scyphis, eos Aegiæ depacti argenti nomine tradidit. Atque hic uir (adeò enim animo elato fuit, tantumq; amorem rerum præclarissimarum insitum à natura habuit) cùm sciret Phocionem & Epaminondam despiciendis pecunijs

repudiandisq; muneribus longè Græcis omnibus iustitia & integritate præstare existimatos esse, ipse in eiusmodi res patrimonium suum effundere uoluit, in quibus proprium periculum, salus omnium & illorum quidem imprudentium ageretur. Quis igitur hunc talem uirum non summè admiretur, hodieq; illius animi magnitudinem omni studio ac beneuolentia complectatur, qui tam magnis pecunijs periculum sibi tantum emendum putarit, & quæ preciosissima diuitiarum omnium dicuntur, deposuerit, ut noctu in medios hostes perductus de uita dimicaret, nec ab ijs aliud ullum pignus acceperit, præter quàm spem præclari facinoris? Rem uerò ipsam per se difficilem ac periculosam, error quidam qui statim ab initio ex inscitia incidit, multò difficiliorem & periculosiorem effecit. Technon enim Arati famulus missus est unà cum Diocle ad murum cognoscendum: is Dioclem tum primùm uiderat, ratus tamen ex ijs signis quæ ab Ergino edoctus erat, hominis se formam & figuram tenere, audierat subcrispo esse capillo, colore fusco, atque imberbem. Profectus igitur quò inter eos, conuenerat, Erginum cum Diocle uenturum ante urbem, ad locum cui Aui nomen erat, opperiebatur. Interim Ergini & Dioclis frater Dionysius haud conscius nec particeps

illius consilij, Diocli autem forma persimilis, primus ad locum fortè processit. At Technon signa sibi data repetens, formæ similitudine deceptus, hominem percontatus est si qua sibi cum Ergino necessitudo foret. Cùm respondisset, fratrem se eius omnino esse, adductus est ut crederet se Dioclem alloqui, nec nomen rogauit, nec signum aliud expectauit, sed dexteram apprehendens de omnibus quæ cum Ergino inita & constituta sunt, cum illo sermonem instituit, & eum percontatur. Hic eius errorem astutè excipiens, ad omnia responsionem accommodat: tum ad urbem gradum flectens, continuato sermone illum nihil suspicantem secum trahebat. Cùm iam appropinquasset, & propè Technoni manus ut caperet iniecturus esset, fortuito quodam casu Erginus reuertens illis se obuiam tulit, præsentiens dolum ac periculum, Technonem ut fuga euaderet nutu admonuit. Sic cursu elapsi ambo se ad Aratum receperunt. Nec tamen illis re cognita spes, nec animi conciderunt, sed statim Erginum Dionysio aurum ferentem misit, & ut rem clausam haberet obsecrantem. Ille negocium transegit, & Dionysium ducens ad Aratum remigrauit: quē statim ut uenit haud amplius dimiserunt, sed uinctum in custodiam dederunt. Ipsi deinde ad rem adoriendam se cō-

parant. Paratis uerò omnibus, reliquisq; copijs in armis excubare iußis, ipse cum quadringentis delectis, rei futuræ præter paucos admodum ignaris, ad portas secundum Iunonis phanum consistit. Adulto tum instante uere, luna menstruo circuitu confecto, pleno orbe lucebat, & nox pura ac luminosa erat, ut arma apposita ad lunam effulgentia, ne palàm custodibus fierent, terrorem inijcerent. Iam primis urbis proxima loca tenentibus, nebulæ à mari exurgentes, urbem ipsam & uicinam regionem latè caligine & tenebris occuparunt. Hîc cæteri considentes calceos exuunt, ne strepitus euntibus fieret, & firmius nudis pedibus in scalis consisterent. Erginus autem acceptis septem uiatoria indutis adolescentibus, ueluti dux uiam ingressus, occultè ad urbem irrumpit, qui pro portis in statione erant obtruncatis: scalæ eodem tempore ad murum illatæ. Aratus continuò cum centum militibus conscendit, reliquis quanta anniti maxima poßint celeritate consequi iußis. Inde auulsis scalis per ciuitatem centum ad oppugnandum arcem discurrunt. Læti clandestino ingressu, ueluti iam explorata uictoria, custodiam etiam quatuor hominum cominus prælato lumine uenientem latuerunt. Adhuc enim in opacò lunæ caligantis erant, illos uerò è regione conspiciunt. Igitur illis insidias

collo

collocant, quorum tres intra insidias prolapsi interficiuntur, quartus ense saucius in capite fuga superfuit, clamitans hostem intra mœnia esse. Nec ita multò pòst signis canentibus ciuitas ad arma consurgit. Vicos omnes concurrentium multitudo compleuerat, faces multæ partim deorsum, partim desuper ab ipsa arce incensæ locum illustrabant, confusus ab omni parte clamor audiebatur. Interim Aratus per cliuum montis ascendere nitebatur, cunctanter ab initio ac magno cum labore, cùm non quà oportuit tenuisset, sed ignarus è uia deerrasset, impedientibus eam atque omnino obscurantibus tenebris. Obstabat etiam loci asperitas in quam eos error adduxerat. Hortante tamen omnes atque excitante Arato ad murum capiendum, deinde mirabile dictu est, ut luna perruptis nubibus excipiens illustrata difficillima uiæ parte adiuuerit, quoad ad constitutum locum subierunt. Ibi rursus densatis nubibus in umbra eos abdidit, occultauitq;. At qui extra portam ad phanum Iunonis relicti erant Arati trecenti milites, ut plenam uario tumultu ac luminibus urbem irruperunt, cùm nequirent uiam qua proficiscerentur reperire, nec illorum uestigia assequi, facto globo quodam in loco cliui opaco constitere, quoad oppugnantibus arcem qui cum Arato erant, sagittis desu-

per & telis crebrò in eos cadentibus, militaris clamor è prælio deorsum perlatus, & ex concauitate littorum pulsa imago resultans incertos animos eorum & suspensos tenebat, unde eius initium clamoris esset. Hærentib. uerò illis ambigentibusq́; in quam partem ferre arma oporteret, Archelaus qui regio exercitui dux præpositus erat, cùm magna armatorum manu, & cum clangore tubarum & strepitu per cliuum subiens in Arati milites studio incensus ferebatur, in trecentos incidit: qui ueluti ex insidijs insurgentes, facto in Archelaum impetu, primos ut quisque se obuiam tulit, interimunt: reliquos quum metu perterriti se in fugam dedissent persequuti, quoad dißipato agmine per urbem uagi palantesq́; diffugerent. Vixdum parta uictoria reuertentib. Erginus ex pugna aderat nuncians Aratum cum hoste manus conseruisse, eoq́; acriter repugnante, sub ipsam arcem ingens certamen esse, ac celeri subsidio esse opus. Illi se statim eò duci iubentes, profectiq́; propius, & ipsi sublato clamore signum dant se adesse, suosq́; adhortantur: & luna pleno lumine ostendebat arma, quæ & longitudine agminis & per angustias incedentis plura ac formidabiliora hostibus apparebant, & sonoritas noctis clamorem fauentium geminabat, & plurium multò quàm erant speciem dabat.

Ad post

Ad postremum iunctis uiribus propellunt hostes, & ipsi superiori loco occupato, illucescente iam die arcem tenebant. Sol q; statim manantibus radiis subsequutus est opus, & reliquæ è Sicyone copiæ Arato subsidio aderant, excipientibus per portas pro parte Corinthiis, & ad comprehendendam regiam custodiam insurgentibus. Cùm autem iam in tuto constitutis omnibus (ut uidebatur) ab arce in theatrum descendisset, infinita eò multitudo eius uidendi audiendiq; uerba, quæ ad Corinthios habiturus erat cupiditate, plenis uiis undique confluebat. Dispositis autem ad ipsos introitus utrinque Achæis, ipse à tabernaculo armatus, ore ac uultu ex labore ac uigiliis immutato, in medium prodiit, ut languor corporis animi uoluptatem ac lætitiam obscuraret. Effusis autem primo aduentu ad gratulationem cunctis hominibus, accepta in dextram manum hasta, eaq; inflexo parumper genu & inclinato corpore annixus, multum temporis silentio eorum plausus & clamores excepit, cùm uirtutem eius extollerent, fortunamq; admirarentur. Vbi uerò desierunt, facto passim silentio ad sese rediens, Achæorum res gestas apta oratione percurrit, & Corinthios ut in Achæorum corpus concederent, adhortatus est. Deinde portarum claues quæ post Philipica tempora alienæ ditionis fue-

rant

rant, tũ primùm Corinthijs reddidit. Ex Antigoni militib. dimisso Archelao qui in eius manus captiuus inciderat, Theophrastum quòd abire iussus non paruisset, interemit. Perseus dum caperetur arx egressus, in Cenchreas confugit. Qui posteriori tempore cùm uersaretur in ocio, dicente quodam, illum solum sapientem sibi ducem uideri: Per immortales deos dixisse dicitur, istuc quidem ex omnibus Zenonis institutis maximè quondã mihi cordi fuit, nunc autem à Sicyonio adolescente admonitus sententiam muto. Hæc igitur de Perseo plurimorum historijs prodita sunt. Aratus statim Heræo & Lechæo in ditionem redacto, & quinque & uiginti regijs nauibus, equis quingentis potitus est, Syrios quadringentos uenundedit. Acrocorinthus Achæorum custodiæ commissa est, quadringentis militibus, canibus quinquaginta, totidemq; canum magistris in arce alendis. Romani igitur Philopœmenem admirari soliti sunt, eumq; Græcorum ultimum appellare, quòd post eum magnus uir nemo extiterit. Ego uerò ex Græcorum rebus gestis hanc ultimam, hanc nouissimam gestam esse dixerim. Hoc enim audacia, hoc uiribus, hoc fortuna optima ab eis administratum, quòd declararunt ea quæ continuò postea consequuta sunt. Nam Megarenses ab Antigono descierunt, & in

Arati

Arati fidem & amicitiam se dederunt. Trœzenij quoque cum Epidaurijs in Achæos recepti. Deinde cùm educere copias statuisset, in Attica fines primam incursionem fecit, Salaminemq; populabundus transiens prædam abduxit, ac uelut ex carcere ac uinculis emissa Achæorum potentia, quancunque adrem sibi uisum esset utebatur. Atheniensibus tamen liberos captiuos gratis remisit, ad defectionem ipsis initia suggerens. Ptolemæum Achæis societate amicitiaq; coniunxit, belli gerendi autoritate illi, imperioq; terra mariq; permisso. Sic uerò inter Achæos opibus & gratia ualuit, ut si minus intra annum fieri licebat, elapso anno imperator deligeretur, auspicioq; suo ac sententia omnia gereret. Etenim intuebantur illum non diuitias, non gloriam, non regis amicitiam, non patriæ suæ utilitatem, non aliud præterea quippiam, Achæorum amplitudini anteferre. Existimabat enim tenui per se potentia ciuitatibus, societatem & amicitiam quasi quodam uinculo communi utilitate firmatam saluti præsidioq; esse, ac ueluti corporis partes, ob eam quam inuicem habent conuententiam, uiuunt atque spiritum ducunt, separatæ uerò ac seiunctæ lãguescunt, & corrumpuntur: sic ciuitates è medio communione sublata, funditus interire: conseruari uerò à se inuicem, augeriq;, cùm alterius

alic

alicuius magni corporis partes fiant, & communi consensu administrentur. Liberis uerò finitimis & arbitrio suo uiuentibus, indignũ esse ducens Argiuos tantùm seruire, Aristomachum eorum tyrannum insidijs delere constituit, cupiens depulso seruitutis iugo eam ciuitatem Acheis adiungere. Igitur qui ad tantum facinus gerendum animo parati essent inuenti sunt, quibus Aeschylus & Charimenes uates præfuerunt. Enses autẽ illis deerant quòd magnæ à tyranno habentibus pœnæ propositæ essent: Aratus comparatis Corinthi paruis pugionib. & in capsas inclusis, eas iumentis uiles quasdam & neglectas merces uehentibus imposuit, atque ita Argos mittendos curauit. Communicata autem cum homine quodam re à Charimene uate, Aeschylus, & socij indignè ferentes, repudiato Charimene negocium in se suscipiunt: quod ille cùm persensisset, ira incensus insidias indicauit, cùm hi iam propè tyrannum appeterent, quorum plurimi occupata fuga è foro abeuntes in Corinthum se receperunt. Sed breui tempore interposito Aristomachus à seruis occiditur: quo mortuo Aristippus tyrannus, superiore multò crudelior & contumeliosior, tyrannidem inuadit. Accepta igitur Aratus omni Achæorum iuuentute quæ pro tempore aderat, ad urbem subsidio aduolat,

lat, ratus se Argiuorum ad recuperandam libertatem erecta studia offensurum. Torpentibus uerò illis, & consuetudine seruitutem ferentibus, nec ullo ad se deficiente, exercitum inde re infecta reduxit. Achais tamẽ in culpam ac crimen adductis, quòd in pace bellum intulissent, ea q; de re apud Mantinẽses in iudicium accersitis, Arato absente, accusante Aristippo, triginta minarum iniuriæ æstimatæ sunt. Ex hoc Aristippus Arati odio ac metu exagitatus, ei adiutore Antigono rege insidiatus est, dispositis ubique hominib. sibi negotium facessentibus, & occasionem temporis expectantibus. Sed uera ac stabilis ciuium beneuolentia, optima principis custodia est. Cùm enim ita multitudo ac potentes assueti sunt ut non ducẽ, sed duci timeant, multis ad uidendum oculis, multis ad audiendum auribus utitur, facta omnia & consilia percipit. Itaque quoniam tempus admonet, statui hoc loco parumper consistere, & Aristippi mores & uitæ instituta percurrere, quam sibi suspecta & infida tyrannis, & felicis ac celebris regni amplitudo præscripsit. Ille enim cùm Antigonum haberet societate coniunctum, multos q; ad custodiam sui corporis aleret, inimicus nemo in ciuitate resideret, stipatores tamen & custodes extra in uestibulo excubare iubebat: famulis autem cùm

Optima principis custodia.

Aristippi mores.

cæna

cœnaret exclusis conclauim statim occludebat: ipse cum amata in paruũ quoddam cubiculum superius ascendens, cataracta deinde obiecta, ac lecto superimposito, somnum capiebat, qualem æquum est capere hominem qui ita turbulentam uitam & solicitam uiueret. Scalas uerò amicè mater subtrahens, & aliud cubiculum claudens, mane reponebat, & tyrannum illum mirificum deuocabat, ueluti ex spelunca instar reptiliũ emergentẽ. Hic nõ ui & armis, sed humili ueste & chlamydula amictus, lege ac uirtute fretus, magnum atque inuictum imperium parauit, unusq; post hominum memoriam natus communis tyrannorum hostis, propagauit genus quod præclarissimum inter Græcos usque ad nostram manauit ætatem. Ex his uerò qui arces occupant, satellites alunt, armis, portis, cataractisq; tutandi corporis gratia muniuntur, pauci uiolentam mortem ueluti lepores effugerunt, domus uerò aut genus aut sepulchrum nullius relictum est, celebrem memoriam ad posteros habiturum. Aratus igitur cùm sepius tentasset & aperto & clandestino apparatu Aristippum opprimere, atque Argos capere, spe decidit: semel etiam actis scalis cum paucis ex insperato murũ cepit, peremptisq; custodibus qui eò subsidio uenerant, continuò dies illuxit, & cùm à tyranno undique premeretur, Argiui æquè ac si non

si non eorum libertas ea dimicatione ageretur, sed ueluti Nemeis instantibus certaminibus, sedentes quieti, magno cum silentio aequos & iustos eius pugnae spectatores praebuerunt. At Aratus cùm acriter in hostem pugnaret, hasta manu emissa in inguine uulnus accepit: tenuit tamen locum à se captum, nec inde cùm assiduè oppugnaretur ab hostibus usque ad noctem, deÿci ulla ui potuit. Quòd si etiam ad laborem paulum noctis accessisset, haud unquam profectò uanus eius diei conatus fuisset: iam enim tyrannus praemissa magna suarum fortunarũ parte, migrare ex urbe parabat, quod nemine Arato nunciante, quòd premeretur penuria aquarum, corpusq; aegrum uulnere traheret, milites retrò abduxit. Hac uerò desperata uia in apertum certamen prodÿt, adductoq; in fines Achaeorum exercitu, populationibus agrum uastauit, & ad Charetem fluuiũ acri praelio cum Aristippo commisso crimen subÿt, destituta pugna partam uictoriam è manibus amisisse. Nam cùm reliquum iam exercitus manifestè hostem propulisset, uictorq; magnum spatium persequutus esset, ipse non tam coactus ab aduersarÿs, quàm uirtuti suae fortunaeq; diffisus, fuga se in castra recepit. Cùm uerò reuersi ex persecutione caeteri ei succenserent, quòd uersis in fugam hostibus, pluribusq; eorum quàm ex suis caesis, commisis-

bBB set

set tamen ut uicti de se trophæum statuerent, uerecundia ductus de tropheo rursus dimicare constituit, atque uno interposito die, instructas copias in aciem eduxit. Cùm autem sensisset auctum esse tyranni exercitum, animosque militum ad pugnam audatiamq; creuisse, haud ausus manus conserere, sed receptis fœdere cadaueribus, cum exercitu abijt. Gratia tamen & beneuolentia ciuium cõciliata, administrandaq; prudenter repub. eam maculam delere contendens, Cleonas Achais adiunxit, ac Nemeum certamen, quòd patrium foret, & ad Achæos magis spectaret, in Cleonis celebrauit. Celebrarũt etiam Argiui, quo tempore licentia & securitas antea permissa pugilibus, primum confusa est ab Achæis, omnibus qui ex eo certamine reuertentes per suum agrum iter facerent, ut hostibus ibi captis ac uenundatis, adeò uehemens eum atque implacabile tyrannorum odium ceperat. Breui pòst tempore cùm accepisset Aristippum ad Cleonas insidijs capiendas animo spectare, sed metu ipsius qui tum Corinthi moram trahebat deterreri, per edictum coacto exercitu, iussoq; plurium dierum cibaria secum ferre, descendit in Cenchream, ut opinione absentiæ per dolum ad inuadendas Cleonas Aristippum euocaret: qua in re eum non fefellit spes, statim enim ex Argis cum exercitu affuit.

Aratus

Aratus iam instantibus tenebris ex Cenchreis in Corinthũ reuersus est, clausisq; omnibus custodia uijs, Achæorum agmen egit, qui adeò compositè, adeò promptè, adeò celeriter consequuti sunt, ut non modò imprudentibus hostibus iter facerent, sed etiam durante adhuc nocte Cleonas accederent, & ad pugnam instruerentur. Prima autem luce apertis portis, signóque tuba dato, cursu & clamore hostem adortus continuò in fugam conuertit: & cùm multos exitus locus haberet, ad eam partem se contulit, quò Aristippum iturum suspicabatur. Facta autem usque Mycenas persequutione, tyrannus à quodam Cretensi Tragisto nomine (ut Dinias tradit) interceptus in fuga occiditur. Ex alijs uerò supra mille quingentos desiderati sunt. Aratus tam felici parta uictoria, ac nullo suorum militum amisso, attamen neque cepit Argos, neque liberauit, Agia & iuniore Aristomacho cum regis exercitu irrumpentibus, ac imperij summam occupantibus. Conflatam uerò superiore tempore calumniam, sermonem, cauillum, dicacitatem assentatorum sustulit, qui tyrannos ad gratiam efferentes aiebant, Achæorum ducem domi tumultuari, pugnã initurum, & simulac tubicen prodijt, somno ac uertigine opprimi: instructis uerò ordinibus, ac signo dato, percontatus manipu-

 larios

larios ac centuriones nunquid præsentia sua opus sit, se enim saucium telis esse, discedit longè exitum pugnæ expectaturus. Hæc iam adeo inualuerant, ut etiam philosophi in scholis cùm quærerent, perturbari animo & impendentibus periculis colorē mutare, ignauiæ ne an intemperiei cuiusdam corporis & frigiditatis esset, ubique Aratū nominarent, eumq́; optimum ducem esse dicerent, & tamen hæc sibi in certaminibus euenire. Sublato igitur Aristippo è medio, Lysiadem Megalopolitanum insidijs appetiuit, qui tyrannide patriam occuparat. Ille cùm homo non segnis animi, neque abiecti foret, neque uelut plurimi tyrannorum immodestia & cupiditate ad hanc prolapsus iniuriam, sed ab adolescentia incensus amore nominis & gloriæ, & falsis quibusdam uanisq; sermonibus, qui de tyrannide ut de re aliqua beata atque admirabili ferebantur, imprudenter & temerè elatus, atq; inde rerum potitus multis statim curis ac molestijs premebatur, suspicione præterea suspensus animi, incertusq; erat, & Arati insidias formidabat. Itaque mutata sententia pulcherrimam & laudatissimam uiā inijt, qua se primùm odio, custodia, ac satellitibus liberaret, & patriā sibi suo beneficio deuinciret, Arato accersito dominationem deposuit, & in Achæos ciuitatē retulit. Quo facto Achæi illum

lauda

laudatum ornatumq; imperatorem legerunt: qui statim cùm Aratum gloria superare niteretur, alias res quæ haud necessariæ uidebantur aggressus, Lacedæmonijs bellum indixit: quod ne fieret instans Aratus inuidia agere est uisus. Cæterùm Lysiade secundò imperator constitutus est, refragante Arato atque studente, ut alteri imperium mandaretur. Ipse enim, ut dictum est, per annum imperarat. Tertium igitur summa cum laude Achæis imperauit, uicissim cum Arato quotannis commutato imperio. Patefactus autem inimicitijs cùm Aratum apud Achæos sæpius accusasset, inuidia & offensione omnium concidit. Etenim existimatus est ficto & simulato ingenio aduersus ueram ac synceram uirtutem certare. Et quemadmodum scribit Aesopus, tenuiores aues cuculo cur se fugerent percontanti, respondisse, quòd accipiter aliquando esset futurus: sic Lysiadi ex tyrannide suspicio immutatæ uoluntatis conflata est, quæ eius naturæ permultum detraheret. At Arati nomen Aetolicæ res maximè illustrarunt. Quo tempore insurgentib. ad illos comprimendos Achæis, & in finibus agri Megarensis dimicare properantibus, ad hæc Agidi Lacedæmoniorum regi unà ad prælium exeunti se opponens, maledicta, sales, cauilla, contumelias, in eius mollitiem ignauiamq; coniectas, se-

 dato

dato animo tulit, nec unquam turpitudinis specie utilia ac salutaria cõsilia abiecit, sed cessit hostibus Geraniã transcendẽtibus, & absque prælio in Peloponesum aditum præbuit: cùm autem autem irrupissent, & improuiso impetu Pellenam cepissent, non idem sibi consilium fuit. Non enim ultra cunctando tempus triuit, nec expectauit quoad hostium uires in unum undique cogerentur, sed statim præsentibus copijs hostem adortus, destituto ordine petulanter in ipsa uictoria exultantẽ fudit. Nam simulac urbem ingressi sunt, milites effusi ad prædam & in ipsis ædibus dissipati alter alterum impellentes, de bonis fortunisq́; ciuium inter se certabant. Duces uerò & centuriones circumeuntes Pellenæorum coniuges & filias diripiebant, & exuentes galeas illarum capitibus imponebant, ne quis alter cognitas abduceret, sed ex ipsis galeis cui quæque cessisset domino appareret. Sic autem affectis illis, & huiusmodi operi intentis, continuò Aratus adesse nunciatur, Exorto autem tumultu & consternatione priusquam ab omnibus auditum esset periculum, primi in ipsis portis, ac suburbijs, ut æquum est in tanta perturbatione rerum fieri, Achæis incurrentes, uicti sese in fugam dederant: quibus effuse fugientibus, qui subsidio ueniebant in dubitationem quid agendum

esset

esset adducebantur. In ea trepidatione una ex captiuarum numero Epigethis cuiusdam clari hominis filia, eximia forma & pulchritudine mulier, in Dianæ sacello fortè consederat, ubi Epilectarches captam sibi optatam locarat, galeaq; cristis insigni ornarat. Hæc repentè ad tumultum exiliens, ut ad portas sacelli constitit, ac desuper pugnantes despexit, ornatu ipso militari induta ciuibus quidem suis augustiori quàm ex homine spectaculo fuit: hostibus uerò diuinam aliquam speciem se uidere opinantibus, terrorem formidinemq; iniecit, ut nemini animus ad repugnandum sufficeret. Pellenæi ipsi affirmant deæ simulacrum per alia tempora intactum mansisse, & cùm à sacerdote motum de loco efferretur, aspectum ita perstringere consuesse, ut à nullo contrà aspici posset, sed ab eo oculos cuncti auerterent, nec hominibus modò uisum horrori esset, sed propinquas quoq; arbores cùm portabatur infœcundas redderet, & immaturos fœtus excuteret. Hoc tum sacerdotem cùm extrà tulisset, & ad Aetolos conuertisset, sic consternasse omnes, ut ne mente quidē consisterent. Sed Aratus in cōmentarijs suis huiusmodi nihil scribit, sed uersis in fugam hostibus, se unà cū ijs irrumpentē urbē palantes egisse, septingentosq; ex illis eo prælio cecidisse: quod

Simulacri Dianæ Pellenææ maxima uirtus & potestas.

opus in maximis fama celebratum est. Eam pugnam Timanthes artificiosissimè pictura imitatus ante oculos posuit. Caeterum multis gentibus ac potentatibus contra Achaeum nomen hostiliter insurgentibus Aratus cum Aetolis statim amicitiam iniit, ac Pantaleone fretus, qui plurimum inter Aetolos autoritate ualebat, duos populos non pace modò, sed etiam societate coniunxit. Sed cùm studeret in libertatem Athenienses restituere, offensionem sibi & calumniam conflauit, & ab Achaeis malè audiuit, quòd foedere sibi cum Macedonibus, in quorum ditione Athenae erant, inito, stantibusq; induciis Piraeum capere aggressus esset. At hoc ipse in commentariis inficiatus quae scripta reliquit, Erginum accusat, cuius opera ad Acrocorinthi expugnationem est usus. Illum enim priuato consilio Piraeum inuasisse, & cũ fractis scalis fugiẽs premeretur ab hostibus, nominatim & cõtinẽter Aratum ueluti praesentem cõpellasse, atq; ita deceptis hostibus euasisse. Haud tamen probabilis excusatio uidetur esse: nam Erginum priuatum hominem & Syrum, nihil rationis est ad tam arduum facinus animũ adiecisse, nisi ducem habuisset Aratum, & ab eo data occasione rei gerendae etiam uiribus adiutus esset. Quod idem etiã ita esse ostendit, quippe cùm non ter, sed saepius conatus sit Piraeũ in ditionem

nem redigere, nec re malè gesta deterritus est, sed spe ad breue tempus fracta, statim redinte grauit audaciam. Semel etiam per Triasium fugiens crus fregit, multotiesq; incisione cura tus est. Vectus etiam lectica diu militiam egit. Mortuo Antigono, & filio Demetrio regnum obtinente, magis etiam animo Athenis liberandis incubuit, despectis omnino Macedonibus & pro nihilo habitis. Itaque cùm à Bitho Demetrij duce ad Phylaciam prælio superatus esset, ac uehemens rumor increbruisset partim captum, partim mortuum Aratum esse, Diogenes qui Piræum præsidio asseruabat, Corinthum epistolam scripsit, iubens urbe Achæos extrudi, quòd iam Aratus interijsset. Aderat tum fortè Corinthi Aratus cùm literæ eò perlatæ sunt: sic illusi atque irrisi Diogenis tabellarij discesserunt. Ipse quoq; rex nauem ex Macedonia misit, qua ad se uinctus Aratus duceretur. Athenienses uerò Macedonum gratia ad omnem leuitatem assentationis conuersi, accepto nuncio de Arati morte, coronas sumpserunt, ex quo iratus ille statim copijs in eos eductis, usque ad Academiam infesto exercitu peruasit: sed suasionibus adductus maleficio & iniuria temperauit. Athenienses cognita eius uirtute ad sanitatem reuersi, cùm extincto Demetrio ad spem recuperandæ libertatis incumberent, illum ad-

uocarunt: qui etsi altero tum Achais imperante, diuturno morbo oppressus domi detineretur, lectica latus Atheniensium opportunitati occurrit, ac Diogeni præsidijs præfecto persuasit, ut centum & quinquaginta acceptis talentis, Piræum, Munychiam, Salaminem, Sunium, Atheniensibus traderet. Viginti præterea talentis ipse ciuitatem leuauit. Deinde Aeginetæ & Hermionenei in Achæos statim concesserunt: adhæc magna Arcadiæ pars se illis adiunxit: ac Macedonibus per id temporis propinquo ac finitimo bello occupatis, Aetolorum societate aucta, Achæorum res magnum incrementum accepit. At Aratus memor ueteris promissi, uicina tyrannide Argiuorum anxius, per internuncios Aristomacho persuasit ut rempu. in medium poneret, & Achæorum leges ac nomen acciperet, & Lysiadæ imitatione maximæ genti cum laude & honore imperare mallet, quàm unius ciuitatis periculoso atque inuidioso dominio incubare. Permotus autem Aristomachus Arati monitis & suasionibus, quinquaginta talenta ad se mitti iussit, ut stipendia his qui sub eo meruissent dissolueret, eosq; dimitteret. Quæ dū cogerentur pecuniæ, Lysiades nōdum absoluto imperio cupiens eius actionis ad se laudem transferre, apud Aristomachum Aratum accusauit, hominē illum tyrannis in

fensum

fer: sum semper atq; implacabilem esse, suadendoq; perfecit, ut re sibi permissa, in Achaeorum societatem ueniret. Igitur hic Achaeorum principes qua beneuolentia & fide in Aratum essent, maximè declararunt. Nam cùm is ob iram contrariam sententiam dixisset: Aristomachum reiecerunt: ubi uerò placatus eius causam præsens agere cœpit, promptè ac celeriter in sententiam euntes, Argiuos Phliasiosq; republ. donarunt. Sequenti etiam anno Aristomachus imperator constitutus est, qui clarus apud Achæos & gratiosus, statuens in fines Laconicos incursionem facere, Aratum Athenis exciuit. Ille ad eum rescribens ab ea militia deterrere conatus est, quòd nollet cum Cleomene audaci homine & subitis successibus aucto, Achæos bello implicari. Cùm autem is perstaret omnino in sententia, nec ea dimoueri posset, paruit, atq; unà præsens militiam obijt. Cleomene ad Palantion ipsis cum exercitu imminente, cùm prohiberet Aristomachum prælio dimicare, à Lysiade accusatus, cum illo in certamen de imperio disceptationemq; uenit, & suffragijs uictor duodecimo imperator creatus est, in quo imperio ad Lycæum pugna à Cleomene fusus in fugam se dedit, errabundusq; noctu uagatur pro mortuo habitus, isq; rursus de illo rumor apud Græcos inualuit. Seruatus

uerò collectisq; in unum militibus non fuit eo contentus, quòd sibi abire incolumi licuisset, sed optimè occasione usus, cùm id nemo timeret, nec futurum suspicaretur, repentino impetu Mantineos Cleomenis socios adortus est, Capta urbe præsidioq; firmata, accolas ciues eorum constituit, & quæ uictores nunquam obtinere potuissent, ea Achæis uictis superatisq; parauit. Lacedæmonijs rursus Megalopolitanos bello lacessentibus, deductis eò subsidijs, Cleomeni prouocanti obuiam ire neglexit, cogentibus etiam Megalopolitanis restitit, quippe qui neque aliàs inchoandi prælij natura cupidus foret, & tum militum numero inferior, cum homine adolescente & audaci sibi iam ætate prouecto remißioribus animis ac minori ambitione certamen esset. Proinde ratus est, quam ille periclitando gloriam quæreret, partam iam sibi cauendo & declinando conseruandam esse. Itaque leuis armaturæ militibus effusius procurrentibus Spartiatasq; usq; ad castra impellentibus, & per tabernacula eorum uagè dispersis, haud quaquàm Aratus properauit, sed ualle in medio interiecta constitit, ac transitu ciues prohibuit. His Lysiades permotus, atque Aratum uerbis increpans, equites hortatus est ut secum unà insequentibus se ostenderent, nec exploratam hosti uictoriam proderent, nec seipsum pro

patria dimicantem relinquerent. Conuersis autem cum eo multis & fortibus uiris, elatus animis dextrum hostium cornu inuasit. Quo in fugam dato, persequutioni ira & cupiditate honoris insistens, in loca sinuosa & arboribus consita delatus est. In his latæ fossæ erant, quas Cleomanes insidens hostem excepit. Hic Lysiades in patriæ conspectu cùm pulcherrimam pugnam depugnasset, concidit: reliqui in phalangem fugientes turbatis militibus totum exercitum ea clade compleverunt: ex quo Aratus magnam sibi conflauit inuidiam, quòd Lysiadis salutem negligere uisus sit. Sic ab Achæis coactus per iram abeuntibus in Aegeum consequutus est: ubi cùm conuenissent, decreuerunt ne illi erogarentur pecuniæ, neu stipendiarij alerentur, sed ipsi potestas fieret si uellet, per se bellum gerendi. Tanta contumelia affectus Aratus, statuit resignato imperio exercitum dimittere, & consilio usus ad præsens omnia pertulit: deinde ad Orchomenum deductis Achæorum copijs, ibi cum Megistono Cleomenis patruo pugnam conseruit. Quo uicto fugatoq;, trecenti cæsi, Megistonus ipse captus in Arati potestatem uenit. Cùm consuesset is annum suum cùm contingeret imperare, ubi ad eum ordine uentum est, uocatus repudiauit imperium, ac Timoxenus pro eo delectus est. Causa ue-

Pugna inter Megistonũ & Aratum.

rò repudiandi, quæ ira in multitudinem esse di cebatur, parum sanè probabilis uisa est: uera enim causa res Achæorum non quietæ nec pacatæ ut antea fuerant, succrescente Cleomene, qui haud popularibus magistratibus continebatur, sed interfectis à se Ephoris, subacta sibi regióne, permultisq; accolarum ciuitate donatis, nulli obnoxiam potentiam consequutus, instare continuò Achæis cœpit, ut sibi imperium mandaretur. Quare iure accusant Aratum, qui dum respublica salo magno ac fluctibus iactaretur, ueluti gubernator deponeret, atque alteri remitteret gubernaculum, & desperatione rerum Achæorum, Cleomenem traderet: quo tempore pulcherrimum fuit etiam inuitis ciuibus communi saluti subuenire, nec committere ut Peloponesus iterum Macedonum custodijs acceptis, barbaricis moribus inquinaretur, ut Acrocorinthus Illyricis armis ac turbis compleretur, neque quos sæpe in bello imperator fudisset, ac urbibus extrusisset, quibus etiam in commentarijs suis malediceret, eorum dominio sociorum ciuitates subijceret. Quòd si Cleomenes erat (sic enim appelletur) iniquus & tyrannicus, at Heraclidæ illi generis autores erant, Sparta patria, ex qua uel obscurißimum præstabat quàm Macedonum primum, imperij summæ præponere, qui Græciæ nobilitatis nullam ratio-

nem

nem haberet. Adhæc Cleomenes summum magistratum petebat, ut pro illo honore & appellatione maioribus bonis ciuitates afficeret. Antigonus autem terra mariq; imperator & dux renunciatus, non prius imperium obijt, quàm sanctum esset fœdere Acrocorinthum mercedis loco sibi in ditionem cessurum, peritè ut uidetur Aesopi uenatorem imitatus, nec antè uocantibus Achæis & legationibus ac decretis se submittentibus obsequutus est, quàm præsidio & obsidibus ueluti quibusdam frenis comprehensos teneret. Et quamuis omnis Arati deprecatio necessitatis defensione niteretur, tradit tamen Polybius ipsum cùm Cleomenis audaciam multò antè prospexisset, antequàm necessitas ulla urgeret, cum Antigono clàm colloquium inijsse: Megalopolitanos etiam supplices descendisse, orantes Achæos & obsecrantes, ut Antigonus euocaretur. Hi enim assiduo bello premebantur, & Cleomeni maximè ad direptionem & prædam expositi erant. Nec Phylarchus ab his in sua historia dissentire uidetur, cui nisi Polybius testis accederat, non magna admodum fides adhibenda foret. Nam cùm in Cleomenis mentionem incidit, beneuolentia illius quasi afflatus numine furens & insanus efficitur, & ueluti in iudicio, sic historia ipsa alteri aduersatur, alterum

alterum subleuat. Amiserunt igitur Achæi Mantineam, quæ rursus à Cleomene capta est; & ad Hecatombæum magno prælio superati, ita conciderunt animis, ut continuò Argos Cleomenem accersiret, & eum bello gerendo imperatorem præficeret. Quod ubi Arato cognitum est, cùm aduentare Cleomenem accepisset, & cum exercitu Lernam attigisse, metu perculsus legatos ad eum misit, orantes ut cum trecentis solùm tanquàm ad amicos sociosq; accederet, ac si diffideret, acciperet obsides. Hæc Cleomenes respondens contumeliæ sibi ac dedecori fore, castra ex eo loco mouit. Achæis etiam epistolam scripsit, qua multa crimina & calumniæ in Aratum conferebantur. Scripsit & ille quoque contra Cleomenem epistolas, & usq; ad nuptias & coniuges maledicta ac iurgia processerunt. Ex hoc Cleomenes per legatum Achæis bellum edicit, parumq; abfuit quin Sycioniorum urbem imprudentibus illis per proditionem diriperet. Inde abducto exercitu Pellenam inuasit, interemptoq; Achæorum duce, urbe potitus est. Breui deinde tempore interiecto, cùm Pheneum Pentelium q; sub imperium redegisset, Argiui statim ad eum defecerunt, Phliasij præsidium acceperunt, & omnino Achæis ex aduentitijs nihil erat quod stabile aut firmum uideretur. Hic in magno tumultu & turbatione rerum

Aratus

Aratus iactabatur, cùm intueretur Peloponesum tantis motibus agitari, ciuitatesq; undique à seditiosis & turbulentis hominibus ad defectionem solicitari. Nihil enim quietum erat, nihil suo loco manebat. Sicyoniorum & Corinthiorum quoque plurimi iam cum Cleomene palàm colloquebantur, quorum animos communio illa & societas iunctarum inter se ciuitatum, priuati dominij desiderio iampridem offenderat. In his mutationibus Aratus permissa sibi summa & libera potestate & licentia, quos in Sicyonia corruptos offendit capite mulctauit: qui autem Corinthi erant perquirere ac pœna afficere conatus, multitudinem ægram & Achæo nomini uehementer offensam in se concitauit. Cùm igitur in Apollinis templum confugissent, Aratum accersitum miserunt, ut ante defectionem aut interficerent, aut in uincula conijcerent. Ille accessit quidem equum manu trahens, ac si nullum metum aut suspicionem præ se ferret. Exilientibus autem multis, conuiciaq; in eum ac maledicta iactantibus, sedato uultu & firma oratione quietè considere iussit, nec confusè exurgentes clamorem attollere, & qui ad portas consisterent, introire. Hæc simul dicens sensim pedem extulit, ueluti equum alteri daturus: ita egressus occurrentes sibi Corinthios placidè alloquēs

 iubebat

iubebat ad Apollinis ædem conuenire. Vbi uerò clàm ad arcem propè acceßit, in equum insiliens Cleopatro præfecto custodiæ acriter asseruare arcem iusso, in Sicyonem aduectus est triginta equitibus consequutis, alijs relicto duce paßim dißipatis. Corinthij non multò post audita Arati fuga, ut persequuti eum capere nequierunt, accersito Cleomene urbem illi tradiderunt, cùm is nullo satis magno se beneficio ab his affici posse arbitraretur, pro eo quod offensum esset, Aratum dimittentibus. Hic igitur adiunctis sibi his qui ad Actam quæ dicitur incolunt, ac ciuitates tradentibus, Acrocorinthum uallo ac fossa circundedit. At Aratum uerò nonnulli Achæorum in Sicyonem conuenerunt, conuocataq; concione, imperator constitutus delectos ex ciuibus ad custodiam corporis circum se habuit. Cùm tres iam & triginta annos in Achæis remp. geßisset, & Græcorum omnium potentia & gloria princeps fuisset, tunc inopia & solitudine oppressus & derelictus, ueluti in patriæ naufragio in tantis procellis ac periculis ferebatur. Nam Aetoli auxiliũ petenti missuros se esse negarunt: Atheniensiũ ciuitatem in Aratũ studio & uolantate propensam, Euclides & Micion prohibuerũt. Cũ autem Aratus Corinthi & domum & facultates haberet, Cleomenes nec attigit eorum

quicquam,

quicquam, nec alterum permisit attingere: con uocatis præterea eius amicis & curatoribus, iussit omnia curare atque asseruare, ut rationem Arato reddituros. Priuatim ad eum Tripylo & Megistono patruo rursus missis, tum alia ei permulta, tum duodecim talenta annuum stipendium pollicitus est, Ptolemæi odio numerum duplicans, ab eo enim sex talenta Arato quotannis mittebantur. Demandari sibi ab Achæis imperium orabat, & Acrocorinthum communi cum his præsidio custodiri. Respondente Arato non penes se, sed potius penes eos summam imperij esse, ratus id dissimulare responsum, infesto exercitu in Sicyoniorum fines inuadens incursionibus agrum deuastauit, positisq; ad urbem castris tres menses in obsidione fuit, cunctante Arato ac deliberante num Acrocorintho tradito Antigonum accepturus esset, nam aliter negabat opem se esse laturum. Conuocato igitur in Aegeum concilio, Achæi Aratum eò conuenire iusserunt: uerũ cùm ex urbe Cleomene obsidente sine periculo exire non posset, ciues eum precibus detinebant, orantes ut saluti suæ uitæq; consuleret, neu corpus imminenti hosti obijceret. Adhæc fœminæ ac pueri tanquàm communem omnium parentem & conseruatorem suum lachrymis circunstabãt: quos tamen ille cùm confirmasset, consola-

tusq; esset, aduectus equo decem amicis & cum his adulto iam filio comitantibus descendit ad mare. Nauem quæ eò appulsa erat conscendentes, in Aegeum ad concionem profecti sunt, in qua communi sententia decretum est uocare Antigonum, & Acrocorinthum in eius ditionem permittere. Aratus filium suum unà cum aliis pluribus ad eum pro obsidibus misit, quibus commoti grauius Corinthij, diripuerunt eius bona, & domum Cleomeni dono dederunt. Aduentante uerò Antigono cum exercitu (erant autem XX. Macedonum peditum millia, equitum mille & quadringenti) Aratus cum principibus ciuitatum per oram maritimam clam hostibus, illi in Pegas obuiam prodijt, cùm Antigonum suspectum haberet, nec se libenter Macedonibus crederet. Etenim sciebat se ex illorum cladibus opes sibi & gloriam peperisse, materiemq; constituendæ reip. odium in superiorem habuisse. Sed cùm parspiceret necessitatem impendêre, nec declinari, nec resisti ullo modo posse, deinde occasionem sibi oblatam esse, cui seruiunt omnes etiam qui imperare uidentur, ad tam indignum facinus perpetrandum accessit. Antigonus autem ubi accepit obuium sibi Aratum esse, alios quidem communi benignitate salutauit, illum uerò & in primo congressu honorificentissimè excepit, & cætera munifi

munificentia uirum bonum & singulari prudentia præditum maiori necessitudine sibi deuincere conatus est. Erat enim Aratus eiusmodi, ut regem non modò maximis in rebus administrandis adiuuare, sed etiam in ocio oblectare posset. Quare Antigonus etsi adolescens foret, ut uiri ingenium perspectum habuit, cui nihil deerat quod minus dignum regis amicitia uideretur, eo non ut Achæis modò, sed etiam ante Macedones ad omnia utebatur, cunctaq; de illius sententia & autoritate gerebat. Et ea ita euenerunt quæ in sacrificijs diuinitus numen portenderat. Dicitur enim non multò antè Arato sacra facienti, in iecore duos felles extitisse eadem pinguedine obuolutos: uatem quoque consultum dixisse, quæ capitalissimo odio dissiderent, ea perbreui inter se firmissima amicitia coitura. Quod responsum ad præsens neglexit, nec sacris aliter, nec uaticinio fidem habuit: obseruabat id tamen, nam in posterum prosperè succedente bello, cùm Antigonus Corinthi conuiuium instruxisset, compluribus eò inuitatis, Aratum honoris gratia supra se locauit. Paulò pòst amictum flagitans, rogauit illum, num sibi frigus uideretur: respondente illo & quidem se ualde algere, iussit propius accedere, tapeteq; allato serui ambos simul circundederunt. Tunc Aratus in sacrorum illorum memoriam re-

 diens

diens ridere secum ipse, ac portentum & oraculum regi enarrare. Verùm hæc posterioribus temporibus sunt acta. In Pegis uerò tum iureiurando dato acceptoq;, continuò in hostem inuaserunt, & ad urbem summa ui utrinq; dimicatum est, optimè munitis Cleomenis castris, & Corinthijs strenuè hostem arcentibus. Hic Aristoteles Argiuus Arati amicus ad eum clàm mittitur, qui rebellione facta, illum in ciuitatem acciperet, si cum militibus eò accederet. Ille rem cum Antigono communicata, cum mille & quingentis ex Isthmo in Epidaurum celeriter nauigio delatus est. Argiui insurgentes facto impetu in Cleomenis milites, comprehendunt, atque in arcem inducunt. Quibus nunciatis, Cleomenes ueritus ne captis Argis ab hostibus, reditu domum intercluderetur, Acrocorintho relicto cum subsidio noctu Argos occurrit, quò præueniens conflixit, & sequundo prælio usus est. Nec ita multò pòst Arato se inferente, & rege cum copijs subsequente, in Mantineam discessit. Ex eo ciuitates omnes in Achæorum fidem & amicitiam redierunt. Acrocorinthus Antigono tradita est. Aratus imperator factus ab Argiuis, persuasit eis ut tyrannorum bona & proditorum Antigono elargirentur. Quo facto Aristomachū in Cenchreis magnis cruciatibus uexatū mari mergendum

dedit

dederunt. Cuius supplicij fœditas in Aratum non sine offensione consecta est, quòd uirum non improbum, & qui eo familiariter usus esset, suaq; autoritate adductus dominatū deposuisset, & ciuitatem suam Achæis iunxisset, ita crudeliter ac nefariè necari permitteret. Nec huius tantum rei, sed aliarum etiā in eum culpa redundauit, ueluti quòd Corinthiorum ciuitatem ut humili aliquo uico Antigonum donassent: idem etiam direpto Orchomeno, præsidium Macedonum intulisset. Decretum etiam fecerunt, nemini alteri ex regibus scribere iniussu Antigoni, nec legationem mittere. Macedones alere stipendijs impensisq; coacti sunt, ad sacrificia pompas & ludos admittere. Nam incipientibus Arati ciuibus, & Antigonum in urbem accipientibus, ab Arato liberaliter hospitio inuitatum, omnia illa accepta referebant, nescij quòd habenis illi semel traditis, regiæ impetu cupiditatis actus, nullum præterea integrum ius præterquam uocis haberet, qua periculosa licentia uteretur. Apparebat enim inuito Arato plurima administrari ac fieri, ueluti illud quod de statutis actum est. Antigonus enim Argiuorum tyrannorum statuas deiectas erexit, eorum autem qui Acrocorinthum cepissent, stantes & erectas præter unam Arati, demolitus est: quæ ne fierent, precibus instans

Aratus nihil profecit. Videtur etiam quæ in Mantineos acta sunt, nequaquam ex græco more ab Achæis administrata esse. Quibus duce Antigono deuictis, clarissimos uiros & principes ciuitatis necarunt, reliquos partim uenundederunt, partim uictos compedibus in Macedoniam miserunt. Liberos eorum & coniuges mancipiorum numero habuerunt. Argento autem Mantineorum collecto tertiam ipsi acceperunt portionem, reliquis duabus ad Macedones delatis. Hæc quidem ultionis iure peracta sunt. Etenim indignum ac nefarium fuit, homines regionis & linguæ necessitudine inter se coniunctos, sic ad iram tractari. Verum in necessitatibus iucundum, non asperum fuit, ut Simonides inquit, iræ sæuienti & efferuescenti uelut medicinam adhibere & explere. Quæ uerò consequuta sunt nec laudi, nec necessitati Arato danda sunt. Nam urbe Argiuis ab Antigono concessa, cùm hi ab integro reficere decreuissent, ipse imperator cùm esset eius instructioni operis præpositus, ex decreto ne deinceps Mantinea ciuitas, sed Antigonia uocaretur edixit, hodieq; ita uocatur, ac uidetur ob illum amabilis Mantinea funditus interijsse: manet autem ciuitas eorum nomine, à quibus necati ciues deletiq; sunt. Deinde Cleomenes ad Sellasiam magna accepta clade, reliquit Spartam,

Mãtinea urbs ex decreto Antigonia uocata.

& in

& in Aegyptum mari profectus est. Antigonus ubi in Aratum omni benignitate atq; humanitate est usus, in Macedoniam rediens, Philippum ad quem regni successio spectabat, nondum admodum adulta aetate in Peloponesum misit, atque Arato ut se daret iussit, per eum ciuitates adire, per eum Achaeis familiarem fieri. Quem Aratus quidem accipiens sic affecit amauitq;, ut & in se summa beneuolentia affectum in Macedoniam, & Graecas res incitatum incensumq; dimitteret. Antigono autem uita defuncto, Aetoli inertia & desidia Achaeorum despecta (assueti enim aliorum defendi manibus, & in Macedonum armis omni spe solutis collocata, ad quietem se totos remissionemq; conuerterant) Peloponensibus bellum inferre parant, ac Patraeis & Cumaeis extra id quò intenderant expulsis, impetuq; facto, Messeniam diripiunt. Quibus rebus angebatur Aratus, cumq; intueretur Timoxenum Achaeorum ducem ob ignauiam tempus terere, iam propè absoluto imperij tempore, ipse successor ei constitutus, quinque ante praefinitum tempus diebus magistratum obijt, & ut Messenijs auxilium ferret, Achaeorum copias coëgit: qui cùm languidis atque inexercitatis corporibus, animis uerò ocio resolutis ad bellum incumberent, ad Caphyas fusi fugatiq; sunt. Quo bello uisus sibi

alterum sublevat. Amiserunt igitur Achæi Mantineam, qua rursus à Cleomene capta est, & ad Hecatombæum magno prælio superati, ita conciderunt animis, ut continuò Argos Cleomenem accersiret, & eum bello gerendo imperatorem præficeret. Quod ubi Arato cognitum est, cùm adventare Cleomenem accepisset, & cum exercitu Lernam attigisse, metu perculsus legatos ad eum misit, orantes ut cum trecentis solùm tanquàm ad amicos sociosq; accederet, ac si diffideret, acciperet obsides. Hæc Cleomenes respondens contumeliæ sibi ac dedecori fore, castra ex eo loco movit.

Achæis etiam epistolam scripsit, qua multa crimina & calumniæ in Aratum conferebantur. Scripsit & ille quoque contra Cleomenem epistolas, & usq; ad nuptias & coniuges maledicta ac iurgia processerunt. Ex hoc Cleomenes per legatum Achæis bellum edicit, parumq; abfuit quin Sycioniorum urbem imprudentibus illis per proditionem diriperet. Inde abducto exercitu Pellenam invasit, interemptoq; Achæorum duce, urbe potitus est. Brevi deinde tempore interiecto, cùm Pheneum Pentelīumq; sub imperium redegisset, Argivi statim ad eum defecerunt, Phliasij præsidium acceperunt, & omnino Achæis ex adventitijs nihil erat quod stabile aut firmum videretur.

Hic in magno tumultu & turbatione rerum

Aratus

Aratus iactabatur, cùm intueretur Peloponesum tantis motibus agitari, ciuitatesq́; undique à seditiosis & turbulentis hominibus ad defectionem solicitari. Nihil enim quietum erat, nihil suo loco manebat. Sicyoniorum & Corinthiorum quoque plurimi iam cum Cleomene palàm colloquebantur, quorum animos communio illa & societas iunctarum inter se ciuitatum, priuati dominij desiderio iampridem offenderat. In his mutationibus Aratus permissa sibi summa & libera potestate & licentia, quos in Sicyonia corruptos offendit capite mulctauit: qui autem Corinthi erant perquirere ac pœna afficere conatus, multitudinem ægram & Achæo nomini uehementer offensam in se concitauit. Cùm igitur in Apollinis templum confugissent, Aratum accersitum miserunt, ut ante defectionem aut interficerent, aut in uincula coniicerent. Ille accessit quidem equum manu trahens, ac si nullum metum aut suspicionem præ se ferret. Exilientibus autem multis, conuiciaq́; in eum ac maledicta iactantibus, sedato uultu & firma oratione quietè considere iussit, nec confuse exurgentes clamorem attollere, & qui ad portas consisterent, introire. Hæc simul dicens sensim pedem extulit, ueluti equum alteri daturus: ita egressus occurrentes sibi Corinthios placidè alloquēs

 iubebat

quicquam, nec alterum permisit attingere: conuocatis praeterea eius amicis & curatoribus, iussit omnia curare atque asseruare, ut rationem Arato reddituros. Priuatim ad eum Tripylo & Megistono patruo rursus missis, tum alia ei permulta, tum duodecim talenta annuum stipendium pollicitus est, Ptolemaei odio numerum duplicans, ab eo enim sex talenta Arato quotannis mittebantur. Demandari sibi ab Achaeis imperium orabat, & Acrocorinthum communi cum his praesidio custodiri. Respondente Arato non penes se, sed potius penes eos summam imperij esse, ratus id dissimulare responsum, infesto exercitu in Sicyoniorum fines inuadens incursionibus agrum deuastauit, positisq; ad urbem castris tres menses in obsidione fuit, cunctante Arato ac deliberante num Acrocorintho tradito Antigonum accepturus esset, nam aliter negabat opem se esse laturum. Conuocato igitur in Aegeum concilio, Achaei Aratum eò conuenire iusserunt: uerū cùm ex urbe Cleomene obsidente sine periculo exire non posset, ciues eum precibus detinebant, orantes ut saluti suae uitaeq; consuleret, neu corpus imminenti hosti obijceret. Adhaec foeminae ac pueri tanquàm communem omnium parentem & conseruatorem suum lachrymis circunstabāt: quos tamen ille cùm confirmasset, consola-

tusq; esset, aduectus equo decem amicis & cum his adulto iam filio comitantibus descendit ad mare. Nauem quæ eò appulsa erat conscendentes, in Aegeum ad concionem profecti sunt, in qua communi sententia decretum est uocare Antigonum, & Acrocorinthum in eius ditionem permittere. Aratus filium suum unà cum alijs pluribus ad eum pro obsidibus misit, quibus commoti grauius Corinthij, diripuerunt eius bona, & domum Cleomeni dono dederunt. Aduentante uerò Antigono cum exercitu (erant autem XX. Macedonum peditum millia, equitum mille & quadringenti) Aratus cum principibus ciuitatum per oram maritimam clam hostibus, illi in Pegas obuiam prodijt, cùm Antigonum suspectum haberet, nec se libenter Macedonibus crederet. Etenim sciebat se ex illorum cladibus opes sibi & gloriam peperisse, materiemq; constituendæ reip. odium in superiorem habuisse. Sed cùm parspiceret necessitatem impendêre, nec declinari, nec resisti ullo modo posse, deinde occasionem sibi oblatam esse, cui seruiunt omnes etiam qui imperare uidentur, ad tam indignum facinus perpetrandum accessit. Antigonus autem ubi accepit obuium sibi Aratum esse, alios quidem communi benignitate salutauit, illum uerò & in primo congressu honorificentissimè excepit, & cætera munifi-

munificentia uirum bonum & singulari prudentia præditum maiori necessitudine sibi deuincere conatus est. Erat enim Aratus eiusmodi, ut regem non modò maximis in rebus administrandis adiuuare, sed etiam in ocio oblectare posset. Quare Antigonus etsi adolescens foret, ut uiri ingenium perspectum habuit, cui nihil deerat quod minus dignum regis amicitia uideretur, eo non ut Achæis modò, sed etiam ante Macedones ad omnia utebatur, cunctaq; de illius sententia & autoritate gerebat. Et ea ita euenerunt quæ in sacrificijs diuinitus numen portenderat. Dicitur enim non multò antè Arato sacra facienti, in iecore duos felles extitisse eadem pinguedine obuolutos: uatem quoque consultum dixisse, quæ capitalissimo odio dissiderent, ea perbreui inter se firmissima amicitia coitura. Quod responsum ad præsens neglexit, nec sacris aliter, nec uaticinio fidem habuit: obseruabat id tamen, nam in posterum prosperè succedente bello, cùm Antigonus Corinthi conuiuium instruxisset, compluribus eò inuitatis, Aratum honoris gratia supra se locauit. Paulò pòst amictum flagitans, rogauit illum, num sibi frigus uideretur: respondente illo & quidem se ualde algere, iussit propius accedere, tapeteq; allato serui ambos simul circundederunt. Tunc Aratus in sacrorum illorum memoriam re-

 diens

diens ridere secum ipse, ac portentum & oraculum regi enarrare. Verùm hæc posterioribus temporibus sunt acta. In Pegis uerò tum iureiurando dato acceptoq́;, continuò in hostem inuaserunt, & ad urbem summa ui utrinq; dimicatum est, optimè munitis Cleomenis castris, & Corinthijs strenuè hostem arcentibus. Hic Aristoteles Argiuus Arati amicus ad eum clàm mittitur, qui rebellione facta, illum in ciuitatem acciperet, si cum militibus eò accederet. Ille rem cum Antigono communicata, cum mille & quingentis ex Isthmo in Epidaurum celeriter nauigio delatus est. Argiui insurgentes facto impetu in Cleomenis milites, comprehendunt, atque in arcem inducunt. Quibus nunciatis, Cleomenes ueritus ne captis Argis ab hostibus, reditu domum intercluderetur, Acrocorintho relicto cum subsidio noctu Argos occurrit, quò præueniens conflixit, & sequundo prælio usus est. Nec ita multò pòst Arato se inferente, & rege cum copijs subsequente, in Mantineam discessit. Ex eo ciuitates omnes in Achæorum fidem & amicitiam redierunt. Acrocorinthus Antigono tradita est. Aratus imperator factus ab Argiuis, persuasit eis ut tyrannorum bona & proditorum Antigono elargirentur. Quo facto Aristomachū in Cenchreis magnis cruciatibus uexatū mari mergendum dedo

dederunt. Cuius supplicij fœditas in Aratum non sine offensione consecta est, quòd uirum non improbum, & qui eo familiariter usus esset, suaq; autoritate adductus dominatũ deposuisset, & ciuitatem suam Achæis iunxisset, ita crudeliter ac nefariè necari permitteret. Nec huius tantum rei, sed aliarum etiã in eum culpa redundauit, ueluti quòd Corinthiorum ciuitate ut humili aliquo uico Antigonum donassent: idem etiam direpto Orchomeno, præsidium Macedonum intulisset. Decretum etiam fecerunt, nemini alteri ex regibus scribere iniussu Antigoni, nec legationem mittere. Macedones alere stipendijs impensisq; coacti sunt, ad sacrificia pompas & ludos admittere. Nam incipientibus Arati ciuibus, & Antigonum in urbem accipientibus, ab Arato liberaliter hospitio inuitatum, omnia illa accepta referebant, nescij quòd habenis illi semel traditis, regiæ impetu cupiditatis actus, nullum præterea integrum ius præterquam uocis haberet, quæ periculosa licentia uteretur. Apparebat enim inuito Arato plurima administrari ac fieri, ueluti illud quod de statuis actum est. Antigonus enim Argiuorum tyrannorum statuas deiectas erexit, eorum autem qui Acrocorinthum cepissent, stantes & erectas præter unam Arati, demolitus est: quæ ne fierent, precibus instans

Aratus nihil profecit. Videtur etiam quæ in Mantineos acta sunt, nequaquam ex græco more ab Achæis administrata esse. Quibus duce Antigono deuictis, clarissimos uiros & principes ciuitatis necarunt, reliquos partim uenundederunt, partim uictos compedibus in Macedoniam miserunt. Liberos eorum & coniuges mancipiorum numero habuerunt.

Argento autem Mantineorum collecto tertiam ipsi acceperunt portionem, reliquis duabus ad Macedones delatis. Hæc quidem ultionis iure peracta sunt. Etenim indignum ac nefarium fuit, homines regionis & linguæ necessitudine inter se coniunctos, sic ad iram tractari. Verum in necessitatibus iucundum, non asperum fuit, ut Simonides inquit, iræ sæuienti & efferuescenti uelut medicinam adhibere & explere. Quæ uerò consequuta sunt nec laudi, nec necessitati Arato danda sunt.

Nam urbe Argiuis ab Antigono concessa, cùm hi ab integro reficere decreuissent, ipse imperator cùm esset eius instructioni operis præpositus, ex decreto ne deinceps Mantinea ciuitas, sed Antigonia uocaretur edixit, hodieq; ita uocatur, ac uidetur ob illum amabilis Mantinea funditus interiisse: manet autem ciuitas eorum nomine, à quibus necati ciues deletiq; sunt. Deinde Cleomenes ad Sellasiam magna accepta clade, reliquit Spartam, & in

Mãtinea vrbs ex decreto Antigonia vocata.

& in Aegyptum mari profectus est. Antigonus ubi in Aratum omni benignitate atq; humanitate est usus, in Macedoniam rediens, Philippum ad quem regni successio spectabat, nondum admodum adulta aetate in Peloponesum misit, atque Arato ut se daret iussit, per eum ciuitates adire, per eum Achaeis familiarem fieri. Quem Aratus quidem accipiens sic affecit amauitq;, ut & in se summa beneuolentia affectum in Macedoniam, & Graecas res incitatum incensumq; dimitteret. Antigono autem uita defuncto, Aetoli inertia & desidia Achaeorum despecta (assueti enim aliorum defendi manibus, & in Macedonum armis omni spe solutis collocata, ad quietem se totos remissionemq; conuerterant) Peloponensibus bellum inferre parant, ac Patraeis & Cumaeis extra id quò intenderant expulsis, impetuq; facto, Messeniam diripiunt. Quibus rebus angebatur Aratus, cumq; intueretur Timoxenum Achaeorum ducem ob ignauiam tempus terere, iam propè absoluto imperij tempore, ipse successor ei constitutus, quinque ante praefinitum tempus diebus magistratum obijt, & ut Messenijs auxilium ferret, Achaeorum copias coëgit: qui cùm languidis atque inexercitatis corporibus, animis uerò ocio resolutis ad bellum incumberent, ad Caphyas fusi fugatiq; sunt. Quo bello uisus sibi

Aratus cupidius imperio usus, ita rursus animo concidit, ita relictis gubernaculis imperij spes omnes abiecit, ut cùm sibi opprimendi hostis oblata occasio esset, prælio abstinuerit, & in Peloponeso per lasciuiam ac petulantiam Aetolum insultantem neglexerit. Rursus igitur supplices in Macedoniam tendentes manus, Philippum in Græciam reuocarunt, spe maximè eius in Aratum obseruantiæ ac fidei adducti, fore ut eo clementi & mansueto ad omnia uterentur. Verùm sub id tempus Apelle & Megalæo quibusdamq; alijs Aratum regi deferentibus, ille fide addita calumniæ, contrariam factionem excitauit, comitijsq; habitis Eparato ad imperium obtinendum suffragatus est. Qui cùm Achæis contemptui esset, & Aratus rem negligeret, nulla præclara re gesta Philippus à paternis moribus degener, rursus recõciliatis animis totum se Arato tradidit. Rebus uerò prosperè & ad opes & ad gloriam succedentibus, eum omni comitate complexus est, ueluti per eum nomine & imperio auctus. Quare nisus est Aratus non popularis modò principatus, uerumetiam regni optimus præceptor esse. Illius enim mores & instituta, uitæ regis, rebus gestis, instar coloris decori maximo ac dignitati erant. Et adolescentis in Lacedæmonios afflictos & perditos moderatio, & humanitas in Cretenses,

ses, qua totam paucis diebus insulam ad imperium suum adiunxit, & aduersus Aetolos militia mirificè laboriosa, Philippo quidem dociles & obsequentis ingenij, Arato prudentiæ ac sapientiæ gloriam attulit. Quibus magis regis amici inuidia cõcitati, ubi nihil obscuris calumnijs profecerunt, conuicijs palàm aggressi per potus Aratum obscœnis ac petulantibus uerbis lacessunt. Semel quoque post cœnam in tabernaculum abeuntem lapidibus persequuti sunt. His iratus Philippus, uiginti eos talentis mulctauit, & posteriori tempore quòd res labefactare turbareq; uiderentur, interfici iussit. Prosperè igitur & ad uoluntatem fluente fortuna, successibus insolenter elatus in multas ac magnas cupiditates erupit: ingenita enim uitia illi perruptis, atque exutis paulatim inuolucris, quibus repugnante natura latuerant, enudata sunt, & eius simulatum diu ingenium se prodidit. Primùm enim iuniorem Aratum contumelia affecit, coniugi stupro illato, quæ res multum temporis occulta fuit, cùm in eorum domum diuerteret, hospitaliter ab his exceptus. Deinde in Græcorum Respub. asperius concitatus est, nec erat obscurum illum iam ad Arati cladem & exitum spectare. Suspicionis autem eius Messenicæ res initium attulerunt. Seditione enim laborantibus

rantibus illis, serius quàm tempus postulabat Aratus eis subsidio uenit, Philoppus una die praeuertit, urbemq; ingressus quoddam rursus malum illis immisit, priuatim magistratus Messeniorum percontatus, nunquid leges haberent quibus cohiberent uulgus. Priuatim etiam primores ciuitatis rogauit, num manus sibi essent quibus tyrannos opprimerẽt. Ex hoc addita utrisque audacia, magistratus quidem populares & turbulentos homines ad supplicium postulabant: illi cum multitudine concita inuadentes magistratus interfecerunt, ex cæteris paulò minus ducentis peremptis. Philippus tam fœdo opere perpetrato, magis etiam Messenios in se inuicem instigabat. Interueniens Aratus nec ipse animi ægritudinem dißimulare potuit, nec filium obiurgantem asperè & uehementer Philippum prohibuit. Videbatur autem adolescens Philippi amore teneri: cùm ergo tum ad eum diceret, ijs rebus ita gestis eius sibi aspectum non iam formosum, sed turpißimum omnium uideri: nihil quidem illi Philippus respondit, quanquam succensus ira sæpius, eo conuiciante, dentibus infrendisset. At seniorem, ueluti nihil ijs uerbis commotus, ut homo ciuilis ac natura moderatus, apprehensa dextera ex theatro egressus ad Ithomantam perduxit, immolaturus Ioui ac locum cogniturus. Est enim

enim is non minus quàm Acrocorinthus, munitus & clausus, ac si præsidium collocatum in eo sit, graue & infensum propugnaculum accolis futurus. Vbi uerò conscendit, & sacrificio instituto, uates ad eum exta detulit, ambabus manibus suscipiens, Arato ac Phario Demetrio separatim demissa ostendit, ac percontatus est quid in sacris perspicerent, retinendámne sibi arcem esse, an Messenijs reddendam. Hîc arridens Demetrius si animum, inquit, uatis geris locum dimittes: sin regis, utroque cornu bouem detinebis: Peloponesum per ænigma significare uolens, quasi si Ithomanta & Acrocorinthum custodiat, facilem atque obsequentem futuram. At Aratus diu silentium tenuit: orante autem Philippo ut sententiam suam proferret, Permulti, dixit, ac magni, Philippe, Cretensium montes, permulti Bœotiorum ac Phocensium tumuli ex terra efferuntur: item plurimi Acarnanum partim mediterranei, partim in oris maritimis siti, qui natura munitissimi sunt, & quamuis horum nullum ceperis, omnes tamen sponte imperata faciunt. Latrones enim rupes ac saxa incolunt, & præcipitijs se tutantur. Regi autem nihil fide & beneuolentia firmius nec munitius esse potest, hæc tibi Creticum pelagus, hæc Peloponesum aperuit. Ab his orsus

Regi nihil firmius beneuolentia.

initijs

initijs cùm sis, hoc ætatis hi te sibi imperatorem præfecerunt, illi in ditionem tuam uenerunt. Loquente adhuc Arato, Philippus exta reddidit uati, ac manu illum trahens uelut ab eo sibi illata ui, ac ciuitate erepta, Et huc, inquit, eandem proficiscamur uiam.

Post id tempus Aratus declinans aulam, & se à Philippi sensim consuetudine subtrahens, in Epiro rogatus ab eo ut secum unà militaret, recusauit, ueritus ne sibi ex illius factis ignominia & dedecus conflaretur. Cùm uerò à Romanis uictus turpiter, amissa classe in Peloponesum se recepisset, aggressus est iterum Messenios dolis capere: quod ubi minus successit, ad apertã iniuriã uersus eorũ agrũ populationibus uastauit. Tum Aratus sepenitus ab illius amicitia & familiaritate seiunxit, & in eũ inimicũ animũ cepit, ad hæc conscius eorum quæ in nurum ab eo perpetrata essent, excruciabatur uehementer, sed filium rem celabat, & sibi illum contumelia affectum aspicere tantum dabatur, ulciscendi uerò ac persequendi iniurias facultas non erat.

Maximè uerò Philippus à prioribus moribus immutatus uidebatur, quippe qui ex miti & mansueto rege ac modesto adolescente in petulantem hominem & insolentem tyrannum euaserat. Verùm hæc haud quidem naturæ mutatio erat, sed in licentia improbitatis

tis

tis enudatio, quæ ob metum incognita diutius & obscura manserat. Fuisse autem eius cum Arato consuetudinem ab initio uerecundiæ ac timori admistã, ex ijs quæ in illum postea gessit, perspicuè declarauit: nam cùm eum delere cuperet, quo uiuo non modò se tyrannum aut regem, sed ne liberum quidem hominem ducebat esse, ui palàm nihil tentare ausus est, sed Taurionem unum ex ducibus & amicis subornauit, qui ex occulto se absente ac longè remoto, ueneficio rem conficeret. Is Arato factus familiaris, ei uenenum comparat, non acutum & uehemens, sed eius generis quod initio remissos calores & tenuem uentum in uentre excitat, deinde sensim tabe corpus inficit. Non tamen Aratum ea res latuit, sed ubi nullum deprehensæ & manifestæ cladi remedium est inuentum, ut cõmunem aliquem & quotidianũ morbum leniter ac silentio pertulit, nec præter unum ex familiaribus quisquam resciuit, quo in cubiculo præsente atque admirante, ô Cephaleon, inquit, hæc sunt præmia regiæ amicitiæ. Sic uita defuncto in Aegeo, ubi decimum & septimũ imperatorem gesserat, instabant Achæi ut ibi ad sepulturam daretur, & conueniẽtia eius uitæ monumenta fierent. Sicyonij magna se ignominia affici existimabant, si alibi quã in patria eius uiri corpus humaretur. Itaq; ab Achæis ut sibi id permitterẽt impetrarunt.

Arati mors.

Sed

Sed cùm ueteri lege neminem intra mœnia humari liceret, & legi superstitio accessisset, miserunt in Delphos de his Pythiam sciscitatum, à quo oraculum huiusmodi acceperunt:

Consultas Sicyon Arato gratissima tellus,
Vt pia defuncti celebrentur funera regis,
Sit quodcũq; uiro, durũ infensumq; feretur.
Id scelus infandum cœlo terraq; mariq;.

Renunciato igitur responso, & Achæi cuncti lætati sunt, & Sicyonij in primis luctu in celebritatem mutato, continuóque ex Aegæo cadauer ueste alba coronisq; exornãtes, cum pæana & choris in urbem intulerunt: sepulchro deinde optarunt locum ueluti conditoris totius urbis celeberrimum & clarissimum, seruatorémque suum magnificentissimo funere prosequuti sunt. Loco quo situs est usque ad nostram memoriam Arato nomen mansit. Immolant illi nonis Iunijs, quo die tyrannicum de ciuitate sustulit dominatum, quem mensem Athenienses ἀνθεστηριῶνα ipsa uerò sacra salutaria nuncupant, eius diei monumentum quo Aratus in lucem æditus memoratur. Priori sacro in honorem Iouis Soteris Thyepolus præfuit, secundo Arati filius, torque non albo omnino, sed dimidia parte purpureo ornatus; & à Dionysij ministris carmina quædam ad citharã canebantur. Gymnasiorum princeps subsequẽtibus pueris & adolescentibus

lescentibus unà pompam agebat. Post eos senatus coronatus sequebatur: reliquorum ciuium turba pro arbitrio aderat. Quarum rerum hodie quoque uestigia quædam expiati seruant, honorum uerò & uetustate & mutatione rerum plurimi interierunt. Aratus igitur senior ita uixisse, atque huiusmodi præditus ingenio fuisse traditur. Filium autem eius Philippus homo flagitiosus & perditus, ad hæc natura crudelis & contumeliosus, medicamentis non quidem letalibus, sed ijs quæ menti officiunt, in insaniam uersum, cladem eius & perniciem appetens, ad horrenda ac nefanda facinora impulit, ut mors illi etsi iuueni ac florenti, malorum remedium & salutem afferre uideretur. Attamen Philippus huius impietatis hospitali Ioui ac sodalitio pœnas persoluit. Victus enim in bello à Romanis, sub eorum ditionem uenire coactus est, & tum alio imperio spoliatus, tum omnibus præter quinque amissis nauibus, mille insuper talenta conuenit stipendium péndere. Ad hæc obsidem dedit, & uix ei misericordia hostium Macedonia cum suis stipendiarijs permissa est. Cùm in necandis optimis quotidie & coniunctissimis uiris occupatus esset, horrore atque odio sui regnum uniuersum compleuit. Vnum tantummodo in tantis calamitatibus leuamen Demetrium nactus eximia

uirtute filium, eum ob honorem sibi à Romanis habitum, inuidia & suspicione uita priuauit. Persem uerò aliũ filiũ nõ legitimũ, sed suppostititium fuisse ferunt, ex Gnathænio Medica quadam muliere genitum. Hic est de quo Aemilius Paulus triumphauit. Itaque Antigonici regni sublatis hæredibus, eius omne genus interijt. Arati autem genus Sicyone & Pellenæ usque nostram peruenit ætatem.

Galba.

INCERTO
Interprete.



PHICRATES Atheniẽsis idcirco existimabat stipẽdiarium militem & diuitiarũ & uoluptatum studiosum esse oportere, quòd dum harum gratia largius cupit acquirere, se periculis audentius committat. Sunt autem permulti qui militis officium esse putẽt, ut ueluti corpus sanum, diuerso suoq; motu nunquam, sed imperatoris arbitratoris arbitrio moueatur. Itaque Paulum Aemilium ferunt exercitui, quem loquacitati solùm & elegantiæ studentẽ in Macedonia accepisset, edixisse, ut manum alacrem & gladium quisque acu-

tum haberet cætera sibi curæ fore. At Plato qui uidebat nihil neque ducem neque principem bonum effecturum, ubi exercitus minus se temperantem obedientemque præstaret, putabat obediendi uirtutem æquè atque imperandi, naturæ esse generosæ educationisque philosophicæ, præsertim quæ iram & uehementiam mansuetudine humanitateq; non inconcinnè temperaret. At cùm cæteræ calamitates multæ, tum ea quæ Romanis post Neronis obitum accidit, testimonio est, nihil esse in imperio formidabilius potestate militari, quæ indoctis utitur absurdisq; consiliis. Itaque Demades Alexandro mortuo, similem esse dicebat Macedonum exercitum excæcato Cyclopi, quippe qui illum intueretur multis moueri motibus perturbatis & prauis. At Romanorum imperium si Demades inspexisset, iisdem affici agitarique malis comperisset, quibus Titanas ferunt: in multas nempe partes discerptum, & undique in seipsum incurrens, non tam ex eorum dominandi cupiditate, qui imperatores appellarentur, quàm diuitiarum studio & luxuria militum, qui imperatores inuicem ueluti clauos extruderent. Atqui Dionysius Pheræum, cùm menses decem regnasset in Thessalia, ac mox interimeretur, tragicum tyrannum appellabat, celerem scili-

cet mutabilitatem cauillatus: at Cæsarum focus palatium ipsum breuiore tempore quatuor imperatores suscepit, cùm alium inducerent tanquam per scenam, alium educerent. Sed erat hæc una consolatio oppressis, quòd non opus habebant alia animaduersione in autores, sed eos à seipsis intuebantur occidi: & illum certè primum & omnium iustissimè, qui inescauit militem, docuitq; tantum esse sperandum in Cæsaris mutatione, quantum ipse promisit, rem pulcherrimam illam à Nerone defectionem, mercede interposita, in proditionem calumnia uertens. Nymphidius enim Sabinius, qui (ut dictum est) cùm Tigellino aulæ prærat, ubi Neronem cepit omnino desperatio, nec erat dubium fuga in Aegyptum concessurum, exercitui persuasit tanquam absente iam Nerone atque fugæ dedito, ut imperatorem Galbam salutarent, & largitionem uiritim est pollicitus aulicis & militibus qui ita salutassent: nummûm septies mille quingentos, his uerò qui extrà militarēt, mille ducētos quinquaginta, quantū colligere nō poterat nisi multò pluribus omnes mortales oneraret malis, quàm Nero consueuisset. Hoc enim perdidit continuò Neronem, & paulò pòst Galbam. Nam alterum ut accepturi prodiderunt, alterum non accipientes occiderunt: mox illum quærentes qui tantum promiserat,

deser

desertorem proditoremq́; occupant, seipsos etiam dum speratis potiri uolunt, consumentes. Sigillatim igitur quæ gesta sunt diligenter exponere, iustæ historiæ sit. Sed quæcunque digna notatu Cæsarum sequundis aduersisq; rebus acciderunt, nec à me quoque prætereunda sunt. Galba Sulpitius quòd priuatus omnium ditißimus transiuit in Cæsarum familiam, omnes consentiunt. In quaquam amplißima seruicrum domo plurimum æstimationis haberet, plus tamen catuli cognatione sibi sumebat, uiri qui cæteros suæ tempestatis homines uirtute & gloria anteibat, quanquam ille quidem alios se plus posse non iniquè ferebat. Erat etiam Liuiæ uxori Cæsaris Galba genere coniunctus. Itaque opera Liuiæ ex palatio processit consul. Ad hæc fertur exercitui in Germania cum laude præfuisse, Libyæq́; proconsul fuit inter paucos laudatus. At uilitas uictus & sumptuũ parsimonia ac frugalitas fuit in causa, ut potitus imperio auarior haberetur: quam quidem uanam de se opinionem modestia temperantiaq́; pepererat. Accepit autem à Nerone Hispaniam prouinciam, cùm is nondum edoctus esset metuere magnos ciues in dignitate constitutos. Galbæ uerò, qui uideretur natura mitis, senectus ipsa fidẽ religionis fecit, cùm enim publicanis scelestis hominibus, qui

prouincias crudeliter & inhumaniter uexabant, cõstitutus curator esset, quod solùm tum potuit, sic prouinciarum calamitatem acerbè tulit, quasi communis iniuria esset: unde magno solatio damnatis uenundatisq; fuit. Poëmata quidem quæ in Neronem ædebantur, & multis in locis circunferebantur canebãturq;, minimè impediebat, neq; ædilibus indignabatur, unde plus etiam diligebatur ab hominibus: erat enim illi familiaris, annum iam octauum militare imperium tenens, quo tempore Iunius Vindex Galliæ prætor insurrexit in Neronem. Quare ante defectionem ad eum literæ à Vindice missæ dicuntur, quibus neq; credidisse, neq; eas diuulgasse, neq; detulisse fertur, cùm reliqui prouinciales epistolas ad se missas transmitterent ad Neronẽ, & quantum in ipsis fuit, id negociũ interciperent, cuius ad postremũ participes facti, tam suĩpsorum, quàm illius proditores sese fuisse declarabant. Sed Vindex ubi post declaratũ palàm à se bellum scripsit ad Galbam, eum hortans ad accipiendum imperium, ac seipsum Gallis corpori ualido caput quærenti præberet, qui millia uirorũ armatorum centũ haberent, & alia plura armare possent, rem proposuit amicis, quorum alij putabant expectandũ esse, obseruandumq; dum motũ atq; impetum aliquem ad res nouas Roma afferret, Titus autem Iu-

nius

nius claßiariorum dux, Quid ô galba, inquit consultatis? quærere enim num in fide Neronis maneamus, iam manentium est. Igitur uelut inimicus Nero sit, nunc aut prodenda Vindicis amicitia non est, aut is est continuò accusandus, belloq; inuadendus, quòd te Romanorum principem mauult, quàm Neronem tyrannum. Hinc præscripto die etiam per prouincias edicta dimisit galba, autor singulis uniuersisq; conspirandi futurus: cuius rei rumor atque fama ubi emersit, collecta hominum multitudo est ad res nouas non impigra. Nondum igitur planè tribunal attigerat, cùm est ab hominibus galba una uoce Imperator salutatus. Is uerò haud continuò eam appellationem admisit: sed ubi Neronem accusasset, & illos quos peremerat uiros clarißimos defleuisset, pollicitus est se patriæ prospecturum, neque Cæsarem neque Imperatorem, sed ducem senatus populiq; Romani professus sese. Quòd autem rectè Vindex & consultè galbam ad imperium reuocarit etiam Neronis obitu declarauit. Simulans enim contemnere se Galbam, ac nihili ducere res Gallorum, ubi de defectione audiuit (lauabat enim tum, ac prandebat) euertit mensam. Cumq; senatus Galbam hostem iudicasset, iocari & efferri apud amicos uolens, Non malum, inquit, sibi pecuniis

egenti augurium incidisse. Et res quidem Gallorum cùm in seruitutem redigantur, prædæ fore: Galbæ uerò facultates, quoniam hostis iam declaratus esset, uendere oportere. Ac iubebat quidem bona Galbæ uendi. Quæ cùm Galba audisset, ea omnia uendens quæ Nero habebat in Hispania, multos reperit ad emendum alacriores. Cùm uerò plures à Nerone deficerent, ac se Galbæ omnes officiose asciscerent, solus Clodius Maurus in Libya, & Virginius Rufus, qui in Gallia Germanicum ducebat exercitum, per sese agebant. non idem institutum habentes. At Clodius quoniam rebus rapiendis studuerat, ac uirorum cædibus; haud obscurum erat hunc propter crudelitatem & auiditatem errabundum, neque imperium posse continere, neque dimittere. Virginius autem qui legionibus potentißimis præerat, à quibus persæpe imperator appellabatur, colebatur, neque accepturum se dicebat imperiū, neque commissurum ut alij daretur, qui minus à senatu electus foret. Hæc non parum Galbam principio turbabāt, sed ubi Virginij Vindicisq; excercitus, qui ui quodammodo ipsos duces, ueluti aurigas qui frenis dominari non possunt, Magnā ad pugnā excitarant, simul cōflixerūt, ac Vindice seipsum interimēte, & uiginti millibus Gallorum cæsis, rumor esset omnes

cupere

cupere ob eiusmodi uictoriam ut Virginius imperium susciperet, aut rursus ad Neronem conuertãtur, tunc demum Galba omnino metuens Virginio scripsit, rogans ut communiter pro tuendo Romanis imperio, & pro libertate agat. Ac rursus cum amicis in Coloniam Hispaniæ urbem secedens, magis circa pœnitentiam rerum factarum, & desiderio ocij consueti, quàm circa ullas res necessarias tempus terebat. Iam æstas erat, cùm paulò ante crepusculum uenit Roma Sicelus, uir intra septimum diem libertate donatus, qui audiens Galbam quiescere solum, confestim ad eius cubiculum pergit, quod repugnantibus cubicularijs ui patefactum ingressus nunciauit, ut etiam uiuo adhuc Nerone, sed latente, exercitus primum, deinde populus & senatus imperatorem Galbam appellarit. Paulò autem pòst nunciatum esse illum obijsse mortem, sed nullo modo quidem credidisse se aiebat, donec ingressus mortuum iacentemq; Neronem uidisset, atque ita tandem abijsse. Hoc nuncium Galbam extulit, ad cuius fores hominum multitudo magnam in ipso fiduciam habens confluebat, etsi celeritas adimebat fidem. Sed biduo quoque Titus cum alijs multis ab exercitu uenit, quæ senatus censuisset sigillatim exponens. Hic igitur in ordinem honestũ prouectus est: liberto uerò tum anulos aureos dedit, &

Martianus Vicellus iam uocatus primas inter libertos habebat. At Romæ Nymphidius Sabinus non sensim atque paulatim, sed summatim simul omnia per rerum turbationem sibi uindicabat, inquiens galbam senem esse, ac uix satis Romam lectica propter senium uehi posse. Erat enim annos tres & LXX. natus. Qui uerò ibi erat exercitus, cùm diu antea beneuolo animo in eum fuerat, tum hoc tempore cùm ab uno solo sustentaretur, illum propter largitionis magnitudinem benefactorem existimabat, galbam autem debitorẽ. Cõtinuò igitur Tigellino collegæ gladium ut poneret imperauit, faciebatq; conuiuia, quibus uiros consulares accipiebat, atque prætorianos, addens etiam nomen galbæ ipsis inuitationibus. Multos instruxit qui dicerent, mittendum esse ad galbam qui ab eo peterent, ut perpetuò præfecto Nimphidio esse sine collega liceret. Cùm autem senatus in eius honorem multa faceret, appellans benefactorem, & assiduè currens ad eius fores, omnibus illum sententijs præesse uellet confirmaretq; multò redditus est audacior, adeò ut breui tempore illis à quibus colebatur non solùm foret inuidiosus, sed etiam formidabilis. Cumq; ministri publici à consulibus deligerentur, qui decreta & diplomata, quæ uocant obsignata Imperatori portarent (quæ proceres urbis cùm animaduer

maduer

maduertunt, summa uehiculorum contentione tabellarios praeuertere consueuerunt) non mediocriter Nymphidius est turbatus, quòd & signum & ministros non ab ipso acceptos misissent. Quin fertur de consulibus consultasse. Deinde cùm illi sese expurgassent, ac precibus institissent, remisit iram. gratificatus autem populo, nequaquam obstitit si quis ex Neronis familiaribus exturbaretur, fustibusq; caederetur obuius. Quare Spiculum gladiatorem statuis Neronis, dum detraheretur, subiectum in foro necarunt, & Aponium quendam ex delatoribus reuolutum superactis plaustris saxo oneratis oppresserunt. Alios etiam permultos discerpserunt, & quosdam sanè qui nihil per iniuriam perpetrarant. Itaque Mauriscus, qui uir optimus & erat & uidebatur, dixit ad senatum, se metuere ne breui Neronem desiderarent. Adeò uerò Nymphidius magna spe fuit, ut non sit ueritus Caij Caesaris illius filius appellari, qui post Tiberium imperauit. Nouerat enim Caius, ut uidetur, matrē illius cùm esset adolescens, è liberto Caesaris natam: fuit enim illa aspectu minimè iniucundo, & nouit illam quidem in tabernis medicinarijs mercede nō satis honesta. At fuit eius mulieris cum Caesare congressus (ut uidetur) posterior Nymphidij natali. Erat autē suspicio, natum

tum esse ex Martiano gladiatore, hunc enim propter gloriam ipsius Nymphidia amabat. Magis enim uisus est ob similitudinem formæ illius esse. Verùm fassus se Nymphidia matre natum, Neronis interitum sibi soli ascribebat. Huius autem interitus cùm non satis ea præmia esse duceret, quòd & honoribus frueretur & pecuniis, quodq; dormiret cum Neronis Sporo, quem ab ipso rogo dum cadauer adhuc cremaretur, continuò accersitum loco nuptæ haberet, Pompeiumq; appellaret, sed ad successionem imperij nitebatur. Et alia ipse Romæ clàm per amicos moliebatur, per mulieres quasdam uirosq; senatores, qui ei occultè adiutores erant. Vnum uerò ex amicis Gellianum in Iberiam misit, quæ agebantur consideraturum. At Galbæ post Neronis obitum erant sequunda omnia, præterquam quòd Virginius Rufus dubius adhuc, solicitum illum reddebat, ne quoniam exercitum cui praerat, magnum bellicosissimumq;, uicto Vindice addidisset, cepissetq; magnam partem Romani imperij, uniuersam scilicet Galliam, quæ rebellando fluctuabat, ad imperium se inuitantibus obtemperaret. Nullius enim quàm Virginij neque nomen maius erat neque præclarius, perinde atque maximo is momento, & Romanos simul molesta tyrãnide, & bellis Gallos liberasset. At ille tũc ijsdẽ

quib.

quib. initio cogitatibus insistens, electionem Imperatoris senatui reseruabat. Verum declarato iam obitu Neronis, tunc multi rursus addebantur Virginio: & quidam ex ijs tribunis qui erant in tabernaculo, districto ense ei instabant, ut uel imperium uel ferrum admitteret. Sed posteaquam Fabius Valens qui uni præerat legioni, iurauerat primus in Galbam, & literæ ex Roma allatæ sunt quibus de rebus senatus decreuisset, difficulter licet & uix, tandem militibus persuasit, ut Galbam Imperatorem appellarent. Et quem is successorem miserat Flaccum Ordeonium admisit, illiq; legionem tradens, ipse Galbæ deinde aduenienti profectus est obuiam, simulq; reuertens, neq; iram neq; honorem manifestè assecutus. Et alterius quidem rei Galba causa fuit, quoniam uirum illum uerebatur: alterius uerò amici Galbæ, præsertim Iunius Titus, qui cùm Virginio inuideret, putabat arcendum esse, ignarus bono Virginij genio adiutorem se succedere, qui uirum illum à bellis & malis quæcunque duces alios occupabant, in securam uitam & senectutem pacis & quietis plenam subduceret. At Galbam senatus oratores circa Narbonem urbem Gallicam offendentes, læti salutarunt, rogarûtq; ut se quamprimùm desideranti populo ostenderet. Hic uerò præter colloquia & congressus, quibus

humanè & populariter utebatur: tum inter conuiuia cùm multus apparatus & cultus magnus adesset, quem ex rebus Neronis ad ipsum antè miserat Nymphidius, nullo tamen illorum, sed suis utens, ingenti uir animo & minimè ineptus uidebatur. Verum statim generosa hæc, fastusq́; uacua, & ciuilia, ad popularem captandam gratiam pertinere Iunius declarans, tumoremq́; esse ingentem, qui seipsum modò demitteret, persuasit ut Neronis pecunijs uteretur, & in conuiuijs ne parceret regijs sumptibus. Itaque senex paulatim animum suum Iunio submisit. Erat autem Iunius argento uel maximè etiam in qualibet re leuissima addictus, tum adulterijs obnoxius. Cùm adhuc enim esset iuuenis, militaretq́; sub Caluisio Sabino primam militiam, uxorem ducis luxuriosam fœminam noctu traduxit in castra uestem indutam militarem, eamq́; inter principia, quæ uocant, constuprauit. Ob quam rem eum C. Cæsar in uincula coniecit, quo mortuo, Iunius sequunda fortuna usus uinculis est solutus. Et cùm apud Claudium Cæsarem cœnaret, argenteum poculum clàm sustulit. Quod Cæsar cùm audisset, rusfus postridie ad cœnam hominem inuitauit: qui cùm uenisset, iussit ministros, nullum illi argenteum puoculum, sed fictilia omnia afferrent atque apponerent. Hoc igitur Cæsari propter

comicam

comicam moderationem uisum est non ira, sed risu dignum. Sed quæ is, Galbam obsequẽtem sibi habens & opibus plurimum pollens, ẽgit, tragicarum ærumnarum miseriarumq; magnarum alijs causam, alijs prætextum præbuerunt. Nymphidius enim cumprimum Gellianus quem miserat Galbæ uelut speculatorẽ ad se reuertisset, audiens & aulæ & satellitum esse Cornelium Laconem præfectum declaratum, sed rem uniuersam esse sub Iunij potestate, sibi autem nunquam licere iuxta Galbam stare, aut seorsim accedere, ut quem omnes sint obseruaturi, turbatus est, congregatisq; ducibus, Galbam ipsum senem esse probum quidem dicebat & moderatum, uerùm qui minimè suis consilijs uteretur: ab Iunio & Lacone res non bene administrari. Prius igitur quàm assequuti acciperent quod robur Tigellinus habebat, mitti oportere ab exercitu oratores ad Imperatorem putabant, qui docerent, si ex amicis hos solos duos amouerit, iucundiorem se omnibus desideratioremq; futurum. Sed ubi hæc non persuasit, absurdumq; & minimè conueniens uideretur, ducem senem petinde ac præesse nuper didicisset, quibus amicis uti, aut non uti oporteat, docere uelle, alia rem aggressus uia, ad Galbam scripsit, terrorem iniiciens, nunc esse in urbe subdola multa & excitata, nunc clodium

dium Marcum in Libya uecturam rei frumentariæ detinere, rursusq; moueri legiones Germanicas, & de copijs Syriæ & Iudææ similia audiri. Quibus cùm Galba neque admodum attentus esset, nec crederet, decreuit prior rem aggredi: etsi Clodius Celsus Antiochensis, uir tum erudens, tum ei beneuolus, ac fidus, hinc dehortaretur, ne unam quidam familiam esse Romæ dicens, quæ Nymphydium Cæsarem salutaret. Deridebant autem multi Galbam, tum Mitridates Ponticus in caluitium eius rugositatemq; cauillans, nunc, ait, quendam uideri Romanis esse, conspectum autem tum ubi Cæsar salutabitur, uisum iri diridiculum omnibus. Decretum est igitur, ut circa mediam noctem Nymphidium agentes in mediam multitudinem, declarent imperatorem. Primus autem ex tribunis Antonius Honoratus ad uesperam collectis quibus præerat militibus, non insulse accusauit tum ipsum Nymphidium, tum alios qui breui tempore toties sententiam mutarent, nulla consideratione, nulla electione meliorum, sed dæmone quodam agitati, à quo ipsi ex proditione in proditionem impellerentur: ac priori quidem rectè obtendi Neronis crimina, nunc uerò quòd Galbam prodant, quam necem matris accusent, iugulationemue uxoris? quam Tymelen uereantur, imperatorē sue

tragœ

tragœdiam? Sed nec Neronem quidem ob hæc deserere passi fuissemus, nisi Nymphidius nos persuasisset, desertos ab illo nos prius in Aegyptum fugisse. Vtrum igitur Neroni Galbam sacrificabimus, & Nymphidia natum legentes, Cæsarem Liuiæ filium necemus, quemadmodum Agrippina natum necauimus? An huic potius eorum quæ perpetrauit pœnam inferentes, ostendamus nos ipsos tum Neronis ultores, tum bonos Galbæ fidosq; custodes? Hæc tribuno militum dicenti, omnes sese milites addiderunt, atque alios adeuntes, ut insisterent in fide erga imperatorem rogabant, pluresq; in eam sententiam traduxerunt. Sublato autem clamore, Nymphidius siue quòd crederet (ut quidam putant) à militibus se iam uocari, siue festinaret anticipare rem adhuc ambiguam, processit sub multa luce, orationem quandam secum ferens scriptam in libro, quam à Cingonio Varrone compositam meditatus erat habere ad milites. Sed cùm uidisset portas castrorum clausas, & in muris multos armatos, timuit, accedensq; rogauit quid uellent, & cuius iussu in armis essent: redditaq; ab omnib. una uoce, Galbam decernere imperatorem, ille quoque concurrens secundo clamore laudauit, idq; ut qui sequebantur facerent, iussit. Et quum hi qui ad portas erant sinerent eum cum paucis ingredi,

lancea feritur, quam quidam ante ipsum excepit scuto Septimius: cumq; alij districtis ensibus impetum facerent, fugiens fugatusq; in casa militis iugulatur, eiusq; cadauer trahentes in medium cancellis circunseptum, spectaculo uolentibus interdiu præbuerunt. Sed cùm ita Nymphidium interemptum Galba audisset, & qui cum eo coniurarant iussisset interfici, inimici omnes continuò perierunt. In quibus etiam Cingonius fuit is qui orationem scripserat, & Mithridates Ponticus. Visus est non legitimè, tametsi iustè, neque populariter peremisse ante iudicium, uiros minimè obscuros. Aliam enim imperij formam acceperant omnes, decepti, quemadmodum fit, his quæ initio dicebantur. Ad hæc eos maiore molestia affecit, quòd uir consularis fidusq; Neroni mori iussus esset Petronius Tertulianus. Maronem enim in Libya per Trebonium, & Fronteium in Germania per Valentem intertimens, eo prætextu est usus, quòd eos cùm in armis militaribus fuissent, metuisset. Tertulianum uerò & senem & nudum & inermem audiuisset certè, nec repulisset, si moderationem quam præ se ferebat, opere fuisset obseruaturus. Hæc igitur huiusmodi uituperationib. fuere obnoxia. Sed ubi accedens abesset ab urbe circiter quinque ac uiginti stadia, incidit in petulantes & tumultuarios

quos

quosdam remiges, qui uias praeoccuparant, & undique erant circunfusi. Hi autem erant quos circiter unam legionem collectos inter milites retulerat Nero. Et tunc praesente imperatore, nec ut confirmarentur militia, nec ut lustrarentur, nec ut audirentur, aderant, sed cum clamore tumultuabantur, signa legioni locumq; petentes. Illo autem cunctante, & ut iterum dicerent iubente, tum hi negationem eam uideri dilationem inquientes, turbabantur, & nec clamori parcentes quidem eum sequebantur. Cumq; aliqui gladios distrinxissent, iussit Galba equitatum in eos irruere: itaque illorum substitit nemo, sed alij continuò auersi, alij fugientes perierunt, neque bonum neque faustum hi Galbae auspicium facientes, cùm per multam caedem totq; cadauera in urbem ingrederetur. Ac qui eum antea contempserat ut infirmum senemq;, tunc ut horribilem omnibus & formidabilem metuebat. Cumq; uellet ostendere magnam mutationem circa immensas largitiones sumptumq; Neronis, ipse haud satis decorem obseruauit. Cùm enim Canus tibia caneret inter coenandum (Canus autem hic antea illi auditu pergratus erat) ubi tibicinem laudasset, essetq; ipso delectatus, iussit afferri sibi arculam, unde aureos quosdam acceptos Cano in manus dedit, dicens, ex priuatis, non ex publi- Sordes notat. Vide Suetton.

eis pecuniis se donare. Quas uerò largitiones Nero dederat scenicis palæstricisq;, eas uehementius repeti præter decimam partem cùm iußisset, deinde parum colligens (nam qui acceperant eas largitiones plurimi consumpserant, homines in diem uiuentes, ac uictu satyrici) eos qui ab iis aut emerant quippiam aut acceperant, requirebat, & ab ipsis exigebat. Cumq; res modum non haberet, sed longius tenderet procederetq; in multos, Galba quidem infamiam, at Iunius inuidiam sibi atque odium comparauit, ut qui aliis omnibus auarum ducem sordidumq; præstaret, ipse uerò prodigè utens, & caperet & uenderet omnia. Hesiodus enim & incipiente & finiente cado expleri dicit oportere, sed Iunius infirmum uidens atque senem Galbam, fortuna implebatur, tanquàm ea eodem momento oriente & occidente. Senex autem ex mala Iunii administratione initio patiebatur iniuriam: præterea quæ ipse rectè consultasset, Iunius impediebat, quale fuit Neronianorum supplicium. Improbos enim occidit, in quibus fuit Elius, & Polycletus, & Petinius, & Patrobius. Populus uerò plaudebat, & dum hi per forum agerentur, clamabat & pulchram illam esse & piam pompam, ac deos hominesq; exposcere magistrum pædagogumq; tyrannidis Tigellinum. Tigellinus autem homo scilicet generosus

tosus, magnis pignoribus corruperat Iunium. Tertulianus uerò cùm nec prodidisset, neq; odisset Galbam, Iunij odio, nulla alia re perpetrata, mortem luit. Tigellinus uerò qui Neronem fecerat morte dignum, & eundem talem deseruerat prodideratq;, adhuc supererat, magnum documentum, nihil esse apud Iunium infectum, neque dantibus non sperandum. Nullius enim spectaculi cupiditate Romanus populus magis tenebatur, quàm ut uideret Tigellinum iudicio circumuentum. Et cùm nunquam cessaret, neque in theatris, neque in stadijs, petere Tigellinum, increpatus est imperatoris edicto, respondentis, Non multum temporis uicturum etiam Tigellinum, tabido morbo consumptum: illos uerò deprecantis ne exacerbarent, neque facerent tyrannida ex imperio. Iunius uerò & Tigellinus uidentes interim plebis offensam, hic quidem pro salute recuperata, dijs splendido epulo sacrificauit, ille uerò post cœnam ab imperatore surgens coram eo saltauit, filiam ducens uiduam, cui Tigellinus propinauit ducenta quinquaginta millia nummûm, iußitq; mulierem quæ pellicibus præerat, monile collo detractum, quod centum & quinquaginta millium esse dicebatur, ei aptare. Hinc factum est, ut etiam moderatè gesta calumniam haberent, quemadmodum res aduersus

Gallos, qui Vindici auxilium tulerant. Videbantur enim non imperatoris humanitate, sed ab Iunio ementes remissionem tributorum, & rempublicam assequuti. Ob hæc igitur multitudo erat aduersus imperatorem irata. Milites uerò cùm largitionem non acciperent, primum sperabant, si non quantum promissum erat, at quantum Nero dederat, hunc solutiurum esse: sed frustra: Galba enim ubi audiuit quid illi sibi uitio darent, uocem emisit magno dignam imperatore, quippe qui diceret, morem esse sibi deligere, non emere milites. Vbi hoc illi audissent, graui in eum odio immaniq; sunt accensi. Videbatur enim non ipse solum eos priuare, sed legem ferre, ac docere posteros imperatores. Verum adhuc Romæ erat obscurus motus & reuerentia simul quædam erga præsentem Galbam: tumultum ad res nouas hebetabat, retardabatq;, & quòd nullum manifestum mutationis principium uidebatur, id includebat quodammodo eorum maleuolentiam. Sed hi qui prius sub Virginio, tunc uerò sub Flacco in Germania erant, ob eam pugnam quam pugnarant aduersus Vindicem magnis se rebus dignabantur: itaq; nihil assequuti, nullam principum consolationem, nullam exhortationem admittebant: ipsum autem Flaccum, quoniam esset propter uehementissimum dolorem pedum corpore imbecillo,

becillo, rerumq; imperitus, habebant omnino pro nihilo. Et cùm esset quandoque spectaculum, ac tribuni militum turmarumq; ductores pro Romanorum consuetudine bonam fortunam imperatori Galbæ precarentur, multitudo primùm tumultuabat, deinde precari illis perseuerantibus contrà clamabat, Si dignus. Huiusmodi quoque alia cùm ab ijs legionibus quibus præerat Tigellinus, per contumeliam sæpe dicerentur, literæ ad Galbam à procuratoribus mittebantur. Hic autem perterritus, quòd non modò ob senium, uerumetiam quia careret filijs contemptui foret, consultabat sibi adoptare adolescentem aliquem ex illustribus, eumq; declarare imperij successorem. Erat autem Marcus Otho genere quidem minimè obscurus, sed delitijs & studio uoluptatum continuò à pueris, Romanorum omnium maximè deditus. Vt enim Alexandrum Homerus Helenæ comatæ uirum, cùm nihil haberet ad gloriam aliud quo illum decoraret, ab uxore nominauit sæpe: sic erat Otho famosus Romæ ob nuptias Poppeiæ, quam cùm esset Crispini coniunx amauit Nero: uerùm suam uxorem ueritus ac matrem metuens, subornauit Othonem qui Poppeiam tentaret. Vtebatur enim Othone & amico Nero & contubernali, propter pro- Vide Suetoniũ in Othone.

digalitatem & luxuriam, & cùm ille in eius persæpe tenuitatem atque auaritiam cauillaretur, gaudebat. Ferturq; cùm aliquando uteretur Nero preciosissimo unguento, & Othonem eo perfudisset, illum quoque postridie Nerone conuiuio accepto, simul undiq; argenteas aureasq; fistulas repentè proposuisse, quæ tanquam aquam unguentum effunderent atque diluerent. Ac Poppeiam cùm ille Neroni corrupisset, illius specie ingressus, persuadendo effecit ut ea uirum dimitteret. Eam cùm nuptam apud se haberet, ægrè ferebat communem esse Neroni, & concedere indignabatur: quam rem non iniquè tulisse Poppeiam ferunt. Etenim exclusisse Neronem dicitur absente Othone, siue quòd uoluptatis satietati uarietate cuperet mederi, siue ut putant, quòd cæsaris nuptias grauiter ferret, cùm interea prostituere ipsius sese propter libidinem non cessaret. Itaq; parum defuit quin periret Otho, fuitq; mirum, quod qui & uxorem occiderat & sororem ob Poppeiæ coniugium, Othoni pepercerit. Seneca beneuolo utebatur: is suasit Neroni ut Lusitanorum dux ad oceanum Otho mitteretur. Et cùm sciret datum imperium esse prætextum exilij, neque grauem sese, neq; molestum subditis præstitit. Cùm uerò Galba defecisset, ipse primus accessit ex ducib. & quantum argenti auriq; habebat in poculis ac mensis,

mensis, secum afferens, argentario ut in nummos uerteret dedit, atque eos famulis numerauit qui ministrare imperatori consueuerant circa uictum. Cumq; in alijs ei fidus esset, specimen dedit, nemine inferiorem rerum peritia esse se. Cùm iter multos dies unà faceret communi itinere consuetudineq;, tum colloquutionibus & muneribus Iunium sibi conciliauit, & ex omnibus maximè se ei submittens effecit, ut iam prorsus haberet secundum post illum potestatis locum. Hac autem re sine inuidia erat superior, quòd ubique adiumento esset indigentibus, & quidem gratis, quiq; se præstaret affabilem omnibus & humanum, ac plurimam uiris militaribus opem ferret, multosq; promoueret in exercitu duces, partim petens ab imperatore, partim Iunium atque libertos Vicellum & Asiaticum rogans. Nam hi erant aulicorum potentißimi: & quoties Galbam epulo acciperet, cohortem semper quæ ad custodiam aderat corrumpebat, aureos singulos donando. Quibus rebus ipsum honorare uidebatur, quòd eo studio & populari gratia in milites uteretur. Cùm igitur Galba de successore consultaret, Othonem indicauit Iunius: at ne id quidem gratis, sed ea conditione ut Otho cùm fuisset adoptatus à Galba, successorq; imperij declaratus, filiam suam uxorem duceret. Erat enim minimè obscurum

semper consuesse Galbam bonum publicum priuato suoq; anteponere, & non eum sibi adoptandum quærere, quo esset maximè delectatus, sed qui Romanis foret utilissimus. Videtur autem circa proprias tantum pecunias Othonem hæredem non instituisse, quoniam & intemperantem nosset, & sumptuosum adolescentem, æreq; immersum alieno, ad quinquagies decies centena millia. Vnde Iunio audito, cum silentio atque mansuetè quod instituerat differebat. Sed ubi eum declarasset consulem, Iuniumq; collegam, existimabatur anni principio successorem adoptaturus. Eratq; militibus periucundum, Othonem magis quàm alium quenquàm appellatum iri. Verùm deprehendit eũ cunctantem adhuc atque consultantem de effringendis rebus Germanicis. Nam communiter omnes qui erant in exercitu, Galbam oderunt, quoniam largitionem non soluerit: priuatim uerò Virginium Rufum illi obijciebant, qui erat deiectus cum ignominia: Gallos uerò qui gessissent aduersus se bellum, largitiones consequi: at quicunque se Vindici non addiderant, supplicio affici. Vindici soli Galbam dare gratiam atq; honorem mortuo, illumq; publicis expiationibus uenerandum esse, perinde atque Ro. imperator huius beneficio esset declaratus. Cùm huiusmodi sermones apertè iam in castris circunferrentur, no-

ua In

ua luna primi mensis, quas Calendas Ianuarias uocant, iam imminebat. Tunc cogente eos Flacco ad iusiurandum, quod per imperatorem iurare moserat, hi quidem accedentes Galbæ imagines euerterunt, demoliebanturq́; sed cùm iurassent iusiurandum per senatum populumq́; Romanum soluti sunt. Deinde detulit ad prætorianos Flaccus, metuere se eam inobedientiam ad defectionem pertinere, hìc quidam in hunc sermonem prorupit: Quid patimur ô commilitones, qui nec alium ducem facimus, nec qui nunc est obseruamus, tanquam non Galbam, sed eum imperatorem, quem cùm regere debebat, regi duciq; patitur ab alijs, detestantes? Itaque Flaccum Ordeonium, qui aliud nihil sit quàm umbra & simulacrũ Galbæ, dimittamus. At à nobis distat unius diei itinere Vitellius, Germaniæ ductor, qui quũ patre sit eo natus, qui & prætor & ter consul fuit, & Claudio Cæsari quodãmodo collega, tũ ipse, quã aliqui paupertatem uitio dant, clarũ documẽtũ probitatis magnanimitatisq́; ostendit. Agite per huius electionem ostendamus cũctis hominib. nos Iberis esse Lusitanisq́; potiores, qui imperatorẽ eligamus. Hæc alijs libenter iam admittentib. alijs non admittentib. signifer unus clàm egrediẽs rem Vitellio nunciauit noctu, multis apud eum cœnantib. Qui sermo cùm inter exercitus disper-

ſus eſſet, primus Fabius Valens unius dux legionis poſtridie cum magna equitum manu ueniens, imperatorem Vitellium ſalutauit. At Vitellius priores quidem dies uiſus eſt, quoniam imperij magnitudinem metueret, ab ea re abhorrere, planeq; eſſe alienus. Tunc autem ferunt cùm eſſet uini & cibi meridiani plenus, acceßiſſe, eosq; audiſſe à quibus eſſet Germanicus nominatus, Cæſaris tamen haud admiſiſſe. At continuò qui cum Flacco erat exercitus, pulchrum illud populareq; iuſiurandum in ſenatum omittentes, Vitellio imperatori iurati ſunt facturos ſe imperata. Et ita quidem appellatus eſt in Germania imperator Vitellius. Verùm Galba cùm audiſſet quî ad res nouas tumultus fiebat in Germania, amplius adoptionem non diſtulit. Num cùm amicos noſſet quoſdam pro Dolabella, plures pro Othone ambire, quorum ipſe probabat neutrum, ſubitò præfatus nihil, Piſonem accerſiuit, Craßi Critonisq; nepotẽ, quos interfecit Nero, adoleſcentem illum quidem & decoro planè & ſeuero ad uirtutem omnem ingenio, deſcendebatq; in caſtra illum Cæſarem & ſucceſſorem declaraturus. Atqui exeuntem continuò magna prodigia ſequuta ſunt. Cumq; cœpiſſet alia dicere in caſtris, alia legere, toties tonuit atq; fulgurauit, tãtusq; imber atque caligo caſtra urbẽ quefuſa eſt, ut palàm

fieret

fieret neque acceptam esse, neque probari uumini eam adoptionem. Erant etiam milites subinfensi ac tristes, quoniam ne tum quidem ijs largitio data esset. Pisonem uerò qui præsentes ex uoce uultuq; faciebant coniecturam, mirabantur quòd non solum stultè, sed intrepidè tantam gratiam acciperet. Quemadmodum quoque apparebant permulta signa in Othonis facie, qui amarè & iracundè ferret, quòd se sua fefellisset spes, qua primum dignus indicatus, cùm à qua potiunda non longè abfuisset, eam sibi non contingere, signum esse dicebat odij simul ac maleuolentiæ in se Galbæ. Quare sine metu in posterum esse non poterat. Sed & Pisonem timens, & aduersus Galbam causam inueniens, iratusq; Iunio, perturbatissimus abijt. Nec enim spem relinquere omninoque deficere eum sinebant, quos habebat apud se semper uates Chaldæiq;, & Ptolemæus maximè, eò firmior apud Othonem atque ualidior, quòd sæpe ueritatem prædixisset: quale illud, Non fore ut eum Nero interimeret, sed priorem illum moriturum, ipsum uerò superfuturum, & imperaturum Romanis. Nam quoniam illud uerum Ptolemæus ostendisset, rogabat ne de his spem abijceret. Non minus etiā hi qui simul clàm angebantur, simulq; suspirabant cum Othone, tanquam in eum Galba esset ingratus. Plures etiam Tigellini

Nym

Nymphidiiq; familiares qui in dignitate fuerant, tunc deiecti humilioresq; redditi, ad eum sese erralundi recipiebant, atque eundem exasperabant. Erantq; in iis Iturius & Barbius, alter opio alter tesserarius: sic enim uocantur qui nunciorum speculatorumq; officio funguntur. Cum his enim Othonis libertus Onomastus incedebat, alios argento corrumpens, alios spe, qui exulcerati ansa tantum aliqua egebant. Vix dies quatuor transierant (tot enim erant inter adoptionem & iugulationem) cùm sanus excercitus mutaretur omnis: nam sexto die periere, qui est XVIII Cal. Februarias. Nam illo die diluculo Galba præsentib. amicis sacrificabat in palatio: augur uerò Vmbricius, cum primùm in manus hostiæ accepisset exta, illisq; antè uisis non per ænigmata sed palàm aperteq; dixit, signa magnæ turbationis periculumq; & dolum capiti imminere imperatoris, ac propè manu Othonem captum tradente. Astabat enim Otho post Galbam, & iis quæ dicebantur monstrabanturq; ab Vmbricio, attentum se præstabat & colorem aliũ ex alio propter timorẽ subinde mutabat. Interea Onomastus libertus qui stabat iuxta, uenisse architectos dicit, et eũ domi expectare. Erat aũt id signũ tẽporis, ad quod oportebat Othonẽ obuiãre militibus. Igitur cùm se diceret ædiũ, quas ueteres emisset, uelle

par

partes ruituras ciuibus ostendere, abiuit, descendensq; per ædes quæ Tiberij uocantur, gradiebatur in forum, ubi stabat † columna aurea in quam incisæ omnes Italiæ uiæ finiunt. Hîc primos qui eum acceperunt, ac salutarũt imperatorem, non plures fuisse aiunt uiginti tribus. Quare tametsi non corporis mollitiæ atque animi effœminationi erat obnoxius, sed temerarius potius in periculis atque immobilis, extimuit tamen. Verùm qui adirent, id passi non sunt, sed districtis ensibus eius lecticam circumeuntes tolli iubebant, eo sæpe periisse se submurmurante, illosq; qui lecticam ferebant accelerare imperante: exaudiebant enim aliqui, hi quidem admirati magis quàm turbati, ob audientium paucitatem. Huic dũ ita per forum ferebatur, totidẽ alij occurrerũt, rursusq; ter totidem quaterq; adiungebantur inde cõuertebantur omnes Cæsarẽ appellantes, districtosq; enses prætendentes. Vnus uerò ex tribunis militum qui castrorum custodiã habebat Martialis (ut aiunt) ignarus negotij reiq; inopinata exterritus ac metuens, ingredi permisit, cumq; intus foret, obstitit nemo. Nam ignorantes quæ gerebantur ex cõposito, ab his circundati qui erant consilij eius conscij, singuli biniue sparsim primum formidine, deinde suasione eis concedebant. Hoc cùm in palatium statim Galbæ nunciatum est, præsente

† Milliarium aureũ Suetonius uocat.

adhuc

adhuc augure qui sacra habebat in manibus, etiam hi exterriti sunt, deumq; mirati, qui ad res huiusmodi & increduli erant, & animo minime generoso Et cùm omnis generis turba è foro confluerent, et Iunius ac Lacon & liberti aliqui nudis ensibus protensis astiterunt. At Piso egressus, speculatorib. qui aulam custodirent sese adiunxit. Cumq; Illyrica legio castra haberet in porticu, quæ Bapsania uocatur, missus est Marius Celsus bonus certè uir, præoccupandi gratia. Galba uerò cùm procedere uellet, neque fineret Iunius. Celsus uerò & Lacon uehementius incitarent, inueherenturq; in Iunium, rumor uenit quòd Otho perisset in castris: pauloq; pòst uisus Iulius Atticus, qui inter speculatores haud obscuros militabat, districto ense aduenìens, ac idem clamans hostem Cæsaris perisse, actumq; ui per astantes ostendit Galbæ ensem cruentatum: qui hominem intuens, Quis, inquit, hoc te iussit? Ille respondens, Fides & iusiurandum, inquit, quod præstiti. Multitudo acclamauit, bene factum esse, plausitq;. Galba inscensa lectica portabatur, Ioui sacrificare, tum sese ostendere ciuibus uolens. Cumq; uenisset in forum, turbinis instar fama occurrit, Othonem potitum exercitu, & sicuti in tanta multitudine fieri solet, alijs retrocedendum esse clamantibus, alijs procedendum, alijs audendum,

alijs

aliis deficiendum, ac lectica tanquam in æstu maris hucilluc〈q〉; iactata, frequenterq; cedente, apparuerunt equites primum, deinde pedites grauis armaturæ, qui per Pauli regiam irruebant, una uoce clamantes, è uia priuati homines cederent. Ac multi quidem currebant non fuga dißipati, sed in porticus & in conspicuos fori locos, quasi spectaculum occupantes. Sed ubi Etillius Sercello imaginem Galbæ humi prostrasset, pugnæ initium facientes lecticam iaculis undique inuaserũt, & quoniam Galbam iis non contigissent, districtis illum ensibus adegerunt: quibus neque repugnauit, neque substitit quisquam, præter unum uirum, quem in tot hominum millib. solum aspexit sol Romanorum dignum imperio. Sempronius enim centurio, qui nullo priuatim beneficio à Galba esset affectus, sed honestati legiq; opem ferens stetit ante lecticam, sublatoq; primũ palmite quo centuriones in uerberibus obnoxios animaduertunt, contra eos qui inuadebant, clamabat, & ut Imperatori parcerent iubebat, deinde districto ense urgentibus se diu repugnauit, donec amißis poplitibus cecidit. At Galbam declinata lectica circa lacum quem Curtium uocant cùm euolutassent, thorace indutum incursantes percutiebant. Is uerò protenso iugulo, Facite, inquit, si Romano populo hoc ma-

gis conducit. Vulneribus multis affectus est & secundum crura & lacertos: ipsum autem iugulauit, ut dicunt plurimi, Camurius quispiam ex quintadecima legione: Terentium quidam, alij Arcadium tradunt, alij Fabium Fabulum, qui etiam, ut aiunt, caput occultauit, amictuq; comprehensum portabat secum, quod ob caluitiem teneri uix poterat. Deinde cùm à socijs illud occultare prohiberetur, quin iuberetur ut rem fortiter gestam omnibus ostenderet, affixit lanceæ, & ita quatiens senis faciem, ac modesti principis pontificisq; & consulis, cursitans quemadmodum Bacchæ, sæpe uersam, & lanceam cruore perfusam quatiebat. Othonem uerò capite portato exclamasse dicunt, Est hoc nihil ò commilitones, monstrate mihi Pisonis caput quod quidem paulò pòst allatum est. Vulneratus enim adolescens fugiebat, eumq; Marcus quidam insequutus iugulauit iuxta sacellum Vestæ. Iugulatus est etiam Iunius, confessus participem se fuisse coniurationis aduersum Galbam: clamabat enim se occidi præter Othonis sententiam. Sed enim huius quoq; & Laconis caput detruncatum ad Othonem portauere, munera petentes, & ut ait Archilocus, septem iacentium cadauerũ, pedibus quæ calcauimus; mille sumus simul uiri paricidæ: sic etiã tunc multi qui homicidæ nõ

Galbæ mors.

essent,

essent, hi manus ensesq; cruentos ostendebant largitionesq; petebant, libellos ad Othonem dantes. Itaque centum postea ac uiginti inuenti sunt ex tabellis, quos Vitellius requisitos omnes occidit. Venit etiam Marius Celsius in castra, cumq; à multis accusaretur quòd militibus suasisset ad ferendum Galbæ auxilium, & cùm neci à multitudine postularetur, Otho repugnauit, & tamen aduersari non ausus, Non ita citò, inquit, eum esse occidendum, esse enim quæ ex illo prius exquirere oporteat. Itaque iußit hominem coniectum in uincula asseruari, tradiditq; quibus maximè crederet. Continuò senatus conuocatus, planè uelut mutati momento homines essent, uel dijs mutatis conuenissent, Othoni iuramentum præstiterunt, quod ipse præstitum non seruarat, Cæsarem & Augustum appellarunt. Cùm adhuc cadauera obtruncata in uestibus consularibus iacerent in foro, capita uerò cùm nulli iam his usui forent, Iunij quidem, filiæ quingentis & duobus milibus nummis redemptum: at Pisonis uxor accepit Veranio exorato. Galbæ autem caput Patrobij Vitellijq; seruis dono dederunt. Quòd illi accipientes ubi multifariam pulsassent, & omni contumelia affecissent, abiecerunt quò solent eos quos Cæsares supplicio dedunt. Is uero locus Sestertium uocatur. Verùm

Galbæ corpus Othonis permiſſu ſuſtulit Priſcus Eluidius, quod noctu Argius libertus ſepeliuit. Huiuſmodi ſunt quæ de Galba feruntur, uiro certè neque genere, neq; diuitijs, multis Romanis inferiore: quin & diuitijs ſimul & genere omnes ſuæ tempeſtatis homines antecellit, ſub Cæſarum quinque imperijs cum honore & gloria uixit, adeò ut gloria magis quàm uiribus Neronem ſuſtulerit è medio. Eorum enim qui tunc in Neronem conſpirarunt, alios quidem nemo eſt dignatus imperio, alij ſeipſos dignati ſunt: at Galba & uocatus ad imperiũ eſt, & obtemperauit: ac Vindicis audentiæ nomen præbens, eius motum ac tumultum, quæ defectio dicitur, & uirum ea quidem nacta imperandi gnarum bellũ ciuile fecit. Itaq; non ſibi accipere rempub. ſed ſeipſum potius dare reipublicæ arbitratus, non indignum iudicauit ijs imperare, quos Tigellinus atq; Nymphidius cicures reddiſſent, quemadmodum Scipio Fabritiusq; & Camillus in illius tempeſtatis Romanos imperium geſſerit. Poſthabens autem ſenectam ad arma uſque laboresq; militares, merus fuit priſcusq; imperator. Iunio uero, Laconiq; & libertis, quibus omnia eſſent uenalia, talem ſeipſum præbens, qualem Nero inexplebili auiditate hominibus ſe præbuit: qui imperiũ affectaret neminem, qui uerò mortem lugerent plurimos poſt ſe reliquit.

Otho

Otho.

INCERTO INTERPRETE.



T IVNIOR *Imperator Otho, cum primùm illuxiſſet, procedens in Capitolium ſacrificium fecit, & agi ad ſe iuſſum Marium Celſum hilari uultu excepit, eſtq; perhumanè alloquutus, atque uirum hortatus, ut cauſæ obliuiſci mallet, quàm dimitionis recordari. Cui cùm Celſus neque ingeneroſe, neque ſtultè reſpondiſſet, ſed dixiſſet, hoc crimen & accuſationem morum & integritatis ſuæ teſtimonium eſſe, excidiſſe enim memoria, quòd fidum ſe Galbæ præſtiterit, cui nullam deberet gratiam: utrunque præſentes admirati ſunt, laudauitq; exercitus. In ſenatu uerò populariter Otho multa humaneq; loquutus, quod ipſe temporis conſul futurus erat, huius partem tribuit Virginio Rufo, & ijs quos Nero Galbáue declaraſſet, conſulatum omnibus ratum habuit. At illos qui ætate aut gloria anteirent, ſacerdotijs inſigniuit. Viris autem ſenatoribus qui Neronis temporibus exularant, & ſub Galba redierant, reſtituit ſingulis poſſeſſiones quaſcunque non redem-*

ptas comperisset. Vnde primi atque potentissimi qui prius horruerant, tanquam non uir, sed quædam aut pœna aut abominabilis dæmon subitò rempub. inuasisset, lætiore spe erga imperium, quòd arrideret, affecti sunt. Verùm Romanis omnibus nihil ita iucundum fuit, neque ita uirum eis conciliauit, ut quæ circa Tigellinum egit, non animaduertentibus supplicium ipso supplicij metu, quod uelut debitum ciuitas reposcebat, & immedicabilibus corporis morbis iam tigellinum dare. Equidem nefandos & scelestos cum scortis & execrabilibus mulieribus congressus, quibus ægrè moriens & rapta libido adhuc palpitabat, quanquam extremum supplicium, & multis mortibus æquiperandum boni uiri iudicarent, malè tamen plebem habebat, quód post tales uiros solem aspiceret, quibus propter eum aspiciendi facultas sublata esset. Misit igitur ad eum Otho in agros Sinuessæ (illic enim degebat Tigellinus nauigijs paratis in portu, quò longinquius fugeret) tentauitq; eum qui missus fuerat grandi auro, ut se dimitteret. Cui cùm persuadere nequiuisset, nihilo tamen minus ei dona dedit, orans tandiu præstolaretur, donec barbam raderet, cultroqúe accepto sibi ipse gulam incidit. Per hunc autem modum cùm iustissimam uoluptatem populo Romano Cæsar exibuisset,

ipse

ipse priuatarum memoria inimicitiarum se ne mini infestum præbuit, gratificatusq; multitudini, minimè recusauit in theatris Nero primum salutari. Et cùm quidam Neronis imagines protulisset in propatulum, non prohibuit. Claudius autem Rufus in Iberiam ait allata esse diplomata quibus tabellarios emittunt, diuum Neronis cognomen ascriptum nomini Othonis habentia. At uerò cùm sentiret primos ac potentissimos hoc molestè ferre, destitit. Sed cùm Othonis imperium in huiusmodi statu esset, stipendiarij milites difficiles se præstabant, eumq; ne crederet, sed caueret arceretq; uiros ab se claros monebant, siue propter beneuolentiam uiro metuerent, siue prætextu hoc uterentur ad turbationem & bellum. Cumq; ipse misisset Crispinum cum septima cohorte quasi aliquos ad se acturum, & ille adhuc nocte se pararet, atque arma curribus imponeret, audacissimi omnes clamabant, uenisse Crispinum nullo bono proposito, sed res nouas senatum tentare, armaq; contra Cæsarem, non pro Cæsare capere. Qui sermo cùm ad multos peruenisset, concitassetq; , alij currus occuparunt, alij repugnantes centuriones duos ipsumq; Crispinum occiderunt. Omnes uerò instructi, seq; inuicem hortantes, ad auxilium Cæsari ferendum Romam aduolarunt. Vbi posteaquam accepissent cœnare apud

Hęc pulchre Cornel. Tac. & Suetonius.

Othonem octoginta senatores, ferebantur ad regiam tempus nunc esse dicentes, eodem in loco interimere Cæsaris hostes omnes. Itaque ciuitas perinde ut continuò rapinæ futura esset, in magno erat periculo. At in regia erant discursiones, & magna difficultas Othonem cepit. Nam cùm pro salute conuiuarum terreretur, illis ipse terrori erat: eosq; aduersus se incertos esse uultu intuebatur, silentesq; ac perterritos, cùm quidam etiam cum uxoribus uenissent ad cœnam. Præfectos igitur misit qui alloquerentur placarentque milites, simulq; conuiuas surgere iussos, per alias fores emisit, uixq; clàm effugerunt per stipendiarios qui iam in cœnaculum irrumpebant, quærentesq; quid de Cæsaris hostibus esset. Itaque tunc erectus Otho qui discubebat, permultum eos consolatus, precatusq;, nec lachrymis quidem parcens, uix auertit. Postridie uerò largitione uiritim nummorum mille ducentorum quinquaginta usus, uenit in castra, & multitudine laudata quòd beneuola in se alacrisq; esset, cùm diceret paucos quosdam non boni gratia eiusmodi curam capere, suam moderationem, illorumq; constantiam in suspicionem uocantes, rogauit ut secum unà soliciti essent, & simul quoque diligentiam adhiberent. Quod cùm omnes laudarent, iuberentq;, Otho captis solis duobus, quos

punitos

punitos nemo uehementer doleret, abijt. Hac boni consulentes iam alij credentesq́;, mirabantur mutationem: alij quod is popularem se præstaret, propter bellum necessarium pro tempore talem reipubli. administrationem esse ducebant. Nam certò nunciabatur, assumpsisse Vitellium & authoritatem & potestatem imperatoriam, & ueredarij aderant assiduè, qui dicerent semper aliquam accessionem ad illum fieri. Alij Pannonios, & Dalmaticos, Mysiæq́; exercitus unà cum ducibus Othonem elegisse nunciabant. Venerunt etiam tum literæ amicæ à Mutiano Vespasianoq́;, quorum alter in Siria, alter in Iudæa magnas uires habebat. Quibus rebus elatus Otho Vitellio scripsit, eum monens ut militaria saperet, quod si fecisset, grandem se pecuniam daturum & urbem, ubi uitam uicturus esset & facillimam & iucundissimam cum quiete. Ille autem dissimulans Othoni rescripsit placidè primum: mox per contentionem maledicè admodum petulanterq́; illudentes sibi inuicem scribebant, non tam mendaciter quàm stultè ac ridiculose, alter in alterum, quæ obijci posse putarent ingerentes. Nam operosum esset dicere, utrum ipsorum tangeret luxuria & mollitia imperitiaq́; bellandi, tum superiorum temporum paupertas & æris alieni magnitudo obrueret magis. Monstra uerò & uisa

permulta cùm narrarentur, alia quidem rumores habebant ambiguos: sed in Capitolio Victoriæ manibus, quæ stabat in curru, habenas dimissas uiderunt omnes, tanquam eas tenere non posset. Et in Mesopotamia insula statuam C. Cæsaris cùm neque terræmotus, neque uentus fuisset, uesperi conuersam esse ad solis ortum: quod diebus illis aiunt accidisse, quibus Vespasianus iam palàm reipubli. auxilium ferebat. Et quod circa Tyberim subitò accidit, multitudo ærumnosum signum esse censebat: erat enim anni tempus quo flumina maximè crescunt, sed nunquàm is intumuit adeò prius, nec tam latè omnia perdidit atque uastauit. diffusus atque diluens urbis partem permultam, & eam maiorem in modum, ubi uenalem annonam uendunt, ut magno terrori multis diebus esset. Sed ubi nunciatum est occupari iam Alpes à Cecinna Valenteq;, qui pro Vitellio exercitus ducerent, Dolabella Romæ uir patritius stipendiarijs suspicionem iniecit, quasi noui quiddã moliretur. Itaq; illũ Otho seu ipsius, seu alius formidine ad urbem Aquinum transmisit, bene sperare iussum. Comites uerò magistratus legens, in his statuit etiam L. Vitellij fratrem, nec addens aliquid, nec ab eo quem honorem habebat quicquam adimens. Præterea se diligentissimum præstitit cùm circa matrem, tum circa uxorem

rem Vitellij, ne de eo quicquàm timerent. Romæ autem custodem Flauium Sabinum Vespasiani fratrem constituit, siue hoc etiam egerit ob Neronis honorem (nam ab illo magistratum Sabinus accepit, quo eum priuauit Galba) siue ut Vespasiano beneuolentiam fidemq; ostenderet in Sabino amplificando. Ipse igitur Brixellis, quæ urbs Italiæ circa Eridanum iacet, relictus: ad copiarum duces emisit Marium Celsum, Suetoniumq; Paulinum, tum etiam Gallum & Spurinam, claros quidem uiros, sed qui propter militum inobedientiam audaciamq; consilijs uti quemadmodum uolebant, rebus ipsis prohiberentur. Nam indignum existimabant alijs parere milites, cùm ab ipsis haberet imperium Imperator. Sed neque res hostium ualebant satis, nec erant qui obsequerentur ducibus, quinimò ob eandem causam furore & temeritate omnia gerebantur, & quoniam periti pugnandi erant, assuetiq; laboribus, minimè illi fugiebãt: at hi ob ocium uitamq; imbellem molles admodum erant, ut qui in spectaculis & celebritatibus atq; apud scenã quãdiutissimè uixerant. Contumelia uerò ostentationeq; ostentare se uolentes ministeria simulabant, quò fortiores robustioresq;, non inualidi ad tolerandum haberentur. At Spurina cùm illos ui cogeret, parum defuit quin a uenientibus perderetur

tur. Nulli autem neque contumeliæ aduersus eum, nec maledictioni pepercerunt, proditorem, & exitiosum consumptorem opportunitatum Cæsaris rerumq; dicentes. Quidam etiam inebriati cùm iam nox esset uenerunt in tabernaculum petentes uiaticum, cùm dicerent sibi ad Cæsarem eundum esse, illius accusandi gratia. Sed conuicium militum quod eodem tempore ad Placentiam factum est, & rebus conduxit & Spurinæ. Nam Vitelliani muros adorti, Othonis milites qui intra propugnacula starent cachinantes illudebant, & scenicos & armatos saltatores, Pythiorumq; & Olimpiorum spectatores appellantes, quiq; bellum & militiam neque callerent neque uidissent, seu idcirco essent animo elato, quòd inermis senis caput abscidissent, Galbam scilicet intelligentes, in certamen autem ac pugnam uirorum fortium haud quaquam descenderent. Sic enim his opprobrijs turbati sunt, sic exarserunt, ut Spurinam suppliciter orarent, ut se ad omnia pro imperio uteretur, ut qui nullum neque periculum essent neque laborem detrectaturi. Quumq; uehementer muri expugnarentur, & machinamenta permulta adacta essent, Spurinæ milites superiores fuerunt, & ingenti cæde reiectis Vitellianis, urbem tutati sunt illustrem, & nulla Italicarum urbium minus florentem.

Erant

Erant praeterea Othonis duces & ciuitatibus & priuatis hominib. quàm duces Vitellij tolerabiliores, ex quibus Cecinna quidem neque uoce, neque ornatu popularis erat, sed & grauis & diuersus: qui cùm esset corpore magno, Gallicis subligaculis thecisq; ornatus signa, ducesq; Romanos alloquebatur. Et uxorem ad eum transmittebant delecti equites, quae praeclarè ornata equo uehebatur. Fabium autem Valentem alterum ducem, neque hostium rapinae, neque expilationes, corruptibilesq; sociorum pecuniae explebant, sed uisus est etiam ob id tardius iter faciens, priori pugnae non interfuisse. Quidam uerò Cecinnam accusant, qui quoniam properaret antè potiri uictoria quàm ille uenisset, & in alia minora incidisset errata, & pugnam neque tempestiuè neq; generosè conseruisset. Et ita negocia propè omnia eius uitiata sunt: nam postea quam à Placentia Cecinna reiectus, aduersus Cremonam egit exercitum, urbem alteram opulentam & magnam primus quidem Annius gallus, qui auxilium Spurinae ad Placentiam ferebat, ut in itinere audiuit Placentinos esse superiores, Cremonenses autem in periculo, traduxit eò exercitum, & propè hostes castrametatus est. Deinde caeterorũ quisq; duci erat auxilio. Cumq; Cecinna posuisset in insidijs intra locos asperos & syluestres pedites

mul

multos grauis armaturæ, mandaſſetq; equitibus ut primi excurrerent & hoſtis manum ſi conferat, paulatim recederent, ac retrofugerent, donec eos ſubductos in inſidias illexiſſent rem transfugæ Celſo nunciarunt, qui hos repulit fortibus equitibus, & perſecutione cautè utens, inſidiasq; circundans ac turbans, è caſtris grauis armaturæ pedites uocauit, exiſtimaturq; ſi in tempore impetum feciſſent, neminem ex hoſtium numero reliquum fuiſſe, & omnem Cecinnæ exercitum equitibus contritum. Nunc uerò Paulinus ſerò atque ocioſe auxilium ferens accuſabatur, quòd propter religionem ſanctus non eſſet ducis officio pro hominum opinione. Plures autem milites proditionis etiam eum accuſabant, exaſperabantq; Othonem, iactabundè de ſe loquentes quaſi uiciſſent: quòd uerò uictoria non omnino proceſſiſſet, uitio ducibus dabant. Sed Otho non tantum ijs fidei habebat, quàm uideri uolebat minus credere: itaque Titianum ad exercitum miſit, ac fratrem, & Proculum præfectum, qui re habebat uniuerſum imperium, prætextu autem erat Titianus.

At Celſus & Paulinus fruſtra ſibi aſciuerant conſiliariorum & amicorum nomen, cũ nullam in rebus gerendis neq; autoritatem haberent, neq; poteſtatem. Erant etiã apud hoſtes res in tumultu, & apud illos maximè quibus

bus Valens praeerat, pugnaq; nunciata quae circa insidias facta est, quòd ipsi minus interfuissent, auxiliumq; tulissent in tanta uirorum fortium caede, grauiter ferebant: sed ubi uix persuasisset, eosq; ut irent exorasset, castra mouit, ac sese Cecinnae coniunxit. Otho autem cùm Bebriacum uenisset in exercitum (oppidum enim est Bebriacum prope Cremonam) de pugna consultauit, uisumq; est Proculo atque Titiano, quoniam & copiae essent alacres, & uictoria recens, dimicandum esse, & non desidendum, ne ocium uires hebetaret, neque expectandum Vitellium ipsum ex Gallia aduentantem. Paulinus uerò aiebat omnia adesse hostibus quibus ad pugnam usuri sunt, eosq; nullius rei indigere, Othoni autem uires ex Mysia & Pannonia non minus probatas esse, quàm quae praesentes iam essent, si suum ipse tempus expectaret, nec ad hostium opportunitatem bellum gereret. Neque hebetioribus se tunc usurum, qui nunc audent quando sunt pauciores, si plures ad pugnam commilitones assumpserint, sed magis tum certaturos. Praeterea cunctationem pro ipsis esse qui rebus omnibus abundent: at illis fore ut tempus rerum necessariarum inopiam praebeat, qui in agro hostili sedent. Haec Paulini dicta Marius Celsus cōprobauit: Annius uerò Gallus qui quoniam ex equo cecidisset

disset curabatur, minimè aderat, sed ad eũ cùm scripsisset Otho, consuluit ne properaret, sed ex Mysia expectaret exercitum, qui iam esset in itinere. His Otho nequaquam est persuasus, sed in eorum sententiam iuit, qui se ad pugnam hortarentur. Afferebāturq; aliæ plures causæ. Præcipuè uerò, qui prætoriani appellabantur, & habebant speculatorũ ordinem, cùm per id tempus ueriorem militiam gustarent, desiderarentq; Romæ ludos, uitamq; imbellem & theatralem, contineri non poterant à pugnandi celeritate, quasi continuò forent ex incursu acturi hostes in rapinam. Videtur etiam ipse Otho insuetudine & mollitia sustinuisse rem incertam, defatigatus curis, non potens, tanquam à præcipiti rupe fugiendo, rem fortunæ clausis oculis commisisse. Et hoc quidem rhetor Secundus, qui Othoni ab epistolis erat, narrabat. Erat etiam audire quosdam qui dicerent, ambobus exercitibus multas esse causas cur in idem conuenirent, & concordia inter se facta, è ducibus præsentibus communi consensu optimum legerent, aut simul interim confidentes, senatui concrederent imperatoris electionem. Neque certè absurdum est, ubi neuter eorum probaretur, qui tunc essent imperatores salutati, huiusmodi cogitatus militibus incidisse, qui & uerè erant Romani, & industrij & prudentes

Repugnat Cornel. Tac. lib. 18.

dentes, perinde atque odiosissimum esset & grauissimum, quæ diu propter Syllam & Mariũ, deinde propter Cæsarem & Pompeium faciendo inuicem patiendoq́; sese mirabiliter afficiebant, ciues Romanos eadem nunc perferre, si aut Vitellio ad crapulæ, aut uinositatis, aut Othoni ad delitiarum luxuriæq́; sumptum, imperium traderent. Hæc igitur suspicantur sensisse Celsum, ob idq́; moram traxisse, quòd speraret sine pugna & laboribus rem compositum iri, eodemq́; modo Othonem, quoniam metueret pugnam, accelerasse. Sed Otho rursus Brixillum rediit: qua ipsa in re certè errauit, non ob id solùm quòd uerecundiam, se præsentem aspicientibus militibus, & studium pugnandi abstulit, uerumetiam quoniam robustissimos strenuissimosq́; equites & pedites propter seipsum ad corporis custodiam abducens, uirium quiddam ueluti corpus, abscîdit ab exercitu. Accidit autem per illos dies prælium fieri circa Eridanum inter Cecinnam qui transitum urgeret, & Othonis milites hos inhibentes oppugnantesq́;. Sed postquàm nihil efficiebant, facem in arma imposuerunt; sulfuris, atque picis plenam: cumq́; spiritus per transitum incidens, paratam materiem subitò in hostes excitauisset, hi fumo primum, deinde clara flamma exorta turbati, in flumen exilientes, naues auerte-

runt, tum hostibus corpora cum risu praebuerunt. Germani uerò congressi circa paruam fluminis insulam gladiatoribus Othonis, eos superarunt, ac permultos interemerunt. His autem actis, cùm Othonis milites qui Bebriaci erant, excandescentes ferrentur in pugnam, eos Proculus ex Bebriaco produxit, & intra quinquagesimum stadium castrametatus est, ita imperitè ac ridiculosè, ut cùm esset uernum tempus, & campi circumiacentes multa nemora perennesq; fluuios haberent, aquae penuria premerentur. Postridie uerò cùm uellet aduersus hostes iter non minus stadiorum centum ingredi, Paulini milites passi non sunt, sed existimarunt manendum esse, neq; se oportere antè defatigari, neque continuò ex itinere pugnandum esse aduersus uiros armatos eosq; acie instructos, atque hoc per quietem, interea dum ipsi tantum itineris faciunt iumentis lixisq; intermixtis. Cùm de his rebus duces inter sese contenderent, eques Numida uenit ab Othone qui literas quibus iubebantur ut ne manerent, neque tempus tererent, sed continuò in hostes pergerent, tulit. Itaque inde soluentes procedebant. Quorum aduentum ubi audijt Cecinna, turbatus est, confestimq; relictis operibus ac flumine, uenit in castra, multisq; iam armatis, & à Valente accepto signo, interea temporis dum ordinem

Omnia Cornelius eleganter.

dinem legiones forte caperent, equitum fortissimos præmiserunt. Incidit autem (qua causa incertum est) opinio ac rumor in Othonis milites, qui erant in prima acie constituti, Vitellij duces ad se defecisse: quare cùm prope essent, amicè eos salutabant, commilitones appellantes. Eam appellationem quum non miti animo, sed iracundè & cum clamore belli co illi exciperent, salutantes quidem perterriti sunt, reliquos uerò suspicio proditionis inuasit. Et hoc primum cùm iam essent hostes in manibus, eos turbauit: deinde alij nihil aptè, nihil pro ordine faciebant, multumq; pugnantes turbabantur à iumentis quæ inter impedimenta uagabantur. Ac locus ipse fossis foueisq; refertus, ordines interrumpebat. Quæ ipsi metuentes circumeuntes, cogebantur sparsim ac per partes cum hoste manum conserere. Duæ solum legiones, altera Vitellij cognomento rapax, Othonis altera auxiliatrix cognominata, in expeditum campum patentemq; effusæ, legitima quadam pugna diu inter sese acie pugnauerunt. Erant Othonis uiri robusti ac fortes, sed qui belli ac pugnæ tum primum experimentum caperent: at Vitellij multis prælijs assueti iam senescentes deflorescentesq;. Quare cùm Othoniani in eos impetum fecissent, & fugarunt, & aquilam abstulerunt, pugnatoresq; simul

runt, tum hostibus corpora cum risu præbuerunt. Germani uerò congreßi circa paruam fluminis insulam gladiatoribus Othonis, eos superarunt, ac permultos interemerunt. His autem actis, cùm Othonis milites qui Bebriaci erant, excandescentes ferrentur in pugnam, eos Proculus ex Bebriaco produxit, & intra quinquagesimum stadium castrametatus est, ita imperitè ac ridiculose, ut cùm esset uernum tempus, & campi circumiacentes multa nemora perennesq; fluuios haberent, aquæ penuria premerentur. Postridie uerò cùm uellet aduersus hostes iter non minus stadiorum centum ingredi, Paulini milites paßi non sunt, sed existimarunt manendum esse, neq; se oportere antè defatigari, neque continuò ex itinere pugnandum esse aduersus uiros armatos eosq; acie instructos, atque hoc per quietem, interea dum ipsi tantum itineris faciunt iumentis lixisq; intermixtis. Cùm de his rebus duces inter sese contenderent, eques Numida uenit ab Othone qui literas quibus iubebantur ut ne manerent, neque tempus tererent, sed continuò in hostes pergerent, tulit. Itaque inde soluentes procedebant. Quorum aduentum ubi audijt Cecinna, turbatus est, confestimq; relictis operibus ac flumine, uenit in castra, multisq; iam armatis, & à Valente accepto signo, interea temporis dum ordinem

Omnia Cornelius eleganter.

dinem

dinem legiones forte caperent, equitum fortissimos præmiserunt. Incidit autem (qua causa incertum est) opinio ac rumor in Othonis milites, qui erant in prima acie constituti, Vitellij duces ad se defecisse: quare cùm prope essent, amicè eos salutabant, commilitones appellantes. Eam appellationem quum non miti animo, sed iracundè & cum clamore belli coilli exciperent, salutantes quidem perterriti sunt, reliquos uerò suspicio proditionis inuasit. Et hoc primum cùm iam essent hostes in manibus, eos turbauit: deinde alij nihil aptè, nihil pro ordine faciebant, multumq́; pugnantes turbabantur à iumentis quæ inter impedimenta uagabantur. Ac locus ipse fossis foueisq́; refertus, ordines interrumpebat. Quæ ipsi metuentes circumeuntes, cogebantur sparsim ac per partes cum hoste manum conserere. Duæ solum legiones, altera Vitellij cognomento rapax, Othonis altera auxiliatrix cognominata, in expeditum campum patentemq́; effusæ, legitima quadam pugna diu inter sese acie pugnauerunt. Erant Othonis uiri robusti ac fortes, sed qui belli ac pugnæ tum primum experimentum caperent: at Vitellij multis prælijs assueti iam senescentes deflorescentesq́;. Quare cùm Othoniani in eos impetum fecissent, & fugarunt, & aquilam abstulerunt, pugnatoresq́; simul

omnes occiderunt. Illi uerò præ uerecundia atque ira in eos irruentes, tum legionis præfectum Orfidium interfecerunt, tum permulta signa rapuerunt. Gladiatoribus uerò qui præliandi peritia fiduciaq; ualere uiderentur, opposuit Varus Alfenus Batauos. Et sunt hi quidem inter Girmanos optimi equites, insulam habitantes quam Rhenus circunfluit. Hos autem illorum pauci sustinuerunt: at plurimi cùm sub Rhenum fugerent, incidunt in cohortes hostium illic positas, à quibus circunuenti, ad unum omnes perierunt. Omnium uerò turpissimè prætoriani, qui ne tantisper quidem hostes sustinuerunt dum manum consererent, sed eos etiam qui adhuc erant inuicti, metu turbationeq; referserunt, dum illorum exemplo fugiebant. Quinetiam multi Othoniani qui hostes uicerant quibus cùm pugnabant, superati sunt, dilapsiq; per hostes iam uictores in castra. E ducibus uerò neque Proculus, nec Paulinus simul ingredi ausi sunt, sed formidine militum auertuntur, qui calamitatem omnem in duces uerterent. Annius uerò Gallus recepit in urbem illos, consolatusq; est qui ex ea pugna collecti sunt, perinde atque æqualiter utrinque pugnatum sit, & multis partibus fuerint ipsi superiores hostibus. At Marius Celsus cõuocatis magistratibus, iussit de repub. consultarent, quòd in huius-

modi clade ac tanta ciuium cæde, ne ipse Otho, si quidem uir bonus sit, debeat iam tentare fortunam, cùm & Cato & Scipio quoniam Cæsari post uictoriam Pharsalicam cedere noluissent, accusentur, quòd multos fortesq; uiros in Libya consumpserint nulla necessitate, quanquàm pro Romana libertate certarent. Nam cùm in cæteris sese fortuna communem omnibus præbeat, id unum certè non aufert, in omnem euentum bene consultandi, aduersis etiam in rebus facultatem hominibus relinquens. Hæc dicens prætorianos persuasit. Vbi autem tentatos milites animaduerterunt à pace non abhorrere, Titianusq; iuberet legatos pro concordia mitti, Celso Galloq; uisum est proficisci, ac rem Cecinnæ & Valenti communicare. Ipsis uerò proficiscentibus, centuriones obuiam facti sunt, qui dicerent motum iam exercitum Bebriacum petere, se autem à ducibus missos pro concordia. Quod celsus cùm laudasset, hortatus est secum retrò ut iter arriperent, Cecinnæ occurrentes. Cùm propè iam essent, periculo Celsus obiectus est: nam qui antè fuerant insidijs uicti equites, priores agebantur. Itaq; ut aduenientem Celsum intuiti sunt, continuò in eum sublato clamore irruerunt: his centuriones sese obijciunt, eos arcentes: cumq; cæteri insidijs præfecti clamarent homini parcendum

Fortuna id vnum hominibus non aufert, quod bene fuerit cõsultũ.

esse nequeant. Illa uerò cumulatio & congestio haud facilè reputari potest. At obscurus primum, ut fieri solet in huiusmodi rebus, apud Othonem rumor increbruit: sed ubi quidam etiam uulnerati uenerunt ex pugna nuncij, amicos quidem minus quispiam sit miratus, qui non sinerent credere, sed potius ad audiendum hortarentur: militum uerò dolor fidem omnem superauit, quippe qui neque abierint, neque transiuerint ad hostes: nemo uisus est ulla priuata fiducia niti, si desperaret imperator, sed omnes æqualiter uenerunt ad fores, imperatoremq; egreßi uocabant: trophæa fiebant cum clamore supplicibus manibus orabant, sternebantur humi, lachrymabant, ne ipsos desereret, ne hostibus proderet, præcabantur, sed ipsis pro se potius uteretur, quandiu & animis & corporibus spirarent. Hæc simul omnes suppliciter rogabant. Vnus autem ex obscurioribus ubi sustulisset ensem, dixissetq́ue, Scito Cæsar sic omnes esse pro te instructos, seipsum iugulauit. At horum nihil Othonem fregit, sed clara atque constant facie circunquaq; agens oculos, Hunc, ait, ô commilitones, diem illo duco beatiorem, quo me primum fecistis Imperatorem, cùm uos tales intueor, & talibus sum dignus Othonis constātia

existimatus. At nolite eo me priuare quod maius est, pulchrè mori pro tantis talibusq́; ciuibus. Si Romanorum sum dignus imperio, nequaquam meæ mihi animæ pro patria parcendum est. Scio uictoriam esse hostibus, neq; firmam neq; ualidam. Annunciant nostras è Mysia uires non multorum dierum iter abesse, quandoquidem in Adriam iam descendũt. Asia & Syria & Aegyptus, & qui aduersum Iudæos bellum exercitus gerunt, nobiscum sunt, senatus & hostium filij atque uxores penes nos sunt. Sed neque aduersus Annibalem, neque aduersus Pyrrhum, neque aduersus Cimbros bellum est pro Italia, sed cum Romanis bellum gerentes, ambo patriam & uincentes & uicti iniuria afficimus. Nam uictoris bonum, patriæ malum est. Fidemq́; feci sæpe, fortius mori me posse, quàm imperare. Haud enim uideo, cur tanto emolumento Romanis futurus sim, ubi uicero, quanto si meipsum dedero pro pace & concordia, & ne rursus talem diem uideat Italia. Vbi hæc disseruisset, & eos qui accingere hortariq́; nitebantur refellisset, amicisq́; & senatoribus qui aderant abire iussis, ad eos uerò qui aberant, ac etiam ad ciuitates missis literis, ut cadauera honorificè secureq́; tollerent, accersitum fratris filium Cocceium adhuc adolescentem bono animo esse iubet, & nihil Vitellium metuere: tum ut matrem

trem & domum & uxorem, ipse tanquam proprios curans tueretur. Nam idcirco uolentem non adoptauisse, sed distulisse, quò meminisset à cæsare adoptatum se, ut si uicisset, unà secum imperaret: sin uictus esset, ne ipse antè periret. Illud autem, inquit, ô fili ad postremum tibi præcipio, ut neque omnino obliuiscaris, nec admodum memineris, quòd cæsarem patruum habueris. Post hæc autem paulò tumultum clamoremq; ad fores audiuit. Milites enim senatoribus qui abibant minitabantur quòd abscederent, Imperatorem deserentes, necem ni manerent minati. Rursus igitur metuens illis uiris, uenit in conspectum, & ubi uisus est à militibus, non precibus ac mansuetudine, sed asperitate & ira, ut qui ad tumultum maximè respiceret, effecit ut abirent: cessere hi quidem perterriti. Cùm iam esset uespera, sitiq; teneretur, paululum aquæ bibit, & cùm duos haberet enses, diu utriusque aciem pertentauit, redditoq; altero, alterum in ulnas accepit, atque domesticos uocauit, eisq; benignè pecunias suas distribuit, huic plures, illi pauciores, non tanquam de alienis prodigus, sed id pro dignitate atque moderatè diligenter obseruans. Vbi uerò hos abse dimisisset, iam quod reliquum erat noctis quiescebat, sed ita ut cubicularij sentirent eum grauiter dormire.

immanis imperandi cupiditas ingenita fuisse, quanta illi ab Othone regi: Othonem Imperatorem ferre desiderarunt, quos ne mortui quidem desiderium reliquit, sed in odium Vitellij immedicabile perdurauit. Sed hæc suo tempore dicentur. Cùm uerò Othonis reliquias humassent, neque operis magnitudine neque illustri inscriptione, sepulchrum inuidiosum reddiderunt. Ego Brixelli cùm essem, uidi monumentum paruum, & inscriptionem huiusmodi, M. Othonis. Diem autem obijt Otho cùm uixisset annos septem & triginta, imperassetq; menses tres: atque reliquit neque deteriores, neque pauciores, qui mortem laudarent, quàm qui uitam uituperarent. Nam cùm uixisset nihilo modestius Nerone, mortuus est generosius longè. At milites cùm iuberet Pollio alter ex præfectis, ut continuò in Vitellij uerba iurarent, difficiles se præstabant. Et cùm di dicissent senatores quosdam etiam adesse, alios dimiserunt, Virginio autem Rufo negocium facessebant, unà cum armis ad ædes eius uenientes, iubentes, hortantesq;, aut imperaret, aut iret pro se legatus. At is eorum qui uicti essent, imperium suscipere, furiosi esse insaniq; ducebat, quod ante uictoriã noluisset, Legatus autem ire ad Germanos, à quo illi multam uim passi inuiti uidebantur,

cùm

cùm timeret, clàm per alias fores è medio se subduxit. Quod ubi milites didicerunt, iureiurando sucepto, ueniam assequuti, se Cecinnæ addiderunt.

HAEC SVNT VIRORVM ILLVSTRIUM

strium hactenus vitæ ex Plutarcho, in latinum à diuersis traductæ. Sequuntur hinc aliæ quædam illustrium & ipsæ uirorum, sed ex alijs autoribus depromptæ, quas idcirco seorsum duximus imprimendas, quòd Plutarchi non sint, Homeri, quæ alterius est instituti, excepta: quas non voluimus omittere tamen, quòd & eleganter scriptæ sint, & ab alijs hactenus huc ascitæ.

Homeri

Homerus.

INTERPRETE GVARINO VERONENSI, SED OMISSIS quæ ad Grammaticam potius quàm ad histo riam spe- ctant.

*



SVPERVACVVM fortasse quibusdam uideatur in quærẽdis Homeri parentibus ex patria nimis esse occupatũ, quãdoquidẽ nec ipse sua scribere dignũ esse iudicauit, sed ea modestia usus est, ut ne nominis quidẽ sui quæ fuerit origo meminerit. Quoniã uerò ad institutionẽ eorũ qui erudiri incipiunt utile est plurima experiri, aggrediemur quæcunque de illo ueteres scripta reliquerunt, recensere. Ephorus igitur Cumæus in libro quẽ de patrijs rebus inscripsit, Homerum cõciuẽ suũ fuisse uolẽs ostendere, scribit Atellẽ, Mæona, Diũq; fratres Cumæos fuisse. Horũ Diũ cũ ære alieno premeretur immigrasse in Ascreã Bœotiæ uicũ: cũq; illic Pycimedẽ duxisset uxorẽ, ex illa suscepisse dicit Hesiodũ. Atellẽ autẽ cũ in patria diẽ suũ obijsset,

obijsset, filiã nomine Critheida, fratris Mæonis tutelæ reliquisse. Hunc autem cum puellam uitiasset grauidamq; fecisset, atq; ob id facti ueretur infamiã, Phemio eã Smyrnæo Grãmaticæ præceptori in matrimoniũ collocasse. Illã uerò nõ multò pòst ad lauacra quæ prope Meletem fluuium erant proficiscentem, Homerũ iuxta fluuiũ peperisse, atq; ob id infantẽ Melesigenẽ appellatũ, qui postea cæcus factus, Homeri nomen acceperit. Cumæi namq; & Iones oculis captos Homeros appellant, quòd Homeris, id est, itineris ducibus egeant. Hæc quidem Ephorus. Aristoteles autem in tertio de poëtica libro dicit, in Io insula, quo tempore Neleus Codri filius coloniam in Ioniam deduxit, puellam quandam indigenam à deo, qui Musarum consuetudine utebatur, fuisse cõpressam: quæ cùm grauida facta esset, in infamiã uerita, in locum abijt qui Aegina dicebatur ibi à latronibus capta, ac Smyrnam, quæ tũc Lydorum tenebatur imperio, abducta, Mæoni Lydorũ regi amico ab eis dono data est. Ille uerò puellæ uenustate captus, eam duxit uxorẽ: quæ cùm postea iuxta Meletem fortè spatiaretur, partus subitis occupata doloribus, Homerum apud flumen enixa est: quem suscipiens Mæon pro suo educauit. Mater autẽ statim post partum à uita discessit. Cùm uerò aliquot annis pòst Mæon quoque ipse uita functus

Homeri origo.

Quare Homerus & Melesigenes dictus.

ctus

ctus esset, Lydiq; ab Aeolijs bello preßi Smyrnam deserere statuissent, principes ciuitatis per præconem edixerunt, ut quicunque ipsos sequi uellet, urbe egrederetur, tunc Homerus etiam tum adolescentulus, se quoque ὁμηρεῖν, hoc est, sequi uelle dixit: eaq; de causa fuit Homerus pro Melesigene nuncupatus. Postea cùm iam ætate prouectus magnam apud omnes esset poëticæ facultatis gloriam consequutus, Apollinis consuluit oraculum, quibus parentibus, & qua patria ortus esset, atque hoc responsum dicitur accepisse:

Insula Ios matrem, nato factura sepulchrũ
Progenuit, iuuenum tu uerò ænigma caueto. Fertur & aliud huiusmodi habuisse responsum:

Felix atq; miser, sortẽq; ad utrãq; create,
Nosse cupis patriæ nomen Homere tuæ?
Insula non longè Creta Minois ab ampla
Dat matrem, nanq; est patria nulla patri.
Atropos hîc dulcis tibi frãget stamina uitæ,
Cùm iuuenum nodos soluere non poteris.
Ipsa duas uitæ sortes tibi fata dederunt,
Hæc obscura quidem, par erit illa deis.
Immortalis eris uiuus moriensq;, magisq;.
Post mortem nomen uiuet in orbe tuum.

Longo tempore pòst, Thebas ad Saturnalia, qui ludi apud Thebanos musici erant, profectus est, inde in Ion insulã nauigauit: quo cũ per

peruenisset, ac fortè saxo quod erat in littore insedisset, piscatores littoribus tum fortè appulsos rogauit num quid haberent: illi uerò difficili ægnimate responderunt, se quæcunque cepissent reliquisse, quæ uerò non cepissent habere: significabant uidelicet, cùm piscium nihil capere potuissent, sese purgasse pediculis, atque ita quos ceperant reliquisse, quos non ceperant in uestimentis habere. Homerus autem cùm hoc ænigma interpretari non potuisset, ingenti dolore confectus migrauit è uita, honorificentissimeq; à suis ciuibus sepultus est, atque hoc illius sepulchro epigrãma incisum:

Obitus.

Conditur hoc tumulo uates diuinus Homerus,
Heroum cecinit qui bene gesta ducum.

Sunt qui Homerum Colophonium fuisse conantur ostendere, atq; hoc maximè argumento nituntur, quòd in eius statua hoc elegiacum carmen reperiatur:

Nate Melete decus Graiorum ac splendor Homere,
Nobilitas patriam qui Colophona tuam,
Diuina geminas genuisti mente puellas,
Semideûm scribens inclyta gesta uirûm.
Altera multiuagi reditum cãtauit Vlyssis,
Altera agraiugenas Dardaniosq; duces.

Operæprecium est & antipatri epigrammatum scriptoris non insuaue in Homerum epigram

gramma referre. Est autem huiusmodi,

Diceris à multis Colophonis alũnus Homere
Hic te Smyrnaeum credit, at ille Chium,
Quin & Ion quidã, quidã Salamina superbã,
Thessaliam multi te genuisse ferunt.
Sunt & qui memorent alijs te sedibus ortum,
Sic uarijs natus crederis esse locis.
Dicere si liceat mihi Phœbi oracula, cœlum
Certè tibi pa‹tr›ia, est Calliopea parens.

Natũ uerò Homerũ belli Troiani tẽpore, eiusdẽq; spectatorẽ fuisse quidã scribũt: alij cẽtum annis pòst, alij cẽtũ quinquaginta tradiderũt. Scripsit poëmata duo, Iliada & Odyssẽã. Errãt autẽ q βατραχομυομαχίαν Margitẽq; ab illo exercitatiõis gratia aiũt fuisse cõpositas. Esse uerò secũdũ Homerũ Troiani belli originẽ quidã dicũt Alexãdri de triũ dearũ, Iunonis, Mineruæ, Venerisq; forma iudiciũ. Dicere nãq; poetã aiũt, Alexãdrũ illas cũ ad eũ uenissẽt, in cõtẽtionẽ induxisse, cũ Venerẽ, quæ blando eum sed pernocioso illexerat lenocinio pulchriorẽ iudicasset. Verũenimuerò nõ est consentaneũ, deos ab homine fuisse iudicatos, neq; hoc ab Homero de alijs dijs asseritur, quare merito illorũ opinio tãquã nullius autoritatis reijcitur. Probabilius igitur fuerit dicere, quẽadmodũ Alexãder Priami regis filius uisendæ Græciæ, uariosq; Græcorũ mores percipiẽdi desiderio flagrãs Spartã nauigauit, atq; illic

ab Helena Menelai uxore, cũ maritus abesset, honorificentißimè acceptus hospitio, mulierẽ blanditijs pollicitationibusq; illexit ut secum discederet: quibus seducta mulier, eũ sequuta est. Itaq; nauigantes ad insulã nomine Cranaën appulerũt, atq; ibi primũ Helenę Alexãder cõiunctus est. inde autẽ soluẽtes per Sidona & Phœnicẽ, iliũ peruenere. Menelaus uerò & Agamẽnon cũ primũ facti sunt de iniuria certiores, exercitũ in Aulide Bœotiæ ciuitate congregarũt. Ibi cũ omnes auspicatißimo rerũ agendarũ initio rei diuinæ intenti essent, ecce draco propinquã arborẽ in qua fortè passer nidificarat, ascendẽs, octo pueros matrẽq; insuper interemit: quo signo portendebatur, Græcos nouẽ apud Iliũ annos dimicaturos, decimo tandẽ urbẽ ipsam funditus euersuros. Igitur peractis sacrificijs, aulide soluẽtes ad Troiam peruenerũt. Vbi cũ primo cõgressu Protesilaus interfectus esset, Menaleũ et Vlyssem ad repetẽdã Helenã legatos Iliũ miserũt. cũ uerò Troiani Helenã reddere recusaßẽt, rursus græci belli gerẽdi iniere cõsilia, atq; exercitus parte ad urbis obsidionẽ relicta, reliqui achile duce ad uastãdas uicinas urbes agreßi sunt, eo cõsilio, ut Troianos finitimis socijs spoliarẽt. Cũ uerò populabũdi oĩa diriperẽt atq; uastarẽt, inter cæteras urbes unã fortè Chrysam nomine acceperũt, ex qua captiuã Chryseida, Chry-

sæ q erat sacerdos Apollinis, filiã, Agãmẽnoni dono dedere. Chryses aũt redimẽdæ filiæ causa ad exercitũ uenit, atq; ab Agamẽnone cõtumeliosè repulsus, Apollini supplicauit, ut spreti numinis ulcisceretur iniurias, itaq; magna pestilẽtia ab Apolline in castra Græcorũ immissa, Achilles de reddẽda sacerdoti Chryseide concionatus est. Quare Agamẽnõ achilli uehemẽter iratus, Bryseida illi iucũdũ militiæ præmium abstulit. Quã rem Achilles grauiter ferens, matrẽ Thetim orauit, ut à Ioue Troianis contra Græcos auxilium imploraret. Quod cùm Thetis fecisset, iamq; Troiani aliquot prælijs superiores Græcis insultarent, Patroclus Nestoris hortatu arma ab Achille tãtisper dũ Troianos à nauibus repelleret, postulauit: quibus impetratis, fortiter ac generosè pugnans, demum ab Hectore peremptus est. Huius morte summo dolore affectus Achilles, & cum Agamennone redijt ĩ gratiã, & arma à Vulcano fabricata accipiẽs, alios troianorũ quã plurimos, ac deniq; ipsum Hectorẽ interemit. Hic cùm rerũ omnium ac totius belli sit ord , Homerus tamẽ à nono anno poëmatis sui sumpsit exordiũ: quoniã quæ ante Achillis irã gesta fuerãt, tenuia satis, ac parũ sibi memoratu digna uidebãtur. Troiani enim achillẽ timẽtes se intra muros cõtinuerãt, ac nũquã ausi erãt cũ græcis aperto marte cõtendere. Sed postea

quam iratus Achilles à certamine destitit, audẽtes in cãpũ prodierũt. Tũc æquatis belli uiribus, plurima inter heroas præclara facinora patrata sunt. Homerũ poëtã tẽpore quidẽ plurimis, uirtute aũt ac facultate oĩbus superiorem meritò primũ legimus, maximum ex eo & ad dicẽdi copiã, & ad sentẽtiarũ grauitatẽ, et ad plurimarũ rerũ cognitionem, præsidiũ habituri. Dicemus autẽ de illius poësi, si prius aliqua de ipso poëta in mediũ attulerimus. Homerũ igitur Pindarus tũ Cium, tũ Smyrnæũ fuisse ait: Simonides Chiũ, Antimachus ac Nicãder Colophoniũ: Aristoteles aũt Ietẽ, Ephorus uerò historicus Cumæũ: quidã etiã Salaminiũ, quidã Argiuũ fuisse dixerũt. Aristarchus autẽ ac Dionysius Trax Atheniẽsem putarunt. Filius uerò à quibusdã Mæonis & Critheidis, ab aliquibus Meletis fluminis existimatus est. Atq; ut de genere ac patria, ita et de tẽporibus quibus fuerit, dubitatur. Aristarchus enim eo dicit Homerũ tẽpore floruisse, quo in Ioniã colonia deducta est, post Heraclidarũ uidelicet descensum annis sexaginta, cũ ante Heraclidarũ gesta annis octoginta bellũ Troianũ fuisset. Crates uerò ante Heraclidarum descensum Homerum fuisse confirmat: quod si ita est, non integri octoginta anni inter Troiani belli tẽpora, & Homeri genesim reperiẽtur interfuisse. Verũ plures in hãc sentẽ-

tiam

tiam conueniunt, Homerum annis centum post bellum Troianum natum, non multum ante Olympia, à quibus Olympiadarum anni numerantur. Sunt autem illius poëmata duo, Ilias & Odyssea, ambo non ab ipso poëta, sed ab Aristarcho grammatico in numerum uersuum diuisa atque distincta. Ilias quidem gesta Græcorum & barbarorum propter Helenæ raptum, sed præcipuè Achillis præclara in eo bello facinora continet. Odyssea uerò, Vlyssis ex Troiano bello in patriam reditum, quosq; ille labores errando pertulerit, atque ut reuersus ultus fuerit inimicos, ostendit. Ex quo apparet sapientissimum poëtam in Iliade quidem corporis uires, in Odyssea uerò animi uirtutes exequutum. Si non solùm uirtutes, sed etiam uitia, dolores quoque, lætitias, timores, atque cupiditates hominum describit, iniquum tamen est accusare poëtam quòd non bonos tantùm, uerumetiam malos mores expresserit. Siquidem sine utrisque non fiunt præclara facinora, & licet semper auditoribus bene multis ac uarijs eligere meliora. Finxit etiam Homerus deos uti hominum consuetudine atque colloquijs, non modò ut eiusmodi figmenta & delectarent & admirationem relinquerent, uerũetiam ut per hoc deos rerum humanarum curam habere declararet. Vniuersa denique apud eum gestorum expositio & admirabilis &

fabulosa contexitur, ut possit sedulos reddere, atq; obstupefactos tenere lectores, utq; magnifica atq; sublimi oratiõe reddatur illustris. Ex quo interdum uidetur poëta quadam præter rei ueritatem scripsisse: non enim semper probabilia persequutus est, sed persæpe effinxit res mirandas atq; sublimes. Quapropter nõ modò res, sed etiam uerba & extulit, & à communi consuetudine transtulit. Quòd autẽ noua quædam & admiranda, & quæ non facilè in consuetudinem ueniunt semper adducat, nemo ne mediocriter quidem doctus ignorat. Quinetiã si quis in his fabulosis narrationibus diligenter singula, quæ dicuntur attenderit, poëtam hunc omni humanitate atq; doctrina imbutũ fuisse reperiat, intelligetq; plurima illum tanquam semina & orationis & actionum uariarum posteris non solùm poëtis, uerumetiam oratoribus, historicis, atque philosophis reliquisse.

Euagoras

Euagoras.

GVARINO VERONENSI
Interprete.



VM uiderem, ô Nicocles, te non solùm rerum pulchritudine atq; copia, uerumetiã choris & musica gymnicisq; certaminibus, necnon equorum triremiumq; cursibus funus paternum honorantem, nihil quod ad huiusmodi rerum splendorem pertineret relinquentem, putaui fore ut Euagoras (si quis sensus de his quæ in uita fiunt mortuis inest) libẽter & hæc, gauderetq; acciperet aspiciẽs tuã erga se curã ac magnificẽtiã: sed multò maiorem gratiam quàm reliquis omnibus haberet, si quis ipsius præclara facinora atq; pericula dignè narrare posset. Etenim uiros magnanimos honorisq; cupidos nõ solũ pro rebus bene gestis laudari uelle, uerumetiam pro uita honestam mortem optare reperiemus: maiusq; studium de sua gloria quàm de uita habere, denique omni cura atque diligentia eniti, ut immortalẽ sui memoriã derelinquãt. Magni ergo sumptus nihil tale efficere possunt, sed opes duntaxat atq; diuitias ostentãt.

Eorum uerò qui in musica aliisq; certaminibus se exercent, hi quidem suas uires, alij uerò suas artes demonstrantes, seipsos gloriosiores constituunt. Oratio uerò si eleganter & ornatè illius res gestas narrauerit, semper memorabilem Euagoræ uirtutem apud omnes mortales efficiet. Conueniebat itaq; ut alij uiros, si qui præstantes ac boni sua tempestate extitissent præclaris laudibus extollerent, quò uidelicet & hi qui aliorum facta ornare possunt, cùm non apud ignoros uerba facturi sint, eos quos honestare uolunt, ueris laudibus persequantur, & iuniores ardentiori studio afficiantur ad uirtutem, quum, quibus se meliores præstiterint: his ampliores laudes se consequuturos sciant. Nunc autem quis non languescat, segniorq; ad uirtutem non reddatur, cùm eos qui tempore Troiani belli atq; antea fuere, celebratos carminibus & laudibus, decantatosq; tragœdijs animaduertit, seipsum autem prospiciat, etiam si illos omnes probitate & uirtute uinceret, nunquàm tamen similes laudes assequuturum? Sed horum profectò causa est inuidia, cui solũ hoc boni adest, quòd maximum malum inuidis afferre solet. Quidã enim sic deprauati natura sunt, ut libentius eorum quos ignorant an unquam fuerint, quã eorum quibus plurimis beneficijs astricti sunt laudes audire uelint. Non tamẽ his qui ita ma

Preclara facinora cur celebranda.

In inuidia quid incommodi.

lè sint

lè sentiunt inseruire cordatos decet, sed hos quidem neglıgere, alios uerò ut laudes eorum audiant, de quibus dicere iustum est, assuefacere debemus, præsertim cùm & artibus, omnibusq; alijs rebus incrementa allata uideamus, non per eos qui acquiescunt his quæ ab alijs instituta sunt, sed per eos qui & parua dirigere, & non bene instituta mutare audēt. Nec ignoro difficile factu esse quod me factu rum recepi, cuiuspiam uirtutes soluta oratione laudare. Cuius rei maximum signum, quòd hi qui philosophiæ operam dant, de multis uarijsq; rebus dicere audent, de talibus autem nullus unquàm ipsorum aggressus est dicere. In quo ipsis dandam ueniam censeo. Nam poëtis multa dantur, quibus suum ornare carmen possunt. His enim & deorum cum hominibus congressus, tum disceptationes, & certamina quibus cum uolunt, fingere licet: & cùm hæc narrare uoluerint, non eadem uerborum lege qua oratores, astringuntur. Itaq; non solũ uerbis usitatis, uerumetiam nouis, translatis, & peregrinis, & omni deniq; dicendi genere suã poësim ornare possunt. Oratoribus autem nihil tale conceditur, sed ijs & uerbis usitatis, & sententijs non nisi ad res pertinentibus, strictiori quadam lege utendum. Ad hæc illi quidē omnia numeris & metris scribunt, his uerò nihil tale concessum est: quæ tantam gratiam ha-

bent, ut quamuis nec uerba idonea, nec graues sententiæ sint, mensura tamē quadam & numerorum concinnitate auditores demulceant. Quātā autem horum sit uis, illinc facilè perspici potest. Nam si quis eorum poëmatum quæ probatissima habentur, uerba quidem & sententias relinquat, mensuram autem dissoluat, multò profectò opinione quam nunc de his habemus, inferiora uidebuntur. Verumenimuero quamuis poësis hoc tantum præstet, haud tamē à scribendo desistere debemus, sed tentandum est, si soluta oratione uiros probos ac præclaros meritis laudibus honestare ualeamus, nihil deterius ijs qui carminibus aut numeris eos laudant. Primum ergo de ingenio naturaq; Euagoræ, quibusq; maioribus ortus sit, etsi multis notum arbitror, aliorum gratia dicendum uidetur, ut omnes scire possint, quàm magnis & præclaris exemplis maiorum relictis, nihilo inferiorem se præstiterit. Semideos ergo generosissimos, qui à Ioue genus ducunt, esse, omnes uno ore consentiunt. Hos autem ipsos si inter se conferre uoluerimus, nemo est qui Aeacidas cæteris præferre dubitet. In alijs generibus hos quidem uirtute præstantes atq; insignes, alios uerò obscuros inferioresq; reperiemus: at omnes qui Aeaco orti sunt, clarissimi fuere suo tempore. Aeacus autem qui Ioue satus est, à quo Teucridarum genus initium sumpsit, tam

Genus diuinum.

cæter

cæteris uirtute præstitit, ut quum maxima siccitate in Græcia plurimi hominum corrumperentur, nullumq; malo huic auxilium inueniret, postquã magnitudo calamitatis excreuit, eũ ciuitatũ principes adierint, rogãtes ut tãtũ malum tantamq; pestem ab eis propulsaret. Sperabant enim propter ipsius generositatẽ atq; eximiã pietatẽ, quã celerrimè à dijs præsentiũ malorũ liberationem inuenire. Nec ea spes uiros fefellit, sed uoti compotes facti, in Aegina, ubi uotum ille precesq; fecerat, commune omnibus Græcis sacrum ædificauere. Atque per id temporis donec inter homines fuit, summa cum gloria uitam duxit: postquàm uerò migrauit è uita, cùm apud Plutonem Proserpinamq; maximos honores assequutus esset, ad iudicandas animas eis assedisse fertur. Istius autem Telamon & Peleus filij fuere, quorum alter cum Hercule contra Laomedontem militans, propter sua egregia facinora ingentibus præmijs donatus est. Peleus cùm in pugna contra Centauros strenuè dimicasset, multisq; alijs bellis atque periculis probatus esset, Thetida Nerei filiam immortalem, quamuis ipse mortalis, uxorem meruit, atq; ex omnibus quæ antè fuere, solũ in istis nuptijs Hymenæũ deos cantasse ferũt. Inde Aiax, Teucerq; à Telamon Maiores.

mon

mone, Achilles uerò à Peleo orti sunt, qui maximum ac manifestißimum argumentum suarum uirtutum dedere. Non enim solum in suis ciuitatibus locisq; quibus habitabant primi fuere, sed cùm Græci contra Troianos expeditionem fecissent, multiq; utrinq; coacti essent, nemo deniq; uir clarus qui his non adesset periculis, inueniri posset, omnibus Achilles longè præstitit. Aiax uerò post illum facilè omnes superauit, Nec Teucer horũ genere indignus, cæteris inferior habitus est. Qui postquam unà cum Græcis depopulatus esset Troiam atq; diruisset, Cyprum petijt, urbemq; ædificauit, quã Salaminam antiquæ patriæ nomine uocauit, genusq; reliquit quod nunc regno potitur. Tam igitur præclara facinora maiorum à primordio generis Euagoræ fuere. Cùm igitur isto pacto urbs ædificata esset, principiò hi qui à Teucro geniti sunt, regnum obtinebãt: postero inde tempore uir quidam exul à Phœnicia in Cyprum uenit, hic cùm maximè ab eo qui tunc tẽporis regnabat cultus esset, maximasq; accepisset potestates, harum rerum non habuit gratiam, sed in regem qui eum hospitio acceperat, malus ingratusq; existens, ac ad præripienda aliena callidus, benefactorem suum ex regno eiecit, ipse uerò imperio potitus est. Inde cùm rebus tam sceleratè gestis diffideret, suumq; statum stabilire uellet, ciuitatem effecit barb

cit barbaram, insulamq́; uniuersam regi Persarum in seruitutem dedit. Rebus ita constitutis, Euagoras nascitur: de quo diuinationes & oracula, uisaq́; in somniis, quibus hominum naturam excedere uideri potest, relinquere malo, non ut his rebus fidem non adhibeam, sed ut omnibus apertum faciam, tantum me abesse ut de eo aliquid confingam, ut etiam ea praetermittam, quae olim paucis quibusdam, non ciuibus uniuersis nota fuisse existimem. Sed cùm de eo dicturus sim, ab his quae omnes fatentur, initium faciam. Puer nempe existens honesta forma, robustus atque temperatus fuit, quae bonorum omnium eius aetatis decentissima uidentur. Horum autem omnium testes afferre possumus: nam temperantiae, eos ciues qui unà cum eo fuerunt eruditi: pulchritudinis, omnes qui eum uiderunt: roboris deniq; ea certamina quibus ille aequales superauit. His deniq; cùm uir factus esset, fortitudinem, sapientiam, iustitiamq́; adiunxit, nec mediocriter quemadmodum caeteri, sed horum quodlibet egregia quadam cum excellentia habuit. Tantum enim corporis uirtutibus animiq́; praestitit, ut cùm eum intuerentur qui tum in imperio constituti erat, stupescerent, & non mediocri timore de principatu suo afficerentur. Putabant enim nullo modo fieri posse, ut is qui tali ingenio praeditus esset, priuatus uitam degeret.

Natiuitas. ridem praestruit orationi.

Pueritia.

Virilis aetas.

Inde

Inde cùm eius honestißimos mores inspiciebant tantam ei adhibebant fidem, ut putarent, si quis in eos delinquere auderet, sibi Euagoram adiutorem fore. Et cùm tam uaria ac diuersa de eo esset opinio, nihil tamen horum eos fefellit. Nam neque priuatus uitam egit, neque in eis aliquid commisit, sed tantam de eo prouidentiam deus habuit, qui honestè regiam dignitatem assumeret, ut omnia quæ per impietatem fieri necesse erat, per alium patrarentur: ijs uerò quibus sanctè ac iustè imperium assequi poterat, Euagoram reseruauit. Quidam enim qui per id tempus in potestate erat, per insidias regem trucidauit, Euagoramq; comprehendere conatus (putabat enim nullo pacto principatum obtinere posse, nisi illum è medio tolleret) sed Euagoras pericula effugiens, Solos Ciliciæ se recepit. Nec eandem habuit mentem quam alij qui in eiusmodi calamitates incidunt.

Prouidētia fati.

Illi enim cùm imperio excidêre, humiliores animos habere solent: ipse uerò postquam patriam fugere coactus est, in tantum animi magnitudinis uenit, ut cùm antea priuatus esset, non putaret sibi sine imperio esse uiuendum: neque cum uagis & exulibus alijsq; hoc genus hominum, reditum quæsiuit, indignos precari atque colere contempsit, sed eam occasionem sumens, quam omnibus qui pietatem colunt sumi oportet, ut suas scilicet iniu-

Magnanimitas in aduersis.

rias

ri as lacessiti ulciscantur, optauit uel uictor potiri imperio, uel superatus occumbere. Itaque cùm quinquaginta ferè hominum, ut plurimi ferunt, coëgisset, cum his reditum in patriam parauit: unde & illius ingenium, & qua apud alios opinione esset, contemplari possumus. Nam cùm tam paruo uirorum numero ad tam ingens facinus nauigare deberet, sibiq; omnia grauia imminerent, quæ in huiusmodi periculis esse solent, non tamen ille elanguit, nec ullus eorum quos adhortatus fuerat in tanto discrimine ab eo defecit, sed tanquam deum aliquem sequerentur fidem seruare: ipse uerò tanquàm meliorem hostibus exercitum haberet, uel pugnæ euentum prospiceret, animo affectus uidebatur, id quod ex rebus quas gessit intelligere licet. Nam cùm in insulam descendisset, non putauit oportere locum munitum capere, seq; in tuto collocare, ac circunspicere si aliqui ciuium sibi auxilium ferrent: sed eadem nocte ut primum facultas data est, perfracta porta urbem ingressus, cum suis ad regiam irruit. Qui autem ea tempestate tumultus acciderint, quiue aliis terrores euenerint, quæ deniq; exhortationes eius fuerint, quæ

fabulosa contexitur, ut possit sedulos reddere, atq; obstupefactos tenere lectores, utq; magnifica atq; sublimi oratiōe reddatur illustris. Ex quo interdum uidetur poëta quædam præter rei ueritatem scripsisse: non enim semper probabilia persequutus est, sed persæpe effinxit res mirandas atq; sublimes. Quapropter nō modò res, sed etiam uerba & extulit, & à communi consuetudine transtulit. Quòd autē noua quædam & admiranda, & quæ non facilè in consuetudinem ueniunt semper adducat, nemo ne mediocriter quidem doctus ignorat. Quinetiā si quis in his fabulosis narrationibus diligenter singula, quæ dicuntur attenderit, poëtam hunc omni humanitate atq; doctrina imbutū fuisse reperiat, intelligetq; plurima illum tanquam semina & orationis & actionum uariarum posteris non solùm poëtis, uerumetiam oratoribus, historicis, atque philosophis reliquisse.

Euagoras

Euagoras.

GVARINO VERONENSI
Interprete.



VM uiderem, ô Nicocles, te non solùm rerum pulchritudine atq; copia, uerumetiã choris & musica gymnicisq; certaminibus, necnon equorum triremiumq; cursibus funus paternum honorantem, nihil quod ad huiusmodi rerum splendorem pertineret relinquentem, putaui fore ut Euagoras (si quis sensus de his quæ in uita fiunt mortuis inest) libẽter & hæc, gauderetq; acciperet aspiciẽs tuã erga se curã ac magnificẽtiã: sed multò maiorem gratiam quàm reliquis omnibus haberet, si quis ipsius præclara facinora atq; pericula dignè narrare posset. Etenim uiros magnanimos honorisq; cupidos nõ solũ pro rebus bene gestis laudari uelle, uerumetiam pro uita honestam mortem optare reperiemus: maiusq; studium de sua gloria quàm de uita habere, denique omni cura atque diligentia eniti, ut immortalẽ sui memoriã derelinquãt. Magni ergo sumptus nihil tale efficere possunt, sed opes duntaxat atq; diuitias ostẽtãt.

Eorum uerò qui in musica alijsq; certaminibus se exercent, hi quidem suas uires, alij uerò suas artes demonstrantes, seipsos gloriosiores constituunt. Oratio uerò si eleganter & ornatè illius res gestas narrauerit, semper memorabilem Euagoræ uirtutem apud omnes mortales efficiet. Conueniebat itaq; ut alij uiros, si qui præstantes ac boni sua tempestate extitissent præclaris laudibus extollerent, quò uidelicet & hi qui aliorum facta ornare possunt, cùm non apud ignoros uerba facturi sint, eos quos honestare uolunt, ueris laudibus persequantur, & iuniores ardentiori studio afficiantur ad uirtutem, quum, quibus se meliores præstiterint: his ampliores laudes se consequuturos sciant. Nunc autem quis non languescat, segniorq; ad uirtutem non reddatur, cùm eos qui tempore Troiani belli atq; antea fuere, celebratos carminibus & laudibus, decantatosq; tragœdijs animaduertit, seipsum autem prospiciat, etiam si illos omnes probitate & uirtute uinceret, nunquàm tamen similes laudes assequuturum? Sed horum profectò causa est inuidia, cui solũ hoc boni adest, quòd maximum malum inuidis afferre solet. Quidã enim sic deprauati natura sunt, ut libentius eorum quos ignorant an unquam fuerint, quã eorum quibus plurimis beneficijs astricti sunt laudes audire uelint. Non tamẽ his qui ita ma lè sent

Prçclara facinora cur celebranda.

In inuidia quid incommodi.

lè sentiunt inseruire cordatos decet, sed hos quidem negligere, alios uerò ut laudes eorum audiant, de quibus dicere iustum est, assuefacere debemus, præsertim cùm & artibus, omnibusq; alijs rebus incrementa allata uideamus, non per eos qui acquiescunt his quæ ab alijs instituta sunt, sed per eos qui & parua dirigere, & non bene instituta mutare audẽt. Nec ignoro difficile factu esse quod me facturum recepi, cuiuspiam uirtutes soluta oratione laudare. Cuius rei maximum signum, quòd hi qui philosophiæ operam dant, de multis uarijsq; rebus dicere audent, de talibus autem nullus unquàm ipsorum aggressus est dicere. In quo ipsis dandam ueniam censeo. Nam poëtis multa dantur, quibus suum ornare carmen possunt. His enim & deorum cum hominibus congressus, tum disceptationes, & certamina quibus cum uolunt, fingere licet: & cùm hæc narrare uoluerint, non eadem uerborum lege qua oratores, astringuntur. Itaq; non solũ uerbis usitatis, uerumetiam nouis, translatis, & peregrinis, & omni deniq; dicendi genere suã poësim ornare possunt. Oratoribus autem nihil tale conceditur, sed ijs & uerbis usitatis, & sententijs non nisi ad res pertinentibus, strictiori quadam lege utendum. Ad hæc illi quidẽ omnia numeris & metris scribunt, his uerò nihil tale concessum est: quæ tantam gratiam ha-

 bent,

bent, ut quamuis nec uerba idonea, nec graues sententiæ sint, mensura tamẽ quadam & numerorum concinnitate auditores demulceant. Quãta autem horum sit uis, illinc facilè perspici potest. Nam si quis eorum poëmatum quæ probatissima habentur, uerba quidem & sententias relinquat, mensuram autem dissoluat, multò profectò opinione quam nunc de his habemus, inferiora uidebuntur. Verumenimuero quamuis poësis hoc tantum præstet, haud tamẽ à scribendo desistere debemus, sed tentandum est, si soluta oratione uiros probos ac præclaros meritis laudibus honestare ualeamus, nihil deterius ijs qui carminibus aut numeris eos laudant. Primum ergo de ingenio naturaq; Euagoræ, quibusq; maioribus ortus sit, etsi multis notum arbitror, aliorum gratia dicendum uidetur, ut omnes scire possint, quàm magnis & præclaris exemplis maiorum relictis, nihilo inferiorem se præstiterit. Semideos ergo generosissimos, qui à Ioue genus ducunt, esse, omnes uno ore consentiunt. Hos autem ipsos si inter se conferre uoluerimus, nemo est qui Aeacidas cæteris præferre dubitet. In alijs generibus hos quidem uirtute præstantes atq; insignes, alios uerò obscuros inferioresq; reperiemus: at omnes qui Aeaco orti sunt, clarissimi fuere suo tempore. Aeacus autem qui Ioue satus est, à quo Teucridarum genus initium sumpsit, tam

Genus diuinum.

cæter

ceteris uirtute præstitit, ut quum maxima siccitate in Græcia plurimi hominum corrumperentur, nullumq; malo huic auxilium inuenirēt, postquā magnitudo calamitatis excreuit, eū ciuitatū principes adierint, rogātes ut tātū malum tantamq; pestem ab eis propulsaret. Sperabant enim propter ipsius generositatē atq; eximiā pietatē, quā celerrimè à dijs præsentiū malorū liberationem inuenire. Nec ea spes uiros fefellit, sed uoti compotes facti, in Aegina, ubi uotum ille precesq; fecerat, commune omnibus Græcis sacrum ædificauere. Atque per id temporis donec inter homines fuit, summa cum gloria uitam duxit: postquàm uerò migrauit è uita, cùm apud Plutonem Proserpinamq; maximos honores assequutus esset, ad iudicandas animas eis assedisse fertur. Istius autem Telamon & Peleus filij fuere, quorum alter cum Hercule contra Laomedontem militans, propter sua egregia facinora ingentibus præmijs donatus est. Peleus cùm in pugna contra Centauros strenuè dimicasset, multisq; alijs bellis atque periculis probatus esset, Thetida Nerei filiam immortalem, quamuis ipse mortalis, uxorem meruit, atq; ex omnibus quæ antè fuere, solū in istis nuptijs Hymenæū deos cantasse ferūt. Inde Aiax, Teucerq; à Telamon

Maiores.

mone, Achilles uerò à Peleo orti sunt, qui maximum ac manifestissimum argumentum suarum uirtutum dedere. Non enim solum in suis ciuitatibus locisq; quibus habitabant primi fuere, sed cùm Græci contra Troianos expeditionem fecissent, multiq; utrinq; coacti essent, nemo deniq; uir clarus qui his non adesset periculis, inueniri posset, omnibus Achilles longè præstitit. Aiax uerò post illum facilè omnes superauit, Nec Teucer horũ genere indignus, cæteris inferior habitus est. Qui postquam unà cum Græcis depopulatus esset Troiam atq; diruisset, Cyprum petijt, urbemq; ædificauit, quã Salaminam antiquæ patriæ nomine uocauit, genusq; reliquit quod nunc regno potitur. Tam igitur præclara facinora maiorum à primordio generis Euagoræ fuere. Cùm igitur isto pacto urbs ædificata esset, principiò hi qui à Teucro geniti sunt, regnum obtinebãt: postero inde tempore uir quidam exul à Phœnicia in Cyprum uenit, hic cùm maximè ab eo qui tunc tẽporis regnabat cultus esset, maximasq; accepisset potestates, harum rerum non habuit gratiam, sed in regem qui eum hospitio acceperat, malus ingratusq; existens, ac ad præripienda aliena callidus, benefactorem suum ex regno eiecit, ipse uerò imperio potitus est. Inde cùm rebus tam scelerarate gestis diffideret, suumq; statum stabilire uellet, ciuitatem effecit barb

cit barbaram, insulamq; uniuersam regi Persarum in seruitutem dedit. Rebus ita constitutis, Euagoras nascitur: de quo diuinationes & oracula, uisaq; in somnis, quibus hominum naturam excedere uideri potest, relinquere malo, non ut his rebus fidem non adhibeam, sed ut omnibus apertum faciam, tantum me abesse ut de eo aliquid confingam, ut etiam ea prætermittam, quæ olim paucis quibusdam, non ciuibus uniuersis nota fuisse existimem. Sed cùm de eo dicturus sim, ab his quæ omnes fatentur, initium faciam. Puer nempe existens honesta forma, robustus atque temperatus fuit, quæ bonorum omnium eius ætatis decētißima uidentur. Horum autem omnium testes afferre possumus: nam temperantiæ, eos ciues qui unà cum eo fuerunt eruditi: pulchritudinis, omnes qui eum uiderunt: roboris deniq;, ea certamina quibus ille æquales superauit. His deniq; cùm uir factus esset, fortitudinem, sapientiam, iustitiamq; adiunxit, nec mediocriter quemadmodum cæteri, sed horum quodlibet egregiâ quadam cum excellentia habuit. Tantum enim corporis uirtutibus animiq; præstitit, ut cùm eum intuerentur qui tum in imperio constituti erat, stupescerent, & non mediocri timore de principatu suo afficerentur. Putabant enim nullo modo fieri posse, ut is qui tali ingenio præditus esset, priuatus uitam degeret.

Natiuitas. ridem præstruit orationi.

Pueritia.

Virilis ætas.

Inde

Inde cùm eius honestissimos mores inspiciebant tantam ei adhibebant fidem, ut putarent, si quis in eos delinquere auderet, sibi Euagoram adiutorem fore. Et cùm tam uaria ac diuersa de eo esset opinio, nihil tamen horum eos fefellit. Nam neque priuatus uitam egit, neque in eis aliquid commisit, sed tantam de eo prouidentiam deus habuit, qui honestè regiam dignitatem assumeret, ut omnia quæ per impietatem fieri necesse erat, per alium patrarentur: ijs uerò quibus sanctè ac iustè imperium assequi poterat, Euagoram reseruauit. Quidam enim qui per id tempus in potestate erat, per insidias regem trucidauit, Euagoramq; comprehendere conatus (putabat enim nullo pacto principatum obtinere posse, nisi illum è medio tolleret) sed Euagoras pericula effugiens, Solos Ciliciæ se recepit. Nec eandem habuit mentem quam alij qui in eiusmodi calamitates incidunt. Illi enim cùm imperio excidère, humiliores animos habere solent: ipse uerò postquam patriam fugere coactus est, in tantum animi magnitudinis uenit, ut cùm antea priuatus esset, non putaret sibi sine imperio esse uiuendum: neque cum uagis & exulibus alijsq́; hoc genus hominum, reditum quæsiuit, indignos precari atque colere contempsit, sed eam occasionem sumens, quam omnibus qui pietatem colunt sumi oportet, ut suas scilicet iniu-

Prouidē tia fati.

Magnanimitas in aduersis.

rias

rias lacesiti ulciscantur, optauit uel uictor potiri imperio, uel superatus occumbere. Itaque cùm quinquaginta ferè hominum, ut plurimi ferunt, coëgisset, cum his reditum in patriam parauit: unde & illius ingenium, & qua apud alios opinione esset, contemplari possumus. Nam cùm tam paruo uirorum numero ad tam ingens facinus nauigare deberet, sibiq; omnia grauia imminerent, quæ in huiusmodi periculis esse solent, non tamen ille elanguit, nec ullus eorum quos adhortatus fuerat in tanto discrimine ab eo defecit, sed tanquam deum aliquem sequerentur fidem seruare: ipse uerò tanquàm meliorem hostibus exercitum haberet, uel pugnæ euentum prospiceret, animo affectus uidebatur, id quod ex rebus quas geßit intelligere licet. Nam cùm in insulam descendisset, non putauit oportere locum munitum capere, seq; in tuto collocare, ac circunspicere si aliqui ciuium sibi auxilium ferrent: sed eadem nocte ut primum facultas data est, perfracta porta urbem ingressus, cum suis ad regiam irruit. Qui autem ea tempestate tumultus acciderint, quiue aliis terrores euenerint, quæ deniq; exhortationes eius fuerint,

quæ

quorsum attinet prolixius exponere moramq; trahere? Cùm uerò hi qui circa tyrannum erãt pugnarent, reliqui autem ciues cum illius principatum, tum huius uirtutem metuentes quietem agerent, pugnans solus contra multos, cumq; paucis contra omnes inimicos, non antea destitit quàm regiam in suam potestatem redigeret, & inimicos ultus amicis auxilium ferret. Ipse igitur ciuitatis imperio potitus est, & generi suo patrios honores restituit.

Regnum vt sibi cõparauerit.

Arbitror profectò si nihil aliud memorare uellem, sed hic orationi finem imponere, ex his quæ diximus, facilè esse & Euagoræ uirtutem, & egregia eius facta cognoscere. Non tamen his contẽtus sum, sed ex his quæ sequentur hæc magis manifesta fore existimo. Nam cum tempore uniuerso tot reges, totq; tyranni fuerint, nullus tamen hunc honorem adeptus est, nec honestius nec iustius. Si igitur cum eorum quolibet facta Euagoræ comparare uoluerimus, fortasse nec nostra oratio auditoribus grata esset, nec tempus ad dicendum sufficeret. Sin autem seligamus quosq; probatissimos, cumq; his Euagoram comparemus, multò breuior erit oratio, nec minus propositum assequemur. Eis qui à parentibus regna accepere, quis est qui Euagoræ pericula nõ anteponat? neminem enim adeo segnem & ignauum esse existimo, ut malit à progenitoribus sumere imperium, quàm sanctè

ctè quemadmodum ille assequens, suis liberis relinquere. Atqui omnium antiquorum qui in patriam rediere, hi profectò qui à poëtis inducti sunt, celeberrimi uidentur: hi enim non solùm præclaros reditus eorum qui antè fuerint, nobis commemorant, sed nouos quosdam ipsi fingunt. Nullus tamen eorum effinxit quenquam, qui tam grauibus periculis ac terroribus in patriam redierit, sed finxere quamplurimos fortuna, nonnullos uerò dolis ac fallacijs regiam dignitatem accepisse. Atqui Cyrum præ cæteris qui postea fuerunt admirantur. Is enim Medis abstulit, Persisq; quæsiuit imperium: sed tamen iste Persarum exercitu Medos uicit, quod ipsum multi Græcorũ barbarorũq; præstare potuissent. At iste corporis animiq; uirtute quamplurima ex his quæ dicta sunt, facere uisus est. Deinde ex Cyri expeditione nõ satis liquet an pericula Euagoræ subire potuissent: at ex his quæ hic fecit, omnibus constat quòd facilè & illa opera esset aggressus. Præterea huic quidem omnia iustè & sanctè facta sunt, illi autem nonnulla impiè euenere. Nam iste inimicos perdidit, Cyrus autem matrem parentẽ interfecit. Itaq; si aliqui utriusq; nõ rerũ magnitudinem, sed uirtutem metiri uelint, non iniuria Euagoram maioribus laudibus honestabunt. Atqui si breuiter nullamq; inuidiam timẽtes audacter loqui oportet, nul-

Comparatione ad alios eius facta amplificat.

lus neq; mortalis, neq; semideus, neq; immortalis deniq; reperietur, qui summa cum pietate regnum acceperit uel honestius, uel maiore cũ gloria. Quibus rebus hoc modo quis maximè credere poterit, si non ualde repugnans his, quæ dicuntur, conetur exquirere quònam pacto utrique imperarint. Nolim enim uideri (quoquo modo res se habeant) prompto animo uelle magna dicere, sed rei ueritate inductus, ita audacter de his disserere: quoniam si paruis in rebus ipse præstitisset, humilem nempe orationem de eo habere æquum fuerat: nunc autem omnes fatentur ex bonis omnibus humanis & diuinis nihil maius regno, nihil admirabilius, nihil denique maiori reuerentia dignius reperiri posse. Qui uerò, quod est omnium honestissimum, honestissimè assequutus fuerit, eum quis rhetor, quis poëta, quis demum orationis inuentor, pro rebus gestis dignè laudare poterit? Non ergo cùm is tam clarus fuerit, in cæteris inferior reperietur. Sed in primis cùm natura ingeniosissimus esset, mentemq; haberet ad rectè faciendum aptissimam, nihil tamen negligenter, nihil temerè, aut inconsultè putauit esse faciendum, sed quærendo consulendoq; omni cura plurimum temporis consumebat. Putabat enim si animum suum bene instituisset, bene se & regnum suum habiturum: nec eos satis admirari poterat, quicunque

Pindarus ἐπ' ἄλλοισι δ' ἄλλοι μεγάλοις· τὸ δ' ἔσχατον κορυφοῦται βασιλεῦσι.

aliorum

aliorum gratia animi curam gerunt, ipsius verò animi nihil pensi habent. Sed & circa negocia resq; cognoscendas eiusdem sententiæ fuit. Quippe cùm eos qui summa diligentia omnia faciunt, quàm minimo dolore affectos animaduerteret, ueramq; animi quietem non in ocijs, uerùm in bene agendo & tolerando esse, nihil non exploratum reliquit, sed tanta diligentia res omnes tenebat, adeoq; unumquenque ciuium nouerat, ut neque insidijs iniqui præoccupare, neque æqui eum latêre possent, sed omnes debita ferrent præmia. Pœnis muneribúsque afficiebat ciues, non secundum ea quæ ab alijs acceperat, sed quorum ipse erat conscius, indicans. Nec tamen in his quæ quotidie accidebant, quamuis in talibus curis esset constitutus, ullo errore tenebatur, sed ita piè & humanè ciuitatem gubernabat, ut omnes qui illuc uenirent, magis eos qui eiusmodi regi obtemperarent, quàm eum tali imperio felicem arbitrarentur. Vniuerso uitæ tempore nemini iniuriam intulit: honos in pretio habuit: semper in omnes iustum imperium exercuit: iustè delinquentes puniuit: cùm nullius consilio egeret, amicos tamen consulebat. A familiaribus se uinci multis in rebus patiebatur, at omni in re superabat inimicos: nec contractione frontis, sed uitæ institutis

Virtutes veræ regiæ.

captabat reuerentiam. Nihil ei sine ordine, nihil sine modo agebatur, sed quæ uerbis promiserat, haud secus fidem seruabat, quàm si iureiurando deuinctus esset. Non his quæ fortuna, sed quæ sua uirtute quæsierat gloriabatur. Amicos quidem alios beneficijs, alios uerò sua magnanimitate sibi morigeros faciebat. Non quia multis grauis ac molestus foret, terribilis erat, sed quia multò aliorum ingenia superabat. Non parebat uoluptatibus, sed dominabatur, paucis laboribus multum ocij quærens, sed non propter parum ocij magnos labores subterfugiens. Omnino nihil reliquit quod regibus adesse decebat, sed ex omni repub. quod est optimum elegit. Nanque colendo multitudinem popularem, ciuilem autem rempub. iustè gubernando, rei militaris peritum bene in periculis consulendo, regalem denique his omnibus excellendo, sese ostendit. Quòd autem his alijsq; pluribus præditus fuerit Euagoras, ex his quæ gessit facilius intelligi potest. Nam cùm ciuitatem effectam barbaram propter Phœnicum imperium, neque recipientem Græcos, neque callentem artes, neque emporijs utentem, neque poßidentem portus, accepisset, hæc omnia direxit, ac insuper imperij fines protulit, mœnibusq; urbem cinxit, triremesq; ædificauit, alijsq; apparatibus ciuitatem ita auxit, ut à nulla Græcarum ciuitatum superaretur.

Adeò

Adeò denique potentem effecit, ut tam multi qui antea contempserant, formidarent. Atqui ciuitatem aliquam tam breui in tantum magnitudinis accrescere nullo pacto fieri potest, nisi aliquis ijsdem moribus quibus Euagoras præditus sit, quemadmodum paulò antè cõmemorauimus, eam gubernaret. Itaq; haud uereor ne maiora quàm fecerit dicere uidear, sed multò magis, ne ab eius præclaris factis superatus appaream. Quis enim oratione huiusmodi ingenium attingere queat, qui non solum ciuitatem suam præclaram effecit, uerumetiã uniuersam circumiacentem insulam in mansuetudinem redegit & modestiam? Nam antequàm Euagoras potiretur imperio, ita feri & immanes erant, ut eos principes optimos iudicarent, quicunque crudelißimè in Græcos affecti essent. Nunc uerò in tantum immutati sunt, ut inuicem certent, qui magis Græcorum studiosi esse uideantur, ac plurimi eorum filias nostrorum uxores accipiunt, ut ex his liberos habere poßint. Magis enim græcis & rebus & studijs, quàm quæ apud eos sunt, gaudere uideas: ac plures circa Musicam aliasq; disciplinas his locis immorantur, quàm quibus antè cõsueuerãt. Horum omnium Euagoram causam fuisse nemo dubitat. At illud profectò maxima coniectura illius & morum & sanctitatis est, quòd plurimi Græci probi honestiq; uiri

propriaſ deſerentes patrias ut cum eo habitarent, in Cyprum ſe contulere, putantes regnum Euagoræ non ſolùm ſuis rebuſpub. communius, uerumetiam ſtabilius & iuſtius, quos omnes nominatim dicere haud facilè eſſet. Conona uerò qui propter plurimas ſuas uirtutes Græcis præfuit, quis neſcit cùm eius ciuitas ingenti calamitate foret oppreſſa, alijs poſthabitis omnibus, ad Euagoram ſe contuliſſe, dijudicantem apud illum ſuæ ſalutis refugium eſſe firmißimum, ipſumq; Euagoram celeriter patriæ auxiliatorem fore? Cùm antea Conon multa rectè feciſſet, nulla in re tamen melius quàm in his conſulere uiſus eſt. Multa enim bona propter aduentum in Cyprum, & facere & pati ei contigit. Primum quidem, cùm nunquam antea alter cum altero uerſatus eſſet, pluris ſeipſos facere, quàm ſi prius fuiſſent familiares: deinde uniuerſum tempus ſumma concordia uixere, deq; noſtra ciuitate eandem habuere ſententiam. Nam cùm eam ſub Lacedæmoniorum imperio, uarijſq; mutationibus exagitatam uiderent, grauiter moleſteq; ferebant, in eaq; re ſuo uterque egregiè functus officio eſt. Illi enim natura erat patria, hunc autem propter multa magnáque beneficia lege lata ciuitate donauerunt. Ipſis igitur cogitantibus, quonam pacto tantis calamitatibus Athenienſes liberarent, celeriter Lace-

dæmon

dæmones opportunitatem præbuere. Nam cùm Græcorum imperio terra mariq; potirentur, in tantam dominandi cupiditatem uenere, ut totius Asiæ imperium affectarent. Illi igitur opportunitatem sibi datam sumentes, ducibus regis dubitantibus quomodo rebus uti oporteret, eos admonere ut non terrestri, sed nauali prælio cum Lacedæmoniis certarent. Putabant enim si eos pedestribus copiis superassent, ea solùm quæ incontinenti essent bene habitura: at si nauali pugna uictores essent, uniuersam Græciam huius uictoriæ participem fore: quod certè contigit. Nam cùm regis duces eis obtemperassent, magnamq; coëgissent classem, Lacedæmonij debellati sunt, atque imperium amisere, Græci uerò sunt liberati. Athenienses autem aliquam antiquæ gloriæ partem recepere, sociorumq; duces sunt constituti. Hæc omnia duce Conone, Euagoraq; adiutorem seipsum præbente, uiresq; plurimas afferente, facta sunt, quorum gratia nos eos maximis affecimus honoribus. Nam ipsorum statuas prope Iouis seruatoris simulacrum ereximus, ut illius & horum utriusq; beneficiorum magnitudinis mutuæq; amicitiæ monumentum esset. At Persarum rex non eodem modo erga eos animatus fuit, sed quanto maiora & præstantiora fecere, tanto magis eos formidauit. Sed de Cono-

Græcia Euagoræ opera liberata.

ne aliàs. Quòd autem ita erga Euagoram rex affectus esset, non alios latêre uoluit. Videtur enim maius studium in bello quod in Cypro geßit, quàm reliquis omnibus adhibuisse. Maiorem enim & grauiorem illum aduersarium, quàm Cyrum, secum de regno certantes arbitrabatur. Illius enim audiens apparatus intantum contempsit, ut ipsius negligentia parum abesset quin ab illo regia occuparetur. Istius autem uirtutem tantum timuit, ut ei inter ipsa beneficia, quibus ab illo quotidie afficiebatur, bellum inferret, iniustè quidem faciens, haud tamen omnino rebus suis malè consulens. Sciebat enim multos Græcos & barbaros ex humilib. rebus ac nullius penè momenti, maxima sæpe imperia quæsiuisse. Sentiebat autem Euagoræ magnitudinē, & in quantum nominis & gloriæ paulatim accreuisset. Videbat enim insuperabilem habere naturam, & fortunam ei aspirantem animaduertebat. Itaque non propter ea quæ facta essent iratus, sed de futuris timens, nec tantum de Cypro, sed de maioribus etiam solicitus, ei bellum intulit. Tantis enim apparatibus in eum irruit, ut in ea expeditione plus quàm quinquaginta millia talentorum consumeret. Euagoras tamen quàmuis copijs uiribusq; inferior esset, tam ingentibus apparatibus suam prudentiam opponens, in his magis admirandum, quàm in alijs

quæ

quæ dicta sunt, se ostendit. Etenim donec ei in pace uiuere licebat, sua ciuitate contentus fuit. Postquàm uerò bellare coactus est, talem profectò se præstitit, talemq; Protagoram adiutorem filium habuit, ut parum abesset quin totam Cyprum in suam ditionem redigeret. Phœniciam depopulatus est, Tyrum ui cepit, Ciliciã fecit à rege desciscere. Tot uerò inimicos perdidit, ut multi Persarum suas lugentes calamitates, uirtutum illius recordarẽtur. Sic demum eos bello satiauit, ut cùm antea reges non prius quàm eorum domini forent, cum his qui ab eis desciuissent reconciliari consueuissent, hac lege & consuetudine soluta libenter pacem amplexi, haud quicquàm de imperio Euagoræ permutarent. Et Lacedæmonijs quidem rex, quorum ea tempestate maxima & uires & gloria erant, infra tres annos imperium abstulit: cũ Euagora uerò decem per annos bellũ gerens, eorundem quibus & ante bellũ susceptum potiebatur, eum dominum reliquit. Quod autem omnium maximè admirabile uidetur, urbem quam Euagoras altero regnante quinquaginta cum uiris ceperat, hanc magnus imperator cùm tantas uires tantosq; exercitus haberet, capere non potuit. Atqui quonam pacto aliquis manifestius fortitudinem, prudentiã, uniuersam denique Euagoræ uirtutem, quàm his præclaris facinoribus & periculis ostendere

 posset?

posset? nō enim solùm alia bella superasse uidea tur, uerumetiam id quòd & heroës gessere, & apud omnes gentes celebratur. Illi enim cum uniuersa Græcia solam accepere Troiam, iste uerò unam ciuitatem habens, cum tota Asia bellum gessit. Itaq; si eum tot rerum scriptores quot illos, laudare uoluissent, multò maiorem quàm illi gloriam reportaret. Quem enim eorum qui tunc temporis fuere, si fabulas dimittere, ac ueritatem contemplari uolumus, inueniamus unquàm talia fecisse? uel quem tā uarios casus, uariasq; rerum mutationes subijsse? qui seipsum ex priuato tyrannum constituit, suumq; genus quod totum ex repub. expulsum erat, in decentes honores reduxit: ciues uerò ex barbaris Græcos, bellicosos ex imbellibus, ex inglorijs denique effecit gloriosos. Tantam uerò regionem cùm feram & immanem accepisset, mitem & mansuetam reddidit. Ad hæc sic regis inimicitias honestè ultus est, ut bellum in Cypro gestum, semper memorabile futurum sit. Cùm uerò eius socius fuit, tanto utiliorem se alijs præstitit, ut consensu omnium in naua li pugna, quæ circa Cnidum cōmissa fuit, maximo illi adiumento foret. Qua peracta, totius Asiæ dominus constitutus est. Lacedæmonij autem qui antea Asiam uastare uolebant, de proprio solo periclitari coacti sunt. Græci uerò pro seruitute libertatem habuere. Athenien-

ses

sis quidem in tantum creuere, ut hi qui prius eis dominabantur, eos adirent, imperiumq; traderēt. Quapropter si quis me interrogaret, quid ex rebus ab Euagora gestis maximum esse putem, utrum curas apparatusq; contra Lacedæmonios, ex quibus ea quæ diximus facta sunt, uel postremum bellum, uel regni adeptionem, uel totam rerum dispositionem, in multa profectò ambiguitate constituerer: nam quocunque oculos mentis iniicio, id mihi & maximum & admodum mirabile uidetur. Itaq; si aliqui ueterum propter uirtutem immortales fuere, arbitror illum hoc munere maximè dignum esse, coniecturis utens quòd illis & fortunatiorem charioremq; dijs uitam duxit. Semideorum enim quàmplurimos inueniemus in maximas calamitates incidisse. Euagoras uerò principio non solùm ualde mirabilis, uerumetiam beatissimus fuit. Quid enim felicitatis ei abfuit, qui talibus maioribus ortus est, quales nemo habuit, nisi si quis eadem stirpe fuerit procreatus? Tantum uerò corporis animiq; uirtutibus cæteris præstitit, ut nō solum Salaminæ, sed etiam totius Asiæ imperio dignus uideretur. Regiam uerò dignitatem honestissimè adeptus, in ea uitam finiuit. Mortalis autem cùm esset, memoriam reliquit immortalem. Tantū enim temporis uixit, ut neq; expers esset senectutis, neq; particeps morborum quos illa ætas afferre solet

Epilogo summatim vitā perstringit omnem.

re solet. Praeterea nec id quod rarißimum atque difficillimum est, bonos scilicet multosq; habere filios, ei defuit: quod maximum est, eorum neminem obscuris nominibus reliquit, sed hunc quidem imperatorem, hos autem reges, illas uerò reginas appellatas. Itaq; si aliqui poëtarum cùm aliquem summopere laudare uellent, dicerent illum non mortalem, sed deum inter mortales, aut dæmonia quendam extitisse, hæc omnia profectò meritò de illius ingenio dici possunt. Multa igitur puto me reliquisse, quæ de Euagora memorari potuissent Nam me & orationis & ingenij uires deficiunt, quibus diligentius & studiosius has laudes tractare conueniebat, non tamen impræsentiarum pro meis uiribus illaudatum reliqui. Ego autem, ô Nicocles, corporum imagines pulchra quidem monumenta esse iudico, sed multò digniores illas quæ res gestas & mentem expresserint, quas in orationibus solum quæ arte sunt compositæ, contemplari licet. Has enim illis referendas censeo, primum quidē quod uideo honestos & probos uiros non tam pulchritudine corporis, quàm rebus gestis & earum memoria gloriari. Deinde, quia statuas necesse est illis solū adesse, apud quos erectæ sunt: oratiōes uerò per uniuersam Græciā, perq; gymnasia philosophorū dißipari possunt, à quibus amari et approbari quā

Redit ad Nicoclē, quæ uerè immortalia sint monumēta demōstrans.

à re

à reliquis omnibus longè præstat. Ad hæc, quòd nemo sculpturis & picturis naturã corporis facilè assimilarit: mores autẽ & mentes ex oratione (nisi socordes quàm seduli esse maluerimus) facilè imitari possumus. Quam quidem ob rem, orationem hanc scribere potissimum sum aggressus, existimãs tibi tuisq; liberis, aliisq; qui ab Euagora nati sunt, hanc fore adhortationem honestissimam, si quis illius uirtutes in unum cogens, easq; uerbis exornans, nobis inspiciendas, & imitandas præberet. Nam cùm quos ad philosophiam hortari uolumus, alios laudare solemus, ut æmulatione eorum quos laudamus, eadem studia concupiscant: ego autem non alienis, sed domesticis exemplis utens, te tuosq; hortor ut mentem adhibeas, atq; enitare qui & agendo & dicendo uerè te Græcum præstes. Nec me existimes uelim, quia sæpius eadem admoneo, te negligentiæ arguere: neq; enim uel me, uel alios latuit, quòd solus & primus eorum qui imperio ac diuitiis delitiisq; uiunt summo studio philosophiæ operam tradis, neque quòd multos reges tuæ eruditionis æmulos efficies, qui hæc tua affectantes studia, ea aliquando sunt relicturi, quibus impræsentiarum summopere gaudent. Sed tamèn hæc sciẽs nihilominus & facio & faciam id quòd in gymnicis certaminibus facere solent spectatores

tores illi enim non cursores eos qui relinquuntur, sed qui de uictoria certant adhortantur. Meum autem est & aliorum amicorum talia dicere & scribere, quibus te excitemus ad ea sectanda, quibus iam antè auidus incumbis. Tuum fuerit nusquam deficere, sed quemadmodum nunc agis, ita reliquo tempore curam habere, tuumq; ita exercere animum, ut & parente & maioribus tuis non indignus uideare, quorum prudentiam omnes admirari decet, uosq; præsertim qui in imperio estis constituti. Oportet igitur non acquiescere, si præsentibus melior existas: sed indignari, si tali ingenio præditus, & antiquitus à Ioue, nuperrimè uerò à tam præclaro uiro genitus, non multum & alijs, & illis qui in æqualibus tecum honoribus sunt, præstare uidearis. Hæc autem ut ita consequare, in teipso consistet: Si enim philosophiæ studio incubueris, & quamadmodum hactenus, proficere perrexeris, talis nempe qualem te esse oportet, celeriter euades.

Pompo

Pomponius Atticus

CORNELIO NEPOTE AVTORE.



OMPONIVS Atticus ab origine ultima stirpis Romanæ generatus, perpetuò à maioribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, & ut tum erant tempora, diti, in primisq; studioso literarum. Hic, prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis qbus puerilis ætas impartiri debet, filiũ erudiuit. Erat autẽ in puero præter docilitatẽ ingenij, summa suauitas oris ac uocis, ut non solùm celeriter acciperet, quæ tradebantur, sed etiã excellenter pronunciaret. Qua ex re pueritia nobilis inter æquales ferebatur, clariusq; explendescebat, quàm generosi condiscipuli animo æquo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo, quo in numero fuerũt L. Torquatus C. Marij filius, & M. Cicero, quos consuetudine sua sic sibi deuinxit, ut nemo his perpetuò fuerit charior. Pater maturè decessit. Ipse adolescentulus propter affinitatem P. Sulpitij, qui tribunus pl. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Nãq; Anitia Põponij

nij consobrina nupserat M. Seruio fratri Sulpitij. Itaque interfecto Sulpitio, posteaquam uidit Sinnano tumultu ciuitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate uiuendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis ciuium, cùm alij Syllanis Cinnanis fauerent partibus, idoneum tempus ratus studijs obsequendi suis, Athenas se contulit. Neque eo secius adolescentem Marium hostem iudicatum iuuit opibus suis, cuius fugam pecunia subleuauit. Ac ne illa peregrinatio detrimentũ aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum traiecit suarum. Hîc ita uixit, ut uniuersis Atheniensibus meritò esset charißimus. Nã præter gratiam quæ iam in adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam leuauit. Cùm enim usurã facere publicè necesse esset, neque eius conditionem æquã haberent, semper se interposuit, atque ita, ut neq; usuram ab ijs acceperit, neque longius quàm dictum esset, debere passus sit. Quod utrunq; erat ijs salutare: nã neq; indulgendo inueterascere eorum æs alienum patiebatur, neq; multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officiũ alia quoq; liberalitate: nã uniuersos frumẽto donauit, ita ut singulis septẽ medij tritici darẽtur: † q. modus mẽsuræ medimnus Athenis appellatur. Hic autem sic se gerebat, ut

† Modius medimnus

commu

communis infimis, par principibus uideretur. Quo factum est, ut huic omnes honores quos possent, publicè haberent, ciuemq; facere studerent: quo beneficio ille uti noluit: quod nõnulli ita interpretantur, amitti ciuitatem Romanam alia ascita. Quandiu affuit, ne qua sibi statua poneretur restitit, absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi & Phidiæ locis sanctissimis posuerunt: hunc enim in omni procuratione reip. actorem autoremq; habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperij, ut eandem & patriam haberet & domum. Hoc specimen prudentiæ, quod cùm in eam se ciuitatem contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrinaq; præstaret omnes, ei unus ante alios fuerit charissimus. Huc ex Asia Sylla decedens cùm uenisset, quãdiu ibi fuit, secũ habuit Põponiũ, captus adolescentis & humanitate et doctrina: sic enim græcè loquebatur, ut Athenis natus uideretur. Tãta autẽ erat suauitas sermonis latini ut appareret in eo natiuũ quẽdã lepõrẽ esse, nõ ascitũ. Idẽ pcëmata pronũciabat & græcè & latinè sic, ut suprà nihil posset addi. Quibus rebus factũ est, ut Sylla nusquã ab se dimitteret, cuperetq; secũ deducere: qui cũ persuadere tẽtaret, Noli oro te, inquit Põponius, aduersum eos me uelle ducere, cum

Attici lepor & cognomentum.

quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui. At Sylla adolescentis officio collaudato, omnia munera ei quæ Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri. Hic complures annos moratus, cùm & rei familiari tantũ operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamiliàs, & omnia reliqua tempora aut literis, aut Atheniensium reipub. tribueret, nihilominus amicis urbana officia præstitit. Nam & ad commitia eorum uentitauit, & si qua res maior acta est, non defuit. Sicut Ciceroni in omnib. eius periculis singularem fidem præbuit, cui ex patria fugienti sestertia ducenta & quinquaginta millia donauit. Tranquillatis autem rebus Romanis remigrauit Romã, ut opinor, L. Cotta, & L. Torquato consulibus: quẽ diẽ sic uniuersa ciuitas Atheniensium prosequuta est, ut lachrymis desiderij futuri dolorem indicaret. Habebat auunculum Q. Cæcilium æquitẽ Ro. familiarem L. Luculli diuitem, difficillima natura, cuius sic asperitatem ueritus est, ut quẽ nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam senectutẽ retinuerit beneuolẽtiam: quo facto, tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens, testamẽto adoptauit eum, hæredemq; fecit ex dodrãte. Ex qua hereditate accepit circiter centies sestertium. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni, easq; nuptias M. Cicero cõciliarat, cũ

In Ciceronẽ beneficia.

quo

quo à condiſcipulatu uiuebat coniunctißimè, multo etiam familiarius quàm cum Q. ut iudicari poßit, plus in amicitia ualere ſimilitudinem morum quàm affinitatem. Vtebatur autẽ intimè Q. Hortenſio, qui his temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non poſſet, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortenſius: & id quod erat difficillimum, efficiebat ut inter quos tanta laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetq; taliũ uirorum copula. In repub. ita eſt uerſatus, ut ſemper optimarũ partiũ et eſſet, & exiſtimaretur, neq; tñ ſe ciuilibus fluctibus cõmitteret, quod non magis eos in ſua poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe his dediſſent, quàm qui maritimis iactarẽtur. Honores non petijt, cùm ei patêrent propter uel gratiam uel dignitatem, quòd neque peti more maiorum, neque capi poſſent, cõſeruatis legibus in tam effuſis ambitus largionibus, neque è republi. ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus. Ad haſtam publicam nunquam acceßit. Nullius rei neque præs, neque manceps factus fuit. Neminem ſuo nomine, neq; ſubſcribens, accuſauit. In ius de ſua re nunquam ijt, iudicium nullum habuit. Multorum conſulum prætorumq; præfecturas, delatas ſic accepit, ut neminẽ in prouinciã ſit ſecutus, honore fuerit cõtentus, rei familiaris deſpexerit fructum: qui ne cum Q. quidem Cicero-

ne uoluerit ire in Asiã, cùm apud eũ legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cùm præturam gerere noluisset, asseclam esse prætoris. Qua in re non solùm dignitati seruiebat, sed etiam tranquillitati, cùm suspiciones quoque uitaret criminum: quo fiebat ut eius obseruantia omnibus esset charior, cùm eam officio, non timori, neque spei tribui uiderent. Incidit Cæsarianum ciuile bellum, cùm haberet annos circiter sexaginta: usus est ætatis uacatione, neque se quoquam mouit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerãt ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompeium coniunctum non offendit. Nullum ab eo habebat ornamentum, ut cæteri qui per eum aut honores aut diuitias ceperant, quorum partim inuitißimi castra sunt secuti, partim summa cum eius offensione domi remanserunt. Attici autem quies tãtopere Cæsari fuit grata, ut uictor cùm priuatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solùm molestus nõ fuerit, sed etiã sororis filiũ & Q. Ciceronẽ ex Põpeij castris cõcesserit: sic uetere instituto uitæ effugit noua pericula. Secutum est illud tempus occiso Cæsare, quo respubli. penes Brutum uideretur esse & Caßium, ac tota ciuitas se ad eum conuertisse uideretur. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiarius

quàm

quàm hoc ſene, neque ſolum eum principem conſilij haberet, ſed etiam in conuictu. Excogitatum eſt à quibuſdam, ut priuatum ærarium Cæſaris interfectoribus equitibus Rom. cõſtitueretur, id facile effici poſſe arbitrati ſunt, ſi & principes eius ordinis pecunias contuliſſent. Itaque appellatus eſt à Q. Flauio Bruti familiari Atticus, ut eius rei princeps eſſe uellet. At ille, qui amicis officia præſtanda ſine factione exiſtimaret, ſemperq; à talibus ſe conſilijs remouiſſet, reſpondit, ſi quid Brutus de ſuis facultatibus uti uoluiſſet, uſurum quantum hæ paterentur, ſe neque cum quoquam de ea re colloquuturum, neque coiturum: ſic ille cõſenſionis globus huiuſce unius diſſenſione diſiectus. Neque multò pòſt ſuperior eſſe cœpit Antonius, ita ut brutus & Caſſius prouinciarum, quæ ijs necis cauſa datæ erant à conſule, deſperatis rebus in exiliũ proficiſcerentur. Atticus qui pecuniam ſimul cum Cæteris cõferre noluerat florenti illi parti abiecto Bruto, Italiaq; cedenti, ſeſtertia centũ millia muneri miſit, eidẽ in Epiro abſens trecenta iuſſit dari, neque eo magis potenti adulatus eſt Antonio, neque deſperatos reliquit. Sequutum eſt bellum geſtum apud Mutinam, in quo ſi tantum eum prudẽtem dicam, minus quàm debeam prædicem, cùm ille potius diuinus fuerit, ſi diuinatio appellanda eſt perpe

tua naturalis bonitas, quæ nullis casibus agitur neque minuitur. Hostis Antonius iudicatus Italia cesserat: spes restituendi nulla erat. Non solum inimici qui tum erant potentissimi & plurimi, sed etiam qui aduersarijs eius se dabant, & in eo lædendo aliquam consequuturos sperabant commoditatem, Antonij familiares insequebantur, uxorem Fuluiam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus cùm Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modò nihil ijs indulsit ad Antonium uiolandum, sed è contrario familiares eius ex urbe profugientes quantum potuit texit, quibus rebus indiguerunt adiuuit. P. uerò Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fuluiæ cùm litibus distineretur, magnisq; terroribus uexaretur, tanta diligentia officium suum præstitit, ut nullum illa præstiterit uadimonium sine Attico, ut sponsor omniũ rerũ fuerit. Quin etiam cùm illa fundũ sequunda fortuna emisset in diem, neq; post calamitatem uersuram facere potuisset, ille se interposuit, pecuniãq; sine fœnore, sine ulla stipulatione credidit, maximũ existimãs quæstum, memorem gratumq; cognosci: simulq; aperire, se nõ fortunæ, sed hominibus solere esse amicũ. Quæ cùm faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existima

stimare: nemini enim in opinionem ueniebat, Antonium rerum potiturum: sed sensim is à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quòd parum odisse malos ciues uideretur. Ille autem sui iudicij potius quid se facere par esset intuebatur, quàm quid alij laudaturi forent. Conuersa subitò fortuna est. Vt Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad aduentum imperatorium de foro decesserat, timens proscriptionem, latebatq; apud P. Volumnium, cui ut ostendimus, paulò antea operam tulerat. Tanta uarietas his temporibus fuit fortunæ, ut modò hi, modò illi in summo essent aut fastigio, aut periculo: habebatq; secum Q. Gellium Canium æqualem simillimumq; sui. Hoc quoq; sit Attici bonitatis exemplum, quòd cum eo, quem puerum in ludo cognorat, adeò coniunctè uixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorũ creuerit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solùm ei, sed etiam omnibus eius amicis esset inimicus, eosq; uellet proscribere, multis hortantibus, tamen Attici memor fuit officij, & ei, cùm requisisset ubinam esset, sua manu scripsit ne timeret, statimq; ad se ueniret, se eum, & Gellium Canium de proscriptorũ numero exemisse: ac ne quod periculũ incideret, quod no-

 ctu

ctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solùm sibi, sed etiam ei quem charissimum habebat, præsidio fuit: neq; enim suæ solum à quoquàm auxilium petijt salutis, sed coniunctim, ut appareret nullam seiunctam sibi ab eo uelle fortunam. Quòd si gubernator præcipua laude fertur, qui nauem ex hyeme mariq; scopuloso seruat, cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex tot tamq; grauibus procellis ciuilibus ad incolumitatem peruenit? Quibus ex malis ut se emerserat, nihil aliud egit quàm ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cùm proscriptos præmijs imperatorum uulgus conquireret, nemo in Epirum uenit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuò manendi potestas facta est: quinetiam post prælium Philippense, interitumq; C. Cassij, & M. Bruti, L. Iulium Mocillam prætorium, & eius filium, Aulumq; Torquatum, cæterosq; pari fortuna perculsos, instituerit tueri, atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari iusserit. Difficile est omnia persequi, & non necessaria. Illud unum intelligi uolumus, illius liberalitatem neq; temporariam, neq; callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus iudicari potest, quòd nõ florentibus se uenditauit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Seruiliam Bruti matrẽ non minus post mortem eius, quam florentem

Liberalitas ingenua.

eoluerit. Sic liberalitate utens nullas inimicitias gessit, quòd neque lædebat quenquam, neq; si quam iniuriam acceperat, non malebat obliuisci, quàm ulcisci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia: quæ autem ipse tribuerat, tandiu meminerat, quoad ille gratus erat qui acceperat. Itaq; hic fecit, ut uerè dictum uideatur, Sui cuique mores fingunt fortunam. Neq; tamẽ ille prius fortunam quã se ipse finxit, qui cauit, ne qua in re iure plecteretur. Iis igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa intima familiaritate coniunctus adolescenti Cæsari, cùm propter suam gratiam & Cæsaris potentiam nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum eius deligeret affinitatem, peroptaretq; equitis Romani filiam generosam nuptijs. Atq; harum nuptiarũ conciliator fuit (non enim est celandũ) M. Antonius trium uir reipub. cuius gratia cùm augere possessiones posset suas, tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cùm L. Saufeij equitis Roma. æqualis sui, qui cum plures annos studio ductus philosophiæ habitabat, habebatq; in Italia preciosas possessiones, triumuiri bona uendidissent, consuetudine ea qua tum res gerebantur, Attici labore atque in-

industria factum est, ut eodem nūcio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperasse. Idem L. Iulium Calidium, quem post Lucretij Catuliq; mortem, multò elegantißimum poëtam nostram tulisse ætatem uerè uideor posse contendere, neque minus uirum bonum optimisq; artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas eius Aphricanas possessiones, in proscriptorum numerum à P. Volumnio præfecto fabrûm Antonij absentem relatum, expediuit. Quod in præsenti utrum ei laborosius aut gloriosius fuerit, difficilè fuit iudicare, quòd in eorum periculis non secus absentes quàm præsentes amicos Attico esse curæ cognitum est. Neq; uerò minus ille uir bonus paterfamiliâs habitus est, quàm ciuis. Nam cùm esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. Neq; tamen non in primis bene habitauit, omnibusq; optimis rebus usus est. Nam

Domus Attici. domum habuit in colle Quirinali Pamphilianam, ab auunculo hæreditate relictam, cuius amœnitas non ædificio, sed sylua constabat. Ipsum enim tectum antiquitus constitutum, plus salis quàm sumptus habebat: in quo nihil commutauit, nisi si quid uetustate coactus est. Usus est familia, si utilitate iudicandum est, optima: si forma, uix mediocri. Nanq; in ea erant pueri literatißimi, anagnostæ optimi, &

plur

plurimi librarij, ut ne pedissequus quidem quisquam esset, qui non utrunq; horum pulchrè facere posset. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domesticus desiderat, apprimè boni, neque tamen horum quenquam nisi domi natum, domiq; factum habuit, quod est signum non solùm continentiæ, sed etiam diligentiæ.

Nam & non intemperanter concupiscere, quod à plurimis uideas, continentis debet duci: & potius diligentia quàm precio parare, non mediocris est industriæ. Elegans non magnificus: splendidus, non sumptuosus: omni diligentia munditiam non affluentem affectabat. Supellex non modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec præteribo, quanquàm nonnullis leue uisum iri putem, cùm in primis lautus esset eques Rom. & non parum liberaliter in domum suam omnium ordinum homines inuitaret, scimus non amplius quàm terna millia æris peræquè in singulos menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum: atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus. Nemo in conuiuio eius aliud ἀκρόαμα audiuit, quàm anagnosten, quod nos quidem iucundissimũ arbitramur: neq; unquam sine aliqua lectione apud eum cœnatũ est, ut nõ minus animo quã uentre Lectio in cœna.

uentre conuiuæ delectarentur. Nanque eos uocabat quorum mores à suis non abhorrerent. Cùm tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutauit, nihil de uitæ consuetudine: tantaq; usus est moderatione, ut neque in sestertio uicies, quod à parte acceperat, parum se splendidè gesserit, neque in sestertio centies affluentius uixerit quàm instituerat, pariq; fastigio steterit in utraque fortuna: nullos habuerit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam uillam, neque in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanum, rusticum prædium: omnisq; eius pecuniæ redditus constabat in Epiroticis & urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque eius comitas non sine seueritate erat, neque grauitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrũ eum amici magis uererentur an amarẽt. Quicquid rogabatur, religiose promittebat: quòd non liberalis, sed leuis, arbitrabatur, polliceri quod præstare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem uideretur agere. Nunquã suscepti negocij eum pertæsum est, suam enim existimationem in ea re agi putabat, qua nihil habebat charius, quò fiebat ut

omnia

omnia Ciceronis, Catonis, Marciq; Hortensij, Auli Torquati, multorum præterea equitum Romæ negocia procuraret. Ex quo iudicari poterat non inertia, sed iudicio fuisse reipubli. procurationem. Humanitatis uerò nullum afferre maius testimonium possunt, quàm quòd adolescens idem seni Syllæ fuerit iucundißimus, senex adolescenti M. Bruto. Cum æqualibus autem suis Q. Hortensio & M. Cicerone sic uixerit, ut iudicare difficilè sit, cui ætati fuerit aptißimus: quanquàm eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus charior fuerit aut familiarior. Et rei sunt indicio præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in uulgus sunt æditi, sexdecim uolumina epistolarum ab consulatu eius usque ad extremum tempus, ad Atticum missarum, quæ qui legat, non multum desiderat historiam cõtextam eorum temporũ. Sic enim omnia de studijs principum, uitijs ducum, æmulationibus reipubli. perscripta sunt, ut nihil in ijs non appareat, & facilè existimari poßit, prudentiam quodãmodo esse diuinationẽ. Non enim Cicero ea solũ quæ uiuo se acciderunt futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu ueniũt cecinit ut uates. De pietate autẽ Attici quid plura commemorem? cùm hoc ipsum uerè gloriantem audierim in funere matris suæ, quam extulit annorum XC. cùm esset septẽ & sexaginta,

Humanitatis argumẽtũ.

Prudentia diuinatioq; Ciceronis

ginta, se nunquàm cum matre in gratiam re-
Pietas in matrē. diisse, nunquàm cum sorore fuisse in simultate, quam propè ætate æqualem habebat. Quod est signum aut nullam unquàm inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neq; id fecit natura solùm (quanquàm omnes ei paremus) sed etiam doctrina. Nam & principum philosophorum ita percepta habuerat præcepta, ut ijs ad uitã agendam, nõ ad ostentationem uteretur. Moris etiã maiorum summus imitator fuit, antiquitatisq; amator, quam adeò diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo uolumine exposuerit, quo magistratus ornauit. Nulla enim lex, neq; pax, neq; bellũ, neq; res illustris est P. R. quæ nõ in eo suo tpe sit notata. Et quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum uirorũ propagines possimus cognoscere.

Originũ scriptor. Fecit hoc idem separatim in alijs libris, ut M. Bruti rogatu Iuniam familiam à stirpe ad hanc ætatem ordine enumerauerit, notans qui à quoq; ortus, quos honores, quibusq; temporibus cepisset. Pari modo Marcelli Claudij de Marcellorum, Scipionis Cornelij, & Fabij Maximi Fabiorum, & Aemiliorum: quibus libris nihil potest esse dulcius ijs, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum uirorum. Attigit quoq; poëticen (credimus)

mus) ne eius expers esset suauitatis. Nanq; uersibus, qui honore rerumq; gestarum amplitudine cæteros Roma. populi præstiterunt, exposuit, ita ut sub singulorum imaginibus, facta, magistratusq; eorum non amplius quaternis quinisq; uersibus descripserit, quod uix credendum sit, tantas res tam breuiter potuisse declarari. Est etiam unus liber græcè confectus, de consulatu Ciceronis. Hactenus Attico uiuo ædita à nobis sunt: nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse uoluit, reliqua persequemur, & quantum poterimus rerum exemplis lecto res docebimus, sicut suprà significauimus, suos cuiq; mores plerumq; conciliare fortunam. Nanq; hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem peruenit Imperatoris diui Iulij filij, cùm iam antè familiaritatem eius esset consequutus, nulla alia re quàm elegantia uitæ, qua cæteros ceperat principes ciuitatis dignitate pari, fortuna humiliores. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribueret fortuna, quod cuiquàm antè detulerit & conciliarit, quod ciuis Romanus quiuit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui uirginē filiā collocauit. Hanc Cæsar uix anniculam Tib. Claudio Neroni Drusilla nato priuigno suo despondit, quæ cōiunctio necessitudinem eorū sanxit, familiaritatē reddidit frequētiorē: quāuis ante

Liber græcus de cōsulatu Ciceronis.

Cæsaris felicitas.

ante hæc sponsalia, non solùm ab urbe abesset, nunquàm ad suorum quenquàm literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret in primis, quid legeret, quibusq; in locis, & quandiu esset moraturus: sed & cùm esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes minus sæpe quàm uellet Attico frueretur, nullus dies temerè intercesserit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret, modò aliquam quæstionem poëticam ei proponeret, interdum iocans eius uerbosiores eliceret epistelas. Ex quo accidit, cùm ædes Iouis Feretrij in Capitolio ab Romulo constituta, uetustate atq; incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Cæsar eam reficiendam curaret. Neq; uerò à M. Antonio minus absens literis colebatur, adeò ut accuratè ille exul tum his terris, qui ageret, quid curæ sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui iudicare poterit quantæ sit sapientiæ eorum retinere usum beneuolentiamq;, inter quos maximarum rerum non solum æmulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Cæsarem atq; Antonium, cum se uterq; principem non solum urbis Romæ sed urbis terrarum esse cuperet. Tali modo cùm se-

Attici ætas.

ptem & septuaginta annos complesset, atq; ad extremam senectutem nõ minus dignitate,

quàm

quàm gratia fortunaq; creuisset (multas enim hæreditates nulla alia re, quã bonitate consecutus, tantaq; prosperitate usus est ualetudinis, ut annis triginta medicina nõ indiguisset) nactus est morbũ quẽ initio & ipse & medici cõtempserunt: nam putarunt esse Tenasmon, cui remedia celeria faciliaq; proponebãtur. In hoc cùm treis menses sine ullis doloribus, præterquã quos ex curatione capiebat, cõsumpsisset, subitò tanta uis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistulæ puris erumperent. Atq; hoc priusquàm ei accideret, postquã indies dolores accrescere, febresq; accesisse sensit, Agrippam generum ad se accersiri iußit, & cum eo L. Cornelium Balbũ, Sextumq; Peduceũ. Hos ut uenisse uidit, in cubitum nixus, Quantam, inquit, curam, diligentiamq; in ualetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cùm uos testes habeam, nihil opus est pluribus uerbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse quod ad sanandum me pertineret, reliquum est ut egomet mihi consulam: id uos ignorare nolui. Nam mihi stat, alere morbum desinere: nãq; his diebus quicquid cibi sumpsi, ita produxi uitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare à uobis peto, primum ut consilium probetis meum, deinde ne frustra dehortando conemini. Hac oratione habita tanta constantia

Decretũ mortis.

 uocis

uocis atq; uultus, ut non ex uita, sed ex domo in domum uideretur migrare, cùm quidẽ Agrippa eum flens atq; osculans oraret atq; obsecraret, ne ad id quod natura cogeret, ipse quoq; sibi acceleraret: & quoniam tum quoq; posset temporibus superesse, se sibi, suisq; reseruaret, preces eius taciturna sua obstinatione depreßit. Sic cùm biduum cibo se abstinuisset, subitò febris decesßit, leuiorq; morbus esse cœpit. Tamen propositum nihilo secius peregit. Itaq; die quinto postquàm id cõsilium inierat, pridie Calendas Aprilis, Cn. Domitio, C. Sosio Coss. deceßit. Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima uulgi frequẽtia. Sepultus est iuxta uiam Appiam, ad quintũ lapidem, in monumẽto Q. Cæcilij auunculi sui.

Obitus & sepultura.

Plato.

GVARINO VERONENSI AVTORE.



MVLTVM diuq; animo uerti, Philippe uir doctissime, humanitatem tuã morésque suauißimos: quib. effectum est, ut quantum scientia & magnarum rerum cognitione, tantum facilitate, & iuuenili suauitate

precel

procellas. Eius generis medici sunt, quos literarum parens Homerus inter alios principatum habere cecinit: Vir medicus precio multos æquauerit unus. Quid igitur miri est si charus adeò, acceptus ac iucundus es huic illustri nostro Principi subtili hominum æstimatori, & fautori uirtutis optimo, qui quantum gradu & fortuna, tantùm dignitate & sapientia inter mortales antecedit? Tuarum sanè rerum cùm alij permulti, tum uerò ipse tibi sum testis non infimus, quem singulari beneuolentia, stricta familiaritate, assidua consuetudine, colloquijs intimis, tuenda mei, meorumq; ualetudine, & omni denique necessitudine tibi deuinctum tenes. Cuius quidem rei memoriam tam iucundam, tam honestam atque probabilem, si qua ratione perpetuò obseruare liceat, sæpius mecum uerso, sicut Aegyptiorũ artificio & excogitatis quibusdam odoribus incorrupta teneri corpora posse, historiæ tradit Herodotus: iam demum facilè fieri posse intelligo, si literis, quasi perenni condimento, & fideli rerum gestarum custode, posteritatis etiam commendatione crebrisq; sermonibus durare curabimus. Itaque cogitanti mihi quidnam hoc potissimum tempore, quo tantis immergor occupationibus, scribendum aggrederer, aptissima Platonis persona uisa est, in cuius lectione perinde

ac delicatißima degustatione, utriusq; recordatio cōdiretur. Eum idcirco potißimum delegi, quia cùm de illo nonnulla disseruisses in eo suburbano Ferrariæ proximo, cui ob eximiā quandam amœnitatem Pulchro flori cognomen inditum est, tibi sum pollicitus me de hominis ætate responsurum. Non contentus autem promissa tantum reddere, ut accumulatius hoc æs alienum tibi persoluerem, eius uiri genus, uitā, ac nonnulla diuinis ipsius studijs pertinentia, coniunxi. Hoc pacto omni ex parte Platonem notum ac familiarem tibi fecero. Claram Platonis extitisse progeniem cunctorum testantur literæ, seu paternam, seu maternam intuearis originem. Is Aristone patritio inter Athenienses ciue, & Perictiona siue Prona, insigni certè fœmina natus est matre. Maternum genus cùm alij complures, tum uerò Solō Atticarum legūlator, & è septem sapiētibus unus, illustrat. Drepides enim Solonis frater Critiam maiorem creat, à quo Calisteus ortus Critiam minorem gignit. Hic unus ex triginta fuit, qui rem aliquando Atheniensem gubernarunt. Critiæ filius Glaucon, à quo Charmides Platonis auunculus, & Perictiona mater æditi. Perictiona igitur probitate & forma eximia Aristoni matrimonio collocata, uirilis quidē sexus Adimātū, Labeonē, ac Platonē, muliebris autē Beconā peperit, quæ Eucumedōti spe-

Parentes

ctata

stato uiro nupta, Speusippi in primis & honorati philosophi mater fuit. Futurã Platoni magnitudinem & suauißimam in primis eloquentiam euidentißima signa prædixerunt. complures grauißimi uiri & locupletes sanè testes memoriæ prodiderunt, Aristonẽ cũ Perictionæ uirginitatem tollere, & uim inferre conaretur, diutius uoti factum impotem: cumq; tãdem se reuocaret, Apollinis speciem humana maiorem aspexisse. Quapropter Aristonem ab omni Perictionæ cõtactu quoad infantem enixa est, prorsus abstinuisse. Hæc in omnium Atheniensium ore fuisse, quoniã mihi hæc humanis oculis ludibria ingerantur, alius disputandi locus & tẽpus postulatur. Tener adhuc infans sopore tenetur in cunis, cùm apes non paruam mellis uim dormientis labellis instillare sensim annotatæ sunt. Qua quidem re ad prodigiorũ interpretes delata, eum futurum procedentibus annis uaticinati sunt, cuius ex lingua melle dulcior flueret oratio. Quiescens aliquando Socrates, inter genua nouellum cygni pullum tenere se existimauit, eumq; natis derepentè plumis sublimem euolasse, & ipsum ætherem dulci clãgore, ac suauißimis impleuisse cantibus. Postridie cùm pater ad Socratem præceptis eius & institutione formandum Platonem adduxisset, uiso statim puello, hæc illa, inquit, est auicula, cuius imago nocte proxima mihi per

Plato educatus ab apibus.

somnum obuersata est. Tam clara futuri Platonis auguria ingenti dehinc euentu minimè caruere, seu intelligendi subtilitatem, seu disputandi uim, seu dicendi dulcedinem comtemplere. Quas quidem ad res grauissimorum hominum testimonia non desunt. Quis enim dubitet Platonem amicissimum ueritatis hominem, & eius hominib. exhibendæ promptissimum, præcipuum esse, siue acumine differendi, siue eloquendi facultate diuina quadam & homerica? Multum enim super prosam orationem & quam pedestrem Græci uocant, surgit, ut non hominis ingenio, sed quodam Delphico, ut poëta diceret, uideatur oraculo dei instinctus, adeò ut quidam latinæ linguæ præclarus autor, & græcè peritissimus, Platonis uerba in Romanam dictionem uertere formidarit, cum ad explicandas eorum proprietates, & (ut ita dicam) compositionis harmoniam, nequaquàm posset latina oratio aspirare. Quòd si ex Platonis oratione aliquid demas mutésue, etsi commodissimè facias, de elegatia tamen partem non paruam sanè detraxeris. Sed hæc postea. Natiuitatis eius tempus quod tibi sum Philippe pollicitus, pluribus insignire modis cōstituimus, quò clarius eius uiri ortus ad uniuersos peruenire queat.

Natiuitatis tempus.

Natus est igitur Plato septima Targelionis, qui est Atheniensiū mensis, die, anno à Troiæ captiuitate septingentesimo quinquagesimosexto,

sexto, Olympiade LXXXVIII. *ab Vrbe verò condita,* CCCXXXVI. *post liberatam cunctis regibus ciuitatem octogesimo sexto: ante saluatoris aduentum quadringentesimo uigesimo tertio. Qua etiam tempestate doctißimi uiri permulti florebant, ex quibus hi plurium sermone prædicabantur, Socrates Atheniensis,* Platonis coæui. *Democritus Abderita, Empedocles Agrigentinus, Eudoxus Gnidius astrologus, Hippocrates Cous medicus, Socrates Atheniensis rhetor, Herodotus historicus, Euripedes & Sophocles tragici, Diogenes Cynicus, Aristophanes Comicus, aliíq; complures, quorum ea ætas fertilis magis ac magis erat. Fama est ipsum in Ægina progenitum in Phidiadis ædibus nobilis eius urbis ciuis, quo tempore redacta in potestatem insula, Athenienses Aristonem patrem unà cum alijs ciuibus deducta colonia eò inhabitatum miserant. Ferentibus inde opem Lacedæmonijs, & eiectis Atheniensibus ex Ægina, Aristo Athenas reuersus est. Infanti nomen Aristochi fuisse nonnulli scriptum reliquerunt, quod ab auo ad illum quasi hæreditaria quadam succeßione transmissum, futuræ magnitudinis tantum dedit auspicium, ut qui perfectißimam in posterum gloriam, quod & ipsum nomen significat, adepturus esset. Platoni postea cognomen inditũ cæteri autores sunt. Diuersæ feruntur cau-*

se: quibusdam placet id illi cognomentum impositum propterea, quòd cùm apud Aristonē Argiuum pugilum magistrum exercendo corpori & leuandis arte membris operam daret, robustiore ualetudine & ampliore cæteris condiscipulis humerorum latitudine præditus, huius generis appellationem sit assecutus. Græci nanq; πλατὺν latum dicunt. Cuius rei sicut & aliarum non ignarus magnus poëta Vergilius, Platonem circuito sermone his innuit uerbis: Atq; humeris extantē suspicit altis. Alij, in quibus est Neanthes autor non ignobilis, asserunt eum ob latiorem frontem ac faciem quæ illi erat, sic uulgò uocatum. Sunt qui ab latissima dicendi facultate & oratione copiosa, contendant hoc illi adhibitum fuisse uocabulum. Primis literis sub Dionysio præceptore imbutus est, cuius & ipse in eo libro meminit, qui Amatores inscribitur, hoc est, Erastæ. Grata nāque in hunc hominem amicorum beneficia extitisse uel hinc abundè patet, quòd præceptorum & necessariorum memoriam ne ulla obscuraret obliuio, scriptis illustrauit suis, idq; pro boni uiri officio & institutione maiorum, qui ut inquit satyricus, Præceptorem sancti uoluere parentis Esse loco. In ipso enim statim libri primordio inquit: Dionysij grammatici ludum ingressus adolescentes aspexi claris procreatos parentibus, qui plurima probitatis præ se ferebant

bant indolē. quæ quidem de magistro dicta honorificè fuisse nullus inficias ibit, cùm discipulorum ordo, aspectusq; modestus in præceptoris laudem referatur. Puer adhuc tantam in moribus uerecundiam, & in uultu modestiam habuisse traditur, ut ne semel quidem effuse risisse conspectus sit. Id inomni ætate uehementer dedecere dixerim, uel conterraneo meo Catullo asserente: Risu inepto res ineptior nulla est. & arguente non minus Isocrate, risum incontinentem esse dementis iudicium. Nil prætermisisse Plato uisus est, quod corpus pariter atque animum laboribus & philosophiæ idoneum efficeret. Robur & uires sibi à natura datas, eousque cura & iuncto muniuit artificio, ut in Isthmiorum celebratione (hi sunt enim frequentia & apparatu magnifici) inter athletas decertans, fortissimi luctatoris & pugilis nomen cum prædicatione reportarit. Cui sanè exercitationum generi idcirco prudentissimus sese dedebat adolescens, quia non solùm sibi se natum intelligebat, ortusq; sui partem amicos, partem patriam aliquando uendicaturam, cui hac uia si quando uocaret usus, seipsum instruebat. Præcipuam quoque pictoriæ arti curam impendit: quæ cùm ad alia permulta uitæ usibus necessaria, tum uerò ad geometricas figuras ac lineas designandas nimirum conducere potest, ad quàm à natura

ſcientiam pronus ferebatur. Quid quòd pictor ſolers & diligens naturæ mimus, & ſi uocem & orationis ornamentum addideris, poëte germanus eſt? Poëticam quoque miro complexus eſt ingenio. Scripſit primum quidem dithyrambos, poſtea cantilenas, demumq́; tragœdias doctorum hominum collaudatione celebratas. Pronunciabat ſuaui & dulci uocis ſono, niſi quòd ad gracilitatem paulùm acceßiſſe dictus. Compoſitam ab ſe tragœdiam ante Bacchanaliorum ſpectaculum edacturus erat: cæterum ut diuina Socratis informari diſciplina cœptus eſt, huic uni toto, ut aiunt, incumbens pectore, poëtica cuncta cremanda curauit, hunc præfatus uerſum, Nunc opus eſt, Vulcane libens accede Platoni. Et rectè profectò: nam ſicut tenellos annos ludere ac laſciuire decuerat, ſic ſequens ætas alios exegit mores, ut ſeuera dictu ſeuerus ageret. Platonem igitur cùm florens adhuc efferueret adoleſcentia, amore irretitum fuiſſe ſcribitur, cuius ea, ut poëtæ dicunt, potentia eſt, ut patris ſummi tela Typhoëa temnat: &, Videat cœlo ſuperos relicto Vultibus falſis habitare terras. Stellam nanque miſerè deperiјt, cuius amor ab ingeniј ſuauitate atque elegantia cepit exordium. Stella enim cùm præcipuo cœli contemplandi motúmque ſyderum perdiſcendi ſtudio teneretur,

Platonis opera carminibus ſcripta.

totum

totum sibi Platonis deuinxit animum. Ipsius in Stellā iuuenilia hæc extant epigrammata:

Ardentes stellas lucens mea Stella tueris,
Cœlum utinam fierem, te ut multo lumine
cernam.

Aliud cùm uita excessisset:

Stella prius superis fulgebas lucifer, at nūc
Hesperus abfulges manibus occiduus.

Hæc atque alia molioris ætatis carmina progredientibus annis perinde ac bonis artibus & moribus perniciosa prorsus abicit: nam non ulla magis uires industria firmat, quàm Venerē & cæci stimulos auertere amoris, ut poëta inquit optimus. Idcirco ut se limatum expolitumq; redderet, dehinc capessendæ societatis doctrinæ omnium cogitationum studiū ac tempus impendit, uigesimum iam ingressus annum. Interea cùm Socrates omnē uirtutis laudem in actione poneret, Atheniensem populum ad honestæ uitæ rationes animare nunquā desinebat, cunctorum uitia insectari, & bonos quoad liceret ciues facere. Qua ex re cùm multorum & quidem potentiū in se conflasset inuidiam (ueritas enim odium parit) in primis Aniti locupletis & factiosi hominis cōtraxit inimicitiam. Qui cùm Socratis morsus ferre nequiret, Aristophanē doctū quidem comicum, sed hominem parum probum induxit, qui comœdiā cui titulus est Nebulæ, scripsit, & agēdam

Nebula Aristophanis comœdia scripta in Platonem.

dam

dam in scena spectandamq; curauit. In ea & alia complura in Socratem, & illud fingit: Socratem nebulas colentem, & Atheniensium religioni detrectantem, præterea mentes iuuenum sic imbuentem, ut parentibus manus inferre piè & officiose possent. Ea res cùm uniuersum populum à Socratis charitate aduertisset, auribus ab ipsa adhuc recitatione calentibus, postridie Socrates in iudicium uocatur, integerrimus atque innocens sanè philosophus. Tres illi accusatores extitere, Anitus, Lyxon, & Melitus, Orationem Polycrates sophista composuit, quam ad iudices habuit Polyeuctus. Capita criminum ex ipsa quæ adhuc extat accusatione cognoscere licet. Ea titulum habet huiuscemodi: Melitus Meliti filius Putheus, Socrati Sophronisci filio Alopœteo: Iura uiolantur à Socrate, cùm quia minimè deos existimat quos à ciuitate existimari solere uidet, tũ quia nouos quosdã deos introduxit. Accedit ad iniuriam quòd iuuentutem corrumpit: pœna mors esto. Surrexerat ad defensionem præceptoris Plato, hoc pacto orationem exorsus: Etsi omnibus qui hæc ascendêre tribunalia iunior adsum, uiri Athenienses, tantus est ab iudicibus clamor obiectus, & ut descenderet uociferatio circũfusa, ut cunctis præ timore dicendi ac defendendi facultas prærepta sit. Itaq; multitudinis inuidia

nidia, ira & furore principe, iudicio mortis damnatus est Socrates. Nec multò pòst dato ei publicè ueneno in carcere periit. Transeunt post tam immane facinus dies non multi, cùm scinditur incertum studia in contraria uulgus, seroq; sui consilii pœnitens interfectum luget Socratem, sanctitate & omni uirtutis genere uenerabilem. Publicus mœror inclinatur, clausæ officinæ, deserta gymnasia, destituta theatra, fit denique in urbe iustitium, in accusatores impetus agitur, aliis in exilium abeuntibus, & salutem fuga capessentibus. Melitus ultimo supplicio afficitur. Annitus cùm in Heracleam se recepisset, ab Heracliensibus magna cum ignominia eiectus est. Eius bona fisco adiecta. Socrati ærea statua, Lysippi opus, erecta. Longius sum paulò digressus, Philippe uir spectatissime, cùm huiusmodi excursiones tibi nõ iniucundas arbitratus sim. Redeamus igitur. Cùm Socrates dato ut superius dixi ueneno, mortem obiisset, Plato Cratello & Hermogeni se docendũ tradidit, huic quidẽ Parmenidis, Cratello autẽ Heracliti sectam profitẽti. Nihil studiosus adolescens omisit, unde ad augendam uel ornandam disciplinam ulla sibi spes esset. Quãobrem cũ utilitatis plurimum ab Epicharmo Con uel Siculo posset assequi, omnia ferè trãscripsit ab eo, quæ per ipsius opera diligẽs lector

Socratis interitus.

ctor inuenit. Nec minus Sephironis mimographi præceptis uacasse uidetur, quæ per aliorum negligentiam omissa & obliterata primus Athenas reuocauit, In eius libris lectitandis tantopere delectatus traditur, ut sub mortui puluino repertos esse constans scriptorum fama sit. Annos postmodum octo & uiginti natus, Socraticis secum assumptis, quos discendi cupiditate detineri nouerat, ad Euclidem nobilißimum ea ætate geometram Megaram secesßit. Id autem oppidum florentißimum fuerat longè, ab Athenis millia passuum uiginti distans, cuius oriũdus erat Euclides Socratis aliquando discipulus. Cui cùm aliquãdiu studiosißimè uacasset, Cyrenem (ea est nobilis Aphricæ ciuitas, finitima Carthagini) profectus est, ubi Theodorus clarißimus ea ætate mathematicus frequenti fama celebrabatur. Inde factus doctior in Italiam nauigans ad Archytam Tarentinum sese contulit, ut ab eo insigni tunc philosopho doctrinarum aliquid hauriret. Ab illo digressus, ad Philolaum, Timæum, & Euritum ad Locros pergit, Pythagoricæ præceptionis gratia capessendæ. Eo ex loco in Aegyptum transmittens, ab sacerdotibus Memphiticisqúe uatibus syderum ortus, cursus, obitus, uariasqùe potestates, ac rerum diuinarum occulta, numerorumqúe insuper

super

super & mensurarum rationes accepit. Sunt qui credant (& hi quidem homines grauissimi) hoc tempore & hoc in loco Platonem ea quæ à prophetis nostris prædicta fuerant, interprete aliquo deprehendisse, ac ueri dei cognitionem delibasse. Huius itineris comitem habuit Euripidem: qui cùm in aduersam ualetudinem incidisset, ex maris aqua sumpto remedio, sacerdotum cura & diligentia pristinæ est restitutus incolumitati. Quapropter Euripidem dixisse ferunt, mare cuncta mortalium mala prorsus abluit, uereque (sicut Homerus inquit) uniuersos Aegypti indigenas præstantes esse medicos. Aegypto peragrata, dum regionis situm naturamque, ac implicitas Nili ripas, ortus, incrementa, contemplatur ac percipit, ut undique collecta tantarum artium & doctrinarum studia, perinde ac mercator copiosus in patriam reportans, rursum in omnem terrarum orbem liberaliter impartiret disseminaretq;, Athenas redire instituit. Audierat apud Persas esse uiros insignes quos Magos indigenæ uocãt. Hi rebus diuinis operã ac studium exhibent, in suscipiendis uotis, in reddendis sacrificijs, in placandis dijs ritus atq; leges docẽtes, & illorũ naturã ac genetionẽ explicantes, de industria, de pietate, & humando Magi.

mando, atq; alijs permultis disputantes: ad illos penetrare Platoni mens erat: uerùm flagrātibus per eas regiones bellis, consilium reuocauit. Erat non procul ab Athenarum urbe suburbanum nobile inter arbusta positum, quod ueteres Atticæ terræ habitatores Hacademiā, posteriores mutata cum aspiratione litera, ab

Academia. *Academo heroë peruetusto Academiā appellauere: hoc ad exercēdas artes cōmunicādasq; doctrinas Plato delegit, non tam salubritate, quàm solitudine secessuq; conspicuum: quippe cùm locorum amœnitas, saluberq; & hilaris aëris aspectus ad lasciuiam magis inuitet, & attentiores mentis uires soluat, cogitationemq; foras euocet. Quocirca nō illepidè quis nostros oculos totam luxuriam esse dixit. In Academia cum docens, tum scribēs, cōplures exegit annos, ab qua & ipsius secta appellationem Academicæ sortita est. Aptissimam igitur discere uolentibus temperiem faciens, ex diuersis ueluti membris philosophandi corpus concitauit. Nam quæ ad sensum ac rationem pertinent, ad Heracliti Ephesij præcepta conferabat: quæ uerò intelligendi contemplatione cōstarent, ad Pythagoræ: quæ autem ciuilium rerum disputationē affectarēt, morūq; formulā, & hominū institutionē, ex Socratis fontibus hauriebat: alias aūt disciplinas opinionesq; passim inserēs. Ad studiorū ueritatem*

ritatem & discendam & docendam quanta illum tenuerit auiditas, & alia permulta testantur, & illud non parum, quòd in rei familiaris angustia, tres Pythagoricæ sectæ libros à Philolao Crotoniata, uel ut alij tradũt, ab eius necessarijs minis centum mercatus est, qui quidem pecunia non parum ad usus domesticos indigebat. Fuerat autem Philolaus hæreseos Pythagoricæ philosophus, qui de Pythagoricis primus naturalia ædidit. Ex tribus his quos dico libris complura Platonem in suum transcripsisse Timæũ dicit Hermippus. Sunt qui dicunt eam argenti summam ab Dione Syracusano persolutam, datis ad eum à Platone epistolis, cui literarum necessitudine & philosophandi similitudine arctissimè deuinctus erat. Et quoniam ad eius hominis studia & artes aperiendas, discipulorũ & librorum ab se compilatorũ numerus pertinet, & studiosis uoluptatem afferre potest, eos etiã quasi testes producamus, quorum primus Speusippus esto. Nam & genere illi propior extitit, & magisterij successor, & Platonici dogmatis assertor, post illius mortẽ annos octo. Xenocrates Chalcedonius, qui mortuo Speusippo scholæ præfectus est, annos quinque & uiginti, Aristoteles Stagirita. Nam & alios septẽ Aristotelis nomine appellatos inuenio, quos enumerare non erit iniucundum. Fertur

Platonis discipuli & libri.

Aristoteles septẽ.

enim Aristoteles quidam in Atheniensium repu. insigniter obuersatus, cuius habitæ in foro cõplures extãt oratiões, dicẽdi gratia et suauitate refertæ. Alter qui in Iliadem Homeri exponendam, diligentiam impendit & operã. Tertius Siculus, dicendi magister, qui aduersus Panegyricam Isocratis orationem scripsit. Quartus cognomento Fabula, Aeschini Socratico per quàm familiaris & charus, Quintus Cyrenæus, qui de arte poëtica librum ædidit. Sextus ludi pugillum magister non incelcber. Septimus haud clarus admodum, qui de pleonasmo libellum composuit. Redeamus ad Platonis discipulos. Philippus Opuntius, Hestieus Perinthius, Dion Syracusanus, Anuleus Heracliensis, Erastus & Coristus ambo Sceptij. Timolaus Cyzicenus, Euebon Lampsacenus, Piton & Heraclides, uterque natiõe Enius: Hippotades & Callippus & Demosthenes orator, Athenienses. Caeterum cùm Demosthenes postea Callistratum nobilem Athenis oratorem uidisset, omisso Platone illi deinceps adhæsit. Theophrastum quoque Lesbium Platonis auditorem fuisse quidam asserunt. Sed & mulieres sub eo philosophiæ uacasse certũ est, Eascheniã scilicet ex Mantinea, & Axiotheam Phliasiam, quam & uirilem habitum induisse dicunt. Fuerunt & alij, quos referre lõga et ingrata mora esset.

Platonis discipuli.

Dehinc de operibus à Platone aditis & uariè copioseq; compilatis breui perstringamus, ut probis quidem calcar, ignauis autem rubor incutiatur, cùm uideant tantum philosophum inter tot peregrinationes, itinera, cursusq; maritimos, dum literas quasi toto fugientes orbe persecutus mauult uerecundè discere, quàm imprudenter docere, tot ac tanta uolumina conscripsisse, & immortalitate digna posteritati legasse. De his illud prædixisse licet: omnia fermè quæ grauius accuratiusq; disputanda fuerãt, serioq; agitanda, in dialogorum forma conscripta fuisse: & rectè sanè: ea enim quæ eiusmodi colloquendi ratione tractantur, introductis pro dignitate personis, apertius disputãtur, & uehementius imprimuntur, quasi res ipsæ non audiri, sed geri & coràm explicari credãtur. Nam certior aure arbiter est oculus, ut inquit Flaccus. Effingendorum autem dialogorum autorem primum fuisse Zenonem Eleatem affirmant quidam. Verùm Aristoteles in primo de Poëtis libro, cui & Phauorinus consentit, Alexamenum Scyreum aut Teium, primum in eo genere scripsisse dicit. Verumenimuero (ut cumq; res se habeat) Plato præcipuã ei rei politius exponendæ curam & studiũ adhibuit: ut cũ de bonis artibus ad disciplinã & uitæ institutionẽ interrogatio, et tẽpestiua deinde facta sit respõsio, earũ personarũ quas in-

Dialogorum primus inuentor.

troducit proprium decorum ex parte humano deprehēdi poßit ingenio, diuina præsertim adspirante ope, unde & plurima nostra est assequuta cognitio. Cumq; Plato cerneret, quantum lucis & gratiæ cognoscendis rebus afferret adhibita commodè opportuneq; partitio, non solùm ad claritatem, uerumetiam & ad facultatem, absolutè nimirum cuncta partitus est. ut uerbi causa, Platonica est illa partitio: Bonorum quædam animi, quædam corporis, quædam rerum externarum. Animi quæ caperent uirtutis esse: eaq; ab eo in naturam moresq; diuidebatur. Naturæ celeritatem ad discendū retinendumq; memoriæ dabat, quorum utrunq; mentis esset propriū & ingenij. Morum studia & consuetudinem, iustitiæ, fortitudini, modestiæ, prudentiæ applicabat. Corporis bona aßignabat pulchritudinem, celeritatem, ualetudinem, robur. Exteriora bona ponebat fortunatam & amplißimam patriam, diuitias, opes, claram familiam, amicos: quæ etsi eius generis essent, ut uirtus per se ad felicitatē adipiscendā sine illis ualeret, tamē ut instrumēta adhiberi uirtuti, de corporeis externisq; dico. Amicitiarū tria genera dicere ex Platonica diuisione est: nā aut naturales, aut æquales, aut hospitales esse. Naturales, quæ sanguinis uinculo nobiscum nascuntur, ut parentum, filiorum, fratrū, consanguineorūq;.

Bonorū partitio secūdum Platonē.

Amicitiarū genera tria.

Aequa

Aequales gignit consuetudo uitaq́; societas, accedente præsertim morum similitudine, nulla generis propinquitate; quales Pylades & Orestes, Scipio, & Lælius. Hospitales maximè comitatus creant, epistolæ, & mutua inter absentes officia. Duo quoq; rerum principia constituebat, Deum scilicet, atque Hylen: ex qua elementa quatuor deriuarentur, ignis, aër, aqua, terra, ex quibus mundus ipse constaret, & quæ in mundo. sed quid ago superuacuæ negociationis homo, qui ea quæ sunt à Platone aut excogitata, aut ornatius digesta, percurro, cùm ea & latius literis illustrata sint, & tibi diligentißimè cognita? Itaque ne noctuas Athenas, aut sus Mineruam (ut in prouerbio est) hæc omittens, de illius uita quod succurret absoluam. Cùm uirtutis laudem in actione constare intelligeret, idq́; prædicaret cuius studio insudarat, sæpius de se in patriam, in amicos, in hominum genus periculum fecit. Belligerantibus siquidem Athenis ter in militiam profectus est. Primùm in eo prælio quod in Tanagra commissum fuit, fortiter dimicasse conspectus est. Is autem in agro Thebano celeber uicus fuerat. Deinde in Corinthios, tertiò in Delios adeò strenui bellatoris nauauit operam, ut summa cum laude per omnium ora uolaret in primis. Quid in familiares? Chabriæ fortißimo

Rerum prĩcipia duo.

Plato ter profectus in militiam.

Constantia erga amicos.

eius ætatis duci crobilus accusator improbus diem dixerat, & capitis iudicium intentauerat. Quocirca cùm ab reliquis destitutus ciuibus metu periculi & magnitudine in arcem ascenderet, solus Plato officij conscientia munitus, forti & nusquam remisso subsecutus animo hominem defensurus, ut utilem patriæ ciuē, semper adfuit, Cui cum calumniator Crobilus ut eum à patrocinio deterreret minitans dixisset, Alijs defensionem præstaturus aduētas, ignorans quod te quoque Socratis uenenū expectat: ei Plato ingenuè quidem nihilq; retardatus respondit: Olim Crobile cùm patriæ dignitati militabam in tolerandis periculis nihilo segnis eram, nunc pro officio & amici salute licet ferrum ac uenena mineris & ignem, nullum recuso discrimen. Hæc in amicis conseruandis Platonis constantia. Quid illa in Xenocratē firmitas & moderatio? cùm ex discipulis instigaretur quidam inuidia, Xenocratē adeò Platoni gratum acceptumq; esse, ut in eū cōflaret inimicitiā, tale aliquid cōmentus est. Multa in Platonē Xenocratis maledicta renūciauit: Plato medio sermone criminationē respuens obaudit: instat obtrectator uultus seueritate crimina affirmans, deniq; deos omnes & deas obtestans. Plato ut ab eius sese pertinacia solueret, Esto, inquit, sed ea xenocrates grauitate pollet, ut nisi sic expedire iudicasset, dicturus

Eturus ea nunquàm fuisset. quo facto ab tam importuno conuiciatore se liberauit, & omnẽ abscindendæ familiaritatis spem ademit. Sciebat enim sacrum illud amicitiæ nomen serò quidem sumendum esse, uerùm ubi semel est assumptum, spernere non conuenire, sed omni prorsus ratione tutandum. Platonem ter in Siciliam nauigasse comperio. Nam prima eius nauigatio fuit ad spectandam insulam, & Crateras, qui scatebrarum locus esse, dicitur, quo tempore Dionysius senior Hermocratis filius oppressa Syracusanorum libertate tyrannidem exercebat. Carthaginensibus nãq; Siciliam inuadentibus, & uastitatem simul & libertatis amißionem minitãtibus, Siculi Dionysium, cuius illustre in re bellica ea tẽpestate nomẽ erat, rerũ summæ præfecerãt, ut ab imminenti clade Siciliam tutaretur. Repulso autẽ hoste, Dionysius inuadẽdæ dñationis occasionẽ nactus tyrãnidẽ occuparat, quiq; in uirtute iam effecerat ne Græcorũ oppida barbaris seruirẽt, ex patre & bñfactore immanẽ sese dñm tyrannũq; reddiderat. Is igitur cũ omni conatu ac neceßitate Platonem adegit, ut in colloquiũ ueniret. Quo quidem in sermone Plato edissere re cœpit de tyrãnide principatuq; legitimo, quãtum huic laudis & beneuolentiæ, tantum illi uituperatiõis atq; simultatis inesse: hũc utilem ac bonum, illã dãnosam inhonestãq;: ut illa ui

ctor inuenit. Nec minus Sephironis mimographi præceptis uacasse uidetur, quæ per aliorum negligentiam omissa & obliterata primus Athenas reuocauit, In eius libris lectitandis tantopere delectatus traditur, ut sub mortui puluino repertos esse constans scriptorum fama sit. Annos postmodum octo & uiginti natus, Socraticis secum assumptis, quos discendi cupiditate detineri nouerat, ad Euclidem nobilissimum ea ætate geometram Megaram secessit. Id autem oppidum florentissimum fuerat longè, ab Athenis millia passuum uiginti distans, cuius oriūdus erat Euclides Socratis aliquando discipulus. Cui cùm aliquādiu studiosissimè uacasset, Cyrenem (ea est nobilis Aphricæ ciuitas, finitima Carthagini) profectus est, ubi Theodorus clarissimus ea ætate mathematicus frequenti fama celebrabatur. Inde factus doctior in Italiam nauigans ad Archytam Tarentinum sese contulit, ut ab eo insigni tunc philosopho doctrinarum aliquid hauriret. Ab illo digressus, ad Philolaum, Timæum, & Euritum ad Locros pergit, Pythagoricæ præceptionis gratia capessendæ. Eo ex loco in Aegyptum transmittens, ab sacerdotibus Memphiticisquè uatibus syderum ortus, cursus, obitus, uariasquè potestates, ac rerum diuinarum occulta, numerorumquè in-

super

super & mensurarum rationes accepit. Sunt qui credant (& hi quidem homines grauissimi) hoc tempore & hoc in loco Platonem eaquæ à prophetis nostris prædicta fuerant, interprete aliquo deprehendisse, ac ueri dei cognitionem delibasse. Huius itineris comitem habuit Euripidem: qui cùm in aduersam ualetudinem incidisset, ex maris aqua sumpto remedio, sacerdotum cura & diligentia pristinæ est restitutus incolumitati. Quapropter Euripidem dixisse ferunt, mare cuncta mortalium mala prorsus abluit, uereque (sicut Homerus inquit) uniuersos Aegypti indigenas præstantes esse medicos. Aegypto peragrata, dum regionis situm naturamque, ac implicitas Nili ripas, ortus, incrementa, contemplatur ac percipit, ut undique collecta tantarum artium & doctrinarum studia, perinde ac mercator copiosus in patriam reportans, rursum in omnem terrarum orbem liberaliter impartiret disseminaretq;, Athenas redire instituit. Audierat apud Persas esse uiros insignes quos Magos indigenæ uocãt. Hi rebus diuinis operã ac studium exhibent, in suscipiendis uotis, in reddendis sacrificijs, in placandis dijs ritus atq; leges edocẽtes, & illorũ naturã ac genetionẽ explicantes, de industria, de pietate, & humano

Magi.

mando

ritatem & discendam & docendam quanta illum tenuerit auiditas, & alia permulta testantur, & illud non parum, quòd in rei familiaris angustia, tres Pythagoricæ sectæ libros à Philolao Crotoniata, uel ut alij tradũt, ab eius necessarijs minis centum mercatus est, qui quidem pecunia non parum ad usus domesticos indigebat. Fuerat autem Philolaus hæreseos Pythagoricæ philosophus, qui de Pythagoricis primus naturalia ædidit. Ex tribus his quos dico libris complura Platonem in suum transcripsisse Timæũ dicit Hermippus. Sunt qui dicunt eam argenti summam ab Dione Syracusano persolutam, datis ad eum à Platone epistolis, cui literarum necessitudine & philosophandi similitudine arctissimè deuinctus erat. Et quoniam ad eius hominis studia & artes aperiendas, discipulorũ & librorum ab se compilatorũ numerus pertinet, & studiosis uoluptatem afferre potest, eos etiã quasi testes producamus, quorum primus Speusippus esto. Nam & genere illi propior extitit, & magisterij successor, & Platonici dogmatis assertor, post illius mortẽ annos octo. Xenocrates Chalcedonius, qui mortuo Speusippo scholæ præfectus est, annos quinque & uiginti, Aristoteles Stagirita. Nam & alios septẽ Aristotelis nomine appellatos inuenio, quos enumerare non erit iniucundum. Fertur

Platonis discipuli & libri.

Aristoteles septẽ.

enim Aristoteles quidam in Atheniensium repu. insigniter obuersatus, cuius habitæ in foro cōplures extāt oratiōes, dicēdi gratia et suauitate refertæ. Alter qui in Iliadem Homeri exponendam, diligentiam impendit & operā. Tertius Siculus, dicendi magister, qui aduersus Panegyricam Isocratis orationem scripsit. Quartus cognomento Fabula, Aeschini Socratico per quàm familiaris & charus, Quintus Cyrenæus, qui de arte poëtica librum ædidit. Sextus ludi pugillum magister non inceleber. Septimus haud clarus admodum, qui de pleonasmo libellum composuit. Redeamus ad Platonis discipulos. Philippus Opuntius, Hestieus Perinthius, Dion Syracusanus, Anuleus Heracliensis, Erastus & Coristus ambo Sceptij. Timolaus Cyzicenus, Euehon Lampsacenus, Piton & Heraclides, uterque natione Enius: Hippotades & Callippus & Demosthenes orator, Athenienses. Cæterum cùm Demosthenes postea Callistratum nobilem Athenis oratorem uidisset, omisso Platone illi deinceps adhæsi.t Theophrastum quoque Lesbium Platonis auditorem fuisse quidam asserunt. Sed & mulieres sub eo philosophiæ uacasse certū est, Eascheniā scilicet ex Mantinea, & Axiotheam Phliasiam, quam & uirilem habitum induisse dicunt. Fuerunt & alij, quos referre lōga et ingrata mora esset.

Platonis discipuli.

De

Dehinc de operibus à Platone æditis & uariè copioseq; compilatis breui perstringamus, ut probis quidem calcar, ignauis autem rubor incutiatur, cùm uideant tantum philosophum inter tot peregrinationes, itinera, cursusq; maritimos, dum literas quasi toto fugientes orbe persecutus mauult uerecundè discere, quàm imprudenter docere, tot ac tanta uolumina conscripsisse, & immortalitate digna posteritati legasse. De his illud prædixisse licet: omnia fermè quæ grauius accuratiusq; disputanda fuerãt, serioq; agitanda, in dialogorum forma conscripta fuisse: & rectè sanè: ea enim quæ eiusmodi colloquendi ratione tractantur, introductis pro dignitate personis, apertius disputãtur, & uehementius imprimuntur, quasi res ipsæ non audiri, sed geri & coràm explicari credãtur. Nam certior aure arbiter est oculus, ut inquit Flaccus. Effingendorum autem dialogorum autorem primum fuisse Zenonem Eleatem affirmant quidam. Verùm Aristoteles in primo de Poëtis libro, cui & Phauorinus consentit, Alexamenum Scyreum aut Teium, primum in eo genere scripsisse dicit. Verumenimuero (ut cumq; res se habeat) Plato præcipuã ei rei politius exponendæ curam & studiũ adhibuit: ut cũ de bonis artibus ad disciplinã & uitæ institutionẽ interrogatio, et tẽpestiua deinde facta sit respõsio, earũ personarũ quas in-

Dialogorum primus inuentor.

troducit proprium decorum ex parte humano deprehēdi poßit ingenio, diuina præsertim adspirante ope, unde & plurima nostra est assequuta cognitio. Cumq; Plato cerneret, quantum lucis & gratiæ cognoscendis rebus afferret adhibita commodè opportuneq; partitio, non solùm ad claritatem, uerumetiam & ad facultatem, absolutè nimirum cuncta partitus est. ut uerbi causa, Platonica est illa partitio:

Bonorũ partitio secũdum Platonẽ.

Bonorum quædam animi, quædam corporis, quædam rerum externarum. Animi quæ capescerent uirtutis esse: eaq; ab eo in naturam moresq; diuidebatur. Naturæ celeritatem ad discendũ retinendumq; memoriæ dabat, quorum utrunq; mentis esset propriũ & ingenij. Morum studia & consuetudinem, iustitiæ, fortitudini, modestiæ, prudentiæ applicabat. Corporis bona aßignabat pulchritudinem, celeritatem, ualetudinem, robur. Exteriora bona ponebat fortunatam & amplißimam patriam, diuitias, opes, claram familiam, amicos: quæ etsi eius generis essent, ut uirtus per se ad felicitatẽ adispiscendã sine illis ualeret, tamẽ ut instrumẽta adhiberi uirtuti, de corporeis externisq; dico.

Amicitiarũ genera tria.

Amicitiarũ tria genera dicere ex Platonica diuisione est: nã aut naturales, aut æquales, aut hospitales esse. Naturales, quæ sanguinis uinculo nobiscum nascuntur, ut parentum, filiorum, fratrũ, consanguineorũq;.

Æqua

Aequales gignit consuetudo uitaq́; societas, accedente præsertim morum similitudine, nulla generis propinquitate; quales Pylades & Orestes, Scipio, & Lælius. Hospitales maximè comitatus creant, epistolæ, & mutua inter absentes officia. Duo quoq; rerum principia constituebat, Deum scilicet, atque Hylen: ex qua elementa quatuor deriuarentur, ignis, aër, aqua, terra, ex quibus mundus ipse constaret, & quæ in mundo. sed quid ago superuacuæ negociationis homo, qui ea quæ sunt à Platone aut excogitata, aut ornatius digesta, percurro, cùm ea & latius literis illustrata sint, & tibi diligentißimè cognita? Itaque ne noctuas Athenas, aut sus Mineruam (ut in prouerbio est) hæc omittens, de illius uita quod succurret absoluam. Cùm uirtutis laudem in actione constare intelligeret, idq́; prædicaret cuius studio insudarat, sæpius de se in patriam, in amicos, in hominum genus periculum fecit. Belligerantibus siquidem Athenis ter in militiam profectus est. Primùm in eo prælio quod in Tanagra commissum fuit, fortiter dimicasse conspectus est. Is autem in agro Thebano celeber uicus fuerat. Deinde in Corinthios, tertiò in Delios adeò strenui bellatoris nauauit operam, ut summa cum laude per omnium ora uolaret in primis. Quid in familiares? Chabriæ fortißimo

Rerum prĩcipia duo.

Plato ter profectus in militiam.

eius ætatis duci crobilus accusator improbus diem dixerat, & capitis iudicium intentauerat. Quocirca cùm ab reliquis destitutus ciuibus metu periculi & magnitudine in arcem ascenderet, solus Plato officij conscientia munitus, forti & nusquam remisso subsecutus animo hominem defensurus, ut utilem patriæ ciuē, semper adfuit, Cui cum calumniator Crobilus ut eum à patrocinio deterreret minitans dixisset, Alijs defensionem præstaturus aduētas, ignorans quod te quoque Socratis uenenū expectat: ei Plato ingenuè quidem nihilq; retardatus respondit: Olim Crobile cùm patriæ dignitati militabam in tolerandis periculis nihilo segnis eram, nunc pro officio & amici salute licet ferrum ac uenena mineris & ignem, nullum recuso discrimen. Hæc in amicis conseruandis Platonis constantia. Quid illa in Xenocratē firmitas & moderatio? Cùm ex discipulis instigaretur quidam inuidia, Xenocratē adeò Platoni gratum acceptumq; esse, ut in eū cōflaret inimicitiā, tale aliquid cōmentus est. Multa in Platonē Xenocratis maledicta renūciauit: Plato medio sermone criminationē respuens obaudit: instat obtrectator uultus seueritate crimina affirmans, deniq; deos omnes ac deas obtestans. Plato ut ab eius sese pertinacia solueret, Esto, inquit, sed ea xenocrates grauitate pollet, ut nisi sic expedire iudicasset, dicturus

Constantia erga amicos.

ctus ea nunquàm fuisset. quo facto ab tam importuno conuiciatore se liberauit, & omnẽ abscindendæ familiaritatis spem ademit. Sciebat enim sacrum illud amicitiæ nomen serò quidem sumendum esse, uerùm ubi semel est assumptum, spernere non conuenire, sed omni prorsus ratione tutandum. Platonem ter in Siciliam nauigasse comperio. Nam prima eius nauigatio fuit ad spectandam insulam, & Crateras, qui scatebrarum locus esse, dicitur, quo tempore Dionysius senior Hermocratis filius oppressa Syracusanorum libertate tyrannidem exercebat. Carthaginensibus nanq; Siciliam inuadentibus, & uastitatem simul & libertatis amißionem minitãtibus, Siculi Dionysium, cuius illustre in re bellica ea tẽpestate nomẽ erat, rerũ summæ præfecerãt, ut ab imminenti clade Siciliam tutaretur. Repulso autẽ hoste, Dionysius inuadẽdæ dñationis occasionẽ nactus tyrãnidẽ occuparat, quiq; in uirtute iam effecerat ne Græcorũ oppida barbaris seruirẽt, ex patre & bñfactore immanẽ sese dñm tyrannũq; reddiderat. Is igitur cũ omni conatu ac necesßitate Platonem adegit, ut in colloquiũ ueniret. Quo quidem in sermone Plato edissere re cœpit de tyrãnide principatuq; legitimo, quãtum huic laudis & beneuolentiæ, tantum illi uituperatiõis atq; simultatis inesse: hũc utilem ac bonum, illã dãnosam inhonestãq;: ut illa ui

apparetur, hic uerò uirtuti conferatur. Ea uox mirum in modum tyranni mentem offendit. Indignatus itaq; Dionysius, Tua, inquit, seruile nescio quid sapit oratio. Cui Plato, certè, ait, tua uerò tyrannicum. Qua re instigatus Dionysius, ut Platonem occideret agitabat: quod, nisi Dionis & Aristomenis precibus uix reuocatus esset, profectò fecisset. Erat autem Dion Dionysio affinitate coniunctus, eius siquidem soror Aristomacha, Hipparino patre primario inter Syracusanos uiro progenita, Dionysio nupserat. Hic ille Hipparinus est, quem initio collegam rei bellicæ Dionysio Siculi crearant, ut antea iam tactum est. At eum Polydi Lacedæmonio, qui per id tempus apud Dionysium ciuitatis suæ nomine legatione fungebatur, exhibuit, ut in Græciam rediens Platonem uenundaret. Polys Æginam annauigans illum uendendum exposuit: qua in re in capitis discrimen incidit. Lata erat eo tempore lex apud Æginetas, qua cauebatur ne quis Atheniensis Æginã adiret: adeunti uerò, indicta causa iam capitale supplicium impẽdêre. Instabat ipse legis ferũdæ autor Charmãder Charmãdridæ, quò legẽ morte sanciret. Quod accidisset, nisi præsens quidã tantam rem tãq; horrendã ioco soluisset: nã cũ lex de Atheniensib. hominibus nominatim expressa sit, hic philosophus est, inquit, Quocirca motò inter

præsen

præsentes risu, Platonem metu mortis absoluendum censuerunt. Nonnulli Platonem in ipsam concionem adductum fuisse scribunt, in quem coniecti uniuersorũ oculi, hominis gestum obseruabant, & quasi missum è cœlo deum contẽplabantur. At ille ne uerbo quidem emisso, immoto corpore, immutatoq; uultu, utrãq; sententiã constanter expectabat, ut sicut secũdã non magnopere sperare uideretur, ita & aduersa maximo ac fortissimo paratus & armatus animo excepturus. Tantum ualebat philosophiæ ratio, & optima factorum consiliorũq; cõscientia. Demum timore necis absolutus, urgẽte Charmãdri crudelitate intra manciptorum deducitur locum, & publico decreto uolentibus emẽdi potestas fit. Annicetus Cyrenæus qui tunc fortè Æginã aduenerat, eum minis x x. aut quẽadmodũ alij tradunt, triginta mercatus, è uinculis liberatũ eduxit: mox honesto comitatu ad suos remisit Athenas, qui confestim ad Annicetũ remittẽdũ argẽtũ curauere: uel, sicut quidã scripsere, Dion Syracusanus æris renumerãdi autor fuit. At ille repudiato prorsus argẽto, quia maiore summa in Platonẽ liberalitatẽ exercendã esse diceret, comparato in Academia hortulo Platonẽ donauit. Nec uerò ab tã celebrato ludibrio Polydẽ inultũ esse fortuna uoluit: nãq; collato apud Helidẽ marte (is aũt Arcadiæ locus est) ab Chabria imperatore

ratore nobili & Platoni perquàm familiari superatum & mari obrutũ plerique scriptores affirmãt. Nec ipse Dionysius tantæ cõscius ignominiæ, quieto esse animo poterat, quæ longè turpiores illi maculas & æternũ dedecus inurebat. Adeũ igitur cũ iam liberatũ in patriã reuertisse accepisset, literas dedit, quibus ne de se malè diceret obsecrabat. Ei Plato statim rescribere, tantum sibi ab Academia sua ocij nec esse, nec fore, ut uel minima Dionysij recordatio cogitatioq; subiret. Dionysio maiore defuncto, ad filiũ eiusdem nominis adolescentem rerum potitum omniũ Plato se cõtulit, frequentissimo & ipsius Dionysij & Dionis inuitatu. Dion enim præter affinitatem intima familiaritate atq; consuetudine Dionysio coniunctus erat. Nam cùm Dionysius pater duas uno tempore uxores haberet, Locridem uidelicet, & sororem Dionis Aristomacham, Dionysio filio ex Locride genito Sophrosyna Aristomachæ filia nupserat: Dioni Arita, sibi ex sorore neptis. Vtroq; igitur perinde ac consiliarium Platonem inuocante, eò profectus est, eo proposito, ut ab Dionysio ciuitatũ Italicarũ Sicularumq; sibi subiectarum libertatem exoraret, quò philosophiæ laudes & dignitatem nõ uerbis tantum, aut disputationibus, sed re ipsa & actione apud omne hominum genus compararet. Ipse enim tyrannus cùm eius rei magnam spem

dedisset

dedisset, promissa tandem effecit inania, & uenientem frustratus est. Qua quidem in re Plato uitæ discrimen adijt, quòd in suspicionem tyranno uenit, ab se Dionem ac Theodotam inductos, qui pro insulæ ac ciuitatum Italicarũ libertate rebus nouandis studerent, & abreptũ Dionysio dominatũ sibi uendicarent. Tantum inualuerunt calũniatores ac perditi homines quibus cum Dionysius conuiuebat, ut Dione præclaro in primis homine & optimo sanè cõsiliario, in Græciam ignominiose ab reipubli. gubernatione reiecto, Platoni pestiferas molirentur insidias. Rumor certè increbuerat, trucidatum ab Dionysio fuisse Platonem: quem tamen ita retinere machinatus est Dionysius, ut omni comitatus genere & blandimentis cõsolaretur, eumq; cõsuetudine intima & cõsiliorum cõmunicatione complecteretur, ut nulla in re Dionis in Platonem studio cedere uideretur. Interim philosophiæ eo docente operam dare non omittebat. Demum ea cõditione discessisse creditus est, ut finito bello quo tunc Dionysius implicabatur, unà cum Dione Plato remearet. Tertiam aduentus causam in Siciliam Platoni hanc fuisse liquet, ut Dionem amicum eius & præcipuum, & literario uinculo cõiunctissimũ, Dionysio cõciliaret, inter quos nõ mediocres simultates ardere cœperant. Eũ autem Dionysius primũ quidem freq̃uẽtib. literis alli

ciebat, multa de Dionis reditu in Siciliam, & bonis mox ei restituendis pollicitus. Deinde cùm Plato hominis inconstantiæ, & sodaliũ insidijs fidei parum habens negaret, tandẽ flagitantibus amicis, & Dione in primis, & Archyta per epistolã uehementius urgente, ab Syracusis missa triremi tertiam ingressus est nauigationem, honorifico admodum comitatu cùm aliorũ nobiliũ, tum uerò Archidami illustris uiri, & Archytæ amãtissimi. Quã quidem ad rem componendam cùm omnem frustra cogitationem & conatũ adhibuisset, dolis & simulata bonarum artium & studiorũ cupiditate deceptus, ut diuinarat, tentaturus tamen mansit. Interea tyranno calumnijs multis Platonẽ circũueniente, & eũ inimicis conspirare insimulante (id autẽ impositũ falsò crimẽ erat) sibi mala multa impẽdêre cognouit. Proinde ut se ab imminẽti procella seruaret, clàm Tarentinũ monuit, in quibus uitæ periculis agitaretur. Id ubi ad Archytã Tarentinum Pythagoricæ sectæ philosophũ perlatũ est, exorare per epistolã legatosq; Dionysiũ statuit, apud quẽ pro mutua beneuolẽtia Archytas plurima pollebat autoritate: cuius quidem epistola hoc extat exemplũ. Archytas Dionysio salutem: Vniuersi qui Platonem præcipua complectimur amicitia, Lamiscum atq; Phocidam ut uirum reciperent ad te misimus. Sic autem ex

confes

confesso cōpositoq; pepigimus. Rectè uerò & pro officio facies, si sedulitates & studia memoria reuocaueris, quibus à nobis omnibus etiā atq; etiā contendebas ut Platonem ad te proficisci faceremus, petebasq; ut pro eo ad te incitando cum alia, tum uerò tutum ac securum eius fore aditum reciperemus, siue manere, siue cursum repetere institueret. Memineris & illud, quòd eius aduentum quem eo tempore tanta charitate tantoq; amore prosequebaris, plurimi faciebas, quanti eorum quibus cùm obuersaris facere uidebare neminem. Quod si quid asperitatis interuenit, humano more faciendū est, curandūq; ut uirum omnis expertem detrimenti nobis illæsum restituas. Hoc cum feceris, pro æquitate gesseris, & gratißimum nobis feceris. Hāc ut Dionysius accepit epistolā, etsi complures necandum esse contenderent, Platonem abundè suppeditato comitatu abire permisit: & hoc pacto re infecta, ut præsagierat, reuertit in Græciam. Mirari plerosq; & eos quidem graues uiros arbitror, quamobrem Plato, quem mirificus reipubli. tenebat amor, & eius gubernandæ non paruum trahebat desiderium, administrandorum officiorum patriæq; consulendi curam abiecisse uisus sit. Verumenimuero cùm is singularem patriæ charitatem præ se ferret, inanem sui futuram operam animaduertit, quia tam alienis ab institutione sua

ne sua legibus, & irreuocando fermè ritu ciuitas ipsa consenuerat, & alia consuetudine populus obfirmatus induruerat. Interea cùm Arcades & Thebani ad deducendos Megalopolim colonos & frequentes habitatores enixè cōspirarent, Platonem per legatos obsecrarunt ut eò pergeret, eam moribus ordinaturus & legibus. Quod cum illos ab æqualitate abhorrentes cognouisset, facere neglexit, idq; iure quidem ac meritò. Nam quis medicus (modò mentis compos sit) rebelli & nullis audienti præceptis ægroto sanitatis leges indixit? Idem & in Cyrenæos sensisse uisus est, qui cum omni diuitiarum genere & lautitia affluentes, Platonem ad suæ ciuitatis institutionem accerserent, hoc ab eo responsum retulerunt: Difficillimum est, inquit, Cyrenæi ciues amplißima fortuna dissolutos legibus continere. grauiter quidem & maturè, ut assolebat: mirifica nanque in eius uerbis factisq; comitate condita grauitas inerat: idq; cùm reliqua illius uita declarat, scriptaq; innumerabilia, tū uerò quædam acutè ac prudenter ab eo uel dicta uel responsa, ex quibus nonnulla interseruisse iucundum extiterit. Mirari se plerunq; dicebat, quòd cùm iuuenes cura & artificio similes hominum bestias efficerent, non id potius curarent, ne bestiarum similes homines euaderent.

Platonis dicta acutè & pruden-ter.

Philedono cuipiam Platonem carpenti quòd nō

minus

minus in discendo quã in docendo studiosus ac sedulus esset, & quoad discipulus esse uellet interroganti: Quoad inquit meliorem atque peritiorem esse me non pœnitebit. Demodeto de filioli eruditione consultanti, Qualis in arbusculas plantandas, & formandas, talis & in liberos gignendos instituendosq; cura esse debet, inquit: hîc labor, illic uoluptas. Cauendũ autem ne in illo sopiti, in hac werò plus quã uigiles esse uideamur. Percontantibus quibusdam, quanam possessionum genera filijs comparanda præstarent: ea dixit quæ non grandinem, non um, non ipsum denique Iouem extimescerent. Erat inter discipulos eius lautus nimium & curandæ cuti operosus adolescens, quem subridens Plato rogauit, Quousque tibi carcerem ædificare perges? Ad iuuenes quos ad beatè uiuendum animare nunquã desinebat, crebrò dicere solebat, Ocio labores anteponite, ni rubiginem splendori præstare putatis. Conspicatus adolescentem talorum ludo propensius intentum, acerbius increpauit: at cũ ille sese purgaret, pro pusillis: ait ludũ habeo cui Plato, pusillum quidem nunc est, cæterum mox uehementissimum suscitabit. Ex eo quispiam interrogabat, nunquid sua quemadmodum & maiorum futura essent commentaria: respondit, primò quidem comparandi nominis habẽda ratio est, deinde multa obueniẽt, Xe-

nocra

nocrates ad eum salutandi gratia uenerat, cũ Plato ob deprehensum in delicto grauiore seruulum iratus excanduerat: cui Plato, Hunc plagis dixit afflige, id ego ne faciam impedimẽto ira est. Alio subinde tempore in alterum delinquentem quoq; seruulum, Ni tibi iratus essem, ait, pro tuis depexus esses meritis. Ebrijs pariter & iratis præcipere & consilium dare consueuerat, ut suos in speculo uultus intuerentur, quò tãquàm per oris deformitatem ea uitia fugitarent. Somnum diuturniorem crebrò detestabatur, ut malarum illecebrarum delictorumq; parentem, & morti perquàm similem. Amico relinquendi ad posteros nominis anxio, Vel in amicis uel inimicis tui recordationem uiuere dixit. Familiaris quidam Platonis doctus sanè homo eum orabat, ut sibi aures paulisper accommodaret, libellum ab se æditum lecturo. Rogatus subinde à Platone, quænam libri esset inscriptio, respondit, Contradicendum non esse: cui Plato, cur igitur hoc ipse factitas? Leo genere ac opibus nobilis magis quàm clarus Athenis adolescens, magnas & immodestas in senatu uociferationes habuerat, qui cùm in cœtu carperetur, Plato dixit, hoc est uerè Leonem esse. Xenocratem Chalcedonium adolescentẽ adhuc sub Platone philosophiæ instituta capessentẽ cũ in reliqua uita nimis austerum, tum tristem semper in uultu seuerita

ueritatem præ se ferentem, sæpe commonefacere solebat, ut Gratijs sacra ferret, illud uidelicet significans, ut quantum naturæ defectus & acerbitas demeret, tantum industria diligẽtia & grata comitatis elegantia conciliaret. Plato quoque tardiusculum ingenio Xenocratem solertissimo & acutissimo conferens Aristoteli scitum illud usurpabat: Ille quidem calcari, hic autem freno indiget: tametsi hoc ab illo deq; alijs diuulgari dictum soleat. De utreq; illud etiam Platonis dictum extat præceptoris in discipulos: Hui qualem equum, qualemq; asinũ iungendos assumpsi. Dionem Syracusanũ reliquis in rebus magnum ac doctissimum hominem, cæterum in suo conuictu duriorem, ut ad mansuetiores mores reuocaret, aiebat: Peruicacia non urbium, sed syluarum solitudinisq; sodalis. Cum iuuentutem ad beatæ uitæ rationes intenderet, cum alia permulta, tum uerò illud usu frequenter tenebat, Contrariam uirtutis ac uoluptatis naturã animaduerterẽt: huius enim momentaneæ dulcedini perpetuam pœnitentiã, dolores & cruciatus affici: illi contrà post breues dolores æternas post mortem etiam delectationes adiungi. Xenocrates cuius durior uita, & mos nimium rigidus censebatur, quiddam amœnum ac risu accipiendum protulerat: quocirca mirantib. condiscipulis, Plato quid miramini dixit? nonne inter carduos & urticas li-

lia plerumq; ac rosas enasci cernitis? De amatore facetè iocãs, Animus est, inquit, suo quidem in corpore moriens, in alieno autẽ uiuens.

Peritus ab imperito quid differat.

Obtrectatorib. quibusdã Platonem ab Dionysio derelictum obiectãtibus respondit, Imò uerò à Platone Dionysiũ. Interrogatus quidnã inter peritum & imperitũ interesset: quod inter medicũ ægrotũq;, respondit. Principibus nullũ præstantius prædiorũ genus esse dicebat, quàm eorum familiaritates hominum qui cauponari nescirent. Potentatui perutilem ac necessariã esse sapientiam, ut in illo quidẽ corpus, in hac uerò animum constare liquêret. Dioni eius hospiti, discipulo & amico, libertati patriæ & amplitudini dies noctesq; studenti, prudens illud instillabat, quod ad consequendam rerumpub. beatitudinem magis magisq; conduceret: sicut animum primo, corpus secũdo, pecuniam tertio loco sapientes uiri ponerent, ita & leges ipsæ pariter & consuetudo uirtutem animi priore dignitatis gradu, tum corporis uires uirtuti obedientes, tertio demum honoris ordine pecuniam uirtutis corporisq; ministram collocare deberent. Quàm salubre & illud est, beatissimas fore respub. si qui earum gubernationi praeessent, aut sapientia præditi essent, aut sapientiæ studio tenerẽtur. Nec parum hoc quoq; salutare cũ reliquis mortalibus, tum adolescentib. qui ad literarum & bonarum artium studia &

Respub. quæ beatißima.

dia & nominis propagationem anhelant: Improbare enim bis in die fieri saturum, & nunquàm nocturno tempore iacere solum. Hæc duo si surdo præcepta non sint, quàm latè ad corporis & animi uires sustinendas pateant, facilè intelligẽt. Finis nõ erit si ab illo uel sapiẽter uel comiter dicta colligere uoluero, quæ in eius scriptis sicuti stellæ relucent. Cæterũ exoratus sis, amplißime uir Philippe, ut hisce pauculis contẽtus sis, quæ sicuti lectorẽ fastidio nõ grauãt, ita & iucũditatem uarietate afferre queant. Agamus & reliqua. Cũ oẽm fermè Platonis uitã studiosi magnis tollãt in cœlũ laudibus illud plerique mirãtur, illũ inter tot Socratis sectatores ab eo memoriæ cõmendatos, ne minimã quidẽ Xenophontis mentionẽ nominatim fecisse, eius cõdiscipuli & doctißimi hominis, in primisque dulcißimi, adeò ut uulgò Musa diceretur Attica. Quod & pariter à Xenophõte factitatũ est, qui Platonẽ expressum in tot cõscriptis ab eo uoluminib. ne semel quidẽ attigit. Aemulationis tamẽ inter eos signa extãt, quæ rectiusne uolũtas minimè syncera, ut multi putãt, an laudis certamẽ & gloria fuerit, ut sapiẽtißimus philosoph⁹ & modestiß. homo pceptor me⁹ Chrysoloras iudicabat, magni uiri uiderit. Chrysoloras. Cæterũ Xenophõ, ut opis illi⁹ ĩcliti, qđ de optimo statu reipu. ciuitatisque administrãda à Platone scriptũ est, duos ferè libros lectitauit, q primi

in uulgus exierant, opposuit contrà mirum in modum, extollens regiæ administrationis genus, quod Cyri disciplina, uel infantia, hoc est Pædia inscribit: itaque uolumen octo libris, nõ tam ad historiæ fidem, quàm optimi regis institutionem, absoluit. Quo facto usqueadeo permotus est Plato, ut in libro quem de Legibus scripsit, retractandi eius operis gratia, Cyrum Persarum regem strenuum quidem hominem, sed imperitum fuisse dixerit. Rursum Xenophon in tertio commentariorũ libro, quos de Socratis dictis factisq; cõposuit, & in Apologia, mentiri eos & ineptire asserit, qui Socratem de cœli naturæq; rationib. occultis disputantem introducũt: eum enim tãtum de moribus, & de rebus ad bene beateq; uiuendum disserere solitum: quibus quidem in uerbis Platonem momordit. Vterque etiam Socratis defensionem, id est, apologiam scripsit. Sunt qui simultates quoque inter Aeschinem Socrati familiarissimũ & charissimũ, Platonẽq; intercessisse ferunt, quarũ causa motũ Platonem eas dissimulasse rationes, quibus Aeschines Socratem in uincula cõiectum ad capessendũ fugam uera exhortatus. Omnẽ autem Critoni sermonem eius tribuisse, ne scilicet ipsius nomen posteritati commendaret, aut scriptis nobilitaret suis. Aristippum etiam celebris famæ philosophũ, natione Cyrenæũ, in Platonem inimicitia

excam

canduisse traditur, adeò ut Plato pulcherrimũ illud de animorum immortalitate uolumen cõscribens, eum ab suis morsibus intactũ non omiserit, quòd Socrati morienti non interfuerit, cùm Æginæ haud procul abesset. Huius generis dissensiones, ut antè dixi, odiáne an æmulationes ex laudis studio & auiditate manantes appellari debeant, sententiam proferre non audeo, cùm uarias agitari opiniones uideam. Reliquum est, Philippe uir ornatissime, ut de eius morte dicam. Sed ut pictores solent, ad distinguendas aliqua uarietate particulas, prius insertis ornamentis superiorem uitam inaurabo, & quantus honos Platoni, dignitas, & gloria reddita sit expositurо mihi oro benignas aures accommoda. Tacco quòd orator maximus, denique philosophus eximius magnificis eum adeò uerbis exornauit, et principatum attribuit, ut cum omnibus Aristotelem ingenio & diligentia anteponeret, interiecerit, Platonem meum semper excipio. Atenim Augustinus cùm omnium doctrinarum ubertate redundãs, tum uerò literarum sacrarum pugil inuictus, Platonem eiusq; sectatores prædicat, & uerè, ut dicitur, in cœlum extollit, tanquàm uerissimos dei uitæq; beatæ cognitores atq; magistros. Elegimus enim, inquit, Platonicos omnium philosophorum meritò nobilissimos, propterea quia sapere potuerunt immortalem Augustinus.

ac rationalem, uel intellectiuam hominis animam, nisi participato illius dei lumine, à quo & ipsa & mundus factus est, beatam esse non posse: ita illud quod omnes homines appetunt, id est, uitam beatam, quenquàm istorum assecuturum negant, qui non illi optimo, qui est incommunicabilis deus, puritate casti amoris adhæserit. Vides, excellẽtissime & uir & medice Philippe, & christiane homo, quantus ad dei cognitionem ueramq; felicitatẽ adipiscendã dux habitus est Plato, eius hominis iudicio, qui & acumine ingenij, & magnarũ rerum scientia, & uitæ sanctitate, humana diuinaq; perspexerit? Nec minus quod sequitur, illustris hominis etiam gloriam aperit. Inter Socratis discipulos non quidem immeritò excellentissima fama claruit, qui omnino cæteros obscuraret Plato: qui cùm esset Atheniensis honesto apud suos loco natus, & ingenio mirabili lõgè suos condiscipulos anteiret, parum tamen putans perficiendæ philosophiæ sufficere seipsum ac Socraticã disciplinam, quàm longe lateq; potuit peregrinatus est, quaquauersum eum alicuius nobilitate scientiæ percipiendæ fama rapiebat, & in Aegypto edidicit quæcunq; illic magna habebãtur. Hic ipse Plato dei unius ueri optimi imitatorẽ, cognitorẽ, amatorẽ dixit esse sapientẽ, cuius participatiõe fit beatus. Huic igitur sectatoribusq; suis, qui uerum deum & uerum

rerũ autorẽ & ueritatis illustratorẽ & beatitudinis largitorem esse dixerunt, reliqui cedũt philosophi, qui corporalia naturæ principia, corpori deditis mentib. opinati sunt, ut Thales Milesius in humore, Anaximenes in aëre, Stoici in igne, Epicurus in atomis. Quod cùm Aristoteles Platonis discipulus uir excellentis ingenij, & eloquio Platoni quidẽ impar, sed multos facilè superans, sectam Peripateticam condidisset, nobilissimi tamen philosophi, ut idem affirmat Augustinus, noluerint se dici Peripateticos, at Academicos. Sed Platonicus adeò cognitioni ueri dei & rerũ omniũ creatori proximè accessisse uisus est, ut illud Geneseωs initium, in Platonis libro deprehenderit: In principio creauit deus cœlũ & terrã, terra autẽ inuisibilis & incõposita, & tenebre erant super abyssum, spiritus domini ferebatur super aquas. Quod cùm apud nostros, id est, unius & eterni dei cultores, Platonẽ tanto in honore ac tãti fieri cernamus, quidnã mirũ est illũ apud suos singulari quodammodo zelo uenerari, & eximia dignitate haberi solitũ? Qua q; lẽ in re paucula uelut testimonia satis erit attigisse. Cuius nõ mediocriter illa ĩ Siciliã honorata pfectio est. Allatis ab Dionysio iuniore pariter & Italicorũ philosophorũ ordine literis & legatis, triremis ornatissima & grauiũ & doctissimorũ hoĩum nobiliũq; ciuiũ apparata comitatu, eum

Syracusas transportauit. Qui ubi littus attigit, quasi missa è cælo felicitate passim occursu habiti, & passim acta lætitia. Inde descendentē currus regio instructus apparatu, triumphantium ritu frequētissima circūuinctus corona, Platonem deuexit in regiam. Quàm honorificus in Græciā reditus? Reuersus è Sicilia Plato, cū ad magnificentissimam illā Olympiorū celebritatem, quasi quēdam orbis terrarum cōuentum peruenisset, tum lætis cunctorum concursibus exceptus est ut è cœlo deus ad mortales demissus uideretur. Ludos deseri, athletarum spectacula relinqui, pugiles solos omittere cerneres, & quod admirabilius est, qui tam longis terrarum marisq; tractibus, pascendorum oculorum auriūq; & animorū gratia ad Olympia uenerant, omnis uoluptatis obliti, Platonem adibant, Platonem intuebantur, in Platone proinde ac amœnissimo diuersorio conquiescebant. Fac Iouem ipsum, si modò quem esse deum, nō impium ac flagitiosum hominē Iouem esse credimus, fac inquam Iouem ipsum, tum sua ad Olympia in terras emersisse, profectò non plus uenerationis illi aut honoris homines tribuissent. Gratulari Platoni plerūq; soleo, cùm eius comitas, morum sanctitas, acumen ingenij, et diuina in primis scientia tanta extiterit, ut non modò uiuens, sed & uita functus posteros in sui beneuolentiam, charitatem, obseruātiāq;

perdu

perduxerit. En quos homines. Mithridates Ponticus, rex Persarum, potentia, magnitudine animi, ingenio præstãs fuit, ut qui aduersus Romanum imperium Syllã, Lucullum, Pompeiũ, fortes ac fortunatos imperatores terra mariq; tot annis belligerare ausus, non paruã Græciæ partem, ac insulas in potestatem suam redegerit, & duas & uiginti linguas, quot nationib. imperitarit, promptè calluerit: is in Academia constitutus, uiri gloria motus, statuã dedicauit, sui in Platonem monumentũ & pignus amoris, egregiũ Sylomonis opus, idq; post Platonis obitum annos ducentos & sexaginta. Eam hunc in modũ inscripsit: Mithridates Rhodoatæ filius, hanc Platonis imaginem Musis dicatam erexit. De Platonis morte ut suprà pollicitus eram, promissa persoluo: de qua uariè traditum est. Sunt qui eum in celebrandis amici nuptijs cùm quietus discũberet, iuxtà assistentibus summæ grauitatis hominibus, animam derepentè exhalasse scribant. Nõnulli ipsum in nouũ quoddã morbi genus cũ incidisset, quẽ à corruptione pediculorũ Phthiriasim uocant, quo & Cornelium Syllã periisse cõperio, tandẽ è uita excessisse. Quidam eũ suo in lectulo cùm & scriberet & legeret, uno & octogesimo ætatis anno mortẽ obijsse memorãt, cùm Philippus Alexandri Magni pater Macedonib. imperabat: quo tempore Alex. Magnus annos decẽ Platonis mors.

NN 5 natus

natus erat. Quosdam etiam alios hoc Platonis nomine fuisse inuenio, ex quibus Rhodius unus in philosophia clarus euasit, quem Panætij disci pulū extitisse liquet. Fuit & alter Peripateticæ sectæ, qui præcipuam disciplinis & bonis artibus curā sub Aristotele præceptore tribuit. Tertium eruditū uirum Praxiphanis filium fama refert. Quartus non mediocri sermone prædicatur ueteris comœdiæ scriptor. Extant aliqua inscripta sepulchro Platonis epigrammata ex quibus unum est:

Platones quatuor

Ante alios cast⁹, iusti quoq; amoris amator,
Diuus Aristochus occubat hoc tumulo.
Si cui de cunctis magnæ est sapientia laudi,
Maiorem hic habuit, nec comes inuidia est.

Aliud est huiusmodi:

Tellus membra sinu cōdit moribūda Platonis,
At felix animam cœtus habet superûm.
Longinqui hoc celebrant, diuina huic cognita uita est.
Clarus Athenarum ciuis Aristo erat.

Hæc sunt Philippe uir doctissime, quæ de Platonis genere scripturum me tibi pollicitus: quo pacto etiam in studijs uitam degerit, adiunxi, ut cumulatius tuæ uoluntati munus elargirer. In quo si legens interdum obuersabere, tu mihi, ego tibi præsentes esse uidebimur, cùm frequentes nostræ occupationes iucundissimam nobis inuitis consuetudinem præsentiamq;

tiamq́; diſſoluant, & quod initio dixi, noſtræ beneuolentiæ memoria & amicitiæ fides hoc literarum beneficio & cuſtodia durare & ſeruare diutius poterit. Sic utriq; Vergilij illud obueniet: Abſentem abſens audiq; uidetq;.

Ariſtoteles.

GVARINO VERONENSI *Autore.*



RISTOTELES *Philoſophus ex oppido fuit nomine Stagira, obſcuro quidem per ſe, niſi quòd huius uiri claritate refulſit. Patrem uerò habuit Nicomachũ medicinæ profeſſorem artis. Genus primum in Machaonem Aeſculapij filium continuata certiſſimaq́; ſucceſſione referebatur. Ipſe uerò Nicomachus apud Amyntam Macedoniæ regem, Philippi patrem, & medici & amici locum obtinens, multum & gratia & opibus in regno potuerat. Ex hoc Ariſtoteles natus eſt anno primo, ut quidã tradunt, nonageſimæ nonæ Olympiadis. Matrem quoq; habuit nõn obſcuri generis, nomine Pheſtiada. Ariſtoteles autem prima ætate in Macedonia educatus, ubi adoleſcere cœpit, Athenas ſtudiorum gratia miſſus, cùm*

cæteris

cæteris operam disciplinis haud segnē dedisset, tandem Platoni per id tempus Academiam mira discipulorū celebritate incolenti, in philosophia adhæsit. Decimoseptimo ætatis anno fuisse perhibent, cùm Platonē audire primū incepit. Eius disciplinæ uiginti annis pseuerauit auditor, nihil omittens ex his artibus quæ ad summū futurum philosophum pertinere uidebantur. Erat in eo acritas ingenij summa, nec sanè minor aut uigilantia, aut sedulitas. Cupiditate uerò discendi ita flagrabat, ut nullum disciplinarū genus sibi incognitum pateretur. Itaq; nō in utraq; modo philosophia præstitit, sed in dialecticis et mathematicis longè primus habebatur. Nec in his tantū, sed et pceseos pfectā quādā cognitionē adiūxerat. Historiæ uerò ita curiosus, ut neq; cœlo, neq; terra, neq; mari qcquā relinquere uellet incognitū. Indole præterea mirabili, ut ad singula natū præcipuè dicas ut & carmina ab eo pulcherrimè scripta & solutæ orationis copia ornatusq; ostēdit. Mortuo Platone ad Hermiā Atarnei tyrannū pfectus, triēnio ferè apud illū desedit. Hāc eius morā nōnulli obtrectatores uehemēter carpsere, quasi parū philosopho cōgruētē: lacerātq; hoc in loco maximè pancillæ cuiusdā amorib. penè insanis, quorū gratia illū decedisse apud Hermiā qdā scripsere. Extatq; in eū epigrāma nobile Theocriti Chij, amarißimis sanè uerbis

obscœ

obscœnitatem & desidiā illi exprobrātis. Sed haec omnia ut falsa & ab obtrectatorib. ficta existimē, facit quòd mox inde protinus in Macedoniā euocatus à Philippo. & alijs rebus auctus honestatusq; est, & Alexādro filio in disciplinā tradito, maximā autoritatē in regno promeruit. Nā illuc quidē adduci non possum ut existimē hominē minus integra fama, in eo ipso tempore à praestantissimo rege, aut tantopere appetitū euocatūq;, aut unicū tantae spei filiū huic potissimū creditum. Et simul à Demetrio Magnesio scriptū reperio, necessitudinē quandā Aristoteli cum Hermia fuisse, quòd eius neptem in matrimonio haberet, eoq; ueluti officio retentum penes illum fuisse. Sed postquam in Macedoniam rediјt, honore ac dignitate longè primus habebatur, ut admiraretur eius sapientiā rex, quasi decus ingens regni ac felicitatem suorū temporū aestimaret. Apparet id in epistola Philippi, quā ad Aristotelē de Alexādro scripsit: Dijs, inquit, gratias habeo, nō tam proinde quia natus est, quā pro eo quòd nasci contigit temporib. uitae tuae: spero enim fore, ut educatus eruditusq; à te, dignus existat & nobis, & istarū rerum susceptione. Decē fermè annos circa Alexandrum fuisse uidetur, nec tamem in eo solū occupatus, sed & per id tempus multa per seipsum, multa & per regis potentiā inquirēs, occultissima naturae in

dagabatur. Alexãdro deinde in Asiã cum exercitu profecto, ipse Athenas rediÿt, & sui copiã in Lycæo exhibere cœpit, Xenocrate per id tẽpus Academiam obtinẽte. Docebat uerò inãbulãs plerũq;, auditorũ turba circũfusus, ex quo ipse sectatoresq; eius Peripatetici philosophy nũcupati sunt. Sunt tamẽ qui tradãt partẽ illã gymnasÿ in qua docebat, peripatũ, id est deambulatoriũ fuisse: itaq; ut Academici Stoiciq; à loco dicti sunt, sic etiã Peripateticos de loco ipso cognomentũ suscepisse. Tredecim annis in Lycæo florẽtißimè docuit, complurésq; sua disciplina clarißimos uiros effecit. Tandem uerò cõmuni illa philosophorum inuidia, quòd nõ recta de dÿs sentiret accusatus, metuẽs ne ut quondã Socrati, sic & sibi in iudicio pereundũ foret, Antipatri quoq; amicitiã, qui tunc Athenien sib. odiosus erat, ne sibi noceret formidans, deserta sui defensione, Chalcidẽ abÿt, ibiq; de cæterò fuit quoad è uita deceßit. Nũc uerò quoniã cursu quodã celerrimo præteruecti, spaciũ illius uitæ cõspeximus, flectenda iterũ ratis est ad mores eius uiri, & domestici usus quasi figurã disciplinãq;, & librorũ ab eo scriptorũ multitudinẽ intuendũ. Formæ quidẽ fuit haud quaquã cõspicuæ, duobus tamẽ præcipuè dehonestabatur, gracilitate crurũ, & pusillitate oculorũ. Itaq; quò dignitatem quandã redimeret aduersum corporis uitia,

Peripatetici unde dicti.

tia, & uestitu paulò insigniori utebatur, & anuli digitos honestabāt, & tonsurā cæterūq; corporis cultū de industria adhibebat, cū tamē reliqua in uita modestißimus esset. Mores aūt in eo graues, & ab obscœnitate rediculoq; alieni fuere, cæterū mites, & qui benignitatē potius haberēt, quàm præ se ferrēt. Extat eius humanitas atq; dilectio in patriā, in suos, in familiā, in discipulos, in omne deniq; genus hominū, quā paulò pòst singulatim ꝓsequemur. Patrimoniū fuit illi satis amplū, cùm ex hæreditate paterna, tū ex regū largitione. Nam & prædia in Stagiris habuit, & redditus, ex quib. modestè simul liberaliterq; uitā duxit cū uxore, filijs, & amicis. Plenā illius domū seruis fuisse, nec marib. modò, uerumetiā fœminis, testamēto eius apparet: memorat enim per multos utriusq; generis: deinde mādat neminē uenūdari eorū qui sibi seruiuerint, sed liberos dimittit, quibusdam tamn in seruitio filiorū uxorisq; nominatim relictis. Vxores uerò habuit duas, Phitaida scilicet & Herpilidem: quarū Phitaida alij filiā, alij neptem Hermiæ Atarnei, de quo suprà diximꝰ, Herpilidē uerò plerīq; ancillā eius fuisse tradidere, mortuaq; uxore prima, cōsuetudine ab ea recepta, mox ꝓcreatis filijs, ꝓ uxore habitā. Ex hac Herpilide Nicomachus filius illi natus est, ad quē sunt ethicorū libri, & filia Nicanori despōsata. Stagira

gira urbs à Philippo euersa, ut restitueretur ab rege obtinuit, legesq; & formam reipublicæ ipse descripsit, qua postmodum ea ciuitas usa est, habuitq; licet absens diligentißimã patriæ curam. Ciues aũt ob hæc merita tãto in honore illũ habuere, ut festos dies & ludos quotannis etiã eo uiuente faciendos illi publicè dedicarẽt: festa ipsa celebritas Aristotelia nũcupata. Et in patriã quidẽ hæc illius beneficia extant. In suos uerò ac necessarios tanta charitate beneuolẽtiaq; fuit, ut penè superflua atq; nimia illius obseruantia uideatur. Nicanore genero ægrotãte pro eo uota fecit, si incolumitatẽ reciperet, statuas se duas, alterã Ioui seruatori, alterã Iunoni sospitæ dedicaturum. Discipulis uerò multũ detulit, amauitq; unicè, præsertim eos qui excellere uisi sunt. Extãt eius in Theophrastum permulta charitatis amorisq; indicia, & illud in primis, quòd ipsum licet imparẽ genere, tamen generum sibi testamento designat, si quid Nicanori cõtingeret, propter quod alteri filia tradenda foret. Curã uerò omnẽ filiorum ac rerũ suarũ, arbitrio fideiq; propinquorũ, discipulorũq; cõmisit, Antipatro duntaxat ob honorem adiecto. Callisthenem uerò usqueadeo amauit, ut aduersus Alexãdrũ regẽ grauißimas inimicitias pro eo suscipere nõ dubitarit. Fuit autem Callisthenes Aristotelis discipulus, necesitudine etiã quadam materna stirpe sibi

Aristotelia celebritas.

sibi cōiunctus, excellentißima disciplina iuuenis. Hic ad regem ab Aristotele missus, cùm in Asiam illũ prosequeretur, quasi Hermolai cōiurationis autor ab Alexandro interfectus est. Atqui constat falsò obiectum illi cōiurationis crimen: cæterum odiosum faciebat regi nimia in disputando libertas, & contantionũ pertinacia, quam ob causam interfectus ab illo putatur. Tulit igitur huius necem perindignè Aristoteles, nec uerbis querelisq; liberioribus pepercit. Hinc & regis infensione sequuta est non latens neq; obscura. Itaq; ad Antipatrũ scribens Alexander, cùm huius cōiurationis mentionem fecisset, sese exacturum pœnas minitatur non à Callisthene modò, uerum etiam ab his qui illũ ad se misissent, de Aristotele nō dubiè sentiens missaq; per idem tempus ab Alexandro dona Xenocrati amplißima fuerunt, non tãut illũ honoraret, quã ut Aristotelẽ ab se pteritũ despectũq; ostenderet. At Aristoteles posthac celatim fauisse Antipatro, quò regnum Macedoniæ retineret, existimatus est. Tempora quibus Athenis fuit, inquieta porrò, difficiliaq; fuere, ob timorẽ Alexãdri post Thebas euersas ciuesq; expostulatos, mox ob Antipatri suspiciones atq; certamina. Quo quidẽ tẽpore principes illi oratores Demosthenes, Hyperides, Demades, Aeschines, diuersa in repub. sentientes, crebris tur

gira urbs à Philippo euersa, ut restitueretur ab rege obtinuit, legesq; & formam reipublicæ ipse descripsit, qua postmodum ea ciuitas usa est, habuitq; licet absens diligentißimã patriæ curam. Ciues aũt ob hæc merita tãto in honore illũ habuere, ut festos dies & ludos quotannis etiã eo uiuente faciendos illi publicè dedicarẽt: festa ipsa celebritas Aristotelia nũcupata. Et in patriã quidẽ hæc illius beneficia extant. In suos uerò ac necessarios tanta charitate beneuolẽtiaq; fuit, ut penè superflua atq; nimia illius obseruantia uideatur. Nicanore genero ægrotãte ꝓ eo nota fecit, si incolumitatẽ reciperet, statuas se duas, alterã Ioui seruatori, alterã Iunoni sospitæ dedicaturum. Discipulis uerò multũ detulit, amauitq; unicè, præsertim eos qui excellere uisi sunt. Extãt eius in Theophrastum permulta charitatis amorisq; indicia, & illud in primis, quòd ipsum licet imparẽ genere, tamen generum sibi testamento designat, si quid Nicanori cõtingeret, propter quod alteri filia tradenda foret. Curã uerò omnẽ filiorum ac rerũ suarũ, arbitrio fideiq; propinquorũ, discipulorũq; cõmisit, Antipatro duntaxat ob honorem adiecto. Callisthenem uerò usqueadeo amauit, ut aduersus Alexãdrũ regẽ grauißimas inimicitias pro eo suscipere nõ dubitarit. Fuit autem Callisthenes Aristotelis discipulus, necesitudine etiã quadam materna stirpe sibi

Aristotelia celebritas.

sibi cõiunctus, excellentissima disciplina iuvenis. Hic ad regem ab Aristotele missus, cùm in Asiam illũ prosequeretur, quasi Hermolai cõiurationis autor ab Alexandro interfectus est. Atqui constat falsò obiectum illi cõiurationis crimen: cæterum odiosum faciebat regi nimia in disputando libertas, & contantionũ pertinacia, quam ob causam interfectus ab illo putatur. Tulit igitur huius necem perindignè Aristoteles, nec uerbis querelisq́; liberioribus pepercit. Hinc & regis in fensione sequuta est non latens neq; obscura. Itaq; ad Antipatrũ scribens Alexander, cùm huius cõiurationis mentionem fecisset, sese exacturum pœnas minitatur non à Callisthene modò, uerum etiam ab his qui illũ ad se misissent, de Aristotele nõ dubiè sentiens missaq; per idem tempus ab Alexandro dona Xenocrati amplissima fuerunt, non tãut illũ honoraret, quã ut Aristotelẽ ab se pteritũ despectũq́; ostenderet. At Aristoteles posthac celatim fauisse Antipatro, quò regnum Macedoniæ retineret, existimatus est. Tempora quibus Athenis fuit, inquieta porrò, difficiliaq́; fuere, ob timorẽ Alexãdri post Thebas euersas ciuesq́; expostulatos, mox ob Antipatri suspiciones atq; certamina. Quo quidẽ tẽpore principes illi oratores Demosthenes, Hyperides, Demades, Aeschines, diuersa in repub. sentientes, crebris tur

bulentisq; cõcionibus omnia comiſcebant. Tutus tamẽ inter has procellas Ariſtoteles fuit uſq; ad Antipatri tempora, qui Alexandro defuncto, Macedoniæ potitus eſt regno. Tunc ab Eurymedonte die ſibi dicta cùm in iudiciũ uocaretur, defenſionẽ primò aggreſſus eſt, orationẽq; pro ſe quã diceret iudicialẽ perſcripſit, mox ueritus iudicũ imperitiam & accuſatoris gratiam, deſerere iudiciũ ante diem cõſtituit. Ita Chalcidẽ fugiẽs ibi poſthac fuit, nõ ſolum uxore & liberis, uerumetiã auditorib. pleriſq; eò ſe trãsferentibus. Diſcipulos uerò habuit cõplures, quorũ præcipui Theophraſtus & Menedemus & Ariſtoxenus, qui poſtea Muſicus cognominatus eſt. Nam Calliſthenem omnib. præcellentem uiolentia regis abſtulerat. Theophraſtus & Menedemus principes relicti, & quidem ex ipſius ſententia iudicioq; ſummo. Fertur enim cùm ad extremum uitæ ſpatium ægrotaret, ac iam deſperata ſalus eſſet, coiuiſſe ad eum diſcipulos, atq; rogaſſe, quãdoquidem ipſe in periculo uitæ foret, & humana fragilia atq; incerta, iam inde eum ſibi in doctrina præficeret, quem ipſe maximè omniũ ꝓbaſſet. Tũ Ariſtoteles cùm ante obitũ id ſe facturũ polliceretur, haud multò pòſt uinũ ſe cupere inquit, aut Lesbiũ aut Rhodiũ, iuſſitq; utriuſq; poculum ſibi afferri. Cumq; illa uiciſſim delibaſſet, Lesbiũ, inquit, hoc perquã ſuaue eſt & amœnum,

amœnũ, Rhodiũ & hoc ꝓbandũ & bonũ. Quo quidẽ facto nemini dubiũ fuit, quin Theophrastum & Menedemum suo iudicio anteferret, quãdo alter Lesbius erat origine, alter Rhodius. Hoc eius iudicium persapiẽs & cautũ pro uitanda cæterorum discipulorũ inuidia fuit, dixit enim quodãmodo, & nõ dixit. Nec tamẽ ea cautela uitare potuit, quin aliqui perinde quasi non rectè spreti ab eo atq; posthabiti offenderentur, quorũ unus Aristoxenus esse uidetur, ut postea scriptis eius deprehẽsum est. Hic Aristoxenus genere fuit Italus, patria Tarentinus, & propter excellentiam eius artis Musicus cognominatus. Migrauit aũt è uita Aristoteles anno ætatis LXIII. post Romã uerò cõditã quadringentesimosecundo: eodẽq; ipso anno Demosthenes orator Athenis ꝓfugus in Italia, & Aristoteles Athenis ꝓfugus in euboea diẽ obiere. Nec defuit ab aristotelis obitu ueneni supicio: sed & fama fuit, & mandarũt quidã literis, potato illũ aconito uolũtariè interisse: quod falsũ est. Quid enim opus fuit solum uertere, & Athenis fugere, si uoluntarie erat obiturus? An non ut in Euboea, sic Athenis potare aconitum, & finire uitam licebat? Arguit preterea testamenti series in Euboea conditi, quæ aliena protinus à uoluntaria morte conspicitur. Sic enim incipit: Erunt omnia rectè: si tamen

quàm probationis necessitate nitantur. Nam de natura animi ipsiusq; transmigratione discessioneq; in corpora, permulta tradũtur ab illo prolata magis hominibus quàm probata. Et in optimo ciuitatis statu constituendo ea nonnunquam sentit, quæ ab hoc nostro usu consuetudineq; uiuendi plurimum abhorrent. Mulieres enim communes omnium esse censet, quo nihil inexplicabilius cogitari potest: filios uerò ita incertos, ut nemo neque suos neque alienos queat agnoscere. Patrimoniorũ autem iura sustulit, atque omnia omnium communia esse uoluit. Contra hæc igitur & huiusmodi renitens Aristoteles, cùm probabilem aduersandi materiam nactus esset, etiam uiuo Platone sectatores reperiebat. Præterea doctrina Platonis uaria & incerta: Socrates enim ubique inductus, nullo disciplinarum ordine, quasi à carcere ad calcem discurrit, sed modò hoc, modò illud pro arbitrio agit, & in disputando non tam quæ ipse sentiat dicere uidetur, quàm aliorum sententias dictáq; refellere. Aristoteles uerò & cautior in tradendo fuit (nihil enim aggreditur quod probare non posit) & moderatior in opinando, ut hæc quæ in usu uitaq; conuersantur, adiuuare, non aliena & abhorrentia, & nunquàm profutura, meditari illum appareat. Adhæc ipsis in rebus explicatio seriosa atque perdiligens, ut siue Logica, siue Physica, siue

Ethicæ tradat præcepta, continuata ubique doctrina sit; & ab ipsis primordijs rerum ad finem usq; perducta scientia, tanquã pater diligens qui non solũ genuisse filios, sed per pueritiam adolescentiamq; educatos non prius deserat, quã cõtinuato diligentiæ studio in uiros traduxerit. Hæc aũt cõtinuatio diligentiaq; doctrinæ in Platone nõ fuit, siue ille nõ putauerit oportere, siue noluerit, siue ista parua minuta quæ: & quasi disciplinarũ elementa cõtempserit. Itaq; illius libri perfectis iam robustisq; disciplina hominib. aptiores sunt, teneros uerò instituere non satis possunt. Aristoteli uerò permultũ debet humanũ genus, quòd disciplinas ante se uariè dispersas, in unum quasi corpus singulas redigere dignatus est. Itaque discere qui uolunt, hunc amplectãtur oportet: cuius libri ita scripti sunt, ut & paruulos instituere, & mediocres alere, & robustos exercere, ac perficere uoluisse illum appareat, ac omnis ætatis nostræ curam cogitationẽq; suscepisse. Nec philosophiæ solum, quanquam in illa eminet, sed aliarũ quoq; artium siue facultatum curiosissimus fuit. Nam & rhetoricã artẽ pluribus uoluminibus, omnemq; illius uim, naturã, ornatũq; explicuit, & de poëtica multa perscripsit, & utriusq; harũ studiosissimus fuit. Exercuisse uerò in eloquẽtia iuuenes, ac postmeridiano tẽpore ꝑcepta dicẽdi tradere ac sapiẽtiã cum

eloquen

eloquentia miscere, instituisse cõstat. Idq; fecisse tradũt Isocratis rhetoris gloria permotum, qui cùm longè à scientia foret, discipulis tamẽ abundaret, famaq; de illo magna circunferretur, dixisse Aristotelem ferunt, Perabsurdum esse tacere se cùm Isocrates loquatur: atq; ita docere eloquentiam auditores suos cœpisse. Ipse certè quæ scripsit, omnib. dicendi ornamentis, figurisq; refersit, quod in libris eius manifestè apparet. Expertus sum apud quosdam doctos uiros, græcarum tamen literarũ ignaros, fidem non fieri assertione mea, dum Aristotelis eloquentiam cõmendo: quippe adulterinas huius philosophiæ translationes lectitare soliti, intricatum quendã & obscurũ & inconcinum arbitrantur. Sed nõ sunt illi Aristotelis libri, nec si uiuat ipse suos dici uelit, sed meræ translatorũ ineptiæ. Ille politissimus scriptor esse uoluit & quod uoluit curauit, & quod curauit assequutus est. Verũ quia uerba fidem nõ faciũt mea, M. Tullij Ciceronis accedat autoritas: cui enim hi de eloquentia iudicanti credent, si M. Tullij iudicio nõ credent? Liber est Topicorum M. Tullij ad Trebatium, in eius libri proœmio ita scriptum est: Sed eò magis reprehendendi sunt, quòd nõ solum rebus ijs quæ ab Aristotele dictæ & inuentæ sunt, allici debuerant ad eum perdiscendũ, sed & dicẽdi incredibili suauitate & copia. In libro autem primo de finib. stimonium

Pro Aristotelis eloquentia Ciceronis testimonium

bonorum & malorum inquit: Credo te minus delectari ab Epicuro, qui hæc Aristotelis & Theophrasti ornamenta dicendi cōtempsit. In primo ergo, incredibilem suauitatem & copiā, in secundo aūt ornamenta dicendi Aristoteli tribuit. In epistolis autem ad Lentulū, Scripsi, inquit, de oratore libros tres, quos Lentulo nostro puto fore nō inutiles: abhorrent enim à cōmunibus præceptis, atq; omnem ueram Aristotelicam & Isocrateam rationem oratoriā cōplexi sunt. In epistolis uerò ad Fannium ita scripsit: Meus aūt liber totum Isocratis myrotheciū, atq; omniū discipulorū eius arculas, ac nōnihil & Aristotelica pigmenta cōsumpsit. In rhetoricorū aūt secūdo ita scribit: At ueteres quidem scriptores huius artis usq; à principe illo & inuentore Ctesia repetitos, unum in locū cōclusit Aristoteles, & nominatim cuiusq; præcepta magna cōquisita cura perspicuè asscripsit, atq; enodata diligenter exposuit, ac tantū inuentoribus ipsis suauitate & breuitate præstitit, ut nemo illorū præcepta ex ipsorum libris cognoscat, sed omnes quicquid illi præcipiunt, si uelint intelligere, quasi ad quendā multò cōmodiorem explicatorem reuertātur. In primo quoq; ad Herennium libro de arte Rhetorica loquens, sic inquit: Aristoteles autem q huic arti plurima adiumenta atq; ornamēta subministrauit. Permulta hmōi doctissimorū hominum

nũ testimonia de Aristotelis eloquentia reperiuntur, quæ referre nunc prolixum sanè negociũ esset. Desinant igitur isti ex infantia sua Aristotelis facundiã metiri: nã qui eorũ qui ætate nostra Philosophos se haberi uolũt priũs literas tenent, rapti de Grãmaticis immaturi & rudes, & pleni adhuc pueriliũ tenebrarũ ad ea properãt audiẽda, quorũ nec uerba nec significata intelligũt, ac rerum ipsarũ uix umbram quandam intuentur. In Aristotele uerò perfecta sunt omnia: nam & in literis quantũ nemo alter elaborauerat, & poëtas cunctos diligentißimè nouerat, & totus interdum scaturit uerbis: & oratorũ neminẽ eorum qui ante se fuerant præteriuit: & præcepta dicendi quã exactè tenuerit, libri eius Rhetorici declarãt. Diligentiam uerò scribendi eius illa minutißima probant, quòd pedes ac numeros non in uersu modò, uerùm & soluta in oratione seruandos censuit. Itaq; dactylum & tribrachum reijcit, quasi nimium elatos pedes, & altius excogitatam orationem reddentes: rursusq; iambos & trochæos, quasi nimium depreßos. Probauit autem pæona maximè, qui est duplex: aut enim ex longa, quam tres breues subsequũtur, aut ex tribus breuibus & longa postrema, quorum alterum principijs, alterum clausulis aßignauit. Extant eius libri rhetorici cõplures, in quibus non modò ipsum studuisse elo

quentiæ, uerùm & alios docere uoluisse apparet. In quibus dij boni quanta obseruatia est, quàm trita ac perdiligens præceptorum traditio, quàm accurata rerũ ad eam artem pertinentium euolutio. Atq; ego libenter quærerẽ ab his qui Aristotelem nõ credunt eloquentẽ fuisse, utrũ non curauisse illũ dicant, ut eloquẽs esset: an nõ fuisse, licet curauerit, eloquentiam consequutum. Primum non curauisse qui dici potest, cùm tanta uolumina de ea arte perscripserit? assequutum uerò tanto studio eloquentiam non fuisse tam excellens ingenium, nimis stulti atq; insipidi est existimare: & adsunt testimonia eloquentißimorum uirorũ, illius facundiam miris laudibus extollentium. Equidem nisi prolixitatem nimiũ uererer, infinita penè ex illius libris recitarẽ, in quibus & artificium dicendi summum, & cũcta uerborũ sententiarumq; ornamenta inesse ostenderẽ. Sed hoc satis, ad reliqua transeamus. Libros autem usqueadeo multos perscripsit, ut nõ solum legendo, uerumetiã enumerando fatigare auditorem poßint. Non enim tantũmodo scripsit quæ nunc inter manus uersantur, sed longè plura, quæ deperdita sunt. Scripta uerò eius licet multiplicia uariaq; fuerint, tamen ad genera quatuor reduci possunt. Eorum pars, eloquentiæ suasionisq; rationem cõplectitur. Altera ad ciuilem moralemq; pertinet disciplinã.

Aristotelis opera quadrifariã diuisa.

Tertia

Tertia differendi præcepta continet. Quarta uerò secreta naturæ ac rerum occultißimarum causæ rationesq; explicantur. Atq; in illo quidem genere quod primũ à nobis positũ est, artes eius rhetoricæ nominantur, pluribus libris ac diuersis uoluminibus explicatæ. In eodem genere collocanda sunt illa quæ de Homericis quæstionibus sex libris explicuit, & quæ de arte poëtica libris duobus, & quæ de eloquutione poëtarum libro uno, & quæ de poëtis libris tribus, & quæ de tragœdijs libro uno.
Addo etiam huic generi cohortationes atque epistolas, quas ad Philippum, quas ad Alexãdrum, quas ad Olympiadem, quas ad Hephæstiona, quas ad Antipatrum misit. Adde uersus ab eo factos, & orationẽ iudiciariam pro se scriptã. Morales quoq; atq; ciuiles permulti ab eo scripti libri. Nam & ad Eudemum libri de moribus octo, qui & nunc extant, & Magnorum moralium libri duo, & ad Nicomachum libri decem, in quibus profectio eius discipuli inesse putatur. Præterea Oeconomicorum libri duo, Politicorũ libri octo. Iis addantur hi libri in quibus sunt ab eo mores & instituta centum quinquaginta octo ciuitatũ, multa cura magnaq; diligentia perscripti. Præterea de iustitia libri quatuor. De gubernatione reipublicæ duo. De uoluptate liber unus. De summo bono libri tres. De regia gubernatione liber

ber unus. Prouocatiui ad uirtutem libri duo. Ad leges Platonis libri tres. Ad rēp. Platonis libri duo. De legib. libri quatuor. De diuitijs & opulentia liber unus. De precatione & uoto liber unus. Iam uerò in duobus reliquis generibus, quorum alterum in differendi iudicandiq; ratione positum diximus, alterum in secretorum naturæ peruestigatione, quammulti eius libri adhuc extent omnes scimus, quàmmulti uerò amißi atq; perditi sint in utroq; illorum genere, operosum sanè negocium esset in præsentia referre atq; connumerare uelle. Traditur quippe libros supra trecentos ab se scriptos reliquisse, horum pro multitudine pauci extant, sed credo optimi atq; probatißimi.

Carolus Magnus.

DONATO ACCIAIOLO Autore.



AROLO Francorū regi, cui postea ex magnitudine rerum gestarum Magno fuit cognomen, patrem fuisse tradunt Pipinum regem, qui primus in Francos (sicuti quidam scriptores memoriæ prodidere) liberam dominandi potestatem habuit, cùm superiores Francorum reges angustis conditionibus septi, ea lege uiuerent, ut

magis

magis nomine & inani titulo, quàm dignitate regia potirentur. Nam opes ac potentia regni, & omnium rerum administratio ad præfectos regiæ domus (sic enim eos uocitabant) cōmuni consensu deferebatur. Hi domi militiaq; summam potestatem habentes, populos pro suo arbitratu regebant, de omnib. controuersijs decernebant, præmia pœnasq; constituebant. Quibus fiebat, ut posthabitis regib. hi soli essent qui in summo honore haberentur. Hunc uerò magistratum qui apud Francos amplissimus habebatur, consequi non poterant nisi præcipua nobilitate uiri, & qui regibus essent necessitudine aut propinquitate coniuncti. Pipinus igitur hac dignitate, quam uelati hæreditariam à patribus suis acceperat, multis annis egregiè functus, maximam sibi apud omnis generis homines tum famam, tum beneuolentiam comparauit: quibus postea factum est, ut cùm Frāci ac Ro. pontifex Hildericum regem à dominatione uelut inutilem semouissent, hunc potissimū deligendū putarent, cui cōmuni sententia regnum decernerent. Sic igitur Pipinus autoritate pontificis & Francorum decreto plena dominandi potestate suscepta, reliquam deinde uitam publicis pariter ac priuatis rebus egregiam duxit. Regnauit annos quindecim, cuilibet superiorū regum belli pacisq; artib. & gloria par. Huic successere superstites filij duo, Carolus,

rolus, & carolomanus, æquè regno inter se par tito. Sed non multò pòst defuncto Carolomano, Franci eam regni partem quam ille possederat, Carolo fratri detulerunt: cuius uitam & mores & res egregiè gestas literis mandare cōstitui, ut memoriam tanti uiri, tamq; præclarè de nostra patria meriti, quantum ego possem, ab obliuiōe hominum atq; à silentio uindicarem. Primū igitur (ut à rebus gestis narratio nostra exordiū sumat) satis exploratū habemus, Carolū regē extemplò post Pipini obitum aduersus Aquitanos bellum gessisse. Aquitania pars Galliæ est, quæ antiquorū descriptione, à Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & ad eam partem Oceani quæ ad Hispaniā pertinet, spectat, inter occasum solis & septētrionē. Hanc prouinciā Pipinus superato Vaifario duce, post longum bellum ditioni suæ penè subiecerat. Deinde Pipino Vaifarioq; sub unū propè tempus defunctis, Hunuldus uir potens, ex eorū morte (ut plerūq; fit) occasionē nactus bellum quod antea penè confectū uidebatur, renouauerat, iamq; ferè Aquitaniā totam ad defectionem cōpulerat. Carolus uerò ubi hæc quæ in Aquitania gerebantur cognouit, nullā morā interponendā ratus ingenti celeritate exercitu cōparato, obuiā Hunuldo progreditur. Priō aduētu conatus illius facilè reprimuntur, nec multò postea commisso prælio, Carolus hostem

Aquitaniæ situs.

super

superat, exercitũ fundit, fusum ꝓsequitur, nec prius uictoriæ modum imponit, quã Hunuldũ ex omni Aquitania pulsum, in proximã regionẽ quã nunc Vasconiã uocãt, cõpelleret. Lupus qui huic prouinciæ dominabatur, propinqui ac familiaris uiri misericordia motus, Hunuldum ad se fugientem comiter hospitaliterq; accepit. Euenire enim solet, ut principũ afflictæ fortunæ facilè eorum opes ad misericordiã alliciãt, qui sunt in simili dignitate ac potentia cõstituti. Verũ Carolus cùm nõ minorẽ uictoriã in capiẽdo hoste quã in subigẽda Aquitania collocatã putaret, traiecto Garẽna flumine, ac exercitu propius admoto, legatos ad Lupum misit qui dicerẽt, ut nisi Hunuldum hominẽ infestum nomini Frãcorũ quãprimum ad se adduxerit, se eum hostis loco habiturum. Lupus his mandatis uehemẽter cõmotus, ac ueritus ne potentissimum regem totamq; belli molem q ua sustinere nõ potuisset, in se unũ cõuerteret, salutare sibi ac gratum Carolo consilium cepit. Nulla enim interposita mora, Hunuldũ simul & seipsum unà cum prouincia Caroli potestati permisit. Sic igitur Carolus in Aquitania cõpositis rebus, belloq; citius omnium opinione confecto, cum uictore exercitu in regnum reuertitur. Post Aquitanicum bellum Hadrianus Ro. ecclesiæ põtifex à Desiderio Longobardorum rege uehemẽtius quã uires suæ paterentur

tur oppressus, quum proprijs præsidijs ecclesiæ statum tueri non posset, oratores ad Carolum misit, qui multis precibus eum rogarent, ut Ro. ecclesiæ in summo periculo cōstitutæ opem & auxiliū ferret, ac Pipini patris Caroliq; Martelli, q olim in Italia aduersus hanc nationem egregiè pugnauerāt, memoriā renouaret. Carolum multæ res hortabantur quare pōtificis defensionem suscipiendam, & Longobardorum audaciæ quacunq; ratione occurrendum putaret. In primis quòd nō ignorabat caput Christianæ fidei rem Romanam esse, eiq; tam graui bello laborāti nō subuenire, turpe simul ac periculosum esse censebat. Indignabatur præterea quòd barbaræ gentes tandiu in Italia regnarēt, & à maioribus suis sæpe prælijs uictæ nendū contineri possent, quin pontificib. Romanis contra ius fasq; ultrò bellū inferrent. Quare his rebus antequā ulterius augerentur Longobardorum uires, quāprimum occurrendū ratus, legatos ad Desideriū mittit, qui eum hortentur ut finē iniurijs faciat, ab armisq; discedat, ac omnia oppida quæ aut ui occupata essent, aut spontè ad eum defecissent, pōtifici Ro. restituat. Hæc si fecerit, sibi perpetuam gratiā atq; amicitiam cum eo fore polliceantur: sin uerò, quod facturus uidebatur, mandata neglexerit, ei suo nomine bellum indicant. Dum legati proficiscuntur, interim Carolus non segnius quàm

quàm si hostes in Gallia essent exercitum parat, nullam proficiscendi morã facturus, si Desideriũ regem perseuerare in bello cognouerit. Hæc expeditio per omnẽ Galliam uulgata adeò grata cunctis Francorũ populis erat, ut iam palàm uociferaretur, maturandum in Italiam esse, toties à se uictam Longobardorũ gentẽ uires resumere, conditiones acceptas negligere, semper bella ex bellis serere, itaq; nunquã quieturam nisi eorum nomen penitus deleatur. Sic igitur omnium animis in expectationem belli erectis, legati à Desiderio redeunt, nunciantes omnia ibi hostilia esse, regem maius quàm antè bellũ moliri, & quantũ coniectura assequi possunt, nunquàm iniurijs finem facturũ, nisi cùm sibi uires & arma ad inferendam iniuriã desint. Carolus his rebus uehemẽter commotus, maturandũ sibi existimauit, ne antè Ro. pontifex opprimeretur, quàm ei ferre subsidiũ posset. Itaq; re frumentaria cæterisq; ad bellũ necessarijs quàm celerrimè potuit comparatis, magnis itineribus in Italiam cõtendit. Sed multa huic suæ festinationi aduersabantur, montium altitudo, locorum angustiæ, & penè inuij saltus, per quos miles onustus armis & impedimenta exercitus ducenda erãt. Accedebat quòd Alpium iuga præsidijs hostiũ tenebantur. Miserat enim Desiderius qui occupatis opportunis locis, quantũ possent Francorũ transitũ prohiberent.

Carolus contra Desiderium proficiscitur

berent. Hæc cùm ita essent, Carolus tamen non ignarus, res præclaras, labores maximos, maxima quoque pericula sequi, suos hortatur, ut quoad locorũ angustiæ patiãtur, seruatis ordinib. ire ad hostem pergant. Appropinquanti Alpium iugis nunciatũ est, hostes relictis angustijs se in planum recepisse, seu metu perterritos, seu quia tutius faciliusq; esse arbitrentur descendenti ab Alpibus Carolo cum omnib. copijs confestim occurrere. Vix ad Desiderium perlatum erat Francorum exercitum post paucos dies in Italia fore, cùm Carolus superatis iam Alpibus, in agrum Taurinum descendit, ubi primum Annibalem Carthaginẽsem Alpes transgressum cum omnibus copijs cõstitisse tradunt. Eo in loco Carolus paucis diebus refecto milite, cùm per exploratores præmissos certior factus esset, Desiderium regem prope Vercellas castra habere, ac ibi cum ingenti exercitu suum aduentum expectare, nihil ultra differendum ratus, ex Taurinis mouit, atq; continuatis castris in agrum Vercellẽsem peruenit. Erat Carolus uirtute militum & rei militaris peritia longè superior, multitudine uerò ac numero hominum à Desiderio uincebatur. Cùm propè in conspectu exercitus essent, facta utrinque potestate pugnandi, prælium cõmisere. In ea pugna superati Longobardi in fugam uertuntur, magna parte suorum amissa. Desiderius

rius postquam suos passim fusos fugatosq́; conspexit, citato gradu Papiam, quæ caput regni erat, cum paucis militib. petit. Nec segnius Carolus priusquã se hostes ex terrore fugaq́; reciperent, regem persequutus, in agrum Ticinium exercitũ ducit, extemploq́; omnibus copijs ad mœnia regiæ urbis admotis, tentat si primo impetu capi posset. Vbi id parũ processit, consilijsq́; ab oppugnanda urbe ad obsidendam uersis, sub ipsis mœnibus castra locat, subsidiaq́; firma ne qua eruptio fieri posset, portis apponit. Cæterum cùm satis constaret Desideriũ regem priusquã deditionem faceret, paratum esse etiam ultima experiri, Carolus parte copiarũ ad obsidionem relicta, ipse cum reliquo exercitu ad transpadanos contendit. Ibi ciuitates permultæ audita fama uirtutum suarum, rebusq́; prosperè gestis, certatim ad eum deficiunt. Sed quod inprimis ei gratissimum fuit, filij Carolomani qui extemplò post mortem patris malo consilio temeritatem matris sequuti, ad Desiderium regẽ perfugerant, spõtè in sua castra uenerunt, ac se suaq́; omnia potestati Caroli permiserũt: à quo benignè excepti, magnoq́; affecti honore, etiã in posterum filiorum loco habiti sunt. Post hæc Carolum cùm studio salutandi Pontificem, tũ desiderio uisendi celeberrimum beati Petri templum Romam profectum, ac incredibili honore ab Hadriano susceptum, post paucos

dies ad obsidionem rediisse cõperio. Erat obsidio uehemens, & frumenti cũ summa caritate inopia, sedendoq; expugnaturos se urbem spem Frãci habebãt. Oppidani è cõtrario insessis omnib. uiis per quas commeatus ex proximis locis subuehebantur, diffidebant inopiam diutius ferre posse, rem tamen quantũ poterant producebãt, beneuolentia alii, alii metu Desiderii regis compulsi. Postremò spe quoq; nõ solũ cibo deficiente, cùm famem ulterius tolerare non possent, sexto mense quàm obsideri sunt cœpti, deditionem faciunt. Capitur Desiderius unà cum uxore ac liberis, quem ultimũ Longobardorũ regũ in Italia regnasse tradunt. Tunc enim summo beneficio Caroli Italia se primum erexit, quæ antea diutius quàm uictricem omniũ gentiũ prouinciam decuit, barbarorũ immanitate oppressa iacuerat. Nam post sedem Romani imperii Byzantium translatam, Gothi primi barbarorũ, diuersis deinde temporibus Hunni, Vandali, Heruli, postremi omniũ Lõgobardi, uelut in uacuam possessionem ruentes, Italiam inuasere. Eam gentem tradit fama ab Oceano Germaniæq; ultimis oris, unde illis haud dubiè origo fuit, nouas quærẽtem sedes in proximas regiones transisse, ac Vandalos, Herulos, Gepidas, aliasq; finitimas gentes, Ibore & Aione ducibus, sæpe bello superasse, mutatisq; frequenter sedib. tandem intra Pannonias cõstitisse. Inde

Desiderius à Carolo captus.

Albuin

Albuinus eorum rex accersitus ab Narsete eunucho (ut quidam memoriæ prodidere) cùm præter Longobardorum multitudinem uiginti quoq; Saxonũ millia spe optimarũ sedium exciuisset, profectus ingentib. peditum equitumq; copijs in Italiam uenit, breuiq; Vicentiã, Veronam, Mediolanum, ac omnis penè citerioris Galliæ urbes partim peste, partim Gothorum cladibus exinanitas, ad deditionem cõpulit. Papia uerò cùm tres annos obsidionem tulisset, tãdem & ipsa fame domita, barbarorũ imperio cessit. Nec ambigitur quin idem rex paucis annis totã Italiam subegisset, ita oĩa apud Italos perdita erant, nisi sexto supra trienniũ mense postquàm Italiam ingressus est, apud Veronã interijsset, dolo uxoris Rosemũdæ necatus. Huic successit Dephon insignis nobilitate uir, Albuino nequaquàm uirtute par, sed crudelitate ac immanitate naturæ longè superior. Eo quoque intra biennium uita functo, Lõgobardi decem deinde sequentibus annis nullũ sibi regem creauere, siue superbia proximi regis huic generi dominationis infensi, siue gubernationem suorum ducum utiliorem rati, qui iam per omnem Italiam uagantes ita impigrè bellũ gerebant, ut nunquàm eo tempore sit regia desiderata potestas. sub his ducibus adeò creuere Lõgobardorũ opes, ut Hetruria, Flaminia, Piceno, Samnio, alijsq; regionib. subactis, omnem

Italiam à Brundusio Tarentoq; usq; ad Alpes tenerent, præter urbem Romam, quã cõstat in huius gentis potestatem nullo unquã tẽpore deuenisse. Finito decennio, reditum est rursus ad pristinam cõsuetudinem creandi reges, seruatumq; deinde per omne tempus usq; ad Desideriũ, qui ultimus Longobardorum regum in Italia fuit. Quo debellato (ut suprà memorauimus) Carolus Magnus grauem eius gentis dominatũ quarto & ducentesimo anno quàm regnare inceperant, à ceruicibus Italorum dimouit, ac oẽs ciuitates quæ ad Desiderium proximo bello defecerant, recuperatas pontifici Ro. restituit: Beneuẽtanum quoq; ac Spoletanum agrum adiecit. Quibus meritis Hadrianus pontifex cùm nullum maius grati animi indiciũ posset ostendere, conuocato frequenti episcoporum cœtu eximioq; celebrato cõcilio, multis ac maximis priuilegijs eum ornauit. Carolus confecto Longobardorũ bello, potentissimo rege capto, cùm alia quoq; magni ponderis animo moliretur, nullam moram interponendam putauit, quin in Galliam cõfestim rediret. Saxonicum quippe intermissum bellũ eum domũ reuocabat, quod eo biennio antequàm Carolus ad liberãdũ Romanum põtificem in Italiã ueniret, & inceptũ simul, & à præfectis eius per id tẽpus leuiter administratum cõperio. Quo magis adducor ut uirtutem uiri ac animi magnitudinem

nem admirandam putem, quòd posthabitis ferocissimis hostibus, relictoq; domestico bello, rem suam neglexerit, ut Italiã ecclesiamq; Romanam, qua omniũ Christianorũ salus cõtinebatur, ab immanitate barbarorũ liberaret. Saxonum gens longè maxima erat, ac etiam bellicosissima penè Germanorũ omnium. Hi falsos colentes deos, cùm neq; diuini neq; humani iurisquicquàm pensi haberent, nihil æquè ac religionem nostram hominesq; ei deditos oderant. Proximi erant Francis, cum quibus cõtinenter bella gerebant. Sæpe prælijs uicti conditiones acceperant, obsides dederant, sed nũdum apud Francos erat inuentus qui domita penitus eorum perfidia, plenißimam esset uictoriam cõsequutus. Hæc palma cùm Carolo Magno quasi diuino numine reseruata uideretur, nõ solũ cõsilio principes, sed paßim cẽs clamoribus agũt, ut aduersus perpetuos Francorum hostes totis uiribus arma sumantur. Carolus uerò tempus uenisse ratus, in quo non modò barbarorum hominum audaciam frangere, sed etiam eorũ regnum quod multò antè animo agitauerat, funditus euertere poßit, ingentem exercitum parat, diem dicit, qua die prope ripam fluminis Rheni omnes conueniant. Nunquam aliàs maiori alacritate cõtentioneq; animorũ suscepta à Francis expeditio est. Hinc odium gentis, hinc spes bene gerendæ rei animum excitat. Sed Saxonũ gens.

Bellum Saxonicum.

supra omnia, studiũ auget præsentia regis, cuius ductu auspicioq; nõ modò Saxonũ gentem, sed etiã orbem terrarũ, si uelit, superare se posse credebant. Has spes cogitationesq; secũ portãtes in hostilem agrum ducuntur. Sic igitur renouatum est cum Saxonibus bellum, quo nec maius ullũ, nec grauius diuturniusq; à Carolo gestũ cõperio. Tres enim & triginta annos cum ferocißimis gentibus certarũ cõstat, plusq; eo bello, quàm reliquis oĩbus detrimenti acceptum, interemptis plerisq; fortißimis uiris, qui diu sub auspicio Caroli egregiam operam nauãdo meruerant. Saxones hoc tempore multoties superati obsides dabant, imperata se facturos pollicebantur: nec multò postea recuperatis uiribus, maius quàm antea bellũ ciebant: ut facilè appareret, homines feros, quòd sibi persuasissent cæteris alijs uirtute præstare, paratos esse etiam ultima experiri, antequàm armis Francorum aut cuiusquam alterius gentis potentiæ cederent. Factum est tamen summa uirtute & incredibili constantia Caroli, ut nunquàm illi defecerint, quin confestim debitas pœnas suæ perfidiæ dederint. Euersæ domus, dißipatæ fortunæ, liberi in seruitutem tracti, omnib. documento fuere, nullum in falsis dijs præsidium esse. Sic igitur usq; in tertium supra trigesimũ annum bellum protractum: in quo quidem bello bis tantum collatis signis pugnatum tradũt, semel

semel apud Oneggiũ montem, quem locũ incolæ Theomille appellant: nec multo interiecto tempore apud Hesam fluuiũ, ubi penitus Saxones debellati se suaq́; omnia potestati Caroli permisere. Victis impositæ leges, ut patrijs cerimonijs falsisq́; dijs posthabitis, Christianam fidem profiterentur, magnũ numerum obsidum darent, modicis terminis septi, neq; alijs iniussu Caroli bellũ inferrent, neq; illatum propulsarent. Decem deinde sunt hominũ millia cum uxoribus & liberis in Galliam transportata, atq; uarijs locis iussu Caroli distributa. Cæterũ durante Saxonico bello, multas interim expeditiones à Carolo susceptas, ac ita egregiè administratas inuenio, ut per uniuersum orbem fama manaret, Francorũ regem nõ sine diuina ope bella gerere. Erat autem Carolo in bellis gerendis hic primum propositus finis, ut Christianæ fidei legem quantũ in se esset extolleret, ac omnes populos qui ei aduersabantur, nõ solum deprimeret, sed etiam si fieri posset euerteret. Cùm uerò ea tempestate barbaræ gentes quæ nostræ religioni perpetuum bellum indixerant, Hispaniã graui seruitute oppressam tenerent, Carolus rei indignitate cõmotus, ad eam liberandam mentem cõuertit. Id autem fieri posse arbitrabatur, si ingenti celeritate exercitu in Hispaniam ducto, prius hostes opprimeret, quàm illi parare subsidia possent. Ad hanc igitur rem aggre-

diendam satis iam oĩbus cõparatis, castra mouet, & quàmmaximu potest itineribus in Hispaniam trãsire cõtendit. Nec iam miles grauatim sequebatur, qui õdiandiu animũ induxerat quocunq; à rege Carolo duceretur, ad certa belli præmia exploratãq; uictoriã duci. Inter hæc ciuitates Hispaniæ quæ ꝓpinquiores erant finibus Galliæ, incertis rumoribus excitæ, aliquanto sibi suisq; regibus timere inceperãt. Postquã uerò p Pyreneũ saltũ traduci exercitus cœptus est, rumorq; per barbaros manauit de aduentu Francorũ certior, ingens repentè trepidatio populos cẽs inuasit, nõ satis gnaros quid aduersus tantũ, tamq; horrendũ hostem sibi agendũ aut parandum foret. Carolus cõfestim superatis Pyrenæi iugis cùm in fines hostium peruenisset, militibus imperat ut quàm latissimè possunt uagentur, & quàmmaximum hostibus terrorem inferant. Extemplò ciuitates nõnullæ, cùm ad petenda externa auxilia nõ sufficeret tempus, nec proprijs præsidijs res suas tueri possent, spontè deditionem faciunt. Augusta & Pampilonia, duæ opulentissimæ totius Hispaniæ urbes, quæ mandata Caroli aspernebantur, ui captæ, ac prædæ militib. datæ. Cùm alteram Franci ad solum euertissent, alteram mœnib. nudassent, tantum terroris omnib. gentibus iniecere, ut quas adissent, quasq; non adissent pariter ultimæ propinquis imperio parẽrent. Sic igitur

Bellum aduersus Hispanos

Hispan

Hispania penè omnis in Francorũ potestatem deuenit. Victis præcipuè imperatum, ut falsis relictis dijs, Christianæ fidei legem acciperent. Carolus rebus felicissimè gestis cùm incolumem exercitum in Galliam reduceret, prope Pyrenæi iuga infinitimarum gentium, quas nunc Vascones uocant, insidias incidit. Insederant enim barbari in occultioribus locis, expectantes occasionem gerendæ rei. Vbi uerò Francorũ copias in angustiorem uiam deductas uiderũt, repentè ex iugo insuper imminenti nouissimũ agmen adorti, ingentem cædem stragemq; dedere. Nam Franci cùm neq; euadere possent in iugum à Vasconibus occupatum, neq; se explicare, suemetipsi agmine in arcto hærentes, simul ab hostibus, simul ab iniquitate locorum oppugnabantur. Nec iam primi in tam angustis locis ita celeriter uertere aciem poterant, ut ultimis in extremo periculo constitutis opem in tempore ac subsidium ferrent. Itaq; etsi animo uiribusq; longè superiores hostib forent, alienis tamen locis pugntntes uitare non potuerunt, quin eo die insignem cladem acciperent. Cecidere in ea pugna dolo hostium non uirtute commissa, Anselmus ac Egibardus summi in bello duces, alijq; permulti fortissimi uiri, quorum opera Carolus sæpe in maximis certaminib. egregia usus erat. Sunt etiam qui Rolandum Caroli ex sorore nepotem præstantem

fortitud

fortitudine virũ post ingẽtẽ hostiũ editã cædẽ, eo prælio interijsse dicãt. Hic est Rolandus quẽ fama est tempestate sua corporis robore, & animi magnitudine, longè cæteris alijs præstitisse, cuius fortia facta per uniuersum orbem iam clara nostris quoque temporib. celebrantur. Vascones sequenti nocte antequam Franci uires colligerent, per nota itinera præda magis quam armis onerati, se in tutũ receperunt. Nec tamen illis diutina lætitia fuit: quippe paulò pòst hi populi ac eorum reges à Carolo domiti, meritas perfidiæ suæ debitasq; pœnas dedere. Britones quoque qui sub idem propè tempus Caroli mandata neglexerãt, bello superati in Francorũ potestatẽ uenere. Initiũ post hæc maximi futuri belli si ulterius processisset, in Italia ortũ, autorib. Beneuẽtanis atq; Araiso eorũ duce: qui cũ apertè defecissent studio magis nouarũ rerum, quã certa ratione adducti, arma exercitũq; parabãt finitimas gentes excibant, ut pontifici Rom. cõtra ius fasq; ultrò bellum inferrẽt. Quib. rebus in Galliã perlatis, Carolus in Italiã rursus ad comprimendas populorum seditiones quanta maxima celeritate põt contendit, ac cum omni exercitu Capuam usq; ꝓgressus, tantũ terroris Beneuentanis iniecit, ut extemplò Araisus filios suos, Beneuentani uerò nobilissimos ciuitatis obsides darent, ac iureiurando adacti pollicerentur, se in posterum

neq; iniussu Caroli arma sumpturos, neque recusaturos quò minus perpetuò sub Romanæ ecclesiæ ditione atq; imperio essent. Hæc adeò maturè confecta accepimus, ut eodem propè tempore in Galliam delatum esset, Carolum in Campaniam cum omni exercitu peruenisse, & Beneuentanos metu conterritos deditionem fecisse. Verum dum hæc in Italia gerũtur, interim Taxillo Bauariæ dux uxoris (ut tradunt) stimulis concitatus, copias cogit finitimas gentes solicitat: Hunnos, qui ea parte qua Bauaria in orientem spectat, sibi confines erant, societate & fœdere iungit. Hæc omnia clandestinis consilijs conficere studet, ut Francos nil tale opinantes repentino bello adoriatur. Erat autẽ ei coniunx Desiderij regis Longobardorũ filia, quæ fortunã patris iniquo animo ferens, nec nocte nec interdiu uirũ conquiescere patiebatur, monere atq; rogare, ut meminisse uellet socerum suum clarissimum regem, qui antea in locupletissimo regno constitutus alijs imperitare solitus esset, non graui seruitute detentum omni morte miseriorem uitam ducere. Neminẽ esse præter eum, qui possit & debeat seruiẽtem regẽ in libertatẽ uindicare. Hoc finitimas gentes, quòd fortunæ Desiderij misereãtur, expectare, hoc tacitas petere: quòd si uir esse uelit, habere proprijs uiribus etiam externas adiunctas opes, quibus fultus cõmodè possit

poßit hanc dedecoris notam socero pariter genero'q; inustam egregijs factis delere, ac sibi posteris'q; suis perpetuam gloriam comparere. His muliebribus instructus furijs, Taxillo ingenti studio arma exercitu'q; parabat, ut Francorũ genti omni parte inferior, ferociter magis quã prudenter bellum inferret. Quibus rebus cognitis, Carolus quia magni interesse etiam in reliquum tempus ad opinionem gentium arbitrabatur, tantas uideri Galliæ facultates, ut non modò sua tueri, sed etiam aliena aggredi possit, celeriter profectus priusquam hostes cũ socijs iungerentur, in fines Bauariæ cum oĩ exercitu uenit, castris'q; ad Lecum fluuium, qui Bauaros à Lemãnis diuidit, positis, legatos ad Taxillonem misit hortatũ, ut Francorũ mãsuetudinem quàm arma & uim experiri mallet, atque idem finitimis gentibus, quas in belli societatem traxisset, suaderet. Taxillo siue his mandatis conterritus, siue sociorum auxilio destitutus, nulla tentata fortuna belli, Caroli imperio sine ulla exceptione parêre constituit. Itaq; ei omnium rerũ suarũ potestate permisse, deditionem fecit, obsides dedit, in his Theonẽ filiũ suũ, alios'q; permultos lectißimos iuuenes, quorũ patres præcipuã in ea prouincia authoritatem habebant. Sub idem propè tempus Abodriti ueteres Francorũ socij legatos ad Carolũ mittunt, qui ꝑ antiqua amicitia societate'q; olim cum

Carolus in Bauaros contendit.

Fran

cis inita, aduersus Velatabos auxilium petant. Est sinus Oceani maris in extremis Germaniæ finibus, qui ob occasu in orientem uersus centum (ut aiunt) propè millia passuũ extẽditur. Circa hũc sinum ea tempestate Abodriti, Velatabi, Nortomanni aliæq; barbaræ gentes incolebant: insulas præterea propinquo mari frequenter sparsas tenebant, bella inter se (sicut inter finitimos populos plerumq; fit) continenter gerebãt. Cùm igitur Velatabi perpetuis excursionibus, cædibus, incendijs, Abodritos inuaderent, nec ullis præsidijs remoueri ab iniuria possent, Abodritorum legati in Galliam uenerunt, opem aduersus suos Francorumq; hostes, pro iure societatis petentes benignè hospitaliterq; suscepti auxilio impetrato grata responsa domum retulerũt. Profectus deinde cum exercitu Carolus citius omnium opinione bellum confecit, barbaros ex sociorum finibus expulit, expulsos ad deditionem compulit, ac iureiurando adegit ne in posterum Francis, Francorumq; socijs, alijsúe finitimis gentibus iniussu suo bellum inferrent. His rebus gestis, cùm in magna gloria magnisque opibus regnum ac tota res Francorum esset, statuit Carolus aduersus Hunnos, qui hostibus suis auxilia subministrauerant, bellum suscipere. Hunnorum gentem Scythicam fuisse accepimus: incoluere primò supra Mæotida paludem, inde

Hunni qui & ubi.

ingenti

ingenti multitudine profecti mutatis sedib. in Pannoniã uenere, atq; hũc locũ sibi domiciliũ delegere. Ea uerò tempestate qua Carolus eis bellum indixit, abundantissimi diuitijs erant, & post Saxones armis uirisq; opulentissimi. Habebant præterea finitimos populos partim metu, partim beneficio obstrictos, & iureiurando adactos, ut inomnib. bellis pro sua quisque facultate rem Hunnorũ iuuarẽt. Quò igitur uires Hunnorum maiores erant, eo maiore studio Carolus omnia sibi quæ ad maximũ bellum pertinerent, curãda agendaq; censebat, ut cùm uirtute hostib. longè Franci præstarent, uirib. quoq; aut pares aut superiores essent. Sũma igitur diligẽtia tũ ratione atq; cõsilio omnib. cõparatis, castra mouet, atq; exercitũ & uiris armis peregregiè instructũ in Pannoniã ducit. Hoc ego bellum partim à Carolo, partim à filio suo Pipino apud plerosq; autores gestum cõperio. Victi multis prælijs Hunni, tandem octauo anno postquam bellum inceperat, penitus superati, imperio Caroli paruere. Quoties uerò cum hac gente iusta acie pugnatum sit, quæúe aut quantæ hostiũ copiæ in eo bello ceciderint, quia raræ per ea tempora literæ fuere, difficile ad fidẽ est exacto affirmare numero. Illud certè cõstat, nullũ unquã bellũ à Carolo gestũ, in quo maior sit hostiũ cædes ædita, maiorq; illata clades. In eo enim omnes autores

res cōueniunt, ingentē Hunnorū multitudinē, & penè nobilißimū quenq; eo bello absumptū: maximam quoq; uim auri atque argenti, multamque preciosam supellectilem, quam Hunni ex uarijs gentibus direptam in suum regnū congesserant, à Francis inuentā, atque in Galliā transportatā. Totā deniq; Hunnorū rem tā multiplici clade affectā, ut nullū fermè pristinæ potētiæ, quæ antea longè lateq; patebat, uestigiū remaneret. Franci deuicta Pānonia, ac opulentißima gente subacta, graues hostiū spolijs in Galliā reuertuntur. Periere in eo bello Herricus ac Geroldus, duo clarißimi Frācorū duces. in reliqua multitudine parum detrimenti acceptū. Sub idem tempus Adelgisum Desiderij filium, qui ante expugnationē Papiæ ex transpadanis in Græciā profugerat, cum magna manu ad repetendum regnum in Italiam redeunte, à Francis superatū perfectorum auspicio, supplicioq; affectum, quidam autores sunt. Addunt etiam non multò postea duo eodem propè tempore exarsisse bella, Boëmicum scilicet & Liuonicū, atq; ambo à Carolo iuniore ita celeriter esse confecta, ut facilè appareret præstantißimi patris nō dißimilem esse filiū. Sequutū est post hæc aduersus Nortomannos bellū, qui Abotridis subactis, cū ductu Gotofridi regis Galliæ Germaniæq; littora prædatoria classe uexarēt, iamq; Gotofri-

nimia superbia & temeritate elatus, frisiæ, Saxoniæ, atq; omni Galliæ arma minaretur, palamq; iactaret se breui Aquisgranum ubi Caroli regia erat, cum ingentibus copijs petiturũ non putauit Carolus sociorum iniuriam, ac huius hominis effrenatam audaciam ulterius esse ferendã: itaq; omnibus necessarijs ad bellum celeriter comparatis, in Nortomanos exercitũ ducit, classem per Oceanum mittit, ut terra mariq; simul hostem inuadat. Verùm non diutius ei laborandum fuit, quia Nortomanni paulò pòst Gotofrido rege à proprio satellite interfecto, se suaq; omnia fidei & potestati Caroli permisere. Cùm hic status rerum in Gallia esset, interim Romani aduersus Leonem pontificem coniurationem ineunt, eumq; nec læsi nec lacessiti per iniuriã urbe expellunt. Quibus rebus legati ad Carolum ueniunt multis precibus pro Romano pontifice auxilium aduersus coniuratos repetentes. Hos Carolus consuetudine sua benignè accipit, eorum animos uerbis confirmat, magnam spem se habere dicit populum Romanum, uel beneficio uel autoritate sua adductum, finem iniurijs facturum: quòd si perseuerare in iniuria uelit, nullam dimicationem recusaturum pro Rommanæ ecclesiæ dignitate, cui deesse quoad uita suppetat, alijs principibus Christianorum turpe, Carolo etiam nefas sit. Nam iampridem ecclesia Romana patroci

cini

nio suscepto, nihil ei antiquius erat, quàm apostolicæ sedis dignitatem tueri, statum seruare, autoritatem extollere, iniuria ac maleficio prohibere. Itaq; cùm ea coniuratio magni ponderis esset, & præsentia sua indigere uideretur exemplò cum exercitu profectus in Italiam cõtendit. Primo aduentu omni motu sedato, noxijs supplicio affectis, pontificem Romanum cum ingenti gloria in urbem restituit, à quo mox pro suis egregijs meritis, & singulari erga libertatem omnium Christianorũ fide Augustus appellatus, imperatorium nomen dignitatemq; suscepit, non solùm assentiente, sed etiam applaudente populo Romano. Hoc tempore primum summi imperij dignitatem, quæ tre centis antè & triginta annis fuerat amissa, et iam nimia uetustate obliterata, egregia uirtute Caroli, occidenti restitutã tradunt. De quo quidem non alienum uidetur pro cognitione rei altius aliquanto repetere. Vrbem Romã, sicuti grauissimi authores memoriæ prodidere, initio reges gubernarunt. Hi nullis legibus obnoxij, domi populum, exercitum foris, pró suo arbitratu regentes, nunc belli, nunc pacis artibus rem Romanã mirificè auxere, eoq; nutriẽdo perduxere, ut bonam frugem libertatis maturis uiribus ferre posset. Tarquinio deinde Superbo ob immodicam dominandi licentiam regno exacto, regia potestas penitus in

Carolus dictus augustus et Imperator Romanorũ.

urbe cessauit. Sub consulib. postea, ac dictatoribus, consulariq́; potestate tribunis, qui fuerunt libero populo magistratus, & res & nomen emersit imperij. Aphrica penè tota, magnaq́; Asiæ parte ultra Armeniam & Caucasum montẽ armis subacta. Europæ uerò, Hispanijs, Gallijs, Græcia, Thracia, alijsq́; subinde regionib. bello domitis, longè lateq́; Romanorum opes patuere. Hoc tam amplo per quadringentos sexaginta annos ab una republica parto auctoq́; imperio frui deinde per intestina arma nõ licuit, quorũ causa atq; initiũ tra ditur ex immodica cupiditate regnãdi, & certamine factionũ ortum, quæ semper fuerunt eruntq́; pluribus populis magis exitio, quã bella externa. Imperatores hinc creari cœpti, quod ante armorũ castrorũq́; nomen fuit: id tã quã intestino uiginte bello intra mœnia inductũ, uerbo quidem legitima potestas, re aũt uera dominatio erat. Qui enim republi. occupata Romanis dominabantur, Imperatores se appellari non solùm æquo, sed etiam libenti animo patiebantur, quia imperatoriũ nomen & gratius & tolerabilius Romæ erat, quã quisquã titulus qui dominationis speciem præ se ferre uideretur. Atq; imperatoria dignitas apud priscos Romanos longè inferior regia dignitate. Cur aũt postea hoc imperatoriũ nomẽ in tanto precio habitum sit, causam fuisse existimo,

Imperatoria dignitas antiquitus inferior regia.

quia

quia cùm illi qui reipub. totiq́; penè terrarum orbi dominabantur, se nuncuparent Imperatores, fortè posteriores credidere, sicut illi potentia cæteros alios anteibant, sic enim nomen quo utebatur, reliquis omnibus anteponendũ esse. Hinc talis opinio orta, deinde multis temporib. inueterata, obtinuit ut imperatoria dignitas omnibus alijs excellẽtior haberetur. Sed ab initio quidẽ singulis imperantibus cùm Nerua primus, aliq́; postea simili exemplo ducti, sibi consortem imperij delegissent, duo interdũ principes eodem tempore extitere, qui se Romanorum nuncupabant imperatores. Postea uerò quàm Constantinus relicta Roma ad oriẽtem descendit, factum consuetudine est, ut diuisim illud Orientis, hoc Occidentis imperium diceretur. Fœdè deinde uastantib. Italiam barbaris, tempore Odoacri Torcilingorum regis, qui Augustulum bello superauit, sublatum imperium trecentis & triginta annis in occidente cessauit. Tot enim ab Augustulo ad Carolũ Magnũ fuere, quẽ à Leone pontifice imperatorẽ diximus appellatũ. Carolus Francorum rex ac Romanorum imperator, post amplißimam dignitatem susceptam cùm in Galliã rediturus iter per Hetruriã faceret, in memoriã dignitatis adeptæ Florentiam urbem, quam olim magna ex parte deleuerant Gothi, in pristinum statũ cum summa celeritate restituit. Florentia restituta à Carolo imperatore.

omnemq; nobilitatem per oppida uicina dispersam in ciuitatem reduxit, nouis mœnibus cinxit, templis ornauit. Quibus meritis quantum Caroli nomini eiusq; successoribus nostra ciuitas debeat, nec literis explicari, nec ulla oratione exprimi potest. Quòd enim in solo patrio sumus, quòd liberi uiuimus, quòd magistratus, leges, ciuitatem habemus, ea omnia Carolo accepta sunt referenda, ac eius memoria cum grata recordatione perpetuò celebranda, ut homini tam præclarè de nostra patria merito, si non parē beneficijs suis, saltē aliquā pro uiribus nostris gratiā referamus. Illud autem loco summæ gloriæ Florentiæ urbi tribuē dū puto, quòd initio eam condidere Romani, conditā deinde ac barbarorū furore euersam, Romanorum quoq; clarißimus imperator restituit, ut non tantum doloris ex deiecta, quā tum lætitiæ ex restituta patria Florētinis accederet. Cùm reuertisset in Galliam Carolus, exceptus est eius aduentus ab omnibus populis incredibili honore atq; amore. Festi celebrati dies, omnib. ciuitatibus supplicationes decretæ, publicè priuatimq; ei gratulationes cū effusa lætitia factæ. His rebus tam egregiè à Carolo gestis addūt scriptores nōnulli rem maximè memoratu dignam, quā ego nec ut certam affirmare, quia nulla apud alios autores eius rei mentio est, neq; ut incertā relinquere ausim.

ausim. Tradunt enim, cùm Hierosolyma graui barbarorũ dominatu oppressa teneretur, Carolum Constantini imperatoris precibus euocatum, simul & rei indignitate cõmotum, ad liberandum sanctißimum locum, ubi omnium gentium salus est orta, cum ingẽti exercitu accessisse, profligatisq; barbaris, ac ex omni prouincia pulsis, Christianos in urbem restituisse, firmisq; præsidijs munitam reliquisse: profectũ deinde Byzantiũ & à Constantino incredibili lætitia acceptũ, magnoq; affectũ honore, paulò pòst in Galliam rediisse. Hæc si ita sunt, hãc expeditionem factam esse oportet antequã Carolus ad restituendum Leonem pontificem in Italiam ueniret: quia satis constat post imperatoriam dignitatem susceptam, nunquam Carolum in Orientem esse profectum. Hæc bella septem & quadraginta annis (tot enim regnauit) incredibili felicitate, tum magnitudine quadam animi, tum etiam ingenij atq; consilij Carolũ non solùm gessisse, sed etiam confecisse tradunt, quibus regnum satis amplum à patre acceptum, longè maius auctiusq; posteris suis reliquit. Nam paterni regni fines in Galia, Rheno, Ligeri, Oceanoq;, & in Germania Danubio & Sala fluuio, qui Thurios à Sorabis diuidit, continebantur. His Aquitaniam, Vasconiam, Hispaniam penè totã, & eã Italiæ partẽ in qua Longobardorum regia fuerat, bellica

Hierosolyma liberatur.

Francorũ regno adiecta à Carolo.

uirtute adeptam Carolus Magnus adiunxit. Adiecit etiam Saxoniam, quæ est non modica Germaniæ pars: tum utranq; Pannoniã, & ultra Danubium Daciam, Histriam, & totum Liburnorum regnũ, Dalmatiam quoq;, præter maritimas ciuitates quæ Constantinopolitano imperatori parebãt. omnes deniq; barbaras gentes, quæ Germaniam inter Rhenum, Oceanum, ac Danubium incolunt, partim armis subactas, partim beneficio allectas, in suã potestatem redegit. His tantis opibus, tot tamq; rebus egregiè gestis, eam sibi famam non solũ in Gallia, sed etiam per uniuersum orbem Carolus comparauerat, ut undiq; ad eum legationes concurrerent, quæ gratiam atq; amicitiam publicè priuatimq; peterent. Quinetiam memoriæ proditum est, Persarum regem, cuius opes in Asia longè lateq; patebant, Caroli fama adductum, legatos cum magnificentißimis donis misisse in Galliam, qui eum rogarent ut se in amicitiam susciperet. Cum imperatoribus quoq; constantinopolitanis beneuolentia fuit & societate coniunctus: quanquam post dignitatem imperatoriam Romæ acceptam, Caroli fama illis & suspecta quoq; potentia foret. Cæterùm enarratis bellicis rebus quæ uisa sunt nobis cognitione & memoria dignæ, nunc operæ precium esse existimo Caroli habitum, naturã, & mores, tum ea omnia, quæ ad domesticam

pertin

pertinent disciplinam, breuibus uerbis referre. Tradunt omnes penè autores qui diligentius Caroli figuram describunt, procera illum fuisse statura, lato pectore, latis humeris, magnis & uegetisq; oculis, naso paulò eminentiore: formâ deniq; & pulchritudine oris adeò eximia, ut decorem simul præ se ferre uideretur, cum regia quadam maiestate coniunctam. Habebat & in uoce splendorem, & in incessu totoq; corporis motu summam dignitatem. Promissam gerebat barbam, & si quando festi dies celebrandi erant, aut legati externorum principum audiendi, ueste auro contexta, & gladio multis gemmis ornato utebatur. Valetudine fuit prospera, nisi quòd paucis annis antequã diẽ obiret, febre sæpius laborabat. Venationibus Gallorum more adeò frequenter studebat, ut non niues, non montes, syluæq; eum etiam senescentem à tali exercitio reuocarent. Putabat enim laborem corporis ad sanitatem seruandam uehementer conferre. Tradunt præterea eum balneis & aquis natura calidis plurimum delectatũ, atq; ideo Aquisgrani, ubi talis aquæ ingens copia erat, diutius cõmorari solitũ. Quin etiã consueuisse amicos ac familiares, & interdũ omnis generis homines secum in balneas ducere, ibiq; alia confabulandi materia in medium allata, longum sermonẽ trahere, atq; ex eo non mediocrem uoluptatem capere. Fuit autem Ca

Caroli statura & mores.

rolus amicorum studiosissimus, pietate uerò in parentes, amore in filios, humanitate in omnes, sine controuersia cæteros alios superabat. Mater ei Berta fuit, Heraclij Cæsaris præstantissimi Constantinopolitani Imperatoris filia, quam cùm in omni uitæ tempore, tum præcipuè post Pipini mortem in summo honore & obseruantia habuit. Difficilem fratris naturam, ac multis suspicionibus laborantem, ita patienti animo tulit, ut pro acceptis iniurijs sæpe beneficia ei, filijsq; referret. Sororem quoq; quæ sibi unica erat, incredibili amore dilexit. Deniq; omnem familiam suam tanta charitate complexus est, ut quidā scriptores dicant eū quocū q; accederet, solitū esse filios filiasq; omnes secum ducere. Fuit in remunerando largus, in puniendo mitis & clemens. Quinetiā tradūt, cū aliquando in expeditionem proficisceretur, nothū filium, quem pleriq; spe regnandi iniecta opinionib. uanis imbuerant, Carolo insidias cōparasse, ut eum de medio tolleret: pauloq; deinde cōiuratione detecta, mitissimum patrem scelerato ignouisse filio, eiq; permisisse, ut reliquā deinde uitam in quodam monasterio ab oculis hominū remotam duceret. Hanc igitur mansuetudinem in puniendo, æquitatem in iudicando, moderationem in gubernando, quam Carolus publicis pariter ac priuatis rebus præ se ferebat, sic populi omnes admirabantur, ut palàm

lam prædicarent, talem sibi regem diuino numine datum, qualem nũquàm antea ausi essent optare. Illud præterea maximam ei beneuolentiam comparabat, quòd erga hospites, peregrinos, & eos omnes qui paupertate nimia laborabant, summa profusaq; liberalitate utebatur. Inopes uerò qui uirtute ac bonis moribus prædıti erant, sæpe non modò pecunia iuuit, sed etiam honoribus manifestis affecit, ut uanam eorũ opinionem argueret, qui neq; honori magno locũ, neq; uirtuti putant esse, nisi ubi effusæ affluant opes. Cibi insuper & potus continentißimus fuit. Festis solum diebus, atq; id etiam rarò, cõuiuia celebrabat. In cognoscendis cõtrouersijs hominũ & diligentißimus simul & iustißimus habebatur. Liberæ ad eum querimoniæ de aliorũ iniurijs, facilesq; aditus erant, benigna reddebantur responsa. quæ omnia quò rarius in maximis principibus reperiuntur, eò gratiora in Carolo habebantur. Sed omniũ primũ, ut erat diligentißimus religionum cultor, summa opera studioq; curabat, ut episcopi per uniuersum regnũ sacras ædes nimia uetustate dilapsas aut omnino reficerent, aut saltem renouarent. Ipse uerò Aquisgrani, ubi sedes regni, eiusq; regia erat, maximis sumptibus templum condidit, ipsumq; marmoreis columnis, tum argento auroq; celato uehementer ornauit, ornatumq; omnium rerum

pulc

pulcherrimarum copia, beatæ Mariæ dedicauit. Multa quoq; alia opera memoratu digna construxit, quæ ea tempestate, tum pulchritudine, tum magnitudine sua admirationẽ gentium commouebant. Nam pontem in Rhenum apud Maguntiam, ubi quingentos passus fluminis latitudo patet, ædificatum à Carolo tradunt, egregium sanè opus, & magnitudinem conditoris cunctis uisentibus præ se ferens. Regias insuper ædes uarijs in locis ab eodem extructas dicunt, & templa in multis ciuitatibus condita, quæ nostris quoq; temporibus extant, & religionem in Carolo, regalemq; animum fuisse ostendunt. Verùm ad has eximias regiasq; uirtutes addiderat etiam Carolus eloquentiam copiamq; dicendi, & bonarum artium disciplinam, quæ cùm cæteris hominibus, tum ijs qui sunt in summis potestatib. constituti, magno semper decori atq; ornamento fuere. Præceptorẽ habuit Albinũ, cui postea Alcuino cognomẽ fuit, eruditissimũ summũq; philosophum, à quo non solùm studium sapientiæ, sed etiam præcepta oratoria, artemq; differendi accepit: cuius opera tunc primum Parrhisiense gymnasium à Carolo institutum tradũt: quod deinde à posterioribus regibus seruatum auctumq;, eò dignitatis & gloriæ uenit, ut nunc quoq; celeberrimum per uniuersum orbem eruditissimorum hominum domicilium habeatur.

Carolus eloquentia & bonis literis ornatus.

Carol

Carolus igitur ipse literis nõ modò latinis, sed etiam græcis liberaliter institutus, filios quoq; suos doctissimis hominibus in disciplinam dedit, ut à primis incunabilis bonis artibus erudirentur. Filias etiam ne ocio torperent, lanificio assuescere iussit. Habuit autem ex pluribus uxoribus pulcherrimam sobolem: sed ex Hildegarde fœmina apud Sueuos amplissimo genere orta, Carolum, Pipinum, Ludouicum filios, totidemq; filias genuit. Ex his Carolum, qui maior natu erat, & Pipinum, quem Galliæ citeriori præfecerat, priusquàm diem obiret, amisit. Ludouicus ei relinquebatur, unicum senectutis refugium. Hunc paulò ante mortem ad se uocatum, summo consensu omnium principum Augustum appellauit, consortemq; sibi delegit imperij, quæ res maximã ei apud omnis generis homines tũ dignitatẽ, tũ autoritatẽ cõparauit. Stabilitũ enim suis posteris non solùm Francorum regnum, sed etiam Imperatorium nomen summa concordia omnium uidebatur. Nec multo interiecto tempore, cùm uenatum consuetudine sua haud procul à regia Aquisgrani esset profectus, domum redijt cum febre. Hanc abstinentia, ut consueuerat, superare se posse confidens, cùm lateris etiam accessisset dolor, morbis simul & senectute confectus uita excessit, ætatis suæ septuagesimo secundo, & Christianæ salutis decimoquinto, supra octingente

Caroli magni obitus.

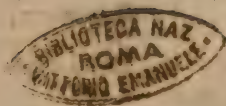
gentesimum annum, quinto Cal. Februarii. Eius deinde corpus in basilica Aquisgrani, quam ille in uita tantopere coluerat, solenni funere sepultum tradunt, arcumq; auratum egregie fabrefactum supra monumentum eius locatũ, in quo imago illius sculpta tali epigrammate cingebatur: Caroli Magni Christianissimi Imperatoris Romanorum corpus sub hoc sepulchro conditum iacet. Hic Francorum regnum septem supra XL. annos summa moderatione ac iustitia administrauit, idq; belli pacisq; artibus magnopere auctum, posteris suis reliquit. Paulò ante obitum eius multa prodigia uisa dicuntur. Nam & porticum, quæ erat inter basilicam & regiam mirabili sũmptu cõfecta, corruisse, & pontem ad Maguntiam incendio conflagrasse, & auream pilam quæ in culmine religiosissimi templi locata erat, fulgure tactam & deiectam tradunt. Tribus annis antequàm è uita migraret, testamentum condidit, quo pecuniam, uestes uasa aurea argenteaq;, multamq; preciosam supellectilem tripliciter diuisam legauit. Duas partes uni & uiginti ciuitatibus regni, quas Metropolitanas appellant Græci, ac earum episcopis dari iussit, ut illis in reficiendis ecclesijs & pauperibus iuuandis, pro arbitrio uterentur. Tertiam uerò partem, uniuscuiusq; ratiõe habita, filijs, filiabus, nepotibusq;, tum seruis & ancillis reliquit.

Prodigia ipsi⁹ mortem præcedẽtia. Testamẽtum.

liquit. Erant inter cæteros thesauros suos tres argenteæ mensæ, ac una aurea, præcipuæ magnitudinis. Illarum trium unam, quæ Constantinopolitanæ urbis similitudinem referebat, ad ornandum celeberrimum beati Petri templum Romam misit. Aliam, in qua forma urbis Romæ peregregiè sculpta erat, Rauennati basilicæ dono dedit. Tertiam uerò, quæ totius orbis descriptionem continebat, & auream illam, quam in ordine quartam numerauimus, filijs suis reliquit. Hæc Carolus summa diligentia, ratione, atq; consilio, cùm multi principes regni adessent, constituit. Quæ omnia Ludouicus eius filius ac successor ex commentario post Caroli mortem diligentissimè ac sanctissimè reseruauit.

LVGDVNI,

Excudebat Blasius Guido.


BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

